This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF CALIFORNIA.

Class

Univ. of
California

M. TULLI CICERONIS

DE ORATORE

LIBRI TRES.

RECENSUIT EMENDAVIT INTERPRETATUS EST

FRIDERICUS ELLENDT A. M.

GYMNASII REGII ISLEBIENSIS DIRECTOR ET PROFESSOR.

IO VIVU
AIVBOTILIAO

REGIMONTII PRUSSORUM

SUMPTUS FECERUNT FRATRES BORNTRAEGER

1840.

M. TULLI CICERONIS

DE ORATORE

LIBRI TRES.

RECENSUIT EMENDAVIT INTERPRETATUS EST

FRIDERICUS ELLENDT A. M.

GYMNASII REGII ISLEBIENSIS DIRECTOR ET PROFESSOR.

VOLUMEN II.

EXPLICATIONES CONTINENS.

REGIMONTII PRUSSORUM

SUMPTUS FECERUNT FRATRES BORNTRAEGER

1840.

UNIV. OF
CALIFORNIA

PA6296
D6
1840
v.2
MAIN

R69/i
1840
v. 2

EXPLICATIONES

237162

INTRODUCTIO.

Causam et occasionem de *Oratore* scribendi Cicero ipse principio libri primi aperuit. Cum enim invalescere Caesaris potentiam, frangi huius et Pompeii foedere senatus et optimatum auctoritatem videret, ut animum a publicis curis laxaret et simul Quinti fratris, qui dudum illius de summo oratore sententiam exquisiverat, desiderio satis faceret, ad scribendi solatia confugit. Eadem re motus, cum Caesare dictatore iudicia et deliberatio senatoria sublata essent nec restituendae libertatis spes ostenderetur, discendi cupidis, sed Graecos libros propter intelligendi difficultatem fugientibus philosophiae initia patefecit. Ita *consilium* in libris de Oratore scribendis Ciceroni propositum a scribendi *causa* diversum fuit. Motus enim est rei publicae clade, ut scribendo animum exhilararet; sed assequi voluit aliquid maius. Nam cum libris de Re publica et de Legibus eam civitatis

rationem informaret, qualem rebus Romanis maxime conducere putaret, eiusdem instituti videbatur esse, ut personam oratoris rei publicae principis adumbrando adolescentes felici ingenio praeditos non solum ad recte sentiendi dicendique laudem excitaret, sed etiam ad literarum in oratore erudiendo praestantiam adverteret et ad perdiscendas artes omnes, ex quibus eloquentia efflorescit, incenderet. Qua de causa pervulgata institutionis oratoriae praecepta, quibus exponendis olim adolescens paulo minus maturam operam navaverat, respuens laudem eloquendi et ipsa instituendi capita cum ex rei publicae regendae scientia, tum ex omnium bonarum artium consortio ducta delibat. Itaque etiam ad Graecorum in literis principum, maxime Platonis et Aristotelis scripta diligentiore opera pervestiganda viam popularibus suis monstrare constituerat; ne in rhetorum dictatis, sed apud viros sentiendi et dicendi virtute florentissimos laudis oratoriae subsidia et firmamenta quaererentur. Sed hac provincia suscepta simul suae laudi Cicero consuluit scribendi artificio adhibito minime vulgari.

Cum enim a multis Demostheni in dicendo aequaretur, aliud etiam decoris genus quaerens, quod Demostheni non fuit, Graecorum scribendi principem Platonem imitari voluisse videtur cum argumento deligendo, tum tractandi ratione. Id assequi non his solum sermonibus studuit, qui in libris de Oratore inclusi sunt, sed etiam genere coniunctis de Re pu-

blica et de Legibus. Eis enim id egit, ut fictae civitati Platonicae imaginem Romanae, qualis optimis temporibus aut fuisset aut debuisset esse, subrogaret. Adeo autem presse Platonis in re tractanda vestigia secutus est, ut cum in libris de Re publica principes civitatis plures colloquentes fecisset, de legibus, quem ad modum apud Platonem Socrates cum hospite Cretensi, ita Cicero cum solo Quinto fratre et Attico disputet. In illis autem qui sunt de Oratore libris, cum Plato de eloquendi arte nusquam exposuerit, in tractanda solum materia Graecum Romanus aemulatus est. Primum enim ut apud illum Socrates philosophatur, ita Cicero diversarum sententiarum auctores alios constituit, ipse auctor esse noluit. Cum enim quaestio multorum tereretur disputationibus eloquentia utrum ars esset an arte carens exercitatio, Crassi et Antonii oratorum personas introduxit, doctioris illius, huius exercitationi intentioris, quorum alterutri alteram sententiam defendendam tribucret. Quod quo consilio fecerit optime intelligitur ex epistolarum ad Quintum fratrem III. 5, 2. et ad Atticum XIII. 19, 4. Cum enim Sallustius lectis libris de re publica monuisset ipsius persona maiore auctoritate dici potuisse: *ego*, inquit in epistola ad Quintum data, *id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens offendcrem quempiam.* Laudabat enim Sallustius, quod in libris de Oratore alios loquentes fecisset, sed eos tamen, quos audire ipse potuisset,

Sic et invidiam defugiebat, quasi ipse solus sibi sapere videretur, et tamen illos sententiae suae auctores constituebat, quos cum multi magnos fuisse oratores meminissent illa provincia decere videbatur. Nam ad Atticum scribens XIII. 19, 4. diserte testatur se *φιλένδοξον* videri noluisse; qua de causa in libris de oratore de re publica et Academicorum neminem disputantem induxisse, qui adhuc viveret, omnes tamen, quos bene cognosset, ut mutam in colloquio personam agere suis rebus convenire videretur. Speciem quidem colloquii re vera habiti maxime prooemiis ad librum primum et alterum scribendis diligenter servavit: v. I. 6 sqq. II. 2, 7.; tamen totum fictum esse ipsius scriptoris testimonio non minus clare ostenditur, quam illud aemulandi Platonis studium. Dicit enim Attico rationem reddens cur Scaevola primo colloquio absoluto discedat IV. 16, 2. id se instituisse secundum Platonis in Cephalo scne exemplum; hunc enim ipsum quoque, cum primae de re publica disputationis interfuerit, ad rem divinam discedere nec redire postea. Ita sibi aptum non visum, ut vir eius aetatis et valetudinis in tam longo sermone desideret; simul etiam primam illam disputationem a Scaevolae ingenio et studiis alienam non videri, reliquis autem libris ipsa artis praecepta contineri, cui interesse ioculatorem illum senem noluerit.

Sed ut in dissimulando sermonis auctore, ita etiam in toto argumento persequendo admirabiliter

Platonem Cicero imitatus est. Quod enim Aristoteleo more sese scribit de Oratore disseruisse Divers. I. 9, 23., id non argumenti tractandi artem, sed praeceptorum a vulgari rhetorum tenuitate abhorrentium copiam spectat. Huic muneri tam eleganter satisfecit, ut nemo non videatur subscripturus Quintiliani iudicio, qui cum X. 1, 107. Demosthenem et Ciceronem eloquentiae principes comparasset, haec addidit: *in epistolis quidem, quanquam sunt utriusque, dialogisve, quibus nihil ille, nulla contentio est.* Dialogos intellige libros de Re publica de Oratore et Brutum: nam de philosophia scripti, si prooemia aliqua exceperis, praeter levem quandam ex argumento pluribus distributo similitudinem nihil habent, quod Platonicae artis imitationem referat. Sed in illis sane summa sermonum libertas et vivacitas et morum descriptio cum colloquentium verbis egregie conspirans cognoscitur. Et *Crassus* quidem Ciceronis potissimum sententiae auctor est. Id et eo ostenditur argumento, quod eloquendi princeps ornandae orationis munus Crasso demandavit et quod hunc vulgarium artium contemptorem esse et eloquentiam omnis doctrinae variarumque literarum florem praedicare voluit, quae res primi libri prooemio ipsius Ciceronis ore defensa magna verborum copia I. 11 sqq. III. 15. in primis c. 31 sqq. iterum ac tertio inculcatur a Crasso. Iam quod Cicero stili exercendi genus consectatus est, ut Graeca Latine verteret, id a Crasso

laudari voluit I. 34, 155.; artem iuris, quam ipse aliquando meditabatur, hic sese compositurum pollicetur I. 42, 190. II. 33, 142.; magis contempta a Crasso quam ignorata Graeca legimus libro II. 1, 4., cui similem sententiam Cicero suorum popularium ingenia Graecis anteferendo ipse quoque multis locis prae se fert; quin praecepta Crassi de elocutione figuris voce gestu repetit in Oratore. Plura igitur et lautiora Crasso tribuuntur, quam quae scire potuit. Oratorem enim literis instructiorem etiam eloquendo plus valiturum Crasso et Antonio non diffitetur in Bruto 42, 162. Sed et hoc ex Platonis aemulatione fluxit et illud, quod in Academicis Lucullum in philosophia doctissimum finxit, qui ab ea peritia quamvis librorum amator longissime aberat (v. Att. XIII. 19.); plane ut Socratem solis moribus et vitae regendis intentum de mundo acutissime philosophantem introduxit Plato. Quam egregie autem Crassus apud Ciceronem suas partes tueatur quamque suavi artificio mores viri severitate et comitate temperati describantur pluribus hic exsequi, cum in explicando scriptore multis locis fiat, non est opus. In *Antonio* autem rerum civilium periti speciem secutus est; virum effingit non literis deditum, sed rei publicae gerendae, non otio oblectando, sed rebus gravissimis administrandis, non magna et recondita in literis quaerentem, sed certos vitae negotiosae usus considerantem. Huc pertinet etiam dissimulatio quid didicisset celantis:

a quo popularium more sese descivisse Cicero in Oratore testatur 42, 146. Porro *Catulus*, cum esset in eo absolutissima literarum Graecarum notitia, sed ingenium ab oratoria concertatione alienum et senatoria prudentia more antiquo contentum, aptissime disputat de Graecis philosophis et sophistis (III. 32, 126.); nec minus ad suam personam accommodate dubitat anne sint dictionum genera defensionibus et suasionibus maiora et graviora (II. 71, 71.). In *Scaevola* Crassi olim socero, quem primo sermoni interesse Cicero voluit, disciplinae antiquae et paene iam sepultae imaginem effinxit. Is enim vir in summa gravitate naturam a festiva quadam comitate minime abhorrentem, sed literarum adventitiarum ne suspicione quidem tinctam prae se fert. Recte igitur veritatis quaedam fides in eo quaeritur, quod alteri colloquio artis partes reconditiores tractanti non interest, in priore, quo Crassus in apparatu oratorio primam ponit iuris peritiam, partes quasdam habet, quas tueatur. *C. Caesari Straboni* Romanorum omnium festivissimo de iocis et facetiis explicandi munus non minus apte imponitur, quam artificiose in sermonem inducitur ipse, ut a Scaevola discedente quid apud Crassum die proximo actum sit acceperit audiendique cupidus sermoni adesse festinaverit. Sed quod Cicero in epistolarum ad Diversos VII. 32, 2. per Antonium de ridiculis disputasse se dicit, eo spectare credendum est, quod is vir eam quoque disputationem, ut ceteras in-

veniendi partes, orditur. Denique etiam *Cottae* et *Sulpicii* personae elegantissime adumbrantur. Ille, cum natura lenissimus esset, vim Antonii consectabatur; hic, cum nihil temperati haberet, sed immaturam quandam quamvis ingeniosam vehementiam, in Crasso quae sibi deessent summa esse cernens hunc imitandum sibi proposuerat: neuter tamen id, quod volebat, assecutus est. Quod utriusque adolescentis studium admodum festive iam eo documento declaratur, quod Crasso mane in lecto cubanti assidet Sulpicius, Cotta autem cum Antonio ambulat (II. 3, 12.). In primis haec Cottae lenitas in illis agnoscitur, quae dicit, cum Crassus aliam disputationem ingressus adolescentium spem fefellisset (III. 36, 144.), item cum Academiae sese sectatorem futurum pollicetur (l. c. §. 144.); quam ob causam etiam Stoicorum sententiam refutandi munus in libris de natura deorum sustinet. Sulpicii autem vehementia et ex eis perspicitur, quae de Norbano accusato narrat et ipse et Antonius (II. 47, 197—52.), et ex peregrinae eruditionis contemptu, quem paulo concitatius profitetur III. 36, 147.

Libros de Oratore cum eis, qui sunt de Re publica maturissimum et praestantissimum ingenii Ciceroniani fetum esse vix ambigitur. Praeter artem enim illam in sermonis partibus distribuendis et moribus colloquentium adumbrandis conspicuam summam etiam verborum elegantiam varietatem ornatum admiramur. Quid aptius et pressius dici genere oratio-

nis tenui potuit, quam quae de inventione et collocatione Antonius, de elocutione et ornatu Crassus disputat? Quid uberius et omni luminum genere plenius laudibus eloquentiae a Crasso pariter atque Antonio praedicatis I. 8 sqq. et II. 8, 34? Quid leni et medio disputationis generi accommodatius, quam Graecorum doctorum sententiae de vi et arte oratoris ab Antonio expositae I. 20 sqq.? Nullum omnino, si perorationum iudicialium vehementiam ab hoc opere alienam exceperis, dicendi genus est, cuius Cicero his *libris non posuerit* exempla absolutissima. Iure igitur magnopere sibi in eis placuit: v. Att. XIII. 19, 4.

Argumenti librorum de Oratore hic non apponam nisi capita, singulas partes suis commentariorum locis accuratius persecuturus. Primo igitur libro Crassus maxime et Antonius de universa perfecti oratoris vi et natûra disputant. Ille enim omnium artium peritiam oratori tribuit, hic eloquentiam in quadam ingenii et usus praestantia ponit. Antonium cum suo suffragio iuvare conaretur Scaevola, Crassus fusius exsequitur quam necessarium oratori sit omne scientiae instrumentum: cuius rei exemplum a Scaevolae arte domestica iuris prudentia sumit. In qua disputatione cum adversum habuisset Antonium, primus colloquii dies finitur. Libro secundo Antonius quadamtenus in Crassi sententiam concedit causa cur suam mutasse videatur iocose reddita, et in omni dicendi et scribendi

genere magnam oratoris provinciam cerni copiose exponit. Deinde secundum eam, quae docendorum adolescentium Sulpicii et Cottae causa placuerat, partitionem de inventione et collocatione materiae oratoriae et iudicialis et deliberativae et demonstrativae disputat; Caesar autem cunctis rogantibus huic disputationi medius interiectus locum de iocis et facetiis, cuius non rarus oratori usus sit, praeceptis et exemplis instruit. Libro tertio Crassus de elocutione et actione disserendi munus suscipit, nec tamen exsequitur nisi post longam digressionem, qua et omnium artium summam esse societatem nec fuisse antiquitus sciendi et dicendi divortium exponit; quin philosophiam potius oratoris, quam eloquentiam philosophi videri.

Editi sunt libri de Oratore L. Domitio Ahenobarbo et Ap. Claudio Pulchro consulibus anno urbis conditae septingentesimo, paulo ante libros de Re publica: v. Att. IV. 13.

UNIV. OF CALIFORNIA

M. TULLI CICERONIS

DE ORATORE

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

1. Prooemium totius operis priora sex capita complectitur. Cicero curis de re publica fessus ad recordationem eorum temporum confugerat, quibus leges nondum hominum potentium opibus cesserant (c. 1.). Ita libenter ad provinciam a Quinto fratre olim sibi impositam tractandam descendit, ut de officio oratoris limatius dissereret, quam libris de Inventione olim adolescens efficere potuisset (c. 2, 5. 6.). Sed ante in quaestionem sibi admodum gratam declinat quomodo factum sit, ut in re publica gerenda, in re bellica administranda, in philosophia geometria musica literis omnino omni artium bonarum genere plures viri magni et nobiles exstiterint, quam in eloquentia, cum tamen ea nec abditos fontes et amplissima praemia proposita habeat (c. 2, 7—4. 14.); eius rei causam a magnitudine et difficultate artis, quae ex pluribus aliis per se magnis constet, repetendam esse (c. 5—6, 20.). Inde sibi subnatum consilium artis eloquendi praecepta promendi, quae Crasso et Antonio oratoribus priore memoria clarissimis sermone familiari cum Q. Scaevola Q. Catulo C. Caesare P. Sulpicio C. Cotta instituto placuissent: eum enim sermonem sibi olim a Cotta

esse expositum (6, 21 — 24). Sic duplex Cicero commodum assequitur, ut et arrogantiae crimen fugiat non sibi, sed clarissimis olim viris placita repetens et pluribus sententiis introductis in utramque partem disputantes proponat.

cogitanti-repetenti] duo participia, quae adverbium et obiectum interposita habent, figuram χιασμοῦ efficiunt, quam Quintilianus *nomina ex diverso collocata* dicit IX. 3, 86. rhetores autem ἐπάνοδον, *regressionem*, v. eundem l. c. §. 36. Idem exstat Catil. II. 1, 1: *Catilinam furentem audacia scelus anhelantem*. de Or. III. 2, 8: *non vidit flagrantem Italiam bello, non ardentem invidia senatum*. Simile est Caesaris B. Civ. II. 22: *omnibus defessi malis, rei frumentariae ad summam inopiam adacti*. Longe usitatiora sunt alia chiasmi genera, quibus contrariis locis ponuntur nomina cum appositis, aut verba cum objectis aut verba participiave cum adverbiis et adverbiascentibus; de quibus alibi dicam.

vetera repetenti] res veterum in memoriam revocare dicit, ut bene annotat Strebaeus. *Repetere* eadem significatione absolute pro *recordando* Plinius dixit Epp. VII. 6, 7 et 13.

ac fuit, cum] formulam lectiorem ex Graeco ἦν ὅτε expressam iam antiqua aetate expletam esse inserto *temporis* vocabulo tam clarum est, ut, qui scripturae adeo damnatae patrocinari posset reperiri potuisse fabulosum videatur. Librorum fere omnium scripturam eodem ducere ostendimus in commentariis criticis. De genere dicendi conferri potest Ruhnkenius ad Ter. Eun. III. 5, 3. ususque eodem est Livius VII. 32 qui locus nostro simillimus. Utrobique intelligi debet aliquando ita cogitari potuisse, non abiisse tempus illud, quo cogitaretur. Pearcius *tempus* additum defendens comparabat Cic. Mil. 26., Ernestus totum locum transscriptum putabat ex Inv. I. 2. et Divers. X, 3.

decursu honorum — etiam aetatis flexu] ut apud Graecos a currendo stadio, ita Romanorum multae sunt a circensi curriculo repertae formulae; *cursus* et *decursus honorum, aliquo cursu ad honores pervenire* p. Planc. 7, 17., *aetas acta ac decursa* p. Quinct. 31. *spatium decurrere* Cat. Mai. 23, 83.;

item ea *decursa* dicuntur, quae quis tempore dediscit et abiicit, ut *vitia*, Divers. VIII, 13.; item quae *pertractata* et *absoluta* sunt praecipue breviter, ducta figura a velocitate currentium, velut de Or. I. 32, 148. Eodem *flexus aetatis* spectat; sicut enim circa metas flectendo ad finem currendi pervenitur, sic aetas decursa senectutem terminum habet. Plane ita *κάμπτειν* velut *τὸν βίον* Graecos dixisse notum est et pluribus explicatum a Marklando ad Eur. Suppl. 748. Blomfieldo gl. Aesch. Agam. 335. Intpp. Hor. Epp. I. 16, 79. Cognatum, sed sumptum ab incipientibus cursum, non finientibus est, quod *flexus aetatis* de adolescentia ineunda dictus est Ciceroni Cael. 31, 75. Simili, sed dispari figura *flexum auctumni* vergentem auctumnum Tacitus dixit Hist. V. 23. Hinc de Ernesti coniectura *fluxu* iudicari potest; quod eo sensu ne notum quidem Latinis fuisse arbitror. *Etiam* ab Orellio tentatum poni pro *praeterea etiam* non est infrequens; vide Brutum 89, 304. Cluent. §. 84. Tusc. V. 3, 7. cf. Hand. Tursell. II. p. 551. Ceterum de otio Ciceroni aliquando exoptato comparari possunt de Or. II. 33, 143., si quidem sub Crassi persona latent sensus Ciceronis, et Brut. 2.

2. *nostri casus*] refer ad ipsius exsilium; *communium temporum casus graves* significationem habent foederis inter Caesarem et Pompeium ad rem publicam communi voluntate regendam facti, quam rem apertius indicare noluit.

moles molestiarum] tolli *moles* cum quibusdam libris non potuit, opponitur enim *quieti*, ut *tempestates tranquillitati*. Praeterea non solum aptissimum est, cum de rebus alias magnitudine aut gravitate superantibus dici soleat, v. Burmann. ad Valer. Flacc. I. 757. VI. 704. Drakenborch. ad Sil. IX. 239.; sed etiam propter *παρονομασίαν* (nostri *assonantiam* vocant) probatur; de qua apud Ciceronem observata videndi sunt Naekius in *Rhein. Museum* ann. III. fasc. 3. p. 408. Zumpt. ad. Verr. Accus. IV. 5, 10. Goell. ad Or. p. 120. Quanquam annominationem alliterationem et pariter cadentia nullus satis distinxit, planeque in hoc genere fabulosa excogitavit Klotzius ad Cic. Tusc. I. 19,

42. II. 18, 43. III. 33, 81. IV. 11, 24.: v. nostra ad II. 63, 255.

inter nosque recolendas] legitimae huius positionis, qua particula nomini, non adverbio vel praepositioni applicatur, exempla ex his libris deprompta haec: *in promptuque sint* I. 6, 23. *a discendoque deterrent* II. 33, 142. *tantos tam praecipitesque casus* III. 4, 13. v. comm. cr. *tanto tam immensoque campo* 31, 124. His adde *inter seque coniunctos* ND. II. 31, 78. Brut. 62, 224: *cum primisque ridiculus.* Sic correxi *ex contrariisque scriptis* de Or. II. 26, 110., quod legebatur *et ex contrariis.*

3. *prima aetate*] ea incidit in certamina Marii et Sullae bellaque civilia inde consecuta, cum iam anno altero aut tertio Italici belli militiae tirocinium posuisse Ciceronem constet ex Divin. I. 33. *Perturbatio* autem *veteris disciplinae* non est iuventutis erudiendae, quae antiquo more ad viros iuris peritia et rei publicae regendae prudentia insignes deducta artes civiles spectandis exemplis discebat, ut militiam in contubernio imperatorum: quanquam etiam haec Ciceronis aetate mutata est; sed significatur disciplina publica, id est *mos publicus,* qui a patribus ad filios transmissus non minus valebat, quam ipsae leges. Is inductis in civitatem tot novis civibus et corruptis propter multitudinem proletariorum pariter civili et militari disciplina pessum ibat, ut non populi, non senatus, non magistratum iura manerent, sed vi et largitionibus miscerentur omnia.

medium — discrimen] coniuratione enim Catilinae tota res publica periclitabatur.

a communi peste depulsi] iniuria Lambinus *peste* delevit *commune* interpretatus *τὸ κοινόν, rem publicam,* quod Ciceronianum non est. *Pestis* calamitatem et perniciem significat bonisque scriptoribus dicitur figurate semper, non aliquando, ut Pearcio visum. Verum recte idem contulit locum Sextianae 19, 43., quo plane eadem verba leguntur praegnantem significationem habentia *pestis efficiendae s. inferendae.* Sed alterum exemplum ab eodem prolatum p. Red. in Sen. 3. totum dissimile est.

redundarent] coniunctivus significationem a potentiali deflexam habet minus animadversam vulgo; *ἠθικήν* dixerim. Eius duo genera sunt. Alterum postulari s. decere aliquid secundum rei naturam indicat. p. Sulla 8, 25: *si ceteris patriciis me et vos peregrinos videri oporteret, a Torquato tamen hoc vitium sileretur* i. e. sileri oportebat, decebat, conveniens erat. Rabir. Post. 10, 29: *moreretur, inquies.* Sext. 24, 54: *quod si meis incommodis laetabantur, urbis tamen periculo commoverentur.* Alterum significat futurum aliquid fuisse secundum fatum quoddam sive necessitatem inevitabilem. Tale et hoc nostrum est, *τὸ μέλλον γενήσεσθαι* significans, et illud de Prov. Coss. 4, 7: *emisti a foedissimo tribuno plebis tum in illo naufragio hujus urbis, quam tu idem, qui gubernare debueras, everteres: tum, inquam, emisti* etc. Legitur *everteras*, sed recte codd. alterum tuentur. Emerat enim non urbem Romanam evertendam, ut *quam everteres* non possit explicari *ut everteres eam*, sed provinciam diripiendam. *Quam everteres* est igitur ad quam evertendam tu fatali necessitate natus eras. Divers. XIV. 1, 3: *ego volebam loco magis deserto esse in Epiro, quo neque Hispo veniret nec milites;* id est *quo venturi non essent, venire nequirent, οὐκ ἔμελλον παρεῖναι.* Ne illi quidem coniunctivi non experti sunt novatorum manus, in quibus *qui* est *quippe qui* et *talis qui*, velut de Or. I. 7, 25: *adolescentes — in quibus magnam tum spem maiores natu — collocarent.* Legitur *collocarant*, contra bonorum librorum fidem. Alia exempla sunt Off. III. 14, 58. Liv. XXII. 57, 1. XXIV. 26, 16. Caes. B. Civ. III. 79. cf. Matth. in Wolfii Anall. Litt. III. p. 13. Beier ad Off. III. 31. p. 297.

asperitatibus — obsequar] res discrimine plenae, ex quibus se expedire arduum est, eodem vocabulo a montium horriditate sumpto dicuntur Balb. 9, 22. Liv. II. 9. Sall. Cat. 9. Iug. 29. *Angustiae temporis* non sunt, quae otium ipsi non concedunt, sed tempora dubia, aleae plena, quibus facile quis imprudentia committit, *πράγματα ἐπικίνδυνα, κίβδηλα.* His temporibus non omnes otiosi esse possunt, multi possunt; quod Cicero studiis non adeo vacabat, quan-

tum fortasse cupiebat, non erat temporis, sed ipsius culpa, qui omnibus gratificari vellet. Igitur haec cum sequentibus bene congruunt. *Nostra* studia dicuntur ipsi et fratri communia; hortatus enim Marcum Quintus erat ad scribendum de officio oratorio. Ne in eo quod *quantum* tanto intervallo distat ab *otio*, haereamus, exemplis multis cavetur: velut de Or. I. 47, 207. III. 26, 86. 24, 90. Off. II. 9, 34.

II. 4. *veteris cuiusdam memoriae — recordatio*] locus impeditior. Talaeus *memoriam* explicat *rem quondam perceptam atque auditam* (*τὸ συνέχον ἀντὶ τοῦ συνεχομένου*); Strebaeus *veterem disputationem inter Crassum et Antonium, cuius ego memor sum*; similiter Pearcius, *quod olim factum est* s. *disputationem sequentem Crassi et Antonii*; Ernestus, *quod olim cogitare me memini*, sane *ταυτολόγως*. Harlesius ut *memoriam* dici pro re olim gesta defenderet, loco Bruti usus est 69, 244., quo quidem memoria nota et aequalis non, ut nescio cui inepto visum, *tempus* significat, sed *μετωνυμικῶς* dicitur memoria notorum hominum et aequalium. Dein *non satis explicatam recordationem* Talaeus *controversam et addubitatam*; Strebaeus *a Crasso quidem satis, sed non satis in mea memoria explicatam, explicandam igitur accuratius* (revocandam et percogitandam dicas); Pearcius ita exponit: *quia Cicero ipsi sermoni non interfuit et a Cotta locos et sententias disputationis traditas accepit*; Ernestus ita; *quod nondum perspicue explicavi ab aliove explicatum audivi*. Muellerus *memoriam* interpretatur rem a Cicerone memoria retentam ac servatam, *explicatam* autem in nullis literarum monumentis satis expositam. Quem confert Plinii locum epp. III. 10, 3., is totus dissimilis est. Nam quod ibi *famae memoriae sanctissimae latius consultum iri, si digesta fuerit*, dicitur, id specie sola simile est propter *famam memoriae*, cui *recordatio memoriae* finitima videatur; verum *sanctissima memoria* ibi est adolescentis sanctissimi et per metonymiam dicitur. De coniungendis *memoria* et *recordatione* dubitari non potest, si quidem alibi Cicero dixit *memoriae recordationem*, velut Q. Fr. II. 2. et *memoriam pueritiae recordari*

ultimam, p. Arch. 1, 1. Manifesto significatur res memoriae infixa; non est autem Ciceronis, sed aequalium rumore trita, qui de Crassi et Antonii illo sermone aliquid inaudivisse finguntur; eius recordationem repetit Cicero, cum ne ipse quidem satis accurate teneret quae a Cotta olim acceperat, ita ut a Quinto non admonitus ab obliviscendis non multum abesset. *Explicatus* enim *distinctus* est, *perspicuus*, *illustris*, contrarium *obscuro*, *incerto*, *evanido*. Loci memoriales *explicati* et *illustres* componuntur de Or. II. 87, 358. causa *facilis et explicata* dicitur Planc. 2. *Non satis explicatam* dici recordationem, quod Cicero eam lineamentis adumbrasset olim, non exposuisset copiosius, ineptum commentum est.

quod requiris, ut cognoscas] insignis in hoc usu particulae breviloquentia inest contractis in unam sententiis duabus, grammaticis non dum satis animadversa. Non enim coniunguntur *requiris ut*, sed sententia ita explenda est: *recordatio apta ad id, quod requiris, requiris autem id, ut cognoscas*. Cic. de Or. I. 7, 28: *quod ille durissimis pedibus fecit, ut se abiceret in herba* (i. e. fecit autem illud, ut se abiceret) 10, 44: *satis id est magnam, quod potes praestare, ut in iudiciis ea causa — melior esse videatur*. 33, 149: *probo ista, quae vos facere soletis, ut — dicatis quam maxime ad veritatem accommodate*. 40, 183: *quid? quod usu memoria patrum venit, ut pater familias — mortuusque esset* sqq. Mente adde *venit autem usu illud*, ut Tusc. I. 19, 44: *quodque nunc facimus — ut spectare aliquid velimus, — id multo tum faciemus liberius*. Acc. in Verr. I. 1, 2: *nam si iste id fecisset, quod prius statuerat, ut non adesset*. Caesar B. G. IV. 19: *Caesar — omnibus his rebus confectis, quarum rerum causa transducere exercitum constituerat, ut Germanis metum iniiceret, ut Sygambros ulcisceretur, ut Ubios obsidione liberaret, — se in Galliam recepit*. Eodem modo etiam *ne* dicitur. Caes. B. G. I, 22: *Labienus, ut erat ei praeceptum a Caesare, ne praelium committeret, — nostros exspectabat*. Cic. de Or. I. 48, 207: *deprehensum equidem me plane video — quia, quod in causis valde fugere soleo, ne tibi, Crasse, succedam, id me nunc isti vitare non sinunt*. Ab his plane

diversa illa sunt, quae *ut* non a subaudito verbo suspensum habent, sed ab ipso illo, quod in enuntiato secundario expressum est, ut addi satis sit adverbium explicativum *quippe* vel *id est*, *δῆτα*. Huius generis sunt, quae Matthiae protulit ad Cat. III. 9, 21., quibus multi addi possunt, velut Vatin. 9, 21. Phil. VIII. 1, 1. XII. 7, 15. Divers. I. 5, 2. III. 5, 5. XV. 5, 1. Rp. III. 3, p. 341 Mr.

5. *quae pueris — exciderunt*] significat libros de inventione rhetorica. Sed Schuetzii sententia *inchoatis* dici, quod non emiserit in vulgus nisi duos illos libros, qui hodie exstant, probari propter addita verba *ex commentariis* non potest. Quid enim? Potest aliquid ita excidere ex commentariis, ut pars relinquatur inedita? an duo libri excidere ex commentariis potuere reliquis retentis? Imo si quid rude ex commentariis et inchoatum excidit, suis numeris absolutum non esse, sed non satis elaboratum et politum dicitur; idque in primis cadit in operam adolescentuli. Eadem significatione *inchoatus* dicitur Ciceroni Brut. 33, 126.; simili de opere sculptoris non absoluto Fin. IV. 13, 34.; et improbatos a Cicerone libros illos Quintilianus testatur III. 2, 20. 5, 15. 6, 59. et 64. et primam illam sententiam ex hoc ipso Ciceronis de se iudicio expressit. —

eruditissimorum — exercitationis genere] quaestio antiquis oratoribus et philosophis multum tractata fuit essetne eloquentia *τέχνη* an *ἄτεχνος τριβή*, quod si fortasse primus Plato dixit in Phaedro p. 350., non protinus putandum est cum V. D. in Bibl. Crit. vol. I. P. 1. p. 22., totam disputationem illius a Cicerone expressam esse. Quod *prudentissimos* viros *eruditissimis* cedere iussi, in qua scriptura libri optimi conspirant, propter oppositas notiones factum est. Potest fieri, ut alibi etiam in eloquentia inesse summa prudentia dicatur; in his tamen libris Cicero prudentiam *civilem* sive *civitatis gerendae* dicit, cum eloquentia, ut ex Romanorum more, olim minime coniunctam; ita *prudentia rerum magnarum*, qualis exemplum M. Scaurus laudatur, eloquentiae opponitur I. 49, 214., *indiserta prudentia* stultitiae loquaci III. 35, 142.; quin *summa rerum civilium cognitio* et *prudentia*

componuntur I. 14, 60. Potest autem prudentissimus homo ingenio plurimum valere, cui si exercitatio accessisset, secundum Q. Ciceronem satis futurum erat ad oratoriam praestantiam; sed Marcus doctrinae et eruditionis amplissimae fructum et quasi cumulum eloquentiam ponit. *Elegantia doctrinae* non, ut in Bruto 23, 89., subtiliter disputandi est ad dialecticorum morem, quem ad modum *disserendi elegantia* et *confuse loqui* contra ponuntur Fin. II. 9, 27., quo loco rudis Epicureorum loquacitas spectatur, sed inest elegantis iudicii (*Geschmack*) significatio, quo liberalissimae artes delibantur ad ornandum perfectum oratorem.

6. *in summos homines — intuenti*] *intueri* tralate dictum Ciceroni et addita praepositione dicitur et omissa; nullo quidem discrimine, sive significat animo contemplari cogitandi sive mentis exercendae causa, sive adiuncta est consilii s. rei qualiscunque assequendae notio. Sic de exemplo sequendo dicitur *dumque in ea intueberis, te continebis* Tusc. II. 15, 31., quippe exemplum honestatis secutus: contra Sulpicius dicitur *ita dicere consuesse, ut tota mente Crassum atque omni animo intueretur* de Or. II. 21, 89.; de respiciendo, ut inde consilium agendi sumas: *omnes voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur* Or. 8, 24.; de recordando quae praeterierunt: *acri animo et attento intuemur* Fin. I. 17, 57.; de cupide et invide intuentibus: *splendorem et speciem huius vitae intuentur, sollicitudinem perspicere non possunt* Divers. I. 9.; de considerando denique et reputando apud se cum praepositione iungitur eo loco, unde egressi sumus, item Brut. 97, 331., sed ea caret Tusc. I. 30, 73 ubi *mens se ipsa intueri* dicitur. Igitur haec ex librorum fide iudicanda sunt. Scriptoribus ceteris ut per se rarum est, ita cum praepositione semel dixisse videtur Quintilianus X. 2, 2., semel Plinius Paneg. 55, 8. nec deest apud hunc scripturae discrepantia.

artibus] hoc ut reciperemus, consensus librorum sententia non adversante sufficiebat. Sed et per se lectius est, quam illud infinitum et latissime patens *rerum* vocabulum, et ad idem paulo post scriptor relabitur et id agit, ut ar-

tem iudicans esse eloquentiam, non exercitationem quandam, cum aliis artibus praestantissimis eam componat.

7. *anteponat oratori imperatorem*] comparari haec sententia meretur cum loco Bruti 73, 256., ubi unam pro Coponio Crassi dictionem castellanis triumphis duobus praeponere non dubitat. Aliter maiores iudicabant, qui minutis potissimum triumphis corroboratam rem publicam crevisse meminissent.

8. *ac sapientia*] Wouwerio et Schuetzio placebat scriptura *sententia*, quae praeter Gu. 2. paucorum aliorum librorum esse fertur. Iniuria. Non enim in omni civitate prudentia civilis elucet in sententia senatoria, quem ad modum Romae fiebat. Senatus enim Graecarum civitatium populari imperio obnoxius et vix sui iudicii potens solebat esse: raro ut singulis dicendae sententiae vel ostendendae constantiae locus esset, qui Socrati fuit in causa imperatorum, qui ad Arginusas insulas pugnaverant. Iam vero ne quis sapientiam consilio priorem poni debuisse putet, quia illa sentiendi, haec faciendi virtus videatur, *prudentiam* dici peritiam inveniendi consilii meminerit, *sapientiam* autem quae consilio pro re nata perspecte utatur. Eaedem virtutes Romulo tribuuntur infra 9, 37.

oratorum — paucitas] hanc sententiam pluribus Bruti locis persequitur, velut 7, 25. 10, 39. et praecipue 97, 333., ubi eadem fere, quae hic, ponuntur, vix singulis aetatibus singulos oratores tolerabiles exstitisse.

III. 9. *artium procreatricem — φιλοσοφίαν*] eandem sententiam tangit Tusc. I. 26, 64., uberius exsequitur Fin. V, 3, 7., ubi *laudatarum* s. *laudandarum* a nomine *artium* abest.

scientiae pervestigatione] Schuetzii coniectura *scientiae et pervestigatione* concinnitatem sententiae turbat, quae bifariam divisa est membris inter se oppositis. *Scientiae pervestigationem* perperam videtur explicare Matthiae ad. Cic. Manil. 15, 43. *scientiam, quatenus pervestigatione nititur.* Contra posita *disserendi ratio* active dici *pervestigationem* ostendere poterat. Recte Orellius interpretatur *pervestigationem scien-*

tiae, qua pollebant, ope susceptam. Simile est *oblivio diuturnitatis,* si scriptura certa, id est diuturnitate effecta, Verr. Act. I. 18, 54.; similia etiam, sed paulo diversa Rull. II. 14, 36: *duae sunt causae, una pudoris — altera sceleris: causa sceleris,* quae est in scelere hominis sita, Accus. IV. 51, 113.; *causae eluvionis pestilentiae vastitatis* Off. II. 5, 16.; *causae vel casus vel sapientiae vel temeritatis* de Or. II. 15, 63. Vide etiam A. Matthiae ad Catil. II. 11, 24.; Zumpt. ad Verrinarum locum posteriorem; priore enim genitivum obiective dici ratus graviter erraverat; Beier. ad Off. II. 5, 16. Madvig. ep. ad. Orell. p. 79.

10. *musicis*] *musica* dixit contra Graecorum usum, ut dialectica mathematica grammatica, quae tamen paulo diversa sunt. Eodem de musica arte plurali usus est infra 42, 187. III. 21, 78.

scientia et cognitione] scriptura codd. plurium ne cui displiceat propter *πρωϑύστερον*, eam figuram ne a diligentissimo quidem scribendi artifice defugi scito; contrarium autem vocabulorum ordinem exspectaveris, quia cognoscendis rebus scientia paritur. Simillima sunt *plane nosse ac vidisse* de Or. I. 35, 161. et *sententiae et opinionis meae voluistis esse participes* 38, 172. Sententia enim verbis profertur, opinio mente tenetur. Ut non numeres Div. X. 30: *copias eius omnes delevit fugavit,* quod verius erat dicere *partim delevit partim fugavit,* sive *fugavit et partim delevit;* et apud Livium XLII. 51, 6.: *armaverat contraxeratque eos Didas,* quod fortasse est *armatos contraxerat:* duriora sunt haec. *meum factum aut consilium* Div. in Caecil. 2, 6. ubi Zumptius iure antestatur Ciceronianum *ad obtinendam adipiscendamque sapientiam* Legg. I. 22., Livii *incendere ac diripere urbes* XXXII. 33., Nepotis *tempus et dies erat datus* Pelop. 2., *tempus* enim horam diei significat. Se *ortum et procreatum* (*prope Arpinum*) Cicero dixit Legg. II. 2, 4. *quem cum Scipio appellavisset libenterque vidisset* Rp. I. 9. p. 42 Mr., *multa deplorata et commemorata,* de Or. I. 7, 26. id est cum deploratione commemorata. Sed *leges iudicia iura describere* de Or. I. 8, 33. huc referri non debet, etsi

non minus bene *iura et iudicia* Cicero dixisset; praetulit illud, ut significaret iudiciis iura reddi; nec magis *audivi atque affui* I. 57, 243., de quo suo loco dicetur. Ceterum hic figura oratoria Veteribus dilecta *περισμός* est, de qua consuli potest Handius de Stilo Lat. p. 371.

11. *atque in hoc ipso numero*] *atque* etsi non cohaeret cum insequente *tamen*, ut Muellero visum, maiorem tamen solita vim habet, pro *atque etiam*, *atque adeo* dictum: v. *Hand.* de part. Lat. vol. I. p. 484. Goerenz. ad Acad. II. 40, 126. De *hoc numero* pro *horum numero* dicto vide Stuerenburg. ad Cic. Arch. p. 186.

12. *reconditis fontibus*] praepositionem *ex* delevi secundum libros; cum enim *haurire fonte*, *a fonte*, *de fonte*, *ex fonte* dicantur, illud prius tamen lectius esse confitendum est, praesertim translata significatione. Brutus dicitur uberrimas artes *domo haurire* non potuisse i. e. domestica institutione accipere, Brut. 97, 322.; *laudes haurire fonte* i. e. laudis fontem alicunde sibi reperire Cicero posuit ad Divers. VI. 6. post med. Omnino usus ablativi latius patet, quam vulgo conceditur, variisque praepositionibus usu subrogatur. Ut *commentariis apparere* i. e. ostendi, cum id verbum praepositionem *ex* sibi addi velit, apud Quintilianum legitur X. 7, 30., ita Cicero dixisse videtur dicendi facultatem Fannii *historia eius perspici posse* Brut. 26, 101., si quidem ibi etiam *ex* tollendum cum libris est; *causae*, *quibus certatur de iure civili* de Or. I. 38, 175. sic enim e libris scribendum; *id*, *quod in iudicium venit*, *reorum personis quaeri* II. 31, 134., nam ibi quoque praepositio demenda fuit. *In*, cui in non nullis sententiis etiam *propter* recte substituatur, ablativo cessit de Or. I. 11, 47., ubi scribendum *hoc maxime admirabar Platonem*, non *in hoc*. II. 61, 251: *ore vultu imitandis moribus voce denique corpore ridetur ipso* (sannio). III. 3, 12: *ego vero te*, *Crasse*, *cum vitae flore*, *tum mortis opportunitate divino consilio et ortum et exstinctum esse arbitror*. III. 52, 199: *quadam mediocritate laudatur* (orationis genus *μέσον*). de Inv. I. 40, 74: *ambiguitate nominis errare*. Part. Or. 22, 76: *quae moderandis cupiditatibus regendisque*

animi motibus laudatur (virtus temperantiae). Verr. Act. I. 12, 36: *quoniam totus ordo paucorum improbitate et audacia premitur et urgetur infamia iudiciorum.* Mur. 10, 23: *aliis ego te virtutibus — consulatu et omni honore semper dignissimum iudicavi.* Fin. I. 13, 42: *gubernatoris ars utilitate, non arte laudatur.* II. 26, 23: *si fructibus et emolumentis et utilitatibus amicitias colemus.* Divers. VI. 13: *magnis occupationibus eius — aditus ad eum difficiliores fuerunt. In* ita dictum, ut causam facti faciendive non indicet atque cum *propter* confundi non possit, desiderari posse videatur de Or. I. 13, 58: *decemviros — anteponant hoc genere Ser. Galbae et C. Laelio.* 37, 170: *P. Crassum — et multis aliis rebus elegantem hominem et ornatum;* sic enim corrigendus locus. *In* porro multis locis iniuria inculcatur, quibus ablativo instrumentali vel adverbiascenti contenti esse possimus. *Actor imitanda, quam orator suscipienda veritate iucundior esse* negatur de Or. II. 9, 34., ubi *in* secundum libros sustuli. *inveniendis componendisque rebus mira accusatio* Brut. 67, 238.; vulgo *in* additur. *scribendo impiger* Divers. II. 1, 1., ubi perperam *in* addidit contra invictam Medicei libri auctoritatem Orellius. Alia sunt, quibus *cum* addi liceat. *Modo dicere* Ciceronis Legg. III. 18, 40. non secus ac *versura solvi* Att. V. 1. *cum modo* etiam et *cum versura* dici potuerunt; hisque simile *ratione putare* i. e. ὀρθῶς, Verr. Accus. I. 5, 13. Illa vero, quae ablativum et praepositionem *secundum* permutari patiuntur, innumera sunt eaque memorare supersedeo.

consuetudine communis sensus] Spaldingius olim ad Quintil. I. 2, 20. et suum scriptorem et hunc Ciceronis locum non recte intellexit seque ipse post improbavit, cum communem sensum τὰς κοινὰς ἐννοίας, quod omnes sentiant cum in veritate rerum iudicanda tum in honestate significari putasset; dissimiles igitur etiam sunt loci ab eo comparati Fin. IV. 27. Off. II. 10. de Or. III. 29., ubi *communis prudentia opinio mens* reperiuntur. Melius Heindorfius ad Hor. Serm. I. 3, 66. omnium hominum de qualicunque re cogitandi et iudicandi morem et rationem interpretatur, quam sequantur om-

nes eodem consortionis et societatis communione iuncti; idem dicitur eodem vocabulo Planc. 13. de Or. II. 16, 68.

IV. 13. *praemiis ad perdiscendum amplioribus*] *ad perdiscendum* cum pertineat ad verbum *permovendi*, interposito dicto adverbiascente *praemia ampliora* durius divelli videntur. Exstant tamen similia. *hanc quaestionem te praetore de manifestis maleficiis — haud remissius sperant futuram* p. Rosc. Am. 5. *annulumque de digito suum tibi tradidit* 49. *evertisti miseras funditus civitates* in Pis. 35, 86., quod nostro illi, unde egressi sumus, exemplo plane simile, modo quod verbum praecedit, cum in illo postremum locum occupet. *Lentulo nostro egi per literas tuo nomine gratias diligenter* Divers. I. 10. *tuis incredibiliter studiis erga me muneribusque delector* III. 9, 3. *sibi in somnis quaesturam petenti Tiberium fratrem visum esse* Divin. I. 26. *convenientem hostiam rebus suis* II. 15. *forum plenum et basilicas istorum hominum videmus* Accus. Verr. V. 58, 152. *optima in spe puerum repositum* Att. XIV. 13. A. 2. *castra eodem die Hispanorum praeter reliquam praedam cum tribus ferme millibus hostium capiuntur* Liv. XXVIII. 34, 1. *omnis ex fuga Suessionum multitudo in oppidum proxima nocte convenit* Caes. B. G. II. 12. Etiam adverbia et adverbialiter dicta plura aliis mediis dirimuntur. *ut omnino quod te audisse dicis nunquam audieris* de Or. II. 70, 285. *non ita tecum multum fuerunt* boni codd. habent Accus. in Verr. II. 20, 49., quos iniuria contempsit Zumptius. Illa autem exempla, quae adverbium propter vim significandi in principio sententiae monstrant aut ad finem reservant verbo postpositum, multitudine sua pervulgata omitto.

summa dicendi vis et inventa est perfecta] Minime considerate Schuetzius *etiam* scripsit pro *summa*; nihil enim, cum inveniatur, statim esse summum, nec summum adhuc perfici posse. Iure excusat Muellerus *invenire* explicans *excogitare*, *perficere* autem *plane ad cogitatae speciei similitudinem effingere*. Ego *invenire* interpretandum puto *exemplo suo ostendere*. Alterum Schuetzii argumentum plane claudicat. Potest aliquid natura esse *summum*, id est plane

egregium, et tamen perfici arte literis usa; ut eloquentia in Crasso et Antonio summa inesse visa est et tamen perfecit eam Cicero. Ceterum Athenae inventrices et cultrices eloquentiae dictas vides etiam in Bruto 7, 26. 13, 49.

viguerunt] id est *vehementer sunt appetita, studiose tractata. Vigere* vim habere ingenitam et procreatricem cum significet, *florem*, qui est signum et species summi vigoris, gignit. *Viguisse studia rei militaris* apud Catilinam Cicero dixit Cael. 5.; erat enim Catilina natura factus ad munus ducis et laudis bellicae cupidus. Philonem *doctorem* tum maxime *in Academia viguisse* legimus de Or. III. 28, 110., erat enim magister et ingeniosissimus et eloquentissimus, ut studiose audiretur.

rationis ignari, qui neque — viam — neque praeceptum artis] *ratio* est *via* elequentiam discendi *rationalis*, *μέθοδος λογική*; diciturque eodem sensu, quo *via et ratione facere cogitare exsequi*, de quibus multa dixere Manutius ad Epp. ad Divers. I. 9. Gronov. ad Terent. p. 46. Frotsch. Goerenz. ad Fin. p. 115. Klotz. ad Tusc. II. 2, 6. Buechner ad Roscianam p. 312., ut fallantur tamen qui *ratione et via* semper hoc modo iungi, non inverti dixerunt. Nam *via et ratione* Cicero dixit Fin. II. 1. 3. de Or. I. 21, 97. Verr. Act. I. 16, 48. Accus. V. 58, 151. Cael. 20. et Quintilianus V. 1, 3. Hic *ratio* generale est, cui subiiciuntur duo, *praecepta artis*, quae tradi ore et addisci possunt, et *via exercitandae facundiae*, non temere instituta illa, sed cum ratione et ipsa congruens ad acuendaque discentium ingenia accommodata. Aliquando *ars* (*Theorie*) et *via ac ratio* (*Methode*) opponuntur inter se, sciteque id fecit Auctor Rhett. ad Herenn. I. 2.

15. *exposita praemia — ad gratiam*] altera scriptura *proposita* in nullo codice reperta cum manifesto debeatur vetusto cuidam Ciceronis sive correctori sive editori, qui id apud scriptores antiquos saepe legisset, dignum patronum invenit, quem semel antestari satis est, Kunissium. Qui quod *exponendi praemii* unum solum exemplum cognitum esse pronuntiarit idque alia vi praeditum p. Quinctio 23, 74., pru-

denter fecisset, si addidisset *a se* cognitum. Nam neque addita illa *ad imitandum* vim vocabuli mutant, ut in nostro loco *ad* perperam intellexisse ille videatur, et plane ut illud ex Quinctiana *factum* dicitur *expositum ad imitandum* Phil. II. 44., paulo aliter *mors exposita victo*, ut utrumque tamen *proponendi* vim habeat. Deinde *hoc exemplum sit expositum* legitur de Inv. II. 4, 14. et *vitam suam iuventuti exponere ad imitandum* ex Cicerone apud Nonium c. II. p. 375. Iam *ad gratiam ad opes ad dignitatem* sunt *sive gratiam sive opes sive dignitatem spectes.* Ita *ad consolationem mihi commune* Cicero dixit Divers. VI. 4. longe diversum ab illo *ad haec una consolatio est* Att. XV. 1., quod dictum est sicut *responsum ad literas; ad famam turpius* de Or. II. 49, 200.; *ad speciem magnifico ornatu, ad sensum cogitationemque acerbo* Verr. Accus. II. 22, 58.; *beneficium ad animi mei fructum permagnum* Rull. II. 2.; *ad severitatem lenius* Catil. I. 5, 12.; *insignis ad deformitatem puer* III. 8, 19., unde emendaturus Tacitum similiter erat Lipsius Ann. XIV. 16. Sic interpretare de Or. II. 2, 9: *hoc etiam spe aggredior maiore ad probandum* i. e. si de probando agitur, maiore, s. quod probationem attinet. Nam *aggredior ad hoc probandum* componi vetat verborum ordo. *multa ad veritatem admirabilia* Legg. II. 13, 33.; *quaestio ad agnitionem animi pulcherrima* N. D. I. 1, 1.; *asperrimos ad conditiones pacis* Liv. XXII. 59, 7. De formulis dicendi *timidus ad, caecus ad* similibusque quaedam attulit Kuehner. ad Cic. Tusc. III. 5, 11., de locutione *ad cetera*, quae eiusdem generis est, conferri potest Drakenb. ad Liv. XXXVII. 7, 15.

ceteris hominibus] nihil usitatius illa figura, qua quae hominum sunt cum hominibus ipsis comparantur μετωνυμικῶς; tamen elegantis iudicii viro Ernesto adeo visa est intoleranda, ut *hominibus* delendum censeret. Henrichsenus advocat testimonia ex his libris I. 6, 23. 44, 197, et Off. I. 22, 76. ibique Heusingero et Beiero notata, item Buttmannum ad Quintilian. XII. 7, 3. Ab Heusingero collatis exemplis de Or. II. 1. et 89. in Pis. 9. Tusc. I. 1. Liv. IX. 10. 21, 11. Plin. Paneg. IV. 4., et a Garatono ad Sull. 26,

72 (is contulit Fin. V. 12, 34. Flacc. 26, 63.) item a Kuchnero ad Tusc. I. 1, 2. et Kritzio ad Sall. Catil. p. 245. et antiquiorum et doctiorum addi potest auctoritas I. Fr. Gronovii ad Liv. Epit. XCVII. Obss. IV. 8. p. 402 Frotsch. Cortii ad Lucan. IV. 474. VII. 100. Wopkensii et Handii Lectt. Tull. p. 189.; item Liviana exempla *succedere caritati Hieronis* XXV. 5, 1. et *segregare civitatis causam a Polyarato et Dinone* XLV. 23, 9., Ciceroniana Or. 12, 41: *maiore mihi ingenio videtur esse* (Isocrates), *quam ut cum orationibus Lysiae comparetur.* Et *a quo homine iamdudum non aberrat oratio tua* de Or. II. 36, 152. i. e. convenit cum eius placitis.

aetatum temporum] septem deinceps vocabula finita vides insuavissimi soni litera, cuius rei exempla sunt etiam in limatissimo libro Oratore 7, 23. 12, 39. Sex exeunt in sigma Or. 13, 41. v. Orellium ad Plancianam p. 158.

sed enim] longe lectior scriptura, quam ex optimis libris vulgatae *sed nimirum* subrogavi. De particularum illarum iunctarum vi v. Hand. de Part. Lat. I. p. 444. II. p. 396. et plura ap. Oudendorp. ad Apuleii Apol. p. 496. Vides apud Ciceronem Arch. 3, 5. Quintilianum VII. 1, 49.

V. 16. *rei quandam incredibilem*] Muellerum, cui placebat ordo contrarius *incredibilem quandam*, qui Graecorum proprius est *μέγαν τινά, καλόν τινα* dicentium, refutat Orellius pluribus exemplis intensivae illius, quam male quidem vocant, significationis adhibitis; horum librorum sunt I. 19, 85. II. 28, 125., quibus addi potest Mil. 37, 101.

17. *constructione verborum*] hoc apud artis scriptores Latinos semper significat ordinem concinnum et numerosum et artificiose elegantem; ita *verborum* dicitur *apta et quasi rotunda constructio* Brut. 78, 272. eaque cum apto verborum delectu componitur Partt. Or. 21, 72. et cum verborum copia Or. 12, 37. Idem est *oratio structa* Or. 5, 20., quod quidem Ernestus coniectura reperit, cum legeretur *instructa; structa collocatio* 70, 233.; item *structura verborum* s. *orationis* Or. 44, 149. opt. g. orat. 2, 5., et hoc quidem etiam Quintiliano frequens, cum *constructionis* nomen

apud eum non reperiatur. Sed scriptor ad Herennium *constructionem* simpliciter dixit ordinem s. positum verborum IV. 12, 18. Quod *electionem verborum* hic dixit Cicero, cum longe usitatius sit *delectus*, mirari subit; nec in rem est, quod de *deligendi* et *eligendi* discrimine attulit Bremius ad Nep. Pelop. II. 2., quem Kritzius sequitur ad Sall. Catil. p. 35., illud cum significatione aut usus aut facultatis rei gerendae dici, hoc autem simpliciter. Mihi *electio* videtur dicta, quod proxime sequitur *constructio*. Quod si verba *deliguntur*, simul inest eleganter et concinne cadentium significatio.

expromenda] „eleganter et venuste a propria verbi notione videtur huc verbum translatum, quod recludere et proferre in lucem quae seclusa et recondita erant significat.“ *Brutus*. Plane, ut hic, in Oratore 36, 125. dicitur *causa, in qua vis eloquentiae possit exprimi*.

18. *tenenda — est*] *est* secundum antiquiores quasdam edd. ab Henrichseno exclusum defendemus in explicationibus ad III. 29, 111. *Antiquitatis*, id est rerum gestarum et institutorum morisque publici *cognitio* oratori maxime necessaria ponitur infra 34, 158. 46, 201. Brut. 59, 214. 77, 267. eodemque spectat illud ambiguum *iter antiquitatis* de Or. I. 60, 256. Harum rerum peritiam in T. Aristone laudat Plinius Epp. I. 22, 2.

plura dicam] neque Ernestus recte iudicavit *plura* pro *multis* Ciceroni non dici, adversus quae disputat Heusingerus ad Off. III. 32, 9., nec Schuetzius assumens *quam opus est* s. *quam de ceteris dixi*; debuit *quam nunc dico*; quippe paucissimis rem expediens.

thesauro rerum memoria] idem vocabulum memoriae imposuit scriptor Herennianus III. 16, 28.; sententiam expressisse videtur Quintilianus XI. 2, 1. *Inventarum et cognitarum rerum* etsi memoria custos bene dicitur, cum omnino duplex sit sciendi ratio, ut aut ipsi excogitemus aut ab alio discamus, tamen librorum plerorumque scriptura non minus rectam sententiam habet. *Cogitata* enim hic non sunt *excogitata*, quae ab *inventis* non differunt, sed *perpensa*; haec

ante inventa esse oportet, ut meditatione accuratissima elaborari possint.

magistris, quibus utuntur omnes] id praeceptum iam C. Gracchus Menelaum Marathenum audiendo consulendoque et post oratores praestantissimi secuti sunt, ipse Cicero et quos erudivit, Caelius Calvus Brutus, de cuius variis studiis et exercitationibus honorificentissimum testimonium exstat in libro de claris oratoribus 97, 332; omnium autem maxime suadet Quintilianus. Nam quid habet decimus liber Institutionis, nisi commendationem optimorum in omni genere scriptorum, quibus recte noscendis plus lucri faciat orator, quam et disciplina et usu? Hi sunt magistri omnium minime vulgares, si quidem Romani antiquiores literas despectui habebant et ne postea quidem multum operae lectioni dederunt.

VI. 20. *ac mea quidem sententia*] utitur hoc loco Quintilianus II. 21, 14. eoque spectat longa Crassi disputatio de Or. III. 15 sqq.

quae nisi sint — cognita — habeat] emendationem librorum ope perfectam ut explicemus et defendamus, in vulgari scriptura ineptum esse dicimus *oratio inanem et puerilem elocutionem habet.* Intelligi posset, si de certa in certaque causa oratione poneretur; nunc non aptius est quam λόγος ἔχων λέξιν. Quippe oratio ex inventione et elocutione constat, quae Quintiliani verba sunt VIII. prooem. 6.; quorum si alterum deest aut male tractatur, iam non est oratio. Sed in nostra scriptura *elocutio* non dicitur artis vocabulo φράσις-ῥητορική, sed vulgari; *elocutio* est *eloqui, proferre verbis,* τὸ λέγειν, et sensus hic: *nisi sint quae orator cognoverit perceperitque, inaniter et paene pueriliter dicet* sive *inania eius verba erunt.* Ita plane rhetor Herennianus IV. 32, 43: *circuitio est oratio rem simplicem assumptam circumscribens elocutione,* i. e. verbis, et Quintilianus *argumenti elocutionem* dixit V. 14, 1. Similiter alia etiam nomina a verbis in re oratoria usitatis ducta verborum ipsorum substantive dicendorum locum invaserunt. *Dictio* id quod *dicere, orationem habere,* τὸ λέγειν significans receptum est et iam

quasi legitimum; *actionem* de habenda oratione frequentat Quintilianus, velut *ante actionem* dicitur *πρὸ τοῦ λέγειν* VI. 5, 4. *in actione* VII. 10, 13. XI. 3, 88. et plurali numero XI. 2, 47. XII. 13, 2. Plane contra *agere et meminisse* pro actione et memoria de C. Curione posuit Cicero Brut. 60, 216.

21. *oneris imponam*] post haec Manutius et Muellerus distinxere media includentes illa *nostris — urbis ac vitae*. Sic scire velim, cui onus imponatur tandem, nisi oratoribus imponatur. Lambinus transpositione usurus erat *praesertim* ponens post *in hac*. Schuetzius et Henrichsenus inciderunt post *oratoribus*, importune divellentes quae coniungenda erant. Sunt enim sequentia verba *in hac tanta occupatione urbis atque vitae* adverbii munere praedita causamque continent cur Romanis potissimum oratoribus id oneris impositurus non sit. Adverbiascentia autem distinguendo a sermone avellere ratio non est.

videtur] re iterum iterumque considerata inspectisque multorum locorum scripturis, quales in libris exstant, in sententia persevero olim ad Brut. 30, 115. prolata, *quanquam* cum coniunctivo modo Ciceroni indictum esse; addo Livio etiam et Caesari. Nec moveor contra disputantium multitudine *ἀκρίτως* altero alterum exscribente de codicumque praesidiis, sine quibus ea et iudicari nequit, minime sollicitis. Quorum nomine coacervarunt Kuehner. ad Tusc. V. 30, 85. Kritz. ad Sall. Iug. p. 16. Sed de Sallustio non pugno. — Idem ac nos sentit et pluribus de ea re exposuit Bakius ad de Or. II. 1, 1. Ceterum utitur hoc loco Quintilianus II. 21, 5. cf. Cic. de Or. III. 14.

22. *partitionem quandam artium — dictionibus — iudiciorum ac deliberationum*] locus multum vexatus. Schuetzius deleverat *artium*; non enim de omnium artium, sed de oratoriae partitione agi. Muellerus secundum quorundam codicum vestigia corrigebat *separationem . quandam partium*; pessime quidem. *Pars* enim *dicendi* sane vocari potest illa, quae in forensibus iudiciorum disceptationibus versatur, sed *partes discendi* neque sunt omnino eloquentia

deliberativa et iudicialis, neque eae partes separari possunt, sed universae eloquentiae partitio institui. Dissimillimus huic locus est de Or. III. 33, 132. Non displicet tamen eidem Muellero Goerenzii quaedam interpretatio artem communem dicendi in plures artes divisam esse a Graecis. Id vero in verbis non inest. Si quis enim exercituum partitionem instituere dicitur, num unum exercitum partitur an plures? Hoc, credo. Non verior est Orelli ratio *rhetoricam artem*, quae etiam Graecis τέχνης nomine vocetur, significari. Quomodo enim sic pluralis constat? *Artium partitio* igitur dicitur, quod, cum antiquitus eloquens omnes tenere iudicaretur, post divisis muneribus singulae singulis studiosis attributae sunt; ut de philosophia dicere non oratoris amplius, sed philosophi munus existimaretur. *Ceterae dictiones* deinde suspectae erant Ernesto et A. Matthiae. Is in Seebodii Misc. Cr. I. p. 676. quaerit, si haec sola genera oratori reliquerint, quaenam *dictiones ceterae* vocari potuerint, cum in tres partes divisa eloquentia solum genus dicendi demonstrativum reliquum sit. His respondet Henrichsenus: „*ceterae dictiones* non sunt genera dicendi, sed *dictio* est actus dicendi, modus loquendi, s. oratoriae facultatis genus (addo *ostendendae*). Igitur *ceterae dictiones* sunt cetera, quae dicendo perfici et explicari possunt.“ Bene cetera, dum postrema exceperis. *Dictiones* primum sunt actus dicendi, λέξεις, deinde rationes et opportunitates dicendo facundiam probandi, τρόποι τῆς ῥητορικῆς ἐπιδείξεως. *Forenses* autem disceptationes non sunt iudiciales, sed cum rebus publicis coniunctae, πολιτικαί, facta tralatione a rebus palam gestis ad publicas. Ita *res forenses* dicuntur et *homo forensis* rustico et negotiatori opponitur Quintiliano V. 10, 27. Sic ne Vossii quidem coniectura *deliberationibus* egebimus.

23. *ab incunabulis*] „hic locus non ita intelligendus est, quasi Cicero ipsa praecepta Romanorum, non Graecorum esse dicat. Hoc significat, non nunc vulgarem se tradere artem rhetoricam, qualem libris, qui sunt de inventione, comprehenderit, sed Aristotelis aliorumque Graecorum praecepta,

quo maior eorum sit auctoritas, Crassi et Antonii personis tribuere." *Henrichsen. Veterem et puerilem doctrinam* vocat, qua et ingenui Romanorum pueri uti solebant et ipse erat usus.

non quod — neque ea] Muellerus et Matthiae diss. de anacoluthis apud Ciceronem plura dant huius locutionis exempla, Tusc. II. 23, 56. Rull. II. 1, 1. Dicitur etiam *non eo quod* Fin. II. 8, 24. *non ideo quod* Rull. III. 2, 4. *non quia* Fin. IV. 23, 62; item *non quo*, οὐχ ὅπως. Sed anacoluthon hic nullum agnosco, modo paulo liberius flexam orationem. *Ea*, cum praecessisset *illa*, Schuetzius ut abundans expunxit. Abundat quidem, sed ea iusta delendae vocalae causa non erat. Vide quae dabimus ad II. 17, 72.

VII. Sequitur prooemium alterum, non totius operis, sed dialogi iam narrandi viam muniturum. Anno enim urbis 663. L. Marcio Philippo Sex. Iulio Caesare Coss. socii civitatem Romanam petentes cum vi acturos quae cuperent coniurassent, M. Livius Drusus tr. pl. legibus suis senatum et populum inde a Saturninianis temporibus sibi invicem infensos conciliare studebat. In quo negotio Philippum consulem ita adversum habuit, ut is plebis urbanae praesidio subnixus etiam in senatum et optimates concionibus graviter inveheretur. Sed cum Drusus iudicia aequis partibus inter senatum et equites divisurus trecentos equites senatui additurus sociisque civitatem, quo firmiore fundamento res publica superstrueretur, concessurus esset, senatus paulatim ab illius consiliis deficere et Drusus iam apud neutram factionem satis auctoritate valere coepit. Hoc est quod tribunatum Drusi *infringi et debilitari* coepisse Cicero dicit. „Hic autem sermo habitus esse fingitur ludis Romanis, qui annui a Tarquinio Prisco instituti eidem appellati sunt magni sive maximi (Cic. Rp. II. 20. Liv. I. 35.). Celebrabantur ab aedilibus curulibus (de Or. I. 13, 57. Verr. V. 14, 36.) Iovi Iunoni et Minervae pridie Non. Sept. dies octo (de Or. III. 1, 2. et Calendar. vet. ex aedibus Maffaeorum in thes. Gron. vol. VIII.). Cum his confundendi non sunt ludi maximi votivi, quos primum bello Latino factos tradit Cicero

de Divin. I. 26, 55. cf. Liv. II. 36, Dion. Hal. VII. 68." *Henrichsen.*

L. Crassum] de rebus Crassi Antonii Cottae et Sulpicii exposuimus in historia eloquentiae Romanae olim cum Bruto Ciceroniano edita. „*Q. Mucius Scaevola Augur* C. Laelii gener cos. cum Q. Metello a. 637. iuris peritissimus usque ad summam senectutem civibus de iure respondebat. Cf. de Or. I. 45, 200. Phil. VIII. 10, 31. Ad eum Cicero sumpta virili toga a patre deductus est, ut ius civile disceret." *Henrichsen.* De sua cum Scaevola consuetudine plura periucunde narrat Cicero in Laelio 1, 1. Quod dicitur *Scaevola socer Crassi fuerat*, minime idem significat quod *erat*, quamvis ita visum Heusingero ad Off. III. 21, 82. Beiero ibid. Kritzio ad Sall. Iug. p. 227. Schuetzioque et Muellero, sed recte explicatum ab Orellio est, L. Crassi coniugem Scaevolae filiam illo tempore iam mortuam fuisse. Copiosius idem probavit in Iahnii Annal. Philol. vol. III. 4. p. 89. not. et Madvigius in disp. de Asconio p. 139. not. Ad sententiam conferri potest illud Ciceronis p. Sext. 3, 6: *ademit Albino soceri nomen mors filiae.* Exemplis a Madvigio allatis Henrichsenus addidit Nepotis illud Eum. 6: *Olympias, mater quae fuerat Alexandri* : quippe tum iam mortui.

25. *C. Cotta, qui — petebat*] Errorem eorum, qui tribunatum iam tum a Cotta gestum colligunt ex III. 3, 11. castigavimus secundum alios in commentariis criticis. Is post Crassi mortem lege Varia reus factus urbe cessit (Appian. B. Civ. I. 37.); rediit a 672. et consulatum adeptus est cum L. Octavio a. 679. Quod Muellerus dignitatis *futurae* pro *suae* scripsit, causam non habet. *Futura dignitas*, i. e. auctoritas ex honoribus bene gestis, iam per se intelligitur propter vocabulam *spei*: non speramus enim, nisi de futuris; *sua dignitas* non minus recte dicitur, quam illud Cic. Tusc. V. 20, 58; *Dionysius a filiabus ferrum removit instituitque, ut candentibus iuglantium putaminibus barbam sibi et capillum adurerent*, et Sallustii Iug. 49: *Iugurtha monet milites, ut sese suumque regnum ab avaritia Romanorum defendant.* Eodem ac Cotta anno natus erat P. Sulpicius Ru-

fus, qui quod *deinceps tribunatum petiturus fuisse* dicitur, id proximo vel proximis annis significat. Et is quidem magistratum magno civitatis malo, cum seditiosissimas tulisset leges, gessit anno 666., post hoc colloquium habitum tertio sive, ut veteres loquuntur, quarto.

26. *temporibus*] longe elegantiorem esse sermonem omisso pronomine, quod vulgo additur, perspicuum erit, si meminerimus *tempora illa* necessario significare proprie, τοὺς καιρούς, τὰ πράγματα; *tempora* nude dicta res periculosas, ambiguas, sollicitudinis plenas, etiam infortunia et calamitates. Sic *tempora amicorum* Cic. Manil. 1, 1. sunt reorum de capite periclitantium, *tempus necessariorum meorum* Div. in Caecil. 2, 5. Siculorum res sunt gravissime vexatorum et perditorum.

27. *omni sermone confecto*] Schuetzius paulo festinantius delevit *omni*, ut supervacaneum et ex proximis anticipatum. Inest autem significatio prioris ex rei publicae statu sollicitudinis et molestiae, quam familiari sermone perpensis omnibus tandem plane deposuerant, ut se iam totos hilaritati dare possent. Adverbiascit igitur *omni*, δι' ὅλου, πάντως significans.

dies inter eos curiae — convivium Tusculani] Opponuntur inter se *dies* et *convivium*; ille enim negotiis publicis dabatur, convivabantur autem vesperi. Sed cum *dies curiae* recte dicatur is, quo senatus habetur, et inde transferatur ad omnem, quo seria tractantur, ut in curia fit, aliter est in *die Tusculani*, quod significare oportet *qualis in Tusculano celebratur inter amicos*, *Tusculanum decens*, ἡ πρέπουσα, ἡ ἀξία φιλικῆς ἐν Τουσκλανῷ διατριβῆς. Cum enim *dies Tusculani* non dicatur proprie, ut *dies curiae*, dure etiam transfertur, nec fieret, puto, nisi propter oppositum. Animadvertit hoc solus interpretum Strebaeus; sed neque is similis usus exemplum protulit neque ego possum.

28. *in Phaedro Platonis*] p. 229 a. 230 b. cf. Ruhnk. ad Lex. Timaei v. ἀμφιλαφές p. 27. et Manutium ad Cic. Divers. II. 11, p. 254. Apte autem eo dialogo utitur, quod in eo de eloquentia copiose agitur. Maiore adhuc venu-

state, ut magis delectare solent inventa quam aliunde expressa, colloquii scena describitur in ieiunae ceteroqui disputationis prooemio Legg. II. 3, 6. *Platanus* propter formam et opacitatem Romanis erat in deliciis: v. I. H. Vossium ad Virg. Georg. II. 70. Plin. H. N. XII. 1. XVII. 15. Intpp. Hor. Carm. II. 15, 5. Gronov. Obss. I. 5. Quanti Hortensius homo luxuriosus platanum fecerit in vulgus notum est.

non tam ipsa acula] Schuetzius Goerenzii explicationem *hac ipsa acula* improbans quod rivulum tanta cum vi designari opus non sit, *ista* scripsit. Recte fecit de Goerenzio, sed male correxit. *Ipse*, cum notionem alteram alteri cum praeferentia quadam opponat, ut Graecorum αὐτός saepe adverbiascit et Germanorum sermone per *eben* s. *gerade* redditur. *Acula* autem *ipsa* dicitur, quod irrigatio praecipua est ad plantarum incrementa; haec autem platanus cum etiam nobilior quam pulchrior esset, Platoni, non irrigationi incrementa debebat.

durissimis pedibus] nam et ἀνυπόδητος incedebat, ut post etiam duriores faciebant Lacedaemonios et philosophorum Stoicos secuti, et saepe diem in eodem loco immotus perstabat.

VIII. Orsus sermonem Crassus cum magnifice laudasset eloquentiam tanquam civitatum moderatricem et omnium artium principem, Scaevolam adversum habet conditas et conservatas civitates a sapientibus, non ab eloquentibus defendentem; addit nec posse ab oratore postulari, ut omnium artium gnarus sit, nec id per philosophos fieri licere (c. 8 — 11, 45.). Sed respondet Crassus Graecis eandem sententiam tuentibus adversatus et facundiam sine copiosa doctrina inanem esse et vero intimos philosophiae, quibus quis ad permovendos hominum animos utatur, locos ad oratoris potius quam philosophi munus pertinere (c. 11 — 15, 64.). Oratorem igitur esse, qui qualiscunque res inciderit, eam oratione explicare scienter et eloquenter possit (c. 15 — 17, 74.).

qui cum ita esset exorsus] Turbavit hunc locum Pear-

cius, qui huius protasis apodosin capitis sequentis initio exstare pronuntiaret. Iure dicit Muellerus eam a verbis potius proximis *neque vero mihi* incipere; si quidem vera apodosis est, cum oratio obliqua in rectam deflectitur, quod genus facile anacoluthi speciem induit.

quo velit unde autem velit] qui non meminissent in incerta subiecti designatione facile assumi extrinsecus *aliquis*, correxerant *velis*, Manutius Pearcius Ernestus. His satis responsum est exemplis collectis ab Heusingero ad Off. praef. p. XLV. et Wopkensio Lect. Tull. p. 3. ed. Hand. cf. Spalding. ad Quintil. II. 15, 12. 16, 19. Meyer. ad Orat. 25, 83. Eodem pertinet *inquit*, saepe illud *inquis* correctum, de quo annotarunt Gron. et Drakenb. ad Liv. XXXIV. 3, 9. Heusingerus ad Off. II. 19, 14. Zumpt. ad Div. in Caecil. 16, 51. Latinis hoc et Graecis scriptoribus commune; vide Perizon. ad Aelian. V. H. X. 21. Hemsterhus. ad Luc. Nigr. t. I. p. 63. Markland. ad Lys. p. 439. et si quos praeterea conduxit Fischerus ad Well. t. III. p. 1. pag. 263.

maximeque in pacatis — civitatibus] *Pacis* eandem *otiique comitem et iam bene constitutarum civitatum alumnam* Cicero dicit Brut. 12, 45., iniuria quidem, ut nobis videtur. Ne Athenis quidem Periclis tempore, quo priscae sanctitatis partem civitas cum summo rerum omnium flore coniunctam retinebat, maxime dominata eloquentia est maximique oratores orti, sed cum luxu et mollitie et largitionibus miscebantur et turbabantur omnia. Romae autem iam Crassi et Antonii aetate, quae *optima res publica* vocatur de Or. I. 1, 1. plurima vi et caedibus agebantur a Saturnino et Sulpicio, ut Gracchana tempora taceam. Summam deinde vim cum in Cicerone assecuta eloquentia est, Catilinae scelere et Clodianis seditionibus et trium virorum foedere quassatam rem publicam quomodo quis bene constitutam et otiosam vocare possit non video. Minus cupide haec iudicat scriptor de causis corruptae eloquentiae c. 37. — Ceterum *que* in *maximeque* satis defensum est a Goerenzio ad Acad. I. 6, 23.

31, *qui id, quod omnibus natura sit datum*] De hac virtute, qua homo bestias praecellat, Cicero olim pluribus verbis dixerat de Inv. I. 4, 5. Quae hic et §. 32. legimus Quintilianus expressit II. 16, 17. „Notissimum est quam eleganti metaphorâ hoc (de regendis populi motibus) ornaverit Cicero Planc. 6, 15., expressa a Demosthene: quodam modo iam praeiverat Homerus Iliad. β. 144: *κινήθη δ' ἀγορά, ὡς κύματα μακρὰ θαλάσσης.*" *Bakius.*"

32. *quid tam porro regium*] exstat infelix Muelleri coniectura *tam egregium*; quippe gradationem illam a Romanorum ore alienissimam esse nec eo sensu dictum videri *regium* a Cicerone. Verum cum *potens* praecesserit, *egregium* egregie profecto friget et ab augenda re alienissimum est. *Regius* autem et *regalis* s. regem decens frequenter commutantur; quod si Cicero non fecit, forte factum est: nihil est enim in utroque vocabulo poëtici coloris. *Regius* igitur et in bonam et in malam partem accipitur, velut *moles regias* Horatius dixit aedificia magnifica Carm. II. 15, 2. *regiam* famam Plinius H. N. XXXVII. 1. claram et ingentem, *regiam rem* vocat et *lapsis succurrere* et contra *scelus* Ovidius Pont. II. 9, 11. Fast. VI. 595; *superbum et regium* iunxit Plinius Minor Paneg. 7. Haec *βασιλικά* Graecis nominantur, quos expressit lepidissimus Plautus. Cicero si *regnare* de qualicunque potentia dicere potuit, dicere etiam *regium* ea vi potuit. Est autem inprimis regia res liberalem esse et munificum, cum afflictorum tuendorum et salutis publicae curandae causa regia potestas instituta sit. De *excitandis afflictis* conferre licet infra 37, 169. Id *erigere* dicitur Ciceroni Manil. 9, 23; *eversus* et *afflictus* iunguntur Sext. 2, 5. Quinct. 23, 74. Universe eloquentiae vim et laudes tractari videmus in his libris II. 9, 35. 56, 230. III. 20, 76. Brut. 7, 25. Inv. I. 3 sqq.

provocare improbos] quomodo *integros* in partem codicum invaserit, Henrichseni verbis in Comm. Crit. exposui. Bonis *improbi* non opponuntur solum perpetuo, sed etiam *lacessi* dicuntur Catil. III. 12., quem locum comparavit Pearcius. Id hic *provocandi* verbo significatur. *Provocantur,*

quippe ad pugnam, quo certius, cum ingenii armis impares sint, malorum consiliorum poenas dent. Ita Cicero Gabinium Pisonem Vatinium lacessivit gravibus orationum conviciis, *tectus* ipse, cum illi potentium virorum praesidio non niterentur. Aliter in Clodio res ei cessit. *Provocare* aliquem *maledictis* Cicero dixit Phil. II. 18.

hoc enim uno — possumus] haec omnia secludenda censet Bakius maxime ea de re quod *humanitati* ante adiudicatur *sermo facetus ac nulla in re rudis*, hic autem *sermo* universe. At *enim* non causam reddit, sed priora explicat fusius, significatque ἐπεξήγησιν. Facetus autem et politus sermo tanquam summa hominis praestantia laudatur. Porro cur Bakio displiceant *sensa*, quae alias *sensa mentis* dicantur, et *exprimere* non video. *Sensa* dictis *exprimuntur*, ut figura mente artificis excogitata ceris aut argilla. Tutatur haec etiam Nonius v. *sensus* p. 433.

33. *dispersos homines — congregare*] Haec prooemio libri I. de Inventione copiosius tractata ante oculos habuit Quintilianus II. 16, 9. cf. prooem. libri I. §. 10. Sed non Ciceronis esse quae idem reprehendit III. 2, 3. satis probavit Spaldingius. Contra philosophiae eandem laudem mutata pro rei publicae tempore sententia tribuit Cicero Tusc. V. 2., ut proxima disputatione hic facit Scaevola. De homine bestiis propter vim animi praestante interpretes comparaverunt Aristotelis locum Rhet. I. 1, 12: πρὸς δὲ τούτοις ἄτοπον, εἰ τῷ σώματι μὲν αἰσχρὸν μὴ δύνασθαι βοηθεῖν ἑαυτῷ, λόγῳ δ' οὐκ αἰσχρόν. ὃ μᾶλλον ἴδιόν ἐστιν ἀνθρώπου τῆς τοῦ σώματος χρείας.

34. *comprehendam brevi*] *brevi* ex hoc loco enotavit Charisius p. 235. *Tempore* putabat subaudiendum Lambinus ad Divers. I. 9, p. 341 Klein. eaque de causa et hic et illic non multum aberat, quin corrigeret *breviter*, plane ut ad Plancianam notaverat 40, 95. Sed *brevi* dictum est secundum Graecorum ἐν βραχεῖ s. διὰ βραχέων, ut minime adverbiascat. V. Orell. ad Planc. l. c. et Wunder. p. 235.

IX. 35. *cetera — assentior*] tenendum est universe verba passiva et intransitiva cum accusativis quidem prono-

minum et adiectivorum adverbiascentibus coniungi, sed non cum nominibus res significantibus. Dixit Cicero *quicquid subveneris* Divers. X. 5. *ne quid obsint* Q. Fr. III. 2. *si aliquid delectare* Att. IV. 16. *illud te esse admonitum* vole Cael. 3, 8. *quod ego favisse tibi fateor* Phil. II. 9., quem locum corrupit Ernestus; *persuadere aliquid dicendo* de Or. I. 51, 223. *vos id dubitabitis* Font. 6. *iam illud ne disputo quidem* Rull. II. 25. *unum studetis* Phil. VI. 7, 18. *id gaudere* Divers. XV. 2, 5. *stomachor omnia* Att. XIV. 21, 3. *assentiri* cum tali accusativo de Or. I. 20, 91. 28, 126. II. 56, 227. III. 58, 184; *quod certatum esse accepimus* de Or. I. 39, 177. *quod arguare* III. 19, 70. *quicquid progredior* et *quicquid cessisset* Livius habet XXXI. 1, 5. et XLII. 50, 4. Tetigit illam rem, non explicuit Gernhardus ad Cic. Lael. 25, 93. Alia ab his sunt *Isthmia vincere* s. *coronari* Graecanicum, v. Schmid. ad Hor. Ep. I. 1, 24. et rursus diversa *mortem laetari* v. Cort. ad Sall. Catil. p. 315., id enim est laetitiam testari ore et verbis; *aliquem aliquid obsecrare* Cic. Quinct. 31. secundum verborum dicendi similitudinem dictum.

aut de C. Laelii — aut huius — aut arte aut gloria] notabile *aut* aliquando ita geminari, ut sententiam membratim (*κατὰ κῶλα*) divisam postea incisim (*κατὰ κόμματα*) carpat; ita semel divisa iterum divisionem patiuntur. Infra 42, 149: *si enim aut mihi facere licuerit — aut alius quispiam aut me impedito occuparit aut mortuo effecerit ut* sqq. Pis. 39, 94: *res ipsa et rei publicae tempus aut me ipsum, quod nolim, aut alium quempiam aut invitabit aut dehortabitur.* His durius est Sext. 10, 24: *si gladium parvo puero aut si imbecillo seni aut debili dederis.* Considera etiam quae statim §. 36. leguntur.

initio] *ab* a Pearcio et recentiorum plerisque recte deletum nuper defensorem reperit Pearcii decretum verissimum *ab initio* tempus aut accurate definitum aut ad loquentis usque aetatem pertinens significare refutaturum cum interpretatione Germanica *vom Anfange an*, tum exemplo Ciceroniano Q. Fr. I. 1. 6, 18. Et hoc quidem clare probat

quod Peardo placuerat; in illa autem interpretatione scire velim quid sit *Staaten vom Anfange an gründen*. Prudentibus nunc lis dirempta videbitur libris optimis omnibus praepositionem ignorantibus; illis autem, qui ad lucem caecutiunt, mederi nemo potest.

humanitatis] παιδείας. Cic. de Or. I. 60, 256. II. 1, 8. 10, 40. Mur. 19, 61. inprimis v. Gell. N. Att. XIII. 16. Varronis auctoritate subnixum.

36. *in constituendis aut in conservandis*] quomodo homini in mentem venire potuerit commenticiam scripturam *instituendis aut conservandis* omissa utrobique praepositione non modo aptiorem orationi Ciceronianae dicere, sed etiam Klotzii auctoritate ad Lael. p. 170. munire, nemo dixerit. Is enim vir in disputatione illa quamvis prudenti longe alia et dissimillima quidem tractat. Praepositionem, si abesset, non desiderarem, sed codd. tuta est. Sed nego et pernego *civitatem instituere* usquam significare κτίζειν, id quod sententia postulat. *Instituere civitatem* legitimum est de forma rei publicae et imperii genere, *constituere* de condenda et firmanda civitate. Ut hic, ita in eadem plane sententia exsequenda *constituere rem publicam* dixit Cicero Brut. 12, 45. *urbem* Inv. I. 2, 3. Contra eo, quo diximus, sensu *instituere civitates* legitur de Or. I. 19, 86.

37. *Sabinorum connubia*] callide Scaevola, vim eloquendi cum prudentia comparatam elevaturus. Paulo apertius Cicero Rp. II. 7. *novum quoddam et subagreste consilium* appellat.

38. *Ti. et C. Sempronios, quorum pater*] Ti. Sempronius P. F. propraetor Hispaniae a. 575. non magis gestis quam sapientia et sanctitate claruit; v. Liv. XL. 35. 44. 47. XLI. init. et duobus annis post triumphasse videtur. Is moderationis tantam memoriam reliquit, ut quadraginta annis post Numantini Romanorum perfidiam perosi cum nullo nisi cum eius Tiberio filio foedus facere vellent. Consul Sardos vicit et post triumphavit iterum; Liv. XLI. 8. 12. 17. 28. Censor a. 585. cum C. Claudio Pulchro libertinos dudum in quatuor urbanas tribus coniectos, sed clanculum in

rusticas transgressos quanquam modice repugnante collega in unam Esquilinam transtulit. Sic clare Livius XLV. 15., quod minus accurate Cicero de omnibus quatuor urbanis tribubus interpretatur. Quanquam consilium eius libertinos suffragio plane excludendi fuisse nec nisi collega obsistente abiectum videtur. Iterum consulatum gessit a. 591. Ex Cornelia P. Africani filia Ti. et C. Sempronios Gracchos sustulit. Suo consilio Romanam eloquentiam cupidius extollendi inserviens Cicero in Bruto 20, 79. illum *non gravem modo sed etiam eloquentem virum* dicit fuisse. Verba *publicis rebus — importata* enotavit Nonius v. *importatum* p. 130 Merc.

nutu atque verbo] haec paucorum codd. non vera fortasse, sed verae similis scriptura displicebat Muellero de Iove summo comparato cogitanti et summi imperii notionem a sententia alienam iudicanti. Quasi summo imperio se accommodantis sit *se ad alicuius nutum convertere*, quod de se dicit Cicero Divers. III. 10. aut quod *oratores se ad auditorum arbitrium et nutum fingere dicuntur* Orat. 8, 24.

rem publicam dissipaverunt] minime de rei publicae statu concutiendo evertendoque cogitandum, ut Muellerus vult. Perapta est translatio verbi de prodigis patrimonii dissipatoribus proprie dicti ad eos, qui opes civitatis inprimis in agro publico et vectigalibus positas largiendo et coloniis deducendis minuere vellent: sic certe optimatibus visum. Simillimum exemplum est M. Antonii, qui cum pecunias in aerario relictas effudisset, *rei publicae reliquias dissipavisse* dicitur Phil. II. 3, 6. De oratoribus rei publicae perniciosis etiam Quintilianus Ciceronis vestigia secutus loquitur II. 16, 4. et auctor dialogi de oratoribus c. 37.

X. 39. *aut omnino ab oratorum genere tractata*] clarum est illa verba *ab oratorum genere* communia esse huic membro et praecedentibus *aut inventa aut cognita sunt*. Cum igitur aut praemitti tribus illis membris debuerint, sic: *num ab or. gen. aut inventa aut cogn. aut omnino tractata sunt*, aut postponi, ad hunc modum: *num aut inv. aut cogn. aut omn. tractata sunt ab oratorum genere*, manifesta est

verborum traiectio, *ὑπέρβατον*, quam veterum exemplo etiam ad synchysin referre licet. Huius quaedam documenta ex Cicerone collegit Wopk. Lectt. Tull. p. 46. et 69. Eam rem paulo accuratius tractabo. Sunt igitur hyperbata primum verbi unius in eadem sententia traiecti. Talia Wopk. l. c. p. 69. attulit Tusc. I. 6, 11. V. 24, 68. ND. II. 17, 45. III. 15, 39. Addo *quae non tam mihi molesta est propter laborem* Legg. I. 4, 12. *erubescunt pudici etiam impudica loqui* 19, 50. si recte correxit Goerenzius. Divin. II. 15 pr: *convenientem hostiam rebus suis — ob ius dicendum pecunias acceptas* Verr. Accus. III. 88, 206. *qua virum excellentem* Brut. 15, 59. *mihi homo coniunctus* Phil. III. 10, 25. *huius Apsyrto fratri* ND. II. 19, 48. cf. *eius Palaemonem filium* ib. 15, 39. *his rebus mentem vacuam* Tusc. III. 4, 9. nihil hic egit Wopkensius p. 104. *nefarie Trebonio occiso* Divers. XII. 12, 1. *non de venalibus homines electos* Sext. 64, 134. Sed quod legitur Divers. XIII. 27, 4., *cum tuo Servio iucundissimo coniunctissime vivo*, cum cod. Med. habeat *iucundissime*, corrigendum est *iucundissime coniunctissimeque*. Sic dixit Plinius *vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus* Epp. VIII. 2, 1. et Quintilianus *integerrime provincia administrata* XII. 1, 16. Duriora hyperbata sunt, cum alteri sententiae inseritur vocabulum duabus commune, ut aut praemittendum aut postponendum esset utrique. Id eo loco factum, unde egressus sum, factum et in his: *non modo senatum servire posse populo, sed etiam debere* de Or. I. 52, 226. *homines caros iudicibusque iucundos* II. 75, 304. *is igitur non modo a te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ornatus non tam rerum inventor fuit, quam novorum verborum* Fin. III. 2, 5. *ex hac copia atque omnium rerum affluentia* Rull. II. 35, 95. *cum multis vulneribus militumque pernicie* Liv. XXV. 14, 1. *Orestillam commendo tuaeque fidei trado* Sall. Catil. 35. extr., ubi Cortius *ἀκρίτως*. Sed codd. quidam *tibi* addunt post *commendo*. *quemadmodum in patris filius, sic in hereditate filii pater esset immunis* Plin. Pan. 38, 2. Omnium autem durissimum, cum alteri sententiae insertum vocabulum est, quod

in coniuncta suum locum reperiret. *hac ipsa si tibi uti cupias non licet.* Verr. Accus. III. 76, 176.

40. *Ser. Galbam — M. Aemilium Porcinam — C. Carbonem*] Galba cos. a. 610. cf. Brut. 22. et nostra in Hist. Eloq. Rom. p. XXXI. sqq. M. Porcina cos. a. 617. Brut. 25, 95. nostra l. c. p. XXXIII. C. Papirius Carbo, cum seditiosum tribunum egisset, in consulatu ad optimates descivit L. Opimium C. Gracchi interfectorem laudando. Tamen acto consulatu a L. Crasso adolescente accusatus, cuius accusationis et causae et crimina ignorantur, voluntaria morte se periculo eripuit; Cic. de Or. III. 20, 74. Brut. 27, 103. nos l. c. p. XXXV.

praeter te, Crasse] aliquot locis, ut hic, iniuria in libris addita reperitur *o* alloquendi interiectio. Sed ea sic tantum legitimum et suum locum habet, cum non tam allocutio est in sententia, quam exclamatio, admiratio, contemplatio rei apud dicentis animum instituta, omnino aliquid ἠθικόν. Bene sic *o divina senatus frequentis in aede Bellonae admurmuratio* dicitur Accus. in Verr. V. 16, 41. *o magna vis veritatis* Cael. 20, 63. *o populi Romani excellens dignitas* Balb. 5, 13., quod indignantis est. *o scelus o pestis o labes* Pis. 24, 56. *o tenebrae o lutum o sordes* ib. 26, 62. quae etsi ad Pisonem diriguntur, tamen indignabunde exclamantis sensum indicant, velut *o poena o furia sociorum* 37, 91. *o di immortales* de Or. I. 41, 185. *o stultissime Aecta* Tusc. III. 12, 26. *o mi Furni* Divers. X. 26. non *o* vertendum Germanice, sed *ach*, poteratque dici non minus recte Latine *ah mi Furni. O Q. Catule* Har. Resp. 43. mortui recordationem et memoriam infert. Etiam Har. Resp. 8. in verbis *vobis vero referentibus, o post hominum memoriam fortissimi atque optimi consules* ἦθος agnoscitur, ut in *o Africane* Somn. Scip. 8., cuius loci elocutio proxime etiam ad poëtarum sermonem accedit. Quod Davisius ad Tusc. V. 21, 61. dicit, ubi plerique certe codd. *o Damocle* scriptum exhibent, Ciceronem in locis de Graeco conversis ita loqui solere, aliis ab eo exemplis probatum non est, et

ne Cat. Mai. 22, 79., quae disputatio Xenophontis est, sic intelligamus, sententiae ratio prohibet.

sermonis disputatio] id est in explicando sermone per disputationem. Minus hoc recte intellexit A. Matthiae ad Manil. 15, 43. comparavitque adeo dissimillimis.

41. *multisque praeissem*] plerorumque scriptura librorum *praecessem* nuper a quodam explicata *multos me sequentes haberem* et ineptissima est nec intelligi potest quomodo *praecessem* in *praeissem* mutari potuerit; contrarium facillime potest. „Scaevola iuris consultus vocabulis a iure civili petitis utitur, quibus significet plura Crassum ad oratorem deferre, quam quae oratoris sint. *Praeire alicui* de rebus vel sacris vel profanis dicuntur ii, qui formulas vel praecepta dant minus perito; cf. Quintil. II. 5, 3. Gell. XIV. 2.“ *Henrichsen.*

interdicto] Gaius IV. §. 139 sqq: *Certis ex causis praetor aut proconsul principaliter auctoritatem suam finiendis controversiis praeponit, quod tum maxime facit, cum de possessione aut quasi possessione inter aliquos contenditur; et in summa aut iubet aliquid fieri aut fieri prohibet; formulae autem verborum et conceptiones, quibus in ea re utitur, interdicta decretave vocantur. Vocantur autem decreta, cum fieri aliquid iubet, velut cum praecipit, ut aliquid exhibeatur aut restituatur; interdicta vero, cum prohibet fieri, velut cum praecipit, ne sine vitio possidenti vis fiat.* Interdictorum formulae apud eundem sunt IV. 160. *Interdictum interponere* in simili sententia Cicero dixit Rp. I. 13.

manum consertum] unum verum est *manum*, non *manu*; significat enim *ad conserendam manum*, quemadmodum loco in ea re classico definit Gell. XX. 10. allato XII. tabularum testimonio, in quibus scriptum erat *si qui in iure manum conserunt*. Significat autem de quo disceptatur in re praesenti, sive ager est sive quid aliud, cum adversario simul manu prehendere et in ea re sollennibus verbis vindicare. Cf. Beierum ad Cic. or. p. Tullio excurs. III. Hunc locum, sed vitiose scriptum, enotavit Nonius v. *vocari* p. 189. Mere.

42. *Pythagorei — physici*] Democritii sane, ut Ionici philosophi. omnes *physicorum* nomine dici solent, Pythagoreorum autem classico μαθηματικῶν, ut Eleatici μεταφυσικῶν cognomento distingui solent. Dicti autem physici, quod maxime in caelestium et terrestrium rerum natura et origine investiganda versarentur; v. H. Ritteri historiam philosophiae antiquae vol. I. p. 197. *Pythagoras* Samius Crotone scholam philosophicam condidisse fertur ol. LXII. 4. s. a. 529 a. C. *Democritus* Abderites natus ol. LXXVII. 3 (470 a. C.) vel secundum Apollodorum apud Diogenem Laertium IX. 41. circa ol. LXXX., vixitque ad ol. CIV. 4 (361 a. C.). Is *physicus* etiam paulo post vocatur c. 11, 49. — *Vindicare* est possessionem repetere. Ciceronis interpres, quem olim Asconium putabant, ad Accus. in Verr. I. 45, 115: *vindiciarum lis est, cum litigatur de ea re apud praetorem, cuius incertum est quis debeat esse prossessor.* Negat ferri hoc posse Bakius et coniicit *sua iure vindicarent;* fortasse recte. Sed quod idem ait *vindicare* de vindiciis agendis dictum abundare post *lege agere*, si verum esset, sine mora omnia explicandi gratia adiecta damnanda forent. Quippe vindiciarum actio litis intentandae causa est.

iusto sacramento contendere] i. e. ut tua causa iusta esset, ut p. Caecina 33, 97.; cui opponitur *iniustum sacramentum* Mil. 27, 74. Dom. 29, 78. Varro L. L. V. §. 180. Muell. *ea pecunia, quae in iudicium venit in litibus, sacramentum* (sc. dicitur) *a sacro. Qui petebat et qui infitiabatur de aliis rebus utrique quingenos aeris ad Pontificem deponebant; de aliis rebus item certo alio legitimo numero assum: qui iudicio vicerat suum sacramentum a sacro auferebat, victi ad aerarium redibat.* Haec excerpsit Festus v. *sacramentum* et Isid. Hisp. Orig. V. 24. cf. Gaium IV. 13 sqq.; rem explicuit Manutius ad Divers. VII. 32.

philosophorum greges iam ab illo fonte et capite Socrate] *greges* minime dici contemptim docent *amicorum greges* Fin. I. 20, 65. et *honestissimorum hominum greges* Sull. 27, 77. *Fons* autem philosopherum simili ab origine amnium et fluminum sumpto Socrates etiam Quintiliano dicitur I. 10, 13.

44. *coniungitur*] vera videtur haec plurimorum, sed si Pearcii codicem Z. et Lg. 32. exceperis, non optimorum librorum scriptura. „Scio quidem dici posse *rem contingi alia re*, nec solum proprie, sed etiam translate, ut Liv. XL. 14. *mea causa nihil eo facto contingitur*; sed cum Madvigio nego *dicendi vim* dici posse *aliqua arte nulla societate contingi*." *Henrichsen.* Sed *societate coniungi* et *coniunctus* usitata sunt, velut Brut. 1, 2. Catil. I. 13, 33.

XI. 45. *ex Macedonia*] *per M.* dicendum fuisse ait Bakius, etiam si verum sit terrestri itinere usum Crassum; *ex* enim provinciae ipsius, in qua quis magistratum gesserit, nomini addi. Ciceronem igitur memoriae lapsu Macedoniam pro Asia dixisse videri. Sed aberrare in re tam nota Ciceronis memoria vix potuit; nec necessarium puto *quaestor ex Macedonia* coniungi, sed potius *ex Macedonia Athenas*; quippe inter Macedoniam et Athenas nullo loco moratus Crassus significatur.

Charmadas] perpetua est huius nominis et *Carneadis* in libris confusio; ut plures horum librorum locos taceam, eadem exstat Acad. II. 6, 16. Fin. V. 2, 4. Orat. 16, 51., quae verba sanavit et explicuit Meyerus. Charmadam Clitomachum Metrodorum Carneadis auditores fuisse etiam Academicorum illo loco testatum est; Aeschinem autem Melanthii, qui ipse Carneadem audiverat, discipulum fuisse Diogenes Laertius dicit II. 64. Ut plerisque locis vera controversi nominis scriptura satis certo eruitur ex libris, ita ex temporum rationibus Carneadem a Crasso audiri non potuisse constat. Mortuus enim ille est ol. CLXII. 4. sive a. u. 625.: Diog. Laert. IV. 65.; Crassus quaestor fuit a. 645. ex Asiaque decedens Athenis moratus est; v. de Or. III. 20, 75. Copiose rem exposuit Pearcius; cf. Beier. ad Off. III. 2, 8. p. 196. — *Clitomachus* Carthaginiensis erat (Tusc. III. 22, 54.), *Metrodorus* Stratoniensis bene nosse Carneadem putabatur secundum Ciceronem Acad. II. 6, 16.; eumque Diogenes Laertius X. 9. ab Epicuro ad Carneadem transiisse tradit. Metrodorus *Scepsius* quo minus intelligatur, illud obstat,

quod hunc rhetorem in Asia sese audisse dicunt Crassus III. 20, 75. et Antonius II. 88, 360. Monuit Henrichsen.

Panaetii auditor — Mnesarchus — Diodorus] *Mnesarchus* et Dardanus tum principes Athenis Stoicorum erant; v. Ac. II. 22, 69. de Or. I. 18, 83. De *Panaetio*, quem Scaevola audierat (c. 17, 75., inde *tui* h. l. et 10, 43. *nostri Stoici*) copiose scripsit *van Lynden* libro Lugd. Bat. edito a. 1802. Vulgata dein scriptura *Peripatetici Critolaus et Diodorus* a Pearcio recte erroris convicta est. Fieri enim non potest, ut Critolaus legatorum ab Atheniensibus a. 599. Romam missorum unus post quadraginta et sex annos adhuc viguerit; ne vixisse quidem verisimile. Eius *auditor* autem vocatur Diodorus Fin. V. 5, 14.

46. *in aliquod pistrinum*] labor servilis frumentum pinsendi cum durissimus esset, non Comici solum saepe minantes dominos faciunt se malos servos aut fraudulentos a domestico famulitio in pistrinum amandaturos, sed Cicero eo vocabulo translate utitur ad operam gravem et taediosam significandam. Ita laborem causarum forensium Crassus cum vita in pistrino degenda comparat de Or. II. 33, 144. *Compingendi* verbum de carcere Comici crebro dictum habent, velut Plautus Amph. I. 1, 3. Mil. II. 1, 34. Rud. II. 6, 61. tralate de Pompeio stulte se in remotis locis abdente Cic. Att. VIII. 8.

47. *Gorgiam — in oratoribus irridendis*] constat a Platone scriptum Gorgiam non in oratores, sed sophistas. Verum etiam Quintilianus, ut Cicero, iniquius philosophum iudicat II. 16, 1.

homines Graeculos] transponendi nominis gentilis secundum bonos codices causa triplex erat. Prima, quod in *Graeculis* vis sententiae non inest, qua de re cum sono praeponendi causa non est; altera, ut accuratius colligentur quae mutuo vinculo cohaerent, *Graeculi cupidiores contentionis, quam veritatis*: est enim haec cupiditas gentilis consuetudo; tertia, ne quis *Graeculos* subiectum, *homines* oppositum esse putet, quod Henrichsenus fecit inter illa vocabula incidendo.

Nego enim *Graeculos* substantive dici apud Ciceronem, nisi aut nude aut adiectivo addito.

48. *quid huic — abesse poterit*] huius verbi cum dativo dicti Ruddimannus p. 127. vol. II. ed. Lips. non habet nisi poetarum exempla, uno Varronis excepto R. R. II. 2. Ciceroniana sunt *hoc unum illi abfuit* Brut. 80, 276. *quid huic abest, nisi res et virtus* de Or. 70, 181. *nihil est enim, cui nihil absit* N. D. II. 13, 37. *quid abest enim huic homini* Balb. 4, 8. Quanquam de homine certe dativus aliter dicitur, atque ablativus cum praepositione. Hic enim simpliciter ab aliquo separatum esse aliquid significat nullaque cum eo communitate teneri; tertius autem casus non esse in alicuius natura positum, alienum, non possideri ab eo; ut eatenus differant *abesse* et *deesse*, ut in hoc etiam rei necessariae et desideratae insit adsignificatio. Ita haec inter se opposuit Cicero in Bruto l. c. idque sensisse videtur Handius de stilo lat. p. 243.

quam ei non conceditis] tu quidem, Scaevola, et quos sequeris philosophos. Iure sic bonorum codd. scripturam explicuit Heusingerus praef. Off. p. XLVII. (p. XXXVI. Zumpt.) Sed exempla ab eo collata de Or. I. 35, 160. ND. I. 18, 47. 19, 51. Fin. II. 31 pr. non simillima sunt, quia nomen unius, quem prae ceteris alloquitur alter, additum habent. Unum conveniret de Or. II. 4, 15., nisi *dicitis* scriptura libri Gu. 2. solius esset, estque is tenuissima fide liber. Et illius modi exempla plura conferri possunt: *Cecidit, ut in sermonem istum, Crasse, delaberemini* de Or. I. 21, 96. *sed quid hoc loco vos inter vos, Catule* II. 73, 295. *vos vero, Attice* Brut. 3, 11. ubi olim etiam Graecorum similia contuli. *eā quoque ipsa vos mihi, Q. Caecili, paucos ante dies ademistis* Liv. XXXIX. 28, 4. Nam Q. Metellus eius legationis princeps erat.

50. *Chrysippum*] Chrysippus Solensis post Zenonem et Cleanthem tertius scholae Stoicae doctor obiit ante Chr. a. 206. De vita et doctrina scripsit Baguetus, Lovan. 1822. 4. „Academicorum et Peripateticorum in dicendo copiae Stoicorum exilitatem opponit Fin. IV. 3, 7. atque Cleanthem

et Chrysippum artem rhetoricam sic scripsisse dicit, ut, si quis obmutescere cupierit, nihil aliud legere debeat." *Henrichsen.*

XII. *compositam orationem*] id est structam et numerosam, cuius rei artificium in Oratore traditur c. 61. 62. a scriptore Herenniano IV. 12, 18. Ex compositione necessario gignitur *conclusa oratio* Or. 5, 20. i. e. bene concluso verborum circuitu; compositam eandem *vinctam* Quintilianus dicit IX. 4, 19. *solutae* eam opponens, quae non est prosaria, sed *dissipata* illa et *fluens*, ut Ciceronis verbis utar Or. 65, 220., confer *verborum apta et rotunda constructio*, quod in Bruto posuit 78, 272. *Verba componi et coagmentari* idem ad oratoriam elegantiam necessarium dicit et in Catone desiderat Brut. 17, 78. *Lene et nitidum et compositum* genus dicendi probat Quintilianus X. 1, 44. Quanquam aliis locis Cicero *componere* et *composite dicere* pro *disponendo* dictum ad sententias adornandas refert, velut de Or. I. 15, 64. 31, 142. cf. Ernesti lex. technol. Lat. p. 73. Kritz. ad Sall. Catil. p. 241.

51. *sonitus inanis*] idem dictum *inanes sonos fundere* Tusc. V. 26, 73., quibus opponitur *sonus rebus dignissimus* Empedocleae philosophiae Acad. II. 23, 74. *sonitus nostros* dixit verborum oratoriorum in inani re volubilitatem Att. I. 14. *eloquentiam cursu magno sonituque ferri* Or. 28, 97; quae omnia sumpta sunt a vi et fragore torrentis hiberno.

54. *proprius videtur*] qui scripturam librorum deteriorum nec plurimorum *putatur* probant, si quidem causam probandi habuerunt, *videtur* intellexerunt de Crasso loquente. Sed universe dictum est pro *vulgo videtur omnibus*, *πᾶσι δοκεῖ*. Id et ex additis satis clarum est, cum aliter interpretato *me auctore* videri debeat plane supervacaneum, et ex ipsa sententia. *Rem* enim philosophis concedit, *ornatum* oratori vindicat Crassus, postulat autem, ut orator philosophiam quamvis alienam artem calleat.

XIII. 55. *Aristotelem et Theophrastum*] exstat ars rhetorica Aristotelis. Theophrastus Eresius Aristotelis discipulus et in philosophia docenda successor magister Demetrii Pha-

lerei oratoris suavis quidem, sed non vehementis (Brut. 9, 37.) mortuus est ol. 123, 3 (286 a. C.). Scripserat librum, qui periit, *περὶ λέξεως* memoratum Dionysio Halicarnassensi de C. V. p. 212. et in Lysia c. 14. Diogeni Laertio V. 47. eodemque spectant Ciceronis verba Inv. I. 35, 61.

ne hoc — totum sit a me] id est *meum*, quippe a me oratore profectum. Muellero sumptum ex iuris doctrina videtur, cuius formulae sint *clam a me possidere* i. e. meum, *ab aliquo aquam ducere, ab aliquo habere;* Heusingerus ad Off. II. 16, 8. explicat *ad aliquem pertinere*, nec simili a loco egressus nec addito, quo modo id in praepositione insit; Harlessius *pro me, meae sententiae favet*, dissimillimum comparans *a testibus* et *contra testes dicere* Herenn. II. 7, quod non magis huc pertinet, quam *stare ab alicuius partibus*, etsi idem probat Handius Tursell. vol. I. p. 55. Sed usus ille praepositionis adeo pervagatus est, ut iuris periti eum ex communi totius latinitatis fonte desumpserint, non ab illis alii, significatque *ab aliquo oriri et proficisci aliquid.* Igitur *a* cum verbo substantivo dicitur de origine repetenda de Or. II. 70, 285: *ab hoc vero Crasso nihil facetius.* III. 15, 56: *ab hac similitudine Coruncanii nostri — fuerunt* i. e. similem originem auctoritatis et laudis habuerunt. Cum aliis verbis Att. V. 21.: *a me dare et solvere* i. e. ex mea re. de Or. I. 24, 112.: *a me aliquid promisisse* i. e. a mea parte dandum, non *mea sponte*, ut Schuetzius interpretatur. Att. XIII. 21. *se a te quintum de Finibus librum descripsisse* i. e. ex tuo libro. XVI. 7, 7.: *Antonii edictum legi a Bruto* i. e. a Bruto acceptum s. datum *παρὰ Βρούτου ληφθέν. aliquid a comitiis audire* Att. III. 15, 2., quasi a parte, ubi comitia sunt vel habentur, i. e. quae a comitiis profecta traduntur per ora hominum. Brut. 19, 77: *is, qui hunc minorem Scipionem a Paulo adoptavit* i. e. cum esset Pauli filius. Finitimum porro est *afferre exempla a Catone a Gracchis a Laelio* Script. ad Her. IV. 5, 7. i. e. Catonis, proprie ab eo profecta. Etiam *reperire aliquid ab aliquo* defendendum esse puto, etsi barbarum esse pronuntiavit Scaliger ad Varr. R. R. I. 1. Eodem pertinet notissima locutio *esse*

ab, de discipulis dicta, quorum magistri nominantur, ut esse *a Platone, ab Aristotele* v. Spalding. ad Quintil. IV. 2, 31., velut Cic. Fin. IV. 3, 7. Muren. 30, 63. de Or. II. 38, 160. Tusc. II. 3, 7. Off. III. 30, 116.; loquendi genere Graeco, de quo consuli potest Schaeferus Melet. Crit. p. 27. — Non omnia satis discernit Handius de Part. Lat. vol. I. p. 16 sqq.

non mutuor ab illis] Ne Cicero secum ipse videatur pugnare, cum in Oratore 3, 12. fateatur oratorem se, si modo orator sit, non ab rhetorum officinis, sed ab Academiae spatiis exstitisse, sunt qui illam Ciceronis esse, sed Crassi sententiam dicant: quasi non sua de oratore placita viris priore aetate clarissimis tribuerit. Sed ne pugnat quidem. Quippe in Oratore hoc dicit oratorem neque praeceptis rhetoricis fieri nec ulla re alia, sed nasci; iuvari autem longe magis philosophorum ubertate, quam ieiunitate magistrorum dicendi.

57. *in angulis*] quod vulgo praecedit *omnibus*, cum a libris bonis plerisque absit, exsulare iussi. Miror Muellerum, qui postquam comparavit locum de Or. II. 5, 21., quo *omnia gymnasia teneri a phisosophis dicuntur*, eodem verborum tenore *omnibus* cum vocabulo *rebus*, quod praecessit, coniungi vult. Mihi quidem haec inanis videtur loquacitas; *omnes* autem *angulos* a philosophis teneri, etsi *omnia gymnasia* teneant, recte dici non puto. *Angulos* posuit Cicero, ut privatam oblectationem hominum vanorum luci forensi opponeret. Illud *omnibus* haesisse videtur ex proximis, ubi omnia gymnasia et omnes philosophorum scholae clamaturae dicuntur.

exsanguique sermone] non displicebat olim codd. multorum, sed non optimorum sane scriptura *exiguoque sermone*; dici enim posse *exiguum* pro *tenui*, *λιτῷ*, *εὐτελεῖ* putabam. Sed id et sine exemplo videtur esse et duo habet cur posthabeatur, etiam si a librorum fide discesseris. Primum enim genus *tenue* etiam oratoris est pro re nata, nec apte dicitur contemptim; deinde figurae de sanguine nervorum et vigoris indice scriptoribus de arte oratoria frequentes sunt. Ne

dicam de *suco* illo *et sanguine* toties apud Ciceronem reperto, ipsum illud *exsangue* orationi tribuitur ab rhetore Herenniano IV. 11., vox quaedam (i. e. vocabulum) *arida et exsanguis* dicitur Gellio XIII. 20., Calvo oratori Cicero visus esse *exsanguis et attritus* traditur dial. de Orat. 18.

58. *de — iure civium generatim in ordines aetatesque descripto*] Lambinus unus intellexisse videtur quid in hac sententia obscurum insit; correxit enim *descriptorum*, et apte et ingeniose. Male rem gessit Ernestus *iure civili* corrigendo, de sententia plane securus. Muellerus Ernestum secutus haec scribit: *in certa genera pro ordinibus senatus equitum plebis et pro aetate iuniore et seniore distributo.* At cui auditum est senatores et plebeios (hi quoque senatores esse possunt), seniores et iuniores peculiare quodam *ius civile*, quod nos *privatum* dicimus, habere? Mira sane foret et inaudita iuris inaequalitas. Erat, cum verba *in ordines aetatesque* interpretando *iuri generatim descripto* a non intelligente quid esset *generatim* addita viderentur. Verum sic probanda esset scriptura *civili*, non *civium*, nec verba illa interpretis manum referunt. Igitur sic explico, ut spectet sententia *iura* civium *publica* singulis ordinibus et aetatibus *assignata*: sic enim intelligendum *descripta*. Alia enim senatus, alia populi iura, alia seniorum, alia iuniorum, quorum hi in comitiis priores rogari, sed ab illis moniti aliquando suffragium mutare solebant, ut ex Livio constat XXVI. 22. Hinc recte etiam Cicero p. Flacco 7 pr.: *quae scisceret plebes aut quae populus iuberet summota concione distributis partibus tributim et centuriatim descriptis ordinibus classibus aetatibus — iuberi vetarique voluerunt.*

Hyperidem] is cum Demosthene post Cranoniam pugnam destinatus, ut Macedonibus dederetur, sponte obiit ol. CXIV. 3 s. 322 a. Chr. n. Acumen ei et facetias tribuit Cicero de Or. III. 7, 28. Or. 26, 90. Nullae eius exstant orationes; olim secundum scriptorem vitarum X oratorum, quem Plutarchum ferebant, et Photium bibl. eod. 266. legebantur genuina duae et quinquaginta. De Lycurgo Solone

et Demosthene nihil addo; de hoc ad Ruhnkenium et Beckerum lecturos amando.

vel nostri decemviros — anteponant] veri simillima sane Manutii correctio *nostri*, cum in libris sit *nostros*, quod cum scribatur *nros* facile cum *nri* confundi potuit. Ferri autem non potuit, cum Graecorum nemo decemviros in prudentiae aut Galbam et Laelium in eloquentiae exemplum laudaturus fuerit. Praeterea Ernesto placebat traiectio *vel dicant Graeci*, cum non viderentur congruere sententiae *dicant vel Graeci — vel nostri anteponant*, sed utrumque *vel* suspendendum esse a verbo *dicant*. Sed non animadvertit verbis *anteponant decemviros Ser. Galbae et C. Laelio* variari elocutionem sententiae longioris, idemque significare, quod *dicant sciesse melius*. Malim tamen a legi *scisse dicere;* duriusculum enim *scire de aliqua re* pro *scientiam alicuius rei habere*.

59. *oratorem — perfectum*] quod vulgo additur *dicam* secundum meos codd. expunxi; quibuscum etiam alios facere minus accurate collatos persuasum habeo. Nota est enim et elegans figura ex verbo speciali significatione praedito sequentibus accommodari generalem notionem aut vi simili praeditam. De verbis *sciendi* et *aiendi* ex *nesciendi* aut *negandi* assumendis, a quo genere egressi sumus, multi ante nos annotarunt: antiquissimus Manutius ad Cic. Quinct. 26., quem gregatim sequuntur Gronovius Obss. IV. 2. p. 356 Frotsch. Cortius ad Sall. Iug. 106, 3., cuius collectanea repetivit Kritzius; Wopkensius Lectt. Tull. p. 67 Hand. (s. lib. I. c. VIII.) Heindorfius ad Hor. Serm. I. 1, 3. idemque cum Goellero ad Cic. Or. p. 151 etiam ad similem Graecorum usum provocavit. Ciceroniana exempla afferri contenti sumus. Fin. I. 9, 30.: *negat opus esse ratione neque disputatione* sc. opus esse ait. II. 8, 25.: *recte negat unquam bene coenasse Gallonium, recte miserum* sc. ait. Sed hoc tralaticium est. Lectius illud, quod etiam affirmativa sententia cum particula *ut* desumitur ex negativa et particula *ne:* de qua re I. M. Heusingerus notavit ad Nep. Eum. 6. Dat. 6. Hannib. 12. Ruhnkenius ad Rutil. p. 46., qui

tamen, cum bene explicuisset Cic. Cluent. 2. Vell. II. 111., erravit in Cic. Mur. 12, 26., quo loco in illis *atque aliquid sua sponte loqueretur* minime subaudiendum est *ut*. Rursum ab affirmante sententia ad negantem transitur durius. *Vinci refelli coargui putat esse turpissimum: ad id se parat, nihil aliud curat* sc. ne coarguatur. Cic. Flacc. 5, 11. Porro ex *iubendi* verbo assumitur generalis sed contigua *dicendi* vis, ex *iudicando* assumitur *decernere*, propter *iaciendam* stipem strena significatur non sane *iacta*, sed *data* esse Suet. Aug. 57.; quae prudentius iudicat Cortius ad Sall. Catil. 36, 5., quam Oudendorpius ad Caes. B. Civ. p. 131. ellipsin in talibus agnoscere sibi visus. Inprimis ex hoc genere plurima collegit et docte iudicat Gronovius Obss. II. 14. p. 165. Fr.: *aiebat* ex *increpando* Liv. XXIII. 45. *putarent* ex *iubendo* Iustinus XI. 13. *dicebat* s. *significabat* ex *ostendendo* XXII. 5. idem ex *nuntiando* XXXI. 4. et ex *comparando* Val. Max. VII. 2. *Dicendi* verbum ex *pollicendo orando postulando aperiendo querendo* sumi ostendit Kritzius ad Sall. Catil. XXI. 3. post Perizonium ad Sanct. Min. IV. 5, 7. Bremium ad Nep. Ages. VI. 2. Walchium Emendd. Liv. p. 268. et Sallustiana exempla acervavit ad Iug. VIII. 1. Sic secundum optimos scripturae fontes correximus de Or. I. 20, 93; *in quibus Charmadas solebat ingenium tuum, Crasse, vehementer admirari: me sibi perfacilem in audiendo, te perpugnacem in disputando esse visum.* i. e. *admirans dicere*, quae ipsa lectioris scripturae ieiuna interpretatio editiones vulgatas insedit. Illa autem *nec enim negabo — posuerunt* parentheta putare cum Bakio minime opus est, si asciveris correctionem nostram *nec* pro *nunquam*.

XIV. *sumendum*] etsi haec scriptura a codicum fide longe testatior est, dubito tamen an forte interpretando *promendi* verbo additum sit *sumere;* de quo genere dixi in Comm. Crit. ad II. 33, 144. Si manus Ciceronis est, explicanda est, ut feci in Comm. Cr.

60. *sensus animorum — exstinguendos*] alias dicit *restinguere*, velut Or. 1, 5. de Or. I. 51. Fin. I. 13, 43. ND. II. 59, 148. Nam quod in Bruto 24, 93. dicitur *vis*

et quasi flamma oratoris exstingui, excusatur colligatum cum *flammae* vocabulo translate dicto. Pari figura *mens et animus exstingui* dicuntur, *nisi tanquam lumini oleum instillas* Cat. M. 11, 36. Nec similia sunt *inimicitias memoriam famam invidiam potentiam exstinguere*, quae omnia *tollendi*, non *sedandi* aut *compescendi* vim referunt. Ne *furorem* quidem *Antonii exstinguere* Cic. Phil. VI. 7. aptum est quod comparetur, nam et hoc non de *componendo* animi impetu, sed de *opprimendo per vim* dictum est. Unum reperio Petronii Sat. 94. *iram exstinguere*; sed Ciceroni obtrudendum non videretur, nisi *inflammandi* verbum coniunctum patientius id ferri sineret.

61. *haud scio an minus — sim probaturus*] non satis perspicue locutum Muellerum non intellexit Henrichsenus, ut putaret formulam illam ab eo affirmativi dictam intelligi; id quod additum *minus* i. e. *non* fieri prohibet. De hac dubitanter decernendi formula doctissime adhuc disseruerunt Madvigius Emendd. p. 180. et Beierus in excursu II. ad Laelium Ciceronis, qui quae olim excursu XI. ad Off. I. minus recte disputata dederat ipse retractavit.

62. *Philonem — Hermodoro — Asclepiades*] *Philo* armamentarium s. ὁπλοθήκην Atheniensibus aedificavit post a Sulla incensum: v. Plin. H. N. VII. 38. Plut. Sulla 14. Appian. Mithr. 41. Eius in ratione aedificandi reddenda eloquentiam etiam Valerius Maximus extollit VIII. 12. ex. 2. Scripsit de illo armamentario et de mensuris (*περὶ συμμετρίων*) aedium sacrarum: v. Silligium catal. artif. p. 251. *Hermodorus* navalium architectus creditur esse Salaminius, qui Romae in circo Flaminio aedem Martis exstruxit; Nepos apud Priscianum VIII. p. 792. v. Sillig. l. c. p. 229. *Asclepiades* Prusensis secundum Plinium Hn. VII. 37 pollicitationes et legatos Mithridatis regis sprevit, idemque sponsionem fecisse dicitur, ne medicus crederetur, si ipse unquam aeger fuisset; victor senex exactae aetatis lapsu scalarum exanimatus est. Eius auctoritate plurimum utitur Celsus, novae sectae conditoris.

non eloquentiae] „haec ut glossema eiecit Schuetzius

renitentibus omnibus Mss. et edd. Negativa particula, qua haec sententia cum antecedentibus coniungitur, etiam ad haec verba pertinet, quae medicinae facultati opponuntur. Crassus negat Asclepiadem medicinae, non eloquentiae facultate usum esse; h. e. contendit eum eloquentiae, non medicinae facultate usum." *Henrichsen.*

63. *quod Socrates dicere solebat*] Xenophon Mem. IV. 6, 1.: *Σωκράτης γὰρ τοὺς μὲν εἰδότας τί ἕκαστον εἴη τῶν ὄντων ἐνόμιζε καὶ τοῖς ἄλλοις ἐξηγεῖσθαι δύνασθαι· τοὺς δὲ μὴ εἰδότας οὐδὲν ἔφη θαυμαστὸν εἶναι αὐτούς τε σφάλλεσθαι καὶ ἄλλους σφάλλειν.*

XV. 64. *composite*] explicatum dedimus ad 12, 50.

66. *C. Mario affini nostro*] „C. Marii septies consulis filius in matrimonium duxerat Muciam Scaevolae Auguris filiam. Etiam pro Balbo 21, 49., ubi praeclari illius imperatoris virtutes celebrantur, Crassus eius affinis dicitur." *Henrichsen.* Duae Muciae illae etiam in Bruto c. 58, 210. commemorantur tanquam domi acceptae loquendi elegantiae exempla.

ipse illa scire] Ferri olim vulgata ante Pearcium scriptura *ipse ille* non potuit. Quae est enim ista balbuties *ut ipsi Mario melius, quam ipse ille scire videatur*? Ne semibarbari quidem ita locuti sunt. Qui *ille* facilius in *illa* potuisse mutari dicunt, quam *illa* in *ille*, hoc decreto ostendunt nunquam codices a se usurpatos. Quod si fecissent, meminissent quoties propter iuxta positorum vocum similitudinem casus et numeri mutati sint: de quo genere dixi in comm. crit. ad II. 27, 110. Sed quod nobis certe videretur *ille ipse* potius quam *ipse ille* dicendum fuisse, sane secus est. De Or. II. 58, 235.: *quod ne ipsi quidem illi scirent*, quanquam secundum codd. non plurimos, sed optimos ibi *ipsi* sustalimus. 78, 317.; *in ipso illo gladiatorio vitae certamine.* Legg. I. 10, 28. *ipsa illa, quorum haec causa praeparantur.* Fin. IV. 3, 5. *ipsa illa, quae subtiliter disserenda erant.*

67. *de natura — de morte dicendum sit*] similem locorum communium enumerationem Cicero dedit Or. 33, 118., in qua item *mortis* mentio iniicitur nostro loco adhibito recte

a Meyero defensa, cum Sch. et Or. ex cod. Gu. 3. *de more* scripsissent. Orellius de *more recepto* (ἔθος non τρόποι) cogitans non animadverterat hoc non dici absolute, sed aut cum casu aut cum adiectivo: velut *mos patrius, mos receptus, mos antiquus, mos civitatis, mos hominum.*

cum Sex. Pompeio] is Cn. Magni patruus praestantissimum ingenium contulerat ad summam iuris civilis et ad perfectam geometriae et rerum Stoicarum scientiam; quae Ciceronis verba sunt in Bruto 47, 115. Eiusdem ut docti et sapientis meminit Phil. XII. 11, 27. Cf. Beier. ad Off. I. 6, 19.

communicarit] non melius hic Ernestus rem gessit, quam nuperus vulgatae scripturae patronus; ille, quod apodosin sententiae a verbo *efficiet* incipere eaque de causa *communicarit* scribendum esse putavit, quasi non etiam *communicabit* sic recte dicatur; hic, quod *communicarit* non vidit esse perfectum, cum *forsitan* additum indicativo modo adversari ex Zumptii libro didicisset. *Forsitan communicarit* est modus coniunctivus potentialis, ἀναχοινώσαιτ' ἄν, qui non minus recte cum futuro exacto sententiae conditionalis colligatur, quam futurum, quod simplex dicunt; v. nostram comment. de enuntt. conditt. L. L. p. 47 sqq. Sententia ab *efficiet* incipiens non apodosin sed consequentia ex prioribus continet, suntque manifesto opposita inter se *sin quae res inciderit, fortasse communicarit; hoc certe efficiet*, i. e. *sed hoc c. e.*

68. *philosophia in tres partes est tributa*] tributa est veteris philosophiae divisio in tres partes φυσικήν διαλεκτικήν ἠθικήν, cui accensetur etiam politica. Cf. Cic. Acad. I. 5. supr. 2, 6. Diog. Laert. III. 56. Ceterum *tributa* dedi cum aliis, non quod *distributa* spernam indictumve Ciceroni putem, sed quia elegantius dicta sine haesitatione recipienda in verba scriptoris sunt, cum codicum fides accedit. *Tribuere in partes* apud Ciceronem legitur Or. 4, 16. 33, 116. Tusc. II. 21, 47. *in tempora*, quae ipsa quoque partes sunt, Inv. II. 55, 207. *Distribuere* ea sententia tralaticium est et minus certe lectum.

XVI. 69. *Aratum ornatissimis — versibus*] Aratus Solensis circa ol. 124 (280 a. Ch.) Eudoxi descriptionem sphaerae caelestis in versus redegit, puros sane et emendatos, sed frigida materia, sicut Quintilianus iudicat X. 1, 55. Ut hic, ita in libro de Rep. I. 14. Cicero de Arato existimat. Id carmen tamen Romanis ab inventione poetica alienissimis ita placuit, ut tres in latine vertendo elaborarint Cicero Germanicus Caesar, quem Domitianum esse credunt, et Avienus.

Nicandrum] „Nicander medicus grammaticus et poeta Attali secundi regis Pergameni aetate floruit annis fere CL ante Christum natum. Exstant eius Θηριακὰ et Ἀλεξιφάρμακα, perierunt cum aliis Γεωργικά, quod carmen Cicero h. l. respicit.“ *Henrichsen.*

70. *in hoc quidem certe prope idem*] „sic III. 13, 51. *vobis quidem certe maioribus.* Ne audias igitur Lambinum, qui *prope* ex contextu eiecit, ut certe coniungatur cum *idem* neque inepta quaedam sit abundantia dictionis.“ *Muell.* Coniunctorum *quidem* et *certe* alia exempla ex Tursellino peti possunt; v. librum Handianum vol. II. p. 27.

72. *C. Lucilius*] eques Romanus Suessae Auruncae natus Scipioni Minori et Laelio eius amico perfamiliaris satirae, qualem post excoluit Horatius, inventor, sed, cum virorum potentium praesidio subnixus esset, longe liberior et maledicentior. Quae inter Scaevolam et Lucilium causa simultatis intercesserit notum non est; fortasse liberius de eo locutus erat in ridenda causa Scaevolae ab Albucio postulati de ambitu, in quam versus quidam exstant de Or. III. 43, 171. Hac occasione moneo Lucilium, si cum Scipione iterum consule Numantino bello militavit (a. u. 620) nasci non potuisse, ut vulgo ferunt, a. u. 606. Et illam tamen militiam commemorat Velleius II. 9. — Ceterum propter duriusculam sententiam Ernestus suadebat legendum esse *C. Lucilius de poetis dicere*, ut aut *saepe* in illa *de poetis* abierint aut haec certe exciderint; Lucilium enim de oratoribus non locutum. Excusatur tamen omissio cum verbis Lucilii, quae audientibus notissima erant, et affinitate

poetarum et oratorum, de qua §. 70. locutus Cicero est. *Volebat* intolerabilis superbiae dicens esse Bakius Ernesti coniecturam *volebam* amplectitur. Mihi non videtur. Leviorem artem poësin contemnit Crassus nec, si Africanus et Laelius magni faciebant, omnes id exemplum secutos esse credibile est.

73. *qui pila ludunt — palaestrae*] haec enotavit Nonius v. *lusus* p. 211., *in* ante *ipsa* omisso.

proprie] luce clarius perversum illud, quod codd. fortasse plures aut plurimos occupavit, *propriae*, ex male intellecta scriptura fluxisse. Certe quid significet nemo dum explicuit. Orationibus, quod nomen proxime praecedit, artes propriae non sunt; quin ne oratoribus quidem propriae recte dicantur, sed hi illis instructi et praediti, quemadmodum paulo post apud Ciceronem ipsum legimus; deinde si recte dicerentur oratoribus propriae, nomen illud addi oportuit. Quis enim intelligat aliter cuius sint? Sed *proprie* male videtur intelligi. Significat enim *artes proprie adhibere* in suo quamque provincia et genere, ad quod constituta et facta est, in quo vim suam exhibeat et quasi regnet, adhibere, velut musica sonos habet, eloquentia persuadendi vim, dialectica argumentationes; *κυρίως, κατὰ τὴν ἰδίαν ἑκάστης φύσιν.*

XVII. Controversiae illi etiam Graecorum disputationibus tractatae se ipsum interfuisse Antonius sermonem excipiens testatur; Menedemum enim se praesente Athenis oratoriam facultatem defendisse, Charmadam a philosophia petenda oratoria praesidia omnia exsecutum; illum exemplis, hunc doctrina (c. 17 — 20). Hinc se negasse visum a se esse oratorem; sed futurum fortasse, si cum ingenio doctrinam coniunxerit (c. 21, 94 — 96).

Apollonio] Alabandensis putatur esse cognomine *Μαλαχός*, cuius et Apollonii Molonis perpetua confusio est, orta maxime eo, quod Molo ille, sive id cognomen Apollonii cuiusdam est, sive hic illius filius, ipse quoque Alabandis natus Rhodi postea sedem fixisse traditur a Strabone XIV. p. 655. Illud quidem Casaubonus l. c. et Spaldingius

ad Quintilianum III. 1, 16. viderunt hunc Apollonium non potuisse audiri a Cicerone. Scaevola enim propraetor Asiae fuit a. u. 633., Cicero dictatore Sulla Rhodum profectus est a. 675., plus quadriginta annis post. Quod idem Moloni Romae operam dedisse putatur a. 667., verbis suspectis nititur Brut. 89, 307., quae minime satis firmavit Meyerus ad 70, 245. Minime enim veri simile hominem a Rhodiis ad Sullam dictatorem de praemiis ipsorum, ut qui a Mithridatis foedere abstinuissent, missum flagrante crudelissima seditione Mariana Romae versatum esse.

ministratrices] sic scribendum ex Nonio in v. p. 142.

79. *quid censes — qualem illum oratorem futurum?*] interrogationis alterius post *quid censes* ingestae exempla Matthiae collegit ad Rosc. Am. 17, 49.; sunt praeter nostrum N. D. I. 27 extr. 29, 82. Off. II. 7, 25. Rull. II. 17, 45. cf. nos ad 32, 102. Sed in eo erravit, quod *quid* in illa formula secundum nostram consuetudinem abundare dixit. Quod abundat, id in omni sermone abundat. Sed *quid* adverbiascit, sicut indefinitum in *persuadere* et *assentiri alicui aliquid;* idque altera quaestione uberius explicatur. De Graecorum usu dixit Heindorf. ad Plat. Phaed. p. 214.

XVIII. 80. *nitidum — palaestrae magis et olei*] *nitere* cum dicitur de rebus bene curatis et pastis, de pinguibus segetibus et vitibus, haec dictio iam non caret figura. *Nitere* sic a *splendendo* differt, ut hoc res significet fulgida quadam luce praesignes, quae oculos praestringat, qualia sunt ignis sol luna sidera caelestia aurum argentum; hoc autem sit speciei et superficei rerum tersarum mundarum politarum. Quare si pecudes *nitere* dicuntur, ea de causa fit, quod curatione et pastu re vera nitidam pellem certe plura genera monstrant, ut boves et equi. Oratio *nitida* vocatur propter accuratam poliendi diligentiam; *splendida,* cum ornamentorum quasi luminibus auditorum animos movet, velut sol spectantium oculos praestringit. Haec sua quaedam confinia habent; velut cum Horatius *melius nitere soles* dicit Carm. IV. 5, 8., non tam de lumine et fulgore astri

posuit, quam de specie grata oculos capiente, et rursus cum domus marmor pavimenta lacunaria *splendere* dicuntur *κατάχρησις* est diligentiae humanae fructum cum vi naturae confundens. Sed hic sane *nitidus* est *λιπαρός*, *oleo inunctus*, idque satis causae est cur in sequentibus spernatur scriptura *otii* pro *olei*. Plane ita *nitor* et *palaestra* coniuncta sunt Legg. I. 2, 6. *Palaestra* autem *armis* et *pugnae* opponitur Brut. 9, 37. Orat. 12, 42. de Or. III. 52, 200.; simili modo *pompa* cum *acie* aut *pugna* composita reperitur Or. l. c. de Or. II. 22, 94.; et ut illud simile a Graecorum more sumptum ad tirocinia oratoria et scholarum exercitationes transfertur Or. 55, 186., ita scriptor dialogi de causis corruptae eloquentiae Ciceronem secutus de opt. g. or. 6, 17. a gladiatorum praelusionibus sumptos *rudes* et *ferrum* componit. c. 34.

82. *cum — in Ciliciam proficiscens venissem Athenas*] chiasmi genus est nominibus extremas verbis interiores sententiae partes tenentibus. Eius exempla apud Ciceronem haec reperi. de Or. II. 47, 198: *M. Aemilium lapide percussum esse constabat, vi pulsum ex templo L. Cottae.* III. 24, 93: *ingenia obtundi nolui, corroborari impudentiam.* p. Quinct. 11 extr. *pecuniam si cuipiam fortuna ademit aut si alicuius eripuit iniuria.* Caecin. 9, 23: *non minus nos stultitia illius sublevat, quam laedit improbitas.* Catil. III. 10, 24: *Sulpicium oppressit, ex urbe eiecit C. Marium.* Sull. 2, 3: *quod — Q. Hortensi factum — non reprehendatur, reprehendatur meum.* Cael. 31, 74: *memoria nihil profuit, nocuit opinio.* Rabir. Post. 1, 2: *lapsos non erigere, urgere vero iacentes.* Phil. V. 10, 27: *non est verbis rogandus, cogendus est armis.* Q. Fr. III. 5: *nec honores sitio, nec desidero gloriam.* ad Att. XIV. 20, 3: *meum* (edictum) *mihi placebat, illi suum.* Tusc. IV. 6, 11: *quae enim venientia metuuntur, eadem afficiunt aegritudine instantia.* Adde Plinii Epp. IX. 9, 2: *miseros tuebatur, desiderabat amissos.* 13, 2: *insectandi nocentes, miseros vindicandi.* Huic illa forma contraria est, cum nomina intus ponuntur, extra verbis locus assignatur. Cic. Inv. I. 2, 3: *pervertere urbes et vitas hominum*

labefactare. Prius membrum invertebat Lambinus figurae non recordatus. Rosc. Am. 14, 39: *quae vita maxime disiuncta a cupiditate et cum officio coniuncta.* Verr. Accus. III. 4, 7: *despicitis eorum frugalitatem, pudorem contemnitis* IV. 34, 74: *colebatur a civibus, ab omnibus advenis visebatur.* 38, 82: *repeto abs te, Verres, monumentum Africani, causam Siculorum, quam suscepi, relinquo.* Catil. II. 1, 1: *Catilinam — furentem audacia, scelus anhelantem.* Sull. 17, 49: *ut victi in campo in foro vinceretis.* Muren. 36, 76: *odit populus privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit.* Mil. 33, 91: *caedi vidistis populum R., concionem gladiis disturbari.* Phil. VI. 3, 5: *vastaturum agros, Mutinam obsessurum.* Divers. IV. 6, 4: *utebar familiarissime Caesare, Pompeium faciebam plurimi.* Q. Fr. I. 1. 2, 7: *multae nascuntur iniuriae, magnae contentiones consequuntur.* Att. XIV. 9, 2: *vivit tyrannis, tyrannus occidit.* His addo Livii XXIX. 4, 2: *munire urbem, frumentum convehere.* Sallustii Iug. 38, 5: *arma capere alii, alii se abdere.* Caesaris B. G. VI. 4: *dat veniam excusationemque accipit.* BCiv. II. 22: *omnibus defessi malis, rei frumentariae ad summam inopiam adacti,* ubi diversissima miscet Herzogius vir multae lectionis, sed minus acri iudicio; Plinii Epp. IX. 6, 2: *nunc favent panno, pannum amant.* 21, 1: *flevit multum, multumque rogavit.* Paneg. 43, 2: *scriberis ab amicis, ab ignotis praeteriris.* Non sunt ex hoc genere quae Kritzius habet ad Sall. Catil. p. 326.; diversa miscet Cortius ad Catil. p. 11. et 58. item ad Iug. p. 718.

pro consule] „M. Antonius praetor cum proconsulari imperio in Ciliciam adversus praedones maritimos missus est; cf. II. 1, 2. Liv. epit. 68.“ *Henrichsen.* Ceterum Bakius non iniuria dicit sententiam minus recte constare videri. Male enim coëunt *ego qui sero ac leviter Graecas literas attigissem* et *tamen Athenis sum commoratus propter difficultatem navigandi.* Exspectes potius *propter cupiditatem discendi.* Qua de causa eiectis *sum* et *sed* sic scribit: *namque egomet, qui — attigissem, tamen cum — Athenas venissem compluresque tum ibi dies propter navigandi difficultatem*

commoratus cum quotidie — nominati, cumque hoc etc. Possis tamen excusare dicendo occasionem commorandi fuisse navigationis difficultatem, sed libenter ea usum propter discendi studium.

83. *nisi qui sapiens*] doctrinam et artes ipsas in virtutum numero Stoici reponebant existimabantque omnes uno vinculo ita nexas teneri, ut qui unam, omnes habeat, quae vocatur ἀκολουθία τῶν ἀρετῶν: v. Diog. Laert. VII. 46. cf. Cic. de Or. III. 18, 65. Acad. I. 2, 5. Fin. III. 21, 72.; eloquentiam unam de maximis virtutibus esse Crassus secundum Stoicos inculcat de Or. III. 14, 55., quo dicto Quintilianus utitur II. 20, 9. Ipsa Ciceronis verba *eloquentiam ex bene dicendi scientia constare* Stoicorum rationem definiendi exprimunt, quorum definitiones omnes a vocabulo ἐπιστήμης incipiebant: v. Stob. ecl. eth. p. 167. Qua re virtus ipsa a Musonio Epicteti magistro finita est ἐπιστήμη οὐ θεωρητικὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρακτική, Stob. Serm. p. 204. Horum pleraque Spaldingius occupavit ad Quintil. II. 15, 20. — Advertenda autem rarior locutio *eloquentiam ex bene dicendi scientia constare*, quod non de partibus, sed de materia dictum est. Similia reperi Off. I. 44, 157: *virtus, quae constat ex hominibus tuendis*, i. e. eis tuendis continetur. ND. III. 15, 38: *temperantia autem constat ex praetermittendis voluptatibus.*

spinosa et exilis oratio] exilitatem, i. e. maciem quandam et ieiunitatem in dicendo omnes Stoicis tribuunt, quippe unice intentis ad argumenta firmiter concludenda rationibus, v. Cic. de Or. III. 18, 66. Brut. 31. Fin. IV. 3, 7. Quintil. X. 1, 84. *Spinosa* autem oratio dicitur, quod dialectici artificii difficultas ab otiose audientibus, quibus copia et ubertas orationis placitura esset, non satis intelligitur, audientes igitur quasi dumetis in progrediendo impediuntur. Qua re Stoici se suis ipsi spinis compungere dicuntur de Or. II. 38, 158.

84. *mos erat patrius Academiae*] id est *receptus*, quasi hereditarius, quippe ut patrimonium a patre ad filium, ita a magistro ad discipulum transmissus. Ita Critolaus dicitur

in patriis institutis manere, id est in Peripateticorum praeceptis perseverare, Fin. V. 5, 14., quem locum Pearcius contulit. Mos Academiae mediae et recentioris de omnibus in utramque partem disserendi neque quicquam assensione probandi notus est; v. de Or. II. 62, 263. Tusc. II. 3, 9. Fin. II. 13, 42. Quintilian. XII. 2, 25. dial. de causis corr. eloq. 31.

XIX. 85. *excitabatur homo promptus* [*ab homine*] *abundanti doctrina*]. Una hunc locum intelligendi via videtur illa, quam praeeunte Schuetzio Henrichsenus et ego secuti sumus, ut verba *ab homine* deleantur. Quod si non feceris, *homo abundanti doctrina* dicetur Menedemus, non Charmadas, repugnante primum ipsius Antonii iudicio, qui Menedemum modo in disertis et rerum publicarum peritis numerayerat, et in huius et Charmadae concertatione usus et doctrinae de eloquentiae regno controversiam quasi exemplis illustrat. Sed magis etiam repugnat sententia proxima. Charmadam enim, non Menedemum dixisse oportet eloquentiae fontes a philosophia repetendos esse. Quam quidam nuper iniit rationem, ut contradicente Charmada Menedemus, qui ante leviter et perfunctorie sententiam dixisset, excitatus ad pugnam dicatur, ea defendi non potest, quia non tam Menedemus pugnabat, quam Charmadas, cuius statim multis verbis sententia profertur. Sublatis igitur illis, quae diximus, Charmadas *homo promptus* ad dicendum et a *doctrina* etiam instructissimus *excitatus* dicitur, id est commotus, ut hominem sibi minime comparandum acrius disputando refutaret. *Excitare* absolute dictum de admovendis stimulis reperias etiam Off. II. 14, 48: *quae autem in multitudine cum contentione habetur oratio, ex saepe universam excitat.* Divers. VI. 1. med.: *me cum esse, cuius tu desperationem accusare solitus esses quemque auctoritate tua cunctantem et diffidentem excitare.*

usquam in eorum inveniri libellis] inutilis coniectura Schuetzii exstat *nisi in eorum i. l.* Durum enim existimabat *eorum* referri ad illud, quod longo ante intervallo praecessit §. 84., *qui rhetores nominarentur.* Sed recte opposuit Muellerus ex verbis *illius ipsius prudentiae* facile ascisci

rhetorum; rectius etiam futurum erat ex *prudentia* subaudire *prudentes*; quod non durius est, quam quod saepe terrarum et urbium nomina sequitur pronomen aut verbum gentem incolentium spectans. Cum praecessisset *in Galliam transeunt* Livius XXI. 20, 1. ita pergit: *in his nova terribilisque species visa est.* XXXI. 16, 5: *Elaeunta et Alopeconnesum tradentibus ipsis recepit.* XXXIII. 38, 9: *Madytum traiecit —; et quia clauserant portas.*

87. *caput enim*] cum hac sententia apte conferetur Aristoteles Rhet. I. 2, 3. et Quintilianus II. 17, 15 sqq.

uti ei, qui audirent, sic afficerentur animis] praestantissimam scripturam et ab optimis libris tutam et suamet indole commendandam, etsi editionibus etiam Aldi Iuntae Manutii nititur, fuit tamen qui a correctore profectam diceret. Quippe corriguntur faciliora, ut ad intelligendum minus fiant aperta! Eleganter adverbiascit *animis affici*, *διατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ*. Eadem locutio exstat Off. I. 20, 66: *cum ita sis affectus animo.* Et ad eandem adverbiascentis casus rationem referendum est *pendere animo* Cic. Tusc. I. 40, 96. *frangi animo* Phil. II. 15, 36. *relaxari animis* ib. 16, 39. *moveri animo* Liv. XLV. 28, 5. item *permoveri* Caes. B. G. VII. 53, 1. *mente concidere* Cic. Phil. III. 9, 24. *animis concidere* Caes. B. G. VIII. 19, 6. *paratus animo* Script. bell. Alex. 45, 4.

88. *Demostheni*] mirum est formam a Prisciano grammaticorum Latinorum praestantissimo agnitam tot locis iniquos iudices expertam esse, velut Ernestum ad Brut. 7, 29. Goerenzium ad Fin. V. 5, 12. similia a sese ad Acad. II. 6, 16. 34, 108. defensa esse oblitum, quin barbarum *Calliphonti* probantem ad Fin. II. 11, 35. Rectiora praeiverant Lambinus ad Cic. Brut. l. c. et Gronovius Observ. ecclesiast. c. XI. p. 610. ed. Frotscher. Priscianus VI. p. 706 (258 Kr.): *et sciendum, quod in huiusmodi nominibus, quando tertiae sint, frequentissime veteres dativum proferunt pro genitivo Aristoteli, Demostheni, Thucydidi Euripidi pro Aristotelis* etc. *ponentes.* Perversum hoc de casu dativo et genitivo confusum iudicium sequitur Probus p. 129. ed. Lind.

etiam *Verri* Ciceroni pro *Verris* dictum tribuens. Exempla quaedam Ciceroniana Liviana Sallustiana collegerunt Heusingerus Ruddimannus Bentleius Cortius Drakenborchius alii, quorum auctoritates ascripsit vir sobrio iudicio C. L. Schneiderus Gr. Lat. vol. II. p. 1. p. 167. Ciceronis ex Verrinis exempla quaedam attulit Zumptius ad Accus. in Verr. II. 44, 108. IV. 2, 4. 62, 137. V. 7, 16. idemque iure contra libros Priscianum secutus *Timarchidi* scripsit II. 54, 136. *Theophani* ex Gruteri codd. nunc legitur Balb. 25, 57. item Att. IX. 1, 3., ubi Manut. *Theophanis*. *Themistocli* Divers. V. 12, 5. ubi ed. Crat. —*is*. Fin. II. 35, 116 apud Goer. et Orell. ex cod. Erl. *Orodi* Divv. XV. 1, 1. Att. V. 18, 1., ut Orell. ex edd. vett. scripsit, item 21, 2., ubi cod. Med. *Orode*. *Ariobarzani* Att. XIII. 2, 2., ubi Man. Lamb. —*is*. *Aristoteli* XIII. 28, 3. ex Med. et aliis Or. Fin. V. 5, 12. *Lacydi* Acad. I. 6, 16. Multi, ait Orellius, *Lacydis*; editiones esse puto nullius fidei. *Aristidi* Fin. II. 35, 116. ex Erl. Goer. et Or. dedere. *Ulixi* Tusc. I. 41, 98. idque et *Achilli* agnoscitur a Quintiliano I. 5, 63. *Callistheni* III. 10, 21. Gu. 2. et Or. Kuehn. *Ganymedi* IV. 33, 71. ex cod. Reg. Davis. Or. *Archimedi* Rp. I. 14, 61. *Thucydidi* Brut. 7, 29. 83, 288. *Pericli* Brut. 15, 59. Fin. V. 2, 5. *Demostheni* Brut. 83, 286. Exempla ex his de oratore libris suis locis secundum codd. iudicata vide.

XX. 89. *huic* [*ille*] *respondebat*] uncinis inclusi *ille*, quod a codd. omnibus abest. Nam et nomen colloquentis, quod quis etiam magis desideraverit, aliquando omissum reperitur. *Antonii* nomen ex optimis libris sustuli II. 29, 128. 50, 204. *Caesaris* 54, 217., et facile subaudiuntur, cum de colloquentibus dubitatio esse nulla potest.

id quod constaret, Platonis studiosus] id ex Demosthenis epistolis intelligi Cicero in Or. 4, 15. dicit, confirmatque idem genere orationis in Bruto 31, 121. Cf. Quintilian. XII. 2, 22. 10, 24. Nunc de illarum epistolarum fide aliter iudicatur, nec ex iis, quae nunc circumferuntur de Demosthene Platonis discipulo quicquam constat. Quinta enim

Heracleodorus quidem, cui inscripta est, sed non Demosthenes ab eo philosopho eruditus dicitur. — De *vi* (*δεινότης*) Demosthenis in dicendo peculiaris liber exstat Dionysii Halicarnassensis.

90. *suppliciter insinuare*] usum verbi sine pronomine reflexivo dicti primus illustravit Manutius ad Cic. Epp. ad Div. IV. 13, 3., praeter hoc Ciceronis dictum allatis aliis ex Verrinis Livio Virgilio. Sed legimus etiam paulo infra II. 35, 149. *ut animus in causum insinuet.* Addi tamen aliis locis pronomen satis ostenderunt Klotzius ad Tusc. V. 12, 34. et Zumptius Verr. Accus. III. 68, 157. Comparo *converte* pro *converte te* s. *oculos* dictum Planc. 20, 50. et ex codd. et Arusiano restitutum ab Orellio *exercere* pro *se exercendo* dictum de Or. II. 71, 287 (*aliis in campo exercentibus*), et in quo certissime videatur pronomen reciprocum desiderari *consalutare inter se* i. e. *ἀλλήλους ἀσπάζεσθαι* de Or. II. 3, 13. — Quod in non nullis libris legitur *subtiliter insinuare*, non *suppliciter*, quadamtenus defendit Schuetzius Servii auctoritate ad Virg. Aen. XI. 410., *insinuationem* appellantis *callidum et subtilem aditum ad persuadendum.* Sed hoc ipsum recte scribi *suppliciter* ostendit, quod secundam finitionem illam omnis insinuatio *subtilis* est, ut id addi nec debeat nec opus sit. Ceterum recte assecutus est Strebaeus hic triplex exordii munus tangi, cum ita nati homines dicantur, ut possint et blandiri quod est exordientis a benevolentia, et insinuare quod est praeparantis adversus aliquid atrox ac turpe, et minaciter terrere adversarios, quod est aditum facientis ab adversarii persona. Observavit autem Muellerus Aristoteli *εἰσάγειν* dici *insinuare* Rhett. III. 14., eumque locum totum a Cicerone expressum. Idem autem errat in verbis paulo ante praecedentibus dupliciter, cum et *in eam partem ferebatur* explicat *eo processit*, quod nunquam ita dici potest, cum sententia postulet *ita disputabat, eam sententiam disputando persequebatur*, et *omnino* dictum putat pro *in universum*, s. *si rem universam spectes*, negans explicari posse *plane*, quippe prohibente verborum positu. Sed meminerimus vim sententiae in *omnino nullam* inesse

verbo *disputaret* sine vi et sono leviter interposito. Longe duriores traiectiones illustravimus ad I. 10, 39.

91. *a Corace — Tisia*] „Syracusanis. Cic. Brut. 12, 46: *Itaque ait Aristoteles, cum sublatis in Sicilia tyrannis res privatae longo intervallo iudiciis repeterentur* (post eiectum Thrasybulum Syracusarum tyrannum ol. LXXVIII. 3. a. 466 a. Ch.) *tum primum — artem et praecepta Siculos Coracem et Tisiam conscripsisse* Cf. Quintil. II. 17, 7. III. 1, 8. schol. Iliad. IX. 443. artium scriptores Spengelii p. 23. sqq. Κόραξ τέχνην commemorat Aristoteles Rhet. II. 24. et τεχνογράφος dicitur a Syriano in Hermog. Rhet. fol. 240. ed. Ald.; Tisiae Coracis discipuli τέχνη commemoratur a Luciano in Pseudologista c. 30. t. III. p. 187. Reiz; utriusque τέχνη a scholiasta Aphthonii progymn. Ms. apud Spengel. l. c. p. 226.“ *Henrichsen.* — Locutionem *usque repetere a* copiose illustrat vir doctus A. Matthiae ad or. p. Archia 1, 1.

in illo numero] haec propter priora *in quibus ταυτολόγα* arbitrati Lambinus et Schuetzius deleverunt; Muellerus ita defendit, ut *in quibus* sit *inter eos, quorum nomina appellabat,* at *in illo numero* significet *eloquentissimos illos, qui artem scire non curassent.* Verum non animadvertit hos necessario eosdem esse ac superiores illos. Rectius Henrichsenus putat, quod ante dictum sit *in quibus,* id post plura interiecta iterum inculcari verbis *in illo numero,* comparatque supra 12, 53. 17, 75. et Beierum ad or. p. Tullio §. 39. p. 52.

92. *artem — negabat*] *ars* est doctrina rei scibilis perfecta et numeris absoluta suis. Haec tria postulat; ut et rem tractet secundum universam speciem et habitum (id significat *rebus cognitis*) et secundum partes et nexum earum (id est *perspectis*), et omnia in certum definitumque finem spectantia, qui *exitus* dicitur, ut Acad. II. 9, 27., ubi consuli Goerenzius potest altero exemplo N.D. III. 14, 36. usus.

93. *in quibus Charmadas*] *in* non solius Ernesti coniectura niti vidimus in commentariis criticis. Fuit nuper qui *e quibus* scriberet suo solius ingenio repertum facilius illud

vulgato, quippe absorpto *e* ultima praecedentis verbi litera. In qua coniectura utrum magis mirere pravum loquendi genus *ex quibus dicere solebat*, an ineptam sententiam subaudientis *ex callide et copiose dicentibus* ignoro. Ceterum hoc iam Gulielmio viro alias perspicaciori in mentem venerat. *In quibus* est *cum ea disputabat*. Crassum *perpugnacem* Antonio *perfacili* opponi displicet Bakio, ut scribendum putet: *te sibi perfacilem in dicendo et perpugnacem in disputando visum*; in dicendi enim virtute *facilem* poni Brut. 48, 180. Infelicissima suspicio viri elegantissimi videtur. Ut taceam Crassi *dicentis* hic nullas partes esse, cum eloquentiam suam in disputatione cum homine Graeco ostendendi copiam non habuerit, perapte Antonius *facilis in audiendo* vocatur, qui rerum illarum imperfectam notitiam habens philosopho facile concederet de veritate disputatorum, Crassus autem *pugnax in disputando*, qui a philosophis fontes eloquentiae possideri minime pateretur.

XXI. 94. *itaque ego — scripsi — quodam in libello*] *itaque* displicuit illis, qui conclusivum esse putarent; et sane non propter illa Graeculorum diputata Antonius illa scripsit. Sed *itaque* est *et ita*, i. e. *pariter etiam ego scripsi* quippe Charmadae sententiam meo calculo probaturus. *Libellus* ille Antonii est *de ratione* dicendi, quem exilem iudicat Cicero Brut. 44, 163. cf. Orat. 5, 18.; infra 47, 206. imprudenti excidisse ferme eisdem verbis significatur. Aliam eiusdem particulam Quintilianus servavit III. 6, 45.; cf. quae olim dedimus in proll. ad Brutum p. LXVII. et Westermanni historiam eloquentiae Romanae p. 110. Suos de inventione libros eisdem fere verbis damnare Ciceronem vidimus supra c. 2, 5. De dicto Antonii eloquentiam artem non esse inspiciendus est locus II. 8, 32. et Quintilianus II. 17, 5., cui memoriter scribenti verba Ciceronis, non plane accurate praesto fuerunt: v. Spaldingium. Dictum Antonii de disertis et eloquentibus repetivere Cicero Or. 5, 18. Quintilianus prooem. VIII. 13. Plinius Epp. V. 20.

omnesque omnium] „quantum sibi in hac dictione (scribi *locutione*) placeat Cicero innumera docent exempla: II. 1, 1.

30, 130. 34, 144. III. 10, 37 (is locus ab hac re alienus) 30, 118. 55, 210." *Mueller.*

obruimur ambitione et foro] hoc ne quis per ἓν διὰ δυοῖν pro *forensi ambitione* dictum putet, *ambitione* petendorum honorum, *foro* causarum dicendarum studium et laborem significari meminerit. Hanc figuram etsi a falso novitiorum quorundam iudicum acumine doctissime, ut omnia, vindicavit Lobeckius V. S. ad Aiacem 145. ed. nov., tamen de ea non est cogitandum de Or. I. 9, 35: *in omni genere sermonis et humanitatis;* non est enim *sermonis humanioris* s. *eruditi* sed sermonis et eruditionis universae etiamsi a colloquiorum usu discesseris. 31, 143: *inventa non solum ordine, sed etiam momento quodam atque iudicio dispensare* i. e. secundum momentum, quod sequimur in iudicando. 59, 251: *quis neget opus esse oratori — Roscii gestum et venustatem?* i. e. non gestum venustum, sed gestum Roscii et universam eius in statu habitu incessu voce venustatem. II. 83, 339: *invidia, quae aut iusta est aut ex criminatione atque fama;* non fama enim criminibus plena significatur, sed crimina certa famae incertae opponuntur. Div. in Caecil. 1, 2: *fortunarum omnium causam defensionemque;* amplificatur enim *causae* notio addito *defensionis* vocabulo. Verr. Acc. IV. 58, 129: *alterum* (signum Iovis) *in Ponti ore et angustiis* i. e. in confiniis Ponti et Bospori. Manil. 4, 9: *legatos et literas misit,* poterant enim per tabellarios etiam mitti. Phil. V. 11, 29: *sunt alia, quae magis timeam et cogitem.* X. 1, 3: *ad otium et dignitatem;* non enim opus *otium cum dignitate* interpretari, cum rectius sit dignitas ex otio consequens. Rp. I. 28, p. 119 Mr.: *triginta illorum consensus et factio;* non est enim *consensus factiosus,* sed *consensus, ex quo factio orta,* s. *qui in factionem degeneravit.* Scr. bell. Alex. 66, 1.: *Sex. Caesarem legionibus Syriaeque praefecit.* Plin. Epp. IV. 11, 11: *comitium et virgas pati; comitium* enim ignominiam supplicii publici significat. Eximenda igitur omnia exempla talia, in quibus aut suo iure utrumque vocabulum constat aut alterum ex priore quasi causa nexum consequitur: v. Hand. Tursell. vol. I. p. 463. Qui pauca figurae exempla

collegere diversa miscuerunt, Cortius ad Sall. Catil. p. 12. et 144. Kuehner. ad Tusc. II. 4, 12. Beierus ad Lael. 9, 29. Prudentius disputavit Klotzius ad Lael. l. c., illisque, quae attulimus, similia collegit Tusc. I. 25, 63. II. 1, 2. 4, 12. 9, 21. Rull. II. 6, 14. Legg. I. 7, 22. Rectius in his exemplis figura agnoscitur. Cic. de Or. I. 42, 189: *notanda genera et ad certum numerum paucitatemque revocanda.* 44, 196: *cuius rei tanta vis est et tanta natura;* aliud esset si vox *naturae* generatim significans praecederet. III. 13, 48. *libri confirmant et lectio veterum oratorum et poëtarum.* Verr. Act. I. 10, 30: *ex acerrima illa equestri familia et disciplina.* Accus. IV. 34, 75: *flagrare cupiditate atque amentia coepit* i. e. amenti cupiditate. V. 14, 36: *ius imaginis ad memoriam posteritatemque prodendae.* Phil. V. 6, 17; *gravissimis ignominiis monumentisque huius ordinis* i. e. monumentis ignominiosis. Fin. II. 30, 97: *in laetitia et in victoria* i. e. in laetitia propter victoriam. Tusc. I. 35, 86: *in servorum ferrum et manus incidisset.* Rp. I. 39 p. 160 Mr: *adducor igitur et propemodum assentior* i. e. ad assentiendum. III. 1, p. 197: *sine rerum usu ac vetustate* i. e. sine multo usu. Catil. I. 12, 31: *homines cum aestu febrique iactantur.* Arch. 6, 13: *quod ex his studiis haec quoque crescit oratio et facultas.*

95. *paulum huic aliquid*] „apte addidit Cicero *aliquid*, ut significetur non certam rem, sed ignotam aliquam esse cogitandam. Indicat se summam illam dicendi virtutem, quam aliquis consequi possit, non satis clare exprimere posse, sed sentire tantum.“ *Mueller.* Pearcio videtur Cicero hic ad se respexisse tanquam summae eloquentiae exemplum. Non profecto male: si quidem alio etiam loco aliquantum dubitat de summa eloquendi in Antonio et Crasso laude, v. Brut. 44, 162.

Iam Sulpicius et Cotta Crassi disputatione laetati eum ad sententiam de arte et ratione dicendi proferendam illicere cupiunt: paulum tergiversatum tandem movet Scaevolae auctoritas (21, 96 — 23, 107.).

97. *de vi ac ratione dicendi*] *via*, non *vi* scripserunt.

Pearc. Muell. Or. Henr.; et Pearcius quidem exemplis utitur ad eam locutionem illustrandam, quibus minime erat opus. Restitui quod codd. omnes habent etiam sententia suadente. Quippe *vis dicendi* hic non est *δεινότης* s. terror et potentia eloquentiae, sed *natura φύσις τρόπος*, quod paulo post dicitur *omne genus dicendi*; cui perapte adiungitur *ratio, μέθοδος*, qua usu ad illam vim pervenias.

98. *date nobis hanc veniam*] id est *concedite nobis, cedite nostris precibus, χαρίζεσθε*; sic rectius explicueris, quam cum Muellero *facite nobis copiam eius rei, quam petimus.* Non rectius idem contulit locum Archianae 2., quo *veniam dare* usitatissimam *permittendi* s. *patiendi* vim habet. Longe rectius comparabis Cic. Q. Fr. III. 1, 4.: *Caesaris consilium probo, quod tibi amicissime petenti veniam non dedit, uti ullum ad illam Furiam verbum rescriberet.* Att. V. 21. *dedi veniam homini impudenter petenti.* de Or. 35, 163: *tu hanc veniam nobis, Scaevola, da.* Rabir. Post. 12, 33: *illius auctoritati eam dedi veniam, quam debui.* Exempla Liviana VII. 12. XXVI. 17. XXX. 12. Terentii. Hec. IV. 2, 29. Virgilii Aen. IV. 435. Ovidii Metam. XI. 400. lexica suppeditant.

XXII. 99. *rerum — inscitia*] paucorum librorum scripturam *inscientia* iniuria probavit Orellius. „Verum non tam *inscientiam* artis profitetur Crassus, cuius praecepta se didicisse fatetur (c. 31, 137. coll. 47, 205.), quam negat se ea, quae ad artem pertineant, ita percepta habere, ut scite et recta ratione explicare possit. Contra infra c. 46, 203. recte legitur *inscientiam* (*inscitiam* Stephanus), cum ibi non de arte loquatur Crassus, sed de divina oratoris vi, quam ab iis, qui de dicendi ratione scripserunt, expositam esse negat. De differentia inter *inscientiam* et *inscitiam* disseruerunt Goerenz ad Fin. I. 14, 46 et (longe sane is melius) Gernhardus in excursu ad Ciceronis Catonem Maiorem.“ *Henrichsen.* Quippe *inscientia* est *inscientis*, *inscitia* autem *insciti*; illa cognitionis defectus est, haec usus atque iudicii. Pari utrumque iure est de Or. I. 54, 233., ubi Socrates *non aliam ob culpam damnatus esse* dicitur, *nisi ob dicendi*

inscientiam; id est, cum non orator esset, sed philosophus, quod genus dicere nescit; *inscitiam* significaret Socratem dixisse quidem, sed *inscite* s. ad causam suam minus apte. Hoc quo modo Handius ad Wopk. Sult. Lectt. II. 3. p. 185. eo argumento tueatur, ut *inscientiam* cum genitivo dictum dubitabile iudicet nec alia probet exempla, nisi quae consentientes in hac re codd. monstrent, admodum lubricum est in vocabulis ob scribendi compendia saepissime et necessario confusis. — Hunc locum vulgatae scripturae patrocinatus enotavit Nonius v. *insolens* p. 322.

100. *cretionibus*] Gaius Instit. II. p. 164.; *extraneis heredibus solet cretio dari, id est finis deliberandi, ut intra certum tempus vel adeant hereditatem vel, si non adeant, temporis fine submoveantur; ideo autem cretio appellata est, quia cernere est quasi decernere et constituere. Cum ergo ita scriptum sit:* HERES TITIVS ESTO, *adiicere debemus:* CERNITOQVE IN CENTVM DIEBVS PROXVMIS, QVIBVS SCIES POTERISQVE. QVOD NI ITA CREVERIS, EXHERES ESTO. — Cf. Ulpiani fragmenta tit. XXII. p. 27.

nam quod] „h. e. *nihil aliud scire cupimus; nam quod tu* sqq. In transitione et occupatione particulam *nam*, ut Graecorum γάρ, omissae sententiae rationem reddere constat; in primis vero in responsis simpliciter affirmantibus aut negantibus omittitur affirmatio aut negatio et responsi causa per *nam* vel *enim* indicatur; cf. II. 10, 40. Brut. 41, 152. Idem fit, ubi responsum proficiscitur non ex interrogatione, sed ex eo, quod ab altero observatum est: sic de Or. II. 33, 144., ubi Muellerus male putat legendum esse *iam hercle.*“ *Henrichsen.*

102. *atqui, inquit Sulpicius*] corruptum locum Muellerus dicit, idque apparere ex varia eius scriptura. Et miror sane perversum illud *atque* a viro elegantis iudicii Henrichseno tolerari potuisse, quo in *atqui* mutato, ut secundum codd. fecimus, omnia plana sunt. *Atqui* proprie est assumtionis inferendae, ut concludere argumentum possis. Hinc perapte transfertur etiam ad sermonem ab altero inchoatum persequendum, qua utriusque colloquentis opera ad

propositum perveniatur. Cum igitur se paratum ad respondendum Crassus fateri videretur, audacter pergit Sulpicius: *iamiam igitur se rogandi venia usurum. Atqui* igitur hic est Graecorum δῆτα. Plane ita dicitur c. 31, 137. Verba sic compone: *hoc primum, de quo modo Antonius exposuit, ex te quaerimus: quid sentias, existimesne artem aliquam esse dicendi;* id est, cum Antonius ea de re suam exposuerit, nunc tuam sententiam exquirimus. Verba *quid sentias* accurate iungenda sunt sequenti *existimesne*, ἐπεξηγητικῶς, et posterius prioribus quasi introducitur et praenuntiatur: τοῦτο πρῶτόν σε ἀναχρίνομεν, τί οἴει, ἆρα νομίζεις εἶναι τέχνην ῥητορικήν;

103. *Leontinum Gorgiam*] „Cicero idem narrat III. 32, 129. Fin. II. 1. init. Gorgias, unus e celeberrimis sophistis, qui Socratis aetate vixerunt, Empedoclis discipulus fuisse fertur. Ol. LXXXVIII. 2 (a Chr. 427.) Athenas a Leontinis missus, ut Atheniensium auxilium adversus Syracusanos imploraret, non solum mandatum praeclare confecit, sed etiam tantam admirationem eloquentia excitavit, ut, cum scholam aperiret, quamvis magna mercede (centum minis) doceret, multi ad eum audiendum confluerent." *Henrichsen.* Cf. Plat. Gorg. p. 447. C. Hipp. M. p. 282. B. Ritter Hist. philos. vet. I. p. 592 sqq. et singularem Fossii de Gorgia commentationem Hal. 1828. editam. Auream homini vano statuam a cuncta, si credi potest, Graecia positam Delphis Cicero narrat de Or. III. 32, 129 et Valerius Maximus V. 2 extr. 2. Sed ipsum fecisse ex quaestu Plinius auctor est HN. XXXIII. 4, 24.

hodieque] hoc scriptoribus aetatis aureae indictum existimabat Scioppius Inf. Famiani p. 55. et in iudicio de stilo historico p. 58. Sed erratum ab eo esse monuerunt Cellarius Cur. Post. p. 63. et Ol. Borrichius Cogitatt. de L. L. p. 275. usi hoc Ciceronis testimonio et altero Verr. Accus. V. 25, 64., item Vitruvii X. 7. et aliquibus Livii, quae videri possunt apud Drakenborchium ad V. 27, 1. Muellerus addidit Cic. Cael. 2. Cf. nostram disputationem ad II. 22, 94.

104. *apud M. Pisonem — Staseas*] *M. Pupius Piso Calpurniānus eisdem temporibus fuit, quibus Cicero, sed tanto aetate maior, ut adolescentulum Ciceronem pater ad eum deduceret, quod in eo et antiquae vitae similitudo et multae erant literae. Orator quoque melior quam frequentior habitus est. Biennio tamen serius quam Cicero consul fuit* (a. 693.) *Triumphavit procos. de Hispanis Q. Hortensio Q. Metello Cretico coss.* (a. 685.) *ante Ciceronis consulatum.*" Asconius ad Pison. 26. — Adoptati a M. Pupio meminit Cic. p. Domo 13. De moribus eius pereleganter disputavit P. Victorius Varr. Lectt. XXII. 23. De doctrina colligas etiam ex libro de N. D. I. 7, 16. Bruto 67, 236. et ex eo, quod Cicero quinto de Finibus libro Peripateticae rationis explicandae provinciam ei tribuit. Quid orator effecerit ex eodem Bruti loco et 90, 310. existimaveris. Magistrum, quo usus erat, Peripateticum Staseam Neapolitanum multos annos apud se habuit; v. Fin. V. 3, 8. 25, 75.

XXIII. 105. *quem tu mihi Staseam — narras*] haec, sive addideris verbum, sive omiseris, formula est alterius sententiam cum indignatione sive vera sive simulata aut miratione repudiantis; plane ad eundem modum Graeci pronomine τίς adiectivo ποῖος adverbiis πῶς πόθεν aliis utuntur: v. Heindorfium ad Plat. Euthyd. t. III. p. 365. Sic infra legitur III. 49, 187: *quarum tandem, inquit Catulus;* scil. *ineptiarum,* quo vocabulo ante usus erat Crassus. Verr. Accus. II. 32, 79: *quem tu mihi Bulbum, quem Staienum?* IV. 39, 85: *quam mihi religionem nārras?* Phil. I. 10, 25: *quas tu mihi intercessionis, quas religiones?* Divers. IX. 16, 7. *quem tu mihi Popilium, quem Denarium narras?* Rp. I. 36. p. 146: *quo Iove? aut quid habet illius carminis simile haec oratio?* quo loco sermonis imperiti Creuzerus et Moserus in indoctissimas uterque coniecturas inciderunt.

ex scholis cantilenam] „praecepta, quibus in schola puerorum aures personant; cf. Bibl. Cr. vol. III. p. 2. p. 5." *Mueller.* Idem *domicilium imperii et gloriae* interpretatur *forum et conciones,* cum manifestum sit dici ipsam urbem populi principis sedem et orbis quasi caput.

vestigia persequi cupiunt, eius] rectam huius loci interpretandi viam Henrichsenus, cuius verba in comm. cr. apposuimus, indicavit.

106. *te in dicendi semper putavi deum*] Muellerus affert II. 42, 179: *semper deus videri soles.* Posuerat etiam N. D. II. 12, 32: *audiamus Platonem, quasi quendam deum philosophorum.* Att. IV. 16: *deus ille noster Plato.* Viam vocabuli transferendi et usum proverbialem monstrat Quintilianus I. 10, 5: *qui sit futurus consummatus undique et, ut dicunt, mortalis quidam deus.* — Ceterum ita correxit Becichemus, cum legeretur *dominus.*

Artem Crassus, quae dicatur φιλοσοφικώτερον, eloquentiae esse negat. In dicendo autem ingenium valere potissimum, ut ars tamen aliquid limare possit: quaeri enim de oratore perfecto, qui non vulgo solum, sed etiam peritis placeat; qua re timorem quendam dicenti gigni, eumque eo maiorem, quo quis sit perfectior. (c. 23, 107 — 26, 123.)

108. *si ars ita definitur — ex rebus penitus perspectis*] Mirum erat iudicium Schuetzii haec corruptelae suspecta iudicantis, et quod non dicatur *definire aliquid ex* et quod *ita* definitionem logicam exspectari faciens sine causa praemitteretur sequentibus. Et hoc quidem haud male confutavit Muellerus *definire* idem esse dicens quod *constituere;* esse igitur idem atque *constitui ita, ut constet ex rebus penitus perspectis.* Alterum illud non tetigit; facile est autem ad intelligendum *ita* non referri ad *ex rebus penitus perspectis,* sed ad sententiam interiectam *ut paulo ante exposuit Antonius.* Porro etsi Schuetzio non videntur haec cum Charmadae sententia ab Antonio exposita convenire, non video tamen quid accuratius conspirare possit cum illis, quae dicta sunt §. 92.

forensis nostrae dictionis] excludit genus eloquentiae demonstrativum, quippe a potiori sumpto vocabulo. Est enim illud a re publica, quam solam curabant Romani oratores, alienissimum et magis delectationi, quam usui accommodatum. Hanc etiam in Oratore §. 37. a forensi eloquentia secludit, nec multum abest quin idem faciat de Or. II. 11; cuius rei causam reddit l. c. §. 47.

109. *in usu ac tractatione dicendi*] *ratione dicendi*, quem ad modum olim lectum est, perversum esse consentiunt; non enim agitur de *ratione ac via* (μέθοδος), sed de ipsa *dictione* sive usu orationis ad dicendum, ut *tractatio dicendi* sit ipsum *dicere*, τὸ χρῆσθαι λόγῳ i. e. τὸ λέγειν; in qua re quid *observatum* sit ab oratoribus, id est quo modo egerint, quid fecerint ad consilium dicendi assequendum, a peritis hominibus scripto consignatum est; ut poëticam Aristoteles scripsit, postquam perfectissimi Graecorum in omni genere poëtae sese extulerant. Ita *usus et tractatio* oratori tribuitur Or. 18, 59., quo quidem loco de voce exercenda et erudiendo dictum est; item de Or. I. 12, 54., ubi *tractatio orationis* i. e. λέξις opponitur *cognitioni rerum*, quae in singulis causis extrinsecus accipitur. *Usus et tractatio* in alia re componuntur Off. II. 5, 17. item *usus* et *tractandi* verbum Accus. Verr. II. 73, 181. Fortasse haec ante oculos habuit Quintilianus, cum scripsit III. 2, 3: *initium ergo dicendi dedit natura; initium artis observatio.*

XXIV. 111. *unus ex togatorum numero*] *togati* cum proprie *palliatis*, Romani Graecis opponantur hique omnes artes invenerint illis ad res publicas et bellicas unice intentis, perapte *togati* hic dicuntur pro indoctis nec nisi crebro quodam usu peritiam assecutis. Eodem vocabulo Romanorum mos a Graecorum doctrina discernitur Rp. I. 22. p. 97 Mr.: *peto a vobis, ut me sic audiatis, neque ut omnino expertem Graecarum rerum, neque ut eas nostris hoc praesertim in genere anteponentem; sed ut unum e togatis patris diligentia non illiberaliter institutum studioque discendi a pueritia incensum, usu tamen et domesticis praeceptis multo magis eruditum, quam literis.* In simili sententia vocabulo *pater familias* usus Cicero est de Or. I. 29, 132. 34, 159.

a me aliquid promisisse] paleas maluit quam fruges Pearcius suam coniecturam *de me* commendando. *A me promisi* est *a mea parte*, τὸ παρ' ἐμοῦ, quod dicitur ut *solvere, dare numerare obsonare legare possidere*, quae cum aliis longe diversis uno loco componit vir quamvis χριτικώτατος Handius in Tursellino vol. I. p. 16 sqq.; sententiae tamen

Ciceronianae illius non meminit. V. nostra ad c. 13, 55. Qui nuper *prompsisse* multis verbis et perplexis defendit, is intelligendo fecit, nihil ut intelligeret. Qui sponte nec multis precibus moti aliquid pollicentur, hos et bene paratos in disputationem ingredi et provinciae ultro susceptae bene satisfacturos spes esse solet. Huic exspectationi Crassus occurrit dicent ab eo, qui nolens et invitus in fortuitum sermonem illectus sit, minime talia esse speranda.

112. *cum peterem magistratum*] codicum fere omnium scriptura tenenda erat. Ernesti quidem ratio Valerio Maximo nitentis, qui in consulatu petendo rem factam narrat IV. 5, 4., sane non firmissima est nec potest argumento probari *magistratum* dici *κατ' ἐξοχήν consulatum*, id quod iure obiecit Henrichsen; sed ridiculum est credere Scaevolam quasi nutricem infanti additam in pluribus magistratibus petendis Crassi lateribus adhaesisse. Quidni dicatur de qualicunque magistratu petendo, in primis quaestura aut aedilitate, quas adolescentes Romani gerebant? ut Valerius, cum apud Ciceronem *magistratum* scriptum reperisset, de summo apud Romanos honore interpretatus sit.

ineptum me esse minime vellem] accusativum infinitivo additum editores probarunt propter exempla similis elocutionis ab Heusingero ad Off. II. 22, 9 collecta; quae sunt Off. I. 19, 11. III. 4, 4. 17, 9. de Or. I. 47, 204. II. 41, 176. Or. 25, 83. 33, 117. Divers. I. 9, 44. Interest autem aliquid. Qui dicit, *ineptus esse minime vellem* dicit se ineptire s. inepte facere nolle, quod aliquando vel prudentissimorum est; sed qui ita loquitur: *me ineptum esse minime vellem*, is perpetuam aliorum de suis ineptiis cavillationem cavet.

XXV. 113. *naturam primum*] Crassi i. e. Ciceronis sententia tribus rebus ad eloquentiam opus; natura studio exercitatione. De natura agit ad finem usque c. 29.; de studio, cui artem subiicit ab initio c. 30. usque ad finem c. 32.; exercitationem tractare incipit c. 32, 147. Cum hoc loco conferendae sunt Quintiliani Ciceronem sequentis disputationes I. 8, 8. II. 19, 1.

celeres quidam motus] *movendi* et *motus* vocabula, ut Graecorum κινεῖν et κίνησις, ab eis philosophis sumpta, qui quidquid gigneretur mutaretur interiret movendo fieri iudicabant, sine motu enim omnia manere sine vicissitudine, frequentia sunt de vi atque efficacia mentis humanae semper nova ex sese procreante. Cuius rei Matth. ad Cic. p. Sext. 68, 143. exempla protulit ND. I. 37, 104. III. 28, 71. Or. 39, 134. Off. I. 36 extr., quibus addo Acad. I. 32, 104. II. 15, 47. Legg. II. 18, 46. Hinc *ratio* vocatur *motus celer cogitationis* N. D. III. 27, 69. et *acute moveri* Acad. I. 9, 35. Divers. XV. 21. idem est quod *acute cogitare*.

114. *et si quis est*] totam probo Handii disputationem Tursell. II. p. 509. certissimeque persuasum habeo etiam Klotzium, qui *sed si* probans Qu. Tull. p. 7. et ad Lael. p. 190. de anacoluthi figura cogitat, in eadem futurum fuisse sententia, si optimorum librorum conspirationem cognosset. Veram distinguendi rationem ante *omnia sunt enim illa* Pearcius invenit. *Omnia* dicit inventionem memoriam et explicandi ornandique ubertatem, de quibus locutus est §. 113. Mirum est Ernestum *omnia* tolli voluisse, quod *enim* particulam loco tertio collocari durius putaret.

lingua solutio — latera vires] *linguae solutionem* dicit naturale illud verborum flumen et volubilitatem sermonis haud facile haesitantem. Hac significatione vox semel dicta Ciceroni et nescio an Romanis scriptoribus, qui quidem exstant, omnibus. *Latera* aliquando dici de pulmonum vi et perseverantia vocis indefatigata olim annotavi ad Bruti 55, 202; velut et hic fieri videmus et infra 60, 255. Cat. Mai. 5, 14. Verr. Accus. IV. 30, 67. Plin. Epp. II. 11, 15. Quintil. XII. 5, 5. Nam sic fieri necesse, cum vocabulum illud nec de parte corporis nec de gestu dicitur (ut Brut. 38, 241. Quintil. XI. 3, 16.), sed cum *voce* componitur, pariter atque in locutionibus *bona* vel *infirma latera laterum vires lateribus pugnare lateribus consulere*. Nec iniuria Latinis factum. Qui enim magna voce et elata dicunt spiritum contractis fortiter lateribus ex imo pectore ducunt: qua de

re pulmonum vis non magis pectoris, quam laterum contentione cernitur. Illud memorabile tralato sensu Ciceronem solo numero plurali uti, aetatis argenteae scriptores etiam singulari, sicut Plinius fecit l. c. Quintilianus I. pr. 27. 11; 8. XII. 5, 5. 11, 2. Pearcio, ne membra, sed membrorum qualitas in oratore significaretur, scribendum videbatur *laterum vires*. Non vidit vir alias perspicax *latera* ipsa quoque pulmonum firmitatem significare, cui totius corporis vires apte adiungantur. Muellerus, cum *latera lacertos vires* separatim oratori saepe tribui dicit, erravit de Divers. IV. 7. Cat. Mai. 9.; altero enim loco de corporis vi bellica, altero de athletae Milonis corpore dictum est.

115. *ut ars aliquos limare non possit*] *ut* dictum pro *quasi*, cuius significationis Stuerenburgius ad Arch. 12, 30. praeterea attulit exempla Tusc. V. 28, 81. Rp. I. 40, 62. Scripsi *aliquos limare*, quod ignorantia librariorum in *aliquid* mutaverat. Nam ut hic *ars* dicitur *limare* i. e. expolire, ita *posterior annus de prolixa beneficaque natura aliquid limasse* dicitur Divers. III. 8. De homine, qui eruditione expolitur, *limare* legitur de Or. III. 9, 36: *tantum alteri* (Ephoro Isocrates) *affinxit, de altero* (Theopompo) *limavit*. Quin orator tenue dicendi genus consecutus sese *ad minuta genera causarum limasse* dicitur d. opt. g. or. 3, 9. Quare etiam homines in qualicunque genere eruditos vocari *limatos* videmus de Or. I. 39, 180. N. D. II. 29, 74. Or. 6, 20. Quantum haec scriptura vulgarem elegantia superet propter μετωνυμίας figuram non attinet pluribus exponere. Id addo, ut sententia interiecta opposita habeat *quae bona sint — quae non optima*, ita in primaria invicem opponi *neque haec ita dico, ut ars aliquos limare non possit — sed sunt quidam* sqq.

vasti atque agrestes] hoc antestatur Nonius v. *vastum* p. 415. vulgo sine libri nota addita; explicat autem *horrens et asperum*.

117. *C. Laelio*] consul fuit cum L. Domitio Ahenobarbo a. u. 660. De eius eloquentia v. Cic. Brut. 45, 165.

Q. Varium] is Sucrone Hispaniae oppido natus (Quintil. V. 12, 10. Val. Max. III. 7, 8.) propter dubiam civitatem *Hybridae* cognomentum accepit. Italico bello exorto cum ob sociis negatam civitatem nobilitas in invidia esset (testatur hanc etiam Cic. de Or. III. 2, 8.) tribunus legem tulit, ut quaereretur de iis, quorum opera consiliove socii contra populum R. arma sumpsissent; quae Asconii verba sunt ad Scaur. p. 133. Beier. cf. Appian. BCiv. I. 37. Hac lege omnis fere nobilitas in iudicium vocata, absoluti M. Scaurus princeps senatus Q. Pompeius cos. cum L. Sulla a. 666. M. Antonius, sed exsul factus metu damnationis C. Cotta orator (v. ad I. 7, 25.). Ab eodem Vario Drusum tribunum ferro, Metellum Numidicum veneno sublatos esse fama erat; v. Cic. N. D. III. 33, 81. Sed a 664. ipse sua lege damnatus cum in sociorum manus incidisset, summo cruciatu interemptus est: Cic. N. D. l. c. Brut. 89, 306. Val. Max. VIII. 6, 4. cf. Beier. l. c. De eloquentia Varii inspici potest Brutus Ciceronis c. 62, 221. Quod Bakius corrigit *habuerit* pro *habet*, comparans, quod paulo ante de Caelio dictum est, *potuerit*, iniuria fecit neglecto discrimen esse in coniunctis *assequi potuerit*. Quae quis assequi potuit, ea *habet*, non *habuit*.

XXVI. 118. *fastidiose iudicamus*] „i. e. ut propter exiguam rem nobis minus probatam totum opus non placeat. Cf. c. 61, 288. et Gronov. Obss. IV. 10. p. 627. s. p. 415. ed. Frotscher., qui Ciceronis sententiam comparat cum Horatiana ep. ad Pis. 372 sqq." *Mueller.*

119. *etiam qui optime dicunt*] vulgata olim ab antiquis editoribus scriptura *etiam quique* librum nullum fundum habet. Non propterea contemno eam, quod apud Ciceronem ad summum bis reperitur positum *que — que* pro *et — et*, quippe praeter hunc locum Fin. V. 21, 60; nam vix inferiores auctores habet Livium XXIV. 19. Sallustium Catil. 9, 3. Sed adscita illa non intelligo quo modo proxime praecedens *etiam* non misere abundet. *Etiam qui* i. e. *vel qui optime dicant*, *καὶ οἱ ἄριστα λέγοντες* perapte dictum est; sed nec Graeci *καί* iterarunt nec Latini *et*, ut alterum

suam et propriam vim tueretur, alterum autem significaret *etiam*. Facile etiam intelligitur quomodo aliorum librorum scriptura *quoque* in verba Ciceronis sese induxerit. Hoc enim ascripto aliquis interpretaturus erat proximum *etiam*.

120. *exspectationemque hominum*] falsa est vulgaris verborum positura. Genitivus non praecedit nomen regens, nisi sono praeditus aut in figura, cuius hic in tenuissima disputationis simplicitate locus non est. Fuerunt qui genitivum praemissum elegantiorem putarent sermonis legem ignorantes; quin viri nuper in his literis clari non abstinuerunt hoc peccato *Museum antiquitatis studiorum* scribendo.

121. *experior ut exalbescam et — contremiscam*] idem de se etsi adhuc adolescente et minus, quam Crassus tunc erat, in causis versato praedicat Cic. Div. in Caecil. 13, 41., ut nescias Crassine haec natura fuerit, an eius, qui sua maxime placita sub Crassi persona lectori commendat.

adolescentulus] in accusando C. Carbone, cum natus esset annos XXI., a. u. 635.; de qua causa auctores attulimus in Hist. Eloq. R. p. LXXI. *Q. Maximus* videtur esse Q. Fabius Maximus Eburnus cos. a. u. 638., quem tunc praetorem quaestioni de maiestate praefuisse veri simile est. *Consilium* iudicum est, qui in Carbonis causa sedebant.

XXVII. 123. Antonius Crasso assensus duas huius timoris causas affert; unam, quod non semper pari eventu ab oratoribus dicatur, alteram, quod iniquiora, quam ceterarum artium homines iudicia experiantur. Addit recte dici naturam in oratore dominari, idque eo certius, quo maiora ab eo desiderentur. Crassus autem subiicit in tanta rei difficultate minus tamen a plerisque diligentiae adhiberi dicendo quam ceteris artificiis. (c. 27. 28.).

in quoquo — ita maxime is] *is* addi non erat opus, cum tanquam correlativa haec sibi respondeant invicem: *in quoquo oratore plurimum — ita maxime*, nisi perspicuitatis iuvandae causa, quod diversis in duabus sententiis casibus utendum erat. Hoc si tenueris, quanto lectior sit nostra scriptura quam vulgata existimabis. Non dubito, quin pluribus bonis libris accurate consultis ad eundem modum cor-

rigenda sit Cluentiana 19, 52., ubi legitur *ut quicquid ego apprehenderam, statim accusator extorquebat e manibus.* Male Lambinus ad commentarios suos in Lucretium et Ciceronem p. Caecina 27, 89. nos relegans *quicquid* pro *quidque* dici ait. Imo corrigendus locus eiecto *ut* explicandi causa, ut hic, olim addito. Nec moveri debemus illis, quae Lambinus et Manutius ad Divers. VI. 1. et Klotzius ad Tusc. IV. 19, 44. ipse dubitans annotarunt, ut *quisquis* et *quisque* eadem vi praedita esse credamus. Livii locus XXXVIII. 17, 3., quem *quidque* scribendo adiuvandum credunt interpretes, si post *generosius* distinxeris, sanus erit. Ciceronis de Or. II. 83, 339. *si quoquo animi vitio dictum erit* pronomen *quisquis* non pro *quisque*, sed pro *qualiscunque* dictum habet, nec opus erat particula *si*, nisi plura alia sententiae membra praefixam haberent. Ita iudicandum etiam de Liviano exemplo XLI. 8, 10: *liberos suos quibusquibus Romanis mancipio dabant.* Nam *quibusquibus* non est *quibusque*, sed *qualibuscunque*, diciturque cum breviloquentia *aliquibus, qui quidem Romani essent.* Ne-Plinium quidem Epp. I. 20, 13., ubi editio Cortiana *quisque* habet, et de Quintilianum VII. 6, 7. satis certum est confudisse quae aurea aetate accurate distinguerentur. Nam in quaestione *an quisquis? an hic* non protinus de *quisque* cogitandum, sed facile subauditur *est*, ἆρ' ὅστιςοῦν, ut nos loquimur *etwa der erste beste?*

eventum dicendi procedere] priora duo verba sine sententiae detrimento eiici posse Gulielmius et Gruterus putarunt. *Procedere* pro *prospere succedendo* dici ostendit Drakenb. ad Liv. II. 44., sed sensu longe diverso; velut *res processit* de praelio dictum significat bene pugnatum esse. Ita hic, si id ageretur, ut negotium orationis habendae prospere cessisse diceretur, cum orator sibi ipse placuisset nusquam haesisset crimina omnia diluisset, haud male diceretur *procedere* absolute. Sed aliud hic significatur. Nam vel optima oratione non semper id impetratur apud auditores, quod orator vult; non ita placet non persuadet non movet saepe nulla nec sua nec clientis culpa. Hoc est quod addito *eventus* vocabulo significatur.

124. *homines spectati*] „i. e. summi artifices. Locutio est translata a metallis, praesertim auro argentoque, quae igni cognoscuntur et probantur; v. Lamb. ad Hor. Epp. I. 1, 3. et Graev. ad Flor. II. 7. p. 331." *Mueller.*

Roscius — crudior fuit] *Q. Roscius* actor erat illa aetate adeo clarus, ut quisquis in suo genere perfectus esset, Roscius diceretur; v. infra c. 28, 130. Ars et mores eius a Cicerone laudibus extolluntur Quinct. 25, 78. Arch. 8, 17. et in oratione pro eo habita. Comoedias Roscius, tragoedias Aesopus agebat (Qu. XI. 1, 111), ut tamen uterque etiam in alterutrius arte periculum fecisse colligas ex Cic. Or. 31, 109. *Doctus* i. e. non natura sola, sed etiam arte egregius vocatur Horatio Epp. II. 1, 82. — *Crudos* Acro ad Hor. Sat. I. 5, 50 dicit eos, qui stomachi dolorem patiuntur et tardius cibos concoquunt; addi oportebat etiam eos, qui plus cibi sumpserunt, quam concoquere possint, secundum Cic. Fin. II. 8, 23. Cum ne a coena quidem voce valeamus, qua de re post cibum dicere vetabant veteres (v. Senecam Controv. I. prooem. p. 65. Bip.), minus etiam crudos valere oportet. Schuetzius *crudum* explicans *raucum* errat; nec apud Senecam l. c., Quintilianumve XI. 3, 27., quorum testimonio utitur, ullum eius interpretationis firmamentum exstat.

XXVIII. 126. *mercede doceret*] dissimilis Apollonius Sophistis, qui cum primi illud quaestus genus instituissent, neminem tamen repudiabant, nisi cuius pecuniam hausissent; quod in Nubibus fabula Socratis persona abusus facetissime lusit Aristophanes. Artem oratoriam post Isocratem permulti docuerunt nec quisquam absque mercede; quin sophistae recentiores sub Caesaribus et opus magnas eo artificio et dignitatem assecuti sunt.

non patiebatur — perdere dimittebatque] cum olim distingueretur medie post *dimittebatque*, veriorem rationem docuit Goerenzius ad Fin. I. 12, 41. et II. 14, 44; in eo autem et ipse et qui eum sequitur, Muellerus, erraverunt graviter, quod *que* adversativam vim induere et *imo potius* significare iudicarunt. *Que* particula adiunctiva hic, ut saepe,

rem, ex priore consequentem eaque de causa ab ea suspensam significat. Recte interpreteris *non patiebatur operam eos apud se perdere, ut potius abire a sese iuberet.* Cic. de Or. I, 10, 41: *id — non tulissem multisque praeissem.* 24, 111: *dicam equidem, quoniam institui, petamque a vobis, ne has meas ineptias efferatis.*

127. *facies vultus*] Gellius N. A. XIII. 29. exemplis ex Pacuvio Plauto Sallustio petitis ostendit *faciem* Romanos antiquitus de toto corporis habitu dictum esse. Quod etsi verum est, dubito tamen an huc non pertineat. Dixit quidem ita Cicero Divin. II. 67. et Rosc. Com. 10., sed non est opus hoc loco ad eam interpretandi rationem confugere. *Facies* enim forma oris est, *vultus* faciei conformatio prout varie animus afficitur. Potest aliquis pulchram faciem habere singulis quippe partibus et lineamentis quasi ad regulam a natura fictis, et tamen truculento libidinoso foedo vultu esse, prout animi motus in ore mentis speculo comparent.

128. *actorum*] putida videretur diligentia, si Cicero *actores* a *tragoedis* ita distingui voluisset, ut illo nomine et tragoedos et comoedos significaret. Mihi videntur pantomimi s. saltatores argumenti tragici s. serii dici, in quo genere Augusti aetate Romani insaniverunt. Ceterum haec ante oculos fuerunt Quintiliano XII. 5, 5., ut tamen memoria deceptus *vox paene tragoedorum* a Cicerone scriptum existimet. Conferri etiam potest Aristoteles Rhet. III. 1, 4. 2, 4. p.

130. *itaque ut — dirigamus*] Herelii coniectura *atque* pro *itaque* suadentis ad sententiam minus convenit, quam vulgata lectio. Hoc dicit Crassus: Cum ego oratorem perfectissimum in suo genere artificem esse velim, Roscii absolutissimi actoris, cui nihil in arte sua satis faciebat, recordor; itaque oratorem actoris exemplum sibi imitandum sumere velim. Suspicionem Herelii duabus deinceps sententiis praefixum *itaque* genuisse videtur; quae res propter usum frequentem exemplis non eget.

is in suo genere Roscius] hoc loco utitur Festus p. 237. ed. Lind.; v. interpp. l. c.

XXIX. Sulpicius admiratus artis magnitudinem vix ab homine assequendam a Crasso monetur, ut naturae bona, quae maxima habebat, ad decoris maxime legem excolere velit. Nimis enim vehemens erat. Praeterea rogatus a Cotta Crassus studium et laborem praecipue prodesse dicit ad artem paratumque sese adolescentium rogatu ostendit, ut quid ipse in dicendo sequi soleat explicet (c. 29. 30.).

132. *nec motu corporis*] de bonis naturae Sulpicio copiose datis a natura eadem Cicero de Or. III. 8, 31. Brut. 55, 203. Vox *plena* non, ut Muellero visum, *magnam* significat et ad vim spectat, sed ut Quintiliano varia vocis cum virtutes tum vitia enumeranti XI. 3, 15 — 40. de natura soni dictum est et *plene sonantem* s. canoram significat, quae virtus cum fortitudine vocis iuncta quidem, sed diversa tamen est. Eandem in Bruto l. c. *splendidam* Cicero vocat; de Or. I. 8, 31. autem cum *maximam et plenissimam* coniungat, clarum est non defecisse a communi Romanorum usu.

unus paterfamilias] Handius in libro de stilo latino utilissimo p. 313. *unum* sic dictum significare *plenum et perfectum* (*ganz, vollkommen*) ut *unus paterfamilias* sit is qui personam patris familias totus induerit. Mihi *unus* dictum videtur pro quopiam s. qualicunque, *ἀνὴρ ἰδιώτης ὁποῖος δή ποτε.*

caput esse artis decere] idem posuit de Cicerone sumptum, qui item repetivit Or. 21, 70., Quintilianus XI. 3, 177.

133. *quicquid est istud*] recte monuit Matthiae de anacol. ap. Cic. in Wolfii Anall. lit. II. p. 8. non esse iungenda *ut nobis explices quicquid est istud*, sed ut *nobis explices quid praeterea assumendum putes*, nec adeo excidisse sententia Ciceronem puto, ut, cum scripsisset *ut nobis explices*, deinde colligaret *idque ex te quaerimus quid praeterea esse assumendum putes*. Imo ne potuisse quidem sic loqui videtur, ne in soloecismum incideret. In arte enim multa insunt scitu et observatione dignissima, non *id* igitur, sed *ea* scribendum in tali quidem sententia fuit, etsi interrogativum *quid* sua natura patitur, ut plura spectentur generatim. Non

potest obiici revera deinceps unam rem eamque facillimam a Crasso commemorari *ardorem amoris* §. 134. Iocatur enim Sulpicium et Cottam quasi magni cuiusdam arcani cupidos videns, eorumque quaestionem ambage quadam eludit. Et de hac quidem ratione hactenus. In Matthiae autem explicatione illud improbo, quod sermonem post *ut nobis explices* abruptum verbis *idque ex te quaerimus* resumi dicit. Nam nec opus erat hoc fieri, cum nemo illa verba, si abessent, desideraret, et duplex parentheton *quicquid — contenti sumus* et *ut ne — assecutus es* gravitur displicet. Quare sublatis parentheti signis post *sumus* et *quaerimus* uno tenore haec decurrere fecimus: *te exoremus necesse est, ut nobis explices, quicquid est istud, quod tu in dicendo potes; — neque enim sumus nimis avidi: ista tua mediocri eloquentia contenti sumus idque ex te quaerimus, ut ne plus nos assequamur, quam quantulum tu assecutus es.* — Ita in suavissima ironia de Crasso scilicet mediocri oratore et discipulis magistri praestantiam excedere verentibus perseveratur. *Quaerere* minime significat *rogare*, sed *sibi parare studere*, ut est in *salute re commodis liberis quaerendis*. *Ex* dictum ut in *crescere ex aliquo* Rosc. Am. 30, 83. *invenire ex imaginibus* Sull. 9, 27., id est usum, s. nixum et adiutum illis. Non tetigit hanc loquendi rationem Handius in Tursellino. Non egemus igitur Bakii correctioni *itaque* scribentis pro *idque*.

XXX. 134. *studium et ardorem quendam amoris*] *studium* Cicero explicat animi assiduam et vehementem ad aliquam rem applicatam magna cum voluntate occupationem Inv. I. 25, 36. Cavendum, ne quis genitivum *amoris* communiter ab utroque nomine suspensum putet. *Ardor amoris* per se dictus est, ἐρωτικὴ τις μανία, ut Plato Phaedro scripsit p. 265, 13. Muellero laudatus. Formulam κοινώσεως s. communicationis *quid censes*? docte illustrat Heusinger ad Off. III. 26, 8.

nihil quicquam] hoc cum eo, quod statim sequitur, sed diversissimum est, *nihil unquam*, componi et duas negationes pro una Graecorum more positas dici potuisse a Muellero, cum *unquam* negandi particula non sit, miramur. Abun-

dantiae illius exemplis tractarunt Drakenb. ad Liv. XXI. 22, 1. Cort. ad Sall. Iug. 13, 5. p. 464: Buenemann. ad Lact. p. 1308., sed diversa commiscentes et cum multa ἀκριβείᾳ. Ciceronianum alterum nemo produxit; Terentii unum addam Hecyr. I. 1, 10: *nemo illorum quisquam ad te venit.* Fons autem usus in Graecorum οὐδέν τι quaerendus.

136. *scriptore et lectore Diphilo*] „servo aut liberto Crassi. *Scriptores* servi literati vocabantur ii, qui dictantis verba stilo excipiebant; cf. Brut. 22, 87 sqq. *lectores* s. *anagnostae* ii, quibus ad libros praelegendos utebantur Romani; cf. II. 55, 223. Divers. II. 9. Att. I. 12. Plin. Epp. I. 15. IX. 17." *Henrichsen.*

non modo videre sed — suspicari] *non modo* pro *non modo non* a nullo scriptore dictum est: quare multi de eo usu acturos sese professi omnia contortiora reddiderunt. Tenendum est *non modo* in sententia tali, qua alterum *non* abesse videatur, non esse οὐ μόνον οὐ (*nicht nur nicht*) sed οὐ δή που, *non dicam* (*nicht etwa*); num sequatur *sed* an *ne — quidem* nihil interest; cuius rei hic, unde egressus sum, locus ipse testimonio esse potest. Vera adverbii *modo* vis his exemplis cernitur. De Or. I. 52, 225: *servire vero non modo te, sed universum senatum, cuius tum causam agebas, ausus es dicere?* 53, 227: *itaque haec — P. Rutilius Rufus — non modo parum commode, sed etiam turpiter et flagitiose dicta esse dicebat.* Enervat locum qui interpretatur *non solum*; non duo de eadem re praedicantur pari dignitate, sed alterum altero longe fortiore plane tollitur. ib. §. 229: *non modo supplex iudicibus esse voluit, sed ne ornatius quidem aut liberius causam dici suam.* Sic enim scribendum ex libris plurimis. II. 1, 5: *neminem eloquentia, non modo sine dicendi doctrina, sed ne sine omni quidem sapientia florere unquam et praestare potuisse.* Pison. 1, 1: *nullum non modo illustre, sed ne notum quidem factum.* N.D. I. 22, 61: *quod non modo philosophia dignum esset, sed mediocri prudentia.* Pars horum exemplorum talis est, ut *non* additurus ineptiret insigniter. Rectam in hac re, ut in multis, viam institerat P. Manutius ad Divers. I. 9.; erravit recentiorum turba,

quam coacervavit Herzog. ad Caes. B. G. II. 17. p. 141, quibus addi possunt Frotscherus ad Cic. p. Sulla p. 27. Kuehnerus ad Cic. Tusc. II. 5, 14.; Klotzius autem ad eundem locum commentatus certe non satis perspicue loquitur.

XXXI. Paucis deinde Crassus de consilio eloquentiae, causarum generibus cum in communi quaestione positis, tum ab ea seiunctis dicit; unde proclivi transitu ad eloquentiae divisionem tripartitam delabitur. Addit ad res accedere oportere ornatum verborum, memoriam actionem (c. 31—32.).

137. *nam principio, id quod est — dignum*] correxi locum ex libris quamvis paucis nec optimis, qui omnes hic lacunam habent. In vulgata scriptura *principio illud, quod est* scabri quid inest a nullo dum interpretum animadversa. Quid est enim *illud homine ingenuo dignum?* An didicisse praecepta pervulgata artis oratoriae? At sic sententia postulat *illa, quae sunt digna.* Igitur dissimulatione omni abiecta Crassus fatetur se, contra ac vulgo putabatur (II. 1, 1.), sane didicisse de arte oratoria quae vulgo a magistris doceantur, idque non negare dicit homine ingenuo dignum. Sed hac ipsa de causa corrigendum erat *id quod.* Nunquam enim *illud quod* in una eademque sententia ad eum modum colligantur, de quo exposui in comm. cr. ad I. 14, 62., nec significant ὅ, τι (*was*) sed τοῦτο, ὅ (*das, was*). — Vim et finem eloquentiae in persuadendo positum secundum Ciceronem l. c. et Inv. I. 5. Acad. I. 8. persequitur Quintilianus II. 15, 5. sqq.; memoriter antestatus tamen *apposite*, non *accommodate* Ciceroni dictum tribuit. Aristoteles Rhet. I. 2: ἔστω δὲ ἡ ῥητορικὴ δύναμις περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν. Ipsius Quintiliani sententia a Cicerone et ab Aristotele longe distat.

138. *infinitae rei quaestione*] θέσιν dicebant Graeci et exercendi inprimis ingenii causa hoc genus consectabantur a Peripateticis, ut ferunt, repertum; Cic. Or. 14, 45. de Or. III. 30, 120. Top. 21, 79. Quintil. II. 1, 9. X. 5, 11. XII. 2, 25. Hinc ratio oratorem instituendi, quali Cicero utebatur, ab ipso vocatur θετικώτερον Q. Fr. III. 3, 4.,

quod non intelligens Cratandrinae editionis auctor in *τεχνικώτερον* corrupit. Certis in personis et temporibus locata *ὑποθέσεις* Graecis vocabantur: v. Cic. Top. 21, 79. Quintil. II. 1, 9. 4, 24. III. 5, 17. Suet. de clar. rhet. I. p. 33. Wolf.

139. *quicquid in controversiam venit*] *τὸ κρινόμενον, τὸ συνέχον, in quo quasi certamen est controversiae,* ut Cicero dicit Or. 37, 126.

aut factumne sit] paulo aliter hoc Cicero reddit Or. 13, 45: *sitne aut quid sit aut quale sit quaeritur* v. Goeller. l. c. p. 135.

140. *controversias ex scripti interpretatione*] v. II. 26. et de Inv. II. 40., ubi haec exempla afferuntur; ambigui hoc: *heres meus uxori meae vasorum argenteorum pondo centum, quae volet, dato;* in quibus verbis ambiguum est *quae volet* ad heredemne an ad uxorem referendum sit; contrarii, cum inter se duae videntur leges aut plures discrepare, hoc: Est lex: *qui tyrannum occiderit olympionicarum praemium capito et quam volet sibi rem a magistratu deposcito et magistratus ei concedito;* altera autem: *tyranno occiso quinque eius proximos cognatione magistratus necato.* Iam Alexandrum Pheraeum occidit uxor; ea filium suum sibi praemium deposcit; sunt qui ex lege puerum dicant occidi oportere: res in iudicio est. Controversiae ex scripto et sententia exemplum est causa Curiana, de qua plurimis locis Cicero: de Or. II. 42, 141. sqq. Brut. 53. cf. Inv. II. 42, 121. Quintil. VIII. 6, 6. Paulo aliter haec exponit Scriptor ad Herennium I. 11, 18.; vide plura apud Goellerum ad Or. 13, 45. p. 135.

141. *causarum — partim*] tralaticia illa est eloquentiae divisio in genus, ut Graeci loquuntur, *δημηγορικὸν δικανικὸν ἐπιδεικτικόν*, de qua plura afferre non attinet. Fons eius divisionis Aristoteles Rhet. I. 3. De *locis* s. argumentorum fontibus scripserunt Aristoteles et hunc secutus Cicero *Topica* composuit.

in quibus aequitas quaereretur] similia de iuris civilis conditi usu et consilio dicit c. 42, 188. Fons disputationis

rursum Aristoteles, qui *aequitatem* sic explicat: ἔστι δὲ ἐπιεικὲς τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον, Rhet. I. 13, 13., idemque triplicem trium eloquentiae generum finem ad eundem modum constituit I. 3, 5.

142. *in quinque partes*] inventionem dispositionem elocutionem memoriam pronuntiationem s. actionem; cf. II. 19, 79. et eius divisionis fortasse auctorem Aristotelem III. 13, 1. Error exstat apud Quintil. III. 3, 7. sive ipsius sive librariorum, cum ita divisisse Cicero *in Oratore* dicatur; quod secus est, etsi quinque partes illas fusius pertractantur eo libro c. 14 — 17.

momento quodam atque iudicio] v. supra ad c. 21, 94.

143. *antequam de re diceremus*] orationis partes h. l. commemorantur sex; exordium narratio partitio s. divisio confirmatio reprehensio s. confutatio conclusio s. peroratio. Cf. infr. II. 19, 79. Inv. I. 14 sqq. script. ad Her. I. 3 sqq.

rem demonstrandam] id est *narrandam*; de qua vi verbi consuli potest Davisius ad Caes. B. G. I. 11, 5.

controversiam constituendam] controversiae constitutio etiam *causae constitutio* dicitur et verbo *causam constituere*; v. script. ad Herenn. I. 11, 18., qui eam definit *primam deprecationem defensoris cum accusatoris insimulatione coniunctam* et triplicem statuit secundum Hermagoram, coniecturalem legitimam iuridicialem; Cicero Inv. I. 8, 10. sic definit: *primam conflictionem causarum ex depulsione intentionis perfectam* et quatuor numerat ex controversia facti nominis generis actionis, unde nascatur coniecturalis definitiva generalis translativa. Sed ut multa in hoc libro post improbavit, ita de Or. II. 25 tria solum constitutionum genera exponit, coniecturale generale definitivum. Graece στάσις dicitur. V. etiam Quintilianum III. 6, 3 sqq.

amplificanda et augenda] in natura id rei positum, testis Aristoteles: ἔτι δὲ περὶ μεγέθους κοινὸν ἁπάντων ἐστὶ τῶν λόγων· χρῶνται γὰρ πάντες τῷ μειοῦν καὶ αὔξειν καὶ συμβουλεύοντες ἢ ἀποτρέποντες καὶ ἐπαινοῦντες ἢ ἀπολογούμενοι. Rhet. II. 18, 4.

XXXII. 144. *in qua praecipitur*] *in oratione*, certe ut praepositio rem unam altera comprehendi significet, nihil praecipitur; sententiam igitur sic intelligere perversum est. Verius, sed durissimum videtur ex *ornamentis orationis κατὰ τὸ διανοούμενον* subaudire *ornanda*. Non magis proficitur *in quo* corrigendo. *In* videtur adverbiascere *κατά* s. *de* significans, quod reddere solent *quod attinet*, barbare quidem. Sed talem praepositionis vim agnoscentes diversissima miscuerunt, personarum praecipue et rerum significationes, a quo vitio nec Cortius abstinuit ad Sall. Cat. p. 307., quod in viro multae lectionis, sed nullius iudicii non miramur, nec Handius Tursell. vol. III. p. 269 sqq. Maxime autem seiungenda illa exempla, in quibus *in* cum accusativo pari iure dicitur aut certe explicari commode potest *adversus*, ut *facere licere audere in aliquo*, *crudelis in aliquo*, quibus proxime accedunt *insanire peccare exardescere in aliquo*: de quibus quae multi multa annotaverint sciens praetereo. Eorum, quae Handius collegit l. c., comparanda videntur Fin. I. 2, 4. *hoc primum est, in quo admirer*. N. D. II. 48, 124: *in quo admirandum est*. Cels. III. 6: *necesse est aegris in potione, quam in cibo indulgere*. Sed diversa sunt Cic. Divers. III. 8, 22. VI. 12, 2. Q. Fr. II. 2. Catil. II. 2, 3. Tac. Ann. XV. 44., quippe quae etiam *propter* admittant. Mea addo haec. Vell. II. 31, 3: *idem hoc ante biennium in M. Antonii praetura decretum erat*. Liv. XXVI. 2: *hoc idem in Cn. Fulvii legionibus nuper decretum*. Haec Ruhnkenius l. c. et ad c. 43, 3. cum diversissimis commiscet. Legg. II. 7, 17: *in hoc admodum delector*; quo loco quae attulit Goerenzius, Fin I. 11, 39. Att. XVI. 5., eorum posterius alienissimum est. Tusc. III. 18, 39: *in quo haec admiratio fiebat*. de Or. II. 78, 316: *in quo admirari soleo — Philippum*. omnium simillimum est de Or. I. 19, 88: *in animis permovendis non fuisse ignarum quibus ea rebus consequeretur*. Quae Muellerus antestatur exempla ex II. 61, 248., ea diversa natura sunt.

146. *observasse atque id egisse*] suspecta plerisque hominibus scriptura visa, nec facile per *πρωθύστερον*, ut

dicta illa sint pro *id egisse atque observasse*, nec per hendyadyn *id egisse ut observarent* explicanda. Orellius et Henrichsenus probant Gesneri coniecturam *atque digessisse*, estque ea et ingeniosa et facilis; Muellero placebat Manutii quaedam suspicio *atque delegisse*, iure improbata Pearcio, qui coniecit *atque idem egisse*; sed hoc non minus otiosum est, quam illud. Lambinus scripsit nihil annotans *atque in artem redegisse*; Ernestus proposuit *ad artemque redegisse*. Strebaei denique interpretatio *atque id egisse ut arte comprehenderent* vera esse non potest, quia tanta libertate sententiarum supplendarum concessa quid non possit subaudiendo addi? Mihi in mentem venit explicandi ratio, quam post a Klotzio expositam audivi Qu. Tull. p. 13. sqq. ut *id egisse* significet *ei rei operam dedisse, id dedita opera quaesivisse, studuisse ei muneri satisfacere.* Locutionis *id agere* exempla acervare minime opus erat; id oportebat probari post verbum *observandi* vel simile inculcari, qualia, si abessent, nemo requireret. Simile tamen est *praesens ac sedens*, quod significat *dedita opera* s. *de industria praesentem* de Or. II. 47, 196. Accus. Verr. III. 59, 135.

non eicio] *reiicio* Lambini scriptura verae interpretatio habenda. Dictum est *eicere* de poëtis et actoribus, qui propter carminis aut agendi vitium aliquod spectatoribus displicent et de scena pelluntur; v. Terent. Hec. prol. v. 14. Cic. de Or. III. 50, 196. Hinc transfertur ad qualecunque reiectum. de Or. II. 24, 102: *ubi plus mali, quam boni reperio, id totum abdico atque eicio*; sic enim libri boni omnes. Cluent. 31, 86: *quod tum explosum atque eiectum est.* Att. II. 24: *eoque magis id eiectum est*; componuntur ibi *eiici* et *irrideri.*

147. *ingrediuntur ad stadium*] *stadium* saepius corrigendo ingestum est, cum in libris omnibus *studium* legatur. Sed cautio adhibenda in simili de Graecis moribus sumpto neque satis familiari Romanis. Ita cur Rivii suspicionem in Bruto 64, 230. *me — in stadio eiusdem laudis exercuit* sequamur causa non est. *Exercere in studio* est exercitum tenere, in labore detinere, facere ut aliquis otiosus ne sit, non ἀσχεῖν, sed ποιεῖν πονεῖν τινά. Plane ita dictum *naturam animi in optimis rebus exercere* i. e. aliquid ei

labore conficiendum dare Somn. Scip. 9. Non rectius Lambinus *in virtutis stadio sint* correxit ad Her. III. 6, 12., quam Pricaeus in Apuleii Apol. p. 203. *in stadio laudis versabatur*, quamvis utramque coniecturam suo assensu extulerit Ruhnkenius ad Rutil. p. 77. *In studio esse* legitur de Or. I. 8, 34. nec minus probum est, quam *in studio versari* Cic. de Or. I. 60, 256.: quo loco qui corrigerent *in stadio*, praesertim cum statim inferatur *spatii* mentio, non defecissent profecto, si dici posset *in recto stadio versari*. Errant etiam qui Att. I. 16. proposuerunt *stadium contentionis*, unde iam addita interpretatio *quem ἀγῶνα Graeci vocant* eos abducere debebat. Omnium autem infelicissima coniectura Spaldingii est praef. ad Qu. vol. I. p. LXXIX. apud Cic. de Or. I. 30, 135. *in isto stadio versari* corrigentis. Non rectius is Klotzium probat apud Qu. I. 10, 2. *stadia disciplinarum ingredienda* corrigentem; quod barbarum esse fidenter pronuntio. Nego igitur *stadium* recte dici, nisi cum ex adiunctis vel consequentibus figura extra dubitationem ponitur. Id eo loco fit, unde egressus sum, praecedentibus verbis *iam pridem estis in cursu*, ut ex continuata imagine exsistat *ἀλληγορία*; fit et apud script. ad Her. IV. 3, 4. cum propter verbum *prodeundi* additum *stadio rhetoricae artis*, tum propter simile a *cursu Olympiaco* sumptum, deinde continuatum locutione *intra carceres standi* et accommodatum ad *curriculum artis*, cuius statim infertur mentio: denique etiam apud Propertium III. 20, 25. recte opponuntur inter se *Platonis stadia* et Epicuri *horti*; ille enim in gymnasio docebat. — Sed differunt *ingredi aliquid* et *ad aliquid*. Non male Muellerus interpretatur illud *esse in via, quae ad stadium ducit*; sed id propriae, non tralatae dictionis sensum refert. Est autem *suscipere, apud se constituisse rem gerere, decrevisse incipere* (*sich entschlossen haben, übernehmen*); velut *ingredi ad genus disputandi* Fat. 2, 4. *ad dicendum* de Or. I. 21, 94. *ingrediar audacius ad ea, quae vultis* 48, 208. Sed *ingredi in aliquid* (rarius abest praepositio, velut p. Caecina 28, 79.) est *incipere tractare* (*sich einlassen*): vide Rp. I. 24. de Or. II. 53, 214. Div. in

Caecil. 12, 40. Sext. 2, 5. Phil. II. 35, 88. Prov. Coss. 17, 40. de Inv. I. 17, 24.

XXXIII. In exercendo oratore stilo primas tribuit Crassus, in primis ut de Graeco vertantur orationes. Sed nec actionem sine summa exercitatione recte excoli et multarum rerum cognitionem acquirendam esse. (c. 33. 34.)

149. *Crassus inquit*] displicebat verbum nomini postpositum Heindorfio ad Cic. N. D. I. 7, 17, isque et hunc locum corrigi voluit et II. 8, 31. III. 24, 90. Sed ne Graeci quidem, quibus Heindorfius et qui eum sequitur Goellerus ad Cic. Or. p. 109. maxime nituntur, alterum positum plane declinarunt, nec quod dici frequenter solet aliquando neglectum non est. Corrigendi essent etiam loci plures, velut de Or. III. 12, 47. 49, 190. Quin nisi vetustiores libri ea parte lacunosi essent, sic scribendum iudicarem I. 47, 207.; v. comm. cr. l. c.

quae vos facere soletis] usitatissimum declamitandi genus significatur, quale sequens aetas *controversias* dixit, Cicero *causas*, quo sensu etsi id vocabulum apud eum nunc non legitur, scimus tamen eius voluntatem ex Seneca Rhet. Controv. praef. p. 63. Bip. Ut causa s. controversia excitando ingenio proposita quam maxime accommodata ad vitae et iudiciorum veritatem deligatur, etiam Quintilianus suadet II. 10, 4. cf. 12. De *veritate* v. ad II. 23, 94.

linguae celeritatem incitant] figura egregia ab equorum cursibus sumpta, quos, si generosa sint indole, aemulatione ad augendam currendi celeritatem etiam non urgente rectore stimulari scimus. Eadem vi dicitur N. D. II, 40, 103., ubi legimus *stellarum celeritatem incitari* i. e. augeri, et de Or. I. 20, 90. *consuetudo celeritatem eloquendi incitare.* Affinis est significatio III. 60, 226: *quanquam ea incitatur in civitate ratio vivendi*, i. e. increbescit, vires nanciscitur. Hinc *incitatio* aliquando *celeritatem* significat, velut de Or. I. 35, 161. Acad. II. 26, 82.

dicendo homines, ut dicant, efficere] Graecum proverbium est ἐκ τοῦ λέγειν τὸ λέγειν ποιεῖσθαι.

150. *stilus optimus — dicendi effector*] *perfectorem* Cicero vocat c. 60, 257. hoc ipsum dictum respiciens; nec tamen usquam discrepans scriptura emicat. Dictum Ciceronis calculo suo comprobat Quintilianus X. 3, 1. *effectoris* in eo vocabulum agnoscens, videturque in mente habere Plinius Epp. VII. 17, 13. cum *timorem acerrimum emendatorem* vocat, quod idem de stilo posuerit Cicero. Cf. Heusinger. ad Off. I. 6, 6.

151. *sub acumen stili subeant*] figura sumpta a forma stili scriptorii, qui ab altera parte acutus, ab altera obtusus esset, ut quod scriptum in cera esset deleri posset. *Subeunt* igitur *acumen stili* quae stili officio in cera exprimuntur; id eleganter dicitur propter stilum cerae impositum atque impressum. Nec profecto quicquam abundat, eum proxime additur *succedere:* hoc enim ad verba *deinceps ordine* scribenda refertur. Sed utrique videtur *iudicationis* et *probationis* adsignificatio adhaerere. Praepositio adiecta est ut in *subiiciendo sub hostium libidinem* ad Her. IV. 8, 12. *sub sensus* Acad. II. 23, 74. *sub metum* Cic. Tusc. IV. 7, 16., quod idem ibidem etiam dativo redditur; dictum est autem de rebus singulis generi cuidam suppositis. Porro conferri possunt *sub oculos venire* Qu. V. 9, 14. *sub aspectum* de Or. II. 87, 358. *sub nomen cadere* VIII. 3, 56. *sub sensum* Cic. Acad. I. 33, 105. i. q. *sentiri.*, *sub oculos* Or. 3, 9. *sub eandem rationem* de Inv. I. 30, 46. *succedere sub aciem* Caes. B. G. I. 24. Quanquam haec sane eo dissimilia sunt, quod accusativum solum subrogari non patiuntur.

152. *quae clamores — efficiunt*] clamores sunt oratori plaudentium. Cicero in Bruto 44, 164: *nulla est enim altercatio clamoribus unquam habita maioribus.* 95, 326: *itaque Hortensius utroque genere florens clamores faciebat adolescens.* Or. 30, 107: *quantis illa clamoribus adolescentuli diximus de supplicio parricidarum?* quo loco Quintilianus utitur XII. 6, 4. — Plin. Epp. IV. 5, 1: *Aeschinem aiunt petentibus Rhodiis legisse orationem suam, deinde Demosthenis, summis utramque clamoribus.* Quanquam est etiam clamor *adversus,*

ut qui cum *conviciis* et *sibilis* coniungatur Att. II. 18. cf. Quintil. VI. 4, 11. Permulta de clamore plaudentium exempla collegit Spald. ad IV. 2, 37.

153. *cum remiges inhibuerunt*] *inhibere* non est sustinere remigium s. desinere remigare, sed in contrariam partem remigare. Id cum casu didicisset Cicero, ex aliquo Academicorum loco verbum *inhibendi*, quod de ἐποχῇ Carneadea tralate dixisset tollendum esse ad Atticum scribit XIII. 21, 4. Qua re moti etiam hic Lambinus et Pearcius de Passeratii coniectura scripserunt *sustinuerunt*. Sed recte dicit Henrichsenus, cum epistola illa decem fere annis post editos de Oratore libros scripta sit, eoque demum tempore Cicero de vera *inhibendi* significatione cognorit, scriptorem ipsum, non librarios correcturum esse, si quis etiam hic *sustinendi* verbum reponere velit. *Inhibere* Graeci dicunt πρύμναν κρούεσθαι, Latini vel nude vel addito *remis* s. *remos*, quod posterius cum legatur apud Quintilianum XII. prooem. 4., Gronovius emendatione sublaturus erat Obss. IV. 26. Ceterum etiam Quintilianus *inhibere* manifesto dixit de remigio sustinendo.

XXXIV. 154. *proponere solebam*] lectius videretur *ponere*, quod hic et statim post in plurimis libris legitur; sed nec adest hic veterum et incorruptorum auctoritas nec possum reperire qui *ponere* dixerit de exemplis ad imitandum sumptis. Hoc enim nec ex iis efficitur, quae de *ponenda*, id est reddenda *ratione* Oudendorpius ad Suet. Othon. 7., nec ex illis quae de *quaestionibus* et *praemiis ponendis* Heusingerus annotavit ad Off. I. 10, 2. et III. 22, 2. item Drakenb. ad Liv. XXXIX. 17, 1. Cort. ad Sall. Catil. 20, 14. — De Carbone v. explicatt. ad I. 10, 40.

Ennius — Gracchus] Ennii Rudiensis aut annalium, quibus res praecipuas a Romanis gestas versibus extollebantur, aut tragoediarum partes imitandas sibi sumpsisse Crassum consentaneum est. Natus Ennius a. u. 515., mortuus a. 585. De eo iudicium tulit Quintilianus X. 1, 88. *Gracchus* est C. Gracchus eloquentia fratri Tiberio longe superior. Huius orationes dudum evanuerant, cum Gaii fratris

etiam Antoninorum aetate doctorum manibus tererentur: v. Gell. XI. 13. nos in Hist. eloq. Rom. p. XLV. cf. p. XXXIX.

155. *ut — Graecas orationes explicarem*] haec respicit Quintilianus X. 5, 2. idemque id a Cicerone sua ipsius persona frequentissime praecipi affirmat, cuius rei in libris, qui nunc exstant, memoria nulla reliqua est; laudat eandem exercitationem etiam Plinius Epp. VII. 9. Paulo ante de carminibus oratione soluta reddendis loqui Crassi persona Ciceronem, quod eo solo exercitationis genere Sulpicius usus esse perhibetur, veri simile est: v. Quintil. X. 5, 4. Idem acerrimus artis iudex de Latinis orationibus dicendo imitandis cum Cicerone consentit l. c. §. 5.

quae legeram] nemo uno eodemque tempore legere et lecta alio sermone interpretari potest; ante legitur, post vertitur. Qui *legerem* defendunt, quod ne a libris quidem satis testatum est, fidenter patrocinari poterunt omnibus omnium generum soloecismis.

157. *locorum simulacrorumque*] haec veterum doctrinam de arte memoriae tangunt, quam copiosius exsequitur Antonius libro II. 86 sqq.

medium in agmen] Klotzius ostendisse nescio quo loco fertur *medius* sic tantum praepositionem post se habere, cum notio quaedam opposita vel *initii* vel *finis* aut diserte adiiciatur aut intelligatur saltem. Qua de re ex uno libro contra optimorum fidem corrigit Cic. Planc. 14, 33. Nobis locum potiorem occupare videtur quicquid sono praecipuo praeditum est: idque hic eo certius faciendum fuit, cum *medium* non *agmen* solum spectet, sed etiam *pulverem clamorem castra aciem*. Praemittuntur enim quae pluribus iunctis applicantur. Livius dixit *versari media in mole pugnae* VII. 32. — Nihil autem Romanis familiarius similibus ab *acie* et *pugna* sumptis: V. Brut. 9, 37. de Or. II. 22 extr. Quintilian. X. 1, 29.

subeundus usus omnium] id cum non satis ad intelligendum pateat, corrigendi occasionem dedit Maio *visus omnium* secundum Iulium Victorem Art. Rh. p. 119.; Madvigio *visus hominum*, cui suspicioni quidam codd. ex parte

favent. Explicationem petit ex libro II. 10, 41., ubi orator *in foro atque in oculis civium constituendus esse* dicitur. Sed probare non potuit *visum subire* de eo dici, qui ante oculos omnium procedat: eamque causam fuisse puto cur ne haec quidem correctio a duritiei vitio abesse Henrichseno videatur. Et de sententia sine dubio verum vidit Madvigius: illud quaeramus anne ea in vulgari etiam scriptura inesse possit. *Omnium* non est *omnium rerum*, sed *omnium hominum, populi universi*. Deinde *usum* interpretor *consuetudinem*, non amicam illam et familiarem, sed qualis est eorum, qui in re publica gerenda multos quotidie convenirent cumque eis versarentur; maxime vulgus in forum confluere solitum et coronae frequentia. Sic et mores populi tractare discebat et fidentior fiebat et iudicia hominum experiebatur orator, quae in usum suum converteret. Hoc dicitur *subire usum*, ut *subire iudicium oculos periculum discrimen*. Totum hoc locum insititium putat Bakius; medium enim interponi exercitationis generibus et significare tamen ea, quae post exercitationem suscipi debeant. Perperam. Primum de *exercendo*, deinde de *periclitando* ingenio loquitur. Quae post addit, lectio poëtarum et scriptorum cognitio iuris et antiquitatis et moris publici et causae imperii, non sunt exercitationis, sed inter agendum accuratius cognoscuntur quotidiano usu; addisci ante non possunt. Ne disputationes quidam de omnibus rebus in contrarias partes magis ad instituendum, quam ad acuendum oratorem pertinent, si quidem Cicero praetor adhuc eo dictionis genere usus est, cum puerilem illam et scholae exercitationem dudum exuisset. Idem *agmen* damnat *turbam* dicendam fuisse ratus. Male, quoniam omne simile a re militari desumptum est; et si in *agmine* non pugnatur, ne in *castris* quidem, nedum in *clamore*.

158. *eligendum*] subaudi *ad futurum usum*. *Eliciendum* per se non improbarem, dum meliores fontes haberet. Sed quae vulgo sequuntur *atque dicendum* ad sententiam ineptissima sunt et vel interpretis inventum per *atque* additum videntur, vel ex perperam lecto *eligendi* s. *eliciendi* verbo orta. Fuit qui explicaret *verbis ornandum*; inepte, cum non

de dictione, sed de eruditione oratoria agatur. Nulla enim tanta esse diligentia potest, ut quidquid in causis utile fore videatur statim dicas vel perscribas elaborate; satis est laboris res eius modi in commentarios coniicere. *Edisserendum* corrigit Bakius verbo, ut mihi videtur, non apto.

159. *perdiscendum*] maximam ante hoc distinctionem sustuli. Haec enim et priora omnia summo cursu verborum nulla nec mora nec interspiratione effunduntur a Crasso eius modi disputationibus adverso. Id et ipse statim dicit et significat Cotta §. 161.

causa imperii] non *quod imperium genuit et auxit*, ut Strebaeo placet, sed *quae imperio tuendo commoda et necessaria sunt* (*das Interesse*). Cic. p. Quinctio 15: *is, quicum tibi affinitas, societas omnes denique causae et necessitudines veteres intercedebant.* Causam civitatis rei publicae senatus optimatium bonorum sic dici pervagatum est. Similia praecipit Aristot. Rhet. Rhet. I. 4, 12. — Idem Strebaeus cur antiquitas ab historia segregetur ambigit, quorum alterum altero maxima ex parte contineatur. Praetervidit ille *historiam* dici omnium gentium, ex qua exempla et documenta ab oratore petantur; *antiquitatem* de sola civitate Romana, quam nisi cognoris, de iure legibus senatoria consuetudine disciplina rei publicae iudicare non possis ; ea enim pleraque usu, non scriptis monumentis nituntur. De omni hoc externo et adventitio oratoris apparatu exponitur etiam in Oratore 34, 120.

XXXV. Cum Crassus iusto brevius et celerius dixisse videretur, Scaevola adolescentes hortatus ad plura ex eo requirenda cum pudore impediri illos animadvertit, ipse ex Crasso petit, ut opus inchoatum exaedificare ne detrectet (c. 35.).

161. *sic evolavit oratio*] de celeritate, non dicendi et currente verborum flumine, sed progressu in literis dicitur in Bruto 78, 272: *itaque tantos processus efficiebat, ut evolare, non excurrere videretur;* quo loco quae Meyerus et Bernhardyus conferunt exempla, illud unde egressi sumus et Divers. I. 7, 19. non minus aliena sunt, quam Graecum ἀναπτεροῦσθαι. Cum nostra sententia comparari potest de

Or. II. 78, 317: *nihil est denique in natura rerum omnium, quod se universum profundat et quod totum repente evolet.* Nam etiam hoc dicitur cum ratione festinantis in dicendo.

refertam domum] rarius est *refertum* dici casu nominis non addito. Legitur tamen Cic. Accus. in Verr. III. 87, 202: *iam refertius erit aerarium populi Romani, quam unquam fuit.* Acad. I. 4, 17: *disciplinae formulam composuerunt et eam quidem plenam ac refertam.* Muren. 9, 20: *Asiam istam refertam et eandem delicatam sic obiit.* Tac. Hist. II. 56: *refertos agros dites dominos in praedam — destinabant.*

rebus constructis et reconditis] *constructa* significare arbitratus Lambinus ordine posita et suo loco collocata suam emendationem *constrictis* commendare studuit. Velle enim Scaevolam a Crasso petere, ut, quae coarctasset et peranguste refersisset in oratione, ea dilatet atque explicet et propalam collocet. Hunc quo minus sequamur iam unus prohibet locus Cic. Rull. I. 5. a Muellero indicatus, quo legitur pecuniam *construere et coacervare.* Addo Phil. II. 38, 97.: *acervi numorum apud istum construuntur.* Quippe *construere* proprie est *struem facere*, ut *coacervare* acervum. Ita *congeriem saxorum construere* legimus apud Plin. H. N. XVIII, 31. *fenum* XVI. 28. Hinc repetiit Horatius *construere divitias* Serm. II. 3, 96. Igitur *construuntur* quae recondere ac servare velis, non explicare et ad usum exhibere; qua de causa vix *aspicere*, nedum *contemplari* ea licet, quae verba mox sequuntur ipsius Ciceronis.

162. *transennam*] fenestram elathratam. Disputarunt de vocabulo proprie machinulam turdis capiendis significante Salmasius Exerc. Plin. p. 643. 647. et Vossius in lex. etym. s. v. Sumptum proverbium dicunt ex mercatorum consuetudine, qui merces illas, quas contrectari notunt, cancellis claudunt, ut praetereuntibus non liceat nisi constructas videre; nec explicant, nisi emtoribus idoneis. Alias *breviter* Cicero dixit, *praeteriens* Brut. 54, 200. Haec Muellerus. Idem qua vi dictum est *strictim*, id est *cursim*, *leviter* illustrat exemplis Ciceronianis Rosc. Am. 32. Att. II. 1. Addi poterat Cluent. 10., quo loco cum *strictim* et *breviter*

iungantur, alterum certe altero significari non potuit. — *Seponere* et *proferre* opposita illustrat Steinmetz. ad Cic. Mur. 31, 64. — *Transennam* ex hoc loco enotavit Nonius p. 180. et 512., posteriore loco etiam *strictim*.

163. *veniam — da*] v. explicatt. ad c. 21, 98.

164. *mea quoque etiam causa*] abundantiae cum verae tum creditae exempla ex Terentii Hecyra IV. 1. 28. Lucretio III. 293. Plinio Epp. X. 97, 6. Muellerus affert idem plura praeberi annotans a Vechnero Hellenol. ed. Heusingeri p. 155. et Cortio ad Plin. Epp. V. 6, 21. Horum quidem librorum ego possessor non sum. Sed plura Ciceronis et aliorum collegit Wopkensius Lectt. Tull. p. 254., quanquam non *κριτικώτατα*, quod recte animadvertit illum corrigens Handius V. D. Verum etsi illa simile quiddam habent, non significant tamen idem, ut non verior abundantia sit, quam in *olim quondam* et *principio primum*, de quibus Garatonus egit ad Cic. p. Planc. p. 172. ed. Wunderi, item in *rursus denuo*, quod tractavit Casaubonus ad Suet. Caes. p. 93. ed. Wolf. Quippe *quoque* significat quod aliis pariter ac loquenti tribuendum (*gleichfalls*); in *etiam* inest ascensio a minore ad maius, Scaevola, quod non exspectaret Crassus, desiderium adolescentium iuvante. *Olim* est vel *praeterito*, vel *futuro tempore*, cui additur *quondam* ad incertitudinem rei quoties facta sit augendam, quod nos Latinis feliciores uno vocabulo *einstmals* reddimus. *Principio* rerum, *primum* additum enumerandi nexum et consequentiam significat. *Rursus* est re *ab altera parte considerata*, *contra*, *πάλιν* (*anderer Seits*), cui si additur *denuo* rem factam iterari significans, nihil sane abundat. Non magis aliquid abundat de Or. II. 12, 51., ubi cum legitur *Graeci quoque ipsi sic initio scripturunt*, *ipsi* significat non exspectari popotuisse de Graecis, ut ita scriberent, *quoque* autem est *praeter Romanos*.

XXXVI. Cum Scaevola tam lautam suppellectilem oratori tribui miratus audire cupisset quomodo tot tantaque iure ab eloquente desiderarentur, Crassus percallide ab una illarum artium Scaevolae inprimis familiari iuris peritia or-

sus quam ea oratori necessaria sit exemplis demonstrat unum Antonium excipiens. Quippe hunc iuris ignarissimum esse in vulgus notum erat. (c. 36 — 39.) Artis eius neglectum et impudentis et inertis esse, cum et facilis sit ad discendum, si quis dialectica didicerit, et gnaris honorem gratiam dignitatem pariat (c. 40 — 46.).

165. *nostro ipso iure civili*] legitimus pronominis locus videtur aut *ipso nostro* aut *nostro iure civili ipso*, et ad priorem modum invertit Schuetzius. Non sequor. Cic. Off. III. 21, 84: *qui exercitu populi Romani populum ipsum Romanum oppressisset.* Att. IV. 1. *natali suo ipso die.*

166. *potes igitur — oratores putare eos*] de iuris prudentia oratori necessaria Ciceronem imitatur Quintilianus XI. 3, 1 sqq., ipse disputat Cicero Or. 34, 120.

quos multas horas exspectavit] „nimirum, dum perorarent, ab iis sese detineri passus est.“ Matthiae in Misc. Cr. I. p. 677. Ernestus hoc non intellexit, etsi bene explicuit locum consimilem Taciti Ann. II. 69, ubi cum legatur *Seleuciam* (Piso) *digreditur opperiens aegritudinem, quae rursum Germanico acciderat*, recte annotat *intellige eventum morbi.* Eodem modo Horatius dixit *haud animo aequo exspectans comites* Serm. I. 5, 9. Nihil opus igitur Purgoldi coniectura *spectavit.*

Hypsaeus — Octavius] „Hanc causam a. 627. s. 628. actam esse inde concludi potest, quod Cn. Octavius dicitur *homo consularis*, Hypsaeus non item. Cn. enim Octavius cos. fuit a. 626. cum T. Annio, M. Plautius Hypsaeus a. 629. cum M. Fulvio Flacco. Scaevola, qui hic commemoratur, videtur fuisse P. Mucius Scaevola Pont. Max. cos. a. 621., M. Crassus (fortasse is, qui appellatus est ἀγέλαστος, Cic. Fin. V. 30, 92. Plin. H. N. VII. 18.) ex iis, quae supra allata sunt, praetor fuit a. 627. s. 628.“ *Henrichsen.* Iure adversatur Bakius Pighium defendens, qui ex hoc loco M. Crassum praetorem posuit a. 647. Narrari enim rem a Crasso quasi praesens interfuisset; non potuisse autem annos natum tredecim interesse. Octavium autem *consularem* dici, quod in tali turpior videatur ignorantia iuris, et posse

alium Hypsaeum intelligi, quam qui cos. fuerit a. 629., Scaevolam Crassi autem Crassi collegam in consulatu a. 659.

167. *quod alter plus lege agendo petebat*] „Duodecim tabularum lex *actionem adversus tutorem in duplum* decernebat (Digest. XXVI. t. 7. l. 55. §. 1.), hoc est, si quis per tutelam fraudasset quempiam, duplo furtum lueret. Hypsaeus pupilli patronus lege agendo plus duplo postulabat ignorans videlicet ex iure civili eum, qui plus peteret, quam lex permitteret aut quam debitum esset, causa cadere (Cic. Inv. II. 19, 57. Rosc. Com. 4, 10. Gaius IV. 53. Instit. IV. 6. §. 33.). Itaque si Octavius in ius venisset atque actione data probasset iusto plus postulari, tutorem multa et turpi tutelae iudicio liberasset: infamis enim existimabatur, qui tutelae aut societatis aut mandati aut depositi iudicio victus discesserat (Cic. Caecin. 3, 7.). Sed is, iuris civilis non magis peritus, quam Hypsaeus, hoc solum a praetore contendit, ne formulam daret, qua plus peteretur, quam quod esset *in actione* h. e. in ipsius legis formula (cf. Gaium IV. 11.)." *Henrichsen.* Vide etiam interpretes ad Suetonii Claudium 14.

XXXVII. 168. *in tribunali Q. Pompei*] in tribunali satis amplo ad plurima sedilia capienda et consilium s. iudices sedebant, de quorum sententia ius ille dicturus erat, et amici praetoris; v. Brut. 84, 290. et quae Ernestus in clave v. *tribunal* collegit. *Q. Pompeius* sine dubio is est, qui paucis post hoc colloquium habitum annis consul fuit cum L. Sulla a. 666.

postulabat] „petitor *ante diem* postulavit pecuniam alicui creditam; itaque si patronus eius, unde petebatur, iudici probasset pecuniam ante solutionis diem petitam esse (id est Ciceronis *ante quam coepta esset deberi*), causa cecidisset petitor et, cum postea rursus peteret, hac exceptione excludi posset: *quod ea res in iudicium ante venisset*; eandem enim rem bis in iudicium venire non licebat (Dig. XLIV. tit. 2.). Hoc non faciebat debitoris patronus, sed postulabat, ut ei, unde peteretur (i. e. debitori clienti suo) haec exceptio daretur: *ea pecunia ageretur, cuius pecuniae dies fuisset,*

h. e. ut petitori eam tantum pecuniam petere liceret, cuius solvendae nunc tempus esset; neque sciebat hanc exceptionem s. praescriptionem esse *pro actore*, i. e. petitori prodesse, ita ut nunc quidem causa reiiceretur, postea autem, cum dies venisset, in iudicium referri posset." *Henrichsen.* Vide Gaii Inst. IV. §. 131. et Heffteri Obss. ad Gaii librum IV. c. 23. p. 109. sqq. Hinc etiam clarum est cur secundum codd. potiores cum Orellio legendum sit *ne exceptione excluderetur*, cum alii libri *ne* omittant; item ex codd. parte recte scribi *ante venisset*, aliis *antea non* v. exhibentibus.

ille infitiator] Nonius s. v. p. 130. ed. Merc. loco Ciceronis usus inepte interpretatur *falsi criminis obiector*: quod Muellero non dissentiente fieri miror. *Infitiatorem* clarum est hic debitorem s. eum unde peteretur dici, qui negaret *iure a se pecuniam peti.*

169. *afflictos excitet*] v. ad. I. 8, 32.

170. *P. Crassum illum Divitem*] est Crassus Mucianus P. Mucii filius, qui adoptione in gentem Liciniam transierat. Is cum consul cum L. Valerio Flacco fuisset a. 623. anno sequente bello contra Aristonicum periit; Liv. ep. 59. Vell. II. 4. Ascon. ad Scaur. p. 144. Beier. Eloquentiam et iuris peritiam eius extollit Cic. Brut. 26, 98. cf. de Or. I. 56, 239. Eius frater P. Mucius Scaevola Pont. Max. cos. a. 621. pater erat Q. Mucii Pont. Max. Crassi in consulatu collegae a. 659. Horum res et propinquitatem fusius explanat infelicem Gulielmii coniecturam *cum P. Scaevolae superesset* pro *cum P. Scaevolae frater esset* refutans Gronovius Obss. II. 6. p. 131. ed. Frotscher. Iam ante illum *Divitis* cognomen in Crassorum familia fuit; gessit enim id P. Crassus cos. cum P. Africano a. 549.

multis aliis rebus] de hac scriptura consule dicta ad I. 3, 12. Non sustulimus praepositionem in proximis illis *in hoc efferendum et laudandum puto:* dissimilis est enim horum a prioribus sententia. Illae *aliae res*, quae *elegantem et ornatum* efficiebant, sunt causae cur elegans et ornatus videatur; quod sequitur, non laudem ipsam, sed rem et occasionem, in qua laude dignus haberetur, continent. — *Ferri*

pro *laudibus ferri* dictum etsi Ernesto elegantius videbatur quam *efferri*, constat tamen exemplo carere.

satis illi arti facere posse] de hac tmesi dicemus in explicationibus ad II. 65, 271. Qui *illi arti* uncinis inclu-serunt, propter iuris prudentiam proximo ante loco commemoratam fecisse videntur. Sed *in iure civili* est *ut de iure civili dicamus* s. *quod ad ius civile attinet*, de quo praepositionis usu copiose diximus ad c. 32, 144. *Ars* perfectam scientiam significat additurque a Crasso, ut Scaevolae placeat; dicitur igitur cum vi. Quaesita videtur Bakii nec vera ratio explicantis *foris eam, non domi tantum, in amicorum periculis defendendis tueri.* Periculum iuris prudentia nullum ab amici capite arcet; ea ad causas privatas solas pertinet. Praeterea sublatis illis membrorum paritas tolleretur. Studiose enim hanc quaesivit Cicero *in iure civili satisfacere illi arti posse* et *causas amicorum tractare atque agere coepisse* inter se opponendo.

171. *ille M. Cato*] huius laudes magnifice exsequitur Livius XXXIX. 40. De eloquentia et ceteris rebus eius egimus ego in prolegg. ad Brut. p. XIX. sqq. et Westermannus in Hist. Eloq. Rom. p. 37 sqq.

XXXVIII. 172. *incredibilis quaedam et prope singularis et divina*] has et similes laudandi formulas bene illustrat Manutius ad Cic. Divers. IV. 3.

173. *in causis centumviralibus*] iudicium centumvirale nomen a centum et quinque iudicibus, quorum ex singulis tribubus terni crearentur, habere Festus ait v. *centumviralia iudicia*. Institutum esse creditur a. 515. Novissime de illo iudicio et causis ab eo tractatis disputavit Zumptius libello a. 1838. edito. Is, cum Bethmann-Hollwegius *actiones in rem* ad centumviros delatas esse putasset, inprimis loco Quintiliani IV. 2, 5. usus et consideratis causis, quas apud illos actas esse constat, hanc eorum fuisse provinciam ostendit, ut, cum de re constaret, de iure apud eos quaereretur.

usucapionum] „usucapio est adiectio (scribe *adeptio*) dominii per continuationem possessionis temporis lege definiti, Dig. XLI. tit. 3. 3. cf. Gaium II. 40 sqq.“ *Henrichsen.*

gentilitatum] gentilium definitionem Cicero ponit Top. 6, 29: *qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi, quorum maiorum nemo servitutem servivit, quique capite non sunt deminuti.* Quae de ingenuis et nemine maiorum servo in ea definitione dicuntur pugnant cum eis, quae c. 39, 176. narrantur Claudios patricios libertini hominis hereditatem gentili iure petivisse. Haud inanis est Niebuhrii suspicio hist. R. I. p. 357. contra patricios Claudios esse tum iudicatum eamque causam Ciceroni fuisse cur in definiendo a libertinis gentilitatem abiudicaret.

agnationum] *agnati sunt per virilis sexus personas cognatione iuncti, quasi a patre cognati; veluti frater eodem patre natus, fratris filius neposve ex eo, item patruus et patrui filius et nepos ex eo. At hi, qui per feminini sexus personas cognatione iunguntur, non sunt agnati; itaque inter avunculum et sororis filium non agnatio est, sed cognatio.* Gaius I. 156. cf. editores.

alluvionum] Gaius II. 70: *per alluvionem videtur adiici, quod ita paulatim flumen agro nostro adiicit, ut aestimare non possimus quantum quoque momento temporis adiiciatur; hoc est, quod vulgo dicitur per alluvionem id adiici videri, quod ita paulatim adiicitur, ut oculos nostros fallat. Quod si flumen partem aliquam ex tuo praedio detraxerit et ad meum praedium attulerit, haec pars tua manet.* De *circumluvione* idem haec habet §. 72: *At si in medio flumine insula nata sit, haec eorum omnium est, qui ab utraque parte fluminis prope ripam praedia possident; si vero non sit in medio flumine, ad eos pertinet, qui ab ea parte, quae proxima est, iuxta ripam praedia habent.*

nexorum mancipiorum] Varro L. L. VIII. 105. p. 161. Muell: *Nexum Manilius scribit omne, quod per aes et libram geritur, in quo sint mancipia; Mucius, quae per aes et libram fiant, ut obligentur, praeter quae mancipio dentur. Hoc verius esse ipsum verbum ostendit, de quo quaerit: id est, quod obligatur per libram neque suum fit; inde nexum dictum.* „Igitur h. l. *nexum* strictiore sensu intelligendum est de obligatione per aes et libram facta (cf. III. 40, 159.), qua res ita traditur, ut is, qui recipiat, rei dominus non fiat,

quo in genere est id, quod pignori datum est (Dig. X. 2, 33.); *mancipium* vero de translatione per aes et libram facta atque inde nato pleno dominio (rectius dices *ut plenum inde dominium recipienti sit*); cf. Gaium I. 199. Ut hic, ita in duodecim tabulis apud Festum v. *nuncupata* haec vocabula distinguuntur: *cum nexum faciat mancipiumque* (scr. *mancipiumve*), *uti lingua nuncupassit, ita ius esto.* Saepe vero nexum latiore sensu usurpatur de omni, quod per aes et libram geritur, ut definivit Manilius; v. Cic. Top. 5, 28. cf. Schweppe (Hist. et antiq. Iur. R.) §. 252. p. 370," *Henrichsen.*

parietum luminum stillicidiorum] „haec iura pertinent ad servitutes praediorum urbanorum, de quibus consulendi sunt ICti in Dig. VIII. t. 2., unde haec excerpimus: l. 8. *Parietem, qui naturali ratione communis est, alterutri vicinorum demoliendi eum et reficiendi ius non est, quia non solus dominus est.* l. 4. *Luminum servitute constituta id acquisitum videtur, ut vicinus lumina nostra excipiat; cum autem servitus imponitur* NE LUMINIBUS OFFICIATUR, *hoc maxime adepti videmur, ne ius sit vicino invitis nobis altius aedificare atque ita minuere lumina nostrorum aedificiorum.* l. 20. §. 3. *Si servitus stillicidii imposita sit, non licet domino servientis areae ibi aedificare, ubi cassitare coepisset stillicidium.* cf. l. 21." *Henrichsen.*

174. *stipulatiuncula*] Dig. XLV. t. 1. l. 5. §. 1: *Stipulatio est verborum conceptio, quibus is, qui interrogatur, daturum facturumve se quod interrogatus est responderit.* cf. Gaium III. 92 sqq. „*Et cum obsignes*, non fidei causa, ut interpretatur Muellerus et alii, sed metu, ne corrumpantur; quod adversarius facere solebat, non rei patronus. Sic fere explicat Beierus ad Scaur. p. 211. cf. Tusc. V. 11, 33." *Henrichsen.* Illud *in circulo* significat conventum privatum, ut de Or. I. 34, 159. Fin. V. 20, 56. Att. II. 18.

tabellas, quibus in tabellis] de hac iteratione nominis post pronomen relativum multi annotarunt, Cortius ad Sall. Catil. p. 321. Drakenborch. ad. Liv. I. 3, 9. Oudendorp. ad Caes. B. G. II. 18, 1. Heusinger. ad Cic. Off.

I. 31, 2. Bremi ad Cic. Fin. I. 61. Matthiae ad Cic. Rosc. 10, 28. Mil. 20, 53. et in libello de Stilo lat. p. 34. Goer. ad Cic. Legg. I. 1, 2. Beier. ad Cic. p. Tullio p. 49. Moser. ad Cic. Legg. I. 1. p. 5. et ad Rp. I. 26. p. 109. Klotz. ad Tusc. V. 1, 1. Herzog. ad Caes. B. Civ. I. 5. p. 28. Hand. ad Stat. I. p. 269. Kritz. ad Sall. Catil. p. 259. Iahn. ad Ovid. Met. XV. 103. Zumpt. Gr. §. 742., sed ante Paldamum, qui commentatione a. 1836. edita de vocibus iteratis universe egit, nemo accuratius in causam rei inquisivit. Quin Kuehnerus vir non multae lectionis ad Cic. Tusc. V. 1, 1. eum usum Caesari dilectum, rarum apud Ciceronem esse pronuntiavit. Et is quidem cum Zumptio et Paldamo in eo conspirat, ut perspicuitati maxime, sed etiam ponderi et momento sententiae sic consultum iverint Romani. Sed usum eius iterationis equidem a legibus potissimum et iuris formulis repetendum puto. Quippe in his omnia quam accuratissime et vitanda qualicunque ambiguitate enunciantur: cuius rei, ut aliorum multorum, leges in *parlamento*, quod dicunt, Angliae perlatae similitudinem plenissime referunt. Igitur ut non dicebatur *fundus Sabinus*, sed *fundus, qui est in agro, qui Sabinus vocatur* (Cic. Mur. 12, 26.) ita in iuris formulis non *ea res, ea causa, ea lex quae*, sed *ea res, quae res, ea causa, quae causa, ea lex, quae lex* dici solebat. Huius rei testimonium ab exemplis Ciceronianis ducendum arbitror, quorum longe maior pars iuris vocabula sunt. Velut *causa* post relativum iteratur p. Flacco 33. Rab. Perd. 9, 25. Divers. IX. 13. *caput* Rull. II. 18, 46. *civitas* Qu. Fr. I. 1, 8. *dies* Div. Caec. 13, 41. Rosc. Am. 45, 130. Phil. III. 5, 12. Accus. Verr. I. 12, 34. Catil. I. 3, 7. Rab. Perd. 11, 31. Tusc. V. 1, 1. Qu. Fr. III. 3, 1. Att. II. 1, 1. *edictum* Acc. Verr. I. 48, 125. *foedus* Balb. 14, 32. *fundus* Mil. 20, 53. *ius* Acc. Verr. II. 16, 39. *lex* Verr. Accus. I. 9, 26. 51, 134. Balb. 21, 48. Div. Caec. 5, 18. Cluent. 54, 148. 57, 156. Inv. II. 27, 81. *iudicium* Acc. Verr. II. 17, 43. *locus* de Or. II. 61, 248. quod haesitandi causam Ernestō praebuit. Sull. 15, 43. *maleficium* Rosc. Am. 26, 72. *mensis* Acc. Verr. II.

52, 128. *modus* Or. 38, 132. Inv. II. 28, 84. *ordo* Acc. Verr. III. 79, 184. IV. 11, 26. *res* quotiens ita dictum sit enotare supersedeo: abundant enim exempla. *res publica* Legg. III. 18, 41. *senatus consultum* Acc. Verr. II. 16, 40. Catil. I. 1, 5. *tempus* Div. Caecil. 1, 2. *verba* Verr. Acc. II. 46, 118. Vatin. 17, 40. Sunt sane etiam alia vocabula eodem modo affici solita, velut *oppidum* Verr. Acc. V. 11, 28. *lamina* Legg. II. 23, 58., quem locum primus recte intellexit Moserus. *villicus* p. Flacco 35. *quercus* Legg. I. 1, 2. *sermo* II. 4, 8. *pars* N. D. II. 30, 75. *genus* Sext. 45, 96. Accus. Verr. II. 74, 183. III. 96, 224. *bellua* Rp. II. 40. *literae* Sext. 4, 11. *bellum* Divers. IX. 13. Sed haec et pauciora esse et illorum naturae accommodari, quae numero plura sint, facile patet. Apud Caesarem in servato actorum diurnorum et commentariorum more causa eius figurae quaerenda est. His simul respondimus illis, qui id genus dicendi apud Ciceronem rarius exstare dixerunt.

175. *audet accedere*] huius indicativi, quem Ernesto in suspicionem non venisse miror, causam bene egit Handius ad Wopkensi Lectt. Tull. p. 151.

XXXIX. 176. *inter Marcellos et Claudios patricios*] Claudiorum patriciorum familia non una *Pulchrorum*, ut Asconius dicit ad Scaur. p. 188. et sequitur Henrichsenus, sed a tribus Ap. Caeci filiis tres fuere, Centhonum Neronum Pulchrorum, quarum illa prima tenuioris memoriae est et fortasse prima aut altera aetate interiit. Claudiorum plebeiorum praecipua erat Marcellorum familia, nec ignobilior patriciis et longe utilior rei publicae. Causa illa hereditatis in ea tempora referenda videtur, qua soli patricii gentem habere putarentur: v. Niebuhr. Hist. Rom. t. I. p. 357. Hi igitur, cum *Claudius* nomine libertus sine testamento mortuus esset, hereditatem iure gentilicio ad se repetebant. Marcelli autem sibi petebant *stirpe*, quod ex ipsorum familia manumissi hominis, qui sine testamento moreretur, iure patronatus ad se rediret hereditas: v. Gaium III. 17. et similis rei exemplum a Tacito narratum confer Ann. II. 48. *Stirpem* Cicero dixit ut distingueret a *gente*, quam

patricii soli usurpabant. A centumviris iudicatum videri secundum Marcellos Niebuhrium secuti notavimus ad c. 38, 173.

177. *quod certatum esse*] i. e. de quo; v. nostram disputationem ad c. 9, 35.

si se ad — patronum applicavisset] *quasi* additur, quia patroni veri non erant nisi Romanorum. De iure applicationis neque Hugo in Hist. Iur. R. nec Heineccius Antiq. R. I. append. 137. nec Arntzenius in Actis lit. soc. Rheno-Traiectinae t. I. p. 125. quicquam certi protulerunt; Dirksenium autem in Manuali Latinitatis fontium I. R. vocabulum antiquiori tantum aetate usitatum nec obvium in ICtorum libris consulto praeterisse puto. Optime explicuit Vir Maximus Niebuhrius Hist. R. vol. I. p. 360. Cives enim civitatium Latii foederatarum ius habebant Romae exsulandi et, ne omnibus ad iniuriam faciendam expositi essent, civi cuidam ex potentioribus tanquam patrono sese applicandi, plane ut Romani in civitatibus foederatis. — Ceterum ascita facillima emendatione *cum Romam* pro *qui Romam* lacunae signum ab Henrichseno de aliorum sententia positum ante vocem *nonne* sustuli. Verba sic componę: *cum Romam venisset*, (is) *cui Romae, si se ad aliquem quasi patronum applicavisset, exsulare ius esset, intestatoque esset mortuus.*

178. *C. Sergi Oratae — causam*] haec copiosius exponitur Off. III. 16, 67., ubi videndus Beierus. De hominis luxuria docent Val. Max. IX. 1, 1. Macrob. Sat. II. 11. Is a piscibus auratis cognomen eum traxisse ait; Festus ex eo, quod duobus annulis praegrandibus uteretur, p. 546. ed. Lindemann. *M. Marius Gratidianus* calidus et turbulentus homo (Off. III. 20, 80. Legg. III. 16, 36.), sed populo acceptissimus eaque de causa bis praetor (Ascon. ad or. in toga cand. p. 522. Or.). Is Sullae iussu a Catilina crudeliter interfectus eiusque caput abscissum manu per urbem latum est (Ascon. l. c. Sen. de ira III. 18). Huius Gratidiani amitam in matrimonio habebat Ciceronis avus: v. Cic. Legg. III. 16, 36.

servire] v. expl. ad e. 38, 173. *Mancipii lex* sive simpliciter *lex* est venditionis formula: Dig. XVIII. t. 1. l. 68. „Idem valet *in mancipio* infra §. 179., quanquam hoc etiam de ipsa mancipatione s. translatione dominii intelligi potest, ut hac §. *quicquid fuisset incommodi in mancipio.* Cf. Beier. ad Off. l. c. p. 304.“ *Henrichsen.* Mancipium *lex praedii* dicitur Ciceroni Part. Or. 31, 107.

179. *M. Buculeius*] de hoc non constat. *L. Fufius* videtur Cottae et Sulpicii aequalis, cuius diligentia cognita est ex M. Aquilii accusatione, quem Antonius defendit: Cic. Brut. 62, 222. Off. II. 14, 50. Num idem sit Fimbriae imitator, qui amissa etiam voce furere in republica dicitur de Or. II. 22, 91., incertum est.

lumina, uti tum essent] „ad hunc locum illustrandum aliquantum facit lex 23. Dig. VIII. t. 2.: *Si servitus imposita fuerit,* LVMINA, QVAE NVNC SVNT, VT ITA SINT, *de futuris luminibus nihil caveri videtur. Quodsi ita sit cautum,* NE LVMINIBVS OFFICIATVR, *ambigua est scriptura utrum ne his luminibus officiatur, quae nunc sunt, an etiam his, quae postea quoque fuerint.*“ *Henrichsen.* Cautio eo diligentior Buculeio adversus hominem insidiosum adhibenda fuit, quo maior urbis pars ex montibus Palatino Aventino Caelio Esquilino, qui tunc habitationibus frequentissimi erant, conspici potest.

180. *M.' Curi — Marcique Coponi*] causam a claris utrinque viris dictam saepe commemorat Cicero: de Or. I. 57, 242 sqq. II. 32, 140. de Inv. II. 42, 122. Brut. 52. Caecin. 18, 53. Quibus si addideris Quintiliani testimonium VII. 6, 9. et Gaium II. 179., satis de ea licet existimare.

eloquentiam iuris peritissimus] Cum in Bruto 39, 145. Crassus dicatur eloquentium iuris peritissimus, Scaevola iuris peritorum eloquentissimus habitus esse, idemque paulo aliis verbis iteretur c. 40, 148., Schuetzio hic noster locus vitiosus et interpolatus videtur. Iniuria. Illic enim quae communis tunc fuerit hominum opinio refertur; hic, cum idem de se dicere in Crassi humanitatem et modestiam

minime cadat, satis eleganter etiam quod sibi consensu tribuebatur in amicissimi hominis laudem convertit. Perspexit Muellerus.

in suam tutelam veniret] id est sese ipsum tueri posset sine tutore, quod fit, si quis ad annos virilitatis pervenit. Hinc *in suam tutelam venire* dicitur idem quod in bonorum suorum possessionem pervenire. *Veniret* vulgato longe lectius quomodo defendendum sit significari in comm. de enuntt. conditt. formio L. L. p. 40. Mirum est *venisset* tolerari ab Henrichseno, qui et post id correxit atque loci ex Bruto 53, 197. memor fuit.

XL. 181. *C. Mancinum*] „C. Hostilius Mancinus in consulatu, quem cum M. Lepido a. 617. gessit, adversus Numantinos male pugnavit atque, ut exercitum ab hostibus circumventum servaret, auctore Ti. Graccho quaestore ignominiosam pacem fecit. (Huic enim soli propter patris memoriam fidebant Hispani). Sed hanc pacem ratam esse senatus vetuit atque ipse Mancinus tantum abfuit, ut poenam recusaret, ut rogationem suaderet, quam L. Furius Philus Sex. Atilius Serranus sequentis anni Coss. ex S. C. ferebant, ut Numantinis dederetur. Qua perlata per fetiales nudus ac post tergum religatis manibus hostibus deditus est. V. Off. III. 30, 109. ibique Beierum; cf. Rp. III. 18. (De dedendi ritu et formula v. Livium IX. 10., de patre patrato s. primo fetialium eundem I. 24.) Sed cum Numantini eum non recepissent posteaque Mancinus domum revenisset, orta est ea causa, quam commemorat Cicero: qua superior discessisse Mancinus videtur. Cf. Cic. Top. 8, 37. p. Caec. 34, 98.“ *Henrichsen.* Ti. Gracchum tutum praestabant cum ipsius familia, tum Scipionum affinitas. ***P. Rutilius M. F.*** confundendus non est cum viro clarissimo P. Rutilio Sp. F. Rufo, v. hist. eloq. Rom. p. L. Is enim cum C. Fimbria tribunus fuit a. 639. (Cic. Planc. 21.); consulatum suo anno petiit a. 647., sed repulsa lata duobus demum annis post honorem assecutus est. Igitur a. 617. ne tribuniciam quidem aetatem habuit, nec, si habuit, ad Sullae dictaturam superstes esse potuit, quam ille cepit a. 672.

postliminium] Cic. Top. 8, 36: *in hoc verbo Servius* (Sulpicius) *noster nihil putat esse notandum, nisi* POST; *et* LIMINIVM *illud productionem* (id est παραγωγήν) *esse verbi vult. P. Scaevola autem P. F. iunctum putat esse verbum, ut sit in eo et* POST *et* LIMEN: *ut quae a nobis alienata sunt, cum ad hostem pervenerint et ex suo tanquam limine exierint, dein, cum redierint post ad idem limen, postliminio videantur redisse.* Ex hoc et Gaio I. 129. Gellio VII. 18. et Aelii Galli fragm. apud Festum in v. intelligitur *postliminium* esse captivorum aut rerum ab hoste captarum, qui quaeve ad nos revertantur, restitutionem in conditionem pristinam: v. Dirksen Manuale latinitatis fontium iuris R. p. 735.

182. *inferiore ordine*] non potest subaudiri *exemplum* sive *res;* quod si fieret, non *in genere* sed *ex genere* dicendum esset; potest vero mente addi *hominis.* Inferior enim ille ordo est conditio servilis. Haec causa in eo versatur, quod servus, qui postliminio redisse iudicaretur, amittenda civitate Romana rursus in servitutem asserebatur.

183. *qui domini voluntate census sit*] servus aut per vindictam aut per testamentum aut per censum manu mittebatur; v. Cic. Top. 2, 10. Gaium I, 17. De manu missione per censum Ulpianus in fr. Vat. t. I. §. 8. haec habet: *Censu manu mittebantur olim qui lustrali censu Romae iussu dominorum inter cives Romanos censum profitebantur.* „Quaestio in eo versatur, utrum servus ex eo demum tempore liber sit, quo lustrum conditum sit, an iam ex eo, quo inter cives Romanos censum professus sit: nam si non ante lustrum conditum liber erat, quicquid inter professionem et lustrum sibi comparaverat non ipsius erat, sed domini. V. *Goeschen, Bemerkungen in Beziehung auf das ältere Recht der Freilassung bei den Römern,* in: *Zeitschr. f. gesch. Rechtswiss.* vol. III. p. 269 sqq.“ *Henrichsen.* Ernestus ad Tac. Ann. XIII. 27. per calumniam id quaeri potuisse putat, sed iuris recepti id fuisse, ut revocari voluntas domini posset, cum iam census esset servus, sed nondum lustrum conditum, negat.

quod usu — venit, ut paterfamilias] miror in his verbis viro peritissimo Henrichseno aliquid vitii latere visum esse. Verba sic decurrunt: (in eo) *quod usu memoria patrum venit* (venit autem illud), *ut paterfamilias, qui — venisset, neque nuntium priori* (uxori) *remisisset, mortuusque esset intestato, cum uxorem praegnantem — reliquisset Romaeque alteram duxisset*: (tum) *mediocrisne res in controversiam adducta est?* Quippe illa *neque remisisset mortuusque esset* non cohaerent cum illis *qui venisset*, sed pendent ab *ut*. De breviloquentia usu particulae *ut* copiose egimus in expll. ad I. 2, 4. Sed sane tenendum est *non mediocrem rem in controversiam adductam* non esse illam, quae in prioribus exponitur, sed quae deinde sequitur, *cum quaereretur de duobus civium capitibus*. Haec enim est quaestio in iudicio tunc agitata; illa ante narrata non continent nisi occasionem et causam quaerendi. Non videbatur opus signum interrogandi post *adducta est* tolli et post *duceretur* poni. Sic enim persaepe post interrogationem pergitur. Modo aderat §. 182: *quam possumus reperire — causam contentionemque maiorem, quam de ordine de civitate de libertate de capite hominis consularis? praesertim cum haec — in civili iure consisteret.* — Aliter ex anacolutho explicuit Matth. de anacol. apud Cic. p. 22. Bakius corrigit *mortuus esset intestato*, delevit *que*.

certis quibusdam verbis] Gaius in Digestis XXIV. t. 2. l. 2.: *In repudiis id est renunciatione comprobata sunt haec verba*: TVAS RES TIBI HABETO, *item haec*: TVAS RES TIBI AGITO. — Coniunctivos imperfecti *iudicaretur* et *duceretur* non idem quod *iudicatum esset* et *ducta esset* significare exposui in Comm. de enunc. conditt. L. L. p. 40. Sed illud quid esset *in concubinae locum duceretur* interpretes non satis adverterunt. Simplicissima sententia haec videtur: *nova nupta loco concubinae censeretur* s. *concubina esse iudicaretur*. Qua de re olim placebat quorundam librorum scriptura *loco*; ut *esse* subaudiretur. Verba, ut nunc leguntur, hoc maxime videntur significari debere: *in locum concubinae succedere videretur*. Sed adversatur sententia; non enim Hispana, sed

Romana mulier in discrimine versabatur, ne concubina iudicaretur. Sic igitur interpretor: *duceretur* (tanquam uxor) *in eum locum, qui non esset uxoris, sed concubinae*, id est ipsa concubina fieret.

XLI. 185. *et quoniam — segnitatem*] enotavit haec Nonius v. *castigare* p. 251.

o di immortales] de addita interiectione exposui ad I. 10, 40. — De iure civili Romanorum similiter iudicat Cicero Legg. I. 4, 14., utile quidem esse, sed et exiguum et satis in vulgus notum.

186. *expositis a Cn. Flavio actionibus*] is cum patre libertino esset scriptumque fecisset, civile ius repositum in penetralibus pontificum evulgavit fastosque circa forum in albo proposuit, ut quando lege agi posset sciretur: Liv. IX. 46. Is tamen minus distincte loquitur duas res complexus; alteram, quam Cicero tangit, ut formulas certas et constitutas, quibus lege agerent litigantes, proposuerit: nam si in formula errassent, causa cadebant; alteram, quod dierum fastorum et nefastorum populo notitiam fecit, ne homines ruri plerique viventes frustra in urbem ad res suas agendas commearent. Formulas Appio Caeco surreptas ineptus homo et antiquitatis ignarus garrit Pomponius; longe certior testis Plinius H. N. XXXIII. 6. adiutum ab Appio Flavium dicit. De tota re v. Niebuhrii Hist. R. vol. III. p. 369 sqq.; de formulis etiam Gaium IV. 11.

illam scientiam] dialecticae; idque diserte confirmat in Bruto 42, 153., quo loco dicit eo praestitisse Ser. Sulpicium Rufum etiam Q. Scaevolae, quod adhibita illa Graecorum arte olim confusa distinxerit suisque capitibus singula subiunxerit. Nihil enim universe veteres iuris consulti, sed centies iterata via exponebant quid Aulo Agerio aut Numerio Negidio respondissent suasissentve. Confer etiam de Or. II. 38, 157. Mira comminiscitur hic, ut suam quandam emendationem et violentissimam et a veritate sententiae abhorrentem commendet, Bakius. Ceterum hic locus propter crebrius iteratum *ille* Cicerone parum dignus Ernesto videtur. Fortasse idem iudicaturus erat de eis, quae

leguntur Rull. 18: *etsi libente illo, tamen absente illo.* de Or. II. 1, 2: *cum et ab iis doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam illud intelleximus — illum et Graece sic loqui, nullam ut nosse aliam linguam videretur.* 14, 58: *Xenophon Socraticus ille, post ab Aristotele Callisthenes — ille autem superior leniore quodam sono est usus et qui illum impetum oratoris non habeat.* 38, 160: *inter hunc Aristotelem (cuius et illum legi librum, in quo exposuit dicendi artis omnium superiorum, et illos, in quibus ipse sua quaedam de arte dixit) et hos — magistros hoc mihi visum est interesse, quod ille — haec quoque aspexit.* 68, 276: *ut illud Nasicae, qui cum ad poëtam Ennium venisset eique ab ostio quaerenti Ennium ancilla dixisset domi non esse, Nasica sensit illam domini iussu dixisse et illum intus esse.* His addi alia permulta possunt.

XLII, 187. *ignota, quondam omnibus et diffusa late videbantur*] Quod Schuetzius non improbatus Madvigio et Henrichseno argumentis ostendisse fertur *ignota* ad sensum minime aptum esse, in eo niti puto, quod additum est verbum *videbantur*: nam si scriptum esset *erant*, aut si omisso *ignota* ita decurreret oratio: *omnibus diffusa late videbantur*, nemo, puto, haesisset. Coniecit Schuetzius *infinita* et *incondita*, Bakius *ignorata*, quod cum *videbantur* non melius congruit, et mox *aut diffusa*, quo posteriore minime opus est. Tamen vulgatam scripturam verissimam esse existimo. Contraria sunt *ignota videbantur* et *adhibita est igitur ars*; nec coniungi debent *videbantur omnibus*, sed *ignota omnibus*. Ita sententia haec est: *Illa cum viderentur ignota et diffusa late, ab artis peritis ope dialecticae disposita sunt, ut copia fieret intelligendi.*

188. *conglutinaret*] accurate composita iungeret. Lectiorem verbi usum apud Ciceronem illustravit Gronovius ad Ter. Andr. V. 4, 10.

finis hic] dicunt *finem* Ciceroni non significare id quod in aliqua re spectatur (*Zweck*). Tamen neque ὅρον s. *finitionem* hic licet explicare, neque *summum et maximum, quod in re est.* Ita de Inv. I. 5, 6 *officium oratoriae facultatis* esse dicitur *ad persuasionem apte dicere, finis persuadere*

dictione. ib. 9, 12. *demonstratio et deliberatio* suum utraque *finem* habere iudicatur. de Or. II. 34, 145: *huius quidem loci, quem modo sum exorsus, hic est finis, — ut eam materiem — studiosi qui essent dicendi omnibus locis descriptam — comprehenderent.* et Off. I. 39, 138. *domus finis usus* ponitur. Eo sensu Quintilianus locis posuit plurimis.

189. *genus autem est id*] Aristoteles Top. I. 4, 6: *Γένος δέ ἐστι τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορούμενον· ἐν τῷ τί ἐστι δὲ κατηγορεῖσθαι τοιαῦτα λεγέσθω, ὅσα ἁρμόττει ἐρωτηθέντα ἀποδοῦναι, τί ἐστι τὸ προκείμενον.* Cicero Inv. I. 22, 32: *genus est quod plures partes complectitur, ut animal; pars est quae subest generi, ut equus.* Haec a Muellero sumpsimus. *Subiici* eadem vi dictum reperitur Tusc. IV. 7, 16. et 9, 20. et quidem modo addita ad casum eadem praepositione, modo cum dativo; quem ad modum etiam exstat Fin. II. 4, 13. Top. 8, 33. Off. I. 27, 96. et saepius apud Quintilianum, de cuius in loquendo usu qui conferatur dignus est Spaldingius ad III. 3, 9. Paulo aliter idem verbum Ciceroni dictum est de Or. III. 30, 118., ubi cum dicatur *illi loco* (de officiis) *omnis virtutum vitiorumque silva subiecta*, significatur eo spectare sive eo referenda esse; quemadmodum post statim sequitur: *huic generi subiectae sunt cohortationes obiurgationes consolationes* etc. Contra *materies subiecta honestati* Partt. Or. 25, 88. est *data ad agendum*, et *materies oratori subiecta* de Or. I. 46, 201. est *quae in tractando aliquo argumento praesto esse debet.* Quo prioribus illis locis dicitur *subiici*, eo sensu Inv. I. 9, 12. exstat *supponi*, et in Top. 8, 33. *subiungi*, quo aliter utitur Quintilianus: v. Spalding. l. c. Idem *subiungendi* verbum Cic. de Or. I. 50, 218. de artibus posuit, quorum quis perfectam notitiam habeat. Ceterum *partem* Cicero dixit quam vulgo Quintilianeo vocabulo *speciem* vocamus; sic enim ille III. 8, 26. Eo loco Ciceronis usum recte advertit praeter hanc nostram sententiam etiam Topicorum c. 7, 31. Inv. I. 22, 31. antestatus Spaldingius. Quanquam in Topicis eos reprehendens Cicero, qui *species*

dicerent, maxime quod *specierum* et *speciebus* displiceant, non recordatus eorum, quae in libris de Inventione et de Oratore posuerat, etiam in *partium* vocabulo contra artem peccari ait mavultque *formas* dici, Graecorum voces ἰδέα et εἶδος exprimens, quam ipsam alii *speciem* Latine interpretabantur.

190. *haberetur oratio*] Muellerus de Goerenzii (ad Acad. I. 2, 4.) sententia scripsit *habetur*; quod, etsi libri omnes receptum tuentur, sensu tamen verissimum est. De hoc loquendi genere, quo propter secundariam sententiam interiectam iusta temporum ratio negligitur, exposui ad Brutum olim c. 32, 124. Exemplis ibi congestis adde Tusc. V. 7, 19: *profitetur — perfecturum se, qui legibus suis paruisset, ut esset contra fortunam semper armatus.* Debebat dici *sit armatus*, propterea quod infinitivus a praesente *profitetur* suspenditur; sed neglectum illud est, cum interpositum esset *paruisset*, quod ipsum verius erat *paruerit* dici.

eorum generum — membra dispertiat] „id est genera in quaedam quasi membra dispertiat, ut Plato Legg. XII. p. 956. B. loquitur, μέρη διῄρηται τῆς πόλεως." — Haec habet A. Matthiae ap. Henr. h. l. Simile illud est in Mureniana 35, 74: *Romani homines, qui tempora voluptatis laborisque dispertiunt* i. e. tempus dispertiunt secundum laborem et voluptatem, sive cuius pars labori, pars voluptati assignanda sit.

aut mihi facere licuerit] etiam hic sub Crassi persona de suo consilio loquitur scriptor. Id et ex Gellii testimonio VII. 15. cognoscitur et ex libello quodam, quo prima artis lineamenta duxisse videtur, et cuius quaedam reliquiae exstant apud Gellium I. 22. et Charisium. In Legum I. 3, 10., se morem patrium ex solio de iure respondendi aliquando capessiturum cum multa dignitate affirmat. Cur id consilium abiecerit ignoratur; nisi fecit propter Ser. Sulpicii in eo genere praestantiam: v. hist. eloq. R. p. CV.

dum haec coguntur] *cogantur* Ernesti coniectura, quam Schuetzius sequitur, minime inepta est. Vulgaris scriptura non potest defendi, nisi ita, ut id iam fieri cogitetur, quod

Crassus sese meditari dicit. Nam non minima pars omnis operis in eo inest, ut de colligenda disponenda iudicanda materia accurate mediteris, ante quam ad scribendam accedas.

iusta iuris civilis scientia] *iusta*, quod nec multi nec boni libri exhibent, Pearcius definit *quae nomen scientiae tueri possit*. Ea *perfecta* illa, de qua Crassus modo locutus est, *ars* foret, etsi ab hac ipsa distinguitur. Sed nec *iusta* scientia *perfectae* opponi posse nobis videtur, et doctrinam rudem et indigestam a Crasso negari artem esse; igitur ne *iustam* quidem *scientiam* fore. Nunc explico *idoneam* scientiam, quae usui forensi et communi satis faciat.

XLIII. 191. *C. Aculeonem*] vide explicationes ad II. 1, 2.

haec aliena studia] *aliena* ineptum esse videt quisquis non ad solem caecutit. Nam si quis *aliena ab eloquentiae studiis* interpretatur, quod tamen illo uno vocabulo dici non potuit, non expediet cur antiquitatis potissimum cognitio eo nomine appelletur, cum philosophia, quae statim post commemoratur, artem eloquendi non propius attingat. Utramque enim etsi Crassus oratori necessariam dixit et 34, 158., tamen plerisque Romanorum neutra ita probabatur, ut operam vel utrique vel alterutri darent. *Aeliana* studia, quae est ingeniosa Madvigii coniectura, a principe literarum Latinarum *L. Aelio Stilone* s. *Praeconino* dicuntur, cive Lanuvino M. Varronis magistro, quem non modo extollit propter doctrinam Cicero in Bruto 56, 205. Acad. I. 2, 8. Legg. II. 23, 59. sed etiam a sese studiose auditum esse addit in Bruto l. c. §. 207. De eodem homine conferri possunt quae suppeditant Suetonius de ill. Gr. 3. et Gellius X. 21. „*Haec* autem studia dicit Crassus, quod hoc ipso tempore vivebat et antiquitatis studiis operam dabat Aelius.“ *Henrichsen.*

193. *verborum vetustas prisca*] hoc vulgo non acute sane pleonasmis sive abundantiae verborum additur, velut Goerenzius fecit ad Legg. III. 9, 21., quanquam quem antestatur Ruhnkenius ad Vell. I. 16, 3. Graecorum *παλαιὸς καὶ ἀρχαῖος* et Latinorum *vetus et antiquus* conferens

nostri loci mentionem non facit. *Priscus* enim est quod ex usu propter vetustatem sublatum est. Perapte igitur dicitur *prisca vetustas*, i. e. vetustas, quae effecit, ut verba ex memoria hominum sublata in desuetudinem venirent. Simillima sententia legitur. in Legg. III. 9, 21.: *ea, quae iam prisca videntur propter vetustatem, relinquam;* quo loco cum post *videntur* incidi soleat, sensus perditur. Vide etiam dicenda ad III. 38, 153.

contemplatur] hoc genuinum non esse in comm. cr. demonstratum est nec Muelleri constat explicatio *effigiem ad contemplationem propositam quaerat.* Longe melius convenit *amplectitur*, cuius scripturae inveniendae viam *complectitur* monstrat in Lg. 15. repertum. Plane barbarum est, quod vulgo circumfertur, *contempletur*, in quo corrigendo Orellius et Henrichsenus meam ad Brut. 93, 322. sententiam secuti sunt. Fieri non potest, ut Cicero in sententiis coniugatis coniunctivum indicativis immiscuerit. Id qui nuper eo defendere aggressus est, quod coniunctivo propter apodosin futuro enuntiatam opus esset, ignorasse videtur praesens protaseos cum futuro ἀποδοτικῷ optime iungi si altera actio iam inchoata cogitatur, exspectatur altera. Copiose exsecutus hoc sum in Comm. de formis enunt. condit. L. L. p. 19. Futuro autem uti necesse erat. Nam agitur de *eventu* fontium iuris civilis cognoscendorum. Adiunguntur autem *plurima est antiquitatis effigies* et *hosce habet fontes disputationum*, quia haec artis propria bona et sunt et manebunt, sive experiri tute ipse tentaris sive non tentaris. — *Pontificum libri* non sunt *Annales illi Maximi*, quanquam et hi a pontificibus scribebantur (v. de Or. II. 12, 52.), sed quos *commentarios pontificum* vocat Livius IV. 3., quibus disciplina sacrorum et ius pontificium continebatur. Hi in penetralibus conditi servabantur, illi cognoscere cupientibus publice proponebantur.

ista praepotens et gloriosa philosophia] philosophia de moribus eis nominibus significatur, quia philosophi Graeci ut omnem recte faciendi doctrinam, ita etiam eloquentiam ex artis suae fontibus duci decreverant. De qua re copiosa

Charmadae et Menedemi hoc libro continetur disputatio, cuius summa ponitur c. 20, 93.

XLIV. 195. *legum fontes et capita*] Confert Muellerus Livium duodecim tabulas *fontem omnis publici privatique iuris* dicentem III. 34. et Tacitum Ann. III. 27. *finem aequi iuris* easdem vocantem.

196. *Ithacam in asperrimis saxulis — affixam*] Ithaca enim vocatur *κραναή* Il. γ. 201. Od. α. 247. *τρηχεῖα* Od. ι. 27. *παιπαλόεσσα* Od. λ. 480.; de Ulixis autem sententia videndus Homerus Od. α. 58. ε. 149. ι. 28. et Cicero Legg. II. 1, 3.

197. *cum illorum Dracone*] metonymiam confusis hominibus et quae sunt hominum explicuimus ad I. 4, 15. Cum praecessit *gentium*, Ernestus corrigi cupiebat *illarum*. Usitatum loquendi genus *σύλληψιν*, quae est pars figurae *κατὰ τὸ σημαινόμενον*, ignorabat. Cum apud Livium XXI. 20, 1. praecessisset *Gallia*, pergitur oratione *in his* sc. *Gallis*, quod bene perspexere Glareanus et Drakenborchius. Idem XXXI. 16, 5: *Elaeunta et Alopeconnesum tradentibus ipsis recepit* sc. Elaeuntiis et Alopeconnesiis; v. et Drakenb. ad XXXVIII. 29, 9. Eodem pertinet, ut tamen pronomen retro spectans non adsit Liv. XXXIII. 38, 9: *copias Madytum traiecit — et quia clauserant portas, circumdedit moenia armatis*; item, cum ab urbis ad gentis nomen transitur, velut *Gomphos, quae gens* Caes. B. Civ. III. 80., et cum a gentis nomine ad urbis, velut *Sulmonenses, quod oppidum* Caes. B. Civ. I. 8. — Ceterum de Draconis *θεσμοῖς* cum iure Romano comparatis, quia ignorantur fere toti, pugnare non licet. At Solonis leges et omne ius Atticum Romano et apta praescriptorum definitione et facili perspicuitate longe praestitisse nunc satis exploratum est, ut puerilem actionum subtilitatem diesque fastos et nefastos taceam, quales ineptias Graeci ne fando quidem audierant.

XLV. 198. *homines — qui apud illos πραγματικοί*] de eisdem disertorum hominum ministris minime disertis loquitur Cicero infra c. 59, 253. Iuvenalis Sat. VII. 123. Quintilianus III. 6, 59., quo loco Graecum vocabulum vertit

iuris interpretes. In primis autem memorabilis eiusdem locus est XII. 3, 4., quo cognoscitur decursu temporum eodem, quo apud Graecos, perventum esse etiam apud Romanos, ut non modo homines nobiles respondendo gratia populi parta ad summos honores pervenirent, sed etiam obscuri et ignobiles de iure quaerentibus tenui mercede accepta opitularentur.

a summo poëta] Ennio in Annalibus. Eundem versum Cicero retulit Rp. I. 18. Tusc. I. 9, 18. — *Sex. Aelius Paetus* post etiam commemoratur I. 48, 212. 56, 240. III. 33, 133. consul cum T. Flaminino fuit a. 556. *Cati* nomen ipse propter acumen et prudentiam invenit; sic enim explicat Varro VII. 46. p. 138. Muell., Sabinam vocem esse iudicans. Nec tamen, quae Pearcii et Merulae (ad fr. Ennii Annal. l. X.) sententia fuit, tanquam alterum id Aelio cognomen sive agnomen inditum est nec ad posteros eius pervenit. A Plinio enim (H. N. VII. 31.) eius sententiae praesidium peti non potest. Hunc Pomponius in Digestis I. 2, 7. post Flavium aliis actiones composuisse et librum populo dedisse, qui appellatus sit ius Aelianum, dicit.

ingenio — dignitatem peperissent] *ingenio auctore* soloecum videtur Pearcio Muellero aliis. Ego librorum omnium scripturam plane damnare non audeo, quae non minus recte constare videtur, quam *victricibus armis, ludi Megalesia* (Quintil. I. 5, 52.) *ludi Cerealia* (Liv. XXX. 39, 8.) Uncinis igitur clausi. Sed Ernestus *cum* delendum putabat non animadvertens *ut* significare *exempli* causa, qua vi saepe verbum non subiungitur, velut de Or. II. 75, 305. Fin. II. 6, 19.; nec placebat ei *ingenio sibi reperire*, nec *in respondendo iure*, quod *de iure* dici vellet. Igitur ipsum Ciceronem vituperavit nec exemplorum recordatus est a se ipso allatorum in clave, quibus *ius respondere* Ciceronianum esse probatur, Legg. I. 4, 12. II. 12, 29. Haec pleraque refutavit Matthiae in progr. edito a. 1807., sed non probavit tamen dici *sibi aliquid reperire*. Et in hoc et in illo *auctore*, quod antecedit, plura fortasse videremus, si veteres codd.

hic lacunosi non essent. Non displicet enim Manutii et Matthiae suspicio *auctoritatem* subrogantium *dignitati.*

199. *senectuti — perfugium*] Hunc locum respexit Quintilianus XII. 11, 4. cum in fructu studiorum senectutis monumenta rerum in usum posteritatis consignanda eloquentiae artem componendam philosophiae scriptionem ponat quartum addens: *aut, ut L. Crassus in libris Ciceronis destinat, iura quaerentibus tradet.* Quae verba interpretes quo spectarent ignorasse mirum est; retulerunt autem ad de Or. I. 42, 190. ubi artem iuris a se compositum iri sperat Crassus. Iniuria igitur hic memoria deceptus Quintilianus a Buttmanno dicitur. — *Celebrare senectutem* paulo audaciorem figuram habet a locis celebrandis i. e. frequentandis sumptam, quem ad modum dictum verbum legitur statim §. 200.; illustratur autem a Gronovio ad Tac. Ann. I. 40. et Ernesto ad IV. 62. Significat efficere, ut senex frequentiam hominum apud se congregatam videat. *Istam solitudinem* videtur *odiosam* s. *molestam* dicere. Certe *ista* non potest referri ad iuris interpretationem longissimo hinc intervallo distantem, etsi ita visum Pearcio. Ceterum de nobilibus Romanis in iure respondendo occupatis digni sunt qui inspiciantur loci Cic. Phil. VIII. 10, 31. Mur. 9, 22.

ad causarum usum forensem] contra librorum fidem Ernestus *forensium* scripsit paucas edd. vett. secutus. Pari hypallage s. metonymia *ius legationis liberum* Cicero dixit Phil. I. 2, 6., non minus inconsulto correctum a Beroaldo. de Or. II. 17, 72: *omnium sententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus est utendum*, ubi Henrichsenus *omnibus verborum p.*, non tacta altera sententiae parte. Accus. Verr. V. 58, 153: *ad Cn. Pompeium — permulti ex illo Sertoriano numero militum confugerunt.* Tusc. I. 28, 70: *vim divinae mentis agnoscito*, i. e. non dei ipsius, sed hominis, qui illius est quasi particula; libri peiores *divinam.* In SCto apud Cic. Epp. ad Div. VIII. 8.: *si ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent.* Etiam *leviorum artium studia* ad sententiam verius erat, quam *leviora*, quod posuit Cicero de Or. I. 49, 212. Ita emen-

davimus de Or. II. 15, 64.: *sine sententiarum forensibus aculeis*, cum legeretur *forensium*. Minus certum est Divers. XV. 2, 10., ubi cum legatur *ad se indicia manifesturum insidiarum esse delata*, fuerunt qui *manifesta* corrigerent. Livius I. 9: *maesti parentes virginum profugiunt incusantes violati hospitii foedus*. Sed loci similes a Garatono defensi Phil. II. 6, 13. Planc. 18. secundum libros emendati sunt. Nec plane simile est *quosdam e numero nostro improbavi* i. e. senatorum, Plin. Epp. VI. 5, 5.

200. *testis est huiusce Q. Muci ianua*] Cic. Phil. VIII. 10, 31: *ego, P. C., Q. Scaevolam augurem memoria teneo bello Marsico, cum esset summa senectute et perdita valetudine, cotidie simul atque luceret facere omnibus conveniendi sui potestatem: nec eum quisquam illo bello vidit in lecto, senexque et debilis primus veniebat in curiam.*

XLVI. 201. *iam illa non longam orationem*] his ad ea respondet Crassus, quae Mucius ab eo postularat c. 36, 156., ut diceret etiam de historia antiquitate re publica administranda, quarum rerum cognitionem ipse Crassus c. 34, 158 sqq. necessariam oratori esse decreverat.

202. *non enim causidicum*] non minus magnificam veri oratoris imaginem proponit Quintilianus Ciceronis sententiam secutus XII. 1, 25: *Non enim forensem quandam instituimus operam nec mercenariam vocem nec, ut asperioribus verbis parcamus, non inutilem sane litium advocatum, quem denique causidicum vulgo vocant: sed virum cum ingenii natura praestantem, tum vero tot pulcherrimas artes penitus mente complexum, datum tandem rebus humanis qualem nulla antea vetustas cognoverit, singularem perfectumque undique, optima sentientem optimeque dicentem.* Similia leguntur II. 16, 19. Quanquam ista verborum magnificentia hominem in suspiciosissimi temporis tenuitate positum non tam decet, quam Crassum et Ciceronem maximae civitatis liberae principes. Verbum *conquirendi* de eo dictum, quod accurata quaestione conficitur, dictum est etiam Rp. I. 11., quo loco argutatur Moserus. *Rabulam* ex hoc loco enotavit Nonius p. 60.; perperam enim *in Oratore* scribitur.

tamen † esse deus putatur] Nonnullas de hoc loco recentiorum sententias praeceperat vir elegantissimi iudicii Lambinus ita scribens: „vel aliquid deest post vocabulum *deus*, ut *parens* vel *auctor* vel quippiam simile, vel repetendum *ἀπὸ κοινοῦ antistes*, vel legendum *a deo data putatur*, vel haec ita sunt explicanda: *tamen ea ars esse deus putatur*, quod placet Aurato." Pearcii rationem subaudientis *deus, qui dedit hominibus hanc facultatem* intolerabilem duritiem habet et ellipsin non ferendam. Ernestus et Muellerus *putabatur* corrigentes similiter explent sententiam. Walchius Em. Liv. p. 176. corrigit *deus effector esse putatur;* Madvigius ep. ad Or. p. 106. *deus invenisse putatur*, Mercurium intelligens, de qua sententia consuli interpretes Horatii Carm. I. 10, 2. possunt; Klotzius denique in praef. ad Ciceronis Catonem pro *esse* subrogat *dedisse*, sane lenissima omnium emendatione. Idem tamen in Quaest. Tull. p. 16. ad Aurati sententiam revolvitur *artem* ipsam *deum* dici. Quod quo modo non dici, sed cogitari possit quosque auctores habeat sane discerem libenter. Ego video posse fieri, non ut *ars*, sed ut *artis antistes deus* esse dicatur, dum modo tempora orationis constarent. Nam ab illo *esse putatur* nullo modo suspendi potest *ut et ipsum, quod erat hominis proprium, divinitus ad nos delatum videretur;* oportebat enim dici *quod est proprium*, ut legitur in Lg. 69. 93., et *videatur*. Haec enim regula de imperfecto et plusquamperfecto cum futuro et praesente, nisi narrativo s. historico non iungendo, ne a semibarbaris quidem violata est. Sed etiam sequentia *non partum per nos, sed divinitus ad nos delatum* de deo eloquentiae auctore, non antistite cogitare cogunt. Igitur Klotzii altera vel Madvigi suspicio maxime videtur probabilis.

languentem labentemque populum] Lambini coniecturam *labantem*, quam Schuetzius et Muellerus sequuntur, satis refutavit. Huldricus apud Orellium his verbis: *labi* affine est verbo *errare;* qui *labitur*, non qui *labat*, ab errore deducitur; cf. c. 37, 169. Off. I, 6. Sed *labare* rursum affine est *languendo*, cum prae infirmitate ad deteriora

inclinare significat. Cum igitur utrumque ad sententiam accommodatum sit, codices sequendi fuerunt.

203. *rerum magnitudinem*] de una eloquendi arte cogitans Bakius coniicit *rei*, comparans I. 5, 16. Ego res ab oratore discendas multas variasque dici arbitror, secundum ea, quae leguntur c. 6, 20.

et, ut fieri solet] Ernestus qui hanc omnium librorum scripturam sensu carere putaret, coniecit *ut dici solet*, idque recepit Schuetzius. Muellerus autem ex Herelii coniectura etiam Orellio, quod mirere, probata dedit *ut ferri solet*; quod cum Herelius significari voluerit *ut dici solet*, magnopere erravit. Quippe, ut Henrichseni verbis utar, *ferri* dicitur de eo, quod narratur et fama celebratur, non de eo, quod vulgo dicitur, ut proverbium. Sententiam vulgatae scripturae idem bene explicuit ita: Hoc est, ut mos est eorum, qui alicui viam monstrant, ut eum non ad ipsum locum ducant, sed plerumque tantum modo digitum ad locum intendant. — Poterat et brevius dici et planius: *ut fieri solet* quippe *a commonstrantibus*.

XLVII. Iam suadente Crasso in primis adolescentes ab Antonio petunt ut de arte doctrinam perficiat.

204. *quibus enim — bonos viros*] hunc locum Quintiliano XII. 11, 12. ante oculos fuisse putant eius interpretes. Socratis apud Xenophontem duae sententiae huic similes exstant, sed nulla accurate congruit; Mem. I. 7, 1: *οὐκ ἔστι καλλίων ὁδὸς ἐπ᾽ εὐδοξίαν, ἢ δι᾽ ἧς ἄν τις ἀγαθὸς τοῦτο γένοιτο, ὃ καὶ δοκεῖν βούλοιτο*. II. 6, 39: *ἀλλὰ συντομωτάτη τε καὶ ἀσφαλεστάτη καὶ καλλίστη ὁδός, ὦ Κριτόβουλε, ὅ τι ἂν βούλῃ δοκεῖν ἀγαθὸς εἶναι, τοῦτο καὶ γενέσθαι ἀγαθὸν πειρᾶσθαι*. Hoc Socratis decretum expressit Plinius Paneg. 44, 8. ubi v. Gesnerum.

ab hoc aditu ianuaque patefacta] *ab hoc* Crassum spectat; olim cum *aditu* coniungendum esse putabant. *Patefacta* cum *ianua* sola coniungere ineptissimum nuper nescio cuius inventum prolatum est. Quod si quis putet bis idem ita dici, cum praecesserit *si in haec, quae patefecit oratione sua Crassus,*

intrare volueritis, longe secus est. Haec enim conditionem significant, qua impleta quo tenderent perventuri essent, illa resolvenda sunt *quoniam ab hoc Crasso aditus patefactus est*, indicantque quomodo iis potestas intrandi facta sit, qua ante Crassi orationem caruissent.

205. *ea si paulo latius dixeris*] id est *uberius exsecutus dicendo fueris*. Propriam enim *latus* et *late*, cum de oratore dicuntur, eam vim habent, ut argumentum exponendum spectent, quod vel fusius et continuo eloquentiae flumine fieri potest, qui Academiae veteris et Peripateticorum mos erat, vel contracta in rationum (*συλλογισμῶν*) angustias oratione, ut Stoici faciebant: qua de causa illis intuendis oratorem iuvari, horum disputandi genus ab forensi dictione alienissimum esse multis locis iudicat Cicero. Igitur proprie locutus est, cum in Oratore 32, 113. *facultatem fuse lateque dicendi* et *vicinam eius atque finitimam dialecticorum scientiam* coniungendas iudicavit, et §. 114. secutus Aristotelem id inter rhetoricam et dialecticam interesse dicit, quod *dicendi ratio latior* sit, *loquendi astrictior*; item cum *latas et eruditas disputationes*, quae sunt philosophorum, tanquam exempla medii dicendi generis affert 27, 95., quod aliquantum differt a sententia prolata in Partitt. Or. 23, 79., ubi eloquentia *latior et uberior* dicitur philosophorum disputationibus et quasi *copiose loquens sapientia*; etiam cum Academiae et Peripateticorum disputationes *liberiores et latiores* vocat, *quam fori consuetudo patiatur*, Stoicorum orationem *contractiorem et astrictiorem*, *quam aures populi requirant*, Brut. 31, 120. *Laetus* autem, de frugibus proprium vocabulum, quod sic dictum praeter Intpp. Virg. Georg. I. 1. bene illustrarunt Gron. Obss. II. 3. p. 121. ed. Frotscher., et Zumptius ad Verr. Acc. III. 51, 120., transfertur ad *orationis ornatum* et quasi plenitudinem: v. Drak. ad Liv. VI. 1, 3. Spald. ad Quintil. V. 14, 33. Itaque philosophorum oratio *nitido quodam et laeto genere* esse dicitur de Or. I. 18, 80., quod dictum maxime decet Antonium hominem in dicendo vehementem et plus in vi quam in elegantia verborum fiduciae ponente. A Quintiliano *et laetus et pressus* dicitur Homerus

X. 1, 46. et *sermo laetus et ornatus* V. 14, 33., quem locum recte sic ex Obr. emendatum a Spaldingio puto. *Laetiorem stilum* Plinius posuit Epp. III. 18. et *laetitiam et pulchritudinem orationis* paulo audacius Scriptor dialogi de oratoribus c. 22. Quanquam argentea aetas haec ita confudit, ut Plinius etiam *latitudinem orationis* cum *sublimitate* coniunxerit Epp. I. 10, 5., quod si de Platone dictum a lusu verborum aliquid habet excusationis, non idem cadit in Periclis orationem, quae *lata et magnifica et excelsa* vocatur et *amputatae et abscissae* opponitur I. 20, 19., nisi forte *laeta* scribendum videatur. Sed quod Tacitus Hist. I. 90. genus orandi *ad implendas aures latum et sonans* commemorat, hoc de verborum circuitu pleno et numeroso dictum est, qui ipse astrictae Stoicorum brevitati contrarius habetur. Simili affinium confusione *pressus*, quod proprium est de *brevitate* orationis nihil superfluens habentis vel quod abundet, transfertur ad *tenuitatem* generis dicendi *λιτοῦ* Plin. Epp. I. 8, 5. 14, 3. VII. 12, 4. et *elato* s. sublimi opponitur; quin cum *pura oratione* coniungitur VII. 9, 8., quippe quod *λιτοῦ γένους* decus est *τὸ καθαρόν*.

206. *illa dicendi mysteria*] eadem significatione figurata et ut lenis quaedam addatur irrisio vocabulum legitur de Or. III. 17, 64: *eos* (Epicureos) *admoneamus, ut illud, etiam si est verissimum, tacitum tamen, tanquam mysterium, teneant.* Tusc. IV. 25, 55: *ne rhetorum aperiamus mysteria.* Nec sine sale videtur dici Ep. ad Att. IV. 17.

207. *id nobis — oneris*] *oneris* ne longius abesset a pronomine, ad quod referendum est, post *nobis* posuit Schuetzius. Sed saepius genitivum a regimine longius disiungi exemplis docuerunt Matth. ad. Catil. IV. 8, 16. et Beierus ad Off. II. 9, 34.

XLVIII. 207. Antonius Crasso succedens non statim explicat de arte eloquendi, sed tacite Crassi de oratore sententiam refutat, quod ipse postea fatetur II. 10, 40. Cum enim nisus esset probare plus iusto amplexum illum esse et a philosophorum maxime decretis oratorum opus, quippe popularibus sensibus accommodandum, plurimum

discrepare, vim eloquentiae maxime in cognoscendis et permovendis hominum animis ponit. Deinde ne iuris quidem peritiam, quamvis utilem, pernecessariam diserto esse affirmat: posse enim, si quid tale in iudicium veniat, nullo negotio disci in causis singulis; ita ne impudentiae quidem et inertiae accusandos esse patronos iuris imperitos (c. 48 — 61.).

207. *quod — fugere soleo, ne*] usum loquendi explicui ad I. 2, 4.

209. *oportere censeo*] mos est philosophorum; quem Cicero quoque indicat Fin. II. 1, 3. Off. I. 2, 7. Or. 33, 116.

non idem esse illud — intelligant] *esse*, quod, cum sententiae adversari videatur, ab aliis deletum, ab aliis clausum uncinis est, defendit Klotzius ad Cic. Cat. M. p. 160. Quanquam ita locum interpretatus est: *wenn die, welche etwa uneinig wären, einsähen, das warum es sich handelt, sei nicht dasselbe.* Sed neque interpretatione Germanica in tanta utriusque linguae diversitate res confici potest, et illam ne nostrae quidem in loquendo consuetudini convenire puto. Oportebat enim addi quid sit, quocum conspiret illud, de quo agitur; velut *sei nicht dasselbe mit Jenem*, s. *wie das Andere.* Certe suspectum est illud *esse*, nec potest explicari, nisi desciveris ab usitata vi formulae *quo de agitur* et subaudias *ab utroque.* Ortum puto ex praecedente *idem*, quod eum scribatur *idē*, lectum est *id ee.* Soloecam librorum scripturam *intelligent* recte correxit Ernestus. Ipsa illa exempla, quibus a Klotzio defenditur quod paulo ante dictum est, *de quo disputetur*, velut de Or. I. 15, 65. *quae sint in disputationibus*, in oratione obliqua perseverari persuadent, nec aliter fieri per sententiam potest.

210. *exemplis Africanorum et Maximorum*] recte explicuit Ernestus *virorum, quales Africanus et Maximus fuerunt*, dum ne dixisset *Africanus uterque.* Semper enim ita de uno homine, qui totius cuiusdam generis tanquam specimen et exemplum ponitur, ita dici mos est. Cicero de Or. II. 23, 94. *Itaque Theopompi Ephori Philisti Naucratae multique alii naturis differunt.* 71, 290: *tu Fabricios mihi*

auctores et Africanos Maximos Catones Lepidos protulisti. III. 15, 56: *ab hac similitudine Coruncanii nostri Fabricii Catones Scipiones fuerunt.* Brut. 17, 67: *Hyperidae volunt esse et Lysiae. Sed cur nolunt Catones?* sic enim recte scribitur inde a Lambino, qui tamen minus bene explicat *Hyperidae Lysiaeve similes.* 69, 244: *hoc vero non putabam te usque ad Staienos et Autronios esse venturum.* Or. 9, 32: *germanos se putant esse Thucydidas;* ubi v. Goellerum. Rull. II. 24, 63: *tum, cum haberet haec res publica Luscinos Calatinos Acidinos — et tum, cum erant Catones Philippi Laelii.* Cat. M. 5, 13: *nec tamen omnes possunt esse Scipiones aut Maximi.* Lael. 6, 21: *viros bonos — numeremus Paulos Catones Gallos Scipiones Philos.* Eodem modo locuti sunt Plinius Epp. I. 17. et Quintilianus II. 16, 15. cf. Cortium ad Luc. Pharsal. I. 213. Schmid. ad Hor. Epp. II. 2, 117. Sed hic locus, unde evagati sumus, etiam eo memorabilis est, quod unus apud Ciceronem exstat, quo nomine *Africani* solo posito significetur P. Scipio Africanus *Maior* Hannibalis victor. Solet enim sic *Minor* dici, et aetate coniunctior et Carthagine perpetua Romanorum hoste deleta clarior. Hunc quod mox inter consilii publici auctores commemorat, non aliam causam habet, nisi fortitudinem eius adversus populares et Gracchanam factionem ostensam, de qua inspici possunt Velleius II. 4, 4. Val. Max. VI. 2, 3. Plut. Apophth. p. 201. E. cf. Gronov. Obss. III. 11. p. 260. ed. Frotscher.

211. *P. Lentulum principem illum*] quippe *senatus.* Hunc eundem esse, qui cum Cn. Domitio consulatum gessit anno 592., probavi ad Brut. 28, 108. Nullus enim P. Lentulus inter annos 592. et 695. summum magistratum gessit, quod factum esse necesse erat, ut quis senatus princeps legeretur. Nec pugnat cum hac ratione, quod idem exacta aetate in seditione Gracchana armis captis vulneratus esse fertur Phil. VIII. 4, 14. Catil. IV. 6, 13. De *Ti. Graccho* patre v. ad 9, 38. *Q. Metellus* est Macedonicus, qui ab Andrisco s. Pseudophilippo victo in praetura a. 606. illud cognomen accepit; consul fuit a. 611. cum Ap. Claudio Pulchro. De eius felicitate (mansit enim ab

omnibus cultus ad extremam senectutem et tres filios consules, quartum designatum vidit) testes sunt Cic. Fin. V. 27, 82. Tusc. I. 35, 85. Vell. I. 11., ubi v. Intpp. Propter raram moderationem, etsi cum P. Scipione optimatium propugnatore de re publica dissensit, in civilis peritiae exemplis laudatur. Nam Q. Metellus *Numidicus* a Cicerone significari non potuit, cum nullum hic a vivis exemplum repetatur. De C. Laelio Sapiente uberius exposui in Hist. Eloq. R. p. XXV. sqq.

212. *respondendum — agendum — cavendum*] probabili coniectura Ernestus, quem Schuetzius et Muellerus sequuntur, *scribendum* correxit pro *agendo*, referens sese ad locum in Mureniana 9, 19., quem sic interpretatur A. Matthiae: „*respondere* de iure ICti dicuntur consulentibus, cum iis quid iuris sit exponunt; *scribere*, cum formulas sponsionum stipulationum actionum testamentorum componunt (v. Vict. et Manut. ad Fam. VII. 14. Gronovium de Sestert. p. 644.): *cavere*, cum litigantibus aut aliquid contrahentibus ostendunt, quomodo lis instruenda resque contrahenda sit, ne aut causa cadant aut decipiantur.“ Haec si recte disputata sunt, ut videntur profecto, in Mureniana minus proprie locutus Cicero est, quam in libro de Oratore, et recepta scriptura recte habet. Omne enim responsum de iure aut id spectat, quod quis lege agendo sive lite intentanda observet, aut quo modo sibi ab adversarii insidiis et calliditate caveat suaeque rei prospiciat, idque cum in iure tum in scripto accidere potest. Partes igitur sunt illae responsionum, quas particula *et* aliquando subnecti certum est. Explicuimus ante c. 34, 157: *subeundus usus omnium et periclitandae vires ingeni et illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est*; i. e. quo usu et vires ingeni periclitemur et illam commentationem in veritatis lucem proferamus. — Muellerus de ICto causas agente intelligit. Hoc si verum esset, *agere* non interponeretur *respondendo* et *cavendo* medium.

Sex. Aelium] v. ad c. 45, 198. *M.' Manilius* (male non nulli *Nepotis* cognomen habuisse dicunt, quod non intellecta Fastorum lacuna M.' MANILIVS . . . . N. nititur; simili

de causa sunt qui Q. Pompeium cos. a. 613. *Auli* cognomine augent, cum fuerit A. F., i. e. Auli filius) cos. cum L. Marcio Censorino, iuris peritissimus; de qua re aequalium iudicia feruntur Rp. I. 13. III. 10. cf. Fin. I. 4, 12. Tres eius de iure civili libros commemorat Pomponius Dig. I. 2, 39., quibus sine dubio actionum formulae continebantur: v. ad I. 58, 246. — De *P. Mucio* vide ad c. 37, 170.

XLIX. *leviora artium studia*] artes omnes *leviores* Ciceroni dicuntur, in quibus ingenii quidem motu et praestantia opus est, ut tamen in re publica gerenda ne versentur; grammatica poësis musica pingendi fingendique artificium. Vide Bruti 1, 3. ubi de poetis scriptor loquitur. Eaedem artes *minores* vocantur in eiusdem libro c. 18, 70. exemplis a fictoribus pictoribusque sumptis; *mediocrium* cognomento a *maximis* imperatoria et oratoria distingui videntur de Or. I. 2, 6.

rerum divinarum atque humanarum] physica, quam Aristotelis exemplo *metaphysicam* dicere solemus, significatur: post *vivendi ratione tenenda* ethica s. de moribus doctrina. Prudenter omisit dialecticae mentionem, quae cum ad docendi artem et viam pertineat, utramque sibi materiam subiectam habet.

214. *nam et civitatum — gubernacula*] hoc *et* non habet quod ei respondeat; qua de causa Manutio placebat *etiam*. Sed recte Augustus Matthiae in Seebodi Misc. Cr. p. 677. haec scribit: „voluerat addere *et philosophiam*. Sed cum ad priora refutanda abripi se passus esset, illa verba hic omisit et ad quaestionem de philosophia c. 51 demum transit. Sic c. 50, 217. post *et quos φυσικούς* etc. continuandum erat: *et philosophi eidem essent geometrae et musici*, quod nunc alia orationis forma usus adiecit. Lib. II. 11, 48. post *nam et testimonium* etc. debebat sequi: *et mandata exponenda;* pro hoc c. 12. init. ponitur: *Quid? si — mandata sint exp.* c. 78, 319. respondent sibi: *sic et facile reperientur et momenti aliquid afferent.* Sed post parenthesin sensum particulae *sic* repetit voce *ita.*“ His Henrichsenus

addit similium dictionum testes Beierum ad Scaur. p. 144 sqq. et Madvigium de Asconio p. 79. not.

per mihi mirum] de tmesi dicemus ad II. 67, 271.

M. vero Scaurus] de M. Aemilio Scauro cos. a. 639. et in ipso magistratu principe senatus lecto exposui in Hist. Eloq. R. p. XLVI. sqq. De eius in senatu auctoritate videnda sunt Ciceronis testimonia p. Sextio 47, 101. p. Fonteio 7, 14. in Bruto 29, 112. Asconii in Scaur. p. 133. Beier. cf. Beier. ad Off. I. 22, 76. et infra ad II. 64, 257. Quippe etsi minime alienus ab avaritia eius aetatis, quam ei obiicit Sallustius Iug. 15., cum insigni tamen prudentia vultus et orationis severitatem coniungebat et gravissimus optimatum in populares propugnator erat.

loquacitatem] iniuria suspectum erat Schuetzio. Antonius dicendi celeritatem prae scientia rei publicae contemnens vocabulo ignobiliore utitur; loquitur enim ex mente Scauri gravissimi hominis.

215. *in procuratione civitatis egregius*] hanc locutionem, cum et carere praepositione soleat et *ad* subrogari pro *in* patiatur, Ciceroniano exemplo Brut. 21, 84. Gellianis V. 3. X. 11. Liviano XXXVII. 7, 15. illustrant Fabri et Kritzius ad Sall. Iug. 82. 2.

aliquam scientiam] interpretes cum certam quandam scientiam dictam vellent, varias coniecturas proposuerunt; *illam scientiam* Manutius, quem Lambinus Ernestus et Muellerus sequuntur; *reliquam* Gesnerus; Wyttenbachius Bibl. Crit. I. p. 15. *alienam*, quod placuit Schuetzio et Orellio. Mihi recepta codicum scriptura satisfacit. Antonius enim eorum patronus, qui eloquentiam ἄτεχνον τριβήν vocarent, adversatus Crasso non τέχνην sed πλῆθος τεχνῶν effingenti in hac tota disputatione id agit, ut *in facultate dicendi* eloquentiam constare, *rerum scientiam* minime cum ea commiscendam esse doceat. Hoc clarum est ex definitione eloquentiae §. 213. proposita et ex comparata M. Scauri *scientia* rei publicae regendae et *loquacitate* oratoria, quam sibi Antonius solam assignat §. 214. Itaque etiam hic inter se invicem opponuntur consilii publici auctor, in quo *scientia*

inest necessario et orator, a quo nihil desideratur nisi ut *dicere* possit, ut, si quid scientiae praeterea teneat, id ab oratoria facultate seiunctum sit.

L. 216. *Pericles*] Pericles Xanthippi ad Mycalen olim victoris filius et auctoritate et eloquentia et consilio princeps civitatis, quae Ciceronis verba sunt de Rep. I. 16., quadraginta annis praefuit Athenis et urbanis eodem tempore et bellicis rebus (Cic. de Or. III. 34, 138.) Obiit ol. LXXXVII. 4. sive a. 429. a. C. Magnificas eius laudes habet Thucydides II. 65.

eiusdem hominis] Schuetzii infelix coniectura prostat *eiusdem nominis*, quam cum olim probasset Muellerus, post eum facti poenituit. A. Matthiae l. c. quasi brevius dictum explicat pro: *quare non idcirco, ut eiusdem hominis, sic eiusdem artis facultas existimanda est;* quae interpretatio artificiosior, quam verior est. Recte Henrichsenius: „Hoc est ad eundem hominem atque artem pertinere utraque facultas existimanda est.“ Clarum tamen est verbum *esse* zeugma facere, de quo dicendum erit ad I. 57, 243. De homine enim dictum quid eius proprium sit, de arte quid ad eam tanquam pars pertineat, significat. — De *P. Crasso* Muciano egimus ad I. 37, 169.

217. *duodecim scriptis*] ex locis Veterum Ovid. A. Am. III. 207. 363. Cic. ap. Nonium v. *scripta* (Fr. p. 483. Or.) Quintiliani XI. 2, 38., quos disposuit Ernestus in cl. Ciceroniana, intelligitur hunc ludum aliquantum similitudinis cum ludo *damae*, quem vocamus, habuisse. Senis enim lineolis in alveo sive tabula ductis, quae rectis angulis sese secarent, viginti quinque loci exsistebant, in quibus ternis utrobique calculis positis id agebatur, ut adversarius includeretur continuatis calculis, qui eidem *latrones* s. *latrunculi* dicti fuisse videntur, unde ludo illud quoque nomen fluxit. Huius peritiam in P. Scaevola summam fuisse praeter Ciceronem et Quintilianus l. c. testatur, ubi legendus Spaldingius, et epigramma vetus apud Burmannum Anthol. III. p. 77.

Empedocles] Agrigentinus, philosophus et rei publicae regendae peritus Pythagoreis accenseri solet, cum Parmenidis

ex Eleaticorum secta discipulus fuerit: v. Diog. La. VIII. 55. Suid. v. *Παρμενίδης*. Floruit circa ol. LXXXIV. s. 445. a. C. *Carmen* illud est *περὶ φύσεως*, tribus libris comprehensum: cuius reliquias collegerunt Sturzius et Peyronus. Vide Henr. Ritterum in Wolfii Anall. Lit. vol. II. et eiusdem historiam philosophiae antiquae vol. I. p. 506 sqq.

218. *aspersa atque distincta*] „quia ieiuna interdum dicuntur *sioca*, bene opponitur *aspersa*, ut *τῷ* (!) *nuda* apte opponitur *distinctum rerum varietate*, i. e. tanquam insignibus quibusdam ornamentis, quae divitias produnt, vestita.“ *Schuetzius. Perspergendi* verbum de lepore atque facetiis orationem gratam auditori reddentibus similiter dictum est c. 34, 159.

ut sua possedisse] *ut* pro *quasi* et *tanquam* exemplis muniverunt Ruhnkenius ad Ter. Eun. I. 2, 37. et Kritzius ad Sall. Catil. I. 31, 5.

tironem ac rudem] non male Schuetzius: „ne quis forte hic inanis verborum copiae idem significantium Ciceronem accuset, observandum est *tironem* esse qui initia tantum et elementa artis didicerit, *rudem*, qui ne haec quidem teneat, *peregrinum*, qui, quia in quibusdam artibus tanquam in domicilio suo versetur, aliarum cognitionem neglexerit, *hospitem*, qui in his aliquantulum tanquam in deversorio commoratus sit, ut nec nihil nec multum in eis profecerit.“ Sed quia sic potius *tironem rudemve*, item *peregrinum hospitemve* dicendum fuisse videtur, ita interpretemur potius, ut *tironis* notio addito *rudi*, *peregrini* autem *hospite* accuratius definiatur ad hunc modum: *tironem*, eaque de causa *rudem*, *peregrinum*, igitur *hospitem* in agendo, id est imperitum. Huius significationis exempla collegit Handius in Tursellino p. 465. Plane ita coniunguntur *peregrinus* et *hospes* Att. VI. 3: *est enim aliquid advenientem non esse peregrinum atque hospitem*; quanquam hoc propius accedit ad primitivam utriusque vocabuli vim.

LI. 219. *istis tragoediis tuis*] a prima significatione *tragici* et *tragoediae* id deflexum est, ut dicatur de rebus verbisque gravibus et grandibus, quales habentur in tragoedia.

Igitur *tragica atque divina* Crassi Brutum accusatorem increpantis verba vocantur de Or. II. 56, 227. deque eadem re *tragoedias agere* ponitur c. 55, 225. et Sulpicius *maxime grandis et, ut ita dicam, tragicus orator* Brut. 55, 203. Hinc exstitit alia translatio vocabuli *tragoedia* et locutionis *tragoedias agere*, ut de rebus aut inepte grandibus aut de industria exaggeratis dicantur. *In nugis tragoedias agere* legitur de Or. II. 51, 205., quod imitatus Quintilianus habet *in parvis litibus tragoedias movere* VI. 1, 36. *tragoediis liberatum Galbam* I. 53, 228., quippe quod is in causa ininstissima artificiose miserationem iudicum movisset. Viam verbi transferendi monstrat Comici locus apud Cic. Tusc. IV. 35, 73. ubi aliquis amoris sui causa omnium deorum opem obsecrans *tragoedias efficere* dicitur *κωμικῶς*. Sumptus enim omnis ille loquendi usus a Graecis, apud quos *τραγῳδία* et *τραγῳδεῖν* similem ineptiarum vituperandarum significationem asciverunt et *παρατραγῳδεῖν* de perverse imitanda tragica grandiloquentia dicitur; cuius verbi usum etiam Plautus tentavit *paratragoediandi* verbo usus Pseud. II. 4, 17.

nisi qui rerum omnium] Schuetzium, qui de sua coniectura correxit: *nisi qui hominum naturam et motus animorum eorumque rationes*, bene refutat Matthiae l. c. „Locus est ad irrisionem comparatus: cum enim supra 18, 84. 19, 85. 20, 93. philosophi contendisse dicti sint philosophiam necessariam esse oratori, colligitur etiam *φυσικὰ* ei necessaria esse.“ Infelicior etiam Ernesti suspicio est, qui paulo post *de motibus hominum* pro *moribus* coniecit, in quo ipso quoque Schuetzium sequacem habuit. Sed quis unquam *motus hominum* pro *animorum motibus* dicere ausus est? Imo ne hic quidem locus levicula quadam irrisione caret, quae inest in iterata eisdem verbis sententia. Bakius corrigendum ratus *omnem naturam moresque hominum* et de physicis ne ab exaggerante quidem cogitare posse ratus redarguitur loco I. 18, 84., quo clare legitur: *nec dubito, quin multo locupletior in dicendo futurus sit, si quis omnium rerum atque artium rationem naturamque comprehenderit.*

quorum ego copiam — cognitionis] duplex genitivus, non ut alter ab altero suspensus sit, sed subiectivus alter, alter obiectivus ab eodem nomine pendeat, etsi non gratissimus est, tamen a scriptoribus brevitatis studiosis defugi non semper potuit. Cic. Pis. 1, 1: *quae sit hominum querela frontis tuae.* Phil. II. 33, 82: *populi Romani libertatis recuperandae cupiditatem.* Cat. M. 14, 50: *quid de P. Licini Crassi et pontificii et civilis iuris studio loquar?* de Or. II. 3, 10: *propter eorum — ieiunitatem bonarum artium.* Ieiuni artium dicuntur ut inanes sive vacui. III. 1, 3. *cuius ordinis — diriperetur patrimonium dignitatis.* Verr. Accus. V. 10, 25: *Habetis hominis consilia diligentiam vigilantiam custodiam defensionemque provinciae;* quod tamen facile excusatur cum propter plura nomina interposita, tum quia *provinciae* non cum illis omnibus, sed cum *custodia* tantum et *defensione* coniunctum est. Sic etiam explicanda sententia Rp. I. 25: *eius coëundi causa. Eius* sc. *coetus*, quod active sive subiective dictum, quia is causam habet cur coëat, *coëundi* passive sive obiective. Nihil hic egit Creuzerus sermonis imperitissimus. Caes. B. G. I. 30: *tametsi pro veteribus Helvetiorum iniuriis P. R. ab iis poenas bello repetivisset.* Quae Wopkensius Lectt. Tull. I. 16. p. 122. ed. Hand. et Goerenz. ad Legg. II. 17, 42. Drak. et Liv. XXV. 15, 11. coacervarunt, pleraque genitivum unum ab altero suspensum monstrant, alia ex alio genere sunt, quod statim explicabimus. Sed eorum, quae vir acutissimo iudicio Gronovius collegit ad Liv. XXXIV. 26, 5., sane huc advocari possunt Cic. Phil. VII. 9. *cuius* (Nasidieni) *ego excubias et custodias capitis mei cognovi.* Att. II. 5: *cupio ab hominum satietate nostri discedere.* Sed reliqua aliena sunt. Longe enim alia ratio est, cum genitivus alter cum nomine regente in unam quasi notionem efficiendam coalescit. Cic. Catil. I. 5, 12: *exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna et perniciosa sentina rei publicae.* Arctius colligantur *sentina rei publicae*, cui explicandae additur *comitum*, hoc est, *quae constat ex tuis comitibus.* Nihil hic egit Matthiae. Agrar. I. 1. extr.: *populi Romani subsidia belli:* πολεμικὴν παρασκευήν intellige.

Nep. Epam. 5: *Agamemnonis belli gloriam.* Sall. Catil. 2, 3: *imperatorum animi virtus* i. e. *εὐψυχία στρατηγῶν.* Nec magis haerendum, cum genitivus alter non regitur a nomine, sed explicando additus est tanquam praedicata quaedam notio. Caes. B. Civ. I. 7: *omnium temporum iniurias inimicorum* i. e. omni tempore factas s. illatas. Cic. Sext. 6, 15: *superioris anni rei publicae naufragium* i. e. superiori anno acceptum, quod cum disparibus composuit Gron. ad Liv. XXXIV. 26, 5.

220. *fervorne mentis*] Purgoldi coniecturam *errorne* recepit Schuetzius de insania interpretatus, cum *mentem* fervori subiectum esse negaret. Recte ostendit Muellerus *mentem* saepius de animo dici et, cum *mentis permotionem* posuerit de Or. II. 42, 178., etiam *fervorem mentis* facile quis esset intelligi. Significari autem animi perturbationem vehementem, quam *πάθος* vocent Graeci, eamque eodem vocabulo appellari Tusc. IV. 10, 24.

motus negant — esse debere] hoc faciebant Stoici animi statum, qua perturbationibus vacaret, *ἀπάθειαν* dicentes; v. de Or. I. 53, 230. III. 18, 65. Acad. II. 44, 135. Tusc. IV. 17. Sed Peripatetici perturbari animos necesse esse dicebant, sed modum adhibendum, ultra quem progrediendum non esset; v. Tusc. l. c. §. 38. In eadem fere sententia vetus erat Academia; v. Acad. l. c. Off. I. 25, 89., ubi conferenda Beieri annotata. In sententia illa *scelus eos nefarium facere* ex priore negante assumendum *dicendi* verbum, de quo loquendi genere exposui ad I. 13, 59. Manutius addidit *aiunt.*

221. *aut illum ineptum*] Ernesti *illum* non suo loco legi putantis correctionem *aut ineptum illum* secutus est Muellerus. Iniuria, dum memineris *aut* propter opposita in divisione membra voce attolli et cum sono pronuntiari. Legitur de Or. I. 60, 255: *illa summa vis* et *illum Scipionem;* II. 10, 43: *illud tertium;* III. 28, 110: *illud alterum genus.* Prov. Coss. 12, 29: *illas omnes res.* Nam de Or. II. 68, 316. ex libris correxi.

222. *summum illud bonum*] tota veterum philosophorum de summo bono doctrina brevibus exponitur a Cicerone Tusc. V. 30, 84. Erant enim sententiae simplices quatuor; Stoicorum, nihil bonum nisi honestum; Epicuri, nihil bonum nisi voluptatem; Hieronymi, nihil bonum nisi vacuitatem doloris; Carneadis, nihil bonum nisi naturae primis bonis aut maximis uti. Mixta bonorum genera Peripatetici, nec multum ab his dissimilis vetus Academia probabant, tria bonorum genera esse iudicantes, maxima animi, secunda corporis, externa tertia. Deinde Dinomachus et Calliphon voluptatem cum honestate, Diodorus Peripateticus indolentiam cum honestate copulabant. V. etiam Fin. V. 7. sqq.

ut quibusdam visum] Xenophani Parmenidi Empedocli Anaxagorae Democrito Metrodoro; v. Acad. II. 23, 73. cf. I. 12, 44., inprimis autem Pyrrhonis (Diog. Laert. IX. 61. Gell. XI. 5.) et Academiae recentiori: v. Acad. I. 12, 45.

LII. 224. *ne, si quando*] Heerenii coniecturam *nec* secuti sunt recentiorum plerique, quam iam propter tempus praesens coniunctivi *mutuetur* repudiari oportebat. Nec enim id a praecedente *oportet* suspendi potest propter enunciatum interpositum *philosophorum autem libros reservet sibi*, et si sola per se constaret sententia, verius erat *mutuabitur*. Sententia autem haec est. Animorum et sensuum humanorum notitia, qualis oratori opus est, longe differt a philosophorum disputationibus; his in otio delectetur, notitiam illam utilem et necessariam usu et sagaciter pervestigando naturas hominum sibi paret, ne, si quando his rebus in iudicio usurus sit, ea proferat, quae a nostris moribus abhorreant. Similiter sententiam explicatam suspicor a Klotzio, qui de ea egisse dicitur Quaest. Tull. p. 20.; quo libro non utor. Male etiam vulgo sententia inter capita LI. et LII. dividitur et minima distinctio ponitur post *otium*. Quatuor enim membra habet, primum ab *acuto* ad *exspectent*, alterum inde ad *degustet*, tertium usque ad *otium*; quibus quartum adiungitur, quo cum ex prioribus consequentia contineantur, media interpunctione ab illis dirimendum erat.

novam finxit civitatem] eandem sententiam Cicero Rep. II. 11. aliis verbis proposuit. *Princeps ille*, inquit, *quo nemo in scribendo praestantior fuit, aream sibi sumpsit, in qua civitatem exstrueret arbitratu suo, praeclaram illam quidem fortasse, sed a vita hominum abhorrentem et moribus.* Nec ipse Plato ab hac persuasione alienus fuit, cum scripserit in Civ. IX. p. 592. B.: μανθάνω, ἔφη, ἓν ἧ νῦν διήλθομεν οἰκίζοντες πόλει, λέγεις τῇ ἐν λόγοις κειμένῃ, ἐπὶ γῆς γε οὐδαμοῦ εἶναι αὐτὴν οἶμαι, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ. Coniungenda igitur *in libris civitatem.*

225. *in maxima contione*] in suadenda lege Servilia, quam Q. Servilius Caepio cos. a. 647. de iudiciis ab equitibus ad senatum transferendis tulit; commemoratur ea suasio etiam de Or. II. 55, 223. Brut. 43, 161. 44, 164. 86, 296., lex autem Servilia Inv. I. 49, 92. Tac. Ann. XII. 60. cf. Klenze frgg. legis Serviliae repetundarum prolegg. p. XV. not. 71. Meam olim sententiam de lege non perlata, cui Zumptius cum Ernesto perlatam quidem, sed paulo post abrogatam opinatus et Klenzius adversantur, bene defendit Henrichsenus his verbis: „nam quod dicit (Klenzius), nisi perlata fuisset lex, Caepionem a Valerio Maximo VI. 9, 13. appellari non potuisse *patronum senatus*, hac appellatione vel ob latam legem dignus erat; inscriptio vero (CCCCLXVIII. 5. Grut.), qua maxime nititur, iam dudum a viris doctis inter spurias relata est; cf. Orelli Inscrr. I. p. 151. 565."

eripite ex faucibus] Handio in libro de Stilo Lat. p. 242. non videtur discrimen esse inter *eripere* cum ablativo et cum praepositione dictum: cuius rei exempla affert hoc ipsum et alterum Bruti c. 23, 90., ubi legitur *is se hac eripuit flamma.* Sed hoc ita dictum non esset, nisi in *flamma* inesset significatio inclusi et circumdati, ut eius, qui in ignem incidit, sed cum figura; sine figura enim addi licet *ex*; qui *in faucibus* haeret, nondum devoratur, nec igitur circumdatus est faucibus. Praeterea *eripere faucibus* dativo enuntiari videretur. Igitur apte dixit Cicero p. Murena 38, 82: *qui locus — cum ego non ex istorum insidiis ac mucronibus non solum meo, sed multo etiam magis divino consilio eripiar*

atque evolem. Verr. Accus. II. 31, 77: *si ex hoc iudicio aliqua vi sese eripuerit;* videntur enim iudices circumstare et imminere reo damnando, sed singuli sunt, non totum inclusum habent. V. 6, 12: *hos ex media morte eripere ausus es.* Cluent. 26. *si quis eum forte casus ex periculo eripuerit.* Contra *domo eripere* Latinum est, ut *extrahere* et *protrahere,* et iure Virgilius *ensem vagina.* Additur ablativo *a* praepositio, cum de vi manu potestate dicitur; ut *a morte eripere* Cic. Divin. II. 10; quo etiam *de* spectat, sed non alio modo, nisi addito vocabulo potestatem significante: velut *ensem ex manu* proprie, *de manu* translate dictum videmus, idem ut sit atque *adimere utendi potestatem.*

ut illi aiunt] Stoicos pro omnibus philosophis significat; illi enim solum sapientem beatum praedicabant. Eundem ex Crassi oratione locum Cicero Stoicum agens exagitat Parad. V. 3, 41.

226. *libertatem tenere debeat*] ex philosophorum haec opinione dicta esse, quae est Orelli sententia, non videntur, sed sane coniunctivum potentialem monstrant, qui significat Antonio id ex philosophorum, quos impugnat, sententia consequens videri, *ἥτις ἀζήμιόν τινα ἐλευθερίαν διασώζουσα δοκοίη ἄν.*

philosophus tam mollis] Schuetzius de sermonis forma sollicitus coniectabat: *haec quis philosophus tam mollis — ut probare possit.* In explicanda recepta scriptura errabatur ante Henrichsenum, qui recte advertit in sententiis interrogativis et negativis interdum cum breviloquentia dici *quis tam* et *nemo tam* pro *quis* s. *nemo tam — est, ut;* velut hic *quis philosophus tam mollis probare posset* dictum est *pro quis tam mollis fuit ut posset.* Cic. Att. VIII. 4: *nunquam reo cuiquam tam humili, tam sordido, tam nocenti, tam alieno tam praecise negavi, quam hic mihi.* Pis. 5, 10: *quam potestatem minuere — nemo tam effuse petulans conatus est:* Addit alia exempla Deiot. 5, 15. Quintil. IV. 1, 64.

LIII. 227. *P. Rutilius Rufus*] quippe perfectus Stoicus, qua in re non habuit aemulum praeter P. Aelium Tuberonem Scipionis sororis filium: Brut. 31, 117. De illius rebus

exposui in hist. eloq. R. p. L. cf. Madvig. de Asconio p. 110. not. 4. *Servius Sulpicius Galba*, qui Rutilio adolescente inter oratores maxime excellebat (v. Cic. Brut. 22. nos in Hist. Eloq. R. p. XXII. et XXXI.), cum ex praetura Hispaniam ulteriorem regeret, triginta Lusitanorum millia, ut Suetonius tradit in Galba (c. 3.), vel septem millia, ut Valerius Maximus refert IX. 6, 2. contra interpositam fidem interfecit. Anno insequente propter id facinus reus factus a L. Scribonio Libone tr. pl. maxime in damnandum reum nitente M. Catone id fecit, quod hic et in Bruto 23, 89. narrat Cicero; cf. Liv. ep. 49. Quintil. II. 15, 8. Scriptam a Catone relictam esse orationem in Galbam testatur etiam in Bruto Cicero c. 20, 80., in Origines relatam c. 23, 89. De hoc opere optime explicuit Niebuhrius Hist. Rom. vol. I. p. 9.

cum — esset locutus] verius et proprium erat *dixisset*, ut verbum illud de oratorio opere insolitum ad exiguum, qui illa aetate erat, orationis sermoni non dissimillimae cultum spectare videatur, cum de verbis aut puris et Latinis (ea coniunguntur de Or. I. 32, 144.) aut inquinatis proprium sit. Unum locum novi praeter hunc, quo de oratoria dictione positum sit abusive s. καταχρηστικῶς, de Or. I. 11, 48.; ibi oratoris dicitur esse in iudiciis et apud populum et in senatu *copiose loqui*.

228. *C. Sulpici Galli*] is consul fuit a. u. 588. homo geometriae et astrologiae peritus. Cum tribunus militum in exercitu L. Pauli in Macedonia esset a. 586. lunae defectione praedicta ne metu aliquo moverentur, milites monuit: Liv. XLIV. 37. Cic. Rep. I. 15. Val. Max. VIII. 11, 1. *Propinquus* dicitur, etsi non erat nisi *gentilis*.

in procinctu — sine libra et tabulis] hunc ritum praeter Gellium XV. 27. Ulpianumque fr. tit. 20. explanat Gaius II. 101: *Testamentorum genera initio duo fuerunt. Nam aut calatis comitiis faciebant, quae comitia bis in anno testamentis faciendis destinata erant, aut in procinctu, id est, cum belli causa ad pugnam ibant; procinctus est enim expeditus et armatus exercitus; alterum itaque in pace et in otio faciebant,*

alterum in praelium exituri. Accessit deinde tertium genus testamenti, quod per aes et libram agitur. Qui neque calatis comitiis neque in procinctu testamentum fecerat, is, si subita morte urguebatur, amico familiam suam, id est patrimonium suum mancipio dabat eumque rogabat quid cuique post mortem suam dari vellet; quod testamentum dicitur per aes et libram, scilicet quia per mancipationem peragitur. — Eaque res ita agitur. Qui facit, adhibitis, sicut in ceteris mancipationibus, quinque testibus civibus Romanis puberibus et libripende postquam tabulas testamenti scripserit, mancipat alicui dicis gratia familiam suam etc. Haec illustrat Plutarchus in Coriolano 9.: *ἦν δὲ τότε τοῖς Ρωμαίοις ἔθος εἰς τάξιν καθισταμένοις καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους τίθεσθαι τριῶν ἢ τεττάρων ἐπακουόντων ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον.* Hunc locum Henrichsenius indicavit, et addidit Festum v. *Endo procinctu* et *Procincta*, Velleium II. 5. intpp. ad Cic. N. D. II. 3, 9. — *Commendandi* verbum legitimum est de morientibus suorum curam gerentibus. V. Gronov. Observatt. II. 1. p. 113. ed. Frotscher. et Herzog. ad Caes. B. Civ. II. 41. p. 323.

229. *non modo — voluit*] longe hoc vulgato *noluit* praestat. Quod Henrichsenio videtur *non modo* pro *non modo non* sequentibus *sed ne quidem* sic tantum dici, ut verbum utrique sententiae parte commune in posteriore demum insit, si recte disputavimus de vi particularum *non modo* ad c. 30, 136., probari non potest.

liberius causam dici] Henrichsenus secundum A. Matthiae explicat: *oratione non ad ea, quae proprie ad rem pertinebant, astricta, sed ultra propositum evagante.* Non probo. Quid enim magis ad rem pertinet minusve a proposito evagatur, quam reum insontem damnationi eripere? Non id agitur, sed quomodo quibusve artibus eripere studeas. Melius Stuerenburg ad Arch. p. 36. interpretatur *frei, ungebunden*, sed exsecutus accuratius non est. *Libertas* enim illa ad morem receptum oratorum spectat amplificandi minuendive pro re nata, *αὐξήσεις* et *μείωσεις*. Hanc *a veritatis*,

quasi legis *vinculis libertatem* in sua causa necessariam esse Rutilius indignatus damnari maluit, quam patronos suos illa uti. *Uberius* coniiciebat Bakius paulo insidiosius annotans eloquentiae laudem non solere in *libertate* dicendi poni. Sed *dicendi libertas*, *τὸ παῤῥησιάζεσθαι*, et *liberius dicere* diversa sunt.

Q. Mucius] Q. Scaevola Pontifex M., de quo dictum ad c. 37, 170., consul cum L. Crasso a. 659. Eius legatum consularem fuisse in Asia Rutilium, non quaestorem, quod personatus Asconius tradidit, persuadet nunc, qui totam rem enucleate exposuit, Zumptius ad Div. in Caecil. 17, 57. — Ceterum de Rutilii causa et ab ipso et a Q. Scaevola et a L. Cotta, sed a nullo oratorie defensa idem narrat Cic. Brut. 30, 115., et Socraticum defensionis genus leviter in eo vituperat Quintilianus XI. 1, 12. Vetus mos erat, ut singuli a singulis defenderentur: v. Cic. Cluent. 70., eumque etsi unice probabat Cicero, tamen more sui temporis coactus est, ut causarum agendarum provinciam cum pluribus partiretur. Quin ante legem Iuliam iudiciariam ad duodenos patronos perventum esse Asconius auctor est ad Scaur. p. 234 Sch. s. 127. Beier. Haec olim exposui in Hist. Eloq. R. p. XCI.

230. *pedem nemo — supplosit*] Calidio in oratione gravissimi argumenti omnem gestum animi vehementer permoti testem defuisse Cicero rei patronus ad criminum veri similitudinem infirmandam obiecit: v. Brut. 80, 278: *nulla perturbatio animi, nulla corporis: non frons percussa, non femur; pedis, quod minimum est, nulla supplosio.* Hoc loco usus Quintilianus XI. 3, 123., quae erat illius aetatis dicendi consuetudo sublatis causis gravioribus suavior, quam vehementior, a Cicerone dissentit, femur quidem, sed nec frontem nec pectus manibus caedi licere significans. Miror etiam de femore concedi, cum infra pectus demittere aut ad imum ventrem deducere manum vitiosum illi videatur l. c. §. 112. Pedis supplosio in variis gestibus enumeratur etiam in Bruto 38, 141. 43, 158.

LIV. 231. *Lysias*] Ex Dionysii de Lysia iudicio Plutarchi vitis X. oratt. et Photio bibl. eod. 262. de Lysiae vita haec collegit Henrichsenus, cuius ipsi verba in brevius contracta reddimus. Lysias Cephali Syracusani filius Athenis natus est ol. 80, 2. s. 459 a. C. Anno 445. cum aliis colonis Thurios migravit, ubi cum eloquentiam a Tisia Syracusio didicisset magnasque opes collegisset, post expeditionem Siciliensem infeliciter finitam atticismi reus factus civitate excidit. Athenas reversus cum triginta praetorum saevitiam vix evasisset, cum Thrasybulo Athenas redit factusque est ἰσοτελής, quod Cicero significat in Bruto 16, 63.: v. Boeckh. de Oecon. publ. Athen. vol. II. p. 77. Orationum ex CCXXXIII., quas Photius legit, triginta quatuor exstant.

calceos Sicyonios] σικυώνια ὑποδήματα mulierum erant, λακωνικαί virorum, certe Aristophanis aetate: v. Poll. VII. s. 93. Athen. IV. 155. C. Balduin. de calceo p. 197. Gronov. Obss. IV. 25. p. 530. ed. Frotscher. Socratis responsum Diogenes Laertius habet II. 40: καλὸς μὲν ὁ λόγος, οὐ μὴν ἁρμόττων ἐμοί. Aliter rem narrat Stobaeus Serm. VII. 90.; a Socrate orationem cum rosa comparatam esse, qua quamvis pulchra ad coronam uti se non deceret. — Rei et Ciceronis de ea verborum meminit Quintilianus II. 15, 30. XI. 1, 11.

non uterer, — sic illam orationem] dure sane a recta ad obliquam dictionem transitur, quae res non potest nisi Graecorum more imitando excusari. Longe expeditius aliud orationis miscendae genus est, cuius exemplum exstat c. 56, 240., ubi cum narratio coepta esset ab infinitivo narrativo: *Galba autem alludens varie et copiose multas similitudines afferre*, is infinitivus cum modo orationis obliquae confusus est, ut pergeretur: *atque illum ad auctores confugisse*. Haec enim duobus deinceps membris pari dignitate compositis procedit oratio; illo loco una sententia est, cuius protasis recte, apodosis oblique profertur.

et oratoriam] Schuetzii commentum *et ornatam* etiam Muellero placuit, inepte alterum dici iudicantibus. Sed *ora-*

toria oratio est quae oratorem deceat; oratores autem nec forti semper animo sunt et multa indigna faciunt ad blandiendum populo iudicibusve, quibus deterior causa potior videatur. Hoc a se repudiat Socrates.

neque solum primis sententiis] copiose explicatur haec res libro Meieri et Schoemanni, qui inscribitur *der Attische Prozess* p. 171. sqq. 300. sqq. 704. sqq. Socratis ἀσεβείας rei causa *aestimabilis* erat s. τιμητός, id est talis, in qua, cum poena lege definita non esset, reo condemnato iudices constituerent quid multae solvendum luendumve esset. In tali causa accusator poenam irrogabat iam libello accusatorio definitam (τιμᾶσθαι τῷ φεύγοντι), deprecabatur levioremque postulabat reus (ἀντιτιμᾶσθαι s. ἑαυτῷ τιμᾶσθαι). Quo facto secundis sententiis ferendis iudices decernebant utrius aestimatio rata esset, interdum mediam quandam constituentes (τιμᾶν τῷ φεύγοντι).

232. *et ut ei victus — in Prytaneo*] exempla pronominis correlativi pro reflexivo positi attulerunt Goerenz. ad Cic. Legg. I. 7, 23. Matth. ad Rosc. Am. 34, 95. Buechner. ad Rosc. Am. 2, 6. Kritz. ad Sall. Iug. 96, 2. aliique ab hoc collecti, estque causa perspicua. — *Prytaneum* tanquam urbis penetrale a Theseo, cum quatuor oppida in unum ἄστυ contraxit, conditum est, Vestae sacrum et perpetuo igni custodiendo constitutum orbiculari forma et concamerata: v. Casaub. anim. ad Ath. XV. p. 700. D. et C. O. Muellerum in encyclop. ab Erschio et Grubero suscepta vol. VI. p. 237. In hac aede publico sumptu coenabant quinquaginta πρυτάνεις s. senatores singulis quasi mensibus res civitatis gerentes, legati et cives bene meriti: v. Boeckh. Oecon. publ. Atheniens. Vol. I. p. 265. Annotavit Henrichsenus.

233. *dicendi inscientiam*] v. ad I. 22, 99.

LV. 234. *tum, cum dicebat, videbam*] *non v.* Stephanus et Lambinus. „Quod cur vulgatae lectioni praetulerit Orellius nescio; neque enim quidquam intercessit, quo fieret, ut nunc magis, quam tum, cum Crassus dicebat, Antonius hoc cerneret.“ *Henrichsen.* Quippe *tum* est *iam tum*, et senten-

tia sic constat: statim, cum dicebat introspexi calliditatem tuam, qua putabas fore, ut et Scaevolae benevolentiam retineres et causa, quae te impulisset ad ius perdiscendum, nos lateret. Haec iocose dicta esse ad Crassum leni cavillatione provocandum apparet; Heusingero Schuetzio Henrichsenio Bakio suspecta sententia nobis ad colloquii ingenium aptissima videtur.

incomptam] quod codd. fere omnes addunt *et incomitatam* iure inde a Pearcio a verbis Ciceronis seclusum est. Clarum est enim ex minus probata proximi vocabuli scriptura *incomtam* absurdissimo invento procusum. Nec explicari potest. Nec enim *incomitatam* dici iuris prudentiam par est, quae ipsa inter alias eloquentiae comes adiungitur c. 17, 74. (cf. §. 236.) nec potest eadem esse quae *indotata*, quod ineptum nuperi hominis commentum Ciceroni intolerandam *βαττολογίαν* infert. Maxime laborat autem ab inconcinnitate. Nunquam a se impetrasset Cicero, ut binis verbis ad bina nomina relatis tertium adderet, quod quo referretur non haberet. Cf. elegantissimum virum Handium de Stilo Lat. p. 387 sqq. Quanquam etiam a Nonio lectum est v. *dotatam* p. 450. Merc.

235. *et late patet*] est ubi *late patere* significet *ad multas res gerendas pertinere* s. *convenire, in multis vim habere*, quod Germani dicimus *allgemeine* s. *vielfache Anwendung finden*. Ea vi in nullo Ciceronis libro frequentius legitur, quam in eis, qui sunt de officiis. Vide I. 2, 4: *latissime patere videntur ea, quae de officiis tradita ab illis et praecepta sunt.* 8, 26: *quod enim est apud Ennium, nulla sancta societas nec fides regni est, id latius patet.* II. 15, 54: *non dubium est, quin illa benignitas, quae constat ex opera et industria, et honestior sit et latius pateat.*

suo quoque] *quoque* hic a iusta sua vi, qua significat *pariter atque* (nos *gleichfalls* s. *ebenfalls*) deflexum ponitur pro *adeo*. Eadem legitur I. 30, 134: *cum mihi quoque sitis molesti.* Neminis enim praecessit mentio, cui praeter Crassum molesti esse possent. p. Quinct. 1: *ita, quod mihi consuevit in ceteris causis esse adiumento, id quoque in hac*

causa deficit. Positus declarat significari *καὶ τοῦτό γε δή, adeo.* Caelius ad Ciceronem Divers. VIII. 1, 1: *tametsi tu scio quam sis curiosus et quam omnibus peregrinantibus gratum sit minimarum quoque rerum, quae domi gerantur, fieri certiores.* Plinius Epp. I. 14, 6: *Serrana tamen Patavinis quoque severitatis exemplum est.* Paulo aliter, sed non minus singulari ratione dictum exstat de Or. II. 11, 47: *non enim, si est facilius, eo de numero quoque est excerpendum. Eo* non colligandum est cum *numero*, sed significat *propterea;* sed *quoque* idem est quod *protinus etiam.* Ceterum *novo et alieno ornatu ornare*, quod adeo displicebat Schuetzio, ut correcturus esset *vestitu ornare* colore ducto ex Bruti 95, 327., etsi minime apte defensum est a Goerenzio viro *ἀκριβείας μεστῷ*, qui etiam *vitam vivere* Ciceroni largitum ibat, quod nemo praeter Comicos in imprecandi mali formula dixit, tamen tutissimum est Viri Summi Lobeckii disputatione de Figura Etymol. in Paralipomenis vol. II. p. 501. praecipue p. 523 sqq.

236. *leguleius*] Quintilianus XII. 3, 11: *alii se ad album* (i. e. praetorum edicta in albo proponi solita) *ac rubricas* (i. e. iuris consultorum libros) *transtulerunt et formularii vel, ut Cicero ait, leguleii esse maluerunt;* quem locum bene explicat Spaldingius. Quem *formularium* ille, eum haud paulo elegantius *cantorem formularum* Cicero; i. e. non eum, qui formularum verba (s. *carmina*) semper in ore atque in promptu habet, sed qui eas consulentibus praeit, quasi praecinens quod illi sequantur. Idem *praeco actionum* vocatur, quod quibus quemque actionibus uti oporteat denuntiat quasi imperiose monens pro sua peritia. *Aucupem syllabarum* non recte explicuit Henrichsenius. Est enim is, qui verbi legis et stipulationum insidiose interpretando clienti commodum, adversario detrimentum quaerit. Caecinam defendens, cuius adversarius etiam illo argumento nitebatur, quod illum bonis *deiecisset*, non *eiecisset*, Cicero aptissime *aucupia verborum et literarum tendiculas* exprobrat c. 23, 65.

LVI. 237. *quibus verbis coëmptio fiat*] v. Nonium v. *nubentes* (XII. 50.) ex Varrone de Vita P. R. Serv. ad Virg.

Georg. I. 31. et Aen. IV. 103. Isid. Origg. V. 24.: inprimis autem Gaium I. 113. Is: *coëmptione*, inquit, *in manum conveniunt* (feminae) *per mancipationem, id est per quandam imaginariam venditionem, adhibitis non minus quam quinque testibus civibus R. puberibus item libripende praeter mulierem eumque, cuius in manum convenit.* De ritu et verbis coëmptionis faciundae Boëthius in comm. in Cic. Top. 3, 14. haec habet: *coëmptio certis solemnitatibus peragebatur et sese in coëmendo invicem interrogabant; vir ita: an sibi mulier mater familias esse vellet. Illa respondebat velle. Item mulier interrogabat an vir sibi pater familias esse vellet. Ille respondebat velle. Itaque mulier viri conveniebat in manum et vocabantur hae nuptiae per coëmptionem; et erat mulier mater familias viro loco filiae.*

erctum cieri — erciscundae] Festus in v. *erctum citum: fit inter consortes, ut in libris legum Romanarum legitur. Erctum a coërcendo dictum, unde et erciscundae et erciscі; citum autem vocatum a ciendo.* „Igitur *erctum* (sine dubio a Graecorum εἴργω) *ciere*, quod proprie significat rem coactam loco movere, est patrimonium vel hereditatem dividere; v. Serv. ad Virg. Aen. VIII. 642. cf. *Dirksen*, Uebersicht der bisherigen Versuche zur Kritik und Herstellung der Zwölf-Tafel-Fragmente p. 389. sqq." *Henrichsen.* Eadem vi praedita est formula *familiam erciscere*, idem quod *hereditatem dividere* significans; unde dicitur *familiae erciscundae causa, arbiter* (Cic. Caecin. 7, 19.) *actio, iudicium, iudex* (Gaius II. 222. IV. 42. Dig. X. 2. XLIV. 2, 8; v. Dirksen Manuale latin. font. iuris civ. R. p. 326.); item *ercto non cito* pro *patrimonio non diviso*, v. Gell. I. 9. Serv. l. c. *Familiam* de omni hereditate dictam explicat Gronovius ad Ter. Heaut. V. 1, 36.

238. *M'. Curi*] de his causis v. c. 39 et 40.

239. *P. Crassus*] Dives, P. Mucii pontificis maximi frater; v. ad c. 37, 170. De *Galba* dictum ad. c. 53, 227. Eius filius *C. Sulpicius Galba* Crassi gener sacerdos *rogatione Mamilia Iugurthinae coniurationis invidia, cum pro se ipse dixisset, oppressus est*, quae Ciceronis verba sunt in

Bruto 33, 127. De C. Mamilii Limetani tr. pl. rogatione a. 644. perlata aequior Cicerone iudex est Sallustius Iug. 40.

assectaretur] *assectari* est honoris causa candidatum in prensando comitari, ut commendetur. De qua re gravissimus locus est in Q. Ciceronis libro de Pet. Consul. 9. Scripsit etiam singularem librum *de Assectatione* Schwarzius, repetitum cum aliis eiusdem auctoris dissertatt. selectis ab Harlessio, Erlangae 1778.

240. *ille fidenter homo peritissimus*] longe elegantissima scriptura non intellecta pluribus corrigendi causam dedit. Verba non ita componenda sunt, ut *ille homo* colligentur, sed ut *homo peritissimus* pro *quippe homo peritissimus* dictum appositionis vinculo teneatur. Dirimuntur *ille* et *homo* cum vitandae ambiguitatis causa, tum quo Crassi illa confidentia addita peritiae significatione qua in re nixa fuerit ostendatur.

alludens varie] alii *urbane et quasi ludendo disputans* interpretantur, alii secundum Ernestum ita, ut is dicatur *alludere varie*, qui aliquem variis rationibus aggreditur, ut aut de sententia deducat aut in suam adducat. Recte, puto, *aggrediendi* verbo usus est, dum addidisset *magis ludentem, quam serio*, ut significetur *quasi ludentem tentare*. Non habeo alium eius significationis auctorem, sed comparari Graecorum potest προσπαίζειν, i. e. παίζοντα πειρᾶσθαι.

LVII. 241. *in controversiis*] *his in controversiis*, quod Orellio correctione inferendum videtur, quomodo cum *hac parte iuris* apte conveniat, alius intelligito. Cum *haec iuris pars* sit illa, in qua causae indubitabiles versantur, sane blanditur Lambini suspicio *haec pars iuris incontroversi*, i. e. quae est iuris incontroversi s. qua ius incontroversum continetur. Nam si vulgatam scripturam ita interpreteris: *licet hanc partem iuris* (haud ambigui), *cum in iudicio causam agas, ignorare*, haec exsistit difficultas, quod *controversia* ipsum illud significat, quod inter duos litigantes dissensio est, sed non causam in iudicium delatam, in qua tamen sola oratorium opus cernitur. Rectius autem *non controversi*

suspicatur Bakius; alterum enim latinum non est. Ego verba ad sententiam perversa uncinis inclusi. — Ceterum *agnasci* significat filium post nasci aut adoptari, quam testamentum sit factum: Cic. Caecin. 25, 72. cf. Gaium II. 138.

242. *amentatas hastas*] *amentum* lorum est, quo religatae hastae sunt, ut manu inserta vehementius torqueantur. De alia parte instrumenti oratorii dicitur in Bruto 78, 271: *Hermagorae praeceptis — etsi ornamenta non satis opima dicendi, tamen, ut hastae velitibus amentatae, sic apta quaedam et parata singulis causarum generibus argumenta tradunt*ur. Rursus de alia Quintilianus IX. 4, 9: *compositione velut amentis quibusdam nervisve intendi et concitari sententiae videntur.* Huius quidem sententiae fons est Cicero Or. 70, 234: *cuius* (Demosthenis) *non tam vibrarent fulmina illa, nisi numeris contorta ferrentur.*

243. *frequens enim te audivi atque affui*] de addito *affui* post *audivi* v. explicatt. ad II. 47, 196. Verum inest in sententia etiam figura zeugma, quam Veterum plerique *σύλληψιν* vocitarunt, *συνεζευγμένον* Aquila Romanus p. 187. Hanc ex Cicerone illustrare non ab re visum est, cum quia pertinet ad hunc locum, tum quia Zumptius Gramm. §. 775. non plus uno exemplo Ciceroniano habet, Mil. 1. Agnosco autem hic figuram, quia scio quidem *frequentem* non raro dici de re saepe facta, sed talis esse debet, in quam facile sermo declinet a *loci* significatione. Sic fit, cum in Cat. M. 11, 38. dicitur *venio in senatum frequens;* Or. 5, 15. *Demosthenes frequens fuit Platonis auditor* i. e. frequens affuit ad audiendum, quod non potuit dici *frequens audivit;* Rosc. Am. 6, 16. *Roscius fuit Romae frequens.* Sic igitur illo nostro loco *frequens affui* commode, *frequens te audivi* duriuscule dictum. Est autem zeugma et *verborum* et *rectionis.* Verborum, ut de Or. I. 62, 264: *quae abs te de officiis praeceptisque oratoris quaesita sunt.* Sunt enim officia, sed non sunt praecepta oratoris. III. 57, 216: *totumque corpus hominis et eius omnis vultus omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant, ut motu animi quoque sunt pulsae.* Deleri *totumque — vultus* volebat Schuetzius.

Catil. III. 10, 24: *omnis hic locus acervis corporum et civium sanguine redundavit.* Legg. II. 17, 43: *ardentes cum cupiditate, tum metu, tum conscientia,* durius illud ceteris, quia verbum cum tribus colligatum ad unum solum accommodatum est. Liv. XXII. 6, 3: *agrosque et urbem est depopulatus.* Ita excusari etiam puto *antiquitatis iter mutuabor* de Or. I. 60, 256. ubi v. Alia Liviana habet Drakenborchius ad XL. 42, 11. Sallustiana Cort. ad Catil. p. 106. cf. Kritz. ad Iug. p. 75. Iuliana Oudend. ad B. G. VIII. 5, 2. Tacitina quaedam iudicat Handius de Stilo Lat. p. 423 sqq. Peerlkampus autem, quo acrius versus tanquam non Horatianos exagitare possit, zeugma ignorare videtur plane, cum ad Carm. I. 4, 16. et ad I. 24, 1. ea scripserit, quae mirabundi legimus. — At zeugma rectionis video admitti a Cicerone Accus. Verr. II. 11, 29: *cum amicos in provinciam quasi in praedam invitabat.* Altero enim loco *in* motum aliquo versus, altero consilium motus instituendi significat; cui loco simillimus est ille Tusc. I. 40, 97: *vadit in eundem carcerem et in eundem scyphum Socrates.* ib. I. 1, 1: *percipere philosophiam Graecis literis et doctoribus.* Prior enim ablativus est instrumenti, alter non item. Huic simile exstat de Or. I. 50, 216: *non — eiusdem hominis atque artis utraque facultas existimanda est.* Pars artis est utraque facultas, sed possidet eam homo. Denique medium quendam utriusque generis sedem ea exempla tenent, quae alterum verbum proprie, alterum tralate dictum habent. Cic. Rosc. Am. 29, 80: *sectores collorum et bonorum.* Planc. 10, 26: *Marium e civili ferro atque ex impiis manibus eripuerunt.* Fin. II. 22, 73: *sibi et torquem et cognomen induit.*

ingenium Scaevolae] est Q. Scaevola Crassi in consulatu collega a. 659. filius P. Mucii item pontificis maximi consulis a. 621. Qui paulo ante commemoratur illius patruus augur est, v. ad c. 7, 24. Qui cum et adsit et *bonus vir* dicatur et statim *soceri* nomine accuratius describatur, tam ineptum est nomen eius insuper addi, ut ea res non modo in Latina, sed in nulla utique lingua ferenda sit.

244. *scriptum plurimum valere*] similiter de Crassi in Curiana causa defensione loquitur Brut. 39, 145.

245. *ad Hostilianas actiones*] testamentarias fuisse ex hoc loco intelligitur. Henrichsenus utitur Hugonis auctoritate, in Hist. Iur. R. p. 287. et 307. ed. sextae.

si testamentum defenderes, sic ageres] haec non est enallage temporum, quo vulgo vocabulo utuntur, sed exemplum universe ponitur quomodo Crassus et nunc et omni tempore acturus sit, si talis unquam provincia ei obtigerit. Exposui rem in comm. de formis enuntiatt. conditionall. L. L. p. 39. sqq. aliorumque errores convici. Sed illud sane durius, quod sequitur: *si causam ageres militis, patrem eius a mortuis excitasses.* In una enim eademque sententia a notione generali talis rei, quae et nunc et olim fieri possit, ad eam transitur, quae quasi olim gesta narratur. Antonius enim auditores in mediis rebus collocat vivamque iudicii, quasi adessent, imaginem eis ante oculos constituit; hoc dicit: *si nunc eam causam ageres, dudum id egisses, ut hominem a mortuis excitares; ab ipso enim orationis principio, cum summam rei non in iure, sed in commovendis iudicibus verti videres, ad animos eorum artificio oratorio pertractandos aggressus esses.* — *Ab inferris mortuos excitare* in oratoris gravis et vehementis artibus recensetur Or. 25, 85.

uti lingua nuncupassit] verba legis sunt: VTI LINGVA NVNCVPASSIT (i. e. palam nominaverit s. dixerit), ITA IVS ESTO. Gaius II. 104. Festus v. *nuncupata.* „Haec verba saepius in XII. tabulis scripta fuisse videntur atque haec formula quaecunque sic palam pronuntiata essent rata esse iubebat, etiam in testamentis: cf. Inv. II. 50, 148. Gai. l. c. Beier. ad Off. III. 16, 65. p. 299 sqq. Dirksen l. c. p. 397 sqq.“ *Henrichsen.* Idem secundum Schuetzium proxima sic explicat: ita, ut illa XII. tabularum verba non maiorem habitura fuissent auctoritatem, quam si in rhetoris alicuius formulis scripta essent. Quae ratio ferri non potest. Nec enim rhetor formulas habet nec cum duodecim tabulis ei aliquid commune est, nec *magistrum* intelligere *eloquentiae* omnino licet, cum de ea arte hic nemo loquatur. Nihilo

probabilior Pearcii ratio est de magistro intelligentis, qui bonis sub hasta vendendis praesit et quanto pretio quaeque res vendi debeat suo arbitratu statuat. In hoc enim magistri auctionum negotio formula legis *uti lingua nuncupassit* suum quendam locum et quasi ius non habet. Ingeniosa, sed non verior est Strebaei interpretatio carmina magica intelligentis, quibuscum legum carmina conferantur, ut soleant gravia levibus, vera falsis. In magicis enim carminibus quid sibi vult *magister*? Ego *ludi magistrum* dici puto, qui pueris exercitandi gratia dictet, ut antiquata et deposita carmina Livii Andronici, quem ad modum Horatio Orbilius (Epp. II. 1, 71.), ita legum praescripta et duodecim tabularum formulas: nam etiam hoc in ludis factum esse constat. Haec *carminis* vocabulo dicuntur, ut omnia, quae recitantur vel praeeuntur cum gravitate vel sanctimonia. Nec enim, dum pueros occupatos tenerent, pensi habebant rectene an secus eos exercerent: v. Cic. Tusc. II. 11, 26. Fin. IV. 4, 10. dictata magistrorum ubique contemnentem; cf. Horatium l. c.

LVIII. 246. *nam quod inertiam accusas*] Recte hanc sententiam defendit A. Matthiae in Seebodii Misc. Cr. I. p. 678. Ita enim instituta oratio: *nam quod inertiam accusas adolescentium, primum quod facillima sit, deinde quod sit plena delectationis, iniuste facis: nam primum quam sit facilis* etc. non recte decurrit, quod Antonius crimina illa adolescentibus obiecta non omnia deinceps ponens, sed singula refutanda suscipiens tam multa media inserit, ut paene cogatur ab instituto verborum ordine desciscere. A suspicione vitii deterrere nos iam illud debet, quod eadem sermonis forma tot versibus interpositis iteratur: *quod — accusat —; quae quam facilis sit illi viderint*, et post: *deinde, quod sit plena delectationis, in qua tibi remittunt omnes istam voluptatem.* Admodum similis oratio est N. D. II. 37, 94: *Isti autem quem ad modum asseverant ex corpusculis — concurrentibus temere atque casu mundum esse perfectum vel innumerabiles potius in omni puncto temporis alios nasci, alios interire: quod si mundum efficere potest concursus atomorum, cur porticum, cur templum, cur domum, cur urbem*

non potest? Sic enim oportebat: *non video cur idem concursus atomorum porticum templum domum urbem efficere non possit*? Sed apodosi aliter instituta illud necessarium *non video* plane excidit.

Teucrum — Manilianas] De Teucro Pacuvii v. ad II. 46, 193. *M. Pacuvius* Ennii sororis filius natus Brundisii a. 534. Romae C. Laelii Sapientis familiaritate usus cum ad summam senectutem tragoedias docuisset, prope nonagenarius Tarentum se recepit ibique mortuus est: v. Cic. Lael. 7, 24. Brut. 64, 229. Gell. N. A. XIII. 2. *M.' Manilius*, de quo dictum ad c. 48, 212., *venalium vendendarum leges* i. e. formulas conscripsit, quas *actiones* vocat Varro R. R. II. 5. p. 182. Bip., ad quas mancipationes fiebant et mancipiorum leges conficiebantur; quanquam apud hunc regnat prava scriptura *Mamilius*, quam ne Muellerus quidem sustulit L. L. VII. 105.

247. *ipsas sua vetustate consenuisse*] unde *ipsa* in nuperas editiones venerit nescio. *Ipsas sua vetustate* leges consenuisse non significat αὐτοὺς δι' ἑαυτῶν, sed nemine senectutem illam accelerante, non aliena et quasi externa causa eis officiente; v. Wunder. var. lectt. cod. Erf. p. LXX. Infelicissima hic prostat Muelleri coniectura creditae elegantiae specie auctori subnata, *prisca sua vetustate*. *Priscum* enim cum id sit, quod propter vetustatem de more et quasi memoria hominum sublatum sit, plane balbutiens oratio est *consenescere prisca vetustate*. Confer dicta ad c. 43, 193. et III. 38, 153.

quam sit bellum] vocabulum *commodi* vim cum familiari quadam et paene iocosa festivitate coniungens. Cic. Divers. IX. 2: *mihi in mentem venit bellum esse aliquo exire*. Att. IV. 16: *recordor quam bella paulisper nobis gubernantibus civitas fuerit*. Mur. 11, 26: *cum hoc fieri bellissime posset — noluerunt* (facili et simplici modo litem intendi). Infra c. 60, 255: *subsidium enim bellissimum existimo esse senectuti otium*. Brut. 85, 293: *bella ironia, si iocaremur*.

249. *nunc licet*] Schuetzii coniectura necessaria ascita coactis et non ferendis Muelleri et Orelli aliter, ac vulgo

fit, distinguentium rationibus abstinere licet. Pluribus quam sit necessaria emendatio ostendit Henrichsenius: paucis nos defungamur. Primum enim omnis antiquitas Romana clamat hominibus occupatis, qui vix feriato tempore paucis diebus ruri recreabantur, otium non fuisse praediorum fructus causa invisere: quin vix delectabantur eos obeuntes; nam ne obeundi quidem negotium paucarum horularum erat in ea fundorum magnitudine. Deinde quid sibi vult, ut Henrichsenii verbis utamur, illa affirmatio per interrogationem expressa *cui nostrum non licet?* cum in sequentibus, quae quasi praeparari debent hac interrogatione, id urgeat Antonius, sine exercitatione et sine rei rusticae cognitione se ceterosque quod opus sit efficere posse? Denique quam inepta est haec oppositio: *licet nobis rei rusticae operam dare; tamen nemo tam caecus, tam vecors est, ut nesciat quid sit sementis, quid messis?* Quasi qui rei rusticae operam dent, tam vecordes sit, ut nesciant. Hoc sensit nuperus interpres, ἀνὴρ οὐχ ὁ τυχών, et subaudiri inter utramque partem sententiae vult *sed nemo facit.* Sic sane omnia ubique subaudiri licitum esset.

si cui fundus inspiciendus] „*fundum inspicere* est vel arbitri vel advocati vel iudicis exorta forte de finibus fundorum aut alia eiusmodi de causa inter vicinos controversia.“ *Schuetz.*

procuratori — villico] *procurator* res rusticas quasi domini vicarius curat rationesque domini conficit: v. Columellam I. 6, 7. Petronium 30. ibique intpp. *Villicus* ipse servus familiae rusticae custos operisque faciendi auctor praepositus est: Cato R. R. 142. Colum. l. c. et XI. 1, 3.

Mayonis — libri] laudant hos Varro R. R. I. 1, 10. Plin. H. N. XVIII. 5., qui senatum narrat peritis negotium dedisse, ut libri illi duo de triginta numero in Latinam linguam transferrentur, etsi iam ante M. Cato rei rusticae praecepta conscripserat.

conteramur] id est *perpetuo versemur*, addita quidem virium aut aetatis rerum molestia conficiendae significatione. Cic. Fin. I. 21, 72: *aut se* (Epicurus), *ut Plato, in musicis*

geometria musicis astris contereret? Caecin. 5, 14: *defensoris nimium litigiosi, contriti ad Regiam, inepti ac stulti inter viros, inter mulieres periti iuris et callidi.*

250. *in rem praesentem*] ad locum, unde praesentes rem et fines inspicere possimus, quem ad modum interpretatur Beierus ad Off. I. 10, 32., qui contulit Livii XL. 17. pr.: *Eodem anno inter populum Carthaginiensem et regem Masinissam in re praesenti* (i. e. in loco ipso, de quo litigabantur) *disceptatores Romani de agro fuerunt.*

perscriptionibus] „Quaecunque in tabulas praesertim trapezitarum referuntur, sive ut ipse debeas sive ut tibi debeantur, dicuntur *perscribi.*“ *Beier* ad Off. III. 14, 59.; et *perscriptiones* sunt literae s. chirographa, quibus creditor ad argentarium vel alium quempiam remittitur, unde pecunia ei numeretur. Iam Lambinus comparavit Att. IV. 18, 2. p. Rosc. Com. 1. pr. Addi possunt Att. XII. 51, 3. Flacc. 19, 44. Phil. V. 4, 11. Liv. XXIV. 18. item intpp. ad Ter. Phorm. V. 7, 30. et Beier. exc. IV. ad Off. III. p. 432 sqq.

LIX. 251. *Roscii gestum et venustatem*] de falsa specie hendyadyos explicui ad c. 21, 94.

Graecorum more et tragoedorum voci serviet] *Graecos* intellige non *tragoedos*, hi enim, cuiuscunque nationis erant, voci serviebant omnes, sed *oratores*, qui in meditando declamandoque varia vocis excolendae artificia adhibebant studioseque vitabant nocitura. Haec exponit Ciceronem secutus Quintilianus XI. 3, 22: *nam neque certa tempora ad spatiandum dari possunt tot civilibus officiis occupato nec praeparare ab imis sonis vocem ad summos nec semper a contentionibus condere licet* (quae Cicero hic *excitare et recipere* dicit) —; *ne ciborum quidem est eadem observatio.* Eodem etiam fistula φωνασκοῦ pertinet, qua C. Gracchus usus est (de Or. III. 59, 225) auctore, puto, magistro suo Menelao; nam consuetudinem illam ut oratori minus convenientem vituperat Cicero Crassi ore ib. 61, 227. Quanquam probabiliter suspicari videor *et tragoedorum* esse interpretis *Graecos* explicaturi. *Vox* enim *tragoedorum* oratori tribuitur c. 28, 128. Uncis igitur inclusi. Bakius solum *et* eiecit, quod

elevavi in Comm. Cr. *Voci servire* est *facere quae voci prosint* s. curare, ut iuvetur. Ita dicitur *valetudini servire* Divers. XIV. 2. *utilitati* Att. III. 16. *vectigalibus* de Or. II. 40, 171. *populo et sibi* Rosc. Com. 8. *rei publicae* Planc. 38, 92. *commodis* Sext. 45, 97. *utilitati et saluti* Q. Fr. I. 1, 9. ipsum nostrum *voci servire* legitur de Or. III. 60, 224. Sed alia sententia sunt *famae servire* Att. V. 10. *rumori* Q. Cic. de Pet. Cos. 13, 50. *temporibus* Divers. X. 3. *iracundiae* Prov. Coss. 1, 2. i. e. parere. *oculis civium* Phil. VIII. 10, 29. de persona principis dictum de civium iudicio solliciti, qui eorum oculos veretur ne offendat. Ad priorem illam significationem referendum est Quintilianeum *memoriae et sono vocis servire* I. 12, 3.; ad alteram *servire decori* I. 6, 18. *metro* 8, 14. Fucata elegantia Plinius in Epp. I. 3. posuit *subiectum et servientem Euripo lacum*, quippe in quem ille defluat et quasi exoneretur; v. Intpp.

paeanem aut † munionem citarimus] clarum est non dici de *pede* paeane, qui rectius *paeon* dicitur, quae ineptissima sententia nuper ab homine nescio quo prolata est, sed de *carminis* vel *modorum genere* ita dicto. Quid enim prodest voci paeones vel anapaestos vel dactylos iterare pronuntiando? Idem *σκιαμαχεῖ citare* dici non posse pro *decantando* multis verbis iactans. Hoc ne in mentem quidem venit Heindorfio locum Horatii geminum cum hoc comparanti Serm. I. 3, 8. et inde significationem verbi illustranti, quod, cum *ciere fletus gemitus mugitum verba* usitatissimum sit, idem etiam in *citare* cadere videatur. Sed sane non est *cantare*, sed *cantare incipere*, *insonare*, quod semilatine dicimus *intoniren* i. e. *anstimmen*. Hoc in Tigellium optime convenit, qui multum rogatus canere recusans, ubi placuerat, crebrius omnium voluntate *carmen ordiebatur*: Iobacchus enim carmen est ab invocato Baccho nomen adeptum: v. Pollucem IV. 7, 53. Etiam in eo bene habet, qui vocem ab acutissimo ad gravissimum sonum ascendendo et recipiendo exercitaturus est. Scholiastae Horatiani rem non intellexerunt, unum si Cruquianum exceperis, quanquam ne is quidem satis perspicue loquitur. — Ceterum *citarimus* coniunctivus est, quo non

minus utendum erat quam paulo ante in illo *ante quam pronuntient*; non tam propter coniunctivos praecedentes, a quibus suspenditur oratio, quam quia de re non facta, sed consilio faciendi cogitata dictum est: v. Kritz. ad Sall. Catil. 4. p. 26. cf. Herzog. ad Caes. B. Civ. I. 41. p. 123.

253. *clarissimorum hominum auctoritate*] Eandem sententiam Crassus posuerat de pragmaticis agens c. 45, 198. Verum quam addit Graecarum rerum cum Romanis comparatarum reprehensionem, ea vana est. Bona enim Atticae civitatis aetate omnes oratores satis callebant ius civile.

LX. 255. *qui iam diu dicis remissius*] ipse Cicero aetate provectior fecit, quod hic Crasso tribuit. Sic enim sese et Roscium, qui senior numeros in cantu remissiores fecisset, comparans loquentem inducit fratrem suum Legg. I. 4, 11: *te ipse mutasti et aliud dicendi instituisti genus, ut, quem ad modum Roscius familiaris tuus in senectute numeros in cantu leniverat ipsasque tardioras fecerat tibias, sic tu a contentionibus, quibus summis uti solebas, quotidie relaxes aliquid.* Feliciter *leniverat* correxit Hermannus Opusc. I. p. 300; legebatur enim *cecinerat*.

sermone paulo intentiore] *sermo* est sedatus loquendi modus, qualis in familiari colloquio esse solet, quem ad modum fere definit Ernestus lex. technol. Lat. rhet. p. 345., sed non recte addit eum opponi *clamori*, etsi ita locutus est ἀχυρώτερον Script. ad Her. III. 12, 21., qui non inepte tamen hanc ponit finitionem: *sermo est oratio remissa et finitima quotidianae locutioni*, III. 13, 23. Rectius *contentionem* i. e. τρόπον παθητικόν opponi dixisset, ut Cicero fecit de Or. III. 45, 177. et Off. I. 37, 132. *Clamor* enim est contentionis comes et signum; qua de re illo, unde egressi sumus, loco perapte dicitur *lateribus et clamore contendere*. De *sermone* in primis inspiciendus est locus Or. 19, 64; ubi de oratione philosophorum: *nihil iratum habet, nihil invidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum; casta, verecunda, virgo incorrupta quodam modo. Itaque sermo potius, quam oratio dicitur.* Via autem vocabuli transferendi facile intelligitur ex eo, quod inter varia dicendi

genera etiam *sermones* ponuntur de Or. III. 55, 211. Qua de re sermoni etiam *oratio* i. e. loquendi genus vehementius opponi videtur Brut. 68, 240., et C. Piso vocatur *orator sermonis plenus* ib. §. 239. i. e. qui sicut Laelius et Scipio, non alia nisi remissa et sedata oratione uteretur. Horum pleraque Ernestus attulit l. c. Addo Cic. de Or. III. 53, 203.: *quae* (dissimulatio, εἰρωνεια) *est periucunda, cum in oratione non contentione, sed sermone tractatur.* Quintil. X. 1, 73: *ille contionibus, hic sermonibus melior.* XI. 3, 25: *ediscere — quae et clamorem et disputationem et sermonem et flexus habeant.* ib. §. 64: *in expositione ac sermonibus recta* (vox) *et inter acutum sonum et gravem media.* Comparari etiam potest quod *disserere* pugnando et certando opponitur Div. in Caecil. 13, 44., et quod *disputatio* genus quoddam loquendi disputationibus philosophorum argumenta rerum placide perpendentium simile vocatur: quem ad modum non solum Quintilianus eo vocabulo usus est l. c., sed etiam Cicero p. Caelio 11, 27: *plusque disputationis habuit, quam atrocitatis* (obiurgatio). Ceterum *contentionem* ex nostro loco et III. 45, 177. enotavit Nonius p. 259. Merc.

256. *antiquitatis iter*] sane nemo *iter mutuari* potest, quae causa Henrichsenio fuit, cur locum mendi suspectum haberet; sed hoc figura ζεύγματος excusari puto, de qua exposui ad I. 57, 243; eoque modo etiam *labor et iter disputationis*, quod specie simile est, explicari videtur de Or. II. 57, 234. Gravius est, quod idem V. D. animadvertit, vix videri dici posse *iter antiquitatis* id iter, quod quasi per antiquitatem peragrantibus instituitur, quo non solum res gestae, sed etiam situs instituta mores religiones urbium et civitatum cognoscantur, ut ego olim explicui in Brutum commentatus c. 59, 214. Ne ego quidem exemplum habeo, quo genitivus praepositioni *per* subrogetur. Nec dubito tamen ita dici potuisse, qui plurimis praepositionibus id accidere meminerim. Pro *a* non de locis quidem, sed tralate dicto genitivum habes Cic. Lig. 1, 1., ubi legitur *liberatio culpae*; Q. Fr. I. 1. *liberatio molestiae*; Liv. XXXVIII. 49, 6. *defensio criminis*, ubi cf. Drakenborch.; Cic. Fin. V. 17, 47.

exstat *vacuitas doloris*; apud Scr. B. Afr. 48. *terror Caesaris* i. e. ab eo illatus, quod cave confundas cum *amore* s. *caritate alicuius*; quin ne illud quidem simile *eius* (Periclis) *vim terroremque timuerunt* Brut. 11, 44. quippe δεινότητα. Tac. Ann. XI. 6. *patris sui defectores*. *De* significatione mentali (*abstractam* nos dicere solemus) cum genitivo confusum est a Cicerone Off. I. 25, 87., cum dixerit *contentionem honorum*; de Or. II. 31, 133. *generum ipsorum universam dubitationem*, cui simile illud Quintiliani *dubitationem utilitatis eximere* I. 10, 28.; Divers. II. 16, 1. *querelam temporum*. Dubitabile est *absolutio maiestatis* Div. III. 10, 10, ubi nomen ad similitudinem verbi dictum videtur. *Ex* proprie s. de locis dictum sibi subrogavit genitivum apud Caes. B. Civ. II. 32., ubi legitur *fuga Italiae*, quem ad modum *fuga Pharsalici praelii* ap. Scr. B. Alex. 42. *In* de locis dici potuit, cum genitivus reperiatur, a Caelio ad Cic. VIII. 1. *in successione Galliarum*, cui simile est *successio provinciarum*, quod ibidem legitur: v. Manutium l. c. Etiam *hospes huiusce urbis* Rab. Perd. 10, 28. ita explicari posset, nisi in hac locutione valuisse videretur similitudo adverbiorum peritiam et scientiam significantium. Pro *in* cum participio rationem gerendae rei indicante genitivum vide Off. II. 17, 58. *repulsa consulatus* i. e. in petendo consulatu; Cluent. 1, 3. *crimina Cluentii* i. e. in eum collata; Lig. 5, 14. *perfugium misericordiae* ἢ ἐλέου καταφυγή, idem quod in misericordia quaesitum, v. Matth. 1. c. Porro *pro* aptum erat, cum genitivum reperiamus Divers. I. 9, 3., ubi Cicero dixit *tuam propugnationem salutis meae*. Deinde *contra* s. *adversus* Manil. 13, 39. *in perfugio avaritiae*, quod est quo quis se adversus avaros sive ab avaris tutatur; *propter* Liv. XXI. 16, 2. *pudor non lati auxilii*. XXII. 5, 4. *genitus vulnerum*, quod excusatur propter coniunctum *ictus corporum* concinnitate quaerenda. Sed exempla Ciceroniana Fin. I. 10. Legg. I. 23. ex tali genitivi usu iniuria defendit Wopkensius Lectt. Tull. I. 20., iure reprehensus ab Handio p. 154. — Ceterum etsi vulgata scriptura, ut feci, defendi potest, posse tamen corrigi satis probabiliter puto *antiqui-*

tatis notitiam, cum iteratio literarum ITATIS et NOTITIAM, quod posterius scribentur *notiam* facile errandi causam praebere potuerit.

257. *exercitationes et — commentationes ac stilus — multi sudoris est*] haud raro verbum singulare, cum plura interponuntur, nomini plurali subnectitur. Cic. Rab. Post. 5, 13: *vos — et senatus frequens restitit.* Divers. VIII. 14, 2: *illi amores et invidiosa coniunctio — recidit.* Qu. Fr. I. 1, 1: *quin multi nuntii fama denique esset ipsa — superatura.* Att. VII. 5, 4: *cum multa mala — tum tyrannus exsistet.* de Or. I. 1, 3: *et quantum mihi — vel causae amicorum vel res publica tribuet otii — conferam.* Accus. Verr. III. 42, 92: *dixit hoc apud vos Zosippus et Ismenias homines nobilissimi.* Non curo exempla, qualia sunt Tusc. III. 3, 5: *cumque — multum ipsa corpora et natura valeat*, alii enim *valeant*; item Inv. II. 3, 11: *ut ex hoc inventa ipsa, ex superiore autem expolitio inventorum petatur.* Sallustiana quaedam eiusmodi collegit Cort. ad Catil. p. 81. cf. eundem ad Lucan. I. 200.; Liviana plurima Gronovius ad XXXVII. 5, 3. A Cicerone hoc σχῆμα abiudicabat Heusingerus ad Off. I, 35, 8.

258. *quendam esse Roscium*] vide Crassi disputationem c. 28, 129 sqq. Ne quis autem hanc Antonii sententiam de oratoribus minus fastidiose, quam histriones audiantur, exceptis pugnare putet cum eiusdem dictis c. 27, illic de apta dictione, hic de sono vocis agi meminerit. Potest aliquis apte dicere et attente audiri etiam dum raucedine laborat; histrio cum irrauserit, exploditur, etsi hoc magis repentina quadam impatientia quam indignatione fit; qua de causa parata est excusatio crudiorem aut ad agendum minus promptum fuisse, quem ad modum legitur c. 27, 124. Veri simile etiam videtur Roscii artem, de qua supra locutus Antonius est, aequiores iudices habuisse, quam Aesopi fortem, sed minus cultam naturam; qui voce, suo et peculiari bono destitutus placere vix potuit.

LXI. 259. *Aesopum*] clarissimus hic tragoediarum actor Ciceroni saepe commemoratus (v. p. Sextio 58, 123. Divin.

I. 37, 80. Tusc. IV. 25, 55. Divers. VII. 1. Q. Fr. I. 2, 8. cf. etiam Quintil. X. 3, 111.) magis natura, quam studio magnus fuisse videtur. Certe eam laudem assecutus non est, quae Roscio artis aemulo contigit, ut omne in suo genere perfectum ipsius nomine diceretur. Qua de re *gravem* vocat Horatius Epp. II. 1, 82., Roscium *doctum*.

260. *Atheniensem Demosthenem*] de Demosthene τραυλίζοντι et summo eius labore in vincendis naturae vitiis narrarunt Plutarchus Dem. 6. scriptor vit. X. oratt. 8. Val. Max. VIII. 7, 1. Quintilianus I. 11, 5. Eandem ferme, quam hic, sententiam posuit Cicero Divin. II. 46, 96: *Demosthenem scribit Phalereus, cum* RHO *dicere nequiret, exercitatione fecisse, ut planissime diceret.* Totum locum a verbis *qui etiam* insititium putat Bakius, cum quia putidam priorum iterationem habeat, tum quia illud de calculis ad spiritum firmandam nihil faciat, sed ad expugnandam balbutiem. At Ciceronis verba haudquaquam eo pertinent. Calculos in os sumpsit Demosthenes, ut in summa difficultate pronuntiandi distincte loqui disceret, quod a balbutie diversum est; et, si Plutarchus Dem. 7. ita intellexit, Cicero certe aliter est interpretatus.

261. *contentiones vocis et remissiones*] in pronuntiandis periodis longioribus *contentiones et remissiones vocis* sunt ἄρσεις καὶ θέσεις φωνῆς, sive is habitus, quo vox ad summam vim extollitur et ad lenitatem rursus inflectitur. Haec alio loco sic invicem opposuisse Cicero non videtur, etsi *contentionem* ita dixit de Or. III. 61, 227. Nec fecit Quintilianus, etsi ipse quoque *contentionem* solam ea vi posuit XI. 3, 22. *remissionem* I. 10, 25. Longe alia ratione *contentio*, quippe pro *vehementia*, dicitur in Bruto 66, 233. quocum ipso quoque componitur *remissio* pro mitigatione dicta, Brut. 91, 314. Quo modo autem ad illam significationem perventum sit ostendit *contentio*, id est contenta s. vehemens oratio sermoni opposita: de qua egimus ad c. 60, 255.

LXII. 263. *utrius oratio propius ad veritatem videretur accedere*] similis clausula est disputationis de Natura Deorum

III. 40, 95: *ita discessimus, ut Velleio Cottae disputatio verior, mihi Balbi ad veritatis similitudinem videretur esse propensior.*

264. *habitaret in subselliis*] hoc ut tractarem, Zumptius effecit Div. in Caecil. 15, 48., ubi cum subscriptor quidem Caecilii Alienus dicatur *hic quidem a subselliis*, vir doctus hoc dictum toto caelo dissitum cum illo nostro contulit affirmans utrumque significare non rudem iudiciorum, sed admista quadam contemptus significatione. Id in neutrum cadit, quamvis inter se diversa sunt. Alienus ille cum *a subselliis* dicitur, significatur in iudiciis aliquantum tritus et versatus, si cum Apuleio homine in foro plane tironi comparetur. Quod si eum, qui in discendo et literis non indiligenter versatus plane rudi et inculto opponitur, contemptim dici nemo existimaverit, ne Alienus quidem hoc nomine contemnetur. Sed *habitare in subselliis* est nusquam nisi in iudiciis occupari, nihil agere, nisi causas iudiciarias, ut illic sedem fixisse videaris, quod Antonius in eo dicendi genere princeps unum maxime oratori commendat II. 17, 72., cum Crassus de omni argumento ornate dicere posse oratorem decrevisset. Nec tamen propterea Antonius aut eius exemplum secuti vituperantur. Ita *habitare* dicitur *in ratione dicendi* de Or. II. 38, 160. i. e. nihil aliud curare, opponiturque Aristotelis ingenio omnem doctrinam complectentis; pessime igitur Lambinus *laborarunt* corrigendum suasit; *habitare in foro* Mur. 9, 21., cum de iuris consulto dictum sit, elegantius intelligitur sic figurate, quam proprie de eo, qui forum non deserit; simile est quod quidam *in philosophia vitae tabernaculum collocasse* dicuntur de Or. III. 20, 77. Paulo distat hinc rationemque tralate dicendi verbi aperit *habitare in rostris* i. e. quotidie pro rostris concionari Brut. 89, 305., idque ex Graecorum usu fluxit, quorum quidem Isocrates dixerit οἰκεῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις Antid. p. 355, 38. de eo, qui ea perpetuo usu terit: Confer Plane. 27, 66: *habitare in oculis populi* i. e. assiduum esse in urbe foro concionibus. Phil. XII. 1: *fautores Antonii, quorum in vultu habitant oculi mei* i. e. eum diligenter ob-

servant. Hinc etiam alius usus verbi translatus oritur, quo *habitare* modo significat *aliquid praecipue curare*, velut de se Antonius dicit argumenta causae percogitante de Or. II. 72, 292: *mea ratio in dicendo haec esse solet, ut, boni quod habeat* (causa), *id amplectar, ibi commorer, ibi habitem*: modo rei perfectam quandam notitiam adeptum esse itaque in ea dominari, ut Legg. III. 6, 14: *Theophrastus vero, habitavit, ut scitis, in eo genere rerum.* Or. 15, 49: *quonam modo ille in bonis haerebit et habitabit suis* (si delectum facere neglexerit). *Contemnendi* in hoc verbi usu multifario ne vestigium quidem cernitur.

265. *nunc et Scaevola*] cur Scaevolam ex colloquio discedentem fecerit ipse Cicero aperuit ad Att. IV. 16., v. introductionem.

vellem non constituissem — Laelio] Lipsius Quaest. Epist. 17. scribendum esse decrevit: *vellem non constituissem in Tusculanum hodie Laelio*, mediis, quae ab aliquo interprete explicandi gratia addita sint, eiectis. Nec ea sane, si non exstarent, ab ullo desiderarentur. Sed Gronovius Obss. I. 1. p. 15. Frotscher. pluribus exemplis docuit dici *constituere alicui* et *cum aliquo*, item utrumque et nude et infinitivo addito; quorum huic nostra similia sunt Cic. Off. I. 10. Quinct. 5. Att. I. 7. Ter. Hecyra a. I. sc. 2, 121. Quae transscripsit Kritzius ad Sall. Iug. 66. p. 360. Sed quis hic *Laelius* sit ignoratur. C. Laelius Sapiens socer Scaevolae esse non potest, qui cum ante annos quinquaginta consulatum gessisset (a. u. 614.), et post repulsam quidem nec suo anno, si vivebat, ab anno centesimo non multum aberat. Orellius in Addendis vol. II. p. 1. p. 586. coniecit *L. Aelio*, similem nominum confusionem etiam a Beiero notari fr. Cic. Oratt. p. 172. et 285. addens. Et ea quidem nihil usitatius: v. Reinesium ad Inscriptt. p. 838. Drakenborch. ad Liv. XXXVIII. 35, 1. Sed si significatur *L. Aelius Stilo*, nec veri simile est hominem senem et honoratum et veteris disciplinae cum novitiae doctrinae cultori eoque libertino aliquid constituisse, nec hunc habuisse

praedium suburbanum: si alius, nihil refert ignota ignotum nomen subrogari. In eadem sententia nunc Bakium esse video. Sed quod idem abrupte inferri dicit verba *libenter audirem Antanium*, ut iners et otiosum additamentum *de illis* inferciendum censeat, non assentior. Illa ex prioribus consequentia indicant, nec ulla nexus significatione opus videtur.

M. TULLI CICERONIS

DE ORATORE

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

1. Prooemium libri a Cicerone sui in scribendo consilii defendendi causa praemissum capita tria priora fere tota complectitur. In quo postquam testibus et rationibus ostendere conatus est et Crassum literatissimum nec Antonium alienum a literis fuisse, addit de ratione dicendi praecepta sese fratri exponere instituisse non artis scriptorum modo, quos ille contemneret, sed qualia viderentur a viris ingenio maximis et in re publica versatissimis edi potuisse.

§. 1. *prima illa puerili institutione*] discebant enim legere scribere calculos subducere et in illarum priorum artium exercitatione paucula de poëtis et antiquitatibus Romanis; Graecarum literarum nihil.

quanquam — arbitrarentur] *quanquam* non alia de causa, nisi propter orationem obliquam et coniunctivos praecedentes cum eodem modo coniungitur: v. ad Brut. 30, 115. de Or. I. 6, 21.

inanis omnis noster esse labor et stultum — studium] sic collocari verba in sententia quamvis paulo longiore et implicatiore oportebat. *Inanis* enim et *stultum* ea sunt, in quibus vis inest sententiae, praeponuntur igitur ceteris omnibus. Deinde ut inter adiectivum cum vi pronuntiatum et

substantivum ceterae partes prioris membri secundariae (*omnis noster esse*) secundum collocandi regulam mediae inseruntur, ita concinnitatis iuvandae causa etiam in altero membro fieri debebat. Praemittuntur autem *in nobis eruditendis*, sequuntur *patris nostri optimi ac prudentissimi viri*, cum quia haec a nomine *studii* pendent et proxime cum eo colliganda erant, tum quia priora illa sono quodam non carent, genitivi autem sine ulla vi pronuntiantur. Similis verborum ordo quanquam aliis plerorumque formis exstat Phil. V. 16, 42: *advolabat ad urbem a Brundisio homo impotentissimus ardens odio animo hostili in omnes bonos cum exercitu Antonius.* Nam *advolabat ad urbem a Brundisio* vim sententiae continent; *cum exercitu* ab Antonii nomine pendet, ut dux cum copiis iunctus cogitetur. Secundaria est animi, quo Antonius fuerit descriptio, *in omnes bonos* autem leviter et fugiente quasi voce transitur. Liv. XXVIII. 11, 2: *Satricanos haud minus terrebant in aedem Iovis foribus ipsis duo perlapsi angues.* 13, 10: *tamen nunquam aliquot insequentes dies ab excursionibus equitum levisque armaturae cessatum est.* Exspectares *nunquam* et *cessatum est* coniungi. Caes. B. G. VII. 88. *fit protinus hac re audita ex castris Gallorum fuga.*

2. *ut pueri*] „h. e. iis testimoniis s. argumentis, quae nobis pueris suppeterent. Cf. Heindorf. ad Hor. Serm. I. 6, 79. Herzog. ad Caes. B. G. IV. 3. p. 204. aliosque, quos affert Kuehner. ad Tusc. I. 8, 15." *Henrichsen.* Ad sententiam bene V. D.; universe tamen et aliis locis rectius convenit *quantum pueri poteramus* sive *quantum in nos pueros cadebat. Ut* enim sic dictum eam vim habet, ut quod de aliqua re enuntiatur non per se, quale est, intelligatur, sed ex natura et condicione eius rei, ad quam comparatio refertur; sic perite Kritzius ad Sall. Iug. 107. p. 579. idemque primus discrimen significationis, quod inter sententiam affirmantem negantemque intercedit, exposuit. Exempla is attulit Cic. Divers. XII. 2. Cat. M. 4, 12. Tusc. II. 27, 65. Brut. 7, 27. Liv. IV. 13, 1. XXIV. 28, 1., quae sunt negantis sententiae; affirmantis haec: Cic. Tusc. I. 8, 15.

Off. III. 14, 58. Liv. XXIX. 1, 22. et nostrum, de quo agitur. Addidit Kuehnerus l. c. de Or. III. 18, 66. Tusc. I. 24, 57. V. 29, 83. 32, 92., quae negantis et restringentis sunt, item Tusc. I. 43, 104., quod in affirmando versatur; quanquam is locum Ciceronis, in quo ipso tractando haec contulit, minime interpretatur. Ipse afferam praeterea Att. XV. 18: *ut ergo in eius modi re tribues nobis paulum operae.* Aliquando *ut* abest. Tusc. IV. 3, 5: *nisi in quibusdam principibus temporibus illis fuissent studia doctrinae.* i. e. qualia pro illorum tempore potuerunt esse, satis exigua. Brut. 27, 106: *hic optimus illis temporibus est patronus habitus.* Non probo eos, qui adverbiascentem formulam distinguendo saepiunt; sed intelligi ad eum modum debet, ne inepte Cicero balbutiat.

C. Aculeone — et L. Cicerone] „pater Ciceronis M. Cicero, Marci, qui II. 66, 265. commemoratur, filius, equestri loco natus (p. Mur. 8, 17.) cum esset infirma valetudine, in villa Arpinate, quam latius aedificaverat, aetatem egit in literis omneque studium in filiis educandis posuit (Legg. II. 1, 3.). Eius frater *L. Cicero* a. u. 651. cum Antonio (v. I. 18, 82.) in Ciliciam profectus una ex hac provincia cum eodem decesserat, ita ut satis diu cum eo versatus et sermonum, quos ille cum doctissimis hominibus vel Athenis vel Rhodi habuerat, testis optime de eius studio et doctrina iudicare posset.“ *Henrichsen.* Recte, in primis si contuleris ab Orellio indicatum locum Arch. 4, 6: *interim* (Archias) — *cum esset cum L. Lucullo in provinciam profectus et cum ex ea provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam.* Clarum est enim una in provinciam profectos una decessisse eos dici, qui perpetui per hoc tempus fuerint comites. Sic etiam causa corrigendi hunc locum tollitur, cum Muellerus coniecisset *praefectus*, quasi *Roma decedere in provinciam* non *ex provincia Romam decedere* legitimum sit (v. Zumpt. ad Div. Caecil. 1, 2. et ad Verr. Accus. I. 35, 89.); ego olim *profecto*, ut *decedere* id quod mori significaret. Quanquam Caelius *decedere* de eunte in provinciam dixit Divers. VIII. 10. v. Manut. ad VIII. 1.

Hanc quidem suspicionem dudum abieceram. — *C. Aculeo* eques Romanus (familia ignoratur) in matrimonio habebat Helviam matris Ciceronis sororem (Plut. Cic. 1.). Eius iuris peritia laudatur de Or. I. 43, 191. Brut. 76, 264. Familiariter utebatur Crasso, a quo adversus M. Marium Gratidianum defensus est (de Or. II. 65, 262. cf. I. 43, 191.). Ex Aculeonis filiis s. privignis potius consobrinis Ciceronis ex priore Helviae matrimonio natis C. Visellius Varro commemoratur in Bruto l. c.

cum essemus eiusmodi] ingeniosa Gulielmii coniectura cum *essemus eius domi* intelligi, etsi aliter videtur Henrichsenio, bene potest. Quippe tolli oportet parentheti signa, ut verba sic cohaereant: *intelleximus quod vel pueri sentire poteramus, cum essemus eius domi.* Magis tamen placet Lambini sententia tria illa verba eiicientis etiam Bakio probata. De nuperi interpretis, si is interpres, commentis praestat tacere.

3. *ex his artibus*] cur ita correxerim vulgatum *iis* exponam infra ad c. 15, 64.

4. *ut Crassus — vellet — Antonius autem — censebat* rectius erat *censeret* a particula *ut* suspensum. Sed haud raro, quae alteri subiungi debet, sententia coniungitur. Gernhardus in excursu de anacoluthis in libris Ciceronis de Officiis p. 446. haec exempla affert: Off. I. 3, 8. 19, 64. et paulo diversum I. 14, 44. Addit Henrichsenius Tusc. III. 26, 63. Fin. I. 13, 45. Possunt adiici Off. III. 10, 45: *Damonem et Phintiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, ut cum eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinavisset et is, qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulavisset, vas factus est alter eius sistendi.* Oportuit dici *ut — vas factus sit*, sed longior et implicatior oratio prohibuit. Verr. Accus. III. 15, 39: *magnaeque pecuniae coactae sunt: non quo iugerum numerum vere profiteri esset difficile, aut amplius etiam profiteri (quid enim in eo periculi esse posset?), sed causa erat iudicii postulandi, quod ex edicto professus non esset.* Ceterum etiam hic Cicero quae ipse sentiebat Crasso et Antonio

dicenda dedit; ipse enim et dissimulabat quid a Graecis didicisset inprimis consulatum nondum adeptus, ut pro Archia dicens se excusaret, cum de eius doctrina rumor emanasset, et multis locis inculcat, ne philosophorum i. e. Graecorum decreta quis inter orandum admiscere velit (de Or. I. 51, 219. III. 18, 65 sqq. Parad. prooem. §. 3. cf. Spalding. de Or. Marcelliana p. 50 sqq. et Fr. Iacobs *Vermischte Schr.* vol. VI. p. 349.) et aliis Romanorum ingenia Graecis longe praefert: v. Tusc. I. 1, 1 sqq. de Or. I. 44, 197. Ut L. Crassus apud Ciceronem, sic Aper in dialogo de causis corr. eloq. c. 2. fingitur contempsisse potius literas, quam nescivisse, maiorem se ingenii laudem laturum existimans.

hoc populo] recte Henrichsenius Pearcii coniecturam *huic* refutans explicat ex ablativi absoluti lege secundum Orellium conferens *hac iuventute* Att. X. 11. et de sententia comparans, de Or. I. 51, 219. Illis quae huius usus exempla attuli ad Brutum 69, 242 (haec erant: Q. Fr. II. 3. Divers. XI. 18. XII. 13. XIII. 9. Att. V. 21. XI. 3., quibus adieci testimonium Drakenborchii ad Liv. II. 36, 9.) nunc haec addo: Att. XIII. 65: *libentissimis Graecis.* Verr. Act. I. 3, 10: *hoc praetore et hoc consilio.* Accus. II. 77, 189. *tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo.* III. 78, 182: *tantis aerarii angustiis.* Cluent. 41 extr: *frequentissimis Apuliae testibus.* Rull. I. 8. *hoc motu atque hac perturbatione animorum.* Rull. II. 21 pr: *hac vestra frequentia.* ib. 37 med.: *hac concione, hoc populo.* Arch. 2, 3: *hoc concursu, hac vestra humanitate.* Mil. 24, 66: *frequentissimo senatu.* Sext. 24, 54: *hac tanta perturbatione civitatis.* Legg. III. 16, 37: *quid hoc populo obtineri possit.* Att. XI. 24: *omni statu omnique populo* i. e. qualiscunque fuisset. Ad eum modum corrigendi duo loci Ciceronis, alter Verr. Accus. IV. 46, 3., ubi ex quibusdam codd. deleto *in* scribendum *hac praedonum multitudine,* et Brut. 90, 311., ubi libri iubent scribi *tumultus interim recuperanda re publica* sublato *pro,* ut sit *cum id ageretur, ut recuperaretur res publica,* plane ut *immolanda Iphigenia* Orat. 22, 74. Pauculis hoc exemplis vindicat Kritzius ad Sall. Iug. p. 26.

Non ago de ablativis tempus significantibus, ut *ludis, gladiatoribus*, nec de iis, qui rem praeteritam significant, ut addi possit *cum* vel *post*, ut *adventu meo, discessu illius*, quae omnia in unum confudit Wunderus ad Planc. p. 80. *Hoc* ad sequentem sententiam condicionalem referri iam propter verborum positum absurdum est.

II. 5. *saepta teneatur*] quippe *eloquentia* sive *ars bene dicendi*, quod intelligitur secundum σχῆμα κατὰ τὸ νοούμενον, ut perite animadvertit Henrichsenius. Simili modo Sallustius dixit *de qua quam verissime potero dicam* Catil. 18, 1., cum praecessisset *coniuravere*, unde sumendum vocabulum *coniuratio*. Male, puto, Kritzius scripsit *de quo*, cum alterum non in libris modo plerisque, sed etiam apud Diomedem exstet II. p. 440., et ab eo figurae anaphorae nomine diserte agnoscatur. Cicero p. Murena 13, 29: *deinde vestra responsa atque decreta et evertuntur saepe dicundo et sine defensione oratoris firma esse non possunt; in qua si satis profecissem, parcius de eius laude dicerem.* Nam *in qua* ad *defensionem* oratoris referri non potest, sed ex verbis *defensio oratoris* sumitur *ars* oratoris s. eloquentia.

6. *ingeniis et magna laude*] quid de hoc loco manifesto corrupto sentiam in commentariis criticis significavi nec quicquam insuper adderem, nisi ineptissimum commentum verbo refutandum esset adiectivum *magna* communiter spectare ad nomen utrumque. Lex enim collocandi adiectivi cum duobus substantivis iuncti si quando violatur, non violatur tamen, cum substantivorum diversus numerus est.

8. *alter non multum — alter nihil admodum*] accedo sententiae Gernhardi ad Lael. 4, 16., quam Handius in Tursellino paulo insidiosius interpretandis locis Cic. l. c. et Brut. 9, 35. evertere studuit, *nihil admodum* significare *fere nihil*, contra *admodum nihil* idem esse quod *plane nihil*. Handius enim utrumque eadem vi esse ait nihil referre affirmans Antonius utrum illum libellum ediderit an omnino nihil scripserit: id enim agi scripseritne aliquid, ex quo de oratoria eius facultate existimari possit. Verum id mihi quidem magnopere referre videtur; de viris illustribus enim

minus utendum erat quam paulo ante in illo *ante quam pronuntient*; non tam propter coniunctivos praecedentes, a quibus suspenditur oratio, quam quia de re non facta, sed consilio faciendi cogitata dictum est: v. Kritz. ad Sall. Catil. 4. p. 26. cf. Herzog. ad Caes. B. Civ. I. 41. p. 123.

253. *clarissimorum hominum auctoritate*] Eandem sententiam Crassus posuerat de pragmaticis agens c. 45, 198. Verum quam addit Graecarum rerum cum Romanis comparatarum reprehensionem, ea vana est. Bona enim Atticae civitatis aetate omnes oratores satis callebant ius civile.

LX. 255. *qui iam diu dicis remissius*] ipse Cicero aetate provectior fecit, quod hic Crasso tribuit. Sic enim sese et Roscium, qui senior numeros in cantu remissiores fecisset, comparans loquentem inducit fratrem suum Legg. I. 4, 11: *te ipse mutasti et aliud dicendi instituisti genus, ut, quem ad modum Roscius familiaris tuus in senectute numeros in cantu leniverat ipsasque tardiores fecerat tibias, sic tu a contentionibus, quibus summis uti solebas, quotidie relaxes aliquid.* Feliciter *leniverat* correxit Hermannus Opusc. I. p. 300; legebatur enim *cecinerat*.

sermone paulo intentiore] *sermo* est sedatus loquendi modus, qualis in familiari colloquio esse solet, quem ad modum fere definit Ernestus lex. technol. Lat. rhet. p. 345., sed non recte addit eum opponi *clamori*, etsi ita locutus est ἀχυρώτερον Script. ad Her. III. 12, 21., qui non inepte tamen hanc ponit finitionem: *sermo est oratio remissa et finitima quotidianae locutioni*, III. 13, 23. Rectius *contentionem* i. e. τρόπον παθητικόν opponi dixisset, ut Cicero fecit de Or. III. 45, 177. et Off. I. 37, 132. *Clamor* enim est contentionis comes et signum; qua de re illo, unde egressi sumus, loco perapte dicitur *lateribus et clamore contendere*. De *sermone* in primis inspiciendus est locus Or. 19, 64; ubi de oratione philosophorum: *nihil iratum habet, nihil invidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum: casta, verecunda, virgo incorrupta quodam modo. Itaque sermo potius, quam oratio dicitur.* Via autem vocabuli transferendi facile intelligitur ex eo, quod inter varia dicendi

genera etiam *sermones* ponuntur de Or. III. 55, 211. Qua de re sermoni etiam *oratio* i. e. loquendi genus vehementius opponi videtur Brut. 68, 240., et C. Piso vocatur *orator sermonis plenus* ib. §. 239. i. e. qui sicut Laelius et Scipio, non alia nisi remissa et sedata oratione uteretur. Horum pleraque Ernestus attulit l. c. Addo Cic. de Or. III. 53, 203.: *quae* (dissimulatio, εἰρώνεια) *est periucunda, cum in oratione non contentione, sed sermone tractatur.* Quintil. X. 1, 73: *ille contionibus, hic sermonibus melior.* XI. 3, 25: *ediscere — quae et clamorem et disputationem et sermonem et flexus habeant.* ib. §. 64: *in expositione ac sermonibus recta* (vox) *et inter acutum sonum et gravem media.* Comparari etiam potest quod *disserere* pugnando et certando opponitur Div. in Caecil. 13, 44., et quod *disputatio* genus quoddam loquendi disputationibus philosophorum argumenta rerum placide perpendentium simile vocatur: quem ad modum non solum Quintilianus eo vocabulo usus est l. c., sed etiam Cicero p. Caelio 11, 27: *plusque disputationis habuit, quam atrocitatis* (obiurgatio). Ceterum *contentionem* ex nostro loco et III. 45, 177. enotavit Nonius p. 259. Merc.

256. *antiquitatis iter*] sane nemo *iter mutuari* potest, quae causa Henrichsenio fuit, cur locum mendi suspectum haberet; sed hoc figura ζεύγματος excusari puto, de qua exposui ad I. 57, 243; eoque modo etiam *labor et iter disputationis*, quod specie simile est, explicari videtur de Or. II. 57, 234. Gravius est, quod idem V. D. animadvertit, vix videri dici posse *iter antiquitatis* id iter, quod quasi per antiquitatem peragrantibus instituitur, quo non solum res gestae, sed etiam situs instituta mores religiones urbium et civitatum cognoscantur, ut ego olim explicui in Brutum commentatus c. 59, 214. Ne ego quidem exemplum habeo, quo genitivus praepositioni *per* subrogetur. Nec dubito tamen ita dici potuisse, qui plurimis praepositionibus id accidere meminerim. Pro *a* non de locis quidem, sed tralate dicto genitivum habes Cic. Lig. 1, 1., ubi legitur *liberatio culpae*; Q. Fr. I. 1. *liberatio molestiae*; Liv. XXXVIII. 49, 6. *defensio criminis*, ubi cf. Drakenborch.; Cic. Fin. V. 17, 47.

exstat *vacuitas doloris*; apud Scr. B. Afr. 48. *terror Caesaris* i. e. ab eo illatus, quod cave confundas cum *amore* s. *caritate alicuius*; quin ne illud quidem simile *eius* (Periclis) *vim terroremque timuerunt* Brut. 11, 44. quippe δεινότητα. Tac. Ann. XI. 6. *patris sui defectores*. *De* significatione mentali (*abstractam* nos dicere solemus) cum genitivo confusum est a Cicerone Off. I. 25, 87., cum dixerit *contentionem honorum*; de Or. II. 31, 133. *generum ipsorum universam dubitationem*, cui simile illud Quintiliani *dubitationem utilitatis eximere* I. 10, 28.; Divers. II. 16, 1. *querelam temporum*. Dubitabile est *absolutio maiestatis* Div. III. 10, 10, ubi nomen ad similitudinem verbi dictum videtur. *Ex* proprie s. de locis dictum sibi subrogavit genitivum apud Caes. B. Civ. II. 32., ubi legitur *fuga Italiae*, quem ad modum *fuga Pharsalici praelii* ap. Scr. B. Alex. 42. *In* de locis dici potuit, cum genitivus reperiatur, a Caelio ad Cic. VIII. 1. *in successione Galliarum*, cui simile est *successio provinciarum*, quod ibidem legitur: v. Manutium l. c. Etiam *hospes huiusce urbis* Rab. Perd. 10, 28. ita explicari posset, nisi in hac locutione valuisse videretur similitudo adverbiorum peritiam et scientiam significantium. Pro *in* cum participio rationem gerendae rei indicante genitivum vide Off. II. 17, 58. *repulsa consulatus* i. e. in petendo consulatu; Cluent. 1, 3. *crimina Cluentii* i. e. in eum collata; Lig. 5, 14. *perfugium misericordiae* ἢ ἐλέου καταφυγή, idem quod in misericordia quaesitum, v. Matth. l. c. Porro *pro* aptum erat, cum genitivum reperiamus Divers. I. 9, 3., ubi Cicero dixit *tuam propugnationem salutis meae*. Deinde *contra* s. *adversus* Manil. 13, 39. *in perfugio avaritiae*, quod est quo quis se adversus avaros sive ab avaris tutatur; *propter* Liv. XXI. 16, 2. *pudor non lati auxilii*. XXII. 5, 4. *gemitus vulnerum*, quod excusatur propter coniunctum *ictus corporum* concinnitate quaerenda. Sed exempla Ciceroniana Fin. I. 10. Legg. I. 23. ex tali genitivi usu iniuria defendit Wopkensius Lectt. Tull. I. 20., iure reprehensus ab Handio p. 154. — Ceterum etsi vulgata scriptura, ut feci, defendi potest, posse tamen corrigi satis probabiliter puto *antiqui-*

tatis notitiam, cum iteratio literarum ITATIS et NOTITIAM, quod posterius scribentur *notiam* facile errandi causam praebere potuerit.

257. *exercitationes et — commentationes ac stilus — multi sudoris est*] haud raro verbum singulare, cum plura interponuntur, nomini plurali subnectitur. Cic. Rab. Post. 5, 13: *vos — et senatus frequens restitit.* Divers. VIII. 14, 2: *illi amores et invidiosa coniunctio — recidit.* Qu. Fr. I. 1, 1: *quin multi nuntii fama denique esset ipsa — superatura.* Att. VII. 5, 4: *cum multa mala — tum tyrannus exsistet.* de Or. I. 1, 3: *et quantum mihi — vel causae amicorum vel res publica tribuet otii — conferam.* Accus. Verr. III. 42, 92: *dixit hoc apud vos Zosippus et Ismenias homines nobilissimi.* Non curo exempla, qualia sunt Tusc. III. 3, 5: *cumque — multum ipsa corpora et natura valeat*, alii enim *valeant;* item Inv. II. 3, 11: *ut ex hoc inventa ipsa, ex superiore autem expolitio inventorum petatur.* Sallustiana quaedam eiusmodi collegit Cort. ad Catil. p. 81. cf. eundem ad Lucan. I. 200.; Liviana plurima Gronovius ad XXXVII. 5, 3. A Cicerone hoc σχῆμα abiudicabat Heusingerus ad Off. I, 35, 8.

258. *quendam esse Roscium*] vide Crassi disputationem c. 28, 129 sqq. Ne quis autem hanc Antonii sententiam de oratoribus minus fastidiose, quam histriones audiantur, exceptis pugnare putet cum eiusdem dictis c. 27, illic de apta dictione, hic de sono vocis agi meminerit. Potest aliquis apte dicere et attente audiri etiam dum raucedine laborat; histrio cum irrauserit, exploditur, etsi hoc magis repentina quadam impatientia quam indignatione fit; qua de causa parata est excusatio crudiorem aut ad agendum minus promptum fuisse, quem ad modum legitur c. 27, 124. Veri simile etiam videtur Roscii artem, de qua supra locutus Antonius est, aequiores iudices habuisse, quam Aesopi fortem, sed minus cultam naturam; qui voce, suo et peculiari bono destitutus placere vix potuit.

LXI. 259. *Aesopum*] clarissimus hic tragoediarum actor Ciceroni saepe commemoratus (v. p. Sextio 58, 123. Divin.

I. 37, 80. Tusc. IV. 25, 55. Divers. VII. 1. Q. Fr. I. 2, 8. cf. etiam Quintil. X. 3, 111.) magis natura, quam studio magnus fuisse videtur. Certe eam laudem assecutus non est, quae Roscio artis aemulo contigit, ut omne in suo genere perfectum ipsius nomine diceretur. Qua de re *gravem* vocat Horatius Epp. II. 1, 82., Roscium *doctum*.

260. *Atheniensem Demosthenem*] de Demosthene τραυλίζοντι et summo eius labore in vincendis naturae vitiis narrarunt Plutarchus Dem. 6. scriptor vit. X. oratt. 8. Val. Max. VIII. 7, 1. Quintilianus I. 11, 5. Eandem ferme, quam hic, sententiam posuit Cicero Divin. II. 46, 96: *Demosthenem scribit Phalereus, cum* RHO *dicere nequiret, exercitatione fecisse, ut planissime diceret.* Totum locum a verbis *qui etiam* insititium putat Bakius, cum quia putidam priorum iterationem habeat, tum quia illud de calculis ad spiritum firmandam nihil faciat, sed ad expugnandam balbutiem. At Ciceronis verba haudquaquam eo pertinent. Calculos in os sumpsit Demosthenes, ut in summa difficultate pronuntiandi distincte loqui disceret, quod a balbutie diversum est; et, si Plutarchus Dem. 7. ita intellexit, Cicero certe aliter est interpretatus.

261. *contentiones vocis et remissiones*] in pronuntiandis periodis longioribus *contentiones et remissiones vocis* sunt ἄρσεις καὶ θέσεις φωνῆς, sive is habitus, quo vox ad summam vim extollitur et ad lenitatem rursus inflectitur. Haec alio loco sic invicem opposuisse Cicero non videtur, etsi *contentionem* ita dixit de Or. III. 61, 227. Nec fecit Quintilianus, etsi ipse quoque *contentionem* solam ea vi posuit XI. 3, 22. *remissionem* I. 10, 25. Longe alia ratione *contentio*, quippe pro *vehementia*, dicitur in Bruto 66, 233. quocum ipso quoque componitur *remissio* pro mitigatione dicta, Brut. 91, 314. Quo modo autem ad illam significationem perventum sit ostendit *contentio*, id est contenta s. vehemens oratio sermoni opposita: de qua egimus ad c. 60, 255.

LXII. 263. *utrius oratio propius ad veritatem videretur accedere*] similis clausula est disputationis de Natura Deorum

III. 40, 95: *ita discessimus, ut Velleio Cottae disputatio verior, mihi Balbi ad veritatis similitudinem videretur esse propensior.*

264. *habitaret in subselliis*] hoc ut tractarem, Zumptius effecit Div. in Caecil. 15, 48., ubi cum subscriptor quidem Caecilii Alienus dicatur *hic quidem a subselliis*, vir doctus hoc dictum toto caelo dissitum cum illo nostro contulit affirmans utrumque significare non rudem iudiciorum, sed admista quadam contemptus significatione. Id in neutrum cadit, quamvis inter se diversa sunt. Alienus ille cum *a subselliis* dicitur, significatur in iudiciis aliqnantum tritus et versatus, si cum Apuleio homine in foro plane tironi comparetur. Quod si eum, qui in discendo et literis non indiligenter versatus plane rudi et inculto opponitur, contemptim dici nemo existimaverit, ne Alienus quidem hoc nomine contemnetur. Sed *habitare in subselliis* est nusquam nisi in iudiciis occupari, nihil agere, nisi causas iudiciarias, ut illic sedem fixisse videaris, quod Antonius in eo dicendi genere princeps unum maxime oratori commendat II. 17, 72., cum Crassus de omni argumento ornate dicere posse oratorem decrevisset. Nec tamen propterea Antonius aut eius exemplum secuti vituperantur. Ita *habitare* dicitur *in ratione dicendi* de Or. II. 38, 160. i. e. nihil aliud curare, opponiturque Aristotelis ingenió omnem doctrinam complectentis; pessime igitur Lambinus *laborarunt* corrigendum suasit; *habitare in foro* Mur. 9, 21., cum de iuris consulto dictum sit, elegantius intelligitur sic figurate, quam proprie de eo, qui forum non deserit; simile est quod quidam *in philosophia vitae tabernaculum collocasse* dicuntur de Or. III. 20, 77. Paulo distat hinc rationemque tralate dicendi verbi aperit *habitare in rostris* i. e. quotidie pro rostris concionari Brut. 89, 305., idque ex Graecorum usu fluxit, quorum quidem Isocrates dixerit *οἰκεῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις* Antid. p. 355, 38. de eo, qui ea perpetuo usu terit: Confer Planc. 27, 66: *habitare in oculis populi* i. e. assiduum esse in urbe foro concionibus. Phil. XII. 1: *fautores Antonii, quorum in vultu habitant oculi mei* i. e. eum diligenter ob-

servant. Hinc etiam alius usus verbi translatus oritur, quo *habitare* modo significat *aliquid praecipue curare*, velut de se Antonius dicit argumenta causae percogitante de Or. II. 72, 292: *mea ratio in dicendo haec esse solet, ut, boni quod habeat* (causa), *id amplectar, ibi commorer, ibi habitem*: modo rei perfectam quandam notitiam adeptum esse itaque in ea dominari, ut Legg. III. 6, 14: *Theophrastus vero, habitavit, ut scitis, in eo genere rerum.* Or. 15, 49: *quonam modo ille in bonis haerebit et habitabit suis* (si delectum facere neglexerit). *Contemnendi* in hoc verbi usu multifario ne vestigium quidem cernitur.

265. *nunc et Scaevola*] cur Scaevolam ex colloquio discedentem fecerit ipse Cicero aperuit ad Att. IV. 16., v. introductionem.

vellem non constituissem — Laelio] Lipsius Quaest. Epist. 17. scribendum esse decrevit: *vellem non constituissem in Tusculanum hodie Laelio*, mediis, quae ab aliquo interprete explicandi gratia addita sint, eiectis. Nec ea sane, si non exstarent, ab ullo desiderarentur. Sed Gronovius Obss. I. 1. p. 15. Frotscher. pluribus exemplis docuit dici *constituere alicui* et *cum aliquo*, item utrumque et nude et infinitivo addito; quorum huic nostra similia sunt Cic. Off. I. 10. Quinct. 5. Att. I. 7. Ter. Hecyra a. I. sc. 2, 121. Quae transscripsit Kritzius ad Sall. Iug. 66. p. 360. Sed quis hic *Laelius* sit ignoratur. C. Laelius Sapiens socer Scaevolae esse non potest, qui cum ante annos quinquaginta consulatum gessisset (a. u. 614.), et post repulsam quidem nec suo anno, si vivebat, ab anno centesimo non multum aberat. Orellius in Addendis vol. II. p. 1. p. 586. coniecit *L. Aelio*, similem nominum confusionem etiam a Beiero notari fr. Cic. Oratt. p. 172. et 285. addens. Et ea quidem nihil usitatius: v. Reinesium ad Inscriptt. p. 838. Drakenborch. ad Liv. XXXVIII. 35, 1. Sed si significatur *L. Aelius Stilo*, nec veri simile est hominem senem et honoratum et veteris disciplinae cum novitiae doctrinae cultori eoque libertino aliquid constituisse, nec hunc habuisse

praedium suburbanum: si alius, nihil refert ignota ignotum nomen subrogari. In eadem sententia nunc Bakium esse video. Sed quod idem abrupte inferri dicit verba *libenter audirem Antonium*, ut iners et otiosum additamentum *de illis* inferciendum censeat, non assentior. Illa ex prioribus consequentia indicant, nec ulla nexus significatione opus videtur.

servant. Hinc etiam alius usus verbi translatus oritur, quo *habitare* modo significat *aliquid praecipue curare*, velut de se Antonius dicit argumenta causae percogitante de Or. II. 72, 292: *mea ratio in dicendo haec esse solet, ut, boni quod habeat* (causa), *id amplectar, ibi commorer, ibi habitem*: modo rei perfectam quandam notitiam adeptum esse itaque in ea dominari, ut Legg. III. 6, 14: *Theophrastus vero, habitavit, ut scitis, in eo genere rerum.* Or. 15, 49: *quonam modo ille in bonis haerebit et habitabit suis* (si delectum facere neglexerit). *Contemnendi* in hoc verbi usu multifario ne vestigium quidem cernitur.

265. *nunc et Scaevola*] cur Scaevolam ex colloquio discedentem fecerit ipse Cicero aperuit ad Att. IV. 16., v. introductionem.

vellem non constituissem — Laelio] Lipsius Quaest. Epist. 17. scribendum esse decrevit: *vellem non constituissem in Tusculanum hodie Laelio*, mediis, quae ab aliquo interprete explicandi gratia addita sint, eiectis. Nec ea sane, si non exstarent, ab ullo desiderarentur. Sed Gronovius Obss. I. 1. p. 15. Frotscher. pluribus exemplis docuit dici *constituere alicui* et *cum aliquo*, item utrumque et nude et infinitivo addito; quorum huic nostra similia sunt Cic. Off. I. 10. Quinct. 5. Att. I. 7. Ter. Hecyra a. I. sc. 2, 121. Quae transscripsit Kritzius ad Sall. Iug. 66. p. 360. Sed quis hic *Laelius* sit ignoratur. C. Laelius Sapiens socer Scaevolae esse non potest, qui cum ante annos quinquaginta consulatum gessisset (a. u. 614.), et post repulsam quidem nec suo anno, si vivebat, ab anno centesimo non multum aberat. Orellius in Addendis vol. II. p. 1. p. 586. coniecit *L. Aelio*, similem nominum confusionem etiam a Beiero notari fr. Cic. Oratt. p. 172. et 285. addens. Et ea quidem nihil usitatius: v. Reinesium ad Inscriptt. p. 838. Drakenborch. ad Liv. XXXVIII. 35, 1. Sed si significatur *L. Aelius Stilo*, nec veri simile est hominem senem et honoratum et veteris disciplinae cum novitiae doctrinae cultori eoque libertino aliquid constituisse, nec hunc habuisse

praedium suburbanum: si alius, nihil refert ignota ignotum nomen subrogari. In eadem sententia nunc Bakium esse video. Sed quod idem abrupte inferri dicit verba *libenter audirem Antonium*, ut iners et otiosum additamentum *de illis* inferciendum censeat, non assentior. Illa ex prioribus consequentia indicant, nec ulla nexus significatione opus videtur.

M. TULLI CICERONIS

DE ORATORE

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

1. Prooemium libri a Cicerone sui in scribendo consilii defendendi causa praemissum capita tria priora fere tota complectitur. In quo postquam testibus et rationibus ostendere conatus est et Crassum literatissimum nec Antonium alienum a literis fuisse, addit de ratione dicendi praecepta sese fratri exponere instituisse non artis scriptorum modo, quos ille contemneret, sed qualia viderentur a viris ingenio maximis et in re publica versatissimis edi potuisse.

§. 1. *prima illa puerili institutione*] discebant enim legere scribere calculos subducere et in illarum priorum artium exercitatione paucula de poëtis et antiquitatibus Romanis; Graecarum literarum nihil.

quanquam — arbitrarentur] *quanquam* non alia de causa, nisi propter orationem obliquam et coniunctivos praecedentes cum eodem modo coniungitur: v. ad Brut. 30, 115. de Or. I. 6, 21.

inanis omnis noster esse labor et stultum — studium] sic collocari verba in sententia quamvis paulo longiore et implicatiore oportebat. *Inanis* enim et *stultum* ea sunt, in quibus vis inest sententiae, praeponuntur igitur ceteris omnibus. Deinde ut inter adiectivum cum vi pronuntiatum et

substantivum ceterae partes prioris membri secundariae (*omnis noster esse*) secundum collocandi regulam mediae inseruntur, ita concinnitatis iuvandae causa etiam in altero membro fieri debebat. Praemittuntur autem *in nobis eruditendis*, sequuntur *patris nostri optimi ac prudentissimi viri*, cum quia haec a nomine *studii* pendent et proxime cum eo colliganda erant, tum quia priora illa sono quodam non carent, genitivi autem sine ulla vi pronuntiantur. Similis verborum ordo quanquam aliis plerorumque formis exstat Phil. V. 16, 42: *advolabat ad urbem a Brundisio homo impotentissimus ardens odio animo hostili in omnes bonos cum exercitu Antonius.* Nam *advolabat ad urbem a Brundisio* vim sententiae continent; *cum exercitu* ab Antonii nomine pendet, ut dux cum copiis iunctus cogitetur. Secundaria est animi, quo Antonius fuerit descriptio, *in omnes bonos* autem leviter et fugiente quasi voce transitur. Liv. XXVIII. 11, 2: *Satricanos haud minus terrebant in aedem Iovis foribus ipsis duo perlapsi angues.* 13, 10: *tamen nunquam aliquot insequentes dies ab excursionibus equitum levisque armaturae cessatum est.* Exspectares *nunquam* et *cessatum est* coniungi. Caes. B. G. VII. 88. *fit protinus hac re audita ex castris Gallorum fuga.*

2. *ut pueri*] „h. e. iis testimoniis s. argumentis, quae nobis pueris suppeterent. Cf. Heindorf. ad Hor. Serm. I. 6, 79. Herzog. ad Caes. B. G. IV. 3. p. 204. aliosque, quos affert Kuehner. ad Tusc. I. 8, 15." *Henrichsen.* Ad sententiam bene V. D.; universe tamen et aliis locis rectius convenit *quantum pueri poteramus* sive *quantum in nos pueros cadebat.* *Ut* enim sic dictum eam vim habet, ut quod de aliqua re enuntiatur non per se, quale est, intelligatur, sed ex natura et condicione eius rei, ad quam comparatio refertur; sic perite Kritzius ad Sall. Iug. 107. p. 579. idemque primus discrimen significationis, quod inter sententiam affirmantem negantemque intercedit, exposuit. Exempla is attulit Cic. Divers. XII. 2. Cat. M. 4, 12. Tusc. II. 27, 65. Brut. 7, 27. Liv. IV. 13, 1. XXIV. 28, 1., quae sunt negantis sententiae; affirmantis haec: Cic. Tusc. I. 8, 15.

Off. III. 14, 58. Liv. XXIX. 1, 22. et nostrum, de quo agitur. Addidit Kuehnerus l. c. de Or. III. 18, 66. Tusc. I. 24, 57. V. 29, 83. 32, 92., quae negantis et restringentis sunt, item Tusc. I. 43, 104., quod in affirmando versatur; quanquam is locum Ciceronis, in quo ipso tractando haec contulit, minime interpretatur. Ipse afferam praeterea Att. XV. 18: *ut ergo in eius modi re tribues nobis paulum operae.* Aliquando *ut* abest. Tusc. IV. 3, 5: *nisi in quibusdam principibus temporibus illis fuissent studia doctrinae.* i. e. qualia pro illorum tempore potuerunt esse, satis exigua. Brut. 27, 106: *hic optimus illis temporibus est patronus habitus.* Non probo eos, qui adverbiascentem formulam distinguendo saepiunt; sed intelligi ad eum modum debet, ne inepte Cicero balbutiat.

C. Aculeone — et L. Cicerone] „pater Ciceronis M. Cicero, Marci, qui II. 66, 265. commemoratur, filius, equestri loco natus (p. Mur. 8, 17.) cum esset infirma valetudine, in villa Arpinate, quam latius aedificaverat, aetatem egit in literis omneque studium in filiis educandis posuit (Legg. II. 1, 3.). Eius frater *L. Cicero* a. u. 651. cum Antonio (v. I. 18, 82.) in Ciliciam profectus una ex hac provincia cum eodem decesserat, ita ut satis diu cum eo versatus et sermonum, quos ille cum doctissimis hominibus vel Athenis vel Rhodi habuerat, testis optime de eius studio et doctrina iudicare posset.“ *Henrichsen.* Recte, in primis si contuleris ab Orellio indicatum locum Arch. 4, 6: *interim* (Archias) — *cum esset cum L. Lucullo in provinciam profectus et cum ex ea provincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam.* Clarum est enim una in provinciam profectos una decessisse eos dici, qui perpetui per hoc tempus fuerint comites. Sic etiam causa corrigendi hunc locum tollitur, cum Muellerus coniecisset *praefectus*, quasi *Roma decedere in provinciam* non *ex provincia Romam decedere* legitimum sit (v. Zumpt. ad Div. Caecil. 1, 2. et ad Verr. Accus. I. 35, 89.); ego olim *profecto*, ut *decedere* id quod mori significaret. Quanquam Caelius *decedere* de eunte in provinciam dixit Divers. VIII. 10. v. Manut. ad VIII. 1.

Hanc quidem suspicionem dudum abieceram. — *C. Aculeo* eques Romanus (familia ignoratur) in matrimonio habebat Helviam matris Ciceronis sororem (Plut. Cic. 1.). Eius iuris peritia laudatur de Or. I. 43, 191. Brut. 76, 264. Familiariter utebatur Crasso, a quo adversus M. Marium Gratidianum defensus est (de Or. II. 65, 262. cf. I. 43, 191.). Ex Aculeonis filiis s. privignis potius consobrinis Ciceronis ex priore Helviae matrimonio natis C. Visellius Varro commemoratur in Bruto l. c.

cum essemus eiusmodi] ingeniosa Gulielmii coniectura cum *essemus eius domi* intelligi, etsi aliter videtur Henrichsenio, bene potest. Quippe tolli oportet parentheti signa, ut verba sic cohaereant: *intelleximus quod vel pueri sentire poteramus, cum essemus eius domi.* Magis tamen placet Lambini sententia tria illa verba eiicientis etiam Bakio probata. De nuperi interpretis, si is interpres, commentis praestat tacere.

3. *ex his artibus*] cur ita correxerim vulgatum *iis* exponam infra ad c. 15, 64.

4. *ut Crassus — vellet — Antonius autem — censebat* rectius erat *censeret* a particula *ut* suspensum. Sed haud raro, quae alteri subiungi debet, sententia coniungitur. Gernhardus in excursu de anacoluthis in libris Ciceronis de Officiis p. 446. haec exempla affert: Off. I. 3, 8. 19, 64. et paulo diversum I. 14, 44. Addit Henrichsenius Tusc. III. 26, 63. Fin. I. 13, 45. Possunt adiici Off. III. 10, 45: *Damonem et Phintiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse, ut cum eorum alteri Dionysius tyrannus diem necis destinavisset et is, qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulavisset, vas factus est alter eius sistendi.* Oportuit dici *ut — vas factus sit,* sed longior et implicatior oratio prohibuit. Verr. Accus. III. 15, 39: *magnaeque pecuniae coactae sunt: non quo iugerum numerum vere profiteri esset difficile, aut amplius etiam profiteri (quid enim in eo periculi esse posset?), sed causa erat iudicii postulandi, quod ex edicto professus non esset.* Ceterum etiam hic Cicero quae ipse sentiebat Crasso et Antonio

Eodem modo genitivus dicitur paulo ante §. 37. et I. 27, 124: *ceterarum hominee artium spectati et probati.* Incredibile est repertum esse qui repudiata distinctione post *qua* ponenda iungi vellet: *in qua* (eloquentia) *quia vis magna est in hominum ingeniis.* Potestne aliquid absurdius cogitari quam *vim magnam esse in ingeniis hominum in eloquentia?* Et si haec coniunguntur, unde pendet illud, quod sequitur, *aliquid?*

certius esse nihil potest, quam quod] Matthiae in Seebodii Misc. Cr. I. p. 680. similia huius usus exempla attulit. Comparativum enim aliquando sequitur enuntiatum circumlocutionem continens, in quo non infinitivus modo, qui usitatior est, sed etiam particula *cum* reperitur. De Or. I. 37, 169: *quid ergo hoc fieri turpius aut dici potest, quam eum — in minimis tenuissimisque rebus ita labi.* II. 74, 302: *quo quidem mihi turpius videri nihil solet, quam cum ex oratoris dicto aliquo — sermo ille sequitur.* Fin. I. 6, 19: *quo nihil turpius physico, quam fieri sine causa quicquam dicere.* N. D. I. 15, 38: *quo quid absurdius, quam — res sordidas atque deformes deorum honore afficere.*

X. 39. Ingreditur Antonius ad disputationem ipsam, duo maxime genera eloquentiae, deliberativum et iudiciale constituens: tertium enim laudationum et vituperationum etsi in oratorem saepe cadat, non rectius constare, quam si quis testimonii dicendi viam et rationem aut historiae scribendae artem, in quibus magnum sit oratoris munus, quartum aut quintum eloquentiae genus ponat. Nec ut de geometria aut de philosophia dicere possit, ab oratore posse requiri, etsi saepe loci ex altera arte petiti assumendi sint. Hac occasione Catulo respondens, qui causam tertii in eloquentia generis non ponendi sibi aperiri voluerat, paulo declinans ab argumento Antonius de origine et progressu historiae scribendae cum apud Graecos tum apud Romanos disputat (c. 10 — 17.).

ut ait ille in Trinummo] locus Plauti est Trin. III. 2, 7.

quod quidem eloquentem — ut] sententiae post *quod* ad priora relatum ita additae ut res ipsa subiiciatur, quo

particula illa refertur, exempla attulit A. Matthiae ad Cic. Sull. 24, 68. Non opus est in tali epexegesi *ut* poni, potest enim etiam infinitivus ferri. Ille collegit haec: Cic. Or. 62, 110. Off. III. 31, 112. Verr. Accus. I. 26, 67. IV. 42, 91. Mil. 6, 15. 19, 51. Q. Fr. I. 1, 21. Addo Divers. XV. 10: *quando id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut — omnium vestrum studio tuus consulatus satisfacere possit.* Praeterea eiusdem rei advertentes exstiterunt Wopk. Lectt. Tull. p. 380. Heindorf. ad Cic. N. D. II. 8, 24. Beier. ad Off. III. 31. p. 396.

40. *ut ait Caecilius*] Statius Insuber Gallus, postquam manu missus erat, animum ad comoedias maxime de Graeco Menandri Latine vertendas appulit seseque M. Caecilium Statium dixit antiquo nomine in cognomen verso (Gell. IV. 20. II. 23.). Anno post Ennium obisse fertur, i. e. a. Ch. 168. Male locutum ut peregrinum dicit Cicero in Bruto 74, 258, malum latinitatis auctorem ad Att. VII. 3, 7. Fuerunt tamen qui vim in eo et argumenta bene inventa laudarent: v. Varronem apud Nonium IV. 377. p. 696. Gothofr. Sedigitum apud Gell. XV. 24. Leniter ab his dissentit prudentior iudex Horatius Epp. II. 1, 59. item Quintilianus X. 1, 99.

unius cuiusdam operis — baiulum] respicit ad ea, quae dixerat I. 62, 263: *operarium nobis quendam, Antoni, oratorem facis.* In eandem sententiam dictum est c. 61, 260: *in hoc uno opere, ut ita dicam, noctes et dies urgeatur*, et 18, 83; *Mnesarchus hos, quos nos oratores vocaremus, nihil esse dicebat, nisi quosdam operarios lingua celeri et exercitata.* Quod loquendi genus non sumpsisse a Cicerone Quintilianum alia plurima exprimentem, cum in primis elegans sit, sane miror. Proprio nomine *baiuli et operarii* opponuntur *artificibus* in Bruto 73, 257.

41. *nam Crassus heri*] v. I. 31.

43. *ille ipse Aristoteles — adiunxit*] v. Aristotelem Rhet. I. 3, 1. ἔστι δὲ τῆς ῥητορικῆς εἴδη τρία τὸν ἀριθμόν — ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἂν εἴη τρία γένη τῶν λόγων τῶν ῥητορικῶν, συμβουλευτικὸν δικανικὸν ἐπιδεικτικόν. Hunc secutus ipse Cicero in Topicis c. 24. Uberius hanc quae-

stionem astringendane eloquentia sit tam paucis generum nominibus, an infinitis praedicanda Quintilianus Ciceronis illa verba tacite respiciens tractavit III. 4, 2 sqq.

etiam si opus est] „*opus esse* dicitur quod tempora, quod utilitas, quod vitae commoditas postulat, ut Graecorum ἔργον ἐστί, δεῖ (potius *ut* ἔργον ἐστί *aliquando pro* δεῖ *ponitur*, E.); contra *necessarium esse s. necesse esse* quod evitari non potest. Sic Cic. Divers. I. 9, 12: *Appius dictitabat legem curiatam consuli opus esse, necesse non esse;* Cato apud Senecam ep. XCIV. 28: *emas non quod opus est, sed quod necesse est.*“ *Henrichsen.* Ceterorum, quae is attulit, exemplorum unum ad hanc rem facit explicandam de Or. II. 80, 326: *sin tum est brevitas, cum tantum verborum est, quantum necesse est, aliquando id opus est, sed saepe obest vel maxime in narrando*, i. e. etsi aliquando ad consilium propositum assequendum commodum est non uti pluribus verbis, quam quantum ne parcissimus quidem defugere potest, tamen saepius id minime utile est. Addo Off. III. 11, 49: *Themistocles — dixit in concione se habere consilium rei publicae salutare, sed id sciri non opus esse*, id est utilitatem eius in ea re verti, ne sciretur. Minus apta ibi compararunt Heusingeri.

XI. 44. *Popilia mater vestrā*] de scriptura nominis v. ad III. 43, 171; de matre Catuli et Caesaris supra c. 3, 12. Viros nobiles et honoribus plenos pro rostris laudare antiquissimo tempore apud Romanos institutum est: v. Cic. Brut. 16, 61. Legg. II. 24, 62. Polyb. VI. 50. Dion. Hal. V. 17. Liv. IV. 16, 4. VIII. 40. Graeci quidem eius moris praestantiam iure ac merito laudibus extulerunt. Sed etiam matronis eum honorem tributum esse post tumultum Gallicum Livius narrat V. 50. Quare more diu intermisso factum esse puto, ut nullius ante Popiliam mulieris pro contione laudatae memoria scripta exstaret.

45. *quam contra collegam censor*] Plinius H. N. XVII. 1: *nobilissimarum gentium ambo Crassus atque Domitius censuram post consulatum simul gesserunt anno urbis conditae* 662. *frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum.* Cn.

Domitius Ahenobarbus vir nobilitati propter sublatum lege tribunicia sacerdotiorum per cooptationem supplendorum morem admodum invisus fuisse videtur, ut inde etiam cum Crasso optimatium patrono dissensionem ei ortam veri simile sit. Consul fuerat cum C. Caelio Caldo anno post Crassum et Scaevolam coss. urbis 660. Orationis in ea altercatione habitae memoria et partes quaedam exstabant: v. de Or. II. 56, 227 et 230. Brut. 44, 164. nos in Hist. Eloq. R. p. LXIX. et LXXIII. — *Positis* intellige quippe *tanquam veris*; hoc ut significetur: si quidem illa naturalia laudationis fundamenta esse ab omnibus credantur. Cic. Fin. II. 31, 101: *hoc ipsum elegantius poni meliusque potuit.* Divers. I. 9, m: *ut paulo ante posui.* Quintil. II. 21, 14: *solet a quibusdam et illud poni.* V. 9, 4: *quo in causis posito.*

se vinci posse aequo animo pati] miror quo modo viro elegantis iudicii Wyttenbachio tam contorta ratio placere potuerit, ut interpretaretur *pati, ut possit vinci*, Bibl. Crit. vol. II. p. 4. p. 72. Longe elegantius verba sic compones *se posse aequo animo pati vinci* i. e. ut vincatur. *Se* facile subauditur ab uno infinitivo ad alterum.

fortunae bona] Lambino placebat *naturae et fortunae bona.* Sed recte annotavit Pearcius una voce illa etiam naturae bona significari. Id comparato loco II. 84, 342. elucere, quo plane ut hic fit fortunae bona in corporis et extranea dividuntur. Ibi enim quae hic paucis et a transcurrente tanguntur uberius secundum artem explicantur. Non rectius mox Lambinus *patienter tulisse* corrigendum suadebat pro *sapienter*, quod longe fortius est, *in ferendo sapientiam* i. e. perfectam hominis sapientis virtutem *ostendisse* significans; quem ad modum *sapienter caruisse* legitur c. 85, 346.

47. *quoniam est in ratione rerum*] *est* pro *inest* secundum fontes scripturae optimos correxi idemque Ciceroni reddidi II. 59, 242. III. 37, 150. altero loco scribendo *in re est item ridiculum*, altero *in verbis plenum quiddam et sonans esse.* Hac vi legitur *esse* p. Rosc. Am. 40, 118. ubi *maleficia esse in aliquo* dicuntur. Sed hoc, unde huc egressus sum, loco sane idem est, quod *contineri*, sed ut

assignificetur *niti, positum esse, ἐνεῖναι, ἔχεσθαι, κεῖσθαι.* Quintil. V. 8, 4: *neque ulla est quaestio, quae non sit aut in re aut in persona.* VII. 4, 37: *plurimum est in eo, quale sit factum.* X. 1, 57: *esse in omnibus utilitatis aliquid.* Proxime hinc abest ea verbi vis, qua significat *rem in aliquo verti.* Infra c. 53, 215: *non commovere* (iudicem), *in quo sunt omnia.* Legg. II. 10, 24: *caste iubet lex adire ad deos: animo videlicet, in quo sunt omnia.*

48. *nam et testimonium*] De oratione *ἀναχολούθῳ*, quae resumitur §. 49. verbis *quid? si*, Matthiae annotata posui in explicatt. ad I. 49, 214. Fraudem aut sibi aut aliis fecit Goerenzius ad Legg. III. 2, 4., cum illud *etiam*, quae coniectura Schuetzii est, ab eo revocatum quasi ex libris laudat.

in Sex. Titium] is Antonio consule tribunus legem agrariam tulit. Condemnatus est, si fides Ciceroni rem oratorie amplificanti p. Rabirio Perd. 9, 24., quod L. Saturnini imaginem domi suae habuisset. Hominem loquacem et satis acutum Cicero dicit in Bruto 62, 225., sed eundem adeo solutum et mollem in gestu, ut saltatio nasceretur, cui nomen Titius esset; quem locum respicit Quintilianus XI. 3, 128. Commemoratur etiam c. 66, 265. et idem videtur, qui II. 62, 253. III. 23, 88. studiose pila lusisse narratur.

de testimoniis dicendis] secutus in hoc est Aristotelis iudicium, qui Rhet. I. 15. docet quidem quinam testes sint aptissimi, sed testimonii dicendi praecepta nulla ponit. Annotavit Muellerus.

XII. 49. *accidit*] tralaticia fuit opinio ne a Ruhnkenio quidem ad Rutil. p. 4. improbata *accidere* suam provinciam habere in re maxime infausta aut minus optabili. Sed nihil est nisi *συμπεσεῖν* significatque aliquid forte fieri, ut de causa eveniendi, si sit, non cogitetur. De re prospera dictum vide apud Ciceronem Divers. XI. 15: *coniunctio tua cum collega senatui populoque R. gratissima accidit.* XV. 10: *quando id accidit, quod mihi maxime fuit optatum.* 14 m.: *id cum non accidit* (summe optabat, ut accideret). Att. VIII.

6: *moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset.* De re ambigua, ut nec de malo doleamus, nec de bono gaudeamus, haec dicta. Divers. III. 8, 25: *quod tamen ipsum non me Hercule adhuc accidit me audiente.* VI. 21: *etiam si secus acciderit.* Mali enim significatio inest in addito *secus*, non in verbo. X. 15: *quae postea accidissent scire te ad rem publicam putavi pertinere.* 18: *accidit mihi, quod homini pudenti — accidere solet.* XII. 18: *utrumque contra accidit: ἔπεσεν ἐναντίως.* XIII. 69: *multaque acciderunt, in quibus et benevolentiam eius erga me experirer et fidem.* Att. I. 17 pr.: *admiratione quidnam accidisset.* III. 12: *nunquam accidit, ut cum eo uno verbo concertarem.* VI. 3 pr.: *nil sane habebam novi, quod post accidisset.* X. 1 extr.: *cogitare quid sim facturus, si acciderit, ut legarer.* Inv. I. 21, 30: *quod cum acciderit, membratim oportebit partes rei gestae dispergere in causam.* Etsi enim de eo dictum est, quod causae dicendae officiat, tamen in verbo non inest nisi fortuitae rei significatio. 23, 33: *id quod perraro potest accidere.* 27, 40: *commune* (est), *quod accidit omnibus eodem tempore, ut messis.* 43, 80: *quod in quibusdam rebus aut hominibus accidit.* II. 47, 139: *idem ipsum* (legis scriptorem), *si ei talis res accidisset, facturum fuisse.* Or. 55, 183: *in quo iniquum est quod accidit non cognoscere, si cur id accidat reperire nequeamus.* 57, 191: *contraque accidere in spondeo.* Partt. Or. 23, 82: *si quid cui magnum aut incredibile acciderit.* Deiot. 14, 39: *nec accidere* (oportet), *ut quisquam te timere incipiat.* Exemplum illi simile, quod modo adduxi ex Inv. I. 21, 30., vide Planc. 24, 59: *aculei, si quos habuisti in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt* i. e. fuerunt. Quod exemplum ostendit quomodo a prima ad tralatam vim verbi perventum sit. Haec, quae olim minus accurate pervestigata effudi, iterum sub examen vocare placuit cum corrigendi tum augendi causa. Iniuria Zumptius ad Div. in Caecil. 1, 2., quo loco legitur: *si quod tempus accidisset, quo tempore aliquid a me requirerent,* cum Ernesto antiquae de illo verbo superstitionis miratori placuisset corrigi *incidisset*, scriptorem excusat significatione nescio qua rei ad-

versae. Nulla est; *si tempus accidisset* est *εἰ γένοιτο*. Cat. M. 19, 67: *quod ni ita accideret, melius et prudentius viveretur*. Q. Cic. de pet. cos. 12, 47: *ideo se nemini negare, quod saepe accideret, ut is, cui pollicitus esset, non uteretur*. Non plane latuit in hac re veritas Heusingerum ad Off. I. 10, 3., ubi cum legatur: *potest enim accidere promissum aliquod et conventum, ut id effici sit inutile vel ei, cui promissum sit, vel ei, qui promiserit*, eius significationis exemplum excitavit, quo usi ante sumus, Divers. III. 8, 25. et Muretum ad Ter. Andr. I. 5, 29., cuius libri non est inspiciendi potestas. Contraria de verbo *contingendi* est sententia, quod etsi usitatius est in re bona, tamen ne a contraria quidem significanda excluditur omninoque ab *accidendo* sic tantum differt, ut illud ad hominem vel diserte vel tacite referatur, quod in hoc secus est. Cic. Cat. M. 19, 71: *quod idem* (emori) *contingit adolescentibus adversante et repugnante natura*. Divers. XI, 16: *quod* (ut relegaretur a consule) *ante id tempus civi Romano contigit nemini*. In re ambigua dictum exstat Divers. XV. 13: *ita fato nescio quo contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas, mihi ad remunerandum nihil suppetat praeter voluntatem*. Q. Fr. II. 3, 2: *idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut acclamatione, sed ut convicio et maledictis impediretur*.

51. *Graeci quoque ipsi*] horum ne alterutrum abundare putes, cavi annotatione ad I. 34, 164.

ut Cato, ut Pictor, ut Piso] de Catonis Censorii Originibus v. Niebuhrii Hist. R. vol. I. p. 9. *Q. Fabius Pictor*, in cuius familiam cognomen venit picto Salutis templo ab aliquo Fabio a. u. 450., post Cannense praelium Delphos missus est Apollinis oraculum sciscitatum (Liv. XXII. 57.). Antiquissimus rerum Romanarum scriptor dicitur Dionysio VII. 71. Annales eius ab initio urbis ad belli Punici secundi finem pertinuisse videntur: v. Lachmann de fontibus Livii comm. I. p. 26. II. p. 14. — *L. Calpurnius Piso Frugi* est, de quo Cicero in Bruto 27, 106: *tribunus plebis*, inquit, *legem primus de pecuniis repetundis Censorino et Manilio coss.* (a. u. 605.) *tulit*. — — *et causas egit et multarum*

legum aut auctor aut dissuasor fuit; isque et orationes reliquit et annales sane exiliter scriptos. Consulatum gessit cum P. Scaevola a. 621. De annalibus eius iure non sane honorifice iudicat Niebuhrius l. c. vol. I. 261. II. 10 sqq. Deducti erant ad ipsius usque aetatem: v. Lachmannum l. c. I. p. 32.

52. *annalium confectio*] annales Maximos omnium fuisse antiquissimos ex hoc Ciceronis loco sequitur. Plura de eorum ratione Ciceronem partim secutus Servius habet ad Virg. Aen. I. 373: *tabulam dealbatam quotannis Pontifex Maximus habuit, in qua praescriptis consulum nominibus et aliorum magistratuum digna memoratu notare consueverat, domi militiaeque terra marique gesta per singulos dies. Cuius diligentiae annuos commentarios in octoginta libros veteres retulerunt eosque a Pontificibus Maximis, a quibus fiebant, annales Maximos appellarunt.* Cf. Festum v. *Maximi annales* et Macrobium Saturn. III. 2 extr. Ernestumque in Excursu I. ad Suetonium t. II. p. 307. Wolf. Ceterum maxime ad sacra et res divinas pertinentia, solis et lunae defectus pestilentiam prodigia caritatem annonae pontifices advertisse Cato, auctor ap. Gell. II. 28. Cicero Rp. I. 16. Perisse antiquissimos incendio Gallico et postea suppletos probavit Niebuhrius Hist. R. I. p. 277. P. Scaevola is est, qui consul cum L. Pisone fuit a. 621.

referebatque in album] Livius I. 32. a. 32. a Pearcio comparatus: *omnia ea rex commentariis regis pontificem in album relata proponere in publico iubet.* Quippe referuntur leges edicta decreta in album tabulas commentarios aerarium. *Efferre* vitiosam scripturam de publice proponendis annalibus interpretari est suam barbariem pro latinitate Ciceroniana venditantis.

53. *Pherecydes Hellanicus Acusilas*] horum *Acusilas* s. Acusilaus Argivus antiquissimus dicitur Suidae. Genealogiarum, quas secutus Hesiodum scripsit, reliquiae Sturzii Pherecydeis adiunctae leguntur. Hic et Pherecydes et Hellanicus e numero *λογογράφων* erant, quorum plerisque (Hecataeum excipe, E.) carmina veterum epica secuti fabulosi temporis

versae. Nulla est; *si tempus accidisset* est *εἰ γένοιτο*. Cat. M. 19, 67: *quod ni ita accideret, melius et prudentius viveretur*. Q. Cic. de pet. cos. 12, 47: *ideo se nemini negare, quod saepe accideret, ut is, cui pollicitus esset, non uteretur*. Non plane latuit in hac re veritas Heusingerum ad Off. I. 10, 3., ubi cum legatur: *potest enim accidere promissum aliquod et conventum, ut id effici sit inutile vel ei, cui promissum sit, vel ei, qui promiserit*, eius significationis exemplum excitavit, quo usi ante sumus, Divers. III. 8, 25. et Muretum ad Ter. Andr. I. 5, 29., cuius libri non est inspiciendi potestas. Contraria de verbo *contingendi* est sententia, quod etsi usitatius est in re bona, tamen ne a contraria quidem significanda excluditur omninoque ab *accidendo* sic tantum differt, ut illud ad hominem vel diserte vel tacite referatur, quod in hoc secus est. Cic. Cat. M. 19, 71: *quod idem* (emori) *contingit adolescentibus adversante et repugnante natura*. Divers. XI, 16: *quod* (ut relegaretur a consule) *ante id tempus civi Romano contigit nemini*. In re ambigua dictum exstat Divers. XV. 13: *ita fato nescio quo contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper detur facultas, mihi ad remunerandum nihil suppetat praeter voluntatem*. Q. Fr. II. 3, 2: *idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut acclamatione, sed ut convicio et maledictis impediretur*.

51. *Graeci quoque ipsi*] horum ne alterutrum abundare putes, cavi annotatione ad I. 34, 164.

ut Cato, ut Pictor, ut Piso] de Catonis Censorii Originibus v. Niebuhrii Hist. R. vol. I. p. 9. *Q. Fabius Pictor*, in cuius familiam cognomen venit picto Salutis templo ab aliquo Fabio a. u. 450., post Cannense praelium Delphos missus est Apollinis oraculum sciscitatum (Liv. XXII. 57.). Antiquissimus rerum Romanarum scriptor dicitur Dionysio VII. 71. Annales eius ab initio urbis ad belli Punici secundi finem pertinuisse videntur: v. Lachmann de fontibus Livii comm. I. p. 26. II. p. 14. — *L. Calpurnius Piso Frugi* est, de quo Cicero in Bruto 27, 106: *tribunus plebis*, inquit, *legem primus de pecuniis repetundis Censorino et Manilio coss.* (a. u. 605.) *tulit*. — — *et causas egit et multarum*

legum aut auctor aut dissuasor fuit; isque et orationes reliquit et annales sane exiliter scriptos. Consulatum gessit cum P. Scaevola a. 621. De annalibus eius iure non sane honorifice iudicat Niebuhrius l. c. vol. I. 261. II. 10 sqq. Deducti erant ad ipsius usque aetatem: v. Lachmannum l. c. I. p. 32.

52. *annalium confectio*] annales Maximos omnium fuisse antiquissimos ex hoc Ciceronis loco sequitur. Plura de eorum ratione Ciceronem partim secutus Servius habet ad Virg. Aen. I. 373: *tabulam dealbatam quotannis Pontifex Maximus habuit, in qua praescriptis consulum nominibus et aliorum magistratuum digna memoratu notare consueverat, domi militiaeque terra marique gesta per singulos dies. Cuius diligentiae annuos commentarios in octoginta libros veteres retulerunt eosque a Pontificibus Maximis, a quibus fiebant, annales Maximos appellarunt.* Cf. Festum v. *Maximi annales* et Macrobium Saturn. III. 2 extr. Ernestumque in Excursu I. ad Suetonium t. II. p. 307. Wolf. Ceterum maxime ad sacra et res divinas pertinentia, solis et lunae defectus pestilentiam prodigia caritatem annonae pontifices advertisse Cato, auctor ap. Gell. II. 28. Cicero Rp. I. 16. Perisse antiquissimos incendio Gallico et postea suppletos probavit Niebuhrius Hist. R. I. p. 277. P. Scaevola is est, qui consul cum L. Pisone fuit a. 621.

referebatque in album] Livius I. 32. a. 32. a Pearcio comparatus: *omnia ea rex commentariis regis pontificem in album relata proponere in publico iubet.* Quippe referuntur leges edicta decreta in album tabulas commentarios aerarium. *Efferre* vitiosam scripturam de publice proponendis annalibus interpretari est suam barbariem pro latinitate Ciceroniana venditantis.

53. *Pherecydes Hellanicus Acusilas*] horum *Acusilas* s. Acusilaus Argivus antiquissimus dicitur Suidae. Genealogiarum, quas secutus Hesiodum scripsit, reliquiae Sturzii Pherecydeis adiunctae leguntur. Hic et Pherecydes et Hellanicus e numero λογογράφων erant, quorum plerisque (Hecataeum excipe, E.) carmina veterum epica secuti fabulosi temporis

res soluta oratione persequebantur. *Pherecydis* Lerii s. Atheniensis, qui non satis distingui a Syrio Pythagorae magistro potest, reliquias Sturzius collegit (ed. II. Lips. 1824). disposuit A. Matthiae in Wolfii Analectis vol. I. p. 2. p. 321. Natus est circa ol. LXXV. *Hellanici* Lesbii nati ol. LXXI. 1. duodecim ante Herodotum (Gell. XV. 23.) mortui ol. XCII. 2. anno aetatis octogesimo quinto (Lucian. Macrob. t. III. p. 224 Reiz.) quae supersunt idem Sturzius collegit (ed. II. Lips. 1826). — Haec ex Henrichsenii annotatione excerpsi. Verba *modo enim — importata* Nonius enotavit v. *importatum* p. 130. Merc.

XIII. 54. *Antipater*] L. Caelius Antipater hic pro natura Romanorum nemini libenter quicquam meriti debentium *familiaris* Crassi dicitur, in Bruto autem c. 26, 102. eius *magister*; literarum aliquid eum docuisse puta. Idem luculentus pro illa aetate scriptor et iuris peritus vocatur. Iam Gracchorum temporibus floruisse videtur secundum Ciceronem Divin. I. 26, 56. Legg. I. 2, 6. Val. Max. I. 7, 6. Vellei. II. 9. Belli Hannibalici res ab eo scriptas et ex Oratore Ciceronis constat c. 69, 230. et firmatur reliquiis operis; sunt tamen quae et anteriora hoc bello et posteriora tangant, velut quae Cicero Div. l. c. narrat. Historiam illam in breviarii formam redegit Brutus (Cic. Att. XIII. 8.) v. Lachmann. l. c. II. p. 19. — Ceterum aliquid suspectum in sententia est. *Vocis sonus* nec historiae tribui nec omnino dici videtur, nisi propria significatione. *Vocis* igitur uncinis saepsi.

locorum] coniecturam Iacobsii *colorum* receperunt Schuetzius et Muellerus. At Matthiae in Seebodii Misc. Cr. vol. I. p. 680. iure obiicit, cum *color* sit orationis genus, varietate colorum distinguere historiam idem esse, quod vario dicendi genere uti; de dicendi autem genere in proximis demum mentionem inferri, hic quidem de materia operis agi videri. Qua de re *locos* intelligit *argumenta*, quae nos *obiecta* dicamus; quae quam varia sint Dionysium monstrare ep. ad Pomp. p. 783., cum in Theopompo laudat τὸ πολύμορφον τῆς γραφῆς. Sed quaenam illa *obiecta* sint equi-

dem non intelligo: illa autem πολυμορφία Theopompi varietatem in tractando argumento quaesitam spectat, in quam eandem sententiam est, quod Dionysius Lysiam oratorem καινόν καθ' ἕκαστον τῶν λόγων dixit. Bakio *loci* proprie dicti videntur, quod Antipater omnia secundum temporum ordinem narrans loca et oras, in quibus bellum gereretur, non distinxerit, ut omnia eodem loco gesta viderentur. Id mihi incredibile videtur. *Locos* intelligo *communes* sive rerum illustrium disputationes, quae Ciceronis verba sunt in Bruto c. 12, 46. Quae disputationes quam sint in ornatu oratorio habiti locus ostendit Bruti c. 93, 322., quo Cicerone adolescente nullus orator fuisse dicitur, qui praeter apparatum a iure philosophia literis antiquitate petendum id haberet, ut laxare iudicum animos et ad hilaritatem traducere, nemo qui dilatare et a definita ad universi generis disputationem traducere orationem, (hi sunt ipsi *communes loci*), nemo denique, qui digredi delectandi gratia parumper a causa posset: unde intelligitur quantum ad delectandum illustres illae locorum disputationes contulerint. Et hae sunt ipsae, ex quibus *consilia primum, quae scriptor probet, et in eventis narrandis causae vel casus vel sapientiae vel temeritatis* explicantur, quae res in historico tanquam necessarias desiderat Antonius infra c. 15, 63. Unum exemplum addo: *novi locum*, inquit Cicero Accus. Verr. V. 1, 2. *de laude imperatoria*. Qui quantum in historia polleat vident omnes. Eo certius autem locorum communium ornamenta in rerum scriptore desiderantur et quod Romani ornatui rerum oratorio tribuebant plurimum, et quod illas disputationes de consiliis et eventis veteres non suis verbis exponere, sed in orationes includere solebant. Eidem loci sunt, ex quibus argumenta probantia sumuntur, sive, ut Cicero loquitur in Partitt. Or. 2, 5., *in quibus latent argumenta*, quam finitionem sequitur Quintilianus V. 10, 20., quos et thesauros argumentorum Cicero dixit l. c. 31, 109. cf. de Or. III. 27. Omnis enim ut causa, ita argumentum causae a definita quaestione ad generalem revocandum est et loci communes cum argumentationibus ceteris ita coniunguntur, ut illi splen-

didius, hi tenuius dicantur: v. Cic. Inv. II. 15, 49. Qua de re nec Quintilianus significationes vocabuli miscuit, cum *communes locos* videatur dixisse τόπους illos Aristotelis s. argumentorum sedes, (V. 1, 3.) et iniuria factum est, ut ab Ernesto hae tanquam diversi generis significationes distinguerentur Lex. technol. Rhet. Lat. p. 247.

sicut potuit, dolavit] simile Ciceronis de Antipatro iudicium exstat Legg. I. 2, 6: *Antipater inflavit paulo vehementius habuitque vires agrestes ille quidem atque horridas sine nitore ac palaestra; sed tamen admonere reliquos potuit, ut accuratius scriberent.*

55. *Herodotus*] de Herodoto tam accurate disputarunt Dahlmannus in libro: *Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte* vol. II. p. 1. et Heyse *de vita et itineribus Herodoti* (Berol. 1827.), ut sciendi cupidos ad eos libros ablegare satius videatur.

56. *Thucydides*] Athenis natus ol. LXXVII. 2 (471 a. C.) artis oratoriae praecepta ab Antiphonte accepit. In exsilium pulsus est, cum non successisset ei Amphipolin ingruente cum exercitu Brasida tueri ol. LXXXIX. 1 (424 a.C.) Historiam belli Peloponnesii Scaptesulae Thraciae, ubi magna praedia habebat, praeparavit: scripsisse videtur post finitum demum bellum redux Athenas factus. De mortis tempore non constat.

verbis aptus et pressus] propter additum *pressus* in id incidisse videtur Muellerus, *aptum* ut *astrictum* interpretaretur; quanquam eius rationis viam praeiverat Ernestus in lex technol. v. *aptus*. Sed quomodo *aptus* eum, qui pressam quandam in verbis brevitatem consequatur, significare possit non intelligo, nec videtur ex origine et nativa significatione vocabuli effici posse. Ea cum sit *iuncti* et *cohaerentis cum quadam nexus necessitudine*, quo sensu et *inter se apta* dicuntur (Cic. N. D. III. 1, 4.) et *aptus cum aliquo* (Tim. 12.): hinc fit prima illa translatio, ut dicatur illud *aptum*, quod alicunde pendet et consequens est, quo sensu cum *ex* praepositione coniungitur, velut Tusc. V. 25, 70: *causae aliae ex aliis aptae atque nexae*. V. 12, 36: *cui viro*

ex se ipso apta sunt omnia, quae ad beate vivendum ferunt, quod ex Platonico εἰς ἑαυτὸν ἀνήρτηται expressum est Menex. p. 247. E. Hinc altera fit tralatio ad orationem apte compositam, in qua nec desit quicquam nec redundet nec fluat dissolutumve (Cic. Or. 70, 233.) sive dissipatum sit (Or. 71, 235), sed quasi vincta sint omnia, quam eandem *verborum compositorum et coagmentatorum* nomine Cicero commendat in Bruto 17, 68. Ad oratorem ipsum haec laus metonymiae figura non minus eleganter refertur, quam quod idem et *gravis* et *lenis* et *concinnus* et *compositus* dicitur: quorum ultimum Cicero in Oratore 70, 232. posuit ita loquens: *si compositi oratoris bene structam collocationem dissolvas permutatione verborum.* Erit igitur *scriptor* s. *orator aptus* structa et rotunda compositione verborum utens, quae quantopere ornet sententias et per se perspicitur et testatur Cicero Or. 71, 236: *composite et apte sine sententiis dicere insania est, sententiose autem sine verborum et ordine et modo* (i. e. oratione nec vincta nec numerosa) *infantia.* Sed brevitas nec ornat sententias et iam paulo ante a Cicerone in Thucydidis laudibus commemorata est. Ne *pressus* quidem hic est *astrictus* (*gedrängt*) sed in verborum circuitione nec superfluens nec claudicans.

57. *Philistus*] natus circa ol. LXXXVII. (432) Dionysium maiorem in occupanda dominatione suis opibus iuvit (Diod. XIII. 91); sed cum eius fratris Leptinis filiam clam uxorem duxisset, pulsus a tyranno Hadriam migravit. A minore Dionysio revocatus Dioni restitit et cum Syracusanis, qui hoc duce adversus Dionysium arma ceperant classe conflixit, sed victus ol. CVI. 1 (356) sibi mortem conscivit (Diod. XVI. 11. 16). Eius Σικελικά in duas partes divisae erant, quarum altera septem libris res Siculas ad captum usque Agrigentum (ol. XCIII. 3 = 406) continebat, altera libris quatuor Dionysii maioris res complectebatur (Diod. XIII. 103. cf. Cic. Q. Fr. II. 13. Dionys. ep. ad Pompeium c. 5). Duobus praeterea libris Dionysii minoris gesta per quinque annos persequebatur (Diod. XV. 89). De eius dicendi genere Cicero l. c. sic iudicat: *Siculus ille capitalis,*

creber acutus brevis (cf. fr. Hortens. p. 479 Or.) *paene pusillus Thucydides*; doctum idem et diligentem dicit Divin. I. 20, 39. De rebus et reliquiis eius disseruit Goellerus in libro *de situ et origine Syracusarum* p. 103 — 176. Haec de Henrichseni annotatione excerpsimus. Ab eodem sumimus quae de Theopompo et Ephoro addenda videntur, sed in brevius contracta. Igitur *Theopompus* Chius natus anno fere 380 a. C. Lacònismi damnatus et urbe pulsus, sed quadraginta et quinque annos natus ab Alexandro restitutus est; post eius mortem in Aegyptum abiit (Phot. cod. 176). Ab Isocrate in arte oratoria eruditus cum Naucrate Theodocte et Isocrate minore in certamine de Mausoli regis laudibus dicendis ab Artemisia proposito congressus superior visus est (Gell. X. 18). Scripsit Hellenicorum duodecim libros res Graecorum a fine Thucydidis ad ol. XCVI. 3 (394) tractantes et Philippicorum libros quinquaginta octo (Diod. XIV. 84. XVI. 3) historiam universalem ad res Philippi et Macedonum tanquam caput spectantem et relatam. Optime de eo disseruerunt Pflugk. (de Th. Chii vita et scriptis, Berol. 1827.) et, qui eius reliquias collegit, Wichers (Lugd. Bat. 1829.). *Ephorus* Cuma Aeolidis oriundus historiam universalem composuit (*τὰ καθόλου πράγματα* Polyb. V. 33. *τὰς κοινὰς πράξεις* Diod. IV. 1. V. 1.) libris triginta ab Heraclidarum reditu ad Perinthi obsidionem (cl. CIX. 4. 341 a. C.). Alia eius scripta philosophica et rhetorica commemorat Suidas. Magnis laudibus elatus est a Polybio exc. Vat. Maii vol. II. p. 402.

XIV. 58. *Xenophon*] natus ol. LXXXIV (344 a. C.) mortuus non ante ol. CVI. 2 (355). De rebus eius gestis videndus Kruegerus in Quaestt. Critt. de Xenophontis vita (Halis Sax. 1822.); de scriptis, quae exstant, memorare non attinet.

Callisthenes] Olynthius Aristotelis consobrinus Alexandri comes et ab eo denique crudeliter interfectus, cuius rei alii aliam causam tradunt, Arrianus IV. 10. Plut. Alex. 53. Curt. VIII. 5, 13. 8, 21. Suidas in v. Scripsit Hellenicorum libros decem a pace Antalcidae (ol. XCVIII. 2. a.

C. 387.) ad templum Delphicum usque a Phocensibus direptum (ol. CVI. 2. 355.): v. Diod. XIV. 117. XVI. 14. Libellum eiusdem de bello Troiano commemorat Cicero Divers. V. 12.

Timaeus] Andromachi f. Tauromenites natus circa ol. CVI. (356) ab Agathocle Syracusis pulsus Athenis historias scripsit, quarum propter maledicentiam *Επιτιμαίου* convicium audivit. Mortuus est annos natus nonaginta sex (v. Polyb. XII. 28, 6. Plut. de exsil. 14. et de morte eius Lucian. Macrob. t. III. p. 224 Reitz). Historiis res Graecorum Siculorum Italicorum ad a. usque 264 a. C. complexus est, ut quinque libris extremis de Agathocle exponeret (Diod. exc. p. 561 Wess. Polyb. XII. 15, 2), Pyrrhi bellum singulari libro narraret: v. Cic. Divers. V. 12. Dion. Hal. Antiq. R. I. 6. cf. Polyb. III. 32. Niebuhr. Hist. R. vol. III. p. 590. Propter sententias concinnas Asiaticum genus dicendi sectatus dicitur Ciceroni in Bruto 95, 325. De vita eius et reliquiis v. Goeller. de situ et orig. Syracusarum p. 177—306.

60. *quid ergo? est, fatebor, aliquid tamen*] hanc distinctionem a Lambino et Pearcio praemonstratam sequor. *Quid ergo est* non est se corrigentis, ut Henrichsenio visum, sed exspectationem audientium erigentis; id quod perite docuit exemplis, quem antestatur, Aug. Matthiae ad Cic. Rosc. Am. 13, 36. cf. Beier. ad Tull. §. 5. p. 11. Sed eadem sententia inest, si distinxeris, ut fecimus. Ita quidem interpungendum videbatur, quia sequentia illa *aliquid tamen* verbo *fatebor* a prioribus, unde pendent, seiuncta, aut verbo *est* carere non posse videbantur aut enuntiari debuisse oratione obliqua sic: *fatebor tamen aliquid esse.* De significatione adverbii *tamen* v. ad c. 22, 91.

ob aliud] quanto verior haec sit, quam vulgaris scriptura *aliam ob causam* in oculis positum est. *Alius* infinite pro *alius quis* centies legitur; velut Cic. p. Cael. 3, 7: *aliud est maledicere, aliud accusare.* Quintil. X. 7, 25: *quando non aliud agimus.*

ad Misenum] Misenum promontorium portus et urbs Campaniae loco nobilium villis plenissimo, quarum etiam Antonii fuisse discimus.

illorum † cantu orationem meam quasi colorari] Ernesti emendatio *illorum tactu*, in quam defendendam advocat N. D. II. 15, 40: *is eius* (solis) *tactus est, non ut tepefaciat solum, sed etium saepe comburat*, nec intelligi nec illo loco explanari potest. *Tactus* enim *solis* paene proprie dicitur, cum radii solis in subiecta demittantur, velut manus tangentis, nec minus sentiantur. Verum *oratio* nec *tangitur* omnino nec in scriptis inest quicquam, quo tangi possit. *Cantus* sane haudquaquam expeditum est ad intelligendum, sed tolerabilem tamen sensum efficit. Dicit Antonius sese clandestina quadam et quasi tacita librorum Graecorum vi orationem suam affici et colorari sentire. Eam *vim cantum* dicit, nove quidem, sed eleganter. Est enim in oratione *cantus quidam obscurior*, ut Cicero ait Or. 18, 57., isque eo certius et inter legendum animadvertitur et post lectionem etiam in animo residet, quo iucundior est ad audiendum oratio et verba numerosiora: quorum utrumque in Graecos in primis cadit. Ita Graecorum suavitate suum animum repleri et orationem tingi Antonius sentiebat. Ceterum de colorando vultu veri simile est animadvertitque Ruhnkenius ad Tim. Lex. Plat. p. 78. obversatum Ciceroni locum Platonis Ep. VII. p. 718 F.: *οἱ δὲ ὄντως μὲν μὴ φιλόσοφοι, δόξας δὲ ἐπικεχρωσμένοι, καθάπερ οἱ τὰ σώματα ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἐπικεκαυμένοι.*

61. *philosophos vestros*] Catulo et Crasso laudatos. Infra III. 47, 182: *Aristoteles, Catule, vester.* 49, 187: *ab eis philosophis, quos tu maxime diligis, Catule.* Contulit Pearcius.

qui orationes scripserunt suas] hac circumlocutione oratores Cicero designat, cum historici orationes quidem libris suis inserere soleant, sed quasi aliorum ore pronuntiatas.

XV. 62. *videtisne*] tritum sane *ne* interrogans aliquando pro *nonne* dici, ut sequi responsum affirmans oporteat, in quam rem plures auctores laudavit Henrichsenius.

Sed cum dicit Ernestum, quem alibi etiam (velut Verr. II. 46, 112. cf. clavem in *ne*) haec particula affirmative dicta male habuerit, iniuria correxisse ex antiquissimis editionibus §. 64. *videtisne ulla esse praecepta*, erravit. Haec enim scriptura et bonos nec paucos testes habet et ad sententiam longe lectior est; v. comm. crit. l. c.

63. *quid actum aut dictum sit*] Muelleri exstat coniectura sane infelix *factum*, cuius firmandae causa utitur loco c. 40, 169., quo legitur *ex aliorum factis aut dictis aut eventis*. Centenos conferre potuisset, quibus eadem aut similia exstant, nec tamen efficeretur inde quod vult. In *faciendo* enim cum id solum spectetur quid a quoque conficiatur et quasi gignatur, in *agendo* autem etiam quo consilio et qua via et ratione et quibus consequentibus, sequitur *facta* dici τὰ γεγενημένα, *acta* τὰ πεπραγμένα et utrumque *dictis* bene opponi. Ita *acta Pompeii* i. e. ab eo gesta dicuntur, *acta anni* i. e. quae eo anno facta sunt s. evenerunt, et *ante acta dictaque* iure coniunxit Quintilianus V. 10, 28.

causae vel casus vel sapientiae] id est *in sapientia positae* s. quaerendae. Vide annotata ad I. 3, 9.

64. *fusum atque tractum*] explicabimus ad c. 50, 202.

sine sententiarum forensibus aculeis] de hoc figurae genere dictum ad I. 45, 199.

admonita] v. ad 22, 94. et 74, 302.

in his artibus, quae traditae sunt] legebatur *illis*. Similia plura Henrichsenius ad II. 1, 2. Muellerus II. 11, 45. Orellius cum Manutio et Lambino II. 77, 312 correxerunt cum libris adiuti, tum de coniectura, partim recte partim secus. De omnibus locis, quibus *is* et *hic* in libris confusa reperiuntur, certa constitui non sane possunt, tenendaque ambiguorum ea, in quibus optimi fontes conspirant. Recte sic Buechnerus ad Cic. Rosc. Am. p. 143. Nec male Krttzius ad Catil. II. 5. p. 11. Prisciano nixus XVII. 9, 58. Goerenzio praeeunte ad Legg. I. 9, 27. annotavit *hic* pro *is* poni, cum vel levissima significatione res tanquam praesens cogitari possit. Sed longius progrediendum censeo.

Nam sic etiam *hic* legitimam habet vim et sedem, cum loquenti quaedam cum re, de qua dicit, intercedit necessitudo, ut vel in ea versari studiosius aut ea tangi qualicunque de causa videatur. Bene igitur dicit Antonius *in his artibus*, ut ostendat a se inspectas et tractatas; *in illis* non est nisi correlativi forma relata ad sequens *quae*. De Or. I. 3, 10: *quis huic studio literarum, quod profitentur ii, qui grammatici vocantur, penitus se dedit.* Dixit *huic*, quod ipse amaret, sed *ii qui grammatici vocantur*, quod est genus hominum ipsius dignitati longe inferius. II. 1, 3: *quae quidem esset in his artibus, de quibus aliquid existimare possem.* Male Henr. *iis*. 11, 45: *ex his enim fontibus — licebit etiam laudationem ornare.* Male Muell. Or. Henr. *iis*; sunt enim *qui nobis oratoribus patent et a nobis inspiciuntur.* 30, 132: *non his subductionibus, quas isti docent* i. e. tritis illis, quas a rhetoribus vulgo traditas scimus. 31, 135: *in his ipsis, ubi de facto ambigitur* i. e. in causis iudicialibus, quae oratorem propius attingunt. 39, 162: *edo — si quem nunc plane rudem institui ad dicendum velim, his potius tradam assiduis — qui omnes tenuissimas particulas — in os inserant. His*, quippe rhetoribus vulgaribus, quos quotidie videre licet. *Iis* ne dici quidem potuit. 77, 312: (causae) *quae plurimos exitus dant ad eius modi degressionem, ut his locis uti liceat, quibus animorum impetus — aut impellantur aut reflectantur.* Posuit *his*, quod oratorem studiosius curare oportet, ut moveat, quam ut doceat. Male Or. Henr. *iis*. 84, 341: *sed tamen — sit a nobis quoque tractatus hic locus.* Male vulgo *is*. III. 18, 65: *sed utrumque est in his, quod ab hoc, quem instruimus, oratore valde abhorreat.* 29, 117: *atque hae quidem disputationes, quae ad cognitionem referuntur, sic fere a doctissimis hominibus describuntur. Hae*, quippe in quibus tractandis modo versati sumus. Fin. I. 4, 12: *hanc omnem quaestionem — a nobis explicatam his literis arbitramur.* Recte *his* Ern. Goer. ex codd. quibusdam et edd. vett.; sunt enim quibus operam studiose dedisse confirmat. Dubia res est codicibus bonis non ita consentientibus de Or. II. 25, 108 et 111. 55, 202. 71, 291.

III. 2, 8. 15, 58. 27, 108. Sed recte Henrichsenius aliive *is* pro *hic* subrogarunt de Or. II. 1, 3. 5, 21. 12, 52. propter codd. quidem; 56, 229. Nos correximus I. 1, 3: *in eis vel asperitatibus rerum vel angustiis temporis* i. e. in eiusmodi. Legebatur *his*, quod non deterius est praesentes significans; sed libri sequendi erant.

65. *duo genera ad dicendum dederunt*] id non est *de quibus dicerent*, nam dicendi genera oratione s. disputatione tractare non oratorum, sed oratoriae artis magistrorum est; sed *ex quibus ad dicendum argumenta sumerentur*. Hinc et intelligitur verbis dandi accipiendi curandi nec semper gerundiva, sed etiam gerundia cum praepositione addi, et quod sit utriusque generis discrimen. Cic. Rosc. Am. 21, 58: *quid mihi ad defendendum dedisti* i. e. non *quod defenderem*, sed *quo in defensione uterer*. Male faciunt grammatici plerique rem ne verbo quidem tangentes.

66. *quanta sit solis magnitudo*] haec et lunae multum agitata a physicis est; v. Acad. II. 26 et 41. Fin. I. 6, 20. Wyttenbach. ad N. D. II. 40. p. 761. ed. Moser.

notatae sunt] frustra sunt qui vitiosam scripturam *notae* defendunt. Ut possit hoc intelligi, non dicitur tamen estque ἄκυρον, cum alterum legitimum sit et testatum. Iure Pearcius comparavit Cic. Partitt. Or. 18, 61: *alterum genus* (quaestionum) *nullis neque personis neque temporibus notatum*, et 30, 106: *quae* (controversiae) *sunt certis personis et temporibus notatae*; Muellerus autem de Or. I. 31, 145., ubi eaedem θέσεις dicuntur *designatione temporum ac personarum* carere. Eaedem *certis personis locis temporibus actionibus negotiis cerni* definiuntur Top. 21, 80: quae omnes sunt admodum similes inter se eiusdem rei descriptiones.

XVI. 69. *sic statuo, ut*] periodus longior et varie insertis membris interrupta et corruptelas effecit, de quibus in comm. crit. monitum, et praepostera corrigendi quae sana sunt studia. Quippe Lambino et Heusingero infinitivi displicebant, ut scribendum suaderent *necesse est*, item *potest cuius vis* et post *neque est*. Pearcius infinitivos propter librorum consensum cum retinuisset, postea *neque enim est*

scripsit et haec usque ad *persequuntur* parentheton voluit esse: recte, praeter additum *enim*, quod etsi commode dictum esset, nisi librorum plurium fide addi non debuit. Schuetzio in ed. mai. infinitivis in apodosi tantum opus videbatur, restituit tamen ceteros in editione minore. Henrichsenio, si locus, ut fecimus, scriptus sanus sit, infinitivi protaseos a *statuo* pendere videntur. Id quidem fieri non potest in sententiis plane segregatis. Sed ex apodosi subaudiendum *arbitror*, ut sententia ita cohaereat: *arbitror hunc — qui illam vim adeptus sit — de toto ille genere non plus quaesiturum esse — quam Polyclitum illum: ut* (id est *quem ad modum*) *in ceteris artibus, cum tradita sint difficillima, reliqua tradi non necesse esse* (arbitror); *ut* (i. e. *velut*) *in pictura qui hominis speciem pingere perdidicerit hominem posse cuius vis aetatis pingere* (arbitror) *neque periculum esse* etc.

neque est omnino ars ulla in qua omnia — a doctore tradantur] sententiam a Cicerone sumpsit nec minus eleganter exsecutus est Quintilianus VII. 10, 8 sqq. Idem Ciceronianorum non satis accurate recordatus quae de signo Minervae et minoribus in clipeo operibus a Phidia factis leguntur infra c. 17, 73. ad Iovis statuam ab eodem artifice elaboratam refert II. 3, 6.

70. *Polyclitum*] „Polyclitus Sicyonius vel Argivus celeberrimus statuarius et architectus Ageladae discipulus teste Plinio (H. N. XXXIV. 19.) ol. LXXXVII. (432 a. C.) floruit. Inter eius opera inprimis eminebat Iunonis signum ebore et auro elaboratum in Heraeo inter Mycenas et Argos sito (Paus. II. 17, 4.) et Doryphorus, de quo Plinius l. c.: *idem et Doryphorum viriliter puerum fecit, quem canona artifices vocant lineamenta artis ex eo petentes velut a lege quadam, solusque hominum artem ipse fecisse artis opere iudicatur*; cf. Cic. Brut. 86, 296. Antiquorum artificum severitatem emollire studebat ideoque non tam maiestatem et magnificentiam, ut Phidiae statuae, quam decorem et venustatem referebant eius opera: cf. Strab. VIII. 6. p. 372. Quintil. XII. 10, 7. Eius Hercules cum hydra Lernaea pugnans hoc solo loco commemoratur.“ *Henrichsen.* Plura

de Polyclito suppeditant Winkelmanni Opera vol. VI. 1. p. 47. Meyeri hist. artis fingendi Graecorum I. p. 66. II. p. 61. Silligius in catal. artificum p. 361. sqq. C. O. Muellerus de Phidiae vita p. 49. sqq.

XVII. 71. *posuisse, inquit*] addidi ex libris *inquit*, quod neque addere omnino, nec eo potissimum loco librario ulli in mentem venire potuit: longe enim erat expeditius post *videris* poni. Sed is locus verbi in primis Ciceronianus est. Solent enim verba loqui incipientis ita poni, ut in minuta quaedam membra concidatur oratio. De Or. I. 17, 74: *tum ridens Scaevola: non luctabor, inquit, tecum, Crasse, amplius.* 18, 80: *tum Antonius: probas mihi, inquit, ista, Crasse, quae dicis,* 22, 99: *tum ille: immo vero,' inquit, Sulpici,. rogemus Antonium.* 23, 105: *quem tu mihi, inquit Mucius, Staseam — narras?* 27, 122: *tum Antonius: saepe, ut dicis, inquit, animadverti, Crasse.* 30, 136: *tum Sulpicius: o diem, Cotta, nobis, inquit, optatum!* II. 7, 26: *tum Caesar: equidem, inquit, Catule, iam mihi videor navasse operam.* 14, 59: *haec cum ille dixisset: quid est, inquit, Catule? Caesar.* 28, 124: *tum Crassus: tu vero, inquit, Antoni, perge.* 74, 298: *dicam equidem, Caesar, inquit, quid intelligam.* 90, 367: *et Catulus: quid? quod dixisti, inquit, Crasse.* III. 22, 82: *tum Catulus: haudquaquam hercle, inquit, Crasse, mirandum est.* ib. 83: *hic Crassus: hoc tibi, inquit, Catule, primum persuadeas velim.* 24, 90: *iamiam, inquit Catulus, intelligo, Crasse, quid dicas.* 33, 132: *tum Crassus: non in hac, inquit, una, Catule, re.* 36, 144: *tum Cotta, equidem, inquit, Crasse, non possum queri.* ib. 146: tum Caesar: *unum, inquit, me ex tuo sermone maxime, Crasse, commovit.*

deduxisti] mirum *diduxisti* potuisse probari viro docto Augusto Matthiae in Seebodi Misc. Cr. I. p. 681. Id significaret, si dictum est ulli, hominis vim et laborem inter plurima genera distineri velle. Sed contra plane Catulus; in Antonio enim illud laudat, quod ab infinita multitudine dictionum oratorem avocet et causarum deliberationumque campo includat. Igitur *deducere in duo genera* est duo sola

genera tractanda assignare; figura ab illis sumpta, qui in locum quendam laboris operisve fungendi causa deducuntur. Haud paulo imprudentius Schuetzius *totum* delevit, non posse enim dimidium hominem deduci. Quasi *totum hominem* (oratorem) *deducere* non sit idem quod totum oratoris munus aliquo includere. Ceterum perapte Catuli personae ab oratoria arte alieni, Graecis literis deditissimi dubitatio tribuitur anne sint causis iudicialibus et suasionibus maiora et graviora dictionum genera.

72. Ad hanc Catuli dubitationem Antonius respondet causarum agendarum munus omnium esse difficillimum. Cuius praecepta cum ex Antonio ille audire cupiat, quod Graeci non satis faciant exspectationi suae, primum Antonius totam Graecorum doctrinam ridiculam esse ait, deinde ne posse quidem eius artis doctrinam cogitari affirmat, sed opus esse ingenio felicissimo literis aliquibus studio indefesso exemplis ad imitandum aptis. Horum autem praestantissima cuiusque imitari decere. Qua occasione data ad id digreditur, ut Graecis documento usus demonstret aetatibus singulis singula dicendi fuisse genera, suis quibusdam bonis conspicua et imitatione digna. (17, 72 — 24, 98.)

cum aut docendus is est] clarum referri *is* encliticum ad iudicem causae dominum futurum; in quo cum nulla esse ambiguitas possit, efficitur, ut abundet. Ea abundantia multis praeterea locis reperitur. De Or. I. 6, 23: *sed cum illa pateant in promptuque sint omnibus neque ea interpretatione mea aut ornatius explicari aut planius exprimi possint, dabis hanc veniam.* II. 6, 22: *saepe ex socero meo audivi, cum is diceret.* 18, 75: *invitatus* (Hannibal) — *ut eum audiret, cumque is se non nolle dixisset;* sic enim ex bonis libris scribendum fuit, cum *is* abesse soleat. III. 45, 178: *terraque ut media sit eaque sua vi nutuque teneatur.* Divers. IV. 3, 3: *quae ego experiens quotidie sic probo, ut ea mihi salutem afferre videantur.* Att. I. 16, 4: *aut cum tabulas Metelli Numidici, cum eae, ut mos est, circumferrentur, nostri iudices aspicere noluerunt.* Recte *eae* Orellius ex cod. Med.; vulgabatur *hae.* X. 15, 4: *saepe enim ascripsit, ut Gallio,*

quantum is vellet, darem. Tusc. IV. 9, 22: *quem ad modum igitur temperantia sedat appetitiones et efficit, ut eae rectae rationi pareant.* Quod vulgabatur *hae*, correctum nuper ex cod. Regio. V. 21, 78: *nunquam naturam mos vinceret: est enim ea semper invicta.* Fin. I. 17, 55: *quod idem licet transferre in voluptates, ut ea maior sit, si nihil tale metuamus.* III. 2, 4: *quin etiam agricultura, quae abhorret ab omni politiore elegantia, tamen ea res, in quibus versatur, nominibus notavit novis.* Acad. II. 9, 27: *quod si omnia visa eius modi essent, qualia isti dicunt, ut ea vel falsa esse possent neque ea posset ulla notio discernere.* Divin. II. 2, 4: *naturales esse quasdam conversiones rerum publicarum, ut eae tum a principibus tenerentur, tum a populis.* 32, 69: *stellas aureas — decidisse neque eas usquam repertas esse dixisti.* Cat. M. 15, 51: *quae* (terra) *cum gremio — semen sparsum excepit, primum id occaecatum cohibet.* Liv. XLIV. 15, 8: *munus tamen legatis in singulos binum millium aeris missum est; quod ii non acceperunt.* Sed excusatur additum *is* perspicuitatis nomine Off. III. 31, 112: *L. Manilio A. F., cum dictator fuisset, M. Pomponius tr. pl. diem dixit, quod is paucos sibi dies ad dictaturam gerendam addidisset.* Spectat enim subiecta sententia ad nomen remotius. de Or. II. 61, 224: *norat hunc gurgitem: metuebat, ne, cum is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur.* Rosc. Am. 14, 41. cum legatur *quare is patri displiceret, is* significat *is potissimum*, ἐκεῖνος μάλιστα, diciturque cum vi et sono. Non persequor *is qui* paulo gravius quam *qui* dictum, de quo diximus ego in Comm. Cr. ad I. 14, 62. et Buechnerus ad Rosc. Am. p. 142.; nec *is* sequentibus *si quis* dictum, ut fit Phil. VII. 8, 24.

73. *veritatis*] *suavitatis* Muellerus coniectura audaci ac falsa, cuius causas quamvis multis verbis expositas non intelligo. Singulis actionis virtutibus ante memoratis adiicitur tanquam cumulus quidam *veritas*, in quo nemo quicquam desideraret, si adderetur *omnino* s. *denique.* Iure interpretes provocarunt ad *affectus falsos actorum*, quae Quintilianus habet VI. 2, 35., quippe veris oratorum contrarios.

Phidias] summus in fingenda Deorum granditate artifex natus circa ol. LXXIII (488 a. C.) Periclis amicus et in urbe ornanda adiutor; mortuus in vinculis publicis, quod suam et Periclis imaginem in clipeo Minervae inclusisset ol. LXXXVII. 1. s. 432 a. C. (Plut. Pericl. 31.). Minervae in arce Athenarum statuam describit Plinius H. N. XXXVI. 4, 4. cf. Pausan. I. 24, 7. Eius vita ars opera fusius tractantur a Winkelmanno Opp. VI. 1. p. 35 sqq. Meyero Hist. artis fingendi apud Graecos vol. I. p. 59. II. p. 51 sqq. Silligio in catal. artificum p. 332 sqq. et praecipue C. O. Muelleri tribus commentationibus de Phidiae vita et operibus, quae Goettingae prodierunt a. 1827.

quem ad modum, ut in clipeo] *ut* a libris abest, necessaria Ernesti coniectura additum. Pearcius corrigebat: *quem ad modum in clipeo, ut idem ille artifex.* Vulgatam scripturam Orellius ex quadam breviloquentia defendit, quali nemo unquam Romanus usus est: fieri enim non potest, ut, quod ille voluit, sententia ab uno *quem ad modum* suspensa idem significet quod haec: *is non sane quem ad modum minora illa opera facere discat laborabit; quem ad modum neque in clipeo Minervae idem ille artifex quo modo minora illa opera faceret laboravit.*

XVIII. 74. *sententias de manibus — extorsimus*] aliquid audacioris figurae in his verbis inesse concedam Handio de Stilo Lat. p. 286., qualium translationum exempla quaedam congessit Garatonus ad Cic. Rull. II. 10, 25., sed propter duritiem displicere nego. *Sententiam extorquere* per se vix figuram, nedum duram, habet; omnis igitur durities inest in addito *de manibus*, in quo significatio potestatis et iuris retinendi quaesita esse videtur, ut assignificetur tamen imago *teli*, cuius iudicis de capite civis iudicantis sententia sane similitudinem refert. Eadem figura usus Cicero infra c. 25, 109: *etenim definitio primum reprehenso verbo uno aut addito aut dempto saepe extorquetur de manibus.* Affine est nec mitius Or. 37, 128: *vehemens* (orationis genus) *incensum incitatum, quo causae eripiuntur.* Dictum est figurate quod proprie *rei eripiuntur.*

75. *peripateticus — Phormio*] ridiculi hominis memoria etiam ab Stobaeo servata, sed ut Stoicum fuisse significetur, si quidem eandem rem ille et Cicero tangunt, de quo sane dubitare licet. Stob. Floril. tit. 54. vol. II. p. 349. ed. Lips. Gaisfordi: *Ἀννίβας ἀκούσας Στωϊκοῦ τινὸς ἐπιχειροῦντος, ὅτι ὁ σοφὸς μόνος στρατηγικός ἐστιν, ἐγέλασε νομίζων ἀδύνατον εἶναι ἐκτὸς τῆς δι' ἔργων ἐμπειρίας τὴν ἐν τούτοις ἐπιστήμην σχεῖν.* Hannibal patria exsul a. u. 559. Ephesi Antiochum convenit: v. Liv. XXXIII. 49.

76. *de imperio*] de imperio non Africae et Italiae, sed orbis certatum esse bello Hannibalico etsi post vulgo animadversum est, inter bellum gerendum nemini in mentem venit. Quam igitur sententiam Hannibal profert apud Livium XXII. 58.: *non internecinum sibi esse cum Romanis bellum: de dignitate atque imperio certare* — ea scriptori ex rebus postea gestis subnata cum quadam probabilitatis specie Poeno tribuitur.

XIX. 77. *ac mihi quidem — sed tamen est*] Has sententias aliter, ac vulgo fit, distinxi. Verbis *sed tamen est eorum doctrina — perridicula* sermo, qui adhuc de Hannibale et Graeculis fuerat, abrumpitur alioque transfertur: non conveniebat igitur illa cum prioribus continuari. Quare plene distinxi ante *sed*. Rursus quod Graeci illi non adeo molesti sint Antonio et quod ab eo non tam contumeliose dimittantur, quam ab Hannibale, natura inter se connexa sunt; maxima igitur distinctione divelli non debebant.

78. *in causae controversiam et in quaestionis*] Pearcius scribi vult *in causam et in quaestionem*, conferens Inv. I. 6, 8. ubi ea Hermagorae verbis (*θέσιν* et *ὑπόθεσιν* Graeci vocant) componuntur. Rectius Harlessius et Muellerus *controversiam* latiore et angustiore sententia esse monent, in quam rem utuntur Cicerone teste de Or. I. 31, 140. Or. 14, 45. Quippe *controversia* proprie est omnis status ambigendi, isque aut infinitus aut finitus esse potest. Inde nata altera significatio est, qua sua demum aetate dici coeptum vocabulum recte dicit Seneca, ut causam finitam, sed fictam significet: v. praef. Controv. lib. I.; quas signi-

fications non distinguens Ernestus in lex. techn. Lat. v. *controversia* p. 96. Senecam iniuria vituperat.

in disceptatione reorum] hanc praestantissimam scripturam si Lambinus et Ernestus cognovissent, coniecturis et emendandi negotio abstinuissent. Nuper fuit qui eam impugnaret eo nomine quod *reorum disceptatio* non sit, nisi in qua rei ipsi in ius venirent. Verum *disceptationem inter reos* significat, plane ut controversia, sive ipsi coram iudice litem habent sive per patronum. Nec profecto eleganter diceretur *res posita in disceptatione rerum. Controversia* autem, quod additur, utique suspectum est de interpretatione per *et* adiecta, de quo genere dixi in Comm. Cr. ad II. 33, 144. — Infra 43, 183: *reos appello non eos modo, qui arguuntur, sed omnes, quorum de re disceptatur; sic enim olim loquebantur.* 79, 321: *reos appello quorum res est.* V. Intpp. Festi in v. p. 657. ed. Lindemann. Idem mendum partem codicum et vel optimos Quintiliani infuscavit VII. 2, 15: *cum vero de re et de facto quaeritur;* dudum correctum ex aliis est *de reo.*

de altera parte dicendi] Lambinus delevit *dicendi;* Pearcio placebat corrigi *divisionis;* Ernestus vel delendum vel ad verba *praecepta dant* transferendum putabat. Schuetzio de veritate suboluit, etsi non simillima sunt quae comparat, *genera dicendi* et *opus dicendi;* haec enim *orationem* spectant, illud autem *dictionem, τὸ λέγειν.* Similia sunt de Or. I. 27, 122: *animadverti et te et ceteros summos oratores in dicendi exordio permoveri* i. e. dicere incipientes. 57, 233: *peto, ut, si tibi videtur, disputes de hoc toto iocandi genere quid sentias, ne qua forte dicendi pars — praeterita esse videatur.* Nam *iocandi genus* non id est, quod solet hoc nomine significari, quomodo quis iocetur, sed *iocus* ipse, quatenus cadit in oratorem; *dicendi* autem *pars* est dictionis genus. III. 14, 52: *partes duae faciles fuerunt latine loquendi planeque dicendi* i. e. quibus de elocutione latina et plana dictione ageretur. 29, 111: *res eandem habet naturam ambigendi* i. e. ambiguitatis s. ut de ea ambigi possit. Verr. Accus. II. 32, 78: *a quo pecuniam ob absolvendum ceperis*

i. e. ut absolveres s. ob absolutionem redimendam. *Ad domandum*, quod *ad domitionem* significet, Nonius v. *equuleus* e Cicerone enotavit, v. fragm. p. 485. Or. Eodem pertinet etiam multorum erroribus tritum *censendi causa* i. e. census, quod qui passive intelligunt, Zumptius in grammatica, Gernhardus in opusculis p. 126. alii, non videntur reputasse in censu duobus opus esse, uno, qui censeatur et altero, qui censeat. Sed aliter intelligo de Or. II. 58, 237., ubi cum legatur *id quod in quarto loco quaerendi posueramus*, non interpretor τοῦ ζητεῖν, sed τοῦ ζητητέου et participium puto esse.

79. *deinde quinque*] *denique*, quae vulgata scriptura est, ad sententiam accommodatum non est, cum post divisionem materiae oratoriae hoc secundum demum inferatur, postea autem sequantur praecepta de exordio narratione divisione confirmatione refutatione peroratione instituendis. De quinque partibus eloquentiae v. ad I. 31, 142. cf. Quintilianum III. 3, 1 — 15.

quatuor quinque sexve partis vel etiam septem] v. I. 31, 143., ubi sex partes commemorantur; alii septimam addere dicuntur degressionem. „Qui quatuor faciunt partes, exordium narrationem confirmationem perorationem ponunt (Partt. Or. 8, 27.), quibus quinta addi potest aut divisio aut confutatio.“ *Henrichsen*. Iniuria hic haesit Ernestus.

80. *post autem dividere — contraria refutare*] tria membra, inter quae medie distingui solet, ut duo quae antecedunt, et exordii atque narrationis praecepta continent, virgulis distinxi. Exordium enim et narratio praecipuo oratoris operi praemittuntur, ut peroratio orationem claudit; illa autem tria, divisio confirmatio refutatio ipsum orationis corpus constituunt et quam brevissime a Cicerone percurruntur. Qua de re medium quod est de tribus (*nostra confirmare argumentis ac rationibus*) particula partitionis sive consecutionis indice caret. Ceterum illa *aut proponere*, cum non contineant nisi *divisionis* explicationem nec tam apte dicatur *aut* quam *ac*, abesse a Ciceronis verbis mallem.

83. *in hoc omnis est error*] tenendum a Cicerone sub Antonii persona non universe vituperari studium eloquentiae docendae viaque et arte tractandae, sed eatenus, quod Graeci rhetores in doctrina illa omnia esse putarent, cum sine maximo et ingenio et usu rerum eloquens nemo esse possit.

XX. 84. *omnia — perpolita assequentur*] verbum parum aptum interpretibus visum est, ut Schaeferus *apiscentur* minus etiam accommodate ad sententiam, Schuetzius *nanciscentur* coniiceret. Cum dicatur *notitiam alicuius rei assequi*, id est consequi quod quaesivimus, velut *aliquid in dicendo assequi* de Or. I. 29, 133. et similia plurima, non intelligo quid prohibeat, quo minus hic quoque *assequi* interpretemur *potiri*, ut sententia haec sit: *qui rhetores audire et libros eorum legere voluerint, nullo negotio ad cognitionem rerum, quae desiderant, pervenient; sunt enim perfecta et elaborata, quantum perfici in his diligentia potuit.* Hoc ut recte perspiciamus, verba sic componi oportet: *assequentur iam explicata et perpolita* (res dudum explicatas et perpolitas) et quidem *omnia* talia; ne putemus in *omnia* subiectum latere.

ludus campusque noster] *campus* Romanis cum praeferentia *Martius* dicitur, in quo adolescentes Romani currendo hastis iaciendis armis equis tractandis sese exercebant; nandi Tiberis praeterfluens opportunitatem suppeditabat. v. de Or. II. 62, 253. 71, 287. Intpp. ad Horat. Carm. III. 12, 6. Serm. II. 1, 8. Beier. ad Cic. Off. I. 29, 104. Vegetius de Re Mil. I. 10: *Romani veteres, quos tot bella et continua pericula ad omnem rei militaris erudiverant artem, Campum Martium vicinum Tiberi delegerunt, in quo iuventus post exercitium armorum sudorem pulveremque diluerent ac lassitudinem cursusque laborem natando deponerent.*

85. *tinctus literis*] nec levissime nec accuratissime literis imbutus; quorum si illud fuerit, magnum oratori vel Antonio teste subsidium decessurum erat, hoc autem secundum eiusdem sententiam Graecos et umbraticos decebat. Haec explicatio et in verbum ipsum convenit ab *imbuendo* paulo diversum, et personatus Cicero eam praemonstrat c. 17, 72. Recte in mulierem cadit, quod Laelia Sapientis

filia *patris elegantia tincta fuisse* dicitur Brut. 58, 211., id est aliquam nec spernendam paternae elegantiae imaginem referebat. Nam non adversatur quod aliquid *totum arte tinctum* dicitur de Or. II. 27, 120. Discrimen enim facit additum *totum*; et ne sic quidem significat *totum in arte positum*, quod ratus Bakius *nixum* corrigit admodum infeliciter, sed *artis quadam specie praetextum* s. artis colorem prae se ferens.

si vir quoque bonus mihi videbitur] Cato oratorem finiebat *virum bonum dicendi peritum*: Cicero Antonii persona hic et sua ipsius de Inv. I. 3, 4. etsi multum videtur emendatis oratoris moribus tribuere, tamen summam eloquentiam etiam in malo cive inesse posse significat; uterque pro seculi sui ingenio. Ad Catonem revolvitur Quintilianus II. 15, 1. cf. XII. 1, 1. Dudum id in oratore postularat Aristoteles Rhet. I. 2, 4. II. 1, 5.

86. *de quodam clamatore*] perversa scriptura *declamatore*, quam iubentibus libris optimis sustulimus, et re et verbo damnanda erat. *Declamare* enim cum proprie affine fuisset *decantando*, sed in peius deflexum, plane ut nostrum *abschreien*, quo sensu legitur Verr. Accus. IV. 66, 149., simili etiam Divers. III. 11, 2. (*est maiestas, ne in quemvis impune declamare liceret* sc. crimina magna voce proferre), facile transitione effectum est ut de excitando praeparatis orationibus, maxime in ludis, ingenio diceretur; de vera oratione, cuius munus in re publica et foro cernitur, dictum non est. Sed qui voce, cum arte non valeat, abutitur, ut vim auditoribus faciat, quia nec docere nec movere eos potest, is *clamare* dicitur et *clamatoris* nomine appellatur, aliquando *rabula*, quam vocem cum a *rabie* veteres duci voluerint, genus inde dicendi quale fuerit perspicitur. Illorum frequens est in libris et scriptis et incuriose editis confusio. Cavendum tamen esse, ne *declamare* et *declamationem*, quae actionem solam significant, de opere ipso et praeparanda ficti argumenti oratione dici putentur, scite monuit Meyerus ad Brut. 90, 310. Male igitur *declamator* hoc Ciceronis loco legebatur. Nec enim erant illo tempore

declamatores scholastici adeo pervulgati, cum leve periculum ludi aperiendi a L. Plotio factum Crassus censor repressisset; *et clamare* hominis est non in ludo se aliosve exercentis, sed in foro et iudiciis inepte desaevientis. Recte *declamator de ludo* opponitur *rabulae de foro* Or. 15, 47, nec minus apte *declamator*, quippe cui ludus est ingenii ostendendi campus, cum *laboris et fori discipulo* ex diverso comparatur p. Plancio 34, 83. *Septendecim dies in Ciceronem declamitasse* Antonius dicitur apud Tiburtinum Phil. V. 7, 18. quippe orationem in eum meditatus, etsi risus movendi causa Cicero addit factum sitis quaerendae gratia: hanc enim illi declamandi causam esse solere. De Hirtio et Pansa, quos aliquando, ut Caesari gratificaretur, in dicendo exercuerat, Cicero ad Att. XIV. 12, 2: *haud amo vel hos designatos, qui etiam declamare me coëgerunt, ut ne apud aquas quidem acquiescere liceret.* Hinc quomodo de philosophia scribere ei *senilis declamatio* visa sit intelligitur, Tusc. II. 11, 26. *Clamatores* autem *oratoribus* opponuntur Brut. 49, 182. quippe mali bonis, dicunturque ex inepta Coracis et similium magistrorum doctrina prodituri *clamatores molesti et odiosi* de Or. III. 21, 81. Sed contrarium illi, unde profectus sum, vitium secundum libros correxi de Or. III. 34, 138. ubi Pericles a doctissimo viro Anaxagora eruditus, non *a clamatore quodam doctus* dicebatur *ad clepsydram latrare.* At *clamatores* omnino neminem docent, igitur ne Periclem quidem potuerunt, sed suam ipsi rem agunt; Cicero autem *declamatorem*, id est rhetorem cum philosopho magistro comparaverat.

testes domestico praeconio colligentis] id est *suo.* Praeconio suo testes stultitiae quam plurimos colligit, qui coram plurimis aliquid cum magniloquentia profitetur; ita clamator corona circumdatus facit, cum oratorem agere invita Minerva vult.

XXI. 88. *verbis effervescentibus*] figura a musto sumpta in lacu fervente; quare etiam *oratio de lacu fervida* in Bruto 83, 288. opponitur *veteri quasi Anicianae notae;* illa enim *de musto* interpolatoris sunt et illis explicandis adiecta.

Eodem spectant quod iuvenilem illum ardorem Rosciana actione ostensam *defervisse* denique Cicero dixit Or. 30, 107, ubi vide Goellerum. Ut hic *verba nimium redundantia*, ita illic §. 108. *iuvenilis* exstat *redundantia*, apud Quintilianum *iuveniliter dictum*, quem ad modum idem lascivientis orationis vitium Graecis vocatur *τὸ μειραχιῶδες, παιδαριῶδες, νεαρόν, νεανιεύεσθαι*. Totam illam, unde evagati sumus, sententiam a fecunditate iuvenili vocabulo Ciceroniano orsus elegantissime expressit et felici imitatione assecutus est Quintilianus II. 4, 6. In eandem sententiam Goellerus l. c. illud Attii apud Gellium XIII. 2. comparavit: *quod in pomis est*, inquit, *itidem esse aiunt in ingeniis; quae dura et acerba nascuntur, post fiunt mitia et iucunda; sed quae gignuntur statim vieta et mollia atque in principio sunt uvida, non matura mox fiunt, sed putria. Relinquendum igitur visum est ingenio, quod dies atque aetas mitificet.*

89. *ludum ad discendum*] quod ineptam scripturam *dicendum* ab Ernesto inde proscriptam restituerunt Schuetzius et Orellius satis mirari non possum. *Ludus ad dicendum* non potest esse nisi *institutus ad dicendum*, id est rhetoris schola et quasi officina. Hanc plane contemnens Antonius totam disputationem sic ab initio informavit, ut homini ingenioso usum et forum et praestantium exemplorum imitationem pro ludo et declamatoria sub magistro exercitatione esse velit. Recte comparavit Heusingerus contra Ernestum disputans illud Bruti 90, 311: *non ut in foro disceremus, quod plerique fecerunt.* Nam quod Antonius commendat, Cicero tacite vituperat quippe *αὐτοδιδάκτῳ* tribuens, non Crasso, quem literatissimum videri vult. Bakius autem verba *ad discendum* damnat tanquam non necessaria. Quam multa sic damnanda essent!

C. Norbanum] de ea causa v. ad c. 47, 197.; acta est a. 660.

ea non satis proficere potuisset] *proficere* progredi significare Quintiliani exemplo I. 1, 36. docuit Ernestus; quo loco quae Spaldingius ascripsit consuli possunt. *Ea* abla-

tivum esse sequentia docent, etsi per se elegantius *natura* dicitur *proficere*.

XXII. 90. *atque ita, ut — persequatur*] haec verba interpolatoris manu ex §. 82. huc transscripta putant Sch. et Matth. in Seebodii Misc. Cr. I. p. 681. eaque causa illi fuit, ut ex Gu. 3 corrigeret *excellent*, quod etiam nos propter codd. optimos fecimus. Reddi quidem ratio sententiae bis positae potest. Nam illa *ita ut — diligentissime persequatur* non a verbis *quae imitetur* suspensa sunt, sed a *demonstremus*; ut *ita* sit *ea quidem lege* s. hoc addito monito, *ut persequatur maxime excellentia*. Cui praecepto deinde accedat discentis exercitatio et diligentia oportet. Qui paruerit et adhibuerit in deligendo exemplo imitabili vigilantiam, maxime excellentes eius partes *persequatur necesse est*. Sic igitur sententia recte constat: manet autem scrupulus ille, quod eadem plane verba intra spatium sane exiguum redeunt.

91. *Fufius*] de nomine v. Comm. Crit. ad I. 39, 179. — De illo, quod antecedit, *vitiosi — vitiosum esse* quid mihi videatur in Comm. Crit. indicavi.

nervos — C. Fimbriae, quos tamen habuit ille] *C. Flavius Fimbria* est Marii iterum consulis collega a. 650. De eius dicendi genere truculento aspero maledico, cum tamen virtute animi et vita bonus in senatu auctor esset, inspici potest Ciceronis iudicium in Bruto 34, 129. *Latitudinem verborum πλατειασμόν* dicit, sive vastam oris diductione et plenitate pronuntiationem, quam *rusticitatem verborum* vocat Quintilianus XI. 3, 10. Cf. Cic. de Or. III. 11, 42. 12, 45. In Bruto 74, 259. Graecum *πλατειάζειν literas dilatare* Latine redditur. — Accuratius quae consideretur digna est vis particulae *tamen* vulgari et usitatae paulum dissimilis nec satis animadversa; *ἠθικήν* dixerim. Significat enim concedendum esse aliquid, etiam si nolis sive iudex sis paulo iniquior, nostrum *jedenfalls*, *δήπου*. Vim dicendi in Fimbrio fuisse dicit Antonius, quicquid de reliqua eius natura et ingenio iudicaveris, sive bene sive iniquius de eo existimaveris. De Or. I. 47, 205: *nam nunc quibus studendum rebus esset accepimus, quod ipsum est tamen magnum;*

quippe plura audire cupiverant, sed qualiscunque eorum fuerat exspectatio, iam tamen auditis contentos esse decebat. 61, 259: *quae si omnia summa non sunt (et pleraque tamen magna sunt) necesse est ea ipsa, quae sunt, mirabilia videri.* II. 7, 29: *sed quia tamen hoc totum, quicquid est, — nisi accessit os, nullum potest esse: docebo vos, discipuli, id quod ipse non didici.* Sic scripsi ex codd. In vulgata scriptura *sed tamen, quoniam*, plane otiosum est *tamen*. Sed significat *utut est, quicquid dixeris.* 14, 60: *quid ergo? est, fatebor, aliquid tamen;* i. e. sive velim sive nolim hoc fateri necesse est. 48, 198: *vix ut mihi tenuis quaedam venia daretur excusationis, quod tamen eum defenderem, qui mihi quaestor fuisset.* In ea enim necessitudine vel iniquissimi aliquam Antonio excusationem dari concedebant. Inv. II. 19, 58: *in ipsis autem iudiciis rarius incidunt et tamen, si quando incidunt, eius modi sunt, ut per se minus habeant firmitudinis.* Cael. 7, 15: *posuistis enim* (i. e. contendistis) *atque id tamen titubanter et strictim.* Verr. Accus. I. 1, 2: *ne hoc quidem sibi reliqui facit, ut in rebus turpissimis cum manifesto teneatur, si reticeat et absit, tamen impudentiae suae pudentem exitum quaesisse videatur.* in Pis. 19, 44: *sed id tamen esset humanum.* Ligar. 11, 34: *esset eorum similis, quos tu tamen salvos esse voluisti.* Cat. M. 18, 65: *ac morositas tamen et ea vitia, quae dixi, habent aliquid excusationis.* Divin. II. 38 extr: *Etrusci tamen habent exaratum puerum auctorem disciplinae suae: nos quem?* Finitima quaedam annotavit Bernhardy ad Cic. Brut. 30, 114. antestatus Heindorfium ad Hor. Serm. II. 6, 27. et Beierum ad or. p. Tullio p. 40.

93. *quorum quidem scripta constent*] *constare* pro *exstando* dici Ernestus, assignificari genuina scripta fuisse Schuetzius in lex. Cic. v. *constare* putarunt; contra *exstare* dici, ubi *constare* exspectaveris, Brut. 15, 57., Schneideri sententia fuit. Horum omnium nihil verum esse olim in Brutum commentati significavimus. *Exstant* quae vel signis vel documentis certa sunt et quasi praesentia cernuntur, ut scripta, ita memoria, testimonium, res gestae; etiam universe

dicitur, ut in Bruto l. c. in Phil. IX. 3. Divers. I. 8. extr. de Or. I. 16, 72., ubi id verbum et *apparere* coniunguntur. *Constant*, quae consensione plurium aut omnium certa esse creduntur. Periclis scripta constare dicuntur, quia multi erant, quorum sententia Pericli tribuebantur. In Bruto 97, 33. cum Cicero posuerit: *nonne cernimus vix singulis aetatibus binos oratores laudabiles constitisse*, minime dixit non plus binis exstitisse, sed sententiis hominum tot fuisse probatos. Plinius Epp. III. 3, 3: *scholae severitas constat* i. e. in confesso est. — Periclis *quaedam scripta ferri* Cicero in Bruto 7, 27. ait, quae verba respiciens Quintilianus III. 1, 12. tacite eis assentitur, qui scripta illa ab aliis composita esse affirmarent: cf. eundem XII. 2, 22. 10, 49.

Alcibiades] hunc nulla reliquisse scripta, quamvis magna de eo oratore fama fuerit, ex Demosthenis verbis in Mid. 40: λέγειν ἐδόκει πάντων, ὥς φασιν, εἶναι δεινότατος rectius videtur colligere Ruhnkenius in Hist. Crit. Or. Gr. p. XXXIX., quam Buttmannus ad Mid. l. c. negare: is hoc argumento usus est, quod Demosthenes ad vulgus loquatur, quod famae confidat, scripta non curet. De Thucydide, qui propter orationes operi insertas oratoribus annumeratur, v. ad II. 13, 56.

Critias Theramenes Lysias] de Lysia dictum ad I. 54, 231. *Critias* Callaeschri f. Socratis olim discipulus, sed sophistarum studiosior, cum triginta praetorum princeps et idem crudelissimus et avarissimus fuisset, praelio contra exsules et Thrasybulum in Piraeeo cecidit ol. XCIV. 1. (404 a. C.) „Non solum orationes, quas commemorant Dionysius Hal. de Lysia iud. c. 2. cf. de Isaeo c. 2., Phrynichus ap. Phot. cod. 158., alii, sed etiam tragoedias elegos aliaque scripsit. Doctum et eloquentem fuisse dicit Cic de Or. III. 34, 139. cf. Brut. 7, 29.“ *Henrichsen.* Eius reliquias collegit Bachius a. 1827. *Theramenes* cum in mutata Pisandro et Antiphonte auctoribus rei publicae forma et mox restituto populi imperio admodum mutabilem et astutum animum ostendisset, post et strenuum belli ducem egit et triginta praetorum iustissimus et prudentissimus fuit, qua de

re a Critia honore privatus et in carcere veneno interfectus est. De huius et Critiae Thrasybulique rebus E. P. Hinrichs librum a. 1820. editum composuit. De eloquentia Theramenis Cicero loquitur infra III. 16, 59. Brut. 7, 29. Quae ab eo scripta memorat Suidas, sine dubio subdita fuerunt: v. Ruhnk. l. c. p. XL.

de Theramene audimus] „praesens usurpatur de re fama et sermone scriptisve celebrata, perfectum autem, ut par est, de eo, quod aliquando auditum est. Itaque recte retinetur praesens de Or. I. 60, 255. Brut. 84, 290., ubi tamen Orellius alienissima comparat, I. Off. 6, 19., ubi v. intpp. Eodem modo Graeci. Plato Gorgia p. 503. C: *Θεμιστοκλέα οὐκ ἀκούεις ἄνδρα ἀγαθὸν γεγονότα καὶ Κίμωνα καὶ Μιλτιάδην καὶ Περικλέα τουτονὶ τὸν νεωστὶ τετελευτηκότα, οὗ καὶ σὺ ἀκήκοας;*“ Henrichsen.

94. *meri principes*] propterea quod semel dictum hoc Ciceroni est, abiiciendum non fuisse in Comm. Cr. significavi, sed propter unius Nonii auctoritatem. Quod ut ostendam ita esse, paucis iam agam de vocabulis Ciceroni aut raro aut semel dictis. Et *Nominum* quidem haec enotavi. *Queribundus* semel dictum est Sull. 10, 30. *Exorsus* p. l. Manil. 4, 11. *Immoderatio* Sull. 10, 30. *Disperditio* (urbis) semel Phil. III. 13, 31., ubi in aliis libris est *dispersio*, sine dubio ab interprete. *Inconsiderantia* Q. Fr. III. 9, 2., ubi quod plerosque libros, sed non Mediceum unicae auctoritatis obsedit, *considerantia*, ad sensum absurdum est et propter priora *in uno* facile ita corrumpi potuit: v. Orell. *Candidatorius* (c. munus) Att. I. 1, 2. Ernesto futilissimae coniecturae *candidatorum* occasionem dedit, sed tutissimum est, quia eius formae adiectiva in eodem significatu Ciceroni in deliciis sunt; velut *enumeratio oratoria* Brut. 93, 319. item semel dictum, cum non *collectionem* s. *ἀναχεφαλαίωσιν* sed *enumerationem oratorum* significet; *procuratio quaestoria* Verr. Accus. I. 36, 91. item *ratio* 39, 98.; *labor imperatorius*. Tusc. II. 26, 62. cf. Garatonum ad or. p. Balbo p. 205.; *stupra sororia* Sext. 7, 16. His multa alia exempla adiectivi pro genitivo

substantivi dicti sed alia forma addi possunt, ut *meretricius consularis popularis decemviralis regius aedilitius provincialis notus aequalis*, de quibus olim exponam ad Brutum, 93, 319. — *Obiratio* semel dictum est Att. VI. 3, 7.; de coniecturis illic prostantibus v. Orellium. *Congregabilis* Off. I. 44, 157. δμιλητικόν significat, sive eum, qui natura ad congregationem s. vitae societatem factus est. *Incitamentum* Arch. 10, 23. etsi hoc solo loco exstat, non erat tamen cur Ciceronis esse negaret Stuerenburgius. *Noctuabundus* non reperi nisi Att. XII. 1, 2. *Vulticulus* non exstat praeter Att. XIV. 20, 5. *Dextella* de eo dictum, qui apud aliquem multum valet s. potens est, qualem nos dicimus *jemandes rechte Hand*, uno loco videtur legi in eadem epistola. *Lucifugus* de homine difficili et moroso dictum Fin. I. 18, 61. Ernesto coniecturae vero dissimillimae causam dedit, ut corrigeret *lucifugae*, quanquam plane diversa sunt *perfuga* et *transfuga*. *Elamentabilis gemitus* semel dictum est Tusc. II. 24, 57.; in quibusdam libris minoris fidei *lamentabilis* legitur. *Accusabilis*, μεμπτός semel dicitur Tusc. III. 35, 75. *Circumretitus* Verr. Acc. V. 58, 150. *Attentio* de Or. II. 35, 150. quanquam qui hoc in tota latinitate non amplius legi dixit non videtur Quintilianum nosse. *Accuratio* Brut. 67, 238. *Consitura* ex uno loco Rp. I. 17. p. 79. Mr. enotatur a Nonio III. 30. *Circumiectus* περίβολος uno adhuc eoque poëtae loco legebatur N. D. II. 25, 65., ante quam inventum est Rep. II. 6. p. 218. *Potentatus* dominationem significans etsi Caesaris auctoritate tutum erat B. G. I. 31, 4. et Livii XXVI. 38, 7., apud Ciceronem semel repertum est Rep. II. 8. p. 223. Item *pacis oratrices* Sabinae semel dictae exstant II. 8. p. 225., cum apud Plautum et Quintilianum legi notum esset. *Volutabundus* et *anxietudo* Nonio ex libro de Rep. II. (p. 328.) enotatum est, item ex libro III. (p. 373.), *conventicium* i. e. merces pro habendo conventu (p. 405), *sanctitudo* ex libro IV. (p. 429.); *suaviloquens* ex libro V. (p. 453.), cum ex Ennio solo id constaret Brut. 15, 58. *Extimus* in Somn. Scip. s. Rep. VI. 17. p. 486. legitur non sine discrepanti scriptura *extremus*. *Flexiloquus*

de oraculorum ambiguitate dictum λοξόν Graecorum referens uno loco legitur Divin. II. 56, 115. *Defenstricem* ex Timaeo apud Priscianum de XII. pr. vers. Aen. c. 2. §. 16. p. 513 Or. novimus. *Novissimum* Gellius X. 21. a Cicerone abiudicat, legitur autem in or. p. Rosc. Com. §. 30. et Oratore 72, 237. cum discrepanti scriptura *levissimi* et *notissimi*, v. Goeller. p. 417. *Segnitas* restituenda Ciceroni de Or. I. 41, 185. ex Nonio p. 174, 20. *Exlex* idem ex uno loco Cluent. 34, 94. idem enotavit p. 10, 27. *Tenebricus* in versibus quidem, sed semel dictum Tusc. II. 9, 22., nec comparari ab intpp. debuit cum *vastificus largificus* aliis plane ab illo diversis. *Alabaster*, ἀλάβαστον s. μυροθήκη ex Cicerone Nonius p. 469. fr. Cic. Orelli. *Tagax* vocabulum Plautinum propter risum familiarem posuit Att. VI. 3, 1., ubi non nulli ex interpretatione *rapax* edidere: v. Lambinum. De *adhaesitatione* annotavit Goerenzius ad Fin. I. 6, 19. *Admonita* pro admonitionibus denique uno loco reperi de Or. II. 15, 64. iniuriaque addubitatum est ab intpp. — Iam ad *verba* semel dicta pergimus. *Fugitare* semel exstat Rosc. Am. 28 extr. *Patescere* Phil. XIV. 6, 16. a Cicerone praepropere abiudicat Orellius. Idem ex cod. Med. iure scripsit *emonere* Divers. I. 7, 9. *Invulgare* Att. II. 1, 3. *Patrare* promissa non exstat praeter VI. 1, 12. *Accredere* nunc iure legitur Att. VI. 2, 3. quanquam non sine discrepantia, ut in verbo raro. *Effligere* bonorum codicum Att. IX. 19, 2. qui dubitabile existimabant, iniuria fecerunt, cum id verbum etiam alios sponsores habeat: v. Orellium. *Pigrari κατοκνεῖν* uno loco exstat Att. XIV. 1, 2. *Subdifficere* XV. 20. *Subdocere* ὑποδιδάσκαλον εἶναι VIII. 4. *Subdubitare* XIV. 16. *Subaccusare* XVI. 7, 1. *Muginari* cessare s. morari significans (v. Festum p. 502. Lind.) inepte ab Nonio explicatum *murmurare* p. 139., legitur Att. XVI. 12, 1., quem ad modum in his epistolis plurima rara semel dicta antiquata et familiarissimi colloquii vocabula leguntur. *Vanescere* poëtarum alias et Taciti suorum nullius fidei codicum aut ipsius invento *evanescere* cedere iussit Goerenzius Legg. II. 10, 24. *Clepere* non ex poetae alicuius verbis sed a Ci-

cerone ipso dictum Nonius enotavit e Rep. IV. 5. p. 423. Mr. *Edomare* legimus Fat. 5, 10. cum discrepantia non nullorum. *Turpificare* Off. III. 29, 105. *καταισχύνειν*, quod iure Orellius ab hostibus defendit *mollificare* s. *mollificatus* contendens Divin. II. §. 55. *Veterascere* ex fr. ep. ad Hirtium constat p. 465 Or. *Adiutare* ex fr. ep. ad Q. Axium notum non erat ante Frontonis testimonium Exempl. Eloq. p. 493. et Arusiani p. 213. *Abiungere* pro seiungendo dictum Att. II. 1. (Caes. B. G. VII. 57) Orellio quippe orationis quartae Catilinariae hosti cum aliis hanc epistolam a Cicerone abiudicandi causam dedit; orationis enim consulares in ea commemorantur. *Seiugare* legitur Divin. I. 32. De *sessitando negitando interrarescendo* et *petessendo* notavit Goerenzius ad Fin. I. 6, 19. — Iam ad *adverbia* venimus. Igitur *titubanter* uno repertum loco Cael. 7, 15. praeterea scriptor Herennianus habet IV. 41, 53. *Furenter* semel dictum Att. VI. 1, 12. *Syllabatim κατὰ συλλαβάς*, vox hybrida XIII. 25, 3. *Desperanter* XIV. 18, 3. *Dulciter* Fin. II. 6, 18. *Sitienter* i. e. avidissime, quod simili figura reddimus *mit Heisshunger*, Tusc. IV. 17, 37. *Indidem* Rosc. Am. 27, 74. v. Buechner. *Cogitate* Arch. 8, 18. v. Stuerenburg. *Electe* Inv. I. 30, 49. *Quotidiano* enotavit Nonius ex sexto de Republica p. 501. cf. Meyer. ad Or. 34, 120; *desubito* idem grammaticus ex eodem libro p. 517. Sed unum huius generis, quod adolescens iusto fidentior Stuerenburgius ad Arch. 1, 1. illo tantum loco et Tusc. III. 6, 12. Ciceroni dictum ceteris scriptoribus plane inusitatum esse pronuntiavit, hoc, inquam, ex optimo latinitatis fonte vindicabo plenissime. Est adverbium s. locutio adverbiascens *in primis*; quod ille non plus bis apud Ciceronem exstare dixit, ego *undecies* legi, de Or. I. 40, 184. II. 40, 168. 62, 253. 65, 263. 74, 299. 78, 316. III. 1, 4. 5, 17. Or. 51, 172. Brut. 31, 117. Divin. II. 3.; dubioque caret etiam pluribus locis prostare. Sequuntur *formae* verborum rariores, quarum non nullas certe annotabo. *Sordem* singulari numero bis Cicero p. Flacco 3, 7. Att. I. 16, 11. Nam illud in Pis. 26. incertum. *Palatus* ex antiquo proverbio defendit

Goerenzius Fin. II. 8, 24. *Nitito* pro *nititor* dictum ex Cicerone de Rep. (p. 512 Mr.) enotavit Diomedes I. 330. *Criminor* passive semel dicitur Rull. III. 3 pr. *Obita morte* semel Sext. 38, 83. *Puniri* tanquam deponens Tusc. I. 44, 107. Phil. VIII. 2. Mil. 13, 33. *Commentata* oratio *μεμελετημένη* Divers. XVI. 26, 1. *Oscinis* pro *oscen* Ciceroni dictum secundum Plinium apud Servium ad Aen. V. 737. *Balneola* s. *balneolae* ex eo Nonius habet v. balneae p. 194. (fragm. p. 484 Orell.), *quercorum* pro *quercuum* Priscianus VI. 16, 83 (p. 493 Or.). Denique addimus quaedam ex selectiore *sermonis usu*. Civitas *conficientissima literarum*, quae multas confecit, plane Graece dicitur Flacc. 19, 44. *Vitam edere* Fin. IV. 2, 4. extremum spiritum reddere significat. *Praeferre civibus suis vitam ut legem* ad similitudinem facis praeferendae dictum Rp. I. 34. p. 139 Mr. *Afficere aliquem servitute*, quasi poena, legitur I. 44. p. 177. *Adnare* ad urbem de mercibus ab exteris terris advectis unicum est II. 4. p. 213. *Aetas Romuli in id seculum cecidisse* dicitur II. 10. p. 233., quod adeo suspectum Mosero fuit, ut *incidit* corrigeret. *In partes distinguere* pro *dividendo* alias indictum vide III. 2. p. 339. Idem existimandum de locutione *collustrare animo* III. 4. p. 347., etsi *oculis* alibi reperitur. *Ante os esse* III. 9. p. 358. Mosero intolerandum visum, ut *ante oculos* scribi vellet; sed non magis inauditum videtur quam *in ore hominum versari*, quod idem etiam *in oculis* dici solet. *Visum rumpere* pro abrumpendo i. e. finiendo poeticam orationem refert Somn. Scip. 2 extr. *Nutricari*, quod alias *tanquam nutrix fovere* significat, quanquam ne sic quidem dictum Ciceroni reperitur, uno loco *ἀνατρέφειν* significat N. D. II. 34, 86., ex quo tanquam rarum enotavit Nonius p. 478 Merc. Eius significationis paulo obsoletioris exempla plura Nonius ex Afranio et Varrone profert. *Poenas dependere*, quasi pluribus pensionibus pecuniam, bis legitur p. Sextio 67, 140. Divers. I. 9, 9. His, quorum doctrinam inchoavimus, alii alia et fortasse multa addere poterunt. Sed satis ostensum puto vocabulum semel dictum non protinus indignum Cicerone habendum esse.

XXIII. *Philisci*] sic vulgatam et codicum omnium scripturam *Philisti* correxit Goell. de situ et orig. Syrac. p. 110. *Philisti* nomen hic a Cicerone positum non esse eius verba ostendunt 13, 57., quibus Philistus post Thucydidem sed Theopompo et Ephoro prior ponitur, nec sane Isocratis discipulus fuit, cuius aequalis fere esset. „*Philiscus* Milesius Isocratis discipulus (v. Anon. vit. Isocr.) et Timaei historici magister (Suid. v. Φιλίσκος et Τίμαιος) scripsit artem rhetoricam δημηγορίας Lycurgi vitam ab Olympiodoro in comm. ad Plat. Gorg. laudatam alia. cf. Ruhnk. l. c. p. LXXXIII. Goell. p. 114. — *Naucrates* Erythraeus Ἰσοκράτους ἑταῖρος a Dionysio Hal. Rhet. VI. 1. dictus in primis orationes funebres composuit (Dion. l. c.); idem de arte rhetorica scripsisse videtur: cf. III. 44, 173. Or. 51, 172. Quintil. III. 6, 3. Cf. Taylor. Lectt. Lys. c. 3. p. 232 sqq. Ruhnk. l. c. p. LXXXIV.“ *Henrichsen.* — Ceterum si, ut fecimus, distinctio tollitur post *illi*, etiam umbra suspicionis evanescit, quae vel Henrichsenium impulit, ut Aldinam lectionem *Theopompus Ephorus* etc. probaret. *Illi Theopompi* sunt illi ex Theopompi genere et quasi affinitate.

Demosthenes Hyperides Lycurgus Aeschines] de Demosthene dici non est necesse. De Hyperide v. ad I. 13, 58. *Lycurgus* Atheniensis Platonis et Isocratis discipulus munera publica integerrime administravit et aerario quindecim annis praefuit (v. Wolf. Proll. ad Dem. Lept. p. LX. sq. Boeck. de Oecon. pol. Ath. I. p. 468). Idem et malos cives liberrime insectatus est et perpetuus Macedonum hostis fuit, qua de re publico funere elatus est. Orationum quindecim, quae ferebantur, una in Leocratem exstat (Pseudoplut. in vit. X. or. 7. et Phot. cod. 268.). — *Aeschines* nati ol. XCVI. 4. (393) et perpetui Demosthenis adversarii res cum huius vita penitus copulatae sunt. Post contentionem de corona Rhodum discessit, mortuus est autem Sami ol. CXV. 4 (317): v. Pseudopl. vit. X. or. 6. Phot. cod. 61. et 264. Quintil. XII. 10, 18 ibique intpp. Tres eius orationes et olim fuerunt et nunc exstant. — *Dinarchus* Corinthius natus ol. CIV. 4 (361), ut coniicit Dion. Hal. de Dinarcho c. 4.,

Theophrastum audivit et post Demosthenis demum, cum quo graves exercuit inimicitias, mortem orator inclaruit. Postquam Demetrius Antigoni Athenis potitus est (a. 308) quindecim annis exsul annitente Theophrasto denique Athenas revocatus est. Orationum CIX. verae a veteribus existimatoribus iudicatae sunt LXIV.; nunc exstant tres. (Plut. vit. X. or. 10. Phot. cod. 267). Haec ex Henrichsenii annotatione sumpta contraximus.

veritatis imitandae] id est *exprimendae*, *ἐν μιμήσει τῆς ἀληθείας*. Utrumque vocabulum multis displicuit, ut Pearcius *virtutis*, Ruhnkenius H. Cr. p. LXI. *veritatis tutandae*, Muellerus infelicissime *severitatis imitandae* corrigerent, Schuetzius *imitandae* deleret. *Imitari* plane eodem modo dicitur Brut. 18, 70: *Canachi signa rigidiora esse, quam ut imitentur veritatem.* Horatius ep. ad Pis. 33: *molles imitabitur aere capillos.* Qui haec non meminerant certe legerant de Or. II. 8, 34: *qui actor in imitanda, quam orator in suscipienda veritate iucundior?* *Veritas* enim est ea rerum forma, qualis in vita et usu hominum cernitur: *Wirklichkeit*; *ἀλήθειαν* et *ἀληθινόν* Graeci eodem vocabulo reddunt, et *τἀληθῆ* opponunt *πλάσμασιν*, quales sunt ludorum declamationes, aut ostentandi ingenii causa scriptae laudationes vituperationesque generis demonstrativi. Ita *ἀληθινοὶ ἀγῶνες* apud Dionysium de Isocr. p. 98. *commissionibus* contrarii sunt. Huius significationis documenta pauca habet Ern. in lex. techn. Lat. p. 417., quippe Herenn. IV. 22., quo loco *in veritate dicere* de eo usurpatum, qui non declamat, sed agit; et paulo infra studia figurarum quarundam *magis ad delectationem, quam ad veritatem comparata* dicuntur; item quae mox afferemus de Or. I. 34. II. 19. III. 56. Or. 12. Alii de eo vocabulo auctores sunt Gronov. Obss. IV. 7. Markland. ad Stat. Silv. V. 5, 39. commemorati a Ruhnkenio ad Rutil. p. 92.; Wyttenbach. Bibl. Cr. I. p. 24. Matth. ad Rosc. Am. 16, 48., sed nullus rem satis accurate tractavit. Sane enim *verus* et *veritas* eo, quem ante posuimus, significatu dicitur in *veris causis*, quae declamationibus opponuntur tacite, Brut. 91, 316., *vera materia* orationum, *si-*

mulata declamationum Quintil. X. 2, 12., *vero actu rei* VIII. 2, 41.; eodem pertinent *vitae veritas* Cic. I. 51, 220. *dicere ad veritatem accommodate* 33, 149., cui simile est, quod Quintilianus X. 5, 14. declamationes quasdam *veritati accommodatas* appellat, et statim subiicit explicationem, ut sint *orationum similes*, qualis erat Bruti exercitatio, cum Milonianae Ciceronis rescripsit; postulat etiam ut ficta ad exercitandum materia *similis sit veritati* II. 10, 12. et ut *adolescens se ad veritatem imitandam componat* V. 12, 22. Porro commentatio oratoria ut *in veritatis proferatur lucem* postulari videmus a Cicerone de Or. I. 34, 157.; rhetores Graeci *homines* dicuntur *veritatis expertes*, quippe causarum ignari II. 19, 81.; oratores *veritatis actores*, histriones eius *imitatores* appellantur III. 56, 214; *veritas causarum μετωνυμικῶς* dicitur pro veris causis Or. 12, 38. plane ut *veritas officiorum* a simulatione differt Off. III. 18, 74.: de honesto ut quaeratur, etiam *veritati*, id est veris causis, accidere posse dicit Quintilianus III. 8, 58. *Veritas* igitur et *imitandi* verbum satis tuta sunt, sed fortasse id interpretibus dubium movit, quod non orator sed histrio et declamator veritatem imitari dicuntur. Quippe aliis locis alia conveniunt. *Orator* ipse quoque in *veritate imitanda versatur*, cum ita dicit, ut oratione quasi speculo imago veritatis reddatur, nullis sententiarum argutiis verbis nec tumidis nec inani volubilitate decurrentibus, quae consectabantur oratores Asiatici (Cic. Brut. 95, 325 sqq.); omnino *λέγων πρεπόντως ἀληθινῷ ἀγῶνι*. — Ceterum duobus etiam aliis modis *verus* dicitur paulo selectius. Nam et *rectum* s. *iustum* significat, ut *vera causa* de Inv. I. 48, 90. Divers. XI. 22, 2. cui simile est *iustus accusator* Partt. Or. 22, 98. i. e. quem convenit accusare (*der rechte*), id quod diversissimum est ab eiusdem libri sententia c. 36, 125., ubi verus accusator opponitur accusationem simulanti sive praevaricatori: et id quod suo nomine dignum est, velut *vera causa* Brut. 63, 226. rem magnam et gravem refert. Sed Bakii iudicium miror, quod *ubertatem* veritati subrogandam censuit, quod nec Theopompus nec ipse Isocrates utpote totus in demonstra-

tivo genere versatus veritatem imitati videantur. Nam Cicero ipse veritatis studium non his, sed iis tribuit, qui causas tractarunt, Demostheni Aeschini Lycurgo.

95. *Demochares*] is domi militiaeque de patria ita meruit, ut ei statua in Prytaneo poneretur (Pseudopl. v. X. oratt. 8. cf. Polyb. XII. 13, 5). Cicero Bruto 83, 286: *et orationes scripsit aliquot et earum rerum historiam, quae erant Athenis ipsius aetate gestae, non tam historico, quam oratorio genere perscripsit.* Historiarum quaedam particulae exstant apud Polybium XII. 13, 9. et Athenaeum VI. p. 252 F. et 253. B. Defensio Sophoclis cuiusdam, qui philosophos Attica exegerat decreto, commemoratur Athenaeo XIII. p. 610. F. Cf. Ruhnk. ad Rutil. p. 7 sqq.

Phalereus ille Demetrius] ol. CXV. 3 (318) a Cassandro Athenis praefectus trecentis et sexaginta statuis positis honoratus est, cum vectigalibus augendis aliisque rebus bene institutis labantem rem publicam sustentasset (Diog. La. V. 75. Cic. Rep. II. 1.). Sed cum Demetrius Antigoni urbe potitus esset (a. 308); ille pulsus in Aegyptum confugit (Diod. Sic. XX. 45. Plut. Dem. 9.), ubi et praeclara multa scripsit (Cic. Fin. V. 19, 54.) et ad leges instituendas et bibliothecam condendam adhibitus est (Aelian. V. H. III. 17.). Propter Ptolemaei Philadelphi odium sibi mortem conscivit (Cic. Rab. Post. 9, 23.). Scripta eius de historia et philosophia, item orationes et carmina perierunt omnia: librum enim de Elocutione huius non esse constat. De eius doctrina multus Cicero est: v. Brut. 9, 37. 82, 285. Or. 27, 92. Legg. III. 6, 14. Off. I. 1, 3. Haec de Henrichsenio breviata sumpsi. — *Phalereus Demetrius* praeposito gentilicio nomine etsi contra rationem pugnat, tamen in hoc homine et Leontino Gorgia legitimum et Ciceronianum est, de qua re Peter ad Cic. Or. p. 82. multis verbis nihil explicuit.

Menaeclem — Hieroclem] Asiaticorum oratorum principes: v. Cic. Brut. 95, 325. Or. 69, 230.

96. *luxuries — stilo depascenda*] Plinius H. N. XVIII. 44, 2: *inter vitia segetum etiam luxuria est, cum oneratae fertilitate procumbunt*, et c. 45: *luxuria segetum castigatur*

dente pecoris in herba duntaxat, et depastae quidem vel saepius nullam in spica iniuriam sentiunt. Eandem rem Virgilius tangit Georg. I. 112. De vitibus et arbustis non minus probe *luxuria* dicitur, velut de illis apud Columellam V. 6., et de his apud eundem de Arboribus c. 11. Hic igitur est fons figurae elegantis, quam Quintilianus verbis propriis reddidit X. 4, 1., cum stili munus dicit esse premere tumentia luxuriantia astringere exsultantia coercere. — Verbum *depascendi* hinc enotavit Nonius p. 339. Merc.

97. *multum scriptitasse*] eo verbo videtur maxime scriptio otii et exercitandi ingenii, non negotiosa et officii significari. Cic. Brut. 46, 169: *qui* (Aelius Stilo) *scriptitavit orationes multis, orator ipse nunquam fuit.* 77, 267. *M. Bibulus, qui et scriptitavit accurate, cum praesertim non esset orator, et egit multa constanter. Egit*, non in foro, sed consul adversus Caesarem fortiter pro re publica annixus est. Tusc. V. 8, 22: *dicebantur haec, quae scriptitavit etiam Antiochus locis pluribus*; veram enim puto Klotzii emendationem. Att. VII. 12 extr: *haec et si quid aliud ad me scribas velim vel potius scriptites.*

ne tabulas quidem conficere] eadem hominum de Antonio opinio tangitur et refutatur Verr. Accus. I. 23, 60. Personatus Asconius ad hunc locum commentatus de M. Antonio Cretico oratoris filio intellexit, quod infregit Lipsius Var. Lectt. I. 7. p. 803. Singulorum mensium accepta et expensa Romani primum in adversaria, deinde diligenter ordine conservato in *tabulas accepti et expensi* referre solebant, qui quidem in suam tutelam venissent (Cic. Cael. 7, 17.) et in re familiari diligentes haberi vellent. Harum tabularum etiam in iudiciis maxime repetundarum usus erat. V. Beier. ad Off. II. 23, 84. p. 159. et excurs. IV. ad Off. III. p. 432. item F. A. Wolfium ad Suet. Caes. p. 176.

98. *leporem quendam et salem*] opinionem de *salibus* facetiarum significandarum vi plurali numero dicendis iam inde ab Acrone ad Hor. Serm. I. 10, 3. vulgo creditam olim refutavi ad Brut. 34, 128., cum non eo loco solo, sed etiam de Or. II. 23, 98. 57, 231. Tusc. V. 19, 55. N. D.

II. 29, 74. singulari numero legatur et *ars salis* dicatur de Or. II. 54, 216., quae eadem *facetiarum* appellatur c. 56, 228. His nunc addo de Or. I. 57, 243. Or. 56, 89. Q. Fr. II. 2. 2, 7. Quintilian. X. 1, 94. Hor. Serm. l. c. — Ceterum parum considerata hic exstat Muelleri coniectura *Caesar et Catule* pro *Caesar et Cotta;* non posse enim in Cotta, qui tanquam discipulus audiat Crassum et Antonium, subtilissimum dicendi genus laudari, Catulum autem et Caesarem etiam aliis locis coniungi, velut III. 8, 29. Sed ipse Catulus sese oratorem non esse fatetur satis aperte c. 18, 74., et illo, quem Muellerus memoravit, loco propter suavitatem oris et pronuntiandi laudatur; Cottae autem tanta tribuitur a Crasso praestantia, ut non cum aequalibus solum, sed etiam maioribus natu oratoribus comparetur de aequalium sententia de Or. I. 8, 30. Et quo modo Curio Catuli potest *aequalis* dici, quorum ille a. 678., hic a. 652. et quinto quidem post legitimum tempus anno consul fuerit, cum bis repulsam tulisset a. 647. et 648 (v. Cic. Planc. 5. Wunder. l. c. p. 74.)? At Cottae et Caesaris sane erat aequalis, quorum ille consulatum adeptus est a. 679., hic ante quadragesimum annum aedilicius occisus a. 667. De *C. Curione* paulo aliter iudicat Cicero Bruto 58. Or. 37, 129. Cf. nostram hist. eloq. R. p. XCVIII. Patris eius eloquentia in Bruto laudatur 32, 122; cuius inprimis nobilis erat oratio pro Servio Fulvio de incestu, v. l. c. — *Fratrum Cossorum* causa plane ignota est.

XXIV. Actori igitur ante omnia diligenti causae, quam acturus sit, cognitione opus esse, deinde perpendendum quo modo agenda sit et haerendum in necessariis (c. 24.).

99. *quem constituimus*] quasi imaginem ante oculos, id est *exhibemus* s. *inducimus*. Non erat igitur cur Ernestus corrigeret *instituimus*.

erit tractaturus] aut interpretis est vulgaris scriptura *acturus*, aut errore oculorum substituta verbo longiori. Cic. de Or. I. 37, 170: *neque se ante causas amicorum tractare atque agere coepisse, quam ius civile didicisset*. De causa penitus cognoscenda praeceptum a Platone sumptum videtur,

Hle enim a Muellero laudatus in Phaedro p. 301 Bip. haec habet: *περὶ παντὸς μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύεσθαι· εἰδέναι δεῖ περὶ οὗ ἂν ᾖ ἡ βουλή, ἢ ἅπαντος ἁμαρτάνειν ἀνάγκη.*

100. *tabulae testimonia*] cf. infra c. 27, 116. De *stipulationibus* consule annotata ad I. 38, 174.

101. *susceptis — receptis*] mira excogitata sunt de horum verborum discrimine. Ernestus in clave, cuius non meminerat Madvigius de Asconio p. 98. not. 8., cum eandem explicationem proponeret, et hunc secuti alii velut Zumpt. ad Div. Caecil. 8, 26. et Henrichs. l. c. *susceptum* dici aiunt de laboribus, quos sponte nostra facimus, *receptum* de illis, quae aliorum rogatu iussuve. Hanc discriminis finitionem dudum Schellerus in lexico confutavit; quin iam propter unum Oratoris locum 1, 1. improbanda fuit, quo *negare* petenti et *suscipere* inter se opponuntur invicem, cum id *recipere* dicendum esset. Personatus Asconius ad Cic. Div. in Caecil. p. 7., cuius verba sua fecit Popma de Diff. vbb. lib. IV., *suscipi totum, recipi partem, suscipi principale, recipi quod hinc pendeat, suscipi propter se, recipi etiam propter aliud* affirmat. Talaeus ad h. l.: *suscipimus*, inquit, rem, quam nulla interposita fidei obligatione faciendam curamus: *recipimus* vero sanctius in nostram fidem nostrumque periculum. Huic assentitur Pearcius. Lambinus dicit sine pactione et mandato causam *suscipi*, sed *recipi*, cum actor fidem dat se causam aliquam defensurum; quod non verius est ratione Ernestiana. Alii *suscipere* de magnis, *recipere* de parvis, alii *suscipere* causam eum dici volunt, qui gerendam non detrectavit, *recipere* eum, qui sancte promisit se confecturum. Falsa haec sunt omnia. *Recipere* dicitur aliorum ratione habita, a quibus munus nobis imponi patimur; *suscipere* non spectat nisi nos ipsos. Id enim *suscipimus*, quod habita apud nos deliberatione perficiendum constituimus, sive id ab alio mandatum fuerit, sive a nostra voluntate profectum. Sic intelligitur quo modo utrumque verbum in hanc sententiam conveniat. Qui enim negotium *suscepit*, id est gerendum sibi sumpsit, accurate tractandum suscepit;

quod si non facit, negligentiae culpatur; cum accedit, ut id negotium alio rogante susceperit, id est *receperit*, accedit perfidiae crimen. Div. in Caec. 8, 26: *ego in hoc iudicio mihi Siculorum causam receptam, populi Romani susceptam esse arbitror.* Rogaverant enim illi, ipse, cum recepisset, aliud quid ea causa agenda perficiendum sibi sumpserat. Act. I. 12, 34: *ego cum hanc causam Siculorum rogatu recepissem — tum suscepto negotio maius mihi quiddam proposui*, i. e. cum de gerendo decrevissem. Accus. II. 1, 1: *recepi enim causam Siciliae; ea me ad hoc negotium provincia attraxit; ego tamen hoc onere suscepto et recepta causa Siciliensi amplexus animo sum aliquando amplius.* Scr. ad Her. I. 2, 2: *tria sunt genera causarum, quae recipere debet orator*, quippe cum ad eum delatae fuerint. Quintil. XII. 1, 39: *suscipiendi* (causam) *ratio iustissima.* ib. 40: *si tuendum* (reum) *susceperit.*

inertiae — tarditatis] suspecta erat sententia Lambino, qui ambigeret, quo modo inertiae vituperatio maior sit, quam tarditatis, et quid esset inertia, negligentiane an inscientia; si negligentia, maius esse crimen perfidiae, si inscientia, tarditatis crimen culpa contractum maius videri. Itaque corrigi volebat *quae minor est*, aut *quae minor est, et perfidiae, quae maior est.* Non intellexit autem *inertiam*; ea enim sollertiae contraria *imperitiam* significat. Actori causarum, si recte consideraris, nihil turpius est, quam esse imperitum. Sed cum illi, ne tardi videantur, plurimas causas recipiant, post etiam imperitiae crimen contrahunt, cum suscipiunt quibus gerendis impares sunt.

102. *agere adversarii causam*] haec obversabantur scribenti Quintiliano XII. 8, 10.

abdico] qui ineptum *abiudico* explicare conantur *alienum a causa iudicare* sensum tetigerunt, sed quo modo is in verbo illo inesse possit, non curant. *Abdicare* etsi nunc non constat ea aetate cum casu quarto positum esse, in semel dictis quo minus fuerit, non magis prohibet quicquam, quam quominus *reiiciendi* vim habeat, quo Plinius dixit *legem abdicare* i. e. antiquare H. N. VII. 30, 31. et *aurum*

abdicare i. e. amovere ex usu XXXIII. 1, 3. Quippe iam Cicero dicendo *se libertate abdicare* i. e. privare Phil. III. 5. huic usui praeclusit.

104. *sive ex disputatione, ut de ratione vivendi*] cum priora verba *sive ex persona, ut laudis* a Ciceronianis secundum codd. secluserimus, causa non erat etiam illa abiiciendi, ut fecit Schuetzius. Agitur de causa ambigendi eaque constituitur triplex; factumne sit quale sit quo nomine sit. Ambigitur igitur inter reum et accusatorem feceritne an non fecerit, rectene factum sit an secus, nominene aliquo (ut *maiestatis* in causa Norbani, de Or. II. 25, 107.) appellandum sit necne sit; ambigitur inter petitorem et eum, unde petitur, iurene petatur an secus; ambigitur de lege aut accipienda aut antiquanda, ambigitur etiam inter philosophos (haec illa est *disputatio*, velut de ratione vivendi), utrius decreta veriora sint: sed *laudare* et *vituperare* etsi saepe cadunt in oratorem, tamen nunquam id ita fit, ut ambigatur utrum laudare an vituperare aliquem debeat; id enim ante constitutum est. Illud igitur de *laude* aliquis ascripsit, qui sententiam non caperet, sed memor esset trifariam divisae eloquendi materiae. — Quaestionum de statu, quae hic recensentur et I. 31, 139. II. 26, 113. Or. 14, 45., meminit Quintilianus III. 6, 40 — 50., similis sententiae verbis ex M. Antonii libello de ratione dicendi appositis; idem singillatim de statu infitiali, cum quis commissum negat, et *διχαιολογικῷ*, cum recte factum defendit, §. 33.

XXV. Igitur ante omnia statum causae considerandum, infitiando an recte factum defendendo an verbo interpretando plurimum tribuendum sit; quarum rerum exempla adduntur (c. 25. 26).

106. *L. Opimi causam*] cum L. Opimius cos. a. 633. C. Gracchum occidisset secundum SC. ne quid res publica detrimenti caperet, et in eius sectatores crudeliter saeviisset, anno sequente a P. Decio (v. ad c. 31, 135.) tr. pl. accusatus est, quod indemnatos occidisset, sed a populo absolutus est (Liv. epit. LXI. Cic. de Or. II. 30, 132. 31, 134. Brut. 34, 128.). Post, cum a Iugurtha se passus esset

corrumpi, rogatione Mamilia damnatus est (Cic. Brut. l. c. Sext. 67, 140. Planc. 29, 70. Vellei. II. 7.).

eidem Carboni] a. u. 625. Liv. ep. LIX. Cic. Mil. 3, 8. Vell. II. 4. Si Plutarcho credimus, iam in castris circa Numantiam Ti. Gracchi morte audita quid de ea sentiret significavit versu Homerico

ὣς ἀπόλοιτο καὶ ἄλλος, ὅτις τοιαῦτά γε ῥέζοι.

Plut. Ti. Graccho c. 21.

107. *lege Appuleia*] L. Appuleii Saturnini tr. pl. a. 652. Ea commemoratur etiam c. 49, 201. Sed nec causa eius nec argumentum satis cognitum est.

108. *uterque definiat*] accusator pariter ac patronus. Veri simile est *uterque* in non nullis libris errore excidisse propter proximum *breviterque*. Nam sane post ad haec verba respicitur, cum negat Antonius aut se aut Sulpicium verbo definiendo operam dedisse (§. 109.). Et ab utroque definitionem exspectari solitam clare ostendunt exempla talis causae apud Quintilianum prostantia VII. 3, 22. et 26. Qui adversario eam legem scribi potuisse negant, ignorare videntur praeceptum artis universe datum, quae adversarios ignorat, quid causa postulet praecipit.

109. *reprehenso verbo uno*] hoc praeceptum, ne quis orator se ad certa definiendi verba astringat, a Cicerone sumpsit Quintilianus VII. 3, 16. addens periculosum etiam esse, cum, si in uno verbo sit erratum, tota causa cecidisse videamur; igitur definiendi viam sic tantum ingrediendam esse, cum finitio sit inexpugnabilis (§. 18.).

XXVI. 110. *ex scripti interpretatione*] haec tractat Quintilianus VII. 10, 2. Ciceronis verba haec et Or. 34, 121. respiciens in scripti interpretatione non posse esse nisi ex ambiguo controversiam. — Quae statim sequuntur, *scriptum a sententia discrepat*, absurda videntur Bakio sane non aptissime interpretato *scriptum a scripti sententia discrepat*. Sed significatur *scriptum a sententia, quam quis inesse defendit, discrepare* s. a sententia mente dicentis praeformata, *τῇ ἐν νῷ ὑποκειμένῃ*. Corrigit ille: *scriptum sententia*, quod nec significare potest quod ille vult, partem scripti

a reliquorum sententia discrepare, nec probatur loco allato Off. I. 40, 145. Ne illud quidem intelligi dicit quid sit *ut referendis verbis praeteritis id scriptum, quodcunque defendemus, suppleatur.* Puto *praeterita* verba interpretatum *tempore priora.* Sunt autem *quae praeterita* s. *omissa a scriptore dicimus;* ea *referimus,* id est addimus quasi ab oblivione revocantes.

superioris generis causa duplicatur] male explicat Pearcius: *causa oritur, quae est altera superioris generis.* Sed cum duo litigantes contraria scripta pro se interpretando afferunt, non magis nova eiusdem generis lis intenditur, quam cum duae leges exstant inter se pugnare visae, sed ea res uno iudicio finitur. Sententia haec est: in una causa petitiones duae litigantium ita iudicantur, quasi uterque pro se petivisset; exsistunt igitur duae ex eodem genere quaestiones.

111. *hi autem nostri — debeant*] rhetores homines plerosque a subtilitate philosophorum remotissimos et unius tantum oratorii artificii peritos notat. Tria genera ambigui Aristoteles posuit in libro σοφιστικῶν ἐλέγχων. — *Debeant* male quidem in *debebant* mutavit Ernestus, sed causalis significatio, cuius plures auctores colligit Henrichsenius, non inest. Modo enim potentiali dicitur significans οὗς οὐχ ἧττον ἂν εἰκὸς εἴη γνῶναι.

112. *iterum autem peccant*] v. Quintil. III. 6, 43. sqq. Is tamen §. 87. sqq. paulo discedit a Ciceronianis.

XXVII. Iam *inventionis* praecepta inchoantur. Ea triplex est, ut probetur vera esse quae defendamus, ut concilientur auditorum animi, ut moveantur. Tamen Antonius omnem inveniendi artem et sollertiam mediocrem esse, plurima autem in vi eloquendi quaerenda affirmans, totam illam de inventione doctrinam declinare et docendi munus in Crassum quippe summum eloquendi artificem conferre conatur. Obnitentibus autem Crasso et Catulo in viam relictam redit (c. 27 — 29.)

116. *quae non excogitantur ab oratore*] haec sunt, quae Aristoteli ἄτεχνοι πίστεις vocantur Rhet. I. 2, 2, Idem

ἐντέχνους vocat in quibus disputatio et argumentatio oratoris cernitur; quae a Quintiliano latine redduntur *probationes inartificiales* et *artificiales* V. 1, 2. *A causa* materiem ad oratorem deferri non placebat Pearcio, ut corrigeret *cum causa*. Sed *a* est ἀπό significatque argumenta a causa ipsa proficisci et per se patere, ut oratoris ingenio ad eruenda illa opus non sit. Igitur advocari a Pearcio Quintiliani auctoritas V. 1, 1. 9, 1. non debuit.

altera est] est anacoluthi genus, cum a sententia pendente ad non pendentem transitur. De eo auctores Henrichsenius attulit Heusing. ad Off. I. 40 p. 332 sqq. Madvigium Emendd. in Cic. Legg. p. 149. et exempla confert de Or. II. 72, 295. Off. I. 6, 19. Fin. III. 21, 72. Liv. XXVIII. 6. XLV. 31. Unum locum addo, quod Schuetzio suspectus fuit hac ipsa, ut videtur, loquendi ratione, de Or. II. 59, 138: *in quo non modo illud praecipitur, ne quid insulse, sed etiam, si quid perridicule possis, vitandum est oratori utrumque, ne aut scurrilis iocus sit aut mimicus.* Ille deleturus erat verba *vitandum est oratori utrumque.* Similis ratio est III. 31, 124., ubi non rectius *hauriamus* correctum a Lambino. De eodem loquendi usu paucis egit Augustus Matthiae de anacol. ap. Ciceronem in Wolfii Anall. vol. II. p. 23.

118. *primum genus earum rerum*] „Hoc est, primum illud genus, quod genus est earum rerum s. quod pertinet ad eas res.“ *Henrichsen.* Is ex his libris plura eius genitivi epexegetici exempla confert, velut II. 29, 128: *una* (ratio) *conciliandorum hominum*, i. e. quae est conciliandorum hominum. 49, 200: *genus alterum — lenitatis* — II. 84, 341: *illud tertium laudationum genus*, ubi *laudationum* omisit Lambinus vir alias sermonis Latini peritissimus. III. 14, 52: *partes eae fuerunt duae — latine loquendi planeque dicendi.* 24, 91: *hae duae partes — illustrandae orationis ac totius eloquentiae cumulandae.* 38, 155: *tertius ille modus transferendi verbi.* Partem horum attuleram ego ad Brut. 34, 135. Heusingeri et Beierus ad Off. III. 2, 6. Madvigius ep. ad Orell. p. 79. Eodem modo dicitur Fin. V. 4, 11:

a reliquorum sententia discrepare, nec probatur loco allato Off. I. 40, 145. Ne illud quidem intelligi dicit quid sit *ut referendis verbis praeteritis id scriptum, quodcunque defendemus, suppleatur.* Puto *praeterita* verba interpretatum *tempore priora.* Sunt autem *quae praeterita* s. *omissa a scriptore dicimus;* ea *referimus,* id est addimus quasi ab oblivione revocantes.

superioris generis causa duplicatur] male explicat Pearcius: *causa oritur, quae est altera superioris generis.* Sed cum duo litigantes contraria scripta pro se interpretando afferunt, non magis nova eiusdem generis lis intenditur, quam cum duae leges exstant inter se pugnare visae, sed ea res uno iudicio finitur. Sententia haec est: in una causa petitiones duae litigantium ita iudicantur, quasi uterque pro se petivisset; exsistunt igitur duae ex eodem genere quaestiones.

111. *hi autem nostri — debeant*] rhetores homines plerosque a subtilitate philosophorum remotissimos et unius tantum oratorii artificii peritos notat. Tria genera ambigui Aristoteles posuit in libro σοφιστικῶν ἐλέγχων. — *Debeant* male quidem in *debebant* mutavit Ernestus, sed causalis significatio, cuius plures auctores colligit Henrichsenius, non inest. Modo enim potentiali dicitur significans οὗς οὐχ ἧττον ἂν εἰκὸς εἴη γνῶναι.

112. *iterum autem peccant*] v. Quintil. III. 6, 43. sqq. Is tamen §. 87. sqq. paulo discedit a Ciceronianis.

XXVII. Iam *inventionis* praecepta inchoantur. Ea triplex est, ut probetur vera esse quae defendamus, ut concilientur auditorum animi, ut moveantur. Tamen Antonius omnem inveniendi artem et sollertiam mediocrem esse, plurima autem in vi eloquendi quaerenda affirmans, totam illam de inventione doctrinam declinare et docendi munus in Crassum quippe summum eloquendi artificem conferre conatur. Obnitentibus autem Crasso et Catulo in viam relictam redit (c. 27 — 29.)

116. *quae non excogitantur ab oratore*] haec sunt, quae Aristoteli ἄτεχνοι πίστεις vocantur Rhet. I. 2, 2, Idem

ἐντέχνους vocat in quibus disputatio et argumentatio oratoris cernitur; quae a Quintiliano latine redduntur *probationes inartificiales* et *artificiales* V. 1, 2. *A causa* materiem ad oratorem deferri non placebat Pearcio, ut corrigeret *cum causa*. Sed *a* est ἀπό significatque argumenta a causa ipsa proficisci et per se patere, ut oratoris ingenio ad eruenda illa opus non sit. Igitur advocari a Pearcio Quintiliani auctoritas V. 1, 1. 9, 1. non debuit.

altera est] est anacoluthi genus, cum a sententia pendente ad non pendentem transitur. De eo auctores Henrichsenius attulit Heusing. ad Off. I. 40 p. 332 sqq. Madvigium Emendd. in Cic. Legg. p. 149. et exempla confert de Or. II. 72, 295. Off. I. 6, 19. Fin. III. 21, 72. Liv. XXVIII. 6. XLV. 31. Unum locum addo, quod Schuetzio suspectus fuit hac ipsa, ut videtur, loquendi ratione, de Or. II. 59, 138: *in quo non modo illud praecipitur, ne quid insulse, sed etiam, si quid perridicule possis, vitandum est oratori utrumque, ne aut scurrilis iocus sit aut mimicus.* Ille deleturus erat verba *vitandum est oratori utrumque*. Similis ratio est III. 31, 124., ubi non rectius *hauriamus* correctum a Lambino. De eodem loquendi usu paucis egit Augustus Matthiae de anacol. ap. Ciceronem in Wolfii Anall. vol. II. p. 23.

118. *primum genus earum rerum*] „Hoc est, primum illud genus, quod genus est earum rerum s. quod pertinet ad eas res.“ *Henrichsen.* Is ex his libris plura eius genitivi epexegetici exempla confert, velut II. 29, 128: *una* (ratio) *conciliandorum hominum*, i. e. quae est conciliandorum hominum. 49, 200: *genus alterum — lenitatis* — II. 84, 341: *illud tertium laudationum genus*, ubi *laudationum* omisit Lambinus vir alias sermonis Latini peritissimus. III. 14, 52: *partes eae fuerunt duae — latine loquendi planeque dicendi.* 24, 91: *hae duae partes — illustrandae orationis ac totius eloquentiae cumulandae.* 38, 155: *tertius ille modus transferendi verbi.* Partem horum attuleram ego ad Brut. 34, 135. Heusingeri et Beierus ad Off. III. 2, 6. Madvigius ep. ad Orell. p. 79. Eodem modo dicitur Fin. V. 4, 11:

tertia pars bene vivendi i. e. qua de bene vivendo agitur. de Or. I. 57, 241: *hanc partem iuris non controversi;* si recte ita scribitur: v. explicationes ad eum locum.

separatim] hoc nos vocabulo semibarbaro et ex mediis scholasticorum, qui dicuntur, tenebris petito dicimus *abstract* s. *in abstracto.* Cuius significationis alterum exemplum non videtur reperiri.

119. *certis dicendi luminibus*] hanc vim vocis accurate illustravit Wopk. Lectt. Tull. I. 8. p. 58. ed. Hand.

XXVIII. 121. *in nostros mores induxit*] non intelligit Bakius corrigitque *in nostros aures.* Num potest ornatus orationis in aures induci? In *mores* induxit Crassus, quod rem ante inusitatam ut probarent et sequerentur Romani, effecit.

122. *sperare videor*] hoc est *sperare posse et debere videor* s. iure meo sperare videor. Vide Cic. Planc. 3, 8: *sperare videor tantum afuturam esse orationem meam a minima suspicione offensionis tuae, te ut potius obiurgem.* Act. I. in Verr. 17, 50: *ab dis immortalibus, quod sperare mihi videor, hoc idem, iudices, opto.* Male Lambinus infersit *debere.* Lael. 4, 15: *sperare videor Scipionis et Laeli amicitiam notam posteritati fore.* Iniuria Beierus explicat *spero,* addit etiam infeliciorem emendationem *sperare audeo.* Divers. XIII. 68: *sperare tamen videor Caesari fore curae et esse, ut habeamus aliquam rem publicam.* Annotavit Madvigius apud Henr.

quod non in memoria mea — insederit] haec eo respiciens Cicero Antonio tribuit, quod summam in eo memoriam cum nulla meditationis suspicione fuisse tradit in Bruto 37, 139. *Insidendi* verbum ista vi dictum illustrarunt Matth. ad Cic. Mil. 25, 68. et Steinmetz. ad Deiot. 3, 8.

quantuscunque sum] i. e. *quantuluscunque sive quamvis infirmus sum.* Cic. Arch. 6, 13: *facultas, quae, quantacunque in me est, nunquam amicorum periculis defuit.* Liv. XXX. 10, 20: *laetitia — eo gratior, quod inter assiduas clades ac lacrimas unum quantumcunque ex insperato gaudium affulserat.* Quintil. IV. 2, 86: *me certe, quantacunque nostris experi-*

mentis habenda est fides, fecisse hoc in foro — scio. VI. 2, 36: *haec dissimulanda mihi non fuerunt, quibus ipse, quantuscunque sum aut fui, pervenisse me ad aliquod nomen ingenii credo.*

124. *excitare reum et eius diloricare tunicam*] M'. Aquilius cos. cum Mario V. a. 653. bellum servile in Sicilia prosperis cum Athenione fugitivorum duce pugnis composuit et ovans urbem ingressus est. V. Cic. de Or. II. 47, 195. Liv. epit. 69. Flor. III. 19. Tribus annis post a L. Fufio repetundarum postulatus (Cic. Brut. 62, 222. Off. II. 14, 50. ibique Beier.) cum multis manifestisque criminibus teneretur, M. Antonius scissa in pectore tunica cicatrices eius adversas ostendendo pervicit, ut absolveretur (Cic. Flacc. 39, 98. Acc. Verr. V. 1, 3. Liv. ep. 70., qui Ciceronem solum eius rei auctorem dicit). In ea causa C. Marius collegae advocatus sedit (Cic. de Or. II. 47, 196.). Bello Mithridatico captus crudeliter interfectus est auro liquefacto in os infuso: v. intpp. ad Cic. p. Scauro p. 142. Beier. Errasse Ernestum et Schuetzium putantes hunc Aquilium a L. Lentulo senatus principe tunc dudum mortuo accusatum ostendi ad Brut. 28, 107.; nec verius Muellerus hunc Aquilium M. Perpernae bellum in Asia contra Aristonicum gerenti successorem fuisse dicit. Utrumque M' Aquilium huius, ut videtur, patrem cos. 625. spectat, quo tempore Antonius natus Ap. Pulchro Q. Macedonico coss. (a. 611) annorum quatuordecim erat. — Verbum *diloricandi* ex hoc Ciceronis loco enotavit Nonius p. 101. Merc., narrationem eius respicit Quintilianus II. 15, 7.

cum hominem seditiosum — defenderet] C. Norbanum tribunicium, v. ad II. 47, 197.

quos praestare nemo posset] iniuria hoc sententia postulari Henr. putabat, credo, quod sequatur imperfectum *essent exacti.* Sed haec diversa sunt. Quae sequuntur, exempla sunt ex historia Romana deprompta, quae formis verborum narrationi constitutis exponi par erat; haec autem sententia generalis est et enuntiari coniunctivo potentiali

sane potuit, ut in omne tempus valitura significaretur. Sed *posset* ipse quoque scripsi propter bonorum librorum consensum.

125. *Cn. Malli*] ignobilitati hominis (Cic. Planc. 5, 12.) convenit nominis forma, quam ex bonis libris et titulo apud Manutium in Orthogr. p. 53. reposui; fasti enim consulares hic lacunosi praesidium non praebent. Is cos. cum P. Rutilio a. 649., cum se Q. Caepioni procos. cum exercitu iungere recusasset, a Cimbris victus et exercitu exutus est (Liv. ep. 67. cf. ad de Or. II. 47, 197.). Ob hanc cladem, ut Caepio, in iudicium vocatus et ab Antonio defensus sit oportet; nam in defendendo Norbano, cum omnem culpam in Caepionem reiiceret, Cn. Mallii cladem quasi illo auctore acceptam deploratam esse nec credibile est, etsi visum Henrichsenio, et prohibet vocabulum *commiserationis*, quod nisi de flebili pro aliquo peroratione non dicitur. — *Q. Marcii Regis* causa ignota est, nec ea aetate ullus eius familiae homo summum magistratum gessit praeter Q. Marcium cos. cum M. Catone a. 636., a quo colonia Gallicana *Narbonis Marcii* nomen accepit.

ea semper in te] *πλεονάζει ea*, cuius abundantiae quaedam exempla attulerunt I. M. Heusinger. ad Cic. ad Divers. XV. 2, 2. et eius fratris filius praef. ad Off. p. XLIV. (p. XXXV. Z.) Goerenzius ad Fin. II. 18, 56., item his partim antiquiores Manutius ad Cic. Divers. III. 28. Intpp. Livii XXV. 27. Ruhnk. ad Ter. Eun. V. 4, 6. Sed nubem exemplorum coacervavit Aug. Matthiae in diss. de Anacol. ap. Cic. in Wolfii Anall. lit. vol. II. p. 16. Bakius corrigebat *quae*.

XXIX. 126. *cum — in dicendo dissimillimi sitis*] hanc summorum oratorum dissimilem et tamen admirabilem naturam copiose exsequitur Cicero in Bruto c. 37 — 39.

127. *quibus ex locis — reperiantur*] *ex* non placebat Lambino, et in margine ed. repetitae prostant eius coniecturae *in locis reperiantur* et *ex locis eruantur* vel etiam *depromantur*. His Pearcius opposuit illud II. 36, 152: *Aristoteles — posuit quosdam locos, ex quibus omnis argumenti*

via — inveniretur. Addo Cic. p. Sulla 9, 27: *si quaeris qui sint Romae regnum occupare conati, ut ne replices annalium memoriam, ex domesticis imaginibus reperies.*

128. *quo facilius id a te exigam*] *exiguntur* quae quis alteri debet, aut precibus aut etiam vi minis poena. Cicero Bruto 4, 17: *tum Atticus: ego vero et exspectabo ea, quae polliceris, nec exigam nisi tuo commodo et erunt mihi pergrata, si solveris. Mihi quoque, inquit Brutus, exspectanda sunt ea, quae Attico polliceris, etsi fortasse ego a te huius voluntarius procurator petam, quod ipse, cui debes, se incommodo exacturum negat.* Illa Antonii verba respiciuntur a Crasso III. 5, 18: *an me tam impudentem esse existimatis, ut vobis hoc praesertim munus putem diutius posse debere.*

129. *acumen*] non accurate Ciceronem inspexerat vir alias perspicax Theodorus Schmidius, cum *acumen* hic de exercitatione oratoris futuri in ludo instituta dictum esse vellet ad Horat. Epp. I. 3, 23. Acumine opus est in *docendo*, quia acerrimo iudicio utendum est, ne quid profuturum taceamus nociturumve proferamus. Cf. supra c. 24, 102. Post c. 35, 148. pro *acumine* ingenium dicit.

XXX. Ante omnia igitur naturam causae videndam esse; causam autem omnem in quaestione generali et infinita niti. Quod si teneatur, multitudinem causarum modicam fore et facilem intelligentibus; quod exemplo causarum Mancini et Coponii illustratur. Perdiscendos igitur locos esse, unde argumenta causarum omnium ducantur (c. 30 — 34.) In ea re ingenio primas, diligentiae secundas concedendas esse; arti non multum loci relinqui. Observat Catulus Aristotelis Topicorum similem viam ab Antonio insisti, leniterque eum perstringit propter dissimulatam Graecarum literarum notitiam, cum philosophiam certe civitas Romana aspernata nunquam sit a Numa ad Diogenem Critolaum et Carneadem philosophos, qui nuper suam doctrinam Romam detulissent. Antonius autem se ita defendit, ut doctrinae peregrinae suspicione minui auctoritatem oratoris dicat. Ceterum Stoicos, etsi artem bene disserendi in primis profiteantur, ad oratoris

res longe minus accommodatos esse, quam Critolai copiam et Carneadis vim et varietatem dicendi (c. 35 — 38).

130. *quotiens verbum aliquod*] haec ante oculos erant Quintiliano, cum scriberet X. 7, 11: *est usus quidam irrationalis, quem Graeci ἄλογον τριβήν vocant, qua manus in scribendo decurrit, qua oculi totos simul in lectione versus flexusque eorum et transitus intuentur et ante sequentia vident, quam priora dixerunt.* — Ceterum Cicero sententiam illustravit assumpto simili tali, de quo nemo neget. Affinis ratio loci est III. 10, 38: *neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui nesciat* (in hoc enim omnes operam perditam putabunt), *nec sperare, qui Latine non possit, hunc ornate esse dicturum.* Haec ad similem apud Hesiodum sententiarum nexum illustrandum adhibuit vir amicissimus K. Lehrs in libro eruditissimo Quaestionum Epicarum p. 192.

131. *subacto mihi ingenio opus*] figura ab agro ducta, qui aratro et rastro mollitur. Cicero apud Nonium v. *seges* et *subigere* p. 479. Or.: *segetes agricolae subigunt aratris multo ante, quam serant.* Cat. M. 15, 51: *quae* (terra) *cum gremio mollito ac subacto semen sparsum excepit, primum id occaecatum cohibet.* Cf. Plin. H. N. XVIII. 49, 2. *Subactum ingenium* ex illo ipso Ciceronis loco enotavit Nonius p. 400. Merc. Qui si illa, quae secundum libros optimos seclusimus (*novato et*), non ipse quoque referret, sine ulla dubitatione eiecissemus. Sic enim Henrichseni explicatione, agrum *novatum et iteratum* hic dici, qui apud scriptores rei rusticae *iteratus et tertiatus* vocetur, non egeremus. Romani enim etsi agrum durioris glebae etiam tertio inarare solebant, quod ipsum est *tertiare* (v. Varr. R. R. I. 27. et 29. sqq. cf. I. H. Vossium ad Virg. Georg. I. 47.), tamen Ciceronem in media agricolarum natione ortum nec usum sermonis ignorasse nec inutiliter novatorem exstitisse credibile est. Aliter in verbo *inhibendi* accidit mediterraneo homini: v. ad I. 33, 153.

132. *hoc tolle, causa non erit*] quippe *causa* est, de quo possit esse inter homines controversia. Sed nisi rei publicae causa Opimius Gracchum interfecisset, ne ipse

quidem, quo minus damnaretur, recusare potuisset; *causa* igitur tolleretur. De *Decio* v. ad c. 31, 135.

ipsum negat] *id* vulgo additum secutus bonos fideiussores omisi. Multi eius omissionis exempla collegerunt, Gronovius et Drakenborchius ad Liv. V. 43, 4. Bremius ad Cic. Fin. II. 28. Matthiae in Misc. Cr. Vol. I. fasc. 2. p. 96. Wopkensius Lectt. Tull. III. 10. p. 390. ed. Hand. Cui cum imperitius oblocutus esset Moserus, accurate de discrimine additi vel omissi pronominis disputavit Handius l. c. p. 391. docuitque, ubi notio rei non ante concepta commemoretur, *ipsum* pro ea re solum poni non posse. Hinc efficitur illo loco, qui nos huc detulit, codd. bonos verum suppeditare.

in vulgari prudentia sita] eandem paulo ante *naturalem prudentiam* dixit, *communem prudentiam* Fin. IV. 27, 76., *communem mentem* de Or. III. 29, 115. Ergo aliena sunt quae Spaldingius disputavit ad Quintil. I. 2, 20. cf. nos ad de Or. I. 3, 12.

quae argumenta — debent afferri] usitatius erat *quaerendum est quae argumenta debeant afferri* vel *quaerenda sunt argumenta q. d. afferri.* Coniunctivum secundum plurimos bonosque libros sustuli. De loquendi genere contulit Matthiae ad Manil. 12, 34. de Or. II. 60, 243: *in quibus hominum mores ita effinguntur, ut quales sint intelligantur.* Or. 20 extr.: *orator explicandus est nobis qualis futurus sit.* Fin. IV. 6, 14: *quanquam a te diligenter est explicatus finis hic bonorum et quis a Stoicis et quem ad modum diceretur.* Quod si attractionis quoddam genus esse concesserim, etsi omne pendet a verbis personaliter dictis, quae cum accusativo et infinitivo poni alias solent, tamen haec nostra sententia non videtur nisi συγχύσεως quodam genere paulo contortius proferri: *quaerenda sunt argumenta, quae ad id, quod in iudicium venit, spectantia* (i. e. quia spectant) *debent afferri.* Alienissimum autem ab hac ratione illud est ex Maniliana, in quo fraudem viro docto fecisse videtur distinctio vulgo ante *quanquam* poni solita. Verba enim

planissime decurrunt: *atque haec qua celeritate gesta sint quanquam videtis, tamen a me in dicendo praetereunda non sunt.*

XXXI. 134. *universa dubitatione*] quod Henrichsenus vulgatae scripturae *disputatione* defendendae advocat c. 32, 138., ubi legitur *referri ad universam disputationem*, non est argumento probando. Nemo enim dubitat, quin hoc dici possit dictumve sit, sed non minus recte dicitur alterum, et exquisitius est. De causa speciali ad generalem quaestionem revocanda infra c. 33, 142. legimus *consultationis aut dubitationis causam fuisse.* In Rosciana 31, 88: *restat, ut hoc dubitemus uter potius Sex. Roscium occiderit* i. e. cum aliqua dubitatione perpendamus; minus recte explicuit Aug. Matthiae. Suetonius Claudio 35: *cum eum Camillus minaci epistola cedere imperio iuberet, dubitavit adhibitis principibus viris an obtemperaret*, i. e. deliberavit. Consimili verbo usus Cicero III. 29, 111, ubi in eadem causa: *omnis*, inquit, *res eandem habet naturam ambigendi*, ἀμφισβητήσεως, id est ὥστε περὶ αὐτῆς ἀμφισβητεῖσθαι: id *disceptationis* vocabulo redditur ib. §. 114. et 30, 118. Eadem scripturae discrepantia invaserat Legg. I. 21, 56., quem locum recte emendavit Goerenzius. Cum genitivo *dubitationem* quanquam alia vocabuli potestate coniunxit Quintilianus I. 10, 28. cf. quae dedimus ad I. 60, 256. Quod paulo ante *ac non* correxi i. e. *ac non potius*, de ea vi particulae consule Matth. ad Rosc. Am. 33, 93. Mil. 12, 33. et Hand. in Tursell. vol. I. p. 474.

135. *P. Decius*] iniuria dubitat Henrichsenius idemne sit, qui Opimium accusavit in tribunatu; hunc enim *Quintum* dici Livio epit. 61. Sed et breviaria illa non admodum certa fide sunt et *Q.* et *P.* in codd. propter simillimam formam (q et p) facile confundi potuere. Si eundem illum videri dicit, de quo Cicero Bruto 28, 108: *M. Fulvi Flacci aemulus P. Decius fuit, non infans ille quidem, sed ut vita, sic oratione etiam turbulentus*, recte iudicavit, sed is ipse est Opimii accusator. Fulvium enim Gracchanorum consiliorum socium et participem fuisse unaque occisum constat; eaque causa Ciceroni fuit, cur Decium eius aemulum vitaque et

oratione turbulentum diceret. Id enim spectat tribunatus eius acta et in his Opimii accusationem, qua dissidia et seditionem in civitate movere voluerit. Eundem esse, qui praetor a M. Scauro cos. (a. 639.), cui transeunti non assurrexisset, male mulcatus dicatur ab Aurelio Victore de V. I. c. 72., verisimilis coniectura est; aetas certe congruit. Ex praetura pecuniae propter rem iudicandam acceptae accusatum suspicor.

136. *criminum multitudo est — infinita*] Lambinus hoc Antonii dictis ceteris non convenire ratus correxit: *sed tamen hominum est multitudo, non criminum aut defensionum a. l. i.*; sequiturque Schuetzius. Male. *Crimina* enim tot sunt, quot res reo obiiciuntur, velut innumera in Verrem congessit Cicero; sed paucis locis avaritiae luxuriae violentiae maiestatis iudicantur et defenduntur.

XXXII. 137. *Mancini causam*] de hac causa postliminio et patre patrato v. ad I. 40, 181.

139. *tantum satis est intelligi*] Ernestus cum aliis ita distinxit, ut *tantum* cum praecedente verbo *debet* coniungeretur, sensu plane nullo. *Tantum* sic in principio sententiae positum non est adverbium, sed nomen. Monuit Goerenz. ad Fin. I. 9, 30., ubi legitur *tantum satis esse admonere.* Verr. Accus. II. 74, 183: *verum tantum inveni, quod apud vos quasi exempli causa proferre possem.* p. Flacco 1, 3: *tantum a vobis petimus, ut — salutem praesentium spem reliquorum in vestra potestate — positam esse et defixam putetis.* Phil. II. 38, 98: *nullius insector calamitatem: tantum queror primum eorum reditus aequatos.* Sull. 22, 62: *de cuius ego virtute et constantia, iudices, tantum dico talem hunc in ista rogatione — fuisse.* 25, 71: *tantum a vobis peto.* Divers. I. 9, 13: *tantum dicam brevi non mihi exercitum, sed duces defuisse.* IX. 18: *tantum video nullius adhuc consilia me huic anteponere.* XII. 29: *tantum velim existimes — gratius mihi futurum.* XIII. 64: *tantum a te petimus, ut agas eam rem.* XIV. 1: *tantum scribo, si erunt in officio amici, pecunia non deerit.* Att. V. 5: *tantum tamen scito Idibus Maiis nos Venusia mane proficiscentes has dedisse.* XV. 2: *tantum enim*

video, non videmur esse victuri. de Or. I. 54, 233: *tantum dico — aliud illud esse atque hoc.* III. 6, 24: *tantum significabo brevi.*

140. *si in personis ponitur*] debebat dici *ponuntur*, quippe *causae*; sed universam *multitudinis* notionem et singulas causas ea comprehensas Cicero hic non minus audacter confudit quam libro I. 34, 154: *oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere*, ubi quod Bremius legi vult *quo*, nostro quidem sensui, sed non Romanorum usui convenit, qui in *fine* simul cogitarent orationem, cuius ille finis esset. Similia sunt Tusc. I. 18, 42. V. 37, 108. quibus locis Klotzii annotata conferenda.

causam didicisse] notanda breviloquentia. *Rem* sane a Curio didicerat Crassus, de qua litigabatur; *causam*, id est *quid faceret causam* atque inde etiam quo modo ea dicenda sit, discere ab eo non potuit, sed ipso suo ingenio viam agendi reperit.

141. *cum scriptum ita sit*] illustrantur haec de Inv. II. 42, 122: *pater familias, cum liberorum nihil haberet, uxorem autem haberet, in testamento ita scripsit:* SI MIHI FILIVS GENITVR VNVS PLVRESVE, IS MIHI HERES ESTO. *Deinde quae assolent. Postea:* SI FILIVS ANTE MORITVR, QVAM IN TVTELAM SVAM VENERIT, TV (i. e. persona incerta, quam nos dicimus N. N., iuris consulti autem in libris suis *Gaium* aut *Titium*) MIHI, *dicebat*, SECVNDVS HERES ESTO. *Filius non est natus. Ambigunt agnati cum eo, qui est heres, si filius ante quam in suam tutelam venerit, mortuus sit.* — De causa Curiana v. ad I. 39, 180.

XXXIII. 142. *Catonis et Bruti libris*] „M. Bruto nobilissimo iuris consulto (Brut. 47, 175.) septem libros de iure civili tributos fuisse perspicitur ex Dig. I. 2. §. 39., sed tres tantum a Scaevola veros Bruti iudicatos fuisse testatur Cic. de Or. II. 55, 224. cf. p. Cluentio p. 51, 141." *Henrichsen.* Quae ex *M.* cuiusdam *Iunii commentariis* verba affert Varro L. L. VI. 95. p. 113 Muell. non dubito — Bruti iuris consulti esse.

ad artem facilem] haec quorundam librorum scriptura ipsius Crassi verbis I. 42, 190. positis firmatur, ubi legitur: *si enim aut mihi facere licuerit — perfectam artem iuris civilis habebitis, magis magnam atque uberem, quam difficilem atque obscuram.*

143. *acute describere*] *acute* cum Pearcio pro vulgato *apte* restitui, sed minime probo eius interpretationem. „*Crassus*, inquit, *quoniam est tam iuris peritus, quam orator, omnia iuris praecepta acute describet, quod est iuris periti; et ea acute descripta ornatu orationis illustrabit, quod officium est oratoris.* Non propter iuris peritiam, quae maior etiam erat in Scaevolarum familia, acute descripturus erat, sed propter adhibendam artem dialecticam, in qua re quae ipse facere constituerat, Crasso tribuit Cicero; v. ad I. 42, 190. *Acumen* enim maxime dialecticis tribuitur.

in otium — soliumque] in solio sedentes ad focum atrii homines seniores nec amplius prodeuntes in forum consulentibus olim de iure respondebant. V. de Or. III. 33, 133 cf. II. 55, 226. Legg. I. 3, 10. Scriptura vulgata *solitudinemque* manifesto repugnat Crassi verbis I. 45, 199., ubi responsis de iure dandis a solitudine domum suam sese vindicaturum esse dicit. Rarum vocabulum perfacile in tritissimum abire potuit, hoc in illud contrahi, cum nullo compendio scribatur, non potuit. Quanquam repertus est qui etiam hic nugas librariorum tueretur.

144. *sapientiam Scaevolarum*] ipse Scaevola cum quadam gloria dicit *haec iura civilia, quae iam pridem in nostra familia versantur* de Or. I. 10, 39., et *ius nostrum civile* I. 62, 265. Propter eandem peritiam Ser. Sulpicius *homo sapientissimus* vocatur p. Murena 3, 7., quod recte intellexit Ernestus. Nam, ut ait Cicero Off. I. 5, 16. *ut quisque maxime perspicit quid in re quaque verissimum sit quique acutissime et celerrime potest et videre et explicare rationem, is prudentissimus et sapientissimus rite haberi solet;* quam sententiam comparavit A. Matthiae ad Murenianam l. c.

XXXIV. 145. *descriptam instructam ornatamque*] secundum Germanorum sensum quidquid nostri sermonis similitu-

dinem refert minus accommodatum Romanorum usui iudicantium non sane latinum videbitur plura verba ita iungi, ut inter duo extrema particula copulativa ponatur. Tamen ea res frequentibus documentis firmatur. Cic. Rosc. Am. 11, 31: *libenter audacter libereque dicere.* Verr. Act. I. 4, 12: *quam* (Siciliam) *iste per triennium ita vastavit vexavit ac perdidit.* Accus. I. 13, 34: *consulem exercitum sortem provinciamque deseruit.* 15, 38: *vitam periculosam insidiosam infestamque reddemus.* II. 21, 51: *istius furtorum iniuriarum uxorumque socios.* 50, 123: *quae erant aetatis ordinis quaestusque.* 65, 159: *moenibus litoribus classibusque suis.* V. 10, 25: *habetis hominis consilia diligentiam vigilantiam custodiam defensionemque provinciae.* Quanquam hic terna et bina arctius nexa videntur. Catil. I. 5, 11: *tam tetram tam horribilem tamque infestam rei publicae pestem.* III. 9, 21: *caedes incendia interitumque.* Mur. 1, 1: *pacem tranquillitatem otium concordiamque.* ib.: *fauste feliciter prospereque.* Sext. 8, 20: *vino ganeis lenociniis adulteriisque.* 24, 53: *cum — furori hominis sceleri perfidiae telis minisque cessissem;* simile illi Verr. V. 10, 25. Att. I. 20, 1: *qua de re cum ad me ita suaviter diligenter officiose et humaniter scripseris.* Tusc. I. 33, 80: *aegritudines irae libidinesque.* V. 14, 42: *tutum inexpugnabilem saeptum atque munitum.* Rp. III. 10: *genera iuris institutorum morum consuetudinumque.* N. D. I. 15, 41: *Orphei Musaei Hesiodi Homerique.* II. 58, 145: *in pictis fictis caelatisque formis.* Off. I. 4, 13: *quod verum simplex sincerumque sit.* De Or. II. 12, 53: *temporum hominum locorum gestarumque rerum.* 38, 159: *genus sermonis — exile aridum concisum ac minutum.* Liv. XXIX. 20, 10: *tacta violata elataque.* XXXVIII. 38, 12: *conquirendi cognoscendi requirendique ius.* Sall. Iug. 77, 3: *a Bestia Albino Metelloque.* Scr. Belli Afr. 54, 2: *meaeque lenitatis modestiae patientiaeque.* Ita correxi de Or. I. 4, 15. Hinc intelligitur et omne genus copulativarum particulam ultimo vocabulo addi, etsi *que* creberrime ita dictum exstet, et ipsum illud *que* minime semper adhaerens quiddam et annexum nec pari dignitate copulatum inferre, etsi visum

Handio de Stilo lat. p. 292. Spaldingius, qui pluribus Quintiliani locis ascripserat latinitatem eam novitiam videri, post ad rectiorem sententiam rediit praef. ad vol. III. p. 12.

146. *ea vi sua verba parient*] Alienum est, quod Heusingerus ad coniecturam suam Schuetzio probatam firmandam advocavit Fin III. 5, 19., ubi si de rebus grandioribus dicas, *res verba rapere* dicuntur. Fit enim natura, ut bonus orator granditate rerum incendatur et consequatur verborum et granditas et quoddam flumen concitatius. Hic vero nihil dicitur, nisi *verborum copiam rerum copia gigni*, quae ipsius Ciceronis verba sunt de Or. III. 31, 125. Animadvertit Muellerus.

147. *intra quas venere*] etsi *venari* pro *appetendo*, ut Graecorum θηρᾶν, tralaticium est, tamen ea vi, qua proxime abest a prima significatione, hic apud Ciceronem unicum esse videtur. — Paulo post *usu*, quamvis paucorum nec bonorum librorum scriptura sit, verum puto, nec tamen ea de causa, quam Henrichsenus affert, dici quidem *leges linguas disciplinas percallere*, sed non *usum*. Quippe si *percallere* est multum tractando peritum fieri et *usus* non modo exercitationem, sed etiam usu perceptam prudentiam significat, plane ut nostrum *Praxis* (v. mea ad Brut. 41, 152.), non intelligitur quidni quis possit percallere usum, i. e. peritissimum fieri rerum usu percipiendarum. Sed sententia non patitur. Res, quas percallere orator iubetur, in usu positae dici non possunt, cum paulo ante dubitetur artis ne an animadversionis an consuetudinis sint; accurata autem locorum percogitatione opus esse affirmatur eamque usu adiuvandam.

XXXV. 149. *id tamen dissimulanter facere — prudentia est*] Schuetzium in his interpolatoris manum agnoscentem iure secuti sunt Muell. Or. Henr. Nam primum figura ἐπιστροφῆς illis turbatur, quam interruptionem qui nuper lege necessitatis excusavit, praetervidit non illud referre quid adversarius *proficere videatur*, sed quid *proficiat*, et in excipiendis verbis adversarii vultuque perspiciendo omnino dissimulationem nullam cerni, sed attentionem quandam

animi. His addi poterat argumentum longe fortius. Quid enim? Cicero cum hic diligentiam solam laudet ipsique ingenio paene aequiparet, nonne ineptissimum est virtutem plane alienam illius laudibus mediam inserere?

ut vires, diligentia est] huic Ernesti coniecturae non modo forma sententiae eodem modo conclusae favet, praesertim cum et quae vulgo leguntur, *haec magna sunt*, et ab optimis codd. absint et magis inepti lectoris admirationem testentur, quam Ciceronis manum referant; sed etiam illud verissime observavit Schuetzius memoriae vocis virium usum in dicendo ad diligentiam referri patere ex I. 34, 156 sqq.

150. *reliqua sunt in cura*] Talaei quaedam suspicio *reliqua, quae sunt*, Muellero viro non κριτικωτάτῳ placuit; qua ascita sententia sic decurrat oportet: *reliqua, quae sunt in cura* —, *complectar uno verbo*. Ea pluribus partibus falsa est. Nam et *diligentiae* posuisset Cicero, et parum apte loquentis ita immiscetur iudicium, et longe rectius illud *complectar uno verbo* παρενθέτως infertur, ut inter se invicem opponantur *ars* inveniendas res demonstrans et *cura* reliqua conficiens.

XXXVI. 152. *Est — ut plerique philosophi*] formulam hanc loquendi multis illustravit Matth. ad Cic. Mil. 13, 35., permiscuit tamen exempla, quale hoc est, cum aliis, quibus significatur *est cur*.

Aristoteles — posuit quosdam locos] in Topicis quidem; v. Ciceronis Topica I, 2. ad Trebatium scripta, quae viam huic ad intelligendum philosophum aperirent.

omnis argumenti via] *omnis* genitivum esse oportet; si nominativus esset, scribendum fuit *argumentandi* s. *argumenti ducendi*, quorum illud in codd. quosdam ex male intellecta scriptoris mente irrepsit. *Argumentum* autem *argumentationem* i. e. rationem argumento utendi (*Beweisführung*) significat; praecise enim dictum videtur subaudiendumque *adhibendi*. Quod *via ac ratio* scribendum putabat Muellerus, causa non erat; nisi credimus quod semel dictum sit semper debuisse

dici. *Via* est *μεθοδικῶς*, diciturque solum sine addita *ratione* etiam in Bruto 12, 46. Divin. II. 1.

hanc orationem] cum *disputare* sit rem ab utraque parte considerando argumentisque exponendis illustrare, etiam oratoribus tribuitur. Quippe sicut sermone uti proprie oratoris non est, sed sunt tamen loci non contentione, sed sermone tractandi, ita cum deliberatione etiam *disputatio* in oratoris officium cadere dicitur de Or. III. 55, 211. Sed id munus cum proprium eius et quasi suum non sit, non potest vocabulum philosophorum dictionibus accommodatum oratoris totum negotium complecti. Fundus emendationis nostrae est Or. 32, 113: *quanquam aliud videtur oratio esse, aliud disputatio, nec idem loqui esse, quod dicere; attamen utrumque in disserendo est: disputandi ratio (μέθοδος, τέχνη) et loquendi dialecticorum sit, oratorum autem dicendi et ornandi.* Quae verba minus apte Goellerus distinxit.

XXXVII. 154. *tanquam ad aliquem libidinis scopulum*] significari Sirenum, quae Ulixen audiendi libidine pellexerint, insulas secundum Od. *κ*. 133. *μ*. 39, 154. interpretes viderunt. Et sententia sane eius modi est, qualem Talaeus indicavit: Catulum iocari in Antonium, qui, ut nautae timide accedant ad Sirenum scopulos metuentes naufragium, ita philosophiam defugerit. Sed mirum est *libidinis scopulum* dici vocabulo ad intelligendum minime idoneo. Quod sentiens Lambinus in margine ed. repet. coniecturam posuit *aliquem Sirenum scopulum*. Schuetzio placet Strebaei coniectura *tanquam navem ad aliquem libidinis scopulum*. Sed *navem* addi verbo appellendi proprie dicto non est opus; dicitur autem proprie cum *scopulo* coniunctum. Nec satis constaret simile a navigatione petitum, nisi scribatur *tanquam nautae ad aliquem scopulum*, et quid sit *libidinis scopulus* non magis elucescit. Nec ex loco Finium V. 18, 49. aliquid lucis peti licet, quo sapientiae cupiditate illectus Ulixes Sirenum scopulos praetervectus dicitur. *Libidinem* cupiditatem discendi interpretatus Muellerus veram intelligendi viam inisse videtur. *Scopulus* autem *libidinis* non dicitur subiective s. active, sed passive potius pro *scopulo in quo*

libido naufragium facere potest. Sententia igitur haec est: timide es, Antoni, philosophiam aggressus, quasi quae cupiditati tuae periculum minaretur, quod nullum est. Liberius autem sententiam ipsam cum simili commiscuit. Non dispar ratio est loci de Or. III. 19, 69: *haec autem, ut ex Apennino fluminum, sic e communis sapientiae iugo sunt doctrinarum facta divortia.* Nam *divortia doctrinae* tralate dicuntur, ut *mentem ad philosophiam appellere,* proprie autem *fluminum divortia ex Apennino,* sicut *appellere ad scopulum;* porro ut *scopulus libidinis* figuram habet, ita *iugum sapientiae,* mediaque interponuntur utrique membro, cum et *scopulus* et *iugum* rectius ad simile collatum astringerentur.

referta quondam Italia Pythagoreorum] de Pythagora eiusque schola v. ad I. 10, 42. De Pythagoreis in Italia Cicero etiam in Tusc. I. 16, 38. IV. 1, 2. V. 4, 10. conferri potest. Antiquam fabulam de Numa Pythagorae discipulo cum Livius refutavit I. 18. XL. 29. et Dionysius A. R. II. 59., hic quidem Polybii rationes secutus, tum Cicero Rep. II. 15. Ex commerciis Romanorum cum Magnae Graeciae habitatoribus Pythagorae et nomen et disciplinas quaedam capita Romam defluxerunt et magna auctoritate fuerunt; qua re, si reputaveris Pythagoram non certius nosci, quam Numam, non miraberis auctori fuisse ascripta quae eius sectae essent. V. Niebuhr. Hist. Rom. vol. I. p. 264. *In hac gente* i. e. in Italis, de quo genere loquendi quaedam attuli ad I. 19, 85. *Fuit* Magna Graecia in Italis, quia in Italiam habitabant Graeci illi, a quibus pars eius terrae nomen accepit, itaque Italos complectebatur.

cum — ante cognovit] *cum* pro *quoniam quidem*, ἐπειδήπερ, positum aliquando cum indicativo antiquius et in primis Plautino more dici certum est. Exempla a me olim congesta ad Brut. 36, 138. paucis auxerunt Kritzius ad Sall. Iug. p. 547. et Wunderus ad Plancianum p. 101., uterque autem in significatione constituenda errasse videtur, alter, quod *cum* sic dictum pro *quando* poni, alter quod subrogari posse *eo quod* decrevit; neuter tamen exemplorum

delectum habuit, ut admiscerentur, in quibus *cum* significet *quotienscumque s. ὁπόταν (wenn s. jedesmal, wenn).*

P. Africano C. Laelio L. Furio] de P. Africani studiis literarum v. Hist. Eloq. Rom. p. XXVIII. et confer Cic. Off. I. 26, 90. ibique Beierum; Intpp. ad Rep. I. 21. Velleium I. 13. *C. Laelius Sapiens* Diogenem et Panaetium Stoicos audiverat, v. Cic. Fin. II. 8, 24. „*L. Furius Philus* (alii falso *Publii* praenomen ei fuisse dicunt v. Beier. ad Off. III. 30, 109. p. 391., sed *Lucius* etiam in ll. de Rep. vocatur) Laelio amicissimus (v. Cic. Lael. 27, 101) consul a. u. 618. cum Sex. Atilio Serrano de foedere Numantino quaesivit (Cic. Rep. III. 18. Off. l. c.). Latine loqui perbene putabatur et literatius, quam ceteri eiusdem aetatis oratores (Cic. Brut. 28, 108.). Astronomiae studiosum fuisse cognoscimus ex Cic. Rep. I. 11. Horum trium virorum ingenium doctrinamque etiam pro Archia 7, 16. et philosophiae studium p. Mur. 31, 66. Rp. III. 3. praedicat Cicero." *Henrichsen.*

155. *de suis rebus maximis*] P. Scipione Nasica II. M. Marcello II. coss. (Cic. Acad. II. 45, 137) a. 599. Athenienses ad deprecandam quingentorum talentum multam ob Oropum direptam a Sicyoniis, qui iudices in hac causa dati erant, irrogatam philosophos Carneadem Academicum Critolaum Peripateticum et Diogenem Stoicum Romam miserunt. Hi dum senatus sententiam exspectant accuratis disputationibus maximo concursu habitis Romanos philosophiae quodam gustu imbuerunt. V. R. Kuehneri comm. de Ciceronis in philosophiam eiusque partes meritis p. 9.

Zethus ille Pacuvianus] hic et Neoptolemus Ennii etiam a Sex. Aelio apud Ciceronem Rep. I. 18. componuntur, ille tanquam nimis agrestis et inimicus doctrinae, hic modicus eius assectator. Zethi res ex scriptore Herenniano II. 27. 43 (cf. Cic. Inv. I. 50, 94.) cognoscuntur; eandemque controversiam Horatius respicit Epp. I. 18, 41. In Pacuvii fabula Antiopa Zethus ex Iove et Antiopa natus cum Amphione fratre musicae studioso altercans inducebatur: *quorum*, inquit rhetor Herennianus, *controversia cum de musica introducta esset, disputatio in sapientiae rationem et virtutis utilitatem*

consummabatur. Eam tragoediam ex Graeca Euripidis expressam significat Cic. Fin. I. 2, 4.; cf. Valck. diatr. in Eurip. p. 7 sqq.

156. *Neoptolemus apud Ennium*] eandem Ennii sententiam tangit Cicero Rep. I. 18. Tusc. II. 1, 1.; Gellius V. 16., qui paulo ante versum Ennii talem affert:

Philosophandum est paucis: nam omnino haud placet.

in quo altera primi verbi syllaba vi numeri producitur. Argumentum sententiae idem his verbis reddit: *degustandum Ennius ex philosophia censet, non in eam ingurgitandum.* Communi nobilium Romanorum more receptam ostendit Tacitus in Agricola 4, 10., antiquam et Graecis tritam Callicles apud Platonem in Gorgia p. 484. C.: *φιλοσοφία γάρ τοι ἐστὶ χάριεν, ἄν τις αὐτοῦ μετρίως ἅψηται ἐν τῇ ἡλικίᾳ, ἐὰν δὲ περαιτέρω τοῦ δέοντος ἐνδιατρίψῃ, διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων.*

XXXVIII. 157. *διαλεκτικὴν appellaret*] perapte *appellaret.* Tum primum illud nomen Romae auditum significat ipsique Antonio in rebus philosophicis tironi aliquid peregrinum sonare videri. Quod nisi Cicero voluisset, *quae dialectica vocaretur* scripturus erat. Eius artis vim accuratius describit Cic. Brut. 41, 152., dicens esse artem, *quae doceat rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando, ambigua primum videre, deinde distinguere; postremo habere regulam, qua vera et falsa diiudicentur et quae quibus positis sint quaeque non sint consequentia.*

158. *nam et omne, quod eloquimur*] hunc locum emendavimus et quo modo sententia cohaereat docuimus in Comm. Crit. l. c.

quibus — detexta prope retexantur] *retexere* pro *dissolvendo* dictum cum eleganti figura illustravit Gronovius Obss. IV. 15. p. 463 ed. Frotscher.

159. *quae negat ullo modo posse dissolvi*] velut *ψευδόμενον*, quem *mentientem* Cicero reddidit, *φαλακρόν* s. *calvum* et in primis *σωρίτην* s. *acervalem*, v. Cic. Divin. II. 4.

concisum ac minutum] genus dicendi *concisum*, id quod iam ex addito *minutum* clarum est, minime *breve et pressum* est, nec unquam in laude, saepe in vitio ponitur. Est enim fusis latisque disputationibus et copiae Academicorum et Peripateticorum contrarium et de sententiis *minutatim* s. *in brevissima membra divisis* dicitur, quod genus argumentationibus dialecticorum aptum in oratoribus raro ferendum est, qui membratim aut incisim multa dicunt (Cic. Or. 62.), sed ne frustulatim orationem omnem concidant, cavere debent. *Concisa oratio* est igitur *κατακεκομμένη* s. *κατὰ κόμματα τετμημένη*. Cic. de Or. II. 80, 327: *quanquam hoc ipsum concisum est ita, ut non brevitati servitum sit, sed magis venustati.* Nam *ita* non est *adeo*, sed *eatenus* sive *ea tantum lege et consilio.* Or. 13, 40: *nam cum concisus ei* (Isocrati) *Thrasymachus minutis numeris videretur et Gorgias.* 56, 187: *quod si et angusta quaedam et concisa, et alia est collatata atque diffusa oratio;* i. e. alia pauca verba iungens alia longiores circuitus efficiens. Sed *verborum concisio* Partt. Or. 6, 19. cum sit eiectio omnium supervacaneorum ad iustam usque brevitatem, ad primam significationem *caedendi* redit significatque id quod nos dicimus verbo *zusammenstreichen*, quo ipso recidendorum redundantium negotium dicimus. *Partitionem concisam* autem usitata vocabuli vi Quintilianus iusto plures aut minutas partes facientem appellavit IV. 5, 24.; addit enim auctoritatem orationi detrahi instituendis *non membris, sed frustis;* item cum spiritu frequentiore sententiae *concidi* dicuntur XI. 3, 53. Locutio *afferre genus sermonis* pluribus illustratur ab Heusingero ad Off. I. 3, 8.

aurificis statera] hoc loco in explicando *trutinae* vocabulo usus Nonius p. 180. Merc. *artificis stateram* habet, quod propter facilitatem intelligendi etiam Ciceronis codd. plurimos, sed peiores occupavit. *Aurariam stateram* Varro dixit eidem Grammatico commemoratus VI. 41. In talibus fortes esse decebat qui qualescunque vulgaris scripturae ineptias defendunt.

160. *cuius et illum legi librum*] *τεχνῶν συναγωγήν*, quem unum librum fuisse tradit Anon. in vita Aristotelis a

Menagio edita ad Diog. La. V. 35., duos commemorat Diogenes ipse V. 24. Huius libri argumentum exponit diligentiamque una et suavitatem laudat Cicero Inv. II. 2, 6. — Illi libri *quibus sua quaedam de arte* oratoria *dixit* sunt ῥητορικῶν, quos, quia ornandae orationis et agendi artificium leviter tractant, hic contemnit Cicero, etsi de inventione nec ab ipso nec a Quintiliano quicquam acutius excogitatum est.

161. *nullam — rem defendit, quam non probarit*] *quin* et *qui non* enuntiati secundarii, cum praecessit perfectum, aut cum alio perfecto aut cum imperfecto coniunctum tractavit quidem, sed parum feliciter A. Matthiae ad Cic. p. Sulla 16, 46. Perfecto enim opus, ubi res ita confecta dicitur, ut iam nihil absolvendum relinquatur, imperfecto, cum illo tempore nihil reliquum videretur. In plurimis exemplis unum est Brut. 8, 35., quod, nisi ad inauditam in tam brevi spatio praeteritorum oblivionem confugere velimus, correctione egere videatur. Scribendum enim *sit* pro *esset;* in prioribus cum Schneidero corrigi *posset*, cum legatur *possit*, non potest, quia illud antecedenti *viderit* tutum praestatur.

XXXIX. Iam praecepta dantur exemplis illustrata quomodo argumenta ducenda sint aut ex rebus ipsis, et quidem vel totis vel ex partibus rerum vel ex vocabulo rei; aut ex coniunctis, generibus et partibus similibus et dissimilibus, quae rem principalem attingant; aut ex contrariis consequentibus praecurrentibus repugnantibus, ex causis comparatis maioribus minoribus paribus, denique ex eis, quae foris assumantur. Ea invenire, nisi tractare scias, satis non esse (c. 39 — 41, 177.). Plus argumentis autem valere auditorum conciliandorum et permovendorum artificium; illud fieri moribus rebusque gestis hominum, oratione autem leni atque summissa. In movendo iudice multum prodesse, si is permotionem aliquam ad causam afferat, cui orator incitandae operam dare possit. Quae si nulla sit, efficacius nihil esse, quam ut orator ipse odio ira misericordia dolore plenus videatur; idque optimo cuique oratori sponte accidere solere, quem ad modum actores etiam fictis fabularum ar-

gumentis mire incendantur. Huius rei ex causis, quas ipse dixerat Antonius M'. Aquilii et C. Norbani, exempla repetuntur et quomodo in eis orationem suam instituerit exponitur (c. 42 — 50, 204.).

162. *eandem incudem — tundentibus*] metaphora a fabris ducta in incude ferrum tundendo formantibus, velut magistri pueris formandis operam dant inculcandis praeceptis et exercendo ingenio. Monuit Talaeus. Iuvenes studiosos *in ipsa studiorum incude positos* dixit Scriptor dialogi de Oratoribus c. 20.

163. *ex sua vi*] haec prima partitio rerum insitarum et assumptarum Aristotelica est; reliqua non item. Eandem materiem uberius Cicerone tractat Quintilianus quanquam paulo aliter divisam V. 8, 4 sqq.

164. *definitione universa [vis] explicanda*] ineptus ille, qui *vis* addidit, quod seclusimus, cum a bonis libris absit, ignoravit *universa* nominativum esse referendum ad *rem*; *explicare universam rem* est universe spectatae naturam explicare, *τὸ πρᾶγμα ὅλον* s. *καθόλου ὁρίζειν*. Similibus et sensu et verbis Quintilianus IX. 2, 40: *res non universa, sed per partes* (indicatur). Et Cicero de Or. III. 27, 106: *loci, qui — quia de re universa tractari solent, communes nominati sunt.*

si maiestas] perspicuum est ab hoc capite egressum Antonium in defendendo C. Norbano: cf. ad c. 47, 197. et Partt. Or. 30, 104.

165. *aliud consilium — suum*] sententia duritie quadam non caret, quia *consilium* duobus modis in ea dictum exstat. In verbis *senatus consilio uti συμβουλίαν* significat, in *suo consilio* interpretari licet *βούλευμα*, quae vis cum priore accurate coniuncta est, quia omne consilium a nobis captum quasi instituta nobiscum deliberatione conficitur. At vero *aliud consilium instituere* non potest idem esse quod *inire*, quia in mutando consilio superbia nulla cernitur. Inest igitur in *consilio* zeugma figura et hic significatur *aliud consilium ad rem publicam gerendam instituere sublato senatu*, quem ad modum in concione minitabatur consul

Philippus de Or. III. 1, 2.; quae res cum sit evertendae rei publicae, iure dicitur *superbia*, ὕβρις, qualis est contra leges dominantis.

si ex vocabulo] ab hoc principio orsus videtur Carbo consul defensionem L. Opimii; v. ad II. 25, 106.

166. *et quasi praecurrentia*] v. §. 170. Similia Aristoteles habet Analyt. prior. I. 27, 5: δεῖ δὲ τὰς προτάσεις περὶ ἕκαστον οὕτως ἐκλαμβάνειν ὑποτιθέμενον. αὐτὸ πρῶτον καὶ τοὺς ὁρισμούς τε καὶ ὅσα ἴδια τοῦ πράγματός ἐστιν. εἶτα μετὰ τοῦτο ὅσα ἕπεται τῷ πράγματι, καὶ πάλιν οἷς τὸ πρᾶγμα ἀκολουθεῖ, καὶ ὅσα μὴ ἐνδέχεται αὐτῷ ὑπάρχειν. Hinc clarum est *praecurrentia* dici *antecedentia* quidem, sed non qualiacunque, sed quae cum re ipsa conciliari possint. Quod ut recte intelligeretur post *contraria* et *repugnantia* medie distinxi; pluribus enim membris divisa sententia est. Iunguntur primum *similitudines dissimilitudines contraria*; nam etsi *dissimilitudo* et *contrarium* opponuntur *similitudini*, tamen inter se differunt. Deinde arctiore vinculo colligantur *consequentia et consentanea*, quae eadem addito vocabulo finitimo *et quasi praecurrentia* explicantur; his tribus communiter opponuntur *repugnantia*. Paulo aliter haec ordinavit Cicero in Topicis 4, 19., cum *antecedentia* (i. e. priora) *consequentia* (non tempore, sed re) et *repugnantia* cf. c. 12, 53.; et haec sequitur Quintilianus VI. 3, 66. unde risus duci possit locos recensent, idem aliter nec minus tamen apte materiem divisit V. 8, 5. 10, 2. 14, 1., *consequentia* et *repugnantia* tanquam genera ponens, quibus subiungantur *ex praeterito tempore petita*, *ex coniuncto*, *ex sequente*; quonam *ex praeterito* ipsa illa sunt *antecedentia*. Spaldingius ad V. 8, 5. commentatus rem non intellexit.

maiora paria minora] Schuetzius duo ultima verba invertit, quod eo ordine leguntur c. 40, 172. item in Topicis 4, 23. (errat Muellerus) et 12, 68. Sed vulgaris exstat apud Quintilianum V. 8, 5.

XL. 167. *Q. Metellum*] is *Pii* cognomen adeptus, quod patris Numidici a L. Saturnino tr. pl. adiuvante C. Mario

cos. in exsilium eiecti gratia post Saturnini caedem et populo supplicavit nec dubitavit ad P. Furii tribuni pedes procumbere. Tamen Metellus Numidicus sequente demum anno (a. u. 655.) lege Q. Calidii trib. pl. restitutus est (Cic. Planc. 28, 69. Sext. 16, 37. Liv. epit. 69. Vell. II. 15. Val. Max. III. 8, 4. Plut. Mario 29, 31. Appian. B. Civ. I. 29 sqq.).

169. *sempiternum tempus spectare*] *in* et plerorumque et optimorum librorum fidem non habet, et sententiae nocet. *Spectare* enim sive significat *intentum esse et propositum sibi habere*, ut hic, sive *respicere* sive *iudicare* sive *pertinere aliquo*, cum praepositione *in* coniungere soloecum est. Qui id nuper loco Ciceronis Off. I. 17, 58. defendere voluit ubi legitur *domus in nos solos spectat*, et interpretatus est *consilia quae in se habent perpetuam utilitatem* (*welche die Bedingungen eines dauernden Nutzens in sich tragen!*) is, cum nullum scriptorem legisset nec, si legisset, iudicare posset, aut lectoribus suis fraudem aut sibi fecit. Quippe *spectare in aliquem* proprie significat *oculos in aliquo defigere*, tralate autem *consilium imperium praecepta salutem ab aliquo exspectare*. Quod quo modo sit nostrae illi sententiae simile nemo intelliget. — De locutione *in diem vivere* cf. Bentl. ad Hor. Carm. III. 29, 43.

170. *Crassus adolescens*] v. ad I. 10, 40. — De Carbone mortem Gracchi deplorante v. ad II. 25, 106.

aliquid quaesisse] v. ad c. 42, 178.

P. Africani necis] is cum a. 625. M. Fulvio C. Graccho C. Carboni triumviris agro ex lege Ti. Gracchi dividundo adversaretur fortisque et validus domum se recepisset (Cic. Lael. 3, 12.), mane in cubiculo mortuus repertus est, ut quaedam elisarum faucium notae in eo apparerent; alii Carbonem Fulviumve, alii Semproniam uxorem insimulabant, nec tamen de tanti viri morte habita ulla quaestio est (Cic. Mil. 7, 16. Liv. epit. 59. Vell. Pat. II. 4.). A Carbone vim Africano illatam rumor a plurimis creditus etiam ex Ciceronis epistolis ad Div. IX. 21. et ad Q. Fr. II. 3, 4. cognoscitur.

eam legem] a. u. 623. de tribunis reficiendis, quam suasit C. Gracchus, dissuasit Africanus tenuitque, ne perferretur; Cic. Lael. 25, 96. Liv. epit. 59. cf. Manut. prooem. ad Cic. Divers. VIII. nos in Hist. Eloq. R. p. XXX. *Ea lex* non est *talis* s. *tam perniciosa reipublicae*, sed *omnibus nota illa*; sed leviore pede rem transiri nec oratorie augeri significat. Inutilis est Bakii coniectura *legem de tribunatu*, ipsa locutione ἀχόρῳ.

dissedisti] qui libros non numerant, sed bonitate iudicant iam propter hoc plurimorum scripturam *dissensisti* probare non possunt. Praeterea *dissentire* non est mali civis indicium: fit enim saepe inter bonos quoque, ut inter Q. Metellum Macedonicum et P. Africanum. Qua de re cum dicitur *Marius cum Sulla gravissime dissensisse* Cic. Har. Resp. 25. item *cives* Phil. XII. 11., figura. λιτότητος de industria quaeritur graviori rei lenius vocabulum. Sed ea excusatio in hanc Ciceronis sententiam non cadit; accusator enim acribus et vehementibus verbis usus factiosum hominem et rei publicae hostem fuisse indicat.

172. *hic parvae consuetudinis*] versus sunt ex Terentii Andria I. 1, 83. *Tam familiariter* i. e. tam dolenter, quasi familiaris esset.

XLI. 174. *ut enim si aurum cui*] hunc locum et emendatum et explicatum dedi in commentariis criticis.

176. *animos eorum ita afficiat*] scripsi ex potioribus codicibus *afficiat*, hoc ut pariter ac praecedens *ut talis videatur* a verbo principali *assequetur* pendeat; nec tamen alia de causa, nisi perspicuitatis. Ut *afficiet* legamus, suadere videtur sententia binis membris pariter compositis incedens; *si vero assequetur, ut talis videatur, qualem se videri velit* unum erit et *si animos eorum ita afficiet, apud quos aget, ut eos quocunque velit trahere vel rapere possit* alterum. Haec sententiae forma non modo coniunctivis, sed etiam eiusdem verbi coniunctivis utrobique positis commendatur. Sed obstat, quod alteri membro non praefigitur *si*, quod in tanto intervallo perspicuitatis causa iterandum fuisse videtur. Ceterum *trahere* persuasionem, *rapere* permotionem au-

ditorum spectat. Totam hanc sententiam alienam esse a re indicat Bakius, quod de conciliandis et concitandis hominibus non ante agatur quam §. 181. Verum hic tractandi viam Cicero sibi praemunit duo oratori necessaria coniungendo, locorum illorum notitiam et persuasionem auditorum de dicentis honestate; quorum alterum alteri cumulum addat.

177. *similitudinis satietate*] id est satietate ex similitudine nata, sive fastidio similitudinis, quo vocabulo in simili sententia usus Cicero est de Or. III. 50, 193: *horum* (pedum) *vicissitudines efficient, ut neque ei satientur, qui audient, fastidio similitudinis nec nos id, quod facimus, opera dedita facere videamur.* V. ad I. 3, 9. II. 15, 63. dicta.

interdum concludere relinquere alias] Chiasmus est verbi et adverbii. Cic. Quinct. 11 extr: *quem nunc interficere nefarie cupis, eum prudenter appellare nolebas.* Verr. Accus. II. 78, 191: *quod crimina diluere dilucide, quod copiose reorum causas defendere solerent.* N. D. III. 2, 5: *defendam semper semperque defendi.* Livius XXIV. 14, 3: *libertatem tacite mereri, quam postulare palam.* XXVIII. 8, 3: *utrum ab se audacius an fugacius ab hostibus geratur bellum.* Finitima his sunt exempla, quibus dictum aliquod s. casus adverbiascit, velut Cic. Sull. 17, 49: *ut victi in campo in foro vincerctis.* Phil. V. 10, 27: *non est verbis rogandus, cogendus est armis.*

puncta argumentorum plerumque ut occulus] laudat haec Nonius v. *occulere* p. 148. Merc. — *verbis confusa* i. e. coniuncta, consociata. „Sic Off. II. 3, 10: *haec tria genera confusa cogitatione distinguunt;* cf. ibi Beierum p. 22., item Off. I. 27, 95. Tusc. I. 11, 23. Fin. V. 23, 67.“ *Henrichsen.*

XLII. 178. *aut aliqua permotione mentis*] trita est inde a Pearcio ad h. l. commentato multorum assensu opinio *aliquis*, quod manifesta compositi ex *alius quis* vestigia prae se ferat, non nunquam etiam utriusque vocis vim retinere. Quod iam eo argumento refellere licet, quod *aliquando* non significat nisi ποτέ, nunquam ἄλλοτε. Goerenzius certe

vellem quinquaginta locos illos exprompsisset, quibus illam significationem firmari dixit ad Acad. II. 10, 30., cui se facile credere professus Zumptius ad Acc. Verr. V. 28, 72., rectius non credidisset, sed quaesivisset. Quippe exempla, quibus utuntur ad demonstrandum, duorum generum sunt. Alia additum *aliquis* habent numerorum finitionibus; quod cum fit, significatur idem, quod *fere*, plane ut τὶς Graeco. Plautus cum dixit in Menaechmis V. 5, 47: *helleborum potabis faxo aliquos viginti dies*, noluit intelligi *alios aliquos*, nondum enim ille alter biberat omnino, sed *circiter viginti*. Cicero comparans Graecorum Romanorumque viros magnos suisque popularibus principatum vindicaturus Fin. II. 19, 62. haec verba ponit: *Graecis hoc* (ut exempla habeant a voluptate dehortantia) *modicum est: Leonidas Epaminondas tres aliqui aut quatuor*, quippe omnino, non praeter illos. Att. IV. 4: *velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos*. Alia male intellecta falsae opinionis causam dederunt. Cic. Brut. 90, 310: *commentabar declamitans saepe cum M. Pisone et cum Q. Pompeio aut cum aliquo quotidie;* id est omnino aliquem habere me oportebat, cum quo declamarem, quisquis esset. Verr. Acc. V. 28, 72: *qui a praedonibus erant capti, cum mercaturas facerent aut aliquam ob causam navigarent* i. e. qui navigarent, sive mercatores sive qualecunque genus hominum: Att. VII. 12 extr: *etiam quid censeas de Terentia et Tullia, Romae eas esse, an mecum, an aliquo tuto loco.* Quippe totius epistolae tenor ostendit nec apud ipsum nec Romae tutum visum. Par. III. 1, 21: *aut temperantem eum* (dices) *qui se in aliqua libidine continuerit, in aliqua effuderit?* ἐν μέν τινι — ἔν τινι δέ, non ἐν ἄλλῃ δέ τινι. Divers. VI, 8: *re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta.* i. e. qualicunque. Off. I. 7, 23: *nam qui iniuste facit impetum in quempiam, facit aut ira aut aliqua permotione mentis.* Suet. Tiber. 47: *princeps — iis* (spectaculis), *quae ab aliquo ederentur, rarissime interfuit.* Non dici pro *alio aliquo* coniuncta docent. Nam tantum abest, ut ipse hic alii ludorum editori opponatur, ut nunquam edidisse spectacula dicatur. Tale est etiam illud, a

quo egressi huc excucurrimus. Aliquando praegnanti significatione praeditum est *aliquis*. De Or. II. 40, 170. correxi: *simulasse te et aliquid quaesisse perspicuum est;* id est aliquid singulare, reconditum. In emendatione praeiverat Gudianum codicem secutus Heusingerus ad Off. I. 11, 5., sed et illum et hunc locum male interpretatus est. *In delenda Corintho* enim cum Romani *aliquid secuti* dicuntur, non *aliud quid* secuti dici potuerunt, quia quid consilii in Carthagine et Numantia delenda habuerint omnino expositum non est. Addam tertium exemplum. Inv. II. 36, 108: *si beneficia proferet, aut aliqua de causa facta, non propter benevolentiam demonstrabit.* Qui beneficia in alterum conferre dicitur *aliqua de causa*, is aliquid peculiare spectat, quod assequi vult. — Paulo ante *timore aut terrore* (pro *errore*) ex quibusdam libris recepit Schuetzius. Sane Cicero Tusc. III. 8. *timorem* et *terrorem* duas dicit perturbationum species esse; quem locum cum indicasset Pearcius, cupide Schuetzius arripuit. Sed *timor* hic non cum *errore* componitur, sed cum *spe*, cuius modo mentio facta; *error* autem oppositam in sequentibus *veritatem* habet, quod probe perspexerat Pearcius similia exstare monens in Oratore 33, 118, ubi *errores* opponuntur *perturbationibus animi*, et in Partt. Or. 11, 38. ubi in permotionibus animi cum *metu* etiam *error* commemoratur. Bene enim monet Muellerus *errorem* esse eius, qui quid agat nesciat, qua de causa in Divin. in Caec. 14, 45. *aestus error tenebrae* coniungantur. Facile enim falli et errare qui facile sperent, eosque etiam confidentes et audaces et iracundos esse, ut dicat Aristoteles Rhet. II. 12, 8.

180. *quia non noram*] *non memineram* Schuetzio placebat, quod paulo ante dixisset Antonius sibi nisi admonito in mentem venturum non fuisse. Sed Antonius minime negat se omnino nosse, sed non recte se nosse dicit, quippe nescium ubi ponenda esset.

XLIII. 182. *qui agent — apud quos agetur*] inter futura indicativi a relativis suspensa et coniunctivos praesentis cum semper fere aliqui libri distrahantur, saepe et de sensu

existimare lubricum est et editoribus scriptorum, maxime Ernesto corrigendi lubido subnata: qui nisi innumera indicativi exempla maxime cum infinitivis coniuncta praetervidisset, nullum Ciceroni relicturus fuisse videtur. Hoc recte queritur Goerenzius ad Cic. Legg. I. 14, 40; ipse vero a subtilitate iudicii adeo abhorret, ut indicativos sententiae secundariae a *qui* suspensae et primariae a nulla re pendentis discernere operae pretium non ducat: v. ad Fin. II. 7, 22. III. 8, 22. Eam rem igitur horum librorum praecipua ratione habita sub examen vocabo, cum olim parum distincte tractaverim. Omnis indicativus futuri a relativo suspensus rem futuram spectat, cum principali sententia actionis consociatione iunctam; isque inprimis praeceptorum est, quae certis rebus futuris accommodantur. Coniunctivus vel infinitivus insitne in oratione, nihil interest, cum et hic et sententia relativa a verbo sententiae primariae suspendantur. Contra omne tempus praesens a relativo pendens, sive indicativum sive coniunctivum monstrat, aut id tempus, quo loquimur, spectat, aut omnino incerte dicitur, ut de omnibus omnium temporum rebus hominibusve intelligi possit, quae res secundum tempus coniunctum primariae sententiae iudicanda est. Id igitur placitorum aut decretorum generalium maxime proprius videbitur. Velut *qui dicit* s. *dicat* est *orator dicens* aut hoc aut incerto tempore qualicunque; qui *dicet* est futurus orator in aliqua causa, quae aliquando geretur. De Or. I. 11, 48. ex libris scripsi: *dicendi enim virtus, nisi ei, qui dicet, ea, de quibus dicet, percepta sint, exstare non potest.* i. e. non oratori universe cogitato, sed futuro in futuraque re versaturo. Contra ib. 12, 50. bene legitur: *unum erit profecto, quod ii, qui bene dicunt, afferent proprium*; i. e. *οἱ εὖ λέγοντες*, sive nunc sive olim dicentes dicturive. 52, 223: *teneat oportet venas cuiusque generis aetatis ordinis et eorum, apud quos aliquid aget aut erit acturus, mentes sensusque degustet:* i. e. cum aliquando in agendo aut in meditatione agendi versabitur. Nemo correxit *agat*, credo propter adiunctum *erit acturus*. II. 26, 110. scripsi: *idque aut nusquam diiudicari poterit aut ita diiudi-*

cabitur, ut referendis praeteritis verbis id scriptum, quodcunque defendemus, suppleatur. Vulgabatur *defendimus;* illud longe melius, τὸ τότε ὑφ' ἡμῶν ῥηθησόμενον. Coniunctivo *ut — suppleatur* omnino nihil tribuendum; *ut* consequentia indicans ipsum quoque rem futuram significat et a re primaria futura pendet. 41, 176: *si vero assequétur, ut talis videatur, qualem se videri velit, et animos eorum ita afficiat, apud quos aget, ut eos — rapere possit: nihil profecto — requiret. Apud quos aget* i. e. futuros iudices. 42, 178: *nihil est enim — maius, quam ut faveat oratori is, qui audiet;* i. e. auditor futurus; agitur enim de praeparatione ad persuadendum. 59, 242: *orator surripiat oportet imitationem, ut is, qui audiet, cogitet plura, quam videat.* Legebatur contra bonos libros *audiat.* Oratorem surripere oportere imitationem generale praeceptum est ad quodlibet tempus etiam futurum pertinens; sed auditores erunt in aliqua causa, quam orator nondum dicit dixitque. Semper, ut surripiat imitationem, cogitare debet; non semper auditur, sed si quando res inciderit. 71, 289: *itaque imbuendus est is, qui iocose volet dicere, quasi natura quadam apta.* ὁ θελήσων εἰπεῖν: male legebatur *vult:* agitur enim de facetiis recte adhibendis, quod disci potest in usum futurum. 77, 314: *dum illud — teneatur, ut ea, quae excellent, serventur etiam ad perorandum, si quae erunt mediocria — in mediam turbam — coniciantur;* i. e. quae excellentia meditanti videbuntur. III. 13, 49: *quibus rebus assequi possimus, ut ea, quae dicamus, intelligantur: latine scilicet dicendo verbis usisatis ac proprie demonstrantibus ea, quae significari — volemus,* ἅττα ἂν σημαίνειν βουλώμεθα. Fortasse corrigendum etiam *dicemus,* quanquam sane interest aliquid inter dicta et dicendi consilium. 14, 55: *vis, quae — consilia sic verbis explicat, ut eos, qui audient, quocunque incubuerit, possit impellere. Vis* enim consilia explicans semper adesse possidenti cogitatur, sed non semper habet, quos impellat. 41, 163: *fugienda est omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, qui audient, trahet similitudo.* Recte sic ex optimis libris scribitur; praeceptum enim in futuris dictio-

nibus observandum. 50, 193: *horum vicissitudines efficient, ut neque ei satientur, qui audient, nec nos — id, quod facienus, opera dedita facere videamur.* Par ratio est horum exemplorum, quibus, quia ex aliis libris petita sunt, brevi defungemur: Inv. I. 50, 94: *si non id, quod accusabitur, defendet.* II. 18, 56: *locus autem communis erit defensoris is, per quem indignabitur.* Or. 15, 49: *occultabit quae dilui non poterunt.* 57, 192: *plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos, qui audient, ad maiorem admirationem possit traducere.* Partt. Or. 23, 82: *neque vero mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio praeteriri debebit.* Off. I. 14, 42: *videndum — ne obsit benignitas et iis ipsis, quibus benigne fieri videbitur.* 16, 45: *mores eius erunt spectandi, in quem beneficium conferetur.* 41, 149: *cedere iis* (debemus), *qui magistratum habebunt:* quippe tum, cum cedendum nobis est. 42, 151: *illinc assumes, quae ad hunc locum pertinebunt.* II. 7, 24: *qui se metui volent, a quibus metuentur, eosdem metuant ipsi necesse est.* Recte Gernhardus, quem vide. 21, 74: *omnes, qui rem publicam gubernabunt, consulere debebunt:* οἱ ἄρξοντές ποτε. 24, 85: *aberunt ii, qui rem publicam tuebuntur.* Tusc. V. 14, 40: *qui timebit ne quid ex his deperdat, beatus esse non poterit.* Fat. 10 pr.: *causas — quod non habebit, id nec verum nec falsum erit.* Accus. Verr. V. 70, 183: *deliberatum est — non modo eos persequi, ad quos maxime culpa corrupti iudicii — pertinebit,* i. e. pertinere videbitur. Marcell. 9, 30: *id autem etiam si tunc ad te, ut quidam falso putant, non pertinebit, nunc certe pertinet esse te talem* sqq. Wolfius, quippe cuius rei expediret ineptiarum arguere scriptorem, ubi nullae sunt, multis hic verbis nihil egit. *Etiam si,* ut semper, est *selbst wenn,* καὶ εἰ; *tunc,* quippe si mortuus eris; *ut falso putant,* quippe Epicurei animum cum corpore perire existimantes. Quaedam exempla, in quibus infinitivus aut coniunctivus orationis obliquae non inest, suppeditat Wopkensius Lectt. Tull. III. 13. p. 406. ed. Hand. Ex hoc genere male addubitarunt Gesnerus et Spaldingius *gesta erunt* apud Quintil. III. 7, 16.; item *quoties suspicabimur* IV. 5, 18., unde non protinus

in sequentibus corrigi debet *agetur; qui negabit neque defendet* VII. 5, 1., ubi male quidam *negaverit*, sed recte cod. Tur. optimae notae; *cui lati clavi ius non erit* XI. 3, 138. Apud Ciceronem in Off. III. 5, 23. bene *volent* correxit Gernhardus, cum Heusingerus neglecto bonorum plerorumque consensu *volunt*, Ernestus de coniectura *velint* suaderent. Sed recte coniunctivus legitur de Or. II. 37, 156: *opinionem istorum studiorum et suspicionem artificii apud eos, qui iudicent, oratori adversariam esse arbitror*, quippe apud iudices omnes, sive nunc sive olim iudicantes iudicaturosve. 71, 287: *falsum est etiam quaerentibus — lente respondere quod nolim*, qui modus est potentialis: ἄττ' ἂν οὐκ ἐθέλοιεν: sic enim ex codd. scribendum, cum nec certi sint nec futuri quaerentes, sed universi; item propter codd. consensum III. 30, 120., ubi Schuetzii coniecturam *audiunt* male secuti recentiores. *Agetur* an *agitur* de Or. II. 77, 310., hoc quidem secundum optimos libros, scribendum sit dubitari potest. Sed *excellit* 43, 183., non *excellet*, et propter codd. et coniunctum *potest, qui audiunt* qualescunque auditores significans recte tenetur ib. 77, 312., item secundum libros *qui utilitatem defendit* et mox *qui ad dignitatem impellit*, ὁ συνηγορῶν τῇ ὠφελείᾳ, ὁ παροριμῶν πρὸς τἀξίωμα, 82, 335.

vultus pudoris significatio] *vultus* Ernesto delendum visum. Cum pudor etiam aliis rebus significari possit praeter vultum, ut oculis demissis rubore timiditate status et incessus, dubitabile videtur *pudoris significatio* nudene dicatur an cum *vultu* coniunctum. Non male tamen haec altera ratio a Muellero commendatur Aristotelis illud ἐν ὀφθαλμοῖς αἰδῶ comparanti Rhet. II. 6, 18. Idem Ciceronem antestatus est de Or. II. 35, 148., ubi legitur: *vultus denique perspicianus omnes, qui sensus animi plerumque indicant.* Uberius haec tractavit Quintilianus XI. 3, 72 sqq.

mores effingat] haec usque ad *videantur* de reis intelligit Pearcius, cum clarum sit de oratore dici. Ad verbum posterius subaudiendum *oratores* ex prioribus.

XLIV. 185. *deducantur*] lectius hoc esse vulgato *adducantur* consentiunt. Henrichsenius iure confert c. 45, 189: *ut ad fletum misericordiamque deducatur*, ubi Lambinus *adducatur*, Schuetzius et Muellerus *ducatur*. Pluribus hanc verbi vim firmavit Pearcius. Confundi *adducere deducere ducere* docet Beierus ad Lael. 5, 20. p. 31.

ad eos motus, si qui] *si* omisit Schuetzius de coniectura non sane peritissima. Eius breviloquentiae olim exempla attuli ad Brutum 69, 242; cf. Matthiae annotata ad Sextianam 20, 45. Non est enim ellipsis, etsi Gernhardo visum ad Parad. I. 1, 8.

186. *medico diligenti*] observat Wyttenbachius Bibl. Cr. Vol. I. p. l. p. 23. hanc comparationem oratoris et medici expressam esse ex Phaedro Platonis p. 270. B.

187. *si se dant*] i. e. si cedunt arti. Etiam haec significatio est ex confiniis verborum *dandi* et *dedendi*, nec confundenda cum illa, quae prostat in formula *sese dare alicui* i. e. χαρίζεσθαι, velut de Or. I. 55, 234: confudit Peerlkampus ad Hor. Carm. III. 24, 20. Similius est *dare se ad lenitatem* i. e. leniorem fieri, Cic. Divers. XIII. 1.; finitimum plane, cum de re venerea dictum *copiam sui facere* significat, item cum de Diis dicitur, qui propitii fiunt, cuius significationis unum exemplum novi poëtae Silii Italici Pun. III. 150.

incumbunt] longe lectius hoc vulgato *inclinant*, quod ab interprete profectum puto. Cic. Att. I. 19: *Pompeius ad voluntatem perferendae legis incubuerat.* Mur. 26, 53: *magna est — voluntatum inclinatio, praesertim cum incubuit ad virum bonum.* Divers VIII. 11. *in quam* (causam) *adhuc incubuisse cum senatu Pompeius videtur.* Additum *adhuc*, ut illo altero ex epistolis exemplo *voluntas*, prohibet, quo minus *incumbere* pro *vehementer velle* s. *studere* dictum putemus, qua vi legitur Phil. VI. 7. de Or. III. 14, 55.

a bono poëta] Pacuvio in Hermione, v. Nonium v. *flexanima* p. 113. Merc.; trochaicum septenarium is habet:

O flexanima atque omnium regina rerum oratio.

Eius dicti fons apud Euripidem latet, qui posuit in Hecuba v. 816 (799.).

Πειθὼ δὲ τὴν τύραννον ἀνθρώποις μόνην.

Pacuvii versu etiam Quintilianus utitur I. 12, 18. poetamque, quem *bonum* Cicero, ille *non ignobilem tragicum* appellat.

187. *inclinantem excipere*] *impellere* Crevieri coniectura Ernesto probata longe minus exquisitam sententiam habet, quam scriptura ab Or. Henr. nobisque secundum libros optimos reposita; vulgata *erigere* prorsus inepta est, cum non de reo, sed de iudice sermo sit, quem permovere aut ad acres aut ad lenes animi sensus orator debet. *Excipere* Orellius explicat *ad se trahere et brachio circumdato quasi amplecti;* non sane apte. Est enim figura a venatorio vocabulo ducta, qua *ferae venabulis* dicuntur *excipi*, v. Burmann. ad Val. Flacc. VI. 422., deinde etiam fugientes ex acie, quibus parantur insidiae, v. Oudendorp. ad Caes. B. Gall. I. 25, 7. et quae annotavi ad II. 8, 32. Is locus huic omnino simillimus. Ut illic dicitur orator *excipere hominum* (i. e. auditorum, inprimis iudicum) *voluntates*, dum occurrit eis itaque dicit ut eorum mentibus maxime videtur consentaneum, ita hic *inclinantem* i. e. ita affectum, ut orator vult, *excipere* significat apte temperanda animi permotione eo perducere paulo insidiosius, quo perducendus videtur, velut fera sauciata mortifero telo excepta conficitur. Huc pertinet in primis, ut observetur *quid ferat iudex quid respuat*, quod Quintilianus faciendum docet VI. 4, 19. Quod addit Cicero, *capere*, ipsum quoque ab insidiis bellicis ductum artem significat quamvis nolentem iudicem pedetentim et quasi insidiose ad eum animi motum adducendi, quo eum praeditum esse velis.

XLV. 188. *digito denique isto tuo*] explicat hoc Quintilianus XI. 3, 94: *at cum tres contracti pollice premuntur, tum digitus ille, quo usum optime Crassum Cicero dicit, explicari solet. Is in exprobrando et indicando, unde et ei nomen est, valet et allevata ac spectante humerum manu paulum inclinatus affirmat versusque in terram et quasi pronus urget.* Horum digiti indicis munerum in primis *expro-*

bandi cum aliqua indignatione et *urgendi* ab Antonio vis significatur; indignatur autem orator et urget, cum aut insonti imminet damnatio aut noxius poenae debitae cripi videtur. Minus tamen vehementem Crassi actionem, quam Antonii, fuisse colligitur ex Cic. Brut 38, 141. et 43, 158. — *Integrae* sententiae sunt quibus nihil deesse videatur; quod quale sit ex adiuncto *tam verae* intelligitur.

189. *ut doleat is*] tritum est oratorem illius motus ipsum plenum esse debere, quem in animis audientium excitare velit. Inculcavit hoc Cicero Or. 38, 132. Horat. Ep. ad Pis. 100. praecipue Quintilianus VI. 2, 26.; quanquam coniuncta eius disputatio tota digna est, quae legatur. Locutionem *motus adhibendi* explicuit Ernestus ad Tac. Hist. I. 71. *Inurendi* autem verbum minus recte a pictura encaustica duci videtur, quam a nota servorum poena. Cic. Harusp. Resp. 25 extr.: *haud obscurum odium atque id insitum penitus et inustum animis hominum.* Catil. II. 9 extr.: *tantus enim illorum temporum dolor inustus est civitati.*

190. *si tu ipse id lente ferre videare*] Muellero *id* referendum videtur ad paulo ante praecedens *ei cui tu velis* (irasci). Sed prohibet lex sermonis. Non potest enim genus pronominis neutrum substantivo rem significante subrogari, nisi nominativo accusativo et ablativo casibus; nec unquam *huius huic* dici pro *huius rei* et *huic rei* potuit. Igitur *ei cui* personam rei spectat oportet, et in illis *si tu id lente ferre videare* subaudiendum est *irascaturne iudex necne.* — *Lente ferre* enotavit Nonius p. 338. Merc.

nulla mens — possit incendi] haec meminerat Quintilianus, cum in simili comparatione a materia incendenda petita poneret XI. 3, 3: *nam cum haec omnia fecerimus, felices tamen, si nostrum illum ignem iudex conceperit.*

XLVI. 192. *sed alia sunt maiora*] sine causa Pearcius *sunt* omittendum putabat. „Interdum ex interiectis verbis nectitur quod cum sententia primaria coniungendum erat, ut h. l. *cum agitur — sed alia sunt* pro: *cum agitur non solum ingeni nostri existimatio, sed etiam fides officium dili-*

gentia.“ Matth. de Anacol. apud Cic. in Wolfii Anall. Litt. vol. II. p. 6.

193. *tam fictum*] histriones ficto argumento vehementissime motos etiam a se saepe spectatos annotavit Quintilianus VI. 2, 35. Historia Poli actoris apud Graecos celebrati, quam Gellius narrat VII. 5., non simillima est, etsi Spaldingio visum l. c. Flebat enim ille in ficto Electrae casu suum filium paulo ante amissum.

hominis histrionis] Boettigero deleturo *hominis* vocabulum Muellerus iure obiecit *hominem gladiatorem* ex Cic. Divers. XII. 22., poterat etiam *hominem senem mulierem meretricem* vel *ancillam*, qualia quaedam minime distincte coacervavit Cortius ad Sall. Iug. XII. p. 5. 460.; is etiam falsa quaedam, ut illud de *homine hoste* Quintil. IX. 3, 67., in quo *hostis* non apponitur, sed praedicatur.

spondălia] corruptum esse consentiunt. Nec *spondialia*, ut videbatur Turnebo Adv. XX. 17. et Caelio Rhodigino Antiq. lect. VI. 9., nec *spondaulia*, quod Salmasio in mentem venit, verum esse potest. Nam versus non esse ex cantico cum ipso genere tum ter posito verbo *dicendi* iure collegit Hermannus Opusc. I. p. 304., qui ex corrupta codd. scriptura ingeniose exsculpsit e *sponda illa* dicentis. „Non inepte certe credas Telamonem, cuius corpus, ut ipse in illa fabula de se praedicat apud Nonium p. 159., *annis et aetate putrebat*, cum accepto de filii morte nuntio in lectulo consedisset, e sponda increpare Teucrum, Aesopumque, quod senile corpus ad iram furoremque gestu satis exprimendum vix esse idoneum sentiret, tanto magis sensus istos oculis significasse.“ Haec ille. Increpabat autem in Teucro Pacuvii ex Graeca Sophoclis fabula expresso Telamo filium, quod fratri Aiaci nec in armorum iudicio nec in morte, quam post desperatione propter insaniam divinitus obiectam sibi conscivit, praecavenda opem tulisset. Exsul igitur factus Teucer in Cypro insula novam Salamina condidit: de quibus rebus legi possunt Soph. Ai. 987. Eur. Hel. 87. Heynius excurs. XXIII. ad Virg. Aen. I. et de Pacuvii fabula Beierus ad Scaurianam p. 146. At nuperus homo Hermanni coniecturam eo

argumento convinci existimat, quod verba *quin mihi Telamo iratus furere luctu filii videretur* talia sint, quae omnem de cubante cogitationem excludant. Quod qua Pythia magistra didicerit non addidit. *Ira furere* mihi certe etiam in senem cadere videtur, qui propter aegrum corpus in lecto cubat.

at idem] Hermanni coniecturam *at* improbavit Orellius exclamationem illam esse annotans. Verum admirandi hic nullam significationem agnosco nec totius loci indoles eam videtur admittere.

Cum aetate] vulgarem scripturam *quem* ita defendit Henrichsenus, ut ex eis, quae praecesserunt, *paternum aspectum es veritus*, ad sequentia subaudiatur *patris*. Hoc verum esse potest, etsi nec probavit, ad quem provocat, Matthiae ad Cic. Mur. 13, 29. nec quos hic testes citat, Gronovius et Davisius. Sed sequenda erat bonorum librorum fides, ex quibus etiam intelligitur quomodo vulgaris scriptura sit orta.

recte agere] Ernestus *recte* uncis inclusit, Schuetzius et Muellerus eiecerunt. „Non video idoneam causam. Si locum Pacuvii affectus plenissimum *sine dolore* i. e. sine doloris significatione lente et remisse egisset histrio, haud dubie vituperatus esset; itaque sine dolore agere illa quidem poterat, sed non *recte*.“ *A. Matthiae* in Seebodii Misc. Cr. I. p. 682.

194. *a Democrito et Platone*] de Democrito cf. Cic. Divin. I. 37, 80: *negat sine furore Democritus quenquam poëtam magnum esse posse; quod idem dicit Plato. Quem, si placet, appellet furorem, dum modo is furor ita laudetur, ut in Phaedro Platonis laudatus est.* Platonis locos hanc sententiam referentes ex Apologia Menone Ione collegit Davisius ad Cic. Divin. l. c. cf. ad Tusc. I. 26, 64.; praecipuus autem ex Phaedro ille legitur p. 245. A. *Caelestem mentis instinctum* interpretatur Cic. Tusc. l. c.

XLVII. *velim — sim*] *vellem* et *essem*, quae legebantur ante nostram emendationem, minime apta sunt ad Antonii mentem. Significarent enim in Aquilii causa Antonium ficti argumenti actorem esse noluisse. At vero non tunc solum nolebat, sed omnino non vult; generatim enim loquitur, cum

orator quilibet non fictos, sed veros luctus dicendo adumbrare sibi proponat. Dicit igitur ὅστις οὐκ ἄν ποτε ἐθέλοιμι μιμεῖσθαι τὰ ἡρώων πεπλασμένα παθήματα, non ὅστις οὐκ ἤθελον τότε.

196. *praesens ac sedens*] interpretes tacent; et illud σχῆμα tamen haud procul abesse ab inani verborum abundantia videtur, ut ipse aliquando coniicerem *praesens assidens*, i. e. ipse assidens (*in eigner Person dasitzend*), aliquando etiam alterutrum tollendum censerem. Sed post rectiora didici. *Praesens ac sedens* enim significat *de industria et quasi deliberato adesse.* Cic. Verr. Accus. III. 59, 135: *ut de suo capite iudicium fieri patiatur praesens ac sedens.* Affine est illud *frequens te audivi atque affui*, de Or. I. 57, 243., quorum verborum neutrum otiosum aut abiiciendum puto, sed *affui* significare *constitueram adesse*, s. *ex proposito affui.*

verbis, quae a me tum sunt habita] locutionem illustravit Kritzius ad Sall. Iug. p. 48.

197. *in accusando sodali*] de Norbani causa copiose disseruit Henrichsenus, ex cuius annotatis haec excerpimus. *Q. Servilius Caepio* cos. a. 648. magnam partem auri in expugnanda Tolosa capti domum suam avertit (Dionis exc. Peiresc. 97. Iust. XXXII. 3. Strabo IV. 188. Gell. III. 9.). Anno sequente cum discordiâ eius et Cn. Mallii consulis Romani a Cimbris duobus praeliis victi binisque castris exuti essent, Caepionis, cuius temeritati maxima culpa tribuebatur, bona publicata sunt imperiumque ei abrogatum (Ascon. ad Cornel. p. 203 Sch. Liv. epit. 67.). Sed Crasso et Scaevola coss. (a. 659.) C. Norbanus tr. pl. Caepionem simul, ut videtur, auri Tolosani et perduellionis apud populum reum fecit. Cum senatus, cui consul a 648. iudicia reddere studuerat, summis viribus pro eo contenderet intercessissentque rogationi L. Cotta T. Didius tribuni plebis, seditione conflata a Norbano pulsi tribuni de rostris optimates lapidibus foro eiecti M. Scaurus princeps senatus vulneratus est; itaque rogatione per vim perlata Caepio Smyrnam cessit in exsilium (Cic. Balb. 11, 28. cf. Val.

Max. IV. 7, 3.). Quod Henrichsenus sibi ipsum contradicere Valerium affirmat VI. 9, 13., cum in carcere mortuum et corpus in Gemonias coniectum narret, mihi non ita videtur. Potuit enim Caepio conversione rerum facta, ut Numidicus Saturnino mortuo in civitatem restitui et a Mario ab exsilio reduce, qui in omnem nobilitatem saeviret, mortuus ludibrio foedari; cuius rei non exstare memoriam in illa condicione fontium historiae Romanae nemo mirabitur. Postea Norbanus a P. Sulpicio Rufo tum adolescente lege Appuleia de maiestate (v. ad. II. 25, 107) reus factus est; sed testium auctoritatem et accusatoris eloquentiam Antonii oratio vicit.

lapidationem] inest significatio hominum lapidibus coniectis occisorum et vulneratorum; v. Sylvium ad Cic. p. Sulla 5, 15.

pulsum e templo] id est a rostris, quae eodem nomine sanctiore appellantur etiam a Cicerone in Vatin. 10, 24. et Livio VIII. 14. Erant enim in comitio loco inaugurato; *templum* autem Varro L. L. VII. 8. p. 119. ed. Muell. *omnem locum augurii aut auspicii causa quibusdam conceptis verbis finitum* interpretatur.

XLVIII. 198. *tu haec adolescens*] invaluerat enim illo tempore mos ille pessimus et rei publicae perniciosus, ut adolescentes fere soli accusandi munus susciperent, senes et honorati aut defenderent reos, aut, si defendi propter culpam manifestam non posse viderentur, certe tacerent. Quanquam post Hortensius et ipse Cicero, ut potentibus amicis gratificarentur, ne nocentissimis quidem defendendis abstinuerunt. Ante accusandi provincia ne summis quidem et honoratissimis viris indecora visa, velut M. Catoni L. Lentulo principi senatus P. Africano: v. Quintil. XII. 7, 3. Cic. Off. II. 14, 49. Div. in Caecil. 21, 70. nos in Hist. Eloq. R. p. XVII. et p. XC. *Censuram* cum L. Valerio Flacco Antonius gesserat a. 657 (Val. Max. II. 9, 5.).

quod tamen — quaestor fuisset] haec Nonius affert v. *sodales* p. 173., ut tamen *sodalis esset* pro *quaestor fuisset* apud eum legatur, quae memoriter locuti et §. 197. dictorum recordati esse puto; *sodalis* enim quod Norbanus

Antonii fuisset, iudices movere non potuit, quod *quaestor*, potuit. Est enim dignitatis vocabulum simul sodalitatem tecte significans.

199. *omnium seditionum*] Schuetzius de suo scripsit *omnia*, non potuisse omnes seditiones, quae unquam fuissent, ab oratore colligi ratus. Muellerus adverbiascere putat *omnium* pro *omnino* usurpatum, in quam rem minime sunt, quae dixit ad II. 17, 72.; est enim ibi potius metonymia s. hypallage: v. nostra ad eum locum. Quidni interpretamur ita: *collegi genera vitia pericula omnibus seditionibus communia?*

consularem potestatem minui] ea non tam plebiscitis minuta, quam ipsorum patriciorum, quos artificiose Antonius cum nobilibus confundit, ambitione. Hi enim et iuris dictionem, ut soli per aliquot annos praeturae honore fungerentur, et censuram a consulari munere seiunxerunt.

dolorem — refricabam] *refricantur* proprie vulnera et cicatrices, id est fricando rursus aperiuntur et excitantur, ut doleant. *Vulnera* autem cum et corporis dicantur et animi, facilis est prima ad aliam corporis aegritudinem, altera ad omnem doloris causam tralatio. Quarum inveniendarum viam ostendunt haec exempla: Cic. Att. V. 15: *Appi vulnera non refrico*, quod etsi de malis provinciae illatis dictum est, verba coniuncta tamen fontem figurae monstrant; pariter ac XII. 18: *quae res forsitan sit refricatura vulnus meum.* Flacc. 23 pr.: *cum illud Castricianum vulnus dicendo refricuisset.* Rull. III. 2 pr.: *ne refricare obductam iam rei publicae cicatricem viderer.* De oculorum dolore proprie dictum est Att. X. 17.: *crebro refricat lippitudo* i. e. recrudescit cum molestia. De memoria et qualicunque re ingrata p. Caelio 30, 71: *ut illa vetus Afraniana fabula refricaretur.* p. Sulla 6, 19: *cum civium cruor, cum cinis patriae versari ante oculos atque animum memoria refricare coeperat.* De re simili, sed nullo certo vocabulo Att. XII. 45: *nec haec, quae refricant, hic me magis angunt.* Praeterea legi potest Heinsius ad Ovidii Rem. Am. 729.

quo erant — abalienati] *abalienare* sine praepositione dicitur etiam Cic. fr. Cornel. 22. p. 450 Or.: *ut omnino ne illius potestate abalienemur*, ubi excidere *ab* vix potuit. Nep. Ages. 2.: *quod Tissaphernes periurio suo homines suis rebus abalienaret.* Similia ut taceamus *abire absolvere absistere absterrere*, maxime omnium singulare videtur *pecore aberrare* Livii XLI. 13, 2. v. Drakenborch.

XLIX. 200. *constitisse*] hoc, ut *status* et *statarius*, pugnae verbum de eo dictum est, qui firmo pede et stabili vestigio hostis impetum excipit; et militum igitur et gladiatorum est. Inde eleganter ad forensem contentionem transfertur. V. Beierum ad Cic. p. Tullio p. 47. Infra c. 72, 294: *confiteor me — consistere in meo praesidio sic, ut non fugiendi hostis, sed capiendi loci causa cessisse videar.*

genus — lenitatis et mansuetudinis coepi] *coepi* ab infinitivo pluribus verbis interpositis separatum Stuerenburgius exemplis illustravit ad Archianam p. 46.

in liberum loco] quaestores a consulibus praetoribusve et proconsulari propraetoriove imperio praeditis ad rei publicae recte gerendae provinciam usu et exemplo instituendos sortis praesertim sanctitate accedente velut liberorum loco haberi solitos esse multis locis a Cicerone scribitur; v. Div. in Caec. 19, 61. Verr. Act. I. 15, 40. Planc. 11, 28. Divers. XIII. 10 et 26. Qua de causa et Cato vituperatur a Nepote (Cat. 1.), quod cum P. Africano consule *non pro sortis necessitudine* vixerit, et Caecilio crimini dat Cicero, quod Verrem accusare susceperit, et in Verrem ipsum graviter invehitur, quod Cn. Dolabellam non modo omni genere perfidiae impedivisset, sed etiam testis in eum exstitisset.

ad existimationem] i. e. ratione existimationis habita. *Ad* adverbiascit; cuius usus Augustus Matthiae ad Cic. Rosc. Am. 30, 85. ex his libris exempla affert I. 25, 113. 32, 146., et N. D. II. 34, 87. 60, 151., quibus legitur *ad memoriam ad cognoscendum* (paulo ab illo diversum) *ad speciem*, quod etiam ablativo enuntiari potuit, *ad ornatum*. Longe plura ipsi attulimus ad I. 4, 15.

201. *deprecatum*] *deprecari* est precibus ab aliquo aliquid impetrare velle. Quocirca duas significationis partes habet, prout de assequendis fugiendisve rebus dicitur. Ad illam, quae selectior est, spectant *vitam deprecari ab aliquo, salutem, praemium, mercedem:* eaque Cicero usus est de Or. III. 3, 9: *Q. Catulum — cum sibi non incolumem fortunam, sed exsilium et fugam deprecaretur;* ad hanc *poenam, mortem exitium deprecari.* Haec cum Graecorum παραιτεῖσθαι congruit, illa non item. De lectiore et glossematico verbi usu, non tamen ut accurate significationes distingueret, docta est disputatio Gellii VI. 16.

perquam breviter perstrinxi] non iniuria Muellerus Antonii pro Norbano dictionem cum ea ratione confert, qua Demosthenes in clarissima illa de corona contentione usus est. Verissimum enim utrumque leges, in quibus causa vertebatur, breviter perstringendo partem dictionis maxime lubricam, quantum facere potuit, devitasse. Sed atrocitatem illam et impetum orationis, quo Antonius statim post absolutum prooemium usus est, Demosthenes in altera demum dicendi parte deprompsit. Cic. Or. 8, 26: *itaque hic, quem praestitisse diximus ceteris, in illa pro Ctesiphonte oratione longe optima summissus a primo, deinde, dum de legibus disputat, pressus, post sensim incendens, iudices ut vidit ardentes, in reliquis exsultavit audacius.*

L. 202. *haesitatio tractusque verborum*] Ernestus in lex. technol. p. 399 de tarditate timore quodam genita explicat, et sane potest fieri, ut *haesitatio* addito *verborum tractu* accuratius finiatur. Sed cum consideramus genus orationis *fusum atque tractum* de Or. II. 15, 64. i. e. cum lenitate quadam aequabili profluens *forensium sententiarum aculeis* et *asperitati iudiciali*, et in Or. 20, 66. *contortae atque acri orationi* opponi, ut εἰρομένην λέξιν antiquorum τῇ κατεστραμμένῃ ab Aristotele Rhet. III. 9, 2.: *placida* quaedam et *sedata oratio* intelligenda videtur, qualem nos simili vocabulo appellamus *gehaltenen Stil, ruhige Haltung des Ausdrucks.*

initio] cavendum, ne proxima *quod tibi unum homines dabant* cum *initio* coniungamus. Sunt enim suspensa a verbo *tenuisti*, ut sententia sit haec: *postquam in uno illo excusandi tui argumento, quod tibi concedebatur, vicisti.* Quippe *initium* non dicitur pro *exordio*, quod fieri necesse esset, si haec coniungerentur: *initio, quod tibi unum dabant:* sed notionem mentalem (abstractam) ἀρχῆς refert. Ita de Or. I. 26, 121. cum legamus *initio accusationis exanimatus sum*, non significatur *in prooemio statim recitando*, sed cum *dicendi initium fecissem.* Hac de causa recepta scriptura in Bruto 53, 197. *hoc in illo initio consecutus* vera esse non potest; quod cum Ernestus vidisset, male tamen et ipse et nuperrime Meyerus explicuit *hoc illo faceto initio consecutus.* Minime: oportuit *primo dicendi initio hoc consecutus.*

204. *ipsam tamen istam*] ascitum ex omnibus optimis libris *tamen* pro *enim* sententiam multo lectiorem suppeditare videtur, modo medie distinguatur post *desiderabam.* Sic enim prius dicta quodam modo finibus quibusdam coërcentur, ut ipsa artis praecepta Sulpicius non desideret quidem, ita tamen, ut praestantissimi oratoris exemplum ipsi praeceptorum vim aequare videatur.

LI. Igitur oratori ante omnia considerandum esse postuletne causa, ut animi iudicum moveantur. Deinde in *amore* quidem *conciliando* maxime videndum esse, ne laudibus nimiis invidiam efficiamus; ex contrariis autem locis *odium* effici. Pergitur ad *timorem, spem, laetitiam*; omnium autem animi motuum potentissimum esse *invidiam*, quae quo modo excitetur sedeturve ostenditur; postremo de *misericordia* movenda agitur (c. 51. 52). Saepe autem genus acre et lene orationis miscendum et nec statim ad illud genus dicendi assiliendum nec festinanter relinquendum esse; tolli autem animorum permotiones excitandis motibus contrariis, ut benevolentia odio, invidia misericordiae succedat (c. 53 — 54, 217.).

206. *nam quoniam*] *iam* Madvigius, quod nec praecedentis nec omissae sententiae ratio reddatur, sed transitus

fiat ad tractationem accuratiorem. Dissentio. Quippe *nam* quoniam rei mentionem perfunctoriam et a transeunte factam significat, etiam sic dicitur, ut rei prioris mentionem factam abrumpat et ad sequentia velut properare videatur. Ita *nam quoniam* idem est fere, quod *quoniam igitur*, sive *porro quoniam*. Similiter dicitur bis deinceps N. D. III. 15, 38: *nam iustitia — quid pertineat ad deos? — Temperantia autem constat ex praetermittendis voluptatibus corporis, cui si locus in caelo est, est etiam voluptatibus. Nam fortis deus intelligi qui potest?* ubi virtutum illorum cardinalium nulla perfunctorie aut in transitu ad rem graviorem memoratur. Off. III. 6, 32: *nam quod ad Phalarim attinet, perfacile iudicium est.* — Paulo ante *adordiamur* suadebat Drakenborchius ad Liv. XXXV. 51, 8.; omnibus enim locis id reponendum esse, quibus *adoriri* cum infinitivo poni videatur. Assentiebat Oudendorpius ad Apul. Met. I. p. 35., uterque verbum aurea aetate inauditum Ciceroni obtrudentes. De loquendi ratione v. Heins. ad Ov. Pont. II. 2, 16. Bremium ad Nep. Thrasyb. 2, 5.

Namque haec res — commemoratio] hunc totum locum violentissime refingit Bakius non animadverso *hanc rem* dici illud laborare pro viris iudici utilibus, *illam virtutis defensionem μετώνυμικῶς* de defendendis viris bonis.

208. *odium in alios struere*] de cumulandis rebus odium gignentibus dictum. Illustrat comparandis similibus *opes, vim sollicitudinem struere* Gronovius Obss. I. 14. p. 65. ed. Frotscher. Posterius etiam Ciceronis est, Att. V. 21.

invidiae aut odii non dissimilis offensio] *invidia* suspectum Schuetzio bene defendit Muellerus; *invidiam* enim et *offensionem hominum* eodem modo coniungi c. 83, 339. et p. Cluentio 25. Nec negari potest *invidiam* minus vehementem animi affectionem esse, quam *odium*, quanquam paulo post *omnium* dicitur *acerrima*, quippe maxime efficax ad hominum animos regendos: odium enim paucorum et in paucos est, invidia plerorumque. Sed cum negari non possit et odium et invidiam genera *offensionum* esse, restituenda fuit scriptura fere omnium librorum *invidiae*. Ad sententiam

conferri potest Aristoteles Rhet. III. 9, 3: *δόξειε δ' ἂν καὶ ὁ φθόνος τῷ ἐλεεῖν τὸν αὐτὸν ἀντικεῖσθαι τρόπον, ὡς συνεγγὺς ὂν καὶ ταὐτὸν τῷ νεμεσᾶν, ἔστι δὲ ἕτερον.* Ciceronem non accurate inspexerat Gronovius Obss. III. 2. p. 217. Frotscher., *invidiae offensionem*, pro *invidiae simili offensione* legi ratus.

interior est ille proprius] a vulneribus intro penetrantibus sumpta translatio videtur et accommodata ad id, quod nos proxime tangat. Ita *interior societas* dicitur Off. III. 17, 69. et *interius est eiusdem civitatis esse* I. 17, 53.

LII. 209. *aut inferioribus*] non videtur *inferioribus* invideri posse. Defendit Muellerus *paulo inferiores* significari arbitratus secundum Aristotelem Rhet III. 10., qui *φθονεῖσθαι* ait *τῇ κτήσει μικρῷ ὑπερέχοντας ἢ μικρῷ ἐλλείποντας*, pergitque *τοῖς γὰρ ἐγγὺς καὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ δόξῃ φθονοῦσιν.* Non probo. Accurate colligantur *invident inferioribus, cum se relictos sentiunt illosque dolent evolasse.* Hinc efficitur ut *inferiores* dicantur qui *adhuc inferiores fuerint* aut honore aut opibus aut ingenio, sed repentino quodam et celeri impetu eos vincant, qui ante superiores fuerant. Praetor v. c. non invidebit aedili; at faciet fortasse, cum ipse repulsa lata illum ex aedilitate consulem factum viderit. Sic invidebit *inferiori, a quo se relictum sentiet.*

non esse tanti ulla merita] non potuit dici propter sententiam *tanta;* non comparatur enim insolentia cum meritis, sed insolentia dicitur ferri non posse, etiam si quis merita hominis plurimi faciat. Eorum quae Cortius ad Sall. Iug. 1, 5. p. 411. contulit, unum simile est Cic. Divers. VI. 9: *tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intelligo.*

210. *tamen etsi — tamen*] *tametsi*, quod legebatur in tanta vicinia particulae *tamen* Cicerone indignum iudicavit Ernestus; idem tamen multis aliis locis intactum reliquit, quos indicat A. Matthiae ad Cic. Mur. 7, 16. Contra quod restitui, *tamenetsi*, non Ciceronis, sed Sallustii dixit Orellius. Legitur autem apud illum etiam ad Divers. IV. 15. Att. V. 17., ubi *tametsi* de suo Ern., sicut p. Quinctio 21. extr. ex

quibusdam codd. a Graevio repositum est; multo pluribus etiam locis repertum iri auguror, si libri accuratius excussi fuerint. Etiam Q. Cicero dixit de Pet. Cons. 14 extr. et Asinius Pollio ap. Cic. Divers. X. 33.

perpetuum] longe hoc elegantius dicitur, quam Ernesti emendatio *pervagatum*, dum ne de tempore intelligatur, quod antiquitus loci fuit et translationem etiam eam patitur, qua ad res et acta hominum refertur ἠθικῶς. Ita dicitur *perpetuum ius* Cic. de Or. II. 33, 141. non quod semper valet, sed quod in qualicunque re generatim; *perpetua quaestio* Or. 36, 126., quae statim explicatur qualis sit adiecto *de universa re; aliquid perpetuum praecipere* Plin. H. N. XVII. 2., non quod per omne tempus ratum sit, sed quod ad omnem similem, quoties recurrat, rem. *Vitium* igitur *perpetuum* dicitur τὸ διηνεκές, quod per omnes quasi permeat s. pervadit, id est ad omnes pertinet.

211. *aut tulerit — aut timeat*] bene Muellerus comparat Arist. Rhet. III. 8, 13: ὅλως γὰρ καὶ ἐνταῦθα δεῖ λαβεῖν, ὅτι ὅσα ἐφ' αὑτῶν φοβοῦνται, ταῦτα ἐπ' ἄλλων γιγνόμενα ἐλεοῦσιν. Et de *afflicta et prostrata virtute* idem c. 8, 16: καὶ μάλιστα τὸ σπουδαίους εἶναι ἐν τοῖς τοιούτοις καιροῖς ὄντας ἐλεινόν.

LIII. 213. *et exitus tamen spissi*] paulo ante *sunt*, quamvis Orellius vir prudens defendat, aptum non esse dictum est in commentariis criticis. Sed a Lambino Ernesto Madvigio *tamen* damnantibus et *item* vel *etiam* (hoc Madvigius) suadentibus plane dissentio. Hoc dicit Cicero: *cum tarda principia esse oporteat, tum, quod vix exspectes, etiam exitus non abruptos, sed lentos esse necesse est.* Nonius v. *spissum* p. 392. Merc. male interpretatur *densos exitus*, quod nemo intelligit. Optimus sui interpres ipse Cicero est, cum paulo infra dicat §. 214., *multa et varia et copiosa oratione* in iis utendum esse. Brut. 36, 138: *quam multi enim iam oratores commemorati sunt, cum tamen spisse atque vix, ut dudum ad Demosthenem et Hyperidem, sic nunc ad Antonium Crassumque pervenimus?* quem locum cum nostro illo minus recte explicat Manutius ad Cic. Divers. II. 10., *spisse* idem

quod *sero* significare ratus. De Or. III. 36, 145: *etiam si est aliquanto spissius — nunquam conquiescam*, i. e. si lentius negotium. Quod utrum a liquoribus viscidis et tarde fluentibus, ut Muellero visum, an a densis virgultis et frutetis, per quae viam sibi facere arduum est, ductum sit, iniudicatum relinquo.

214. *argumentum ratio ipsa confirmat*] quomodo Klotzius hunc locum explicuerit Quaest. Tull. p. 25. incertus sum. Dicitur enim (ipso libro non utor) sana omnia putasse et *rationem* interpretari *argumentationem* (die Beweisführung). Ignoro autem quo modo *argumentum* confirmari possit *argumentatione*, nec *ratio* emittitur, sed *argumentum*. Ascita Wyttenbachii emendatione *emissum* opus non videtur pro *quae* ex eiusdem coniectura scribere *cui*, nec cum Schellero *quod — emissum*. Figura sumpta a telis maxime uncos habentibus, quibus haereant firmius, qualia ignita sunt ad incendium faciendum. *Ratio*, id est cogitatio rationalis, confirmat argumentum sive persuadet esse rei probandae idoneum; *adhaerescit* enim simul atque emissum est, quippe menti auditoris infixum. *Haerere* similiter dictum paulo infra 54, 219.

216. *inferenda sunt*] *efferenda* plurimorum librorum Pearcius Schuetzius Muellerus *vincenda* s. *superanda* interpretantur collato versu ex Oreste Euripidis a Cicerone Tusc. IV. 29, 63. latine reddito:

Quod non natura humana patiendo eeferat.

Sed in Graeco versu est ἄραιτ' ἄχθος, ut *eeferre* ibi significet *ferat* s. *perferat*. Augustus Matthiae in Seebodii Misc. Cr. I. p. 682. coniicit *inferenda*, quod interpretatur: *cum contrariis commotionibus ita miscenda, ut ex altera in alteram aliquid influat*, coll. §. 212. Sed non de *miscendis* permotionibus, sed *tollendis* eis, quae ab adversariis excitatae sunt, agi manifestum est. Walkerus *infirmanda*, Heusingerus *evertenda*, Henrichsenius *elevanda* coniecerunt, possis etiam *infringenda*; sed huic et aliis quibusdam coniecturis illud obstat, quod *inferenda* tenuissima fide est, *efferenda* s. *exferenda* optimos et plurimos testes habet. Qua de causa non inepte

corrigi possit *excipienda*, tralatum illud ab excipiendo impetu, telo, vulnere, aut *eludenda* i. e. vitanda; quod nos dicimus *pariren*. Ceterum *inferenda* video explicari satis bene posse. *Inferuntur* aliis, quae subsequuntur; a patrono contrariae permotiones inferuntur contrariis, cum accusatoris dicta oppositis infringit. Quae nuperus editor de hac sententia dixit, inepta sunt.

LIV. De iocis et facetiis dicendi provinciam Antonius C. Caesari imponit, ut qui oratorum eius aetatis in ea re plurimum valere crederetur. Caesar et Graecorum libros de ridiculis inscriptos sicubi artem iocorum tradere conati sint, insulsos videri nec omnino eorum artem proponi posse dicit; naturae potius existimandum esse et perpetuum genus iocandi, quae *cavillatio* vocaretur, et acutum illud ac breve, cui *dicacitas* nomen sit. Utriusque generis exempla ex Crassi maxime actionibus depromuntur, eaque occasione usus Caesar omnem eam disputationem declinare et in Crassum avertere studet. (c. 54 — 57). Sed rogantibus ceteris tamen rem aggressus primum ostendit oratoris sane esse risum aliquando movere; causam autem eius in aliqua turpitudine aut deformitate latere, sed diligenter videndum esse, quatenus ridicula oratori tractanda sint, maxime ne scurrilis aut mimicus iocus videatur (c. 58 — 59, 239). Esse autem facetiarum genus unum in re, alterum in dicto; quorum in primo mimorum imitationem, in altero scurrilem dicacitatem fugiendam, cuius utriusque exempla ponuntur; maxime autem re verboque coniunctis risum moveri. Sed alienum ab oratoris persona esse mores hominum et naturas ipsas ad risum traductas proponere, alienam etiam oris depravationem obscenitatemque, quin raro concedi, ut vultus et vox alicuius ab oratore rideatur imitando (c. 59, 240 — 62, 252). Iam eorum, quae in *verbo* posita sint, *ambiguum* rideri maxime, deinde *τὸ παρὰ προσδοκίαν παρονομασίαν* nominis interpretationem versus apte ad rem describendam interpositos, proverbiorum usum; porro cum alterius dictum ad verbum, non ad sententiam accipere videare, immutatam orationem s. *ἀλληγορίαν* tropum inversionem verborum denique res

contrarie relatas s. *ἀντίθετα* (c. 62, 253 — 65, 263). Iocorum ex *re* quaesitorum primum genus esse narrationis ridiculae; sed trahi etiam aliquid ex historia, collationem aut imaginem poni, rem ridicule augeri, dissimulatione quadam s. *εἰρωνείᾳ* aliud dici ac sentiri, quo pertineat etiam, cum ex alterius oratione aliud excipiamus atque ille velit, item cum simulata stultitia dicantur subabsurda, cum intelligere adversarium non videare, cum eodem in genere eum rideas, quo ipse dixerit; porro rideri ambigua in re posita submorosa ridicula salsam stultitiae reprehensionem res coniectura contra veritatem explicatas familiarem reprehensionem et admonitionem contra exspectationem dicta optata, quae fieri non possint, alia (c. 66, 273 — 71 fin.).

Quae hac parte librorum de Oratore disputantur de iocorum et facetiarum generibus singulari libello illustravit Adr. Turnebus. Is inscribitur: *Explicatio loci Ciceroniani, in quo tractantur ioci, lib. II. de Oratore, Lutet.* 1555. 4. Multa tamen obscura sunt et ambigua, cum propter vetustatem temporum, ut in eis, quae ex Catonis *ἀποφθέγμασι* petita videntur, tum quod plurima Ciceronis aequalibus facilia ad intelligendum erant, quae a nobis ignorari necesse est; insunt etiam quae nobis frigere videantur, ut Luciliana quaedam, v. c. 62, 253. Alia denique propter mendosam scripturam intelligi non possunt. Ceterum in his multifariam expressit Ciceronem Quintilianus, cuius libri VI. caput 3. totum conferendum.

217. *inscriptos libros — de ridiculis*] *περὶ γελοίων*. V. Schneiderum ad Demetr. de eloc. p. 153. et Spald. ad Quintil. VI. 3, 11. Interciderunt et Aristotelis praecepta de ridiculis (v. Rhet. I. 11, 29. III. 18, 7.) et Theophrasti liber *περὶ γελοίου*, quanquam haec certe insulsa non erat appellaturus Cicero. Alios scriptores recenset Vavassor de ludicra dictione Sect. III. c. 1. p. 257 sqq. In *artibus*, quae deperditae nunc sunt, veri simile est eum locum dedita opera tractatum, quod de Gorgia certe prodidit Aristoteles l. c.

nam et Siculi] Verr. Act. IV. 43, 95: *nunquam tam male est Siculis, quin aliquid facete et commode dicant.* Cf. III. 8, 20. Caelium apud Quintil. VI. 3, 41. C. O. Muelleri librum de Doriensibus vol. II. p. 360. Siculorum quaedam dicta referuntur c. 69, 278 et 280. Haec Henrichsen. — Paulo post *insulsitas* enotata est a Nonio v. *insulsum* p. 33. Merc.

218. *duo genera facetiarum*] facetias maxime narrandi, dicacitatem in iaciendo esse Ciceronis iudicium est in Oratore 26, 87., cuius meminit Quintilianus VI. 3, 42.

220. *a Philippo*] de L. Marcii Philippi rebus dicendi genere facetiis v. nostra in Hist. Eloq. R. p. LXXVII. Beier. ad Off. II. 17, 59. Cic. Brut. 47, 173. cf. 45, 166. 50, 186. de Or. III. 1, 4. In consulatu cum in optimates gravissime inveheretur (v. ad I. 7, 24), Catulus illa de fure in largitiones eius et depeculationem aerarii dixisse videtur; quam Turnebi suspicionem iniuria elevat Henrichsenus. Nemo enim illo tempore popularis fuit sine crimine aut culpa effundendae pecuniae publicae. Dictum Catuli etiam Quintilianus habet VI. 3, 81.

accusatorem Brutum] factitare accusationem, quam vitae viam Brutus ille non petitis honoribus tenuit, omni tempore inhonestum Romanis visum, quanquam homines turpes aliquando in iudicium adducere nondum corrupto rei publicae statu minime improbabatur: v. ad II. 48, 198. Inde Brutus homo etiam moribus (v. de Or. II. 55.) contemnendus, in quo Iuniae genti dedecus magnum fuisse Cicero dicit in Bruto 34, 130., cognomentum ignominiosum traxit. In dicendo vehementem ac callidum fuisse idem confirmat in Cluentiana 51, 140. *Cn. Plancius* ita vocatur etiam a Quintiliano VI. 3, 44., etsi liber Turicensis cum aliis *C.* aut *Caium* habet: corrigendum est igitur *L.* praenomen in Cluentiana l. c.

222. *flammam — opprimi*] simile Petronii de secretis dictum fragm. XXVIII. 1. enotavit Pearcius:

Nam citius flammas mortales ore tenebunt,
Quam secreta tegant.

„Ennius autem *bona dicta* bonas sententias intellexerat, quas sapiens tenere se non posset quin loquatur; at homines faceti idem de dicacibus usurpare solebant et aliter versum interpretari.“ Turnebus l. c. p. 6. Bakius, cum sententiam non recte perspexisset, coniecit: *non insulsi interpretantur dicere Ennium* etc. Sed sic intellige. Homines difficultatem dicti tenendi non insulse interpretantur, quippe utentes sapientis poëtae auctoritate: hoc enim dicti genus aiunt Ennium significare voluisse, cum diceret flammam a sapiente facilius in ore ardente opprimi, quam bona dicta. Igitur *dicere* est σημαίνειν, non λέγειν.

dicta — proprio iam nomine] Cicero in epp. ad Cornelium Nepotem libro II. ap. Macrob. Sat. II. 1: *itaque nostri, cum omnia, quae dixissemus, dicta essent, quae facete et breviter et acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari* DICTA *voluerunt.*

LV. *in illo altero genere*] *causam disputationemque ludere altero genere ioci* quid sit me ignorare fateor. Ernestus in clave explicat *deludere, ridere*, quod in Crassum verecundiae in Scaevola conservandae studiosissimum minime cadit. Muelleri ratio interpretantis *iocose et festive tractare* s. *ludendo causam agere* ad sententiam unice apta est, sed cum significatione verborum conciliari non potest; nam *causam ioco ludere* non potest esse aliud, quam *deludere, irridere*. Sensit Lambinus et correxit *elusit*, quod significaret Scaevolae disputationem in iure tutando nixam iocis elusam non valuisse, ut causa vinceret. Quod scripsi *in illo altero genere causam lusit* significat pertractasse causam ita, ut totum se contineret in illo genere ludendi, s. facete dixisse totam causam. Virgilius Ecl. I. 10: *ludere quae vellem calamo permisit agresti.* i. e. ludentem pangere. Georg. IV. 565: *carmina qui lusi pastorum.*

223. *modo enim existi de balneis*] salse dictum ex ambiguo; verbum enim *existi* et lotum egredi et vendidisse balneas Brutum significare potest.

duos lectores excitasset] hanc rem copiose exponit Cicero p. Cluentio 51, 140. In colonia Narbonensi Crassus

adolescens aliquid popularis causae attingere voluit, ut Cicero dicit in Bruto 43, 160. Veri simile est senatum coloniae M. Porcio Q. Marcio coss. deducendae (a. 636., cum Crassus vicesimum tertium annum ageret) obstitisse, ne aerarium reditibus ex agro publico privaretur. In ea causa igitur Crassus in senatum invectus est, ut Cicero fecit in Verrinis; sed cum consulatum gessisset uterque optimatibus sese addixit, qua de re Crassus legem Serviliam iudiciariam suadens summis senatum ornavit laudibus. — Huius totius narrationis capita suae disputationi intexuit Quintilianus VI. 3, 44.

patris Bruti] de hoc v. ad II. 33, 142 dicta.

224. *in balneis locutum*] „loci sententia utramvis lectionem admittit; sed cum h. l. non de lavatione ipsa, ut putavit Schuetzius, sed de colloquio inter patrem et filium de iure civili in balneis, si fieri potuisset, habendo agatur, *locutum* praeferendum videtur. In Cluentiana 51, 141. est: *quod si potuisset honeste scribere se in balneis cum id aetatis filio fuisse, non praeterisset.* De re vide Cic. Off. I. 35, 129: *nostro quidem more cum parentibus puberes filii, cum soceris generi non lavantur;* et quos auctores ibi affert Beierus. Adde Cic. Rep. IV. 4. Val. Max. II. 1, 7." *Henrichsen.*

225. *imagines duci vides*] qui magistratus maiores gessissent ius imaginis ad memoriam posteritatemque prodendae (Cic. Verr. Accus. V. 14, 36) assequebantur. Hae imagines ex cera expressae in atriis collocari cum honorum titulis solebant et gentilitiis funeribus praeferri: v. Polyb. VI. 53. Plin. H. N. XXXV. 2. Statim Schuetzius correxit *illis — quorum imagines duci vides, maioribus tuis?* deleto *quid* ante *maioribus;* sine dubio quod ipsorum maiorum erant, quae ducebantur, imagines. Sed nihil mutandum. Incisa illa *quid maioribus tuis? quid Bruto* inter se arctius iungenda sunt et amplificationem sententiae praecedentis continent; in maiorum enim imaginibus etiam L. Bruti erat, qui propter insignem virtutem nominatim commemoratur.

non est nobilitatis] senatorio ordini nullus quaestus honestus putabatur, sola praediorum cultura permissa erat.

V. Cic. Parad. VI. I, 43. Liv. XXI. 63. De quaestibus illiberalibus universe v. Cic. de Off. I. 42 ibique Beierum.

226. *in rutis — et caesis solium — recepisse*] Q. Scaevola in Digestis L. tit. 16. l. 242: *in rutis caesis ea sunt, quae terra non tenentur quaeque opere structili tectoriove non continentur.* Confer Festum in v. *ruta caesa.* Ex Ciceronis Topicorum c. 26, 100., cum emtori a venditore liberali in rutis caesis aliquid solere concedi dicatur, quo fundus ornetur, non solum, quae propria vis eorum verborum est, *arbores excisas lapidesque erutos*, sed etiam supellectilem maxime ornandi causa comparatam, velut statuas, illo nomine significatam esse perspicitur. *Recipere* legitimum est in venditionibus item dote marito danda de iis, quae *excipiuntur* s. potius *retinentur:* v. Gell. XVII. 6. Nonium in v. *recepticium servum* p. 54. et v. *recipere* p. 384. Merc. Cic. Top. l. c., secundum quos id verbum explanavit Gronovius ad Terent. p. 116. ed. Frotscher.

imagines — quibus non modo imitandis] haec est vera assonantia, quam nos, s. παρονομασία, quam veteres dicunt; de qua figura recentiorum quidam mira monstra excogitarunt: v. ad II. 63, 256.

LVI. 227. *contione — contentio maior*] haec Schuetzii coniectura in paucis illius viri ad sententiam necessaria etiam aliquam a libris fidem habet; quod in comment. crit. annotavi. Nec tamen ab inventore satis acute defensa est. Est autem ea opus cum propter miram balbutiem *ex una contione* (si hoc retineas, quod pars codd. suppeditat) — *nec enim contio maior fuit*, et rursus *nec apud populum gravior oratio*, quasi in concione alia possit haberi, quam ad populum; tum propter ineptissime additum *contioni* vocabulum *maior.* Quid enim refert ad vehementiam altercandi et acerbitatem dictorum, magna sit an parva hominum in foro multitudo congregata? At ad *contentionem* hoc permultum refert; gravitas enim conviciorum in adversarium congestorum ex *magnitudine* demum *contentionis* intelligitur. Magnum fuisse plausum populi in hac censoria Crassi cum Domitio collega altercatione intelligitur ex Bruto 44, 164.

229. *hic cum arrisisset ipse Crassus*] *ipse* multis offensioni fuit. Defendit Orellius comparando loco III. 12, 46: *hic cum arrisisset ipse Sulpicius*, et addens: Crassus laudes suas in aemuli et amici festiva invidia agnoscens non potuit non arridere. Haec Orelli dicta non minus apte in eorum rem converti posse, qui eiiciant *ipse*, iure dicit Henrichsenus, sententiae ab Orellio collatae plane aliam rationem esse addens; significari enim Sulpicium a Crasso vituperatum adeo non offensum esse reprehensione, ut *ipse* arrideret. Muelleri coniecturam *cum arrisisset ipse et Crassus* iure dicit ab inventore ridicule explicari: *Antonius, qui praecedentia verba ironice dixisset, ipse arridet idemque facere Crassus coactus est, qui ea iocose dicta esse bene sentit.* At neque ironice loquitur Antonius nec ita rusticus erat, ut dicta sua cum risu proferret quasi festivitatis ipse suae admirator. Ego pronomen *ipse* retinui et ea quidem de causa, quod Crassum arridere, qui natura esset paulo severior (Brut. 38, 143. 41, 148. coll. de Or. II. 71, 289.) et leporis quidem plenissimus, sed minime ad iocandum proclivis, rarum omnibus videri oporteret: eamque severitatis cum comitate coniunctae personam etiam in hoc sermone ita sustinet, ut non risisse dicatur nisi hoc uno loco.

230. *quae lacessiti dicimus*] hoc Quintiliano obversabatur, cum scriberet VI. 3, 13: *occasioni vero et in rebus est tanta vis, ut saepe adiuti ea non indocti modo, sed etiam rustici salse dicant in eum, quisquis aliquid dixerit prior. Sunt enim longe venustiora omnia in respondendo, quam in provocando.*

tanta in Domitio gravitas] „*Cn. Domitius Ahenobarbus* in tribunatu a. u. 651. pontificibus offensior, quod alium quam se in patris sui locum cooptassent, legem tulit, ut sacerdotes, quos antea collegae cooptabant, populus crearet (rectius ut, quem minor pars tribuum creasset, eum pontifices cooptarent, E.); v. Vell. II. 12. Suet. Ner. 2. cf. Cic. Rull. II. 7, 18. Consulatum gessit a. u. 658. cum L. Cassio Longino, censor fuit cum Crasso a. 662. Satis in eo fuisse orationis atque ingenii, quanquam non fuerit in oratorum numero, Cicero iudicat in Bruto 45, 165.“ *Henrichsen.*

LVII. 231. *tamen multo*] singularis res Ernesto in mentem venit, ut *tamen* ante *non explicare* posito sic scribendum putaret: *qui quanquam Crasso facetias concedit et multo in eo studio magis ipse elaborat, tamen non explicare nobis totum genus hoc iocandi.* Quid enim sibi vult illud *et multo magis ipse elaborat*? Quo modo conciliari potest cum proxime praecedentibus, quae desiderant *et tamen elaborat*, cum manifesto inter se contraria sint alteri facetias concedere et ipsum tamen in eiusdem rei possessione omnibus confitentibus versari?

232. *observatio quaedam est, ut ipse dixit*] v. II. 8, 32. Sed non hanc, sed illam, quam nunc tractamus, sententiam spectat Quintilianus II. 17, 5., cum dicit: *quidam naturalem esse rhetoricen volunt et tamen adiuvari exercitatione non diffitentur, ut in libris Ciceronis de Oratore dicit Antonius, observationem quandam esse, non artem.* Sed erravit memoriter, ut in multis, Antonium, non Crassum nominando. Quod non animadvertit Spaldingius, cum *observationem* et *artem* apud Ciceronem non opponi inter se affirmabat.

233. *collectam — exigis*] „hoc est *quoniam me quoque ad hanc disputationem aliquid conferre vis.* Similitudo ducta est a coena collatitia (ἔρανος), in quam unumquemque convivam symbolam s. collectam (συμβολή) conferre oportebat.“ *Henrichsen.* De Graecorum ἐράνοις v. Turnebum Advers. III. 6. Wyttenbach. ad Plutarchi Moral. vol. VI. p. 1. p. 355. Boeckh. de Oecon. publ. Athen. I. p. 264.

sus, ut aiunt] cum proverbium integrum esse constet *sus Minervam* i. e. imperitissimus peritum, ita correxit de suo Schuetzius, idemque contra Goerenzium, qui sic obliterari loci venustatem nec integra saepe afferri proverbia annotaverat ad Acad. I. 5, 18. Fin. III. 4, 16., haec scripsit in editione secunda: „etsi me non fugit proverbia interdum non plene enuntiari, hoc loco tamen ineptum esset supprimere vocabulum *Minervam*, quia verba sic sonarent, ac si proverbium fuisset *sus oratorem.*“ At sic minime constat sententia, quippe praefracte illatis *Minervam oratorem eum*, quasi Minerva orator sit. Si proverbio integro uti

Cicero voluisset, scripturus erat: *quem ad modum sus, ut aiunt, Minervam, ita oratorem ego.* Post *aiunt* facta interspiratione omnia recte fluunt: *docebo, nostis illud de sue proverbium, oratorem illum, quem* etc. De ipso proverbio v. intpp. Festi p. 680 ed. Lindemann. — Frigidissimam sententiam coniectura sua *primum loquar, tum de facetiis docebo* effingit Bakius. Is non magis quam Schuetzius perspexisse videtur verba ita inter se connexa esse: *ego nunc primum loquar de facetiis*, quippe quod antea Crasso quidem praesente nunquam sim ausus.

fenum alios esse oportere] „significavit alios videri Crasso comparatos pecudes esse, proinde feno pascendos." *Turnebus* l. c. p. 15. Non miramur nuper repertum qui *esse* pro verbo substantivo haberet et ipsos oratores feno comparari diceret; illud miramur, quid in tali sententia sibi velit verbum *oportere.*

LVIII. 235. *viderit Democritus*] non solum quia semper ridebat, ut Ernesto visum, sed etiam quia diligentissimus naturae scrutator fuit eoque ad naturam rei in intimis animi humani secretis positae indagandam aptissimus.

236. *turpitudine et deformitate*] etiam hoc ab Aristotele Cicero. Is in arte poetica c. 6. init. dicit: ἡ δὲ κωμῳδία ἐστίν, ὥςπερ εἴπομεν, μίμησις φαυλοτέρων μέν, οὐ μέντοι κατὰ πᾶσαν κακίαν, ἀλλὰ τοῦ αἰσχροῦ, οὗ ἐστὶ τὸ γέλοιον μόριον. τὸ γὰρ γέλοιόν ἐστιν ἁμάρτημά τι καὶ αἶσχος ἀνώδυνον οὐ φθαρτικόν. Dicti Ciceroniani meminit Quintilianus VI. 3, 8. Quae §. 237.; quae de miseria iocis non agitanda traduntur idem sua fecit VI. 3, 28. XI. 1, 86. cf. Cic. Or. 26, 88.

est autem — oratoris movere risum] non male ad sententiam *est enim* multi libri; quae confundi perpetuum est. Eorum, quae in his libris exstant, exemplorum pauca enotabo. I. 39, 179. pro *Fufius autem*, quo opus est, Lg. XX., in quibus boni sunt 13. 36., *Fufius enim.* 58, 237. *parcendum est enim* Lg. 2. 3. 4. 6. 13. 32. 36. non deterius fortasse, si quidem miseri magis quam felices diligi solent. Paulo ante *quatenus enim haec* pro *q. autem* Lg. 4. 32. alii; boni ceteri *autem* omittunt et *haec* habent. II. 59, 241.

est enim haec huius generis virtus pro *est autem* Lg. XIX. et Gu. 3., in quo additur *licet*; non tamen Lg. optimi. III. 38, 154. *novantur enim verba* pro *autem* Lg. optimi duo 4. et 32. Contra I. 54, 231. cum recte vulgo legatur *erat enim Athenis*, Gu. 1. *autem*, plane ut II. 71, 289. Alia exempla habent Handius in Tursell. II. p. 376. et 382., item ad Wopkensium p. 89.; conferri etiam digni praeter ipsum Wopkensium Heusingerus ad Off. I. 8, 1. et Wunderus in Varr. Lectt. codicis Erfurtensis p. XIX. et XXXIX.

est plane oratoris] hoc alterum *est* minime placet, et omisissem, dum unus modo et alter liber addiceret. Figurae anaphorae locus esse non videtur, cum in disputatione minime commota affirmandi tanta cum gravitate causa non sit.

quod frangit adversarium] totam sententiam ante oculos Quintilianus habuit, cum scribebat VI. 3, 8: *rerum autem saepe maximarum momenta vertit, ut — odium iramque frequentissime frangat.* Verba sensu affinia non omnia bene explicuit Ernestus. Acumen iocorum adversarium *frangit*, quod eius impetum retundit, *impedit*, quod docendo persuadendoque eum proficere non sinit; *elevat*, quod pondus orationis ipsiusque auctoritatem et fidem apud auditores minuit; *deterret*, quod ostendit ingenium accusatori superius.

LIX. 239. *vitandum est oratori utrumque*] Schuetzio suspecta fuerunt haec verba, ut ea in editione secunda etiam deleret. Rectius Walchius in Emend. Liv. p. 123, vix ait abiici posse, quae antiquissimus testis Nonius agnoscat v. *scurrilis* p. 169. ed. Merc. Schuetzium illud videtur turbasse, quod per genus quoddam anacoluthi ab sententia a *ne* suspensa transitur ad eam, quae suo iure constat, de quo genere loquendi dictum ad II. 27, 116. — Cur *scurrilis et mimicus* iocus oratori defugiendus sit, nemo interpretum operae pretium duxit explicare. Ipse sui interpres Cicero in Oratore 26, 88: *illud admonemus tamen ridiculo sic usurum oratorem, ut nec nimis frequenti, ne scurrile sit, nec subobsceno, ne mimicum.* Idem docet Quintilianus VI. 3, 29.

240. *in Memmium*] *C. Memmius* orator mediocris, sed accusator acer et acerbus multos in iudicium vocavit; in

his Calpurnium Bestiam, qui consul se a Iugurtha corrumpi passus erat, anno post tribunatum cum gravissima nobilium insectatione gestum (Cic. Brut. 36, 136. de Or. II. 70, 283). A. u. 654. cum consulatum peteret a competitore Glaucia et tribuno Saturnino interfectus est. Cf. Hist. Eloq. Rom. p. LX. Placuit sibi sine dubio Crassus ioco mordacem naturam inimici optimatium omnium perstringens.

242. *per tuam nobilitatem*] sunt haec ex Crassi altercatione cum collega Domitio. Et nobilis enim gens Domitia erat et in aliis vitiis etiam vanitate insignes protulit: v. Suet. Ner. 2., qui non male *ita Neronem* dicit *a suorum virtutibus degenerasse, ut tamen vitia cuiusque quasi tradita et ingenita retulerit.* In primis autem salsum Crassi dictum, quod is, cuius familia plebeias omnes nobilitate superaret, dignitatem longe infra se positam mirari videretur.

Tibi ego, Antipho, has sero — senium est] verba sunt senis arbores serentis filioque dicentis se non sperare tam diu victurum, ut earum maturitate gaudere possit, sed id filio aliquando datum iri. „Tum quod addit Iulius: *senium est, cum audio*, hoc vult: ita perfecta est illa Rosciana senis decrepiti et fracta voce ac tremula utentis imitatio, ut non histrionem, sed ipsam senectutem videar audire.“ *Pearcius.* Hoc sane sententiae aptissimum videtur, et tamen dubitari possit, an non senilem morositatem et taedium potius, quam imaginem senectutis Cicero significare voluerit. Quin Wolfius *senium* pro *maerore* et *afflictatione* scenicorum esse, a prosariis autem abiudicandum paulo cupidius censuit ad Or. de Harusp. Resp. 18, 39. Legerat enim orationem pro Milone, in qua scriptum exstat c. 8, 20: *civitas confecta senio est*, quam locutionem docte explicat Garatonus. Quanto certius igitur ille vocabulum proprie dictum et manifesto quidem ἅπαξ εἰρημένον ex Cicerone exempturus erat! Grammatici non norunt nisi tralatam vim; Festus p. 260. Lind. Nonius p. 1. Charisius p. 195. Et Nonius quidem *taedium et odium, dictum a senectute, quod senes omnibus odio sint et taedio;* Charisius paulo prudentius *morbum senilem* interpretatur. Ciceroni videtur ex lectione veterum haesisse,

quorum Ennius est in illius Catone 5, 14. Sequentis aetatis scriptoribus paulo usitatius est. Tacitus Ann. I. 34: *curvata senio membra*, II. 42. *fessum senio*, VI. 38: *fluxam senio mentem* habet. Suetonius Calig. 44: *plerisque centurionum maturis iam — primos pilos ademit causatus senium cuiusque et imbecillitatem.* — Ceterum non inepta suspicio Lambini est verba illa esse ipsius Antiphontis adolescentis, qui patris senectutem et tremula verba ridicule imitaretur. Quanquam dici potest Crassum, qui Domitii vanitatem imitatus eius statum et gestum riserit, quod eum perfectissime expresserit, cum Roscio summo scenae artifice comparari.

mimorum — ethologorum] ἠθολόγοι βιολόγοι ἀρεταλόγοι genus quoddam actorum erant, qui minus verbis, quam vultu et habitu mores et facta aliorum maxime risus causa imitarentur: v. Diod. Sic. XX. 63. Iuvenal. XV. 16. cum intpp. Suet. Aug. 74. ibique Casaubonum. Qui ab hoc cum aretalogis iunctim memorantur histriones, pantomimi sunt.

LX. 244. *Granium aut Vargulam*] *Q. Granius* praeco homo dicacissimus, cuius mentio fit etiam in Bruto 43, 160., ubi Crassum cum eo satis familiariter vixisse significatur, 46, 172. Divers. IX. 15. et in oratione Planciana 14, 33. Altero Bruti loco Lucilius saepe eius meminisse (puto multa eius dicta retulisse) dicitur; cf. versus Lucilii apud Gell. IV. 17. *Vargulae* hominis non aliunde noti dictum narratur §. 247.

ne, quotiescunque potuerit dictum dici] idem praeceptum et verbis fere Ciceronis habet Quintilianus VI. 3, 30.

245. *quaesitor*] „est qui quaestioni capitali praeest, sive praetor est sive non est. Cf. Cic. Verr. Act. I. 10, 29. Vatin. 14, 34. Sall. Iug. 40. Asconius in argumento Milonianae.“ *Henrichsen.*

perpusillum rogabo] iocus ex eo oritur, quod *perpusillum* et perexiguam interrogationem et hominem statura brevissimum significare potest; simulabat Philippus se de interrogatione dicere, sed malitiose, ut et brevem testem et breviorem iudicem auditoribus videretur designare. Ceterum

aliter haec, ac vulgo fit, distinguendo fecimus, ne illa sententia: *visum est totum scurrile*, sola per se poni videretur. Clarum est enim haec sic cohaerere: *sed cum sederet iudex ipso teste brevior, omnis risus in iudicem conversus est, ut Philippi dictum scurrilitatis reprehensionem non effugeret.* Ἀμφιβολίας, quae inest in *perpusillum*, figuram illustravit Manutius ad Divers. VII. 32.

246. *Appius*] non constat quinam Claudiorum sit. Appii maioris quoddam in Lucilium nescio quem dictum commemoratur c. 70, 284., sed ne hic quidem noscitur. Locutionem *se dicacem velle* illustravit Kritzius ad Sall. Catil. p. 98. Cicero Fin. V. 5, 13: *Strato physicum se voluit.*

C. Sextio] is idem Ernesto videtur, quem Cicero in Bruto 34, 130. propter ingenium et sermonis elegantiam laudat, sed propter crebros pedum dolores causis dicendis non tantum operae tribuisse dicit, quam desiderabatur ab hominibus, consilio tamen profuisse multis.

uni enim locum esse video] solebat umbris s. convivis non invitatis locus relinqui in convivio. Plautus Sticho IV. 2, 37. a Turnebo laudatus: *edepol tibi etium, opinor, uni locum conspicor, ubi accubes.* Id scurriliter ad vitium oculi convertit Appius. Frigidum videtur Schuetzio. Recte fortasse, sed minus videbitur, si aspexisse Sextium ille existimetur.

manus lava et coena] utrum in immundum, an in avarum dictum sit ambigitur. Fortasse nihil aliud notavit Sextius, nisi sordidos et illiberales Appii mores, iam inutiliter lacessendo ostensos.

247. *quod nos — illi totum*] quod editiones quasdam veteres et nuper etiam Schuetzianam et Orellianam occupavit, *id illi totum*, inventum eius est, qui *quod* pronomen esse putaret. Sed quid distinguat oratorem a scurra primum per nomina exponitur, deinde sententia causam continente.

puer abige muscas] non inscite molestam petentium et prensantium familiaritatem et blanditias cum muscarum impudentia comparavit. De prensantibus v. ad I. 56, 239.

LXI. 248. *in re habere — facetias*] id indictum visum Ernesto Schuetzio Orellio, qua de re varias corruptelas aut coniecturas pro Ciceronianis in ordinem receperunt. Iure Henrichsenus dicit *habere facetias in re* vel *in verbo* non minus Latinum esse debere, quam quod legatur c. 62, 252. *in verbis habere leporem omnem*, quod item de iocis dictum est. Similia sunt quod orationis quaedam pars *commendationem habere* dicitur de Or. II. 49, 201. i. e. continere, *oratio argumentationem* p. Flacco 10 med. *res iniquitatem* Catil. IV. 4, 7. Quanquam haec universe aliquam virtutem significantia diversa esse contendit Bakius, scilicet ut suam emendationem *haberi facetum* commendaret. Cum Gellius dixit *facetiam sermonis*, in quo formae, non sententiae novator exstitit, tum ne Cicero quidem ab hoc vocabuli sensu alienus putandus, qui in Oratore 26, 87. posuerit: *duo genera sunt* (salium): *unum facetiarum, alterum dicacitatis*. Nam cum *dicacitatis* vocabulo non dictum, sed dicti virtutem significaverit, ne *facetias* quidem aliter dixisse videtur.

ex iisdem locis] idem praeceptum verbis plerisque Ciceronianis retentis Quintilianus habet VI. 3, 37. Mox plane barbaram scripturam *in iisdem verbis*, ex male lecto pronomine (*iisdem*) ortam eo argumento defendit Orellius, quod id etiam cum verbo *iocandi*, quod sequitur, coniungendum sit. Quasi quis mortalium dixerit *in verbis iocari*! *In verbis laudare aliquem* ipsa barbaries est.

severe] uncinis clausi quod nec intelligi potest nec in altero membro oppositam quicquam habet. *Poni* gravitatem in rebus honestis idem significare videtur quod *quaeri*. Audax est et sententiae infesta Bakii coniectura: *gravitas in honestis rebus, si verae sunt, iocus in turpiculis — agnoscitur*. Nonne de honestis rebus graviter dici potest etiam cum mendacio?

Neronianum vetus] veri simile est hoc ex Catonis apophthegmatis petitum et a C. Claudio Nerone profectum esse, qui consul cum M. Livio a. 547. rem contra Poenos bene gessit Hasdrubalemque Senensi praelio vicit: v. Liv.

XXVII. 34. Turnebi suspicio *Naevianum* scribendum, ut poëta Naevius significetur, Quintiliani testimonio, qui ipse quoque VI. 3, 50. Neronem dicti auctorem prodidit, redarguitur. Idem Catonis verba Cicerone fidelius refert *clusum* et *signatum* habens pro *occluso* et *obsignato*.

249. *Sp. Carvilio*] Turnebus ad illum refert, qui bis consul fuerit cum L. Albino a. 520. et cum Q. Maximo a. 526., eundemque videri affirmat, qui primus Romanorum uxorem dimiserit. Sed ut claudicantem ex vulnere vix ad summos honores aspiraturum fuisse probabile est, ita illa de repudio misso narratiuncula Valerii Maximi II. 1, 4. Gellii IV. 3. et XVII. 21. et ipso Valerio auctore II. 9, 2. refellitur et a Niebuhrio elevatur Hist. Rom. III. p. 414. Ne nomine quidem tenus illa de Carvilio repudii auctore et eodem consule opinio constat: ille enim *Rugae* cognomen habuisse fertur, hunc *Maximum* fasti consulares vocant.

Glaucia claudicanti] *C. Servilium Glauciam* Cicero Brut. 62, 224. omnium post homines natos improbissimum, sed peracutum et callidum cum primisque ridiculum vocat. Interfectus est seditione gravissima a. 654, cum ex praetura contra leges consulatum petens aemulum C. Memmium sicariis immissis trucidasset. V. Cic. Rab. Perd. 7, 20. Catil. I. 2, 4. Liv. epit. 69. Appian. B. Civ. I. 28. Sed mira est Turnebi horum explicatio: „*num claudicat*? Sic loquebantur veteres, cum in re vel homine nihil esse vitii significare volebant. Nam *claudicare* pro *vitiosum esse et non rectum* dicebant. Glaucia ergo significavit improbum esse Calvinum, qui non tantum pede, sed etiam animo claudus esset.“ Nihil horum inest in verbis. *Clodicare* non potuit nisi de sectando imitandove aliquo *Clodio*, quod aut huic aut Sextio turpe esset, dici; idque recte intellexit qui in Lg. 76. ascripsit explicationem *Clodium imitatur i. e. adulterat*, modo *adulterare* ne addidisset. Insidebat enim menti memoria P. Clodii Pulchri famosi illius Ciceronis inimici.

quid hoc Naevio ignavius] putant P. Africani maioris esse, quem a Petiliis tribunis plebis alii, alii a M. quodam Naevio accusatum ferunt: v. Liv. XXXVIII. 50. et 56. Val.

Max. III. 7, 1. Gell. IV. 18. Sed ab Africano minore etiam et in alium hominem dici potuit.

video me a te circumveniri] Ernestus, quod dixisset *circumveniri* pro *conveniri*, ridiculum dicit παρὰ προσδοκίαν. At nec ridiculum hoc est, nec contra exspectationem. Qua re ex Strebaei coniectura Stephanus Lambinus Pearcius *video me a te non conveniri sed circumveniri* scripserunt; quod iure refutat Schuetzius et eo argumento, quod sic non literae, sed syllabae immutentur, quae non est παρονομασία, et quod iocus ille quo modo ad male olentem pertineat non intelligatur; necesse enim esse ex immutatis literis aliquid exisse, quo foetor alarum perstringeretur. Itaque lusisse Philippum putat in vocibus *circum* et *hircum*. Recte sine dubio; non addidit autem cui vera explicatio debeatur. Is est Eichstadius in Append. Crit. ad Ommereni praelectiones duas, quibus Horatii vita publica et privata defenditur, Germanice redditas (*Horaz als Mensch und Bürger von Rom*) p. 220. Cogitandum enim Romanis *circum* dictum *kirkum*; quod si cum sono nasali pronuntiabatur, *kirkonveniri* et *hirco conveniri* satis videbuntur similia.

250. *caput enim magnum*] „ambiguum est, significatur enim et magnitudo partis et amplitudo hominis.“ *Turnebus.* — *P. Licinius Varus* aedilis a. 544 (Liv. XXVII. 6.) praetor duobus annis post (Liv. XXVII. 22.), in quo magistratu ad populum tulit, ut ludi Apollinares in statum diem in perpetuum voverentur. Verba *Africano — accommodanti* enotavit Nonius v. *accommodat* p. 71 Merc.

Calvus satis est] non liquet de sententia, quae varie distinguendo non sublevatur, sive sic feceris: *Calvus, satis est, quod dicit, parum*, sive sic: *Calvus, satis est, quod dicit parum*, quod de malo oratore dictum putat Pearcius: „*si plura diceret*, inquit, *minus bene diceret; iam istud, quod dixit, satis est, quia parum s. paucis verbis dixit.*“ Muellero severe dictum ex ambiguo videtur; quod quomodo intelligat non addidit, nec sane cum Ciceronis verbis congruit, quae ridiculum potius aliquid significant laudabili illi et honesto Vari dicto contrarium, sed ex eodem fonte ductum. Henrichseno

calvus non proprie solum, sed etiam tralate dici posse videtur, velut *calvam orationem* pro *ieiuna*; qua re ambiguum esse. Nobis deploratus locus videtur.

251. *quam sannio*] *sanniones* a *sannis* nomen habent fueruntque quasi exemplaria exprimendis personis ridiculis, quae nunc Italorum sermone *Arlecchini* sive *Pulcinelli* appellantur. Enotavit ex hoc loco Nonius p. 61. Merc., explicans: *qui sunt in dictis fatui et in motibus et in schemis, quos moros* (scr. *μωρούς*) *vocant Graeci.*

LXII. 252. *convivio liberorum*] „Cf. Off. I. 29, 104: *alter* (ingenuus iocus) *est, si tempore fit, remisso homine dignus; alter* (illiberalis) *ne libero quidem, si rerum turpitudo adhibetur aut verborum obscenitas;* ubi torte admodum Beierus post alios *liberum* dicit esse eum, qui non verecundetur suo quamque rem nomine appellare, qui omnia apertissimis verbis agere audeat. *Liber* utroque loco simpliciter opponitur *servo.*“ *Henrichsen.* Haec recte dicta esse intelliges, si cogitaveris servos foedissimis dominorum libidinibus expositos plerosque omni genere turpitudinis fuisse commaculatos. Contra eos, qui ex loco illo Officiorum Ciceronem de Oratore emendari vellent, diximus in Comm. Criticis.

253. *qui cum — pila luderet —, excusavit*] attractionis genus, quicquid de eo dixerit Madvigius ep. ad Orell. p. 106., non agnosco. Potest enim verborum ordo simplicissime expediri subaudiendo *eum* ad verbum *excusavit*, quo pronomine illic uti Cicero non potuit, quia proxime idem sequitur in verbis *quod eum brachium fregisse diceret.*

Vespa Terentius] Ciceronis aetate legitimus mos is erat, ut nomen praecederet, cognomen sequeretur, isque, cum homo in legis aut senatus consulti tenore aut honorifice nec familiariter et perfunctorie nec ea lege, quam iam expositurі sumus, nominatur, violari non solet. Sed iam Livii quaedam contraria exempla sunt, quod dudum observarunt Drakenborchius ad III. 1. Dukerus ad Florum II. 2, 11. Ruhnkenius ad Vell. II. 26, 2. Niebuhrius vir Summus Hist. Rom. vol. III. p. 428. Praeterea pauca collegerunt et fortuita Manutius ad Cic. Divers. II. 8. Reinesius in Inscriptt.

p. 605. et alii, quorum nomina ascribere otiosum est. Unum Cortium notamus ad Sall. Catil. p. 1., propter gravem errorem in *Agrippa Menenio* cognomen inesse rati. Apud Sallustium ut antiqua, ita ante non audita studiose captantem vetus mos magis etiam negligitur, et qui sunt argenteae aetatis scriptores, hi quo magis ab antiquorum sanitate desciverunt, eo cupidius etiam in his minutiis novi esse voluerunt: qua de re Quintilianus perraro, Plinius non saepe, omnibus paginis Tacitus novitiam consuetudinem sectatur. Inde factum, ut postea etiam ex usu amoverentur praenomina subrogatis in eorum locum cognominibus. In inscriptiones hoc penetravit quidem, sed parce; *Paulus Aemilius* exstat p. 518, 8. Graev. *Cosso Cornelio L. Pisone* (a. u. 753.) p. 597, 3. Quae apud Ciceronem exempla sunt, ea aut familiaris sermonis sunt aut iustam excusandi causam habent. Et haec quidem ea dicimus, quae cognomen cum sono praemissum monstrant. Talia sunt *Ahala Servilius* in Miloniana 3, 8. Att. II. 24, 3., distinguitur enim ille plane ut *Mures Decii* ab ignobilibus Phil. XIII. 13, 27. Libertini homines aut peregini civitatem adepti nomen Graecum praepositum Romano aliquando iure habent; *Artemidorus Cornelius* Verr. Accus. III. 49, 117. *Phrygio Pompeius* de Or. II. 70, 283., in quo appellativum in proprium nomen versum est, *Chrysippus Vettius* Divers. VII. 14, 1. Eadem lege soni augendi tenentur *Caesonino Calventi* Prov. Coss. 4, 7. *Magnus Pompeius* Phil. XIII. 4, 8. 21, 50. *Maluginensis Scipio* de Or. II. 64, 260. *Pullus Numitorius* Fin. V. 22, 62. quippe civium suorum proditor, ut a Numitoriis Romanis discerneretur; *Superbus Tarquinius* Divin. I. 22, 43. Contra ignobilitatis et contemptus causa dicuntur *Mustela Tamisius et Tiro Numisius*, fortasse ut aliquid praeterea in pariter finito quaereretur, Phil. II. 4, 8., *Barbae Cassii* Longinis puto et Parmensibus oppositi XIII. 2, 3., *Apulus Domitius* XI. 6, 13. Etiam de Livianorum exemplorum parte ita iudicandum, velut *Antias Valerius* XXIX. 3., *Felicis Sullae Magnique Pompeii* XXX. 45. Hinc illud pendet, quod *Sullam Cornelium Galbam Sulpicium* haud raro dicta

reperias, sed vix *Caesarem Iulium* aut *Ciceronem Tullium*, quippe quod non erant praeter illos alii Iulii aut Tullii nobiles, a quibus Caesares et Cicerones distinguerentur. Sed in *Vari Attii* nomine ita iudicando magnopere errat Herzog. ad Caes. B. Civ. II. 33, p. 303. Ex altero genere elocutionis familiaris ferè omnia ex epistolis deprompta enotavi haec. *Calvus Licinius* legitur Divers. VII. 24, 1. *Flaccus Volumnius* XI. 12, 1. *Strabo Servilius* XIII. 64, 1. *Severus Antistius* Q. Fr. II. 1, 3. *Gallus Fabius* Att. VIII. 12, 1. *Balbus Cornelius* XII. 11, 2. *Sabinus Albius* XIII. 14, 1. *Gallus Caninius* XV. 13., quod emendatione assecutus est Lambinus. Incertum est propter scripturam *Q. et Cn. Postumis Curtiis* Verr. Accus. I. 39, 100. Sed Zumptius ad hunc locum agnomen (potius cognomen) nomini gentilitio apud Ciceronem non fere postponi quam recte dicat vides.

brachium fregisse] potuit enim brachium et ipsius et statuae ab eo fractae intelligi, ut sit iocus ex ambiguo.

Quid? Decius] versus Lucilii intelligi a nobis, etiam si certa scriptura esset, non posset. Heusingerus existimat respexisse Lucilium ad ludum illum, qui nucibus ludebatur, cuius mentionem facit elegiae auctor, quae *Nux* inscribitur: *quas puer aut rectus certo dilaminat ictu.* Alii *confixum facere* simpliciter significare putant *configere*. Ernestus cibi genus ex frustulis carnis confectum (*Fricassé*) dici putat. Quod si placeat, etiam in *Nuculae* nomine edulii quoddam genus significari videtur Schuetzio. Sed ne sic quidem quicquam proficitur.

254. *non esse sextantis*] rectius Pearcio, qui ambiguitatem esse in *sextantis* (sextans est sexta assis pars, igitur res minimi pretii) et *sex tantis*, quod quid sit nemo intelligit, rem exposuit Turnebus: „*non esse sextantis* dicitur et quod pluris est, id est, quod est magni pretii; et *non esse sextantis* etiam dicitur quod minoris est, id est, quod nullius prope pretii.“

LXIII. 255. *Novium*] *Novii* et *Naevii* nomina adeo saepe in libris confunduntur (v. Santen. ad Terent. Maur. p. 233. Gernhard. ad Cic. Cat. 6, 20.), ut, nisi quid aliunde

firmamenti accesserit, singulis locis non sint nisi codices spectandi. Hic quidem et c. 69, 279. 70, 285. Schneideri suspicio (in ep. ad Langerum Bruto a Wetzelio edito praemissa p. XVIII.) de restituendo *Novii* nomine libris firmatur. De *Q. Novio* Atellanarum scriptore v. Gronov. ad Gell. XV. 13. cf. Macrob. Sat. I. 10.

quanti addictus] qui solvendo non erant mancipatione coram testibus facta cum re tum corpore pro debito cavebant creditori, et appellabantur *nexi*. Qui si intra tempus lege constitutum creditori non satisfecerant, servilibus ministeriis faciendis a praetore addicebantur. V. Niebuhr. Hist. Rom. vol. I. p. 638. sqq. Ante hunc enim *nexi* quid ab *addictis* differrent minime exploratum erat. *Nexum* lege Poetelia a. u. 428. sublatum est, solutique omnes qui bonam copiam iurarent, id est satis sibi rei esse ad solvendum aes alienum; *addictio* etiam post usitata fuit in male fidis debitoribus, ut tamen, nisi qui propter scelus vincti essent, carcere et vinculis ne coërcerentur. V. Niebuhr. l. c. vol. III. p. 179 sqq.

nihil addo; ducas licet] qui quaerebat *quanti addictus?* spem faciebat pecuniae solvendae quasi miseratus addictum; quae spes fallitur, cum pergit *ducas licet*, *παρὰ προσδοκίαν*. Ambiguum est autem *nihil addo:* quippe aut *verborum* aut *pecuniae* intelligi potest, quorum hoc sane ridiculum, quia ille specie misericors quasi servum insuper addita pecunia emptorus loquitur. *Ducere* et *trahere* de damnatis dicta illustravit Cortius ad Lucanum II. 201.

a Catulo in Philippum] v. c. 54, 220.

256. *παρονομασίαν*] hoc nomine s. *annominationis* veteres et quam *alliterationem* et quam *assonantiam* vocamus appellant. De qua quae scripserunt Naekius in Museo Rhenano ann. III. fasc. 3. p. 324. Cadenbachius in programmate, quod vocant, a. 1837. edito, ad manus non sunt, nec id agimus, ut eam doctrinam exhauriamus exponendo. Poetarum quaedam collegere cum alii tum Car. Schmidtius ad Iuvenal. p. 315. Iacobus ad Lucilii Aetnam p. 114. et 194. Wolfius in prolegg. ad Plauti Aululariam editis Num-

burgi a. 1836. Alia Ciceronis Caesaris aliorum notarunt Frotscher. ad Cic. Sull. p. 91. Herzog. ad Caes. B. G. VIII. 48. Beierus ad Lael. 23, 88. Kuehnerus ad Cic. Tusc. IV. 17, 38. Goellerus ad Cic. Or. p. 120. et multis locis Tusculanarum disputationum Klotzius. Is autem non magis quam Kuehnerus lubidine diversa miscendi abstinuit, ut et parisosin s. similia composita, velut *alter alterum*, et pariter finita pariterque cadentia (ὁμοιόπτωτα et ὁμοιοτέλευτα), in his etiam ea, quae defugi non possunt, velut *his moribus atque temporibus*, colligeret, quae tamen et a Quintiliano distinguuntur IX. 3, 80. et finitionibus Rutilii Lupi p. 12. et Aquilae Romani p. 170. diserte excluduntur. Nec anadiplosis (Sacerdos p. 35. ed. Endlicher.), qua una finitur, altera incipitur eodem vocabulo sententia, velut in illo Virgiliano *pulcherrimus Astur, Astur equo fidens*, in hunc numerum ac censum intrat, quod perspexit Herzog l. c. Quod si quae Klotzius cum aliis eo nomine appellat alliterationes essent, ne unum quidem versum scribere sine illa figura possemus. Nam *videri video* alliterationem vocat Klotzius l. c. ad I. 19, 42. quin *ceteris excellere* ad II. 18, 43. *semper secum* ad III. 14, 30. *reliquorum remedia* ad 33, 81. *avelli ab avaritia* IV. 11, 24. *vita virtute* ad V. 16, 48. Igitur ne illud quidem sine figura erit, cum dicimus *nemo negotium facit* aut *iam satis terris nivis atque dirae grandinis misit Pater*, quod prudenter iudicat Peerlkampus ad Hor. Carm. I. 2. p. 9. Nec probari potest figuram quaeri in originatione vocabulorum, qua necessario componuntur similia, ut Cic. Tusc. II. 18, 43: *appellata est enim a viro virtus*. Sed sunt sane exempla certa, quibus ea figura adhibita aliquid quaesitum dedita opera videatur. Talia sunt ex Terentio expressum illud Tusc. III. 27, 64: *nec verbis solum, sed etiam verberibus*. Cat. Mai. 11, 38: *sensim sine sensu*. Acad. I. 1, 2: *nec tamen istum cessare, sed celare*. Verr. Accus. IV. 5, 10: *putabant ereptionem esse, non emptionem*. Divin. in Caecil. 9, 28: *literas non deportare, sed aspertare*. Quinct. 2: *tantisque difficultatibus affectus atque afflictus*. ib. 11: *fervet ferturque avaritia*. Pis. 1, 2:

moribus, non maioribus meis. Crassus apud Cic. de Or. II. 55, 226: *quibus non modo imitandis, sed ne collocandis quidem tibi locum ullum reliquisti.*

Nobiliorem mobiliorem] *M. Fulvius Nobilior* cos. a. u. 565. Aetolos vicit et de his et Cephallenia duobus annis post triumphavit: v. Liv. XXXVII. 48 sqq. XXXIX. 5. Censor a. 575. quo die magistratum suscepit cum collega M. Lepido sibi ante inimicissimo rogante senatu in gratiam rediit: v. Liv. XL. 45. Cic. Prov. Coss. 9, 20. Cato aut ambitionem Fulvii dicto notavit, qui milites levissimis de causis coronis donasset, quod Gellius tradidit V. 6., aut levitatem, quod poëtam Ennium in provinciam duxisset (Cic. Tusc. I. 2, 3.) et e manubiis templum Musarum exstruxisset (Cic. l. c. et p. Archia 11, 27. Brut. 20, 79. Plin. H. N. XXXV. 36, 4.); id enim a veterum Romanorum severitate artes leves ut Graeculorum contemnentes abhorrebat. — Haec exempla ambigui ex verbo paulum immutato, quod παράγραμμα dicunt, illustravit Manutius ad Divers. VII. 32.

257. *Nummium divisorem*] *divisores* sunt, qui tribubus candidatorum nomine pecuniam distribuebant, suffragiorum corruptores: v. Cic. Verr. Act. I. 8, 22. Planc. 19, 48. Q. Cic. de Pet. Cons. 14. Male confundi cum *diribitoribus* docuerunt Wunderus in Varr. Lectt. cod. Erfurtensis praef. p. CXXVI. sqq. et Madvigius de Asconio p. 134. not. „Caesar Nummium a nummis in campo distributis appellatum esse iocabatur, quem ad modum Neoptolemus Achillis filius Troiae, quod adolescens ad bellum profectus esset.“ *Henrichsen.*

LXIV. *Statius Scauro*] versibus illis videtur ignobilitas Scauri carpi. Is enim ex patricia quidem, sed ignobilissima et egentissima gente ortus, cum tribus supra eum aetatibus eius domus iacuisset et pater adeo carbonarium negotium factitasset, initio aetatis incertus fuisse fertur argentariamne faceret an honores peteret. V. Ascon. ad Scaur. p. 135. Beier. Plut. de fort. Rom. c. 4. Val. Max. IV. 4, 11. Aurelius Victor de Viris Illustr. c. 72. nostram Hist. Eloq. Rom. p. XLVI. Quanquam si de Statio Caecilio comico

cogitaveris, admodum blanditur Bakii coniectura ipsum Scaurum illis versibus ad perstringendam peregrinorum audaciam usum esse suspicantis itaque locum refingentis: *ut Statii a Scauro stomachante.*

tuam legem de civitate] „legem *Liciniam Muciam de civibus regundis* a. 659. a. L. Crasso et Q. Scaevola consulibus latam, qua lege cautum est, *ne quis esset pro cive, qui non esset civis*, Cic. Off. III. 11, 47. ibique Beier.; cf. fragm. or. Cornel. p. 21. Sch., ubi Asconius: *cum summa cupiditate civitatis Romanae Italici populi tenerentur et ob id magna pars eorum pro civibus Romanis se gererent, necessaria lex visa est, ut in suae quisque civitatis ius redigerentur.*

in Caelio] referunt hoc ad Antonii causam a Duronio ambitus accusati (de Or. II. 68, 274.), sed non docent quomodo testis, qui pecuniam Antonio ad corrumpenda suffragia dederit, contra eum processerit, ut tali dicto perstringi posset. Ergo causa illa ignota putanda est. Duronius autem ille postea ab Antonio et Flacco censoribus senatu motus est, quod legem de coërcendis conviviorum sumptibus tribunus abrogaverat; v. Val. Max. II. 9, 5.

sentin' senem esse tactum] significaturus erat Antonius pecuniam illam a Caelio profectam in meretriculas et vitae luxuriem insumptam a filio delicatiore. *Tangi* comicorum est pro fallendo, maxime de auferenda ab aliquo per dolum pecunia; v. Plaut. Epid. V. 2, 40. Poen. prol. 101. Sed versus illius auctor ignotus est.

258. *agas asellum*] Turnebus de Graeco proverbio *εἰ μὴ δύναιο βοῦν, ἔλαυνε ὄνον* sive *agas asellum, si bovem agere non queas* (v. Apostol. Prov. VII. 53. Zenob. III. 54.) explicat, quod proverbium huius loci non est. Probabiliter Talaeus et Lambinus ita supplent:

Agas asellum, cursum non docebitur.

de Asello v. ad 66, 268.

259. *Tutor*] nihil de eo mimo traditum reperitur. Sed vocabulum *oppido* pro *satis* dictum, etsi nomen Ciceronis non addidit propter modestiam, tanquam obsoletum abiicit Quintilianus VIII. 3, 26.

molestus non eris] est enim haec formula cum sperantis tum concedentis non fore aliquid. Illo sensu Crassus, hoc cliens intelligit.

260. *Maluginensem illum Scipionem*] Scipionibus alias inusitatum illud agnomen. Veri simile est significari M. Cornelium Scipionem Maluginensem, quem praetorem commemorat a. u. 578. Livius XLI. 14. et 47. — Subaudiendum *dixisse* ex eo, quod sequitur, *inquit*.

cum renuntiaret Acidinum] *L. Manlius Acidinus* videtur is, qui cum Q. Fulvio consul fuit a. 575. Liv. XL. 43. Maluginensis suae centuriae rogator, id est is, qui primus suffragium ferret et de centuria etiam renuntiaret, fuisse videtur. Mos erat autem de singulis petitoribus et quaerere praeconem et rogatorem referre quo modo centuriae decrevissent. Cum igitur a Maluginense exspectarent renuntiatum iri consulem Acidinum, contra atque opinati erant, quasi de moribus eius sententia proferenda esset, locutus est.

ex tui animi sententia] sic quaerebant censores, ut interrogati vere ac fide quid sentirent pronuntiare adigerentur; v. Lips. Var. Lectt. I. 1. Gronov. Obss. IV. 14. p. 450. Frotscher. cf. Gellium IV. 20. et Cic. Acad. II. 47, 146. de significatione formulae universe disserentes. Sed ea locutio etiam significat placere aliquid sive cum desiderio convenire. Qua re cum Cato quaereret haberetne uxorem re vera, Nasica respondit eisdem verbis, sed ita, ut significaret habere quidem, sed quae sibi non placeret. Quaerebant autem censores ex singulis civibus uxoremne haberent, eratque curae illis, ne cives caelibes essent: v. Cic. Legg. III. 3, 7. Liv. epit. 59. Gell. I. 6. Metellus quidem Numidicus populum ad liberos quaerendos eodem fere argumento hortatus est, quo Susarionem usum ferunt, cum diceret

κακὸν γυναῖκες, ἀλλ' ὅμως, ὦ δημόται,
οὐκ ἔστιν οἰκεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ.

v. Gell. l. c. Caelibes pecunia multabantur: v. Val. Max. II. 9, 1. Festum v. *uxorium*. — Narratiunculam illam de Catonis in Nasicam severitate omissis nominibus etiam Gellius habet IV. 20.

LXV. 261. *ex immutata*] sic *ἀλληγορίαν* interpretatus Cicero est; eandem *inversionem* dixit Quintilianus VIII. 6, 44., quod vocabulum Cicero hic de ironiae quodam genere posuit. Certe enim ironiae exemplum est, quod hominem deformem *pulchellum*, nullo ingenio (ita certe suspicari propter similitudinem oportet) *disertum* dixit Crassus §. 262. Hanc *illusionem* vocat Quintilianus VIII. 3, 54.

Rusca] et is et M. Servilius ignotus est; nec aliunde constat *Ruscas* fuisse in gente Pinaria. Qua de causa *Posca* non nullis placuit; *M.* enim *Pinarius Posca* praetor apud Livium exstat XL. 18. a. 573. — *Leges annales* constituebant quot annos nati quemque magistratum peterent caperentve, quae Livii verba sunt XL. 44. cf. Cic. Phil. V. 17, 47. Beier. ad Off. II. 17, 59. p. 117. Legem annalem primum latam a L. Villio tr. pl., qui etiam *Annalis* cognomen inde traxerit, Livius narrat l. c., sed adeo securus est de antiquitate scrutanda, ut neque Villiae legis argumentum accuratius tradat neque memor fuerit ex suis ipsius verbis (XXV. 2.) colligi iam ante de honoribus petendis cautum esse. — Ceterum simile metaphorae continuatae exemplum Aristoteles habet Rhet. III. 3, 4: *σὺ δὲ ταῦτα αἰσχρῶς μὲν ἔσπειρας, κακῶς δὲ ἐθέρισας*. Horum pleraque Henrichseno debentur.

262. *turmales displicere*] *turmales* sunt eiusdem turmae equites. Cum diceret Scipio turmales displicere, indignabatur se vulgaribus et gregariis imperatoribus aequari.

M. Perpernam] videtur is, qui consul cum C. Claudio Pulchro a. 662, censor cum L. Marcio Philippo fuit a. 668 (v. Cic. Verr. Accus. I. 55, 143.). De *Aculeone* v. ad II. 1, 2.; de *Gratidiano* ad I. 39, 178. De *Lamia* nihil aliunde constat.

263. *verba relata contrarie*] *quae Graeci ἀντίθετα nominant, cum contrariis opponuntur contraria;* Cic. Or. 50 pr.

cum iudices — ferret] ad clarissimam Galbae propter Lusitanos crudeliter interfectos perduellionis postulati a L. Libone causam haec referri non possunt; illa enim causa populum iudicem habitura erat. „*Iudicem ferre* dicuntur ii,

qui sponsione facta adversariis iudicem unum pluresve proponunt, qui rem, de qua disceptetur, dirimant. Cum sponsio sit promissio cum condicione SI aut NI per stipulationem sollennibus verbis ultro citroque facta, vel is, qui rem ita esse affirmat (is sponsione provocat *NI res ita sit*), vel is, qui negat (*SI ita sit*), iudicem ferre potest. Cf. infra c. 70, 285. Rosc. Com. 15, 45. Liv. III. 24, 56. VIII. 33. De tota spondendi ratione v. Rostii de usu vocabulorum SI et NI in sponsionibus commentationem, Lipsiae a. 1820. editam. Iudex utrique probatus *inter adversarios convenire* dicitur: Cic. Cluent. 43, 120. Val. Max. II. 8, 2.; qui iudicem ab adversario latum reiicit *iniquum eierare* dicitur: cf. 70, 285. Verr. Acc. III. 60, 137. Phil. XII. 7, 18." *Henrichsen.*

quando — de triclinio tuo exibis] id est, quando mihi iudices amicos tuos et convivas ferre desines? Galba contra Liboni adulteria exprobrat.

villam in Tiburte] Pearcius explicat: villam habes ornatissime exstructam ruri in Tiburte, Romae vero in Palatio domum vilem et cortis sive tugurioli instar aedificatam. At nec *cors* tugurium significat nec quid in tali dicto salsum aut ridiculum sit intelligitur. Longe verius Schuetzius partim Strebaeum secutus: „asseclas igitur Metelli *pecora* vocabat, quorum *cortem* in Palatio haberet. — De *Glaucia* dictum ad c. 61, 249. de Metello Numidico ad c. 40, 167.

LXVI. 264. *ut brevis sim*] cum Henrichsenio ascivi Orelli coniecturam, cuius similes habent Manutius et ed. Med. 2., ille *ut breves simus*, haec *ut brevissimus sim.* „Ut omittam illud de Memmio non nimis excellere brevitate, narrationis ipsius brevitas h. l. nihil ad rem facit; neque enim quicquam narratur, sed Caesar, ne in re iam antea commemorata longus sit, narrationem de Memmio supra allatam (c. 59, 240.), quam repeti non necesse est, exemplum sumit." *Orellius.*

Cassandram] homo seditiosus querebatur se Cassandrae similem, quippe cuius verissimis praedictionibus a nemine fides haberetur. Antonius respondens impudicos hominis

mores insectatur, cum Cassandrae ab Aiace post expugnatam Troiam vim illatam fuisse constet. De *Titio* v. ad II. 11, 48.

in ventre abstulisse] significat abligurivisse illum omnem pecuniam. *Piso* fortasse est L. Calpurnius Piso Caesoninus consul a. 642. De Scauro nota omnia sunt, de ceteris non magis, quam ex quo genere praefectorum Magius fuerit.

M. Cicero] avus Ciceronis oratoris sane non ignotus magnis viris, qui colloquentes inducuntur; qua de re lubens occasionem scriptor arripuit, ut hominis municipis memoriam dicto narrato servaret. Idem etiam Legg. III. 16, 36. commemoratur.

Syrorum venalium] Syri Cappadoces Thraces vilissima mancipia; ad quorum barbariem si diuturnae apud Graecos servitutis fructus veteratoria calliditas accessisset, omnium improbissimi putabantur. Ea cum magis servitutis quam Graecorum culpa sit, horum tamen moribus tribuit vir antiqua severitate Catoni Censorio non absimilis. Similiter explicat Turnebus p. 55.

266. *imagines — ducuntur*] *duci* imagines *in deformitatem* videntur, quae deflectuntur s. detorquentur. Dura tamen locutio est, nec absimilis veri Bakii suspicio *imagines* delentis et scribentis *dicuntur*.

pictum Gallum in Mariano scuto] *tabernae erant circa forum*, inquit Quintilianus VI. 3, 38. eandem rem narrans, *et scutum illud signi causa positum*. „Marianum autem scutum Cimbricum vocat, propterea quod Cimbris nuper a Mario victis dominus tabernae in memoriam victoriae scutum suspenderat tale pro tabernae signo. Solebant etiam ad pompam triumphi ornandam multa huius modi scuta traduci et in foro poni. Livius (IX. 40.): *Dictator ex SCto triumphavit: cuius triumpho longe maximam speciem captiva arma praebuere. Tantum magnificentiae visum est in iis, ut aurata scuta dominis argentariarum ad forum ornandum dividerentur.* Buccas autem *fluentes* dicit pendentes et solutas (cf. Cic. Pis. 11, 25.). Plinius H. N. XXXV. 8. hunc iocum non Iulio, sed Crasso tribuit nec scutum, sed tabulam nominat.“ *Tur-*

nebus p. 56. Drakenborchius ad Liv. VII. 10, 5. et Spaldingius ad Quintilianum l. c. a Pighio (Ann. ad a. u. 392.) decepti hunc Gallum fuisse illum putant, quem Manlius Torquatus vicerit; cuius imago quo modo in Mariano scuto Cimbrico pingi potuerit non dixerunt. Recte Henrichsenus affirmat Cimbros, quibus multi Galli (addo Tigurinos et Ambrones, ut Helvetiorum gentem omnem inter Gallos et Germanos ambiguos, una cum Cimbris bellum Romanis intulisse) se adiunxerint, haud raro *Gallorum* nomine vocari. Cic. Prov. Coss. 13, 32: *C. Marius influentes in Italiam Gallorum maximas copias repressit.* Sall. Iug. 114: *adversus Gallos a Q. Caepione et M. Mallio male pugnatum.*

sub Novis] Varro L. L. VI. p. 95. Muell.: *sub Novis dicta pars in foro aedificorum, quod vocabulum ei pervetustum, ut Novae Viae, quae via iam diu vetus.* Tabernarum enim iam a Tarquinio Prisco circa forum factarum (Liv. I. 35.) quae a. 544. incendio consumptae essent postea *Novas* dictas Livius ait XXVI. 27. — Mancia videtur idem, qui c. 68, 274. commemoratur.

mentum in dicendo intorquenti] puto esse *deorsum torquere*, qui est gestus similis eorum, qui nuces duriores frangunt; sic fit vultus veluti nitentis, qualem Vespasiani fuisse tradit Suetonius c. 20. Affinis enim quamvis in alia re significatio est in *ramulis intorquendis* i. e. defringendis ut tamen in arbore pendentes relinquantur, Colum. V. 10 post med., et in *caulibus intorquendis* Plin. H. N. XIX. 16.

267. *caput — demitteret*] de homine vano; mirum Quintiliano VI. 3, 67. de praelongo dictum videri. De *fornice Fabiano* personatus Asconius ad Verr. Act. I. 7, 19: *fornix Fabianus arcus est iuxta Regiam in sacra via a Fabio censore constructus, qui devictis Allobrogibus Allobrogicus nominatus est.* Cf. Wunder. ad Planc. p. 83. Fabius consulatum gessit a. u. 633.

C. Metello] quartus is Macedonici filius fuit agnomine Caprarius, qui consulatum gessit a. 641. De Metellorum stirpe v. Burmann. ad Velleium II. 3.

268. *C. Fabricio P. Cornelius*] ille consul Pyrrhi bello a. u. 472. et rarum abstinentiae exemplum; hic cum M' Curio a. 464. et iterum a. 477. Etiam dictatorem fuisse tradunt scriptores et a Fabricio et Papo censoribus senatu motum, quod decem pondo argenti facti haberet; v. Liv. ep. 14. Excc. Dion. Hal. XX. 1. Val. Max. II. 9, 4. Plut. Sulla 1. Gell. IV. 8. XVII. 20. Flor. I. 16. Quod hic Cicero, id etiam Quintilianus XII. 1, 43. et Gellius IV. 8. narrant; cf. Dionis Cassii fr. Peiresc. XXXVII. Haec Henrichsenus. Idem recte annotavit *consulem facere* de singulis civibus suffragia ferentibus dici: quam in rem attulit Ciceronis exemplum Mur. 21, 45: *alium faciam* (consulem), *quoniam sibi hic ipse desperat*, et Senecae Benef. IV. 31: *tu cum Mamercum Scaurum consulem faceres.* Hoc et *reficiendi* verbum maxime de senatu et patriciis dictum tam frequens est apud Livium in libris decem prioribus, ut lectores ad indices Drakenborchii amandare satis sit; significat autem *consulem destinare*, et idem Gellius pluribus verbis reddit circumloquendo *summa opera anniti, ut consulatus deferatur.*

Asello Africanus] tetigit hanc rem Lucilius, cuius versus Ennius servavit IV. 17:

Scipiadae magno improbus obtrectabat Asellus
Lustrum illo censore malum infelixque fuisse.

Cur *infelix* dicatur, non constat. Repetunt a discordia Scipionis et collegae L. Mummii Achaici, de qua sane iam inde constat, quod Mummius hominem a collega notatum ignominia exemit. Sed discordes censuras apud Romanos permultos fuisse scimus, nec ulla tamen infelix propterea dicitur. Huius discordiae meminit etiam Festus p. 235. Lindem., sed loco lacunoso.

qui té ex aerariis exemit] „qui a censoribus ita notabantur, ut reliquo civium iure privati pro capite suo tributi nomine aera penderent, hi dicebantur *aerarii fieri* s. *in aerarios referri*, eorumque nomina censores lustro condito ad aerarium deferebant. Cf. Liv. IV. 24. XXIX. 37. falsus Asconius ad Div. in Caecil. 3. intpp. ad Cic. Off. I. 13, 40.“ *Henrichsen.* V. et ad c. 67, 272. dicenda. Idem annotavit

ex Gellio constare equum Asello ademptum (III. 4.), sed fortasse utraque nota affectum, quae res certe tradatur saepius apud Livium XXIV. 18. XLII. 10. XLIV. 16. Censorum alteri licuisse collegae acta rescindere, ut neque senatus lectio neque variae notae et castigationes ratae essent nisi utroque consentiente, ostenditur Ciceronis Cluentiana 43, 122. et Livio XL. 51. XLII. 10. XLV. 15. auctoribus. Diem dictam Scipioni post censuram ab Asello tribuno plebis ex Gellio constat, videnturque haec Scipionis verba ex altercatione pro contione habita sumpta esse: v. nostram Hist. Eloq. R. p. XXX.

lustrum condidit] id est sacrificium lustrale bove sue ove condidit, de quo negotio censores sortiri mos erat: v. Varro L. L. VI. 87. p. 109 ed. Mueller. Liv. I. 44. XXXVIII. 36. Dion. Hal. IV. 22.

tanta suspicio] felix et apta videtur Schuetzii coniectura *tacita* corrigentis, inutilis et sensu cassa Bakii *iacta*: Klotzius vulgatae patrocinatus in Quaestt. Tull. p. 30. et ad Tusc. III. 12, 26. quid probaverit non video. Quid enim proficitur, cum docetur Ciceronem ita loqui solere, ubi suam sententiam cum admiratione quadam eis addat, quae ab alio dicta sint? Non id agitur quid Cicero saepius dixerit, sed aptumne sit ad sententiarum tenorem. Igitur illo Tusculanarum loco cum poetae carmine scelus Thyestae verbis gravissimis exaggeratum esset, apte Cicero subiicit: *tanta vis sceleris in corpore haeret!* Ipse enim Stoicum agens Thyestae luctum damnat et indignum sapiente putat. Sed nostro illo loco quid cogitari potest, cur Cicero de Scipionis dicto miretur aut indignetur? Non erat enim nisi explicatione opus, cur talia ille dixisset. De latinitate correctionis Schuetzianae non dubitabit qui *certum verum falsum verisimile rectum aequum est ut* et alia similia dici meminerit.

LXVII. 269. *Septumuleio*] L. Opimius consul populo ad arma vocato a. 633. sese caput Gracchi auro repensurum dixit. Qui cum se vinci videret cervicem Emporo servo praebuit, caput autem a Septumuleio per urbem latum et cava parte plumbo repletum esse dicitur, quo gravius esset.

V. Valer. Max. IX. 4, 3. Plut. C. Graccho 17." Scaevola severe ludens Septumuleium hortatur, ut Romae maneat et ex malis potius civibus, quorum ibi magna copia esset, quam rapinis provincialibus locupletari velit." *Henrichsen.* Tanto aptius autem dictum illud in hominem avarum, quod eodem anno Scaevola praetor in Asiam profectus est, quo Gracchus est occisus: v. ad I. 17, 75.

270. *Fannius*] de C. Fannio M. F. eiusque annalibus v. Ciceronem Bruto 21, 81. 26, 101. In epitomen eos redegit Brutus: Cic. Att. XII. 5, 4. Laelii num ille gener fuerit, etsi in Bruto Cicero dixit, dubitari potest, cum ex illa epistola constet Ciceronis sententiam ab Attico improbatam esse.

dicit fuisse] haec non videntur recto talo stare. *Esse in aliquo genere* nec significat *habitare* s. *regnare*, quod et ipsum ab Africani persona videtur alienum, neque comparari potest cum eius modi locutionibus, quales sunt *esse in officio in magistratu in bonis*, et quae alia sunt ab his, *in aere alieno in luctu in odio*. Illorum enim alia ius et possessionem, alia condicionem quandam et habitum significant. Hic autem dici oportuit Africanum aut studiose multumque in eo urbanitatis genere versatum aut insignem eo et conspicuum fuisse. Qua de causa aut *multum fuisse*, i. e. in orationibus saepe usum, aut *floruisse* corrigendum puto, quod posterius perfacile in librorum scripturam abire potuit. Nunc in eandem suspicionem incidisse video Bakium. Purgoldi coniectura *cluisse* verbum Ciceronis aetate dudum obsoletum infert. Goerenzius autem ad Acad. I. 30, 95. hunc locum ex Graecorum locutione ἐν γένει τινὶ εἶναι explicare conatus nec vidit Academicorum illam sententiam plane aliam esse, in qua *esse* significet *contineri aliquo* s. *pertinere* ad, nec ostendere potuit Graecum illud dici adiectivo non addito. Quis enim dixit Πλάτων ἐν τούτῳ τῷ γένει ἦν, pro ἦν λαμπρὸς ἐπιφανὴς πολύς?

appellat εἴρωνα] idem de Socrate et huic simili Africano Cicero tradidit Acad. II. 5, 15. et Brut. 87, 299.

271. *apud Catonem*] Cic. Off. I. 29, 104: *quo genere* (iocandi) *non modo Plautus noster et Atticorum antiqua comoedia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referti sunt; multaque multorum facete dicta, ut ea, quae a sene Catone collecta sunt, quae vocantur ἀποφθέγματα*: v. ibi Beierum.

per mihi scitum] de eius modi tmesi, quae cadit in praefixa, velut *per*, et suffixa, quale est *cunque*, dudum observavit Scaliger ad Lucilii Aetnam v. 5., quaedam poëtarum et scriptorum, sed Ciceronis perpauca exempla collegerunt Cortius ad Sall. Catil. p. 329. Herzog. ad Caes. B. G. I. 1. p. 9. Muellerus ad Cic. Sext. 31, 68. Cortius habet ex Cluentiana 6: *cuius modi cunque mater sit.* In Sextiana legitur: *quod iudicium cunque*, cui Muellerus comparat de Or. II. 23, 97: *quantulum id cunque est.* III. 16, 60: *quam se cunque in partem dedisset.* Divin. II. 72 med.: *quo te cunque verteris.* Fin. IV. 25, 69: *quod erit cunque visum agens.* Ex eodem genere addimus Legg. II. 18, 46: *quod ad cunque legis genus.* Tusc. II. 5, 15: *quo ea me cunque ducet.* Ex altero, quo *per τμῆσιν* patitur: de Or. I. 49, 214: *per mihi mirum visum est.* Att. I. 4: *per mihi gratum est.* I. 20: *per mihi, pergratum feceris.* X. 1: *per enim magni aestimo.* Q. Fr. II. 9: *per mihi benigne respondit.* Divers. III. 5: *per fore accommodatum tibi.* Excusatius est propter coniuncta de Or. I. 47, 205: *pergrata perque iucunda.* Illo loco autem, a quo egressi sumus, Cicero fere coactus ita locutus est; *perscitus* enim dictum videtur nemini. Longe his durius est propter plurima interposita et additum *superque*, quod in causa plane alia est, de Or. I. 47, 204: *satis superque abs te videtur istorum studiis, si modo sunt studiosi, esse factum;* lenissimum contra *ante non ponere* p. Sulla 8, 25. Sed minime numeranda quae vel in parathesi sunt vel rectius disiuncta scribuntur: velut *etiam subito si dicat* de Or. I. 33, 152. *senatus etiam consulta* Phil. V. 4, 12., cui coniunctum *plebis etiam scita* Liv. XXXV. 20, 9. *rei totius publicae* Cic. Divers. I. 8.

P. Mummium cuiusvis temporis hominem] *Sp. Mummium* correxit Lambinus, ut dictum ad notum hominem L. Achaici

fratrem pertineret, quem doctum Stoice fuisse scimus, facetum fuisse nemo tradidit. „Simile dictum de Asinio Pollione refert Quintilianus VI. 3, 110: *ut de Pollione Asinio seriis iocisque pariter accommodato dictum est esse eum omnium horarum.*“ *Turnebus* p. 62. *Omnium horarum amicus* legitur etiam Suet. Tib. 41., idque locutionis genus non minimum argumentum est bene correxisse Lambinum *cuiusvis temporis*, cum scriberetur vulgo *cuivis tempori*. — De nexu sententiae dixi in Comm. Crit.

272. *tribu movebat*] ex honestiore s. rustica in minus honestam sive urbanam transferebat: v. Liv. XLV. 15. Plin. H. N. XVIII. 3. Sunt tamen qui *tribu movere* dicant idem esse quod in Caeritum tabulas referre i. e. suffragio privare: v. Gell. XVI. 13.; quod si verum est, omnes aerarii etiam tribu moti sunt, sed non omnes tribu moti eidem aerarii. V. *Jarcke, Versuch einer Darstellung des censorischen Strafrechts der Römer, Bonn* 1824. 8. *Niebuhr*, Hist. Rom. vol. II. p. 448 sqq.

Pauli pugna] haec si illa Pydnensis est, qua Macedonum imperium corruit, nec sane alia eo nomine videtur dici posse, Scipio ignaviam hominis post sextum et vicesimum annum punivit. Ad Pydnam enim pugnatum est a. u. 586; censor Africanus fuit a. 612.

273. *Salinatori Q. Maximus*] eandem rem Cicero tangit in Catone 4, 11. et copiosius tractat Livius XXVII. 25. Eum M. Livium non *Salinatoris*, sed *Macati* cognomen habuisse ex Livio ostendit P. Wesselingius Obss. II. 5. nec dubium videtur Ciceronem in historia hic, ut aliis locis, errasse. Fortasse hoc praetervidit Atticus castigator rerum Romanarum peritissimus; fortasse intercidit castigationis memoria. Igitur de *M. Livio Salinatore* bis consule a. 535. et 547., quo anno collegam habens C. Neronem Poenos Senensi praelio vicit, cogitari nec potest, nec convenit in eius res aut aetatem.

274. *est emortuus*] *emori* solet tarde et paulatim moriendi aut pereundi vim habere; nec tamen apud comicos solum, sed etiam apud Ciceronem aliquando nihil a *moriendo*

differt; quare Lambini emendatio propter versum necessaria eo certior fit. Non numero, quod pro *mori cum cruciatu* dictum videtur in Cluentiana 14., pro *plane mori, exstingui funditus* in libro IV. de Rep. 1., quae significatio Forcellino in lex. et Cortio ad Sall. Catil. p. 134. legitima et Kritzio ad Sall. Iug. 14, 24. p. 90. sola videtur, cum Gernhardus ad Cic. Cat. 19, 71. et Peerlkampus ad Hor. Carm. III. 24, 24. *mori* et *emori* solo sono differre iudicaverint. Sed ut illum Iugurthae locum taceam, in quo nihil nisi *vitae finis* videtur ad sententiam aptum esse, Ciceroniana alia habeo, ut mihi videtur, manifestissima. De Or. I. 57, 243: *cum admirarere ingenium Scaevolae, qui excogitasset nasci prius oportere, quam emori.* Off. III. 32, 114: *aut vincere aut emori;* cod. Heusingeri unus *mori.* Tusc. I. 41, 97: *quid lucri* (Socrates loquitur) *est emori.* Male Ern. *mori* dedit ex fontibus minimi pretii. Divers. II. 15, 3: *emori Caesarem honestum esse cupio.* IX. 6, 3: *vel emori vel cum spe, si non optima, at aliqua tamen vivere.* Planc. 37, 90: *ego vero ne immortalitatem quidem contra rem publicam accipiendam putarem, nedum emori cum pernicie rei publicae vellem.* Consulto praetereo locos Tusculanarum I. 40, 96. 41, 98., qui videam ibi intelligi posse *lente et cruciatum mori.*

quam diu ad aquas] recte explicuit Schuetzius de fatuitate eius, qui desideraret alterum diutius ad aquas manere: non enim fuisse moriturum; idque stulte dictum augetur etiam addito *nunquam* mortuum ad aquas esse, quasi quis saepius moriatur.

LXVIII. 275. *tuum negotium agere*] id est res tuas agere: v. Off. I. 9, 29. ibique Beierum, de Or. II. 6, 24. Ridiculum est, quod Antonius alias in defendendis aliis officiosus iam in se ipse experiri posse dicitur, quid in eloquentia praesidii sit.

per dissimulationem non intelligendi] Pearcius delendum *non* vel cum Harl. 1. *simulationem* scribendum censuit. Prius probabat Ernestus idem *intelligendi* suspectum habens. Nec sane negari potest verba *non intelligendi* interpretis videri posse, qui explicare voluerit quaenam esset illa dissimulatio.

Sed nihil muto. Significatur enim dissimulatio, quae cernitur in non intelligendo, id est ut non videaris intelligere quae intelligas. Video Bakium similiter explicare comparantem illud Quintiliani XII. 9, 7. 1, ubi cum dicatur *fastidium non agendi causas minores*, significatur id, quo quis motus causas minores non agat.

tardum] a Cicerone desumpsit Quintilianus VI. 3, 87. *Pontidius* non potest esse ille, qui in Bruto 70, 246. commemoratur, quia hic cum viris ipso Cicerone minoribus T. Torquato Q. Metello Celere Q. Metello Nepote Cn. Lentulo C. Memmio coniungitur. Non rectius Metellum illum, qui in delectu oculorum excusationem ab Antonio non acceperit, Numidicum putat esse Turnebus, quem Henrichsenus sequitur; minus etiam recte Wetzelius et Muellerus Metellum Nepotem cos. a. 656. dici existimarunt. Potest enim fieri, ut magnificentiam villae Tiburtinae Antonius exprobrare voluerit, quanquam Glauciae dictum c. 65, 263., ut inimici, non in testimonium sumam cum Henrichseno; sed potest etiam, ut nihil aliud dixerit, nisi se magnum illud aedificium sane videre, sed iniquum esse oculorum excusationem a caecis solis accipere. Luxuriae enim exempla in Metello certe Numidico plane incomperta sunt: v. Hist. Eloq. Rom. p. LIX. Sed videtur aliquis Metellorum, qui multi fuerunt inter annos 611. et 645. consules, significari, aut Q. Balearicus cos. a. 631. aut L. Diadematus cos. a. 637. aut M. Metellus cos. a. 639., Q. Macedonici filii; aut L. Metellus Dalmaticus L. F. cos. a. 635. Nam Antonius natus Ap. Pulchro Q. Metello Macedonico coss. a. 611. Numidico consule a. 645. tribuniciam aetatem habuit et stipendia haud dubie emerita; anno autem ante Nepotem consulem ipse eum magistratum gesserat. Et erant multorum nobilium villae Tiburtinis collibus impositae.

276. *illud Nasicae*] fortasse is est P. Scipio Nasica Optimus cos. a. 563. De Ennio v. ad I. 34, 154.

277. *Q. Opimius*] pater est L. Opimii, qui Gracchum interfecit (v. ad II. 25, 106.), consul a. 600. De eo versus Lucilii servavit Nonius v. *fama* p. 305. Merc.:

Quintus Opimius ille Iugurthini pater huius
Et formosus homo fuit et famosus, utrumque
Primo adolescens; posterius dare rectius sese.

Dictum Opimii enotavit Nonius p. 198 Merc.; sequentia *non pol audeo* et reliqua idem v. *fama* p. 305. De genere hominis appellati cum turpitudinis significatione mutato vide Ernestum ad Tac. Ann. VI. 5. et Heindorfium ad Hor. Serm. I. 8, 39.

LXIX. 278. *illud Siculi*] dictum a Cicerone sumpsit Quintilianus VI. 3, 88. verbis quidem paululum mutatis. Burmannus ad Quintil. Decl. 13. t. III. p. 274. pro *seram* mavult *feram*, inepto ingenii lusu.

279. *non cum a moroso*] Ernesto placebat *cum non a moroso*, eumque secutus in ed. II. Schuetzius, qui olim Heusingeri disputata ad Off. II. 24, 1. probasset. Is enim Sanctio Min. IV. 7. p. 702. et Drakenborchio ad Liv. I. 25, 3. testibus usus illum negationi locum ab optimis scriptoribus eligi ostendit. Descivisse a priore sententia Schuetzium calidissimi quidem consilii, sed elegantis iudicii virum propterea puto, quod illorum exempla plurima dissimillima esse intelligeret; in Officiis Heusingeri errorem nunc correxit Zumptius. Ne nostro quidem illo loco idem valet quoquo loco negationem posueris. Praeposita enim et vim sententiae in se recipit et condicionem infert: sensus est *non tamen ita, ut a moroso dicantur* s. *ita tamen, ne dicantur a moroso.* de Or. II. 72, 292: *mea ratio haec — esse solet, ut — a malo autem vitioque causae ita recedam, non ut id me defugere appareat, sed ut — obruatur.* i. e. recedam quidem, ita tamen ut etc. II. 87, 356: *haec ars — habet hanc vim, non ut totum aliquid — pariat et procreet, verum ut ea — educet atque confirmet.* Div. in Caecil. 1, 3: *venisse tempus aiebant, non iam ut commoda sua, sed ut vitam — totius provinciae defenderem.* Divers. V. 15, 4: *itaque sic literis utor —, non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguam doloris oblivionem petam.* XV. 6, 2: (causa) *hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos, sed tamen — minime aspernandus esse videatur.* Simile

exemplum de Or. II. 22, 90. commemoravit Muellerus. Sed alia sunt quae Zumptius collegit ad Verr. Accus. III. 76, 178.

apud Novium] v. ad II. 63, 255.

mirum ni cantem] sententia sic supplenda: *mirum te iudice fuerit, nisi cantem* s. *me non cantare;* quasi id eius sit, qui litem perdidit.

num quid aliud ferret] simile Diogenis Sinopensis apud Laertium laudavit Schuetzius: *πρὸς τὸν ἐντινάξαντα αὐτῷ τὴν δοκὸν εἶτα εἰπόντα, φύλαξαι· πάλιν γάρ με, ἔφη, παίειν μέλλεις;*

280. *deinde mihi neminem dederis*] infelix coniectura Muelleri ad Sextianam p. 35. exstat: *deinde mihi non neminem dederis.* Non vidit coniunctivum paulo leniore significatione quam futurum *non dabis* praeditum pro imperativo esse; *οὐκ ἂν δοίης* s. *οὐ δώσεις* i. e. *μὴ δίδου.*

Scaurus accusaret Rutilium] de his viris v. ad I. 49, 214. et 53, 227. Ex Bruto Ciceroniano 30, 113. discimus Rutilium a Scauro in petendo consulatu superatum ambitus illum postulasse; qua causa cum absolutus esset Scaurus, ipse eandem accusationem in illum retorquendo se ultus est; sed absolutus etiam Rutilius, et iure quidem. In Scaurum enim virtutis simulatorem id crimen cadit, non in Rutilium hominem omnium sanctissimum. Hinc intelligitur quam bellum sit C. Canii dictum. Is videtur idem, qui a Pythio deceptus narratur Off. III. 14, 58.

in eius tabulis ostenderet] de tabulis accepti et expensi v. ad II. 23, 97. „Scaurus literas, quas repererat in tabulis Rutilii, ad suspicionem criminis interpretabatur, quod istud obscuris notis Rutilius scripsisset a sequestribus et divisoribus ceterisque campestribus operis divisam per tribus pecuniam Rutilii fide sumptam. Rutilius dicebat ante factum fuisse, sed postea in tabulas relatum et in commentariis rationum domesticarum caput illud esse perscriptum serius.“ *Turnebus.*

LXX. 281. *discrepantia*] id est quae componuntur, tanquam similia sint, cum sint dissimillima. Fit inde figura illi, quae *praeter exspectationem* dicitur, affinis. Talia aliqua apud Germanos in proverbii usum cesserunt; velut cum de

muliére dicitur *pulchram quidem non esse, sed stultam*, quasi defectus ille sic sarciatur. Hoc dictum etiam Quintilianus retulit VI. 3, 84.

cum obiurgavit Albius Granium] locus hic interpretes valde torsit. Igitur Ernestus facete dictum excidisse putabat ut lacunae signum poneret post *iudicatum*, in quo Schuetzius cum secutus est. Orellius *et* ante *valde* uncinis inclusit. Sed id iure defendunt Muell. et Henr., ut cum sequenti *neque* coniungendum esse dicant, cuius relationis inter illas particulas exempla attulerint Beierus ad Off. I. 21, 72. et ad III. 4, 20. item Elberlingius Obss. crit. ad Caes. p. 112. Praeterea ex *Albio* sine ulla necessitate *Albucium* Orellius secundum Schuetzii et Beieri coniecturam fecit. Sed *Albium Granius* necessario correximus cum propter librorum vestigia, tum quod illa obiurgatio rectius in notam illam Granii festivitatem cadit, tum maxime, quod omnino fieri non potuit, ut Granius Crasso et Scaevolarum familiae addictissimus tabulis suis Scaevolam impugnari pateretur. Postulare enim tabulas adversarii ius erat, aliorum si in iudicio proferrenter, voluntate testis factum esse par est. His mutatis sententiam recte intelligemus secundum Pearcii explicationem: „Albucius Scaevolam (Augurem) de repetundis accusavit, ut dicit Cicero in Bruto 26, 102.; ad probanda vero ea, quae Scaevolae obiecerat, Granii (lege *Albii*) tabulas protulit. Scaevola iudicum sententiis absolutus est; Granii (lege *Albii*) igitur tabulas falsas fuisse iisdem sententiis iudicatum est. Albius (lege *Granius*) igitur quidam ex iis, qui aderant, obiurgavit Granium (lege *Albium*), qui et gauderet Scaevolam absolutum esse et non videret contra suas tabulas iudicatum esse.“ Addere debuit id iudicium turpe fuisse Albio, qui falsas tabulas in sanctissimum hominem Scaevolam fabricatus esse iudicaretur.

ab Albucio] id est *quod Albucio prodesset*, v. Handii Tursell. I. p. 55. Is locum de Or. I. 13, 55., ut ibi significavimus, perperam videtur interpretari, sed aptiora exempla comparat cum aliorum tum Ciceronis Cluent. 34, 93. Inv. II. 48, 143. Rosc. Am. 30, 85. 36, 104. Cf. Intpp. ad

Rosc. l. c. et Buechnerum p. 259. — *T. Albucius* Graece doctus (Brut. 34, 131. de Or. III. 43, 171.) ex praetura cum Sardiniam obtinuisset a C. Caesare Strabone reus repetundarum factus damnatusque Athenas concessit. Ante idem Scaevolae crimen intentare ausus erat; v. Hist. Eloq. R. p. LXXIII. intpp. ad Cic. Scaur. p. 202. Beier.

mulsum] οἰνόμελι ex vino novo et melle decocto fiebat: v. Columellam XII. 41. ibique intpp.

283. *reo Bestiae*] *L. Calpurnius Bestia* homo optimatibus acceptissimus, quod P. Laenatem C. Gracchi vi pulsum rogatione restituerat (Cic. Brut. 34, 128) consul pecunia corruptus cum Iugurtha pacem fecit (Sall. Iug. 27 sqq.). Qua de re anno sequente rogatione Mamilia cum aliis postulatus a C. Memmio et damnatus est (Sall. Iug. 40 sqq. cf. Cic. Brut. l. c.). Scaurus Bestiae legatus fuerat. *Phrygionis* nomen a negotio in proprium degeneravit; enotavit ex hoc loco Nonius p. 3. Merc.

284. *de lege Thoria*] hunc in tribunatu agrum publicum vitiosa et inutili lege vectigali levasse auctor est Cicero in Bruto 36, 136. Huic opponitur Appiani auctoritas B. Civ. I. 27., qui impositum ab eo vectigal affirmet; quanquam, qui *Borius* apud hunc vocabatur, emendatione demum *Thorius* factus est. *Lucilius* ille qui sit ignoratur: v. comm. crit. Bakii explicationem *Lucilii pecus* plebem dici putantis, cui vectigal agri publici lege Thoria concederetur, non intelligo. Nec magis probari potest Ciceronem errore memoriae Lucilium dixisse qui Thorius fuerit, quod uterque *Balbi* cognomen habuerit.

285. *Scipionis illius*] *P. Cornelii Scipionis Nasicae Serapionis*, consulis a. 616. cum D. Bruto Callaico. De hoc T. Gracchi interfectore satis nota omnia. Post annum, ut invidiae populari subtraheretur, specie legationis in Asiam ablegatus Pergami mortuus est. V. Cic. p. Flacco 31, 75. Val. Max. V. 3, 1. Cic. Rp. I. 3. *M. Fulvius Flaccus* post Ti. Gracchi mortem triumvir agris dandis cum C. Graccho et C. Carbone creatus plebem seditiosis contionibus concitavit (Liv. epit. 59. Plut. C. Graccho 10. Appian. B. Civ.

I. 19). In consulatu (a. 629.) cum seditiosas leges ferret, a senatu eas impedituro Massiliensibus adversus Salluvios Gallos auxilio missus est devictisque iis gentibus triumphavit. (Val. Max. IX. 5, 1. Liv. ep. 60.). Romam reversus una cum C. Graccho occisus est a. 633.

qui C. Gracchum perculit] miror hic vitium nuper defensorem non reperisse. *Perpulit* et *perculit* confunduntur de Or. I. 10, 40. *pertulit* et *perculit* praeter nostrum locum etiam p. Milone 24, 64. p. Sulla 16, 46. Inprimis autem saepe commutantur in libris *perculsus* (et *percussus*, aliquanto rarius, ut saepe tamen fiat, *perculit* et *percussit*, reliquae verbi partes vix unquam. Multi sunt interpretes scriptorum in hac re: v. Drakenborch. ad Liv. III. 30, 5. XXV. 9, 11. XXXV. 27, 16. Bentleius ad Hor. epod. XI. 2.; sed in constituendo discrimine *percutiendi* et *percellendi* admodum vacillant. Burmanni et Drakenborchii, deinde Bentleii et Bremii rationes, quarum postremam ipse sequitur, exposuit Kritzius ad Sall. Catil. p. 33., quem non magis probo, quam Ernesti dicta ad Tac. Ann. I. 12. et 28. Suet. Tib. 11. Cortii ad Lucan. I. 486. VII. 468. Sall. Iug. p. 610. Matthiae ad Cic. Deiot. 6, 17. Zumptii ad Verr. Accus. III. 57, 132. De corpore quidem utrumque, quamvis longe saepius *percutere* dici contra veterem doctrinam satis demonstravit Bentleius l. c. Cum autem significatus transfertur ad res cogitatas, quam vim *moralem* dicere solemus (ad animum ea non semper refertur, sed etiam ad facta res gestas condicionem et habitum rerum) hoc discrimen esse existimo, ut *percutere* sit ἐμπαίειν, κινεῖν, deque primo rei animum afficientis et moventis impetu dicatur; qui impetus cum durat vel altius penetrat aut propter vehementiam aut propter consequentia, *percellere* ponitur. Igitur *probabilitate percuti animi* dicuntur Tusc. V. 11, 33., cum probabilis res quasi in oculos incurrere videtur; *cogitatione percuti* Mil. 29, 79. cum cogitatio repente ingruens perterrefacit; *imagines* mnemonicae *animum percutiunt* de Or. II. 87, 358, cum impressionem quandam se animo offerentes fecerunt. Ex eodem genere sunt *suspicione percuti*, quae cogitanti sese

obtrudit nolenti Deiot. 6, 17. (male explicat A. Matthiae) Cluent. 38 med.; *literis percuti* Divers. IX. 23., quas quis graviter fert; quin absolute aliquid dicitur *animum percutere*, cum molestam aut terrentem cogitationem suscitat, Cic. Att. IV. 8. Terent. Andr. I. 1, 98. v. Ruhnkenium. Dubitari igitur non potest, quin recte Bentleius animum Horatii *amore gravi percussum* esse voluerit Epod. XI, 2.; dicitur enim incidisse amor in animum et sauciasse veluti telum. Contra *percellere* primum transfertur ita, ut prosternendo profligando pessum dando affine sit et cum illis verbis coniungatur aliquando, quippe cum de homine in exitium dando aut opprimendo dicuntur. Ita legitur de Or. II. 70, 285: *Scipionis, qui Ti. Gracchum perculit* i. e. interfecit. Mil. 21, 57: *Martemque communem, qui saepe spoliantem iam et exsultantem evertit ac perculit.* Marcell. 6, 17: *quos amisimus cives, eos Martis vis perculit.* His cognatum, sed dissimile est tamen Livii illud XL. 40, 1: *quo tantum valent genere pugnae, ut, quacunque parte perculere impetu suo, sustineri nequeant*, i. e. perfregerunt hostium aciem. Altera significatio est, ut aliquis de statu deiici suo, affligi damnatione exsilio contumelia dicatur. Talia sunt de Or. I. 10, 40. ubi Crassus *Carbonem perculisse* i. e. damnasse dicitur; Cael. 32 extr.: *ne — adolescentiam plenam spei maximae non modo non aluisse vos, sed etiam perculisse atque afflixisse videamini.* p. Sextio 67, 140: *ceteri repentina vi perculsi ac tempestate populari per populum tamen ipsum recreati sunt*, i. e. cum aliquando gratia populi excidissent. Tusc. III. 29, 72: *diis immortalibus se facilius satisfacturos, si eorum plaga perculsi afflictos se et stratos fateantur* i. e. graviter afflicti; si legeretur *percussi*, non esset nisi acceptae plagae significatio. Divers. IV. 4, 3: *tanta perturbatio et confusio est rerum, ita perculsa et prostrata foedissimo bello iacent omnia.* i. e. calamitate cladis afflicta. p. Flacco 7 pr: *ut hanc Graeciam, quae iam diu suis consiliis perculsa et afflicta est, omittam.* Catil. II. 1, 2: *se perculsum atque abiectum esse sentit.* Tac. Ann. XIV. 57: *perculso Seneca promptum fuit Rufum Fenium minuere*, i. e. gratia eius perdita. Horum quaedam similia

maxime Sallustiana Kritzius habet ad Sall. Catil. p. 34., sed non peritissime cum tertia verbi significatione confusa. Ea haec est, ut graviter aliquis commoveri et quasi exanimari metu sollicitudine terrore mentem angente dicatur. Verr. Accus. III. 57, 132: *haec te vox non perculit? non perturbavit?* Non optime interpretatur Zumptius. Mil. 24, 64: *quae* (crimina) *quemvis etiam mediocrium delictorum conscientia perculissent*, id est afflixissent graviter; *percussissent* significaret crimina conscientiam ante actorum refricatura fuisse. In hoc genere omnium clarissimum exemplum Mur. 24, 49: *quam turbam* (Sullanorum ad Catilinam confluentium) *dissimillimo ex genere distinguebant homines perculsi Sullani temporis calamitate* i. e. propter Sullanorum temporum clades gravissimo metu pleni. Si scripsisset *percussi*, sensus nullus exiret; sed exiret aptissimus, quamvis longe diversus, si scripsisset *percussi Sullani temporis memoria*. Hoc enim significat visis illis veteranis latrocinantium habitu in Catilinae castra se conferentibus calamitosi temporis recordationem in animum rediisse. Igitur *metu terrore sollicitudine percussus* et *perculsus* dici possunt, sed sensu longe differunt; unde iudicari licet ea, quae Cortius ad Lucanum I. 486. VII. 468. coacervavit.

eiero, iniquus est] de iniquo eierando vide ad 65, 263. Significavit autem Scaevolam reipublicae in Ti. Graccho desertorem omnium se hostem praestitisse, idque sui excusandi causa adiecit, cum propter Scaevolae integritatem omnibus acceptissimam senatus eum iniquum eierari indignaretur. Minus bene Schuetzius de iudice propter severitatem omnibus iniquo viso cogitabat; quod magis in Cassii tristitiam, quam in Scaevolae aequitatem cadit.

Silus] Ernestus C. Sergium Oratam Silum putat esse, qui a. u. 649. quaestor provincialis fuit.

plenus Novius] v. ad 69, 279. „Cum ita dicitur: *Sapiens si algebis*, exspectatur magnum aliquid contra frigus; at praeter exspectationem subiicitur *tremes*, ridicule.“ *Turnebus*. Simile est nescio cuius comici:

ὑμῖν παραινέσαι τι βούλομαι σοφόν·
ἐὰν φαχῆν ἐψῆτε, — μὴ 'πιχεῖν μύρον.

LXXI. 286. *Laelius*] v. ad I. 48, 211. Ceterum hoc Laelii inimicum redarguentis persimile est illi Themistoclis cum Seriphio altercantis.

M. Cincius] a. u. 550. M. Cincius legem tulit, ne quis ob causam orandam pecuniam donumve acciperet, quam legem Q. Fabius Maximus exacta aetate suasit; v. Cic. Cat. 4, 10. Tac. Ann. XI. 5. Festus v. *muneralis*. Contumelia Centonis inest in forma nominis deminutiva; erat enim tribunus Cincius. Illud *ut emas, si uti velis* Turnebus ita explicat: „ducta est haec sententia ab iis, qui, cum nolunt vicinis commodare vasa utenda, respondent: eme, si uti vis; quam ad dona et munera patrociniorum, quibus ditatus erat Cento, traduxit Cincius illius perstringens operam venalem; sese enim ait laturum, ne quis ei quid donet." Hac explicatione nihil profici facile est ad perspiciendum. Nam nec mutuum sumendo Cento ditari potuit nec Cincius legem tulit, ne quis alteri aliquid commodaret mutuareturve. Longe melius Ernestus, quanquam obscure: *ut ea, quae soles pacisci pro causis agendis, dona, quae soles accipere causarum agendarum causa, non posthaec gratis accipias, sed emas.* Quippe *emere* hic significare oportet *redimere*. Qui legem Cinciam violaret, eam licentiam (hoc est illud *si uti velis*) in iudicium adductus multa per legem irrogata redimebat, idque factum iri Cincius Centoni minatur.

287, *censor Lepidus*] *M. Aemilius Lepidus* pontifex Maximus cos. a. 567. censor a. 575. cum M. Fulvio Nobiliore, v. Liv. XL. 45 sqq. Cic. Prov. Coss. 9, 20. *Pyrgensis* non est cognomen sed ab urbe natali datum, ut hominis prosapia significaretur, velut in Bruto 46, 169. et 68, 241. equites Romani diserti Q. et D. Valerii Sorani C. Rusticellus Bononiensis T. Betucius Barrus Asculanus L. Papirius Fregellanus T. Tinca Placentinus L. Octavius Reatinus alii enumerantur populari, non gentili nomine.

289. *imbuendus est — natura quadam*] plane absona est Schuetzii coniectura *induendus*. Etsi enim alienam quis

naturam ipse induere potest, non potest tamen ab alio indui natura quasi veste. Sed *imbui* potest, i. e. assuescere multum tractando. Ita *usu imbutus* dicitur de Or. II. 39, 162. i. e. qui aliquid usu didicit, *οὐδετέρως*, ut Quintiliano XI. 3, 24. *vox imbui consuetudini*, i. e. assuescere. At Bakius corrigit *atque* pro *itaque*, nihil hic ex prioribus consequens proferri affirmans, quod plane contra est, et post scribi vult *his — si sit natura quadam aptus.*

290. *hoc diversorio*] respicit ad illa, quae Antonius dixerat c. 57, 234: *requiescam in Caesaris sermone, ut in aliquo peropportuno diversorio.* Propter hoc dictum etiam nostro loco Schuetzius *in* infersit de coniectura. Sed ut illic praepositio abesse non potest, quod *acquiescere* ibi ita dictum est, ut de iis, qui itinere fessi diversorium intrant, ita hic ea opus non est, cum *hoc sermonis diversorio* absolute dictum habeat pro *tali sermone tuo requiescendi opportunitate oblata.*

in Pomptinum] agrum, paludosum illum et aestate pestilentem.

LXXII. Antonius sermonem resumens pergit argumentis causae et locis percogitatis illud primum iudicandum esse quid causa quaeque boni quid mali habeat; in illo haerendum ornandoque operam dandam, mala s. infirmas partes clam evitandas, interdum etiam molesto adversarii argumento nihil respondendum esse; omnino magis elaborandum causae ne obsis, quam ut prosis (c. 72). Cum a Caesare et Catulo significatum esset Crassum aliquando improbi patroni esse iudicasse clienti nocere, Antonius respondit illum pro ipsius ingenii praestantia, se pro sui mediocritate locutum; exsequiturque fusius quibus modis causae noceatur (c. 73—75). Deinde de *disponendis* argumentis agit. Leviora enim plane removenda; docendo certis locis operam dandam, conciliandi autem et permovendi iudicis munus per totam orationem aequabiliter tuendum esse. Igitur saepe post narrationem permovendi causa degrediendum esse, vel nostris argumentis positis aut contrariis refutatis aut utroque loco. Firmissima autem argumenta prima et ultima poni placere,

infirmiora media esse; de exordio se quidem postremo cogitare. Nam accuratum verbis sententiisque et causae proprium esse debere, idque tota demum perpensa recte intelligi. (c. 76—78). Fontes exordiorum aut a reorum aut adversariorum persona aut ex re ipsa repeti. Iam narrationem non tam brevem, quam distinctam et festivam requiri, dum omnino narratione utendum sit; post poni causam debere et videri quid veniat in controversiam, sequi argumenta probandi aut refellendi (c. 79—81, 332).

292. *mea autem ratio haec esse in dicendo solet*] similis adverbiascentis dicti locus est in Rosciana 5, 11: *hanc quaestionem te praetore de manifestis maleficiis quotidianoque sanguine haud remissius sperant futuram.* Exspectes *hanc de manifestis maleficiis — quaestionem.* Verr. Accus. III. 26, 64: *tot homines nocentes et improbos accusatos et vestra et superiorum memoria scitis esse.* Pis. 8, 17: *cui nimis videtur senatus in conservanda patria fuisse crudelis.* Att. I. 19, 1: *nullam a me epistolam ad te — sine argumento et sententia pervenire.* Livius XXII. 42, 9: *maioris partis sententia ad nobilitandas clade Romana Cannas urgente fato profecti sunt.* XXXIV. 52, 3: *senatus extra urbem Quinctio ad res gestas edisserendas datus est.* XLIV. 2, 1: *eo et C. Marcius praetor a Chalcide classe accepta venit.*

293. *summa denique*] id est universe ut dicamus, summa est, sive ut breviter illud complectamur, in quo tota res sita est, haec summa est. In enumerandis cum sententiae membris tum rebus singulis *denique* principem locum tenet, nisi aliquod vocabulum vim et sonum sententiae in se recipit, ut hoc praeponendum sit. p. Fonteio 10: *omnes legati — omnes equites Romani — omnes negotiatores — denique omnes — socii P. R.* p. Caecina 18, 52: *denique imperium domesticum nullum erit.* 25, 71: *non tabulae falsae, non testis improbus, denique nimia ista — potentia.* Cluent. 2 pr.: *dominetur in concionibus, iaceat in iudiciis, valeat in opinionibus — vehementes habeat repentinos impetus; — denique illa definitio — retineatur.* Rull. II. 6: *dari vobis nihil, condonari certis hominibus omnia; ostentari — agros, eripi etiam libertatem;*

privatorum pecunias augeri, publicas exhauriri; denique etc. Etiam sic principem sibi locum deposcit, cum rem post alias factam infert. Phil. IX. 17, 35: *denique usi liberalitate Antonii milites imperatorem reliquerunt.* Sed plena omnia exemplorum sunt. Sonus autem est in alio vocabulo, etiam particula, cum ea saepius in coniunctarum sententiarum principio iteratur per anaphorae figuram. *Non denique* Quinct. 22 pr. Verr. Act. I. 15, 47. Cael. 14, 34. Rab. Perd. 1, 2. Catil. II. 1, 1. et saepius. de Or. I. 28, 127. *quid denique* H. 11, 46. *ii denique* Sull. 8, 25. Legg. II. 30, 97. *quantam denique* Div. in Caecil. 13, 42. Arch. 6, 13. *nulla denique* Verr. Act. I. 15, 43. *aut denique* Accus. I. 39, 101. *quod denique* II. 21, 5. *qua denique* Caecin. 25, 71. *si denique* Cluent. 2 extr. Flacc. 38, 96. Balb. 17, 40. Prov. Coss. 18, 43. Mil. 2, 4. *hoc denique* Arch. 2, 3. *quos denique* Catil. IV. 7, 16. *qui denique* 8, 17. Rp. I. 17. II. 26. *ne denique* Sull. 15, 43. *tantum denique* Q. Cic. de Pet. Cons. 3, 10. *ut denique* 5, 17. Sed etiam extra sententias aut verba membratim cum anaphora cumulata vocabulum aliquod cum sono praeponitur. Legimus Verr. Act. I. 15, 45: *ipse denique Cn. Pompeius.* Accus. II. 3, 9: *hunc denique ipsum pertulissent.* 5, 14: *tota denique Sicilia.* 6, 17: *si cuiquam denique.* IV. 51, 127: *fas denique.* Rull. II. 9 f. *reus denique.* 15 f. *totam denique Asiam.* 36 pr.: *terrarum denique orbem.* Rab. Perd. 4, 13: *tu cuiusquam denique hominis.* 5, 16: *more denique.* Scaur. 43: *ignoscent denique.* Pis. 12, 26: *numerandus est ille annus denique.* Mil. 19, 50: *tota denique.* Phil. I. 1, 2: *pax denique.* XIII. 17, 36: *ipse denique fatetur.* Divers. I. 9, 16: *omnibus denique viribus.* His addi plurima possunt. In eundem censum venit, cum *denique* significat *demum;* quod si ita est, etiam locum huius adverbii necessario occupat, ut p. Caecina 14, 41. Flacc. 36, 91. Planc. 2, 4. 20, 50. Cael. 8, 19. Prov. Coss. 13, 33. 15, 37. Mil. 13, 34. 18, 48. Phil. I. 13, 32. IX. 4, 8. Divers. IX. 20. V. 12, 5. X. 10, 1. XIII. 2, 3. Q. Fr. III. 1. 1, 2. 9, 1. Att. IX. 3, 2. XIV. 13, 1. XVI. 5, 5. Legg. II. 4, 10. Fin. I. 19, 64. III. 22, 76. Tusc. I. 13, 29. 31, 75. Divin. I. 32, 82. Liv. XLII.

14, 1. Sed haec quasi surrepto iure et precario. At legitimum locum in sententia post alia vocabula habet, cum non enumeratis pluribus ultimum comitatur, sed si prioribus consideratis breviter summa additur, ut *breviter* s. *ut verbo dicam*, etiam *ut universe dicam* significet, aut si gradationem infert pro *quin etiam* s. *adeo* (*ja*) dictum, postremo si cum leni irrisione contrarium affertur eius, quod iure exspectaveris, ut reddas *quippe, quod mirere* (nos *am Ende gar*). Ex prima significatione haec sunt: Verr. Acc. II. 51, 127: *fas denique negant esse.* Cluent. 53 med.: *legum denique idcirco omnes servi sumus.* Rull. I. 7 m.: *eum denique nos agrum P. Rullo concessisse.* II. 26 pr.: *perdere iam denique illos agros ratione aliqua velint.* Rab. Perd. 7, 21: *cum denique omnes clarissimi viri cum consulibus essent.* Praecedit enim multorum enumeratio. III. 11, 26: *nihil denique eiusmodi.* Sull. 7, 22: *nullas a me opes P. Sullam, nullam potentiam, nihil denique praeter fidem defensionis exspectare.* 8, 25: *sin te potentia mea, si dominatio, si denique aliquod dictum arrogans aut superbum movet.* Mur. 40, 87: *obiicitur enim contionibus seditiosorum insidiis coniuratorum, telis Catilinae; ad omne denique periculum — opponitur.* Addi possunt Flacc. 14, 33. 38, 96. Sext. 11, 25. 21, 47. Vatin. 14, 34. Pis. 18, 41. Rab. Post. 12, 35. Phil. I. 22, 55. V. 6, 15. Divers. VIII. 11, 4. Ex altera parte ascendendi ad maiora haec brevibus pono. Caecin. 11, 31. Rab. Perd. 1, 2. 7, 21. Catil. II. 1, 1. Sull. 11, 33. Mur. 29, 61. 37, 78. Arch. 9, 22. Planc. 15, 36. Sext. 8, 20. Cael. 20, 47. Prov. Coss. 18, 43. Balb. 5, 12. 8, 21. Mil. 2, 4. 26, 69. Lig. 5, 12. Deiot. 2, 6. Phil. VII. 2, 5. IX. 21, 49. Divers. XII. 15, 2. XIII. 4, 4. XV. 8. Att. I. 20, 7. VII. 11, 4. Legg. II. 17, 42. Tusc. IV. 19, 43. V. 6, 15. Divin. I. 17, 31. Ex tertio genere irrisorio et dissimulationis significante haec sunt. Rosc. Am. 29, 81: *ii denique, qui tum armati dies noctesque concursabant, qui Romae erant assidui, qui omni tempore in praeda et sanguine versabantur Sex. Roscio temporis illius acerbitatem iniquitatemque obiicient.* Verr. Accus. II. 3, 9: *in neminem civitates ante hunc testi-*

monium publice dixerunt; hunc denique ipsum pertulissent, si humano more — peccasset. Est mirantis tanta illos patientia fuisse; nec significat *ut brevi complectar* nec *quin etiam*, sed *quin, quod quis incredibile dicat* (nos *am Ende gar*, gallice *enfin* et *au comble*). Livius XXVIII. 27, 13: *denique ego sim, cuius imperii taedere exercitum minime mirandum sit.*

deducere animos a contraria defensione] hoc non est simpliciter *abducere*, quae vulgata scriptura erat, sed efficere, ut sensim aut clam a contraria defensione avertantur, veluti quis non sentiens a via declinat. Verr. Accus. I. 6, 17: *me magna pecunia a vera accusatione esse deductum* i. e. clam descivisse ab officio propter pecuniam. De Or. II. 83, 340: *nihil enim tam facile quam multitudo a tristitia et saepe ab acerbitate commode et breviter et acute et hilare dicto deducitur.*

294. *ne reiecto quidem scuto*] abiiciunt scuta effuse et sine pudore fugientes, reiiciunt qui post terga gestant, quod abscedentium est et a conspectu hostium abeuntium. V. Intpp. Horatii II. 7, 10. Dicit igitur se ita cedere adversarii argumentis, ut nulla victi species appareat. In eadem plane sententia oratio Antonii dicitur *honeste cedens acriter insequens*, de Or. III. 9, 32. De verbo *consistendi* v. ad II. 49, 200.

LXXIII. 296. *in dicendo — tectissimum*] figura a milite ducta, qui armis et maxime scuto prudenter utitur, ne quam corporis partem hostium telis patefaciat. Cum de consiliis dicitur, apte interpretamur *cautum prudentem providum*. Cic. Deiot. 6, 16: *quis consideratior illo? quis tectior? quis prudentior?* Phil. XIII. 3, 6: *cautioribus utitur consiliis, in posterum providet, est omni ratione tectior.* Quid sit, quod legitur apud alios, *protectior* non intelligo. Huic affinis de mente significatio est, cum *tectus* pro *obscuro* et *dissimulatore verae sententiae* dicitur; nos *verschlossen*. Cic. Att. XIV. 21, 2: *et nosti virum, quam tectus: sed tamen Antonii consilia narrabat.* Hoc a *providi* significatione abesse videbis, si considerabis, postquam quae Balbus dixerit

narrata sunt, haec sequi: *quid quaeris? nihil sinceri.* Rosc. 40, 116: *tecti ad alienos esse possumus.* Or. 42, 146: *ac fortasse alii tectiores; ego semper didicisse prae me tuli;* i. e. alii magis dissimulatores doctrinae sunt. *Obscurus* alias talis vocatur; v. Zumpt. ad Verr. Act. I. 2, 5.; etiam *occultum* Cicero dixit Divers. III. 10, 8. Coniunxit opposita *obscurum* et *intectum* Tacitus Ann. IV. 1. de Seiano: *mox Tiberium variis artibus devinxit adeo, ut obscurum adversus alios sibi uni incautum intectumque efficeret,* i. e. efficeret, ut consilia sua non tegeret. Pro *improvido* dictum putare additum *incautus* et Taciti breviloquentiae studium non patitur. At ubi de factis et re gerenda dicitur, ita interpretor, ut sit *munitus adversus insidias,* cuius loquendi rationis viam aperit Ciceronis dictum p. lege Manil. 24, 70., ubi legitur *pericula facile innocentia tecti repellemus.* Igitur *tectum esse* de oratore dictum interpretor *sicher gehen.* Falsum est, quod Muellerus dicit, in Phil. II. 43 extr. ex opposito dici *apertiorem in dicendo.* Sententiae enim tenor docet *apertum* esse nihil dissimulantem, omnia incautius profitentem. Etiam hoc de Antonio dictum aliis postea verbis Crassus reddit III. 9, 32., *dicendi genus* ei *praemunitum et ex omni parte saeptum* tribuens. Haec non satis reputaverat Stuerenburgius, cum Gruterianae scripturae *rectissimum* patrocinabatur ad Archianam p. 34. Nec id usquam nisi de moribus dicitur.

LXXIV. 299. *disputabam*] longe lectiorem, quam restitui, scripturam non ita defendam, ut dicam spectari Antonii paulo ante prolatam de officio oratoris sententiam; oportebat enim *dicebam* s. *loquebar* dici, non *disputabam.* Sed *disputabam* est *adhuc disputabam;* hoc enim dicit: *in quibus explicandis huc usque versabar, ea omnia ex mea mediocritate deprompta erant.*

Themistocles] idem de hoc viro traditur Acad. II. 1, 2. Fin. II. 32, 104: *Themistocles, cum ei Simonides (an quis alius?) artem memoriae polliceretur: oblivionis, inquit, mallem. Nam memini etiam quae nolo, oblivisci non possum quae volo.* De Simonide v. ad II. 86, 351.

300. *oblivisci posse potius*] *potius* aliquando comparativis et verbo *malle* addi constat; cuius rei exempla praeter illud Zumptius in Gr. §. 747. attulit Ciceronis p. Ligario 2, 5. N. D. II. 13, 36., quibus quartum addo p. Balbo 7 extr. Quocirca miror eundem Zumptium ad Verr. Accus. II. 66, 160. tam severum fuisse in formula *maxime remotissimus*, quam cum similibus secundum Ruhnkenium ad Vell. II. 27. tanquam sordes obsoletas a scriptorum nitore seiungendam diceret. Damnabit igitur etiam *maxime gravissimum* Liv. XLI. 23, 6. et *perdifficillimum* Liv. XL. 21, 23. et *praealtissimum* Apulei Metam. VIII. p. 168., ut *magis suspensiorem animum* auctoris de B. Afr. 48, 3. taceam. Horum ea, quae *potius* aut *maxime* non habent, sane dura sunt et minus probanda; illa non item, quod in *potius* iam annotavit Augustus Matthiae ad Ligar. 2, 5. Nusquam enim *potius* cum comparativo colligandum esse ex loco apparet, quem tueri solet; iungendum enim semper est cum alio vocabulo nec significat alterum altero superari sed plane tolli et everti. Cum Cic. N. D. l. c. dixit *nec vero — non sit deterior mundi potius, quam humana conditio*, coniunguntur *mundi potius*, *κόσμου μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου φύσις*, et hoc dicitur, hominis naturam cum mundi natura comparatam eam esse, quae perfecta potius et mendo carens videatur. De Or. l. c. *oblivisci potius* coniunguntur et sententia est Themistoclem adeo non cupivisse omnium meminisse, ut contra oblivisci maluerit. Ita de ceteris exemplis iudicari potest. Lambinus locum modo tractatum emendatione adiuturus rem non intellexerat. Ne *maxime* quidem *remotissimus* et *gravissimus* *ταυτόλογα* sunt, sed *maxime* est *praecipue* s. *prae ceteris*, et *remotissimum* etiam *valde remotum* dici posse ab omnibus, puto, conceditur.

Themistocli] v. explicationes ad I. 19, 88. Mox verba *neque illa — neglegenda est* Nonius habet v. *timor* p. 228.

302. *responso aut rogato*] sane *rogatum*, *τὸ ἐρώτημα* praeter hunc locum non legitur. Sed videtur, quod Madvigius apud Henrichsenum scribit, simili loco tutum praestari Verr. V. 53, 139.; ubi cum legatur *promisso nostro ac*

recepto, non magis *receptum* substantive dictum alibi ostendi potest, sed aliorum participiorum ea vi praeditorum naturam sequitur. Idem Madvigius similia exempla indicavit Cic. Sull. 26, 72. quo *factum* et *commissum* copulantur, item de Or. II. 15, 64., *praecepta* et *admonita*. Nuperrimus vulgaris scripturae patronus ἀγραμμάτευτος ante omnia docere debuisset *rogatu* aliud quid significare, quam *aliquo rogante*, s. postquam rogatus fueris, ut *iussu monitu vocatu*.

occidit] eleganti translatione de *perdendo* dicitur, quod verbum Granius posuit apud Ciceronem de Or. II. 70, 282. Idem simili figura *iugulandi* verbo reddidit Plinius Epp. IV. 9. Sed exempla Ciceroniana huius verbi Verr. Accus. II. 26. Cluent. 26. Att. I. 16., quae Gronovius contulit ad Ter. Eun. III. 1, 27., diversa sunt; non dicitur enim in illis *reus* iugulari a *patrono*. Ceterum non *reum* solum, sed etiam *se* occidit patronus, cum causam tam inepte agit, ut de numero dicentium eximendus videatur.

LXXV. 303. *castris ac sua praesidia*] *in hostium castris* versari cum elegantissima figura id dicitur, quod proprie *tractare id, quod malum est in causa*; id enim adversarium iuvat, sicut castra exercitum. Pervenuste Cicero *sese in Epicuri castra* ait *coniecisse* Divers. IX. 20., quod alias *alicuius castra sequi* dicitur, quia totum se philosophiae tractandae perdita re publica dediderat; iubebat enim ille sapienti a civitate gerenda otium esse. *Sua praesidia dimittere* dicuntur qui causae firmandae argumentis uti nesciunt; quibus contrarium faciunt qui *in praesidio suo consistunt*, quod legitur c. 72, 294.

304. *homines caros*] de hoc hyperbato explicui ad I. 10, 39.

305. *quod ministratorem peteres*] haec nemo recte intellexit. „*Ministrator* is fuit, qui in causis advocato (hoc falsum de advocato, E.) sive patrono solebat subiicere ea, quae pro reo dicenda essent. Sic in or. p. Flacco c. 22: *hic mihi Maeandrius quasi ministrator aderat subiiciens quid in suos cives civitatemque, si vellem, dicerem.*“ *Pearcius.* Obscure loquitur, etsi fortasse verum vidit. Ne Henrichseno

quidem liquebat de alione an de Antonio haec dicerentur. Et hic quidem significari nullo modo potest, cum quia nomen *adversarii* in eum rectius cadit, qui contra aliquem dicit, quam in eum, cuius ille causam agit (is erat Norbanus), tum quia lentitudo et patientia non est eum obiurgare, qui nobis male dixerit; denique quia sic graviter conviciaretur Sulpicio Antonius, cum statim addat qui sibi male dicat petulantem aut plane insanum videri. *Ministrator* testis est, a cuius testimonio Antonius argumenta sumpserat. His conviciari quantum mali saepe faciat modo dictum est. Certe autem est aequi animi signum, cum ab adversario petimus, ut in nos potius quam in hominem innoxium invehatur. — Sequentia *ex quo etiam illud assequor* etc. hinc enotavit Nonius v. *petulans* p. 162.; paulo praecedentia *in quo — existimor* v. *male audiam* p. 142.

LXXVI. 307. *dicendi natura*] *dicendi genus natura praescriptum*, ut legebatur, non est, cum quis materiem dicendi apte disponit; semper ea locutio *verba* spectat, non *argumenti* inveniendi et ordinandi artem. *Dicendi* est *dictionis*, ἡ φύσις τοῦ λέγειν, quippe ὡς ῥήτορα δεῖ: *natura dicendi* est igitur natura artificii oratorii. De hoc gerundii usu explicuimus ad II. 19, 78. Hinc existimari poterit de Bakii coniectura *dicendi rerum natura*.

308. *multa, quae in dicendo profutura*] iniuria Schuetzius illud *multa* delevit. Haec enim sententia est: *non argumenta — modo, sed in universum multa occurrunt, quae in causa dicenda prosint*. Prosunt enim non argumenta sola, sed etiam digressiones ioca commiserationes, denique omnia, quibus iudex doceatur delectetur permoveatur.

309. *expendere*] apte interpretes priores Aristotelis verba contulerunt Rhet. III. 17, 15: ὕστερον δὲ λέγοντα πρῶτον τὰ πρὸς τὸν ἐναντίον λόγον λεκτέον λύοντα καὶ ἀντισυλλογιζόμενον, καὶ μάλιστα, ἂν εὐδοκιμηκότα ᾖ· ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπον προδιαβεβλημένον οὐ δέχεται ἡ ψυχή; τὸν αὐτὸν τρόπον οὐδὲ λόγον, ἐὰν ὁ ἐναντίος εὖ δοκῇ εἰρηκέναι. δεῖ οὖν χώραν ποιεῖν ἐν τῷ ἀκροατῇ τῷ μέλλοντι λόγῳ. ἔσται δὲ, ἂν ἀνέλῃς· διὸ ἢ πρὸς πάντα

ἢ τὰ μέγιστα ἢ τὰ εὐδοκιμοῦντα ἢ τὰ εὐέλεγκτα μαχεσάμενον οὕτω τὰ αὐτοῦ πιστὰ ποιητέον. Magnus igitur antiquitatis praeceptor contraria argumenta ante, quam quis aggrediatur ad sua probanda, refutari voluit.

LXXVII. 311. *et si nihil docent*] verum videtur *si*. Multis librorum locis *si* pro *et si* atque *etiam si* dictum exstat, in editionibus, quae circumferuntur, obliteratum est. Legitur tamen apud Ciceronem in Quinctiana 10: *si maxime velim*. 19: *si maxime deberetur*. Rosc. Am. 32, 91: *si cuperent*. 36, 102: *si dissimulare omnes cuperent*. Verr. Accus. IV. 51, 115: *si cuplamus*. In his libris id non intestatum est I. 38, 172. III. 4, 14. 25, 98. Iam Ruhnkenius ad Vell. II. 41. p. 215. de ea particulae vi annotavit, etsi in illo ipso loco explicando errat.

312. *re narrata et exposita*] haec duo non significant idem. Narratur, cum res quo modo gesta sit disseritur, exponitur, cum narrationi adiiciuntur quae ad recte iudicanda narrata auditorem quasi manu ducunt. Haec non prohibent, quo minus aliquando *exponere* pro *narrando* dici potuerit.

causae sunt ad agendum et ad ornandum gravissimae] ad commendandam scripturam *augendum* quomodo recte Pearcius conferre potuerit de Or. II. 19, 80., ubi legitur: *alii iubent, ante quam peroretur, ornandi aut augendi causa degredi*, non magis intelligo, quam quo modo vir perspicacissimus Henrichsenus id probare sua assensione potuerit. Non quid aliquando dictum sit, sed aptumne id ad sententiam sit spectari oportebat. *Causa ad augendum gravissima* quaenam sit non intelligo. Ne *aptissima* quidem recte diceretur; non esset enim nisi ornatus capax, quod statim additur: ornat enim maxime *amplificatio*, αὔξησις ῥητορική. Sed id noluisse dicere Ciceronem proxima ostendunt. Recte enim causa *plenissima* dicitur ad ornandi negotium, sed non *gravissima*. At cogitatione compone causam ad *agendum* gravem, ad *ornandum* plenam, et videbis illud de rebus, hoc de verbis dici, in quibus coniunctis vis oratoria elucescit.

313. *plures adhibent patronos*] de hoc more, quem graviter vituperat Cicero in Bruto 57, 207., vide dicta ad I, 53, 229.

314. *in oratore optimus*] etsi plures interdum patroni a reis adhibebantur, in nulla tamen lingua *in oratore* partitive dici potest pro *ex oratoribus* s. *ex oratorum numero*, ut iniuria sana omnia pronuntiasse videatur Orellius comparans Graecum ἐν τῷ ἀεὶ ῥήτορι, quod ipsum hic non dici potuit, sed τῶν ἀεὶ ῥητόρων. *In oratoribus* de coniectura Schuetzius, quod rectius diceretur *ex oratoribus*; Muellerus *oratorum*, Madvigius *orator*, vitiosum ab iis illatum ratus, qui utrobique eandem loquendi rationem desiderarent. Non sane hi improbabiliter; longe tamen lenius videtur *in orando* i. e. in dicendo, quod quam facile in vulgatam scripturam corrumpi potuerit incurrit in oculos. Bakius explicare conatur *in oratore deligendo*, bona sententia, sed quae in verbis minime insit. Quo modo enim talia mente subaudiri possunt?

315. *aut commune*] qui *atque commune* probarunt nec differre *vulgare* et *commune* recordati sunt nec artis scriptorum satis memores fuerunt. *Commune* enim primum illud exordium dicitur, quod in adversarii causam non minus bene, quam in nostram convenit, *vulgare* autem, quod in plures causas accommodari potest: v. Scriptorem Herennianum I. 7, 11. Cic. Inv. I. 18, 26. Quintilianum IV. 1, 71., quo loco plurima eiusdem scriptoris de eo vocabulo exempla collegit Spaldingius. Sed dubitari potest num ea vi vocabulum hic praeditum sit. Nam, quod ignorabat Ernestus in lex. technol. lat. rhet. p. 70., illud ipsum, quod τεχνικῶς *vulgare*, aliquando *commune* vocatur. Praeluditur huic significationi, cum praecepta orationum iudicialium suasionum laudationum *communia* dicuntur c. 81, 333, cf. Inv. I. 53, 100. Plane proprie ad hunc modum positum legitur de Or. II. 78, 319: *apparebit eas* (res in principio orationis tractandas) *non modo non esse communis nec in alias causas posse transferri, sed penitus ex ea causa, quae tum agatur, effloruisse.* Is locus illi, quem tractamus explicando a Cicerone sic scriptus videtur,

Hanc igitur vim vocabuli hic agnoscentes *vulgare* interpretabimur tritum et de trivio, quod quivis unus reperire possit. In argumentorum vitiis cum *vulgari* etiam *commune* recensetur a Quintiliano V. 13, 34: *argumentum dubium pro necessario, controversum pro confesso, commune pluribus pro proprio, vulgare supervacuum serius constitutum contra fidem.*

LXXVIII. *principia autem dicendi*] exordiorum praecepta exponit Quintilianus IV. 1., cuius disputata digna sunt, quae cum Ciceronianis conferantur; Aristoteles autem Rhet. III. 14.

316. *equidem*] de forma adverbii copiose disputavit Kritz. ad Sall. Catil. p. 248.

Philippum] v. ad II. 54, 220. Dictum Philippi ex Cicerone enotavit Nonius p. 92 Merc. Significabat autem se a prooemio plane imparatum aggredi ad dicendum. Illi, unde simile de brachio concalefaciendo ducebat, gladiatores sunt, qui ante pugnam decretoriam et rudibus pugnabant et hastis iactandis non vulnerum, sed artis ostendendae causa operam dabant: et hoc quidem ludicri genus eorum in primis erat, qui Samnites dicebantur ab armatura: v. c. 80, 325. Ovid. A. Am. III. 515 et 589. Seneca ep. 117, 25.

317. *est spectandum*] si *exspectandum* codicum plerorumque verum esset, dici oportebat *in oratione fieri*. Sed prava scriptura fluxit ex compendio *ė spectandum*, quod cum ὑφ' ἓν legissent librarii maxime Itali saepe *x* in *s* abisse recordati *exspectandum* fecerunt ex *espectandum*: v. Comm. Cr. ad I. 27, 125. *Orationem* sane male interpretatur Ernestus *partem orationis*, quippe exordium, cum tamen gladiatorii certaminis non initium sed totus decursus cum oratione conferatur. De tota autem oratione intelligi non posse videtur Bakio, cum delectatio et magis sit umbratilis, quam forensis eloquentiae, et delectare certe unum tantum de tribus muneribus, quae oratori imponantur; requiri igitur virtutem necessario fusam per totum orationis corpus, eamque fortasse *elegantiam* videri posse. Sed praetervidit vir doctus *vim* illam, quacum delectatio oratione quaesita com-

ponatur, non esse oratoriam δεινότητα, sed vim armorum vulnerum et necis plenam. Nam oratio animos vehementia sua commovens delectatione quadam minime caret; recte igitur illi opponitur.

319. *reperietur — sumetur*] haec ad *principii* vocabulum referenda restituimus, a qua sententia iam Henrichsenus non fuerat alienus. Sed etiam in sequentibus codices secuti sumus, ut scriberemus *depromptae — eas — communis*. Nam non principia modo, sed etiam res in principio tractandae ex intima defensione depromptae nec cum aliis causis communes dici recte possunt. Quod si de principiis cogitasset Cicero, non dixisset *ita et momenti*, sed *et momenti*, ut hoc sententiae membrum colligaretur cum priore *sic et facile reperietur*, a qua verborum formandorum ratione descivit propter *rerum* principio comprehensarum mentionem illatam. De suspecto verbo *effloruisse* dixi in Comm. Crit.

LXXIX. 320. *ab ipsa re*] similia praecipit Quintilianus, iudicem enim sine prooemio satis aliquando esse paratum, IV. 1, 72. In quo Aristotelem secutus est, qui apud bonos iudices prooemio opus esse negat. Rhet. III. 14, 8: δεῖ δὲ μὴ λανθάνειν — ὅτι τὰ τοιαῦτα πρὸς φαῦλον ἀκροατήν· ἐπεὶ, ἂν μὴ τοιοῦτος ᾖ, οὐδὲν δεῖ προοιμίου. Hoc decretum ille respicit etiam XII. 20, 52. De prooemio in causa exigua non necessario Aristoteles l. c. 14, 6: τὸ μὲν οὖν ἀναγκαιότατον ἔργον τοῦ προοιμίου καὶ ἴδιον τοῦτο δηλῶσαι τί ἐστι τὸ τέλος, οὗ ἕνεκα ὁ λόγος. διόπερ ἂν δῆλον ᾖ καὶ μικρὸν τὸ πρᾶγμα, οὐ χρηστέον προοιμίῳ.

321. *aut ex adversario*] cum his conspirat Quintiliani doctrina IV. 1, 6.; sed ut addat etiam ab actore interdum posse prooemii materiam duci.

322. *si nefanda*] *infandus* Ciceroni rarum est nec dicitur nisi de abominando propter turpitudinem, velut *corpus impurum et infandum* in Sextiana 55, 116. est Gabinii consulis propter obscenam mollitiem infamis; de nefario et scelesto non dicitur. Id autem hic significari totius sententiae ratio flagitat.

323. *faciliora † etiam in principiis*] locum duobus modis corruptum esse persuasum habeo. Nam primum quid sibi vult *etiam*? Id, si contra Graecorum decretum diceret in exsequenda oratione facilius quam in principiis iudicem benevolum et attentum reddi, aptissimum esset; nunc Graecorum doctorum sententiam in eo improbat, quod hoc non tam totius orationis quam prooemii munus esse dixerint, sed probat eatenus, quod facilius ei muneri ab exordiente satis fieri possit. Igitur inter se opposita sunt *non principiorum magis propria, quam reliquarum partium, faciliora autem in principiis*. Itaque *autem* pro *etiam* scribendum puto. Deinde quid est hoc: *dociles magis initiis esse possunt*? Pro exordio *initium* non dicitur; sin quis *initium* intelligat *dicendi, τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου*, non video cur nec singulari numero nec, si pluralis placebat, praepositione *in* scriptor sit usus. Igitur ab interpolatore additum puto, qui praegressum *in principiis* suo invento elegantius reddere voluerit, et uncinis inclusi. Perapte autem Cicero dixit, cum omnia exspectent, attentissimos *esse*, maxime dociles *esse posse*. Cum enim orator dicendi initium facit, attentus etiam inimicus est, sed doceri se non semper patitur. Ceterum Cicero praeceptum de auditore per totam orationem attento faciendo, ut tamen id in principio facilius sit, ab Aristotele sumpsit, qui Rhet. III. 14, 6. haec habet: *ἔτι δὲ τὸ προσεκτικοὺς ποιεῖν πάντων τῶν μερῶν κοινόν, ἐὰν δέῃ· πανταχοῦ γὰρ ἀνιᾶσι μᾶλλον, ἢ ἀρχόμενοι. διὸ γέλοιον ἐν ἀρχῇ τάττειν, ὅτε μάλιστα πάντες προσέχοντες ἀκροῶνται.*

LXXX. 325. *connexum autem ita sit*] Quintil. IV. 1, 1: *quod principium latine vel exordium dicitur, maiore quadam ratione Graeci videntur προσίμιον nominasse. — Nam sive propterea, quod οἶμη cantus est et citharoedi pauca illa, quae, antequam legitimum certamen inchoent, emerendi favoris gratia canunt, prooemium cognominaverunt, oratores quoque ea, quae, priusquam causam exordiantur, ad conciliandos sibi iudicum animos praeloquuntur, eadem appellatione signarunt: sive* etc. Cf. Aristotelis Rhet. III. 14, 1. De apto a prooemio ad ipsum corpus orationis transitu

v. Quintil. IV. 1, 76., qui ad haec Ciceronis sine dubio commentatus est.

ut Samnitium] Livius IX. 40: *Campani ab superbia et odio Samnitium gladiatores, quod spectaculum inter epulas erat, eo ornatu* (quo Samnites devicti a Romanis erant usi) *armarunt Samnitiumque nomine compellarunt.* Hoc gladiatorum genus etiam III. 23, 86. commemoratur, idemque spectant *primae* illae quorundam gladiatorum *hastae*, quae speciei magis quam pugnae iactari dicuntur c. 78, 316.

326. *quod breviter iubent*] etiam haec de brevitate narrationis non nimia secundum Aristotelem decrevit Cicero. V. Rhet. III. 16, 4: *γελοίως τὴν διήγησίν φασι δεῖν εἶναι ταχεῖαν. — δεῖ γὰρ μὴ μακρῶς διηγεῖσθαι, ὥσπερ οὐδὲ προοιμιάζεσθαι μακρῶς, οὐδὲ τὰς πίστεις λέγειν· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθά ἐστι τὸ εὖ ἢ τῷ ταχὺ ἢ τῷ συντόμως, ἀλλά τῷ μετρίως· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λέγειν ὅσα δηλώσει τὸ πρᾶγμα ἢ ὅσα ποιήσει ὑπολαβεῖν γεγονέναι ἢ βεβλαφέναι ἢ ἠδικηκέναι ἢ τηλικαῦτα, ἡλίκα βούλει.* Narrationis praecepta etiam Quintilianus Ciceroni similia dat IV. 2, 31 sqq. et in brevius coartata ipse Cicero iterat Top. 26., quem locum Quintilianus respicit, et Partt. Or. 9.

327. *videlicet*] quantum haec nostra scriptura virtute vulgatam superet vix opus est dicere. *Videlicet* non est *videre licet*, sed *vide, licet*; *ἰδέ, ἔξεστι*: non est exemplo afferendo constitutum, quem ad modum *ut*, sed rei probandae provocando ad eius ipsius iudicium, cum quo quis loquitur. *Videlicet illa quam longa est narratio* significat: *quippe ut intelligas me recte dicere, ipse vide quam sit longa narratio*, sive ut brevius dicamus, *quippe quam longa narratio est.* Leguntur illa apud Terentium in Andria I. 1, 24.; sequentia *effertur, imus* etc. versibus 90. et 101.; horumque etiam Quintilianus memor fuit IV. 2, 41. Principium narrationis obversatum esse Ciceroni, cum scriberet Archianae c. 3, 4., probabilis admodum suspicio est Stuerenburgii p. 38.

328. *interpuncta*] similibus illustravit Ruhnkenius ad Vell. p. 52.

si † constituitur] coniectura Lambini et Heusingeri *consistitur* mihi longe dubitabilior et legibus sermonis minus etiam conveniens videtur, quam librorum scriptura. Sane dici potest *narratio percurri*, id est festinanter absolvi, sed non dicitur *consisti narratio*. Igitur *consistitur* absolute dictum esse necesse est pro *aliquando aliis interponendis mora progrediendi fit*. At rursum *percurri* absolute dici, quod sic fieri oporteret, non potest, sed addi oportet quid percurratur. Neutrum igitur verbum cum altero apte coniungitur. Sed cum videam proprie dici *agmen* s. *exercitum constituere*, id est gradum sistere iubere, etiam tralate dici putaverim *narrationem constituere*, id est in aliqua re narranda morari; etsi eius significationis exemplum alterum non habeo.

329. *erit autem perspicua narratio*] pluribus haec, sed manifesto Ciceronis illa respiciens, exsequitur Quintilianus IV. 2, 36. Quod idem §. 14. cum Cicerone pugnare videtur, cum hic unum narrandi locum esse iudicat, ille plures narrationes concedit institui posse, id facile tollitur, quod Cicero unam eandemque rem non plus saepius narrari iubet, Quintilianus autem in non nullis causis plura variis locis exponi posse dicit, quem ad modum etiam Cicero fecit in Cluentiana: cf. Quintil. l. c. §. 85.

LXXXI. 330. *si nota res*] Arist. Rhet. III. 16, 3: *δεῖ δὲ τοὺς μὲν γνωρίμους ἀναμιμνήσκειν. διὸ οἱ πολλοὶ οὐδὲν δέονται διηγήσεως. οἷον εἰ θέλεις Ἀχιλλέα ἐπαινεῖν· ἴσασι γὰρ πάντες τὰς πράξεις· ἀλλα χρῆσθαι αὐταῖς δεῖ. ἐὰν δὲ Κριτίαν, δεῖ· οὐ γὰρ πολλοὶ ἴσασι.*

331. *ut causa ponatur*] id est ut proponatur quomodo causam orator a iudice considerari velit, sive quomodo id iudicari velit, quod causam faciat. *Causam facere* quid sit vide II. 30, 132; hoc enim idem est, quod *in controversiam venire* statim dixit Cicero.

332. *rebus augendis*] de amplificatione oratoria haec Aristoteles III. 17, 3., etsi, ut Graecorum mos ferebat, iudiciali generi nihil tribuit: *ἐν δὲ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς τοπολύ, ὅτι καλὰ καὶ ὠφέλιμα, ἡ αὔξησις ἔσται. τὰ γὰρ*

πράγματα δεῖ πιστεύεσθαι. ὀλιγάκις γὰρ καὶ τούτων ἀποδείξεις φέρουσιν, ἐὰν ἄπιστα ᾖ, ἢ ἐὰν ἄλλος αἰτίαν ἔχῃ.

332. *inflammando iudice*] intelligi negat Bakius quo modo res inflammando aut mitigando iudice augeantur; qua de re *iudice* excludi vult; quid enim sit *rem inflammare* disci ex c. 52, 209. Amplificatio oratoria ne cogitari quidem potest, nisi iudicum animos aut incitandos aut mitigandos spectat, prout aut lenes fuerint, cum iratos orator velit, aut irati, cum lenes.

LXXXII. In orationibus *deliberativis*, quae in senatu habeantur, quia prudens collegium sit, multo apparatu opus non esse; sed vim oratoris maxime in contionibus perspici. His autem vel utilitatem vel dignitatem defendi, hanc quidem optime ita, ut utilitas ex ea fluere dicatur. Sed ut iudices quid fieri possit aut non possit, nosse oportere rem publicam et mores civium, quibus movendis et incitandis maxime profici, ut tamen acclamatio populi adversa fugienda sit, cuius excitandae sedandaeque fontes ostenduntur (c. 82. 83.) *Laudationum* genus et simplicius esse ad tractandum et saepe non oratorium, ut funebres orationes. Tractanda autem et fortunae bona modice tolerata et virtutes esse; harum maxime probari quae generi humano fructuosae habeantur, factorum autem quae suscepta videantur sine emolumento et praemio. (c. 84. 85.)

333. *ingenii ostentationis*] scriptor Herennianus II. 30, 47: *facta enim et dedita opera comparata oratio videbitur esse aut artifici significandi aut ingeni venditandi aut memoriae ostentandae causa.* Cic. Divin. in Caecil. 11, 36: *nam cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingeni atque eloquentiae longe molestissima.* Quintilianus XI. 1, 15: *in primis igitur omnis sui vitiosa iactatio est, eloquentiae tamen in oratore praecipue.* In ea re non semel reprehensus est ab invidis Cicero, etsi is utique maior rerum gestarum quam eloquentiae fuit iactator, quae vera sententia Quintiliani est l. c. §. 17.

334. *nihil est optabilius, quam dignitas*] in hoc placito Ciceronem sequitur contrariae sententiae patronos reprehen-

dens Quintilianus III. 8, 1. Uterque pendet ab Aristotele Rhet. I. 6, 1: *ἐπεὶ δὲ πρόκειται τῷ συμβουλεύοντι σκοπὸς τὸ συμφέρον — τὸ δὲ συμφέρον ἀγαθόν. ληπτέον ἂν στοιχεῖα περὶ ἀγαθοῦ καὶ συμφέροντος ἁπλῶς. ἔστω δὴ ἀγαθόν, ὃ ἂν αὐτὸ ἑαυτοῦ ἕνεκα ᾖ αἱρετόν.*

337. *caput est nosse rem publicam*] *μέγιστον δὲ καὶ κυριώτατον ἁπάντων πρὸς τὸ δύνασθαι πείθειν καὶ καλῶς συμβουλεύειν τὰς πολιτείας ἁπάσας λαβεῖν καὶ τὰ ἑκάστης ἤθη καὶ νόμιμα καὶ συμφέροντα διελεῖν. πείθονται γὰρ ἅπαντες τῷ συμφέροντι. συμφέρει δὲ τὸ σῴζον τὴν πόλιν.* Aristoteles Rhet. I. 8, 1.

LXXXIII. 338. *tibicen sine tibiis*] contionem cum scena Cicero etiam in Laelio contulit 26, 97: *quod si in scena, id est in contione, in qua rebus fictis et adumbratis loci plurimum est, tamen verum valet — quid in amicitia fieri oportet* etc. Recte haec Gernhardus contra eos defendit, qui oratoris cum histrione comparationem quaererent. Omnis enim dictio probabilis et ad popularem assensum accommodata rebus fictis et adumbratis abundat, quod in amicorum candore et sincero animo longe secus est. In primis autem huc facit locus Bruti 51, 192., quo postquam orationem debere assensum vulgi movere et Demosthenem a concione relictum ne verbum quidem facturum fuisse pluribus exsecutus est, haec addit: *ut, si tibiae inflatae non referant sonum, abiiciendas eas sibi tibicen putet: sic oratori populi aures tanquam tibiae sunt.*

339. *admonitio, quasi lenior obiurgatio*] „qualis est in Ciceronis oratione p. Rabirio Perd. 6.“ *Mueller.* Sed quod is exemplum ex contione P. Africani affert ex Velleio II. 4., cum verba gravissima et paene convicii similia habeat, idoneum non est.

si audierint, probaturos] Demosthenem respiciens Cicero loquitur. Apud hunc enim propter libertatem dicendi adversae acclamationi saepe expositum nihil usitatius est, quam post deprecationem nota illa formula *καί μοι θορυβήσητε μηδέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι* prolatam inferri sperandae ex consilio dato utilitatis mentionem.

340. *celeritas*] Schuetzii suspicio *hilaritas* redarguitur loco simillimo 54, 220.

LXXXIV. 341. *laudationum*] de loquendi genere dixi ad I. 27, 118.

quibus in foro utimur] quippe in causis iudicialibus, in quibus aut inter agendum aliquando aut in testimonio dicendo locus daretur ad laudem certorum hominum exspatiandi. Talis erat Crassi consulis pro Caepione oratio, quam non brevem, ut laudationem, sed sane brevem, si oratio existimetur, Cicero appellat in Bruto 44, 162. Hoc genus apud Romanos aliquam cum actuoso s. πραγματικῷ societatem habuisse, cum a Graecis Aristotele et Theophrasto a πραγματείᾳ plane segregetur, iure dicit Quintilianus III. 7, 1 sqq. cf. Aristot. Rhet. p. 1358 B. 1367 A. ed. Bekker.

ad orationis laudem] *oratoris laudem* rectius dici Ernestus putabat. Sed nihil prohibet, quo minus illud interpretemur ita, concionem funebrem ad eam laudem i. e. *virtutem*, quae praecipue spectatur in oratione, accommodatam non esse. Placida enim est et ad delectandum fortasse, sed nec ad docendi subtilitatem nec, quod caput est, ad animorum movendorum vehementiam accommodata.

Q. Tuberoni] Cicero Bruto 31, 117: *quoniam Stoicorum est facta mentio, Q. Aelius Tubero fuit illo tempore L. Pauli nepos, nullo in oratorum numero, sed vita severus et congruens cum ea disciplina, quam colebat, paulo etiam durior — —; sed ut vita, sic oratione durus incultus horridus. Itaque honoribus maiorum respondere non potuit. Fuit autem constans civis et fortis et in primis Graccho molestus, quod indicat Gracchi in eum oratio. Sunt etiam in Gracchum Tuberonis.* Cf. de Or. III. 23, 87. Muren. 36, 75. ibique Matth. Beier. ad Cic. Lael. p. 165. Val. Max. VII. 5, 1., quos locos indicavit Henrichsenus. Orationum aliis scriptarum ex genere laudativo exemplum prostat praeter hoc Laelianum Ciceronis Q. Fr. III. 8., de deliberativo autem suspicio erat C. Persii oratione usum C. Fannium cos. a. 632: cf. de Or. III. 47, 183. Brut. 26, 99. Sed iudicialibus aliorum orationibus soli Graeci usi: cf. Quintil. III. 8, 50.

velut nosmet ipsi] qui *vel* ex prioribus male repetitum censentes uncis clauserunt, ut Or. Henr., *ut* videntur pro particula finali habuisse. Sed etiam sic ineptiret scriptor. Quid enim? Num Romanorum nemo laudationem recte scribere potuit, nisi ab Antonio eius artis regulas didicisset? *Velut* dictum cum figura anaphora et cum coniunctivo potentiali; ponuntur enim duo de usu laudationum exempla; alterum Tuberonis Africanum Laelii oratione laudantis, alterum, si quis eorum, qui colloquio assunt, in eam necessitatem adducatur. Illud rei factae, hoc eius est, quae fieri certe possit, quae causa est modi in verbo mutati. Anaphoram autem minime semper in sententia gravi et vehemente, sed etiam leviore poni, exempla permulta docent, quae in tractando loco adverbii *denique* posui ad II. 72, 273.; docet etiam illud, quod §. 342. legitur: *non fuisse insolentem* etc.

343. *alia est alia*] deinceps poni duo *alia* non potuerunt secundum legem parisosis, quae, cum usitatissima sit, tamen non videtur satis nosci: ne vocabula plane eadem, sed similia iuxta poni videantur. Qua de causa cum fit iteratio vocabuli, non eadem forma utrobique, sed paulo mutata opus est: ut *alius aliud, alter alterius* et similia recte dicantur, sed hic cum formae scriptura pares vix pronuntiando differant, separari eas oportuit.

LXXXV. 346. *gratissima autem laus*] Aristoteles Rhet. II. 4, 5: *καὶ τοὺς πεποιηκότας εὖ φιλοῦσιν ἢ αὐτοὺς ἢ ὧν κήδονται. ἢ εἰ μεγάλα ἢ εἰ προθύμως ἢ ἐν τοιούτοις καιροῖς καὶ αὐτῶν ἕνεκα, ἢ οὓς ἂν οἴωνται βούλεσθαι ποιεῖν εὖ.*

347. *decreta virtutis praemia*] genitivus recte habet, etsi minime pro dativo dictus est. Is casus enim a verbo semper pendet, alter cum nomine proxime coniungendus est. De Or. III. 27, 104: *omnibus iis locis, quos ad fidem orationis faciendam adhiberi dixit Antonius.* Iniuria hoc suspectum fuit viris doctis. *Oratio* ea quae oratione proferuntur significat, argumentum orationis, ut *λόγος* saepe *τὰ ἐν λόγῳ λεγόμενα.* Igitur non dissimile est, etsi affirmat Henrichsenus, illud ex Acad. II. 7, 19: *dum aspectus fidem faciat sui iudicii* i. e. ut

suo iudicio credatur. Via ac ratio genitivi ex his exemplis intelligitur. N. D. III. 17, 43: *earum* (Nympharum) *templa sunt publice vota et dedicata* i. e. templa vota et dedicata exstant. Legg. II. 11, 28: *quarum omnium Romae dedicata publice templa sunt.* Verr. Accus. IV. 28, 64: *cum audissent simulacrum Iovis Optimi Maximi dedicatum.*

349. *insignite*] Ernestus interpretatur *satis accommodate ad eius personam, ut agnosci et ab improbis discerni possit.* Schuetzius cum praegresso *proprie* componit dicens qui aliquem *proprie* laudet, eum laudes suas ex ipsis illius moribus haurire; qui *insignite* vituperet, eum sic vituperare, ut hominis vera ac propria vitia tangi auditores intelligant. Neuter recte, nec ut veram et propriam vocabulum vim intelligas. *Insignitus* cum primum de corpore dictum esset, ut eum significaret, qui aliquas notas deformitates gereret, velut Plautus insignitos pueros enumerat *varos valgos pactos compernes* Mil. Glor. III. 1, 127., unde etiam *insignita* in corpore cum livoribus ex percussione componuntur, velut prurigines et scabies genarum apud Plin. H. N. XXVII.: efficitur, ut *insignite* translatum significet *expressis in re quasi imagine signis*, maxime deformitatem sive vitiosum quid notantibus. Ita dixit Livius VIII. 13. *insignite exprobare consuli vitium*, id est cum cura expressis in exprobratione vitiis, et Cicero p. Quinctio 23. *insignite improbus*, id est quasi notis improbitatis inustis. Clarum est igitur *insignite* minime esse id quod *proprie*. Laudamus aliquem *proprie*, cum suis eum laudibus extollimus nec quid earum reticentes nec alienarum affingentes: id igitur materiem laudis spectat; *insignite* vituperamus, cum gravibus et manifestis verbis quasi signis vitia nudamus: hoc igitur forma et habitu orationis continetur. Vocabulum *insignite* hinc enotavit Nonius p. 130. Merc.

LXXXVI. Denique Antonius locum de *memoria* explicat. Et postquam artis memorialis historiam et usum paucis enarravit, iuvari memoriam dicit maxime sensu oculorum, qui sit acerrimus omnium; petendas igitur ab hoc maxime sensu rerum imagines hisque collocandis et disponendis quasi quibusdam locis opus esse; pluribus autem

et magis variis ad verba, quam ad res memoria retinendas (c. 86 — 88, 360).

351. *Simonidi illi Ceo*] Simonides Leoprepis filius Iulide insulae Cei urbe natus ol. LVI s. fere 556 a. C. v. Suid. in v. Niebuhr. ad Cic. Rp. II. 10. p. 235. Mos. inter poëtas elegiacos clarus et aliis etiam rebus doctissimus cum Hipparcho Atheniensium tyranno Pausania Lacedaemonio et Hierone Syracusarum rege multum versatus esse dicitur (v. Platonem Hipparch. p. 228. C. Aelian. V. H. VIII. 2. Wyttenb. ad Plut. cons. ad Apoll. p. 715. Cic. l. c.) Memoriae artem ab eo prolatam ut in re tam antiqua cum aliqua dubitatione existimant: v. Cic. de Or. II. 87, 357. Quintil. XI. 2, 11. Morgenstern. de arte vett. mnemonica P. I. edita Dorpati a. 1805. Haec ab Henrichseno sumpsimus. De artis memoriae praeceptis agunt etiam Script. Herenn. III. 16 sqq. et Quintilianus l. c. ne is quidem historiae de Simonide et Scopa immemor.

352. *dimidium*] tertiam partem minime certus auctor Phaedrus dicit IV. 24, 11. Carpunt Simonidis avaritiam Athenaeus XIV. 56. C. D. Aelianus l. c. IX. 1. alii; verum de more illo accepta mercede victores carmine laudandi etiam Pindarus auctor est nec in eo quicquam inest vituperatione dignum.

354. *locis pro cera*] Script. Herenn. III. 17, 30: *loci cerae aut chartae simillimi sunt, imagines literis, dispositio et collocatio imaginum scripturae, pronuntiatio lectioni.* cf. eundem c. 18, 31. Hunc Ciceronis locum descripsit in suos usus convertens Quintilianus XI. 2, 21.

LXXXVII. 355. *unde discas*] id est *reum*. Ab hoc enim orator causam discit: quod si fecerit, multo melius eam aget, quam ille ipse, a quo didicerit, acturus esset: v. de Or. I. 14, 61 sqq. in primis 15, 65. Quintil. II. 21, 16.

cui responderint] vitiosum *quid responderint* ab illis profectum est, qui *quid* priore et sequente membro dictum videntes de sententia securi essent. Ineptissimum est autem in ea re magni quid quaerere, ut orator ea meminisse debeat, quae ipse dixerit; quin non meminisse hardi potius

et stulti putandum est. At illud praesentis memoriae est in actionis aestu recordari *cui argumento responsum vel adhuc respondendum sit*; facile enim adversarii oratio, dum singulis audiendis intentus longius labare cogitando, evolat et vel responso dignissima memoria excidunt.

357. *animis affigi nostris*] plerorumque scriptorum lectio *effingi* improbanda est, cum *animo effingi* non videantur nisi cogitationes dici posse, quae subnatae quasi evolvantur et excolantur ad certae cuiusdam formae speciem, ne rudes et obscurae maneant. Ita Cicero paulo ante dixit c. 86, 354: *ea, quae memoria tenere vellent, effingenda animo atque in his locis collocanda*; quod si significaret *animo infigenda*, admirabiliter ineptiens Cicero diceret quae quis memoria tenere vellet, ea prius esse memoriae mandanda. Sed hoc dicit, quae quis memoria conservaturus sit, eorum quasi vivam imaginem in animo gignendam. Igitur hoc loco *affigi* dicuntur res animis, id est *imprimi*; quo vi etsi semel dictum Ciceroni videbitur, cum et *figere* usitatissimum sit et ipsum *affigere* Quintiliano perpetuo Ciceronis aemulo in deliciis, non videtur de scriptura dubitari posse. V. Quintil. I. 7, 3. XI. 2, 18.

358. *locis est utendum multis*] hanc sententiam Quintilianus a Cicerone sumpsit XI. 2, 22. De *illustribus* locis aliquantum differt doctrina scriptoris Herenniani, qui l. c. c. 19, 32. nec nimis illustres nec vehementer obscuros locos esse debere decreverit. De *modicis intervallis* idem consentit l. c. paulo plus minusve pedum tricenum postulans; unde quamvis minime imbuti hac doctrina cognoscimus totam artem memoriae veris ac certis locis, non cogitatis, fuisse astrictam, ut orator v. c. Romanus fori Capitolii aliisve urbis villarum domuum regionibus et partibus affigeret ea, quae memoriae suae mandaturus esset. Imagines *agentes* sunt δραστικαί, ἐναργεῖς, quae facile et alte quasi penetrant in animum, igitur *actuosae*, *efficaces*, non *in aliqua actione constitutae*, quod placebat Schuetzio. Eo sensu *orator agens* vocatur in Bruto 92, 316. Pearcianae olim suspicioni *aliquid agentibus* firmandae nec illud scriptoris Herenniani ad-

vocari potest, qui III. 22, 37. *aliquid notum agentes* imagines posuit, in quo *agere* plane alia vi dictum est, nec Quintilianus XI. 2, 22. apud quem vitiosa scriptura dudum correcta est.

LXXXVIII. 359. *multa enim sunt*] „dicit Antonius multa verba, ut adverbia praepositiones etc., similitudine nulla significari posse; si igitur eorum meminisse velimus, necesse esse in promptu habere quam plurimas quasi arbitrarias imagines, quae, quamvis nihil simile habeant, longo tamen usu perceptae ea verba, quibus opus est, ob oculos nostros ponant. Hanc autem veram esse interpretationem confirmant verba Quintiliani XI. 2, 25: *mitto, quod quaedam nullis simulacris significari possunt, ut certe coniunctiones. Habeamus enim sane, ut qui notis scribunt, certas imagines omnium et loca scilicet infinita, per quae verba, quot sunt in quinque contra Verrem secundae actionis libris, explicentur, ut meminerimus omnium quasi depositorum: nonne impediri quoque eorum, quae quis* (sic scribendum videtur, E.) *dicit, decursum necesse est duplici memoriae cura?*“ *Pearcius.* Ex postremis improbari Quintiliano ea videmus, quae placent Antonio Ciceroniano, cum dicit §. 360: *neque verum est, quod ab inertibus dicitur, opprimi memoriam imaginum pondere et obscurari etiam id, quod per se natura tenere potuisset.* Haec doctorum dissensio etiam ex eo clarescit, quod statim post Charmadae et Metrodori mentio a Quintiliano infertur, quibus id ascribit, quod in Ciceronis decretis minus ipsi probandum videbatur. Sic Bakii coniectura *muta enim sunt verba* ingeniosa quidem, sed certo fundamento destituta reperietur; certe quae comparat, *χωφὰ ἔπη* Sophoclis et Pindari, ab hac re aliena sunt. Nec conciliari illa cum *articulis* potest, quae non membra, sed membrorum vincula significare manifestum est. Non magis probari altera eiusdem viri docti suspicio potest *eaque formari* pro *quae f.*; ne scilicet *quae* referatur ad proximum *membra*. Sed talia usitatissima sunt et facile vitantur cum recte pronuntiando tum attente legendo. *Memoriam rerum personis singulis bene positis notare* explico *notabilem facere* i. e. animo infigere. Sic non opus videtur Bakii tertia coniectura *earum singulas personis bene*

positis notare. Quidni *omnes*? Dubitat etiam de illo, quod praecessit, *verborum memoriam maiore imaginum varietate distinguendam esse*, quae, si quid aliud, sanissima sunt.

360. *Charmadam*] v. explicationes ad I. 11, 45. *Metrodorus* cognomen traxit a Scepso Mysiae urbe. Rhetor ille et philosophus Academiae placita secutus fuit (v. de Or. III. 20, 75.), de cuius memoria et arte memoriae exponunt Cicero Tusc. I. 24, 59. Quintilianus X. 6, 4. XI. 2, 26. Plinius H. N. VII. 24., quorum nomina prioribus interpretibus debentur.

361. *illud quidem certe*] *illud quidem* delenda censuit Ernestus subinde eorum, quae non omnibus paginis tererentur, hostis; *quidem* abiiciebat Schuetzius; pessime *illum quidem* coniiciebat Muellerus. Nemo horum recordatus est significationis, qua pronomen firmandae cum quadam vi (ἐμφατικῶς) sententiae constitutum est, et in adverbiorum *utique* s. *sane* ditionem nostri quidem sermonis usu incurrit. Cic. Tusc. I. 3, 6: *libri — scripti — ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis.* 11, 22: *Democritum magnum illum quidem virum.* III. 5, 11: *Graeci volunt illi quidem, sed parum valent verbo.* 16, 35: *tarda illa quidem medicina, sed tamen magna.* IV. 8, 17: *aemulatio dupliciter illa quidem dicitur.* 28, 60: *perturbatio — abluatur illa quidem.* Fat. 19: *visum obiectum imprimet illud quidem — speciem.* Fin. IV. 16, 43: *hi autem ponunt illi quidem prima naturae.* V. 5, 12: *cuius* (Nicomachi) *accurate scripti de moribus libri dicuntur illi quidem esse Aristotelis.* Legg. I. 21, 54: *vir iste fuit ille quidem prudens.* Divers. XII. 30, 8: *o hominem semper illum quidem aptum, nunc vero etiam suavem.* Off. II. 6, 9: *quae sordidissima illa quidem est ratio.* Brut. 37, 140: *latine loqui — est illud quidem in magna laude ponendum.* Lael. 18, 66: *tristitia autem et in omni re severitas habet illa quidem gravitatem.* 19, 68: *novitates autem — non sunt illae quidem repudiandae.* Horum partem occuparunt Wopkensius Lectt. Tull. I. 13. p. 106. ed. Hand. Beier. ad Cic. Off. I. 17, 60. 27, 95. III. 9, 39. Goer. ad Acad. II. 15, 47.

LXXXIX. Epilogus libri. Gratiis pro se et ceteris, qui aderant, actis Catulus ab Antonio quaerit quo modo

a se impetrasset, ut tam longo sermoni indulgeret. Is autem Crasso sese excusationem adimere voluisse respondet; omnes enim recusandi muneris causas sibi maiores etiam quam Crasso fuisse. Hic non nullis deinde ultro citroque ad sermonis suavitatem iactatis provinciam de elocutione et actione dicendi se suscepturum profitetur (c. 89. 90.).

364. *invitius*] enotavit Nonius in v. p. 130. Mercer.

consularem — et censorium] Crassus natus a. 614. cos. 659. censor 662. triennio minor Antonio fuit nato a. 611. consule 655. censore 657., ut recte dicitur in Bruto 43, 161. Quod hic *quadriennio* minor Crassus dicitur, et augendae suae causae ab Antonio dicitur et secundum morem magis quidem Graecis quam Romanis receptum, ut annus, a quo inde quid profectum est, in computando ipse quoque numeretur.

quae ego sero] „ita saepe per pronomen relativum refutatio a Cicerone adiungitur: vide Matth. ad or. p. Roscio Am. 37, 105. et Madvig. Epist. ad Orell. p. 86.“ *Henrichsen.*

subsicivis operis] „h. e. iis, quae tempore a gravioribus vel publicis negotiis relicto fiunt. Cf. Cic. Phil. II. 8, 20: *me nec rei publicae nec amicis unquam defuisse et tamen omni genere monumentorum meorum perfecisse operis subsicivis, ut meae vigiliae — nomini Romano laudis aliquid afferrent.* Sic *subsicivum studium* Gell. XIII. 24. ipsumque *tempus subsicivum* Plin. Epp. III. 15. Gell. XVIII. 10. vel *tempora subsiciva* (Cic. Legg. I. 4, 13. Plin. H. N. praef. *subsiciva temporum* Quintil. I. 12, 13.), quod quasi *subsecatur* et subtrahitur gravioribus et legitimis negotiis et in alias res obiter impenditur.“ *Henrichsen.* Alii a *succidendo* ducunt et *succisivum* scribi iubent: v. Harless. ad Cellar. Orthogr. p. 364. Spalding. ad Quintil. l. c. et praef. vol. I. p. LXXX. Putant enim vocabulum *succidaneus* et origine et significatione esse affine; quod posterius totum secus est. *Subsicivus* i litera scriptum *insiciae* et *prosiciarum* similitudine et Isidori auctoritate Origg. XV. 13. tutum est legiturque in rescripto Domitiani n. 3118. p. 36. t. II. inscr. Orelli, et in titulo apud Gruterum p. 1081. n. 2., quem emendatiorem edidit Graevius: ut de librorum scriptorum documentis taceam.

XC. 365. *qui puer in forum venerim*] C. Carbonem annos unum et viginti natus accusavit; v. ad I. 26, 121. et Hist. Eloq. R. p. LXXI.

367. *opus hoc censorium est*] „hoc est factum, in quo notando censoris munus versatur, factum nota censoria dignum. Gell. XIV. 12: *si quis agrum suum passus fuerat sordescere — non id sine poena fuit, sed opus erat censorium censoresque aerarium faciebant;* et Varro apud eundem XIV. 7: *opus censorium fecisse existimatos, per quos eo tempore* (ante exortum aut post occidentem solem) *senatus consultum factum esset.*" *Henrichsen.* Est haec significatio deflexa a prima vocabuli vi, qua *munus* s. *negotium* dicitur, cui quis faciendo aut natura aut cultu aut dignitate aut magistratu gerendo constitutus intentusve est. Cave enim credas ipsum peccantis factum a censore castigandum *opus censorium* dictum est. Verba sic ordinanda sunt: *hoc est opus censorium* i. e. in ea re coërcenda castigandaque censor opus suum facit; sic etiam *id committere* non significat *delinquere quod censor coërceat,* sed *committere, ut censori causa operis faciendi detur.* Plura de *opere censorio* dederunt Casaubonus et Ernestus ad Sueton. Caes. 41., sed causam significandi non sane enucleate prodiderunt.

quam homini censorio conveniat] praestantissimam Stephani et Lambini scripturam nemo profecto sequi gravatus esset, si de librorum scriptura constitisset, iureque Orellius iudicavit in vulgata interpretis manum agnosci videri, dum constaret illam non esse docti coniecturam. Haec suspicio cognitis copiis Lagomarsinianis evanuit. Profecto vulgaris scripturae sententia tam turpiter inurbana est, ut Crassum graviter offensura fuerit, praesertim cum adolescens de sene et honorato loquatur.

M. TULLI CICERONIS

DE ORATORE

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

1. Prooemium libri primis quatuor capitibus continetur. Summa eius in laudanda oratorum clarissimorum eloquentia versatur, id quod maxime perspicitur considerando c. 4, 16.; quo loco lectores suos cavere iubet Cicero, ne iciuniorem Antonium pleniorem Crassum fuisse credant, quam a se inducantur; utrumque enim suo genere summum fuisse. Et ad fidem huius rei faciendam ex Crassi et Philippi consulis altercatione verba illius in defendenda senatus auctoritate gravissima et vehementissima apponit. Ab his admirandis et deplorandae mortis tanti viri et praedicandae deorum in eo benevolentiae causam sumit, quod foedissimae rei publicae stragi opportune ereptus sit.

2. *extremo ludorum scenicorum die*] de hac colloquii occasione expositum ad I. 7, 24., de Philippo et ibi et ad II. 54, 220. Muellerus tacite ascivit Talaei sententiam ludos Romanos eosdem dictos esse *scenicos*, quod prodirent actores tragici et comici; quippe Romanorum mentio facta erat I. 7, 24. At certum est ludos Romanos multo ante scenicos institutos celebrari solitos et antiquitus quidem solis cursibus circensibus. His luxu increbescente cetera ludorum genera adiecta. Etiam hic ex verbis Ciceronis effici videtur scenicos ludorum finem fecisse.

vocatu Drusi] „Varro in epistola ad Oppianum apud Gellium XIX. 7. docet qui fuerint, per quos more maiorum senatus haberi soleret, eosque nominat dictatorem consulem praetores tribunos plebi interregem praefectum urbi; neque alii praeter hos ius fuisse dixit facere senatus consultum; quotiensque usu venisset, ut omnes isti magistratus eodem tempore Romae essent, tum quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior aliis esset, ei potissimum senatus consulendi ius fuisse. Tribunis quidem adeo adversus consulis voluntatem licuisse senatum cogere multis exemplis constat, idque ius Dionysius X. 31. primum L. Icilium tr. pl. a. u. 298. sibi sumpsisse dicit.“ *Henrichsen.* Illud de Philippi vel audacia vel libertate, quod alium sibi senatum videndum esse dixerit, paulo mutatum narrat Valerius Maximus VI. 2, 2. Habet etiam Crassi dictum negantis illum sibi consulem esse, cui ipse senator non esset.

3. *ut saepe — constare vidi*] sermonem non satis ex lege grammatica constantem defendit anacolutho Augustus Matthiae comm. de anacol. in Wolfii Anall. lit. II. p. 9., suntque eius haec verba: „*sic esse tum iudicatum* pro *sic est tum iudicatum*, sed haec ex enuntiatione secundaria *constare vidi* suspendit.“ Similis anacoluthi exempla Henrichsenus affert Rp. I. 37. p. 152 Mr. et Off. I. 7, 22., de quo loco conferri potest Beierus p. 50. et Gernhardus excurs. ad Off. p. 449. Quanquam mihi quidem nec *constare vidi* nec *audivi* subaudiendum videtur, sed repetendam potius *constat* ex infinitivo. Quod si non adderetur *omnium consensu*, distinguendum post *saepe* dicerem, et verbis *ut saepe* a tenore sententiae separatis sic componenda sequentia: *constare vidi sic esse tum iudicatum*. Ut nunc est, aliquid iners et supervacaneum in sententiam inferremus.

cuius ordinis — patrimonium dignitatis] de his genitivis explicui ad I. 51, 219. Quanquam longe facillime hic duo genitivi defenduntur: cum quod *dignitas* epexegesin quandam *patrimonii* continet, dicitur enim senatus patrimonium, quod est dignitas s. dignitate constat, tum propter plurima duobus genitivis interposita.

4. *pigneribusque ablatis*] Gellius XIX. 7. ex Varronis epistola ad Oppianum haec habet: *de pignore quoque capiendo disserit deque multa dicenda senatori, qui, cum in senatum venire deberet, non adesset.* „Senatores aliique, qui magistratibus maioribus, si adesse iussi erant, non parebant, vel qui horum magistratuum dignitatem negligebant, pignoribus captis et multa coërcebantur, quod ita intelligendum videtur, ut primum quidem pignora eius, qui magistratui dicto audiens non fuisset, ablata fuisse credamus, deinde causa cognita multam ei irrogatam eaque soluta (interdum etiam iussu populi remissa, Liv. XXXVII. 51.) pignus redditum, non soluta concisum vel, ut alii volunt, venditum fuisse. V. Cic. Phil. I. 5, 12. Legg. III. 4, 11. Liv. III. 38. XLIII. 16. Plin. epp. IV. 29. Suet. Iul. 17. ibique intpp." *Henrichsen.*

cum sibi illum consulem] Valerius Maximus VI. 2, 2. lictorem a Philippo in Crassum immissum et ab hoc reiectum narrat. Verba Crassi apponit tanquam acriter dicti exemplum Quintilianus VIII. 3, 89. et alio consilio iterum XI. 1, 37.

L. Crassum] praenomen addi debuit, ut iam ante nos Henrichsenius fecit. Non patitur enim optimae aetatis consuetudo omitti, cum quis se cum dignitatis quodam sensu aut alios honoris causa appellat; qua re magistratuum maxime nominibus haeret. Non igitur male de hac re sensit Goerenzius Acad. II. 25, 80. Cum Brutum quamvis familiarem honoraret libro mittendo, Cicero dixit sese *M. Bruto negare roganti noluisse* Or. 41, 140. Cum Caecilium Verris olim quaestorem paulo honorificentius alloqueretur, *Q. Caecili* dixit Divin. 6, 20., sed omisit praenomen contemptim eundem tractans 8, 27. 11, 35. Honorifice P. Sullae patronus *Q. Hortensius* appellatur Sull. 2, 6.; propter magistratus, quos gererent, *C. Claudio consule de C. Carbonis* (tribuni) *seditione referente* Legg. III. 19, 42. cf. Sull. 10, 30. Prov. Coss. 8. 9. 10. Sed plena omnia exemplorum. Cum ignobili homine M' Curio compositum nomen Crassi praenomine carere non potuit de Or. II. 32, 140. Addendum

propter hanc legem praenomen *P.* Servilio Phil. XIII. 21, 50. *L.* Lucceio Att. V. 21, 3. quo loco quidem iam ex addito patris nomine (*Lucceius Q. F.*) necessitas corrigendi constat. Clarum igitur est adiiciendum esse, si quando nomen cum alio vel pluribus, quae id indubitate pro se ferunt, pari dignitate coniunctum profertur. *M. Marius Gratidianus* cum *L. Sergio Orata* commemoratur de Or. I. 39, 178.; codd. Lg. omnes praeter 13. *M.* addunt, cuius vulgo omittendi prona occasio erat. Bene scripsit Orellius *C. Cethegus* Catil. III. 3, 6. *C. Cornelio* Sull. 2, 6.; bene Madvigius *Sp. Cassius Sp. Maelius M. Manlius* Phil. II. 34, 87., cum *Maelius* vulgo privaretur praenominis honore. Idem faciendum ob eandem causam omisso *A.* in *A. Atilii Calatini* nomine coniunctum *L. Caecilii Metelli* arguit Cat. M. 15, 61. Male Facciolatus *M. Marcello* pronomen P. et Cn. Scipionibus additum detraxit Off. I. 18, 61. Nec magis ferri possunt *P. Scaevolae et Coruncanio* Legg. II. 21, 52. *Piso — gloriatur se brevi tempore perfecisse, ne A. Gabinius unus omnium nequissimus existimaretur.* Prov. Coss. 5 extr. Illo enim loco scribendum *Ti. Coruncanius*, hoc *Gabinio* adimendum praenomen, qui summis contumeliis a Cicerone in Pisonem dicente affectus perpetuo caret praenomine: v. c. 1. 6. 7. Aliud plane ac diversum est in eadem oratione c. 10: *vos enim, ad quos literas L. Piso de suis rebus non audet mittere; qui Gabinii literas — condemnastis.* Hic enim perfunctorie commemoratur, ille ex provincia proconsul de rebus suis scripserat; nominatur igitur iusto nomine. Apud Livium XXII. 53, 1. aut *Q. Fabius* scribendum, qui cum aliis tribunis militaribus praenomine non destitutis componitur, aut scriptor ignoravit quale fuerit; item corrigendo inferenda *C. Claudius* XXV. 2, 5. *Q. Fulvius Flaccus* XXVI. 10, 1. Hoc quidem loco iunctis nomine et cognomine praenomen abesse minime decebat. Est etiam, ut addatur praenomen, cum aliquis cum insigni indignatione appellatur, cum dicens quasi cavet, ne ille cum alio eiusdem nominis homine confundatur. Sic Cicero dixit: *quis ignorat Achaeos ingentem pecuniam pendere L. Pisoni quotannis?* Prov. Coss. 3 pr. —

Sed omittitur praenomen, primum cum plura eadem dignitate nomina eo carent. Male Ernestus *L. Paulus* scripsit Catil. IV. 10, 21., cum una commemorati Scipio uterque et Pompeius solo nomine appellentur et addita nobilitas victoria de rege Perse parta virum satis designet. Deinde uti eo non decet in allocutione familiari. De Or. II. 30, 130. *L. Crasse* circumferebatur; sustulimus *L.* in alloquendo eo viro nusquam repertum alias nec in meis libris lectum. Pessime Orellius et contra invictam quidem libri Medicei auctoritatem *M. Pomponi* dedit Att. III. 19, 3. Vix verum esse *C. Vellei* N. D. I. 24, 66. sibi persuadebit qui similes locos I. 26, 72 et 74. 35, 98. 39, 108. 40, 111 consideraverit. Porro abstinuerunt praenomine Latini, cum adeo nota hominis memoria est, ut non opus sit accuratius eum designare. Cic. Prov. Coss. 8 med.: *At non Ti. Gracchus — tantam laudem est adeptus, quod tribunus plebis solus ex toto illo collegio L. Scipioni auxilio fuit inimicissimus et ipsius et fratris eius Africani iuravitque in concione se in gratiam non rediisse.* Quanquam in hoc genere res ita est incerta, ut addi et omitti praenomina in levi discrimine sensus potuerint. Velut hoc loco si propter paritatem etiam alteri fratri addidisset *P.*, quis reprehenderet? Sed abest certe, cum quis contemptim aut perfunctorie loquitur. Bene plerique editores *Lucium* a Varganteii senatoris nomine abire iusserunt, addi autem *Quintum* Hortensio consulari et oratori, Sull. 2, 6. Abest etiam, cum quis in alterum iratus invehitur; velut Accus. Verr. I. 30, 77., ubi quid inter *Dolabellam Verremque* et *Cn. Carbonem* iunctim commemoratos intersit sententia docet. Tale est etiam illud notissimum: *Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?* Omnium autem maxime usitatum est, cum idem nomen saepius ponitur oratione necessario ad illud redeunte: cuius rei plus centum exempla ex solis Verrinis peti possunt. Iterare praenomen in tali sententia ineptae diligentiae foret. Quin neglecta etiam paritatis lege omissio pronominis est ubi recte admittitur. Legitur in Rep. I. 19: *placuit Metello et P. Mucio;* apte, cum Q. Metellus Macedonicus

intelligatur Scipionis in re publica gerenda adversarius perpetuus, ut et facile constet quis ille sit, quod in pluribus Muciis non aeque perspicuum erat, et honos viro amico debitus inimico detrahatur. Quam prudenter haec Cicero dispenset et quam elegans etiam in eis, quae parem causam habere videantur, discrimen observet, docebunt orationes p. Roscio Am. 9. Div. in Caecil. 10. Sull. 5. Apud Tacitum autem haec promiscue habentur et ea aetate ne in publicis quidem monumentis observabantur, quod senatus consulta *Hosidio Geta C. Vagellio* et *Volusio P. Cornelio Coss.* facta ostendunt, apud Reinesium Inscr. p. 475. et 476.

II. 5. *secutus est*] post haec verba distinxi. Quae statim sequuntur, *ornatissimis et gravissimis verbis* sic explicanda sunt, ut subaudiatur post ea *et his quidem*; senatus enim gravissimis et ornatissimis verbis sequi non potest, cum ipse nihil loquatur universus, sed singuli senatores sententiam dicentes.

praescriptis] auctoritatum praescriptarum exempla Cicero servavit Divers. VIII. 8, 3., ad quam epistolam commentatus primus eam rem explicuit Manutius. Sic enim dicuntur nomina senatorum, qui scribendo cum affuissent, praeponi senatus consultis solebant. *Auctoritas* enim de sententia senatoria usitatum; non universi modo senatus, sed etiam singulorum. Tacitus Ann. II. 32: *Gallus Asinius et Papius Mutilus et L. Apronius decrevere: quorum auctoritates adulationesque rettuli.*

6. *quam quasi exspectantes*] minime necessaria, immo elegantiae sensus noxia est Schuetzii coniectura *quem*. Solemus enim cum tristi quadam solatii capiendi spe ea loca identidem invisere, quibus cum hominibus consuetudini nostrae ereptis saepe convenimus dicentesve et negotium agitantes cognovimus, et quasi rursus eos visuri auditurive simus exspectare. Nec sane exspectabat Cicero formam et corpus Crassi, sed vocem potius et eloquentiam, quam in eo potissimum admirabatur: quod recte animadvertit Matthiae apud Seebodium in Misc. Crit. I. p. 682. — Nota est nec sane falsa veterum de cycnis in morte canentibus opinio: v. Io.

Henr. Vossii *Mythologische Briefe* vol. II. p. 94. Antiquissimus eius auctor Plato in Phaedone; v. l. c.

7. *aut ante*] correxi ex bonis codd. vulgatum *et ante*. Quippe *frangi* et *corrui* connexa sunt arctiore causarum et consequentium vinculo; sequitur *obrui* spes etiam *in medio cursu*, simili repetito a nave, quae mari mersa perit, cum prius illud a cursu quadrigarum sumptum sit. *Aut* in *et* saepius mutatum est temere atque iniuria. De loco de Or. II, 77, 315., quo legebatur *exordium vulgare et commune*, illic explicuimus. Non rectius habet illud c. 49, 190: *neque sunt haec rhythmicorum et musicorum acerrima norma dirigenda.* Ex libris correxi *aut musicorum*; non sunt enim rhythmici eidem, qui musici. Significantur enim numerorum indagatores et artifices; numeri autem non musici modo sunt, sed etiam metrici, quibus utuntur in carminibus poëtae, et saltationum, quorum et in sacris et in scena summus usus erat; v. Quintilianum IX. 4, 51. coll. 54.; idem in latinum *numeri* vocabulum cadit, quo Cicero ῥυθμόν reddidit Or. 20, 67. *Aut* pro *et* dici visum Off. I. 11, 9. quosdam offendit: v. Heusingerum; de significatu autem Hand. in Tursell. I. p. 535. Stuerenburg. ad Cic. Arch. p. 22. De confusis *et ac atque aut* consuli etiam Cortius ad Sall. Iug. 82, 2. et Heusingerus ad Off. III. 6, 13. 13, 3.

rei publicae dignitate] explicant dignitatem ex re publica bene administrata. Sed neque Ernestus docuit genitivum sic posse dici, neque id ex eis sequitur, quae Matthiae ad Manil. 15, 43. et Beierus ad Off. III. 8, 36. disputaverunt, quaeque et distinximus et auximus ad I. 60, 256. Quippe Cicero suus ipse interpres est proxime sequentibus. Cum censuram Crassus gessisset annis 661. et 662., is, quo habitum fingitur hoc colloquium, primus futurus erat ab honorum perfunctione. Quod si ei contigisset, etiam a causis et iudiciis abstinere et soli sententiae senatoriae operam dare constituerat. Eius enim post M. Scaurum exacta aetate senem haud dubie princeps Crassus futurus erat. Senatus autem rei publicae regendae tanquam commune civitatis consilium praeest, eiusque principium in primis est *dignitas*

non tam honoribus, quam negotiorum publicorum peritia parta. *Reipublicae* igitur praecise dicitur et dignitas est *rei publicae regendae*, quae eadem statim vocatur *summa auctoritas*.

8. *rei publicae*] vulgatam scripturam interpretantur *casus rem publicam insecuti sunt* s. *afflixerunt*, et sane haec posterior ratio ad sententiam una convenit, prioris et viam et exemplum desidero nec minus ἄχυρον puto *casus rem-publicam insequi*, quam *sequi* dici. Scribendum *rei publicae*, quod male intellecto scribendi compendio cessit. Ceterum totum locum de Crassi felicitate non tam vehementibus quidem, sed pluribus verbis a se ipse Cicero expressit et ad Hortensii mortem deflendam transtulit prooemio Bruti c. 1. 2.

flagrantem Italiam bello] Marsico s. Italico. De hoc chiasmi genere disserui ad I. 1, 1. *Ardebat invidia* senatus, quod eius pertinacia in civitate sociis non concedenda Italia ad arma excitata esse putabatur; eiusque *nefarii sceleris rei* plerique principes civitatis rei erant lege Varia: v. Appianum I. 37. Cic. Brut. 89. nostra ad I. 25, 117.

luctum filiae — exsilium generi] Licinia Crassi et Muciae filia nupserat P. Scipioni Serapionis, qui Ti. Gracchum sustulit, nepoti: v. Cic. Brut. 58, 211. Hunc igitur ipsum quoque lege Varia pulsum esse consentaneum est. A Muellero cum L. Scipione cos. 671. confunditur, qui a Sulla exercitu exutus, sed propter nobilitatem incolumis dimissus Massiliam se contulit.

C. Mari fugam] cum lege P. Sulpicii (a. 666.) imperium belli Mithridatici Sullae ademptum et Mario mandatum esset, Sulla cum exercitu Nola profectus urbem cepit. Sulpicius cum aliis eiusdem factionis in fuga interfectus est, Marius Minturnensium paludibus, ubi latuerat, extractus, sed cum Gallus ad eum in carcere interficiendum missus maiestate viri territus fugisset, publice in navem impositus in Africam pervenit. Liv. ep. LXXVII. Vell. II. 19. Plut. Mar. 35. Appian. B. Civ. I. 55. sqq.

post reditum eius caedem] L. Cinna cos. cum Cn. Octavio a Sulla relictus a. 667. cum perniciosas leges tulisset de

sociis in veteres tribus distribuendis urbe pulsus exercitu Octaviano corrupto et Mario ex Africa revocato in urbem rediit. Quorum adventu caedes ita crudelis facta est, ut Sullanae soli cederet; interfecti Cn. Octavius L. Merula coss. Q. Catulus L. et C. Caesares M. Antonius orator. V. Liv. epit. LXXIX. LXXX. Vell. II. 20. Plut. Mar. 41. Appian. B. Civ. I. 64 sqq.; quorum auctoritates excitavit Henrichsenius.

III. 9. *et quoniam*] hanc sententiam duobus locis correxi. Primum scripsi *et quoniam*. Vulgata lectio *sed quoniam* eius est, qui a prooemio leniter et sedate deflectit ad propositum, *et* animi acerba memoria magnarum cladium graviter concitati et impatienter abrupta illa narratione reditum ad disputationem parantis. Deinde *suscepimus* intuli pro *coepimus*, quod minime convenit in colloquium, cuius pars longe maior prioribus libris iam absoluta est.

Q. Catulum] Marius enim furens ira et invidia necessariis deprecantibus non semel, sed saepius respondit: *Moriatur:* v. Cic. Tusc. V. 19, 56. Plut. Mar. 44. De mortis genere, quo periit, exposuerunt Velleius II. 22. Valerius Maximus IX. 12, 4. Plut. l. c. Appian. I. 74. *Deprecandi* verbum explicui ad II. 49, 201.

10. *M. Antoni*] amici imprudentia et cauponis perfidia proditus interiit etiam milites ad caedem missos eloquentia moratus: v. quos auctores excitavimus in Hist. Eloq. R. p. LXV. Constantem in primis in consulatu civem egerat Sex. Titio tribuno, qui Saturnini consilia repetebat, frangendo: v. ad II. 11, 48.

manubiis] Gellius XIII. 24: *aliud omnino praeda est, ut in libris rerum verborumque veterum scriptum est, aliud manubiae. Nam praeda dicitur corpora ipsa rerum, quae capta sunt, manubiae vero appellatae sunt pecunia a quaestore ex venditione praedae redacta.* „Templa simulacra porticus aliaque monumenta de manubiis exstructa saepe commemorantur: v. c. Cic. Verr. Accus. I. 59, 154. Agr. II. 22, 59. Rep. II. 17. Liv. X. 46. Gell. l. c. Val. Max. VIII. 14, 2. Illae

autem *imperatoriae* manubiae ipsius Antonii fuisse videntur: v. ad I. 18, 82." *Henrichsen.*

C. Iuli caput] is, cum in agrum Tarquiniensem fugisset, a Sextilio quodam, quem gravissimi criminis reum olim defendisset, proditus est. Quanquam Florus in propriis penatibus interfectum tradidit III. 21. Contrarium testantur Val. Max. V. 3, 3. Asconius ad Scaur. p. 145. ibique cf. Beierum; Appian. B. Civ. I. 72. Eius frater L. Iulius Caesar, cum cos. a. 664. adversus Samnites vario eventu pugnasset, post legem de civitate sociis danda tulit (Cic. Balb. 8, 21.), et censor cum P. Crasso fuit a. 665 (Cic. Arch. 5, 11.). Valerius Maximus eum ad bustum Q. Varii trucidatum tradit IX. 2, 2.

P. Crassum] is consulatu cum Cn. Lentulo gesto a. 657. ex Hispania triumphavit (Ascon. ad Pis. 24, 58.). Appianus l. c. a Cinnae et Marii satellitibus interfectum narrat, sed adversatur Cicero et hic et in Sextiana 21, 48. Scaur. p. 141 Beier. ibique v. Asconium. Pater erat M. Crassi Divitis.

collegae sui] Q. Mucii P. F. Scaevolae, cum quo consulatum gesserat a. 659. Cum Sulla ex Graecia redux ubique Marianos vicisset, dum C. Marius C. F. ad Sacriportum pugnabat, L. Iunius Damasippus praetor omnem, quae in urbe aderat, nobilitatem trucidavit: Liv. ep. 86. Vell. II. 26. Appian. I. 88. Haec ex Henrichsenianis excerpsi.

C. Carbonis] *C. Papirius Carbo Arvina* orator non mediocris (Cic. Brut. 62, 221. 89, 305. 90, 308.) praetorius cum nobilitate trucidatus est a Damasippo. Solus enim ex Papiriis plebeiis civis e re publica fuit, quem ad modum eum vocat Cicero Divers. IX. 21, 2.; id est optimatium partes secutus est. Narrant eius mortem Cic. Brut. 90, 311. Vell. II. 26. Val. Max. IX. 2, 3. Appianus l. c. cf. Manut. ad Divers. l. c. *Inimicissimus* Crasso erat, quod hic ipsius patrem accusaverat: v. Hist. Eloq. R. p. LXXI. cf. Val. Max. III. 7, 6.

11. *Crasso se dicarant*] honorem Crasso quaesiturus rem auget Cicero. Ex Bruto enim 55, 203. scimus Cottam imitari studuisse Antonii vim, Sulpicium Crassi leporem, quippe utrumque quid ipsi deesset sentientem: neuter tamen id, quod cupiebat, assecutus est.

Cotta — Sulpicius] v. ad I. 7, 25. Henrichsenius scite animadvertit ipsum quoque Sulpicium, quin lege Varia (v. ad I. 25, 117.) reus fieret, non multum abfuisse, idque ex verbis *qui in eadem invidiae flamma fuisset*, intelligi. „In tribunatu capitali odio cum Q. Pompeio Rufo consule a. 666., quocum coniunctissime et amantissime vixerat, dissedit (Cic. Lael. 1, 2.) atque consulibus Pompeio et Sullae vim inferre conatus est; quin Pompeii filium eundemque Sullae generum per emissarios factionis suae interemit: Liv. ep. 77. Vell. II. 18. Appian. B. Civ. I. 56. A senatu auctore Sulla hostis iudicatus cum in quadam villa lateret, indicio servi sui retractus et occisus est, caput in rostris positum; servus, ut praemium indici promissum haberet, manu missus, sed ob scelus proditi domini de saxo deiectus est. Liv. l. c. Plut. Sull. 10.“ *Henrichsen.*

12. *atrocitate mortis*] hic non proprie dicit *atrocitatem*, sed figurate. Inest enim in sententia figura metonymiae, cum significetur *mors atrox*. Trita est et a multis, in primis illis, qui latine scribendi doctrinam explicare professi sunt, decantata sententia Latinos scriptores magis rebus aspiciendis et depingendis, quam rerum notionibus et argumentis cogitandis intentos amare ipsarum rerum vocabula ponere, cum nobis *mentales* s. *abstractae* notiones magis familiares sint. Hoc sic tantum verum est, ut hae notiones figurae ne serviant. Haec enim si eis provincia demandata est, Latini vocabulis mentalibus longe liberius utuntur, quam nos. Id vel hic locus docet. Quis nostrum diceret *die Grausamkeit des Todes*, nisi ipsam atrocitatis notionem significaturus, non mortem atrocem? Ita *exemplorum vetustas* pro veteribus exemplis dicitur Arch. 6, 14. *opinionis levitas confutata* i. e. levis opinio: ipsa enim levitas confutari non potest, N. D. II. 17, 45. *herbescens viriditas* pro viridibus herbis Cat. M.

15, 51. *proceritates arborum* pro multis arboribus proceris, ib. 17, 59. *numerare artium multitudinem* Off. II. 4, 15. *τὰς τέχνας οὔσας πολλάς*. *succedere tantae caritati Hieronis* Liv. XXV. 5, 1. v. Gronovium. *descendere ad hanc rerum tenuitatem* Quintil. I. 4, 7. Tale est etiam, quod hominibus nullo venustatis sensu praeditis suspicionis causam praebuit, Horatii illud Carm. I. 23, 5: *adventus foliis veris inhorruit*; i. e. ver adveniens folia inhorrescere fecit, effudit in ea horrorem i. e. tremorem.

IV. Iam Crassus pomeridiano tempore eius diei, quo prior disputatio habita erat, rem aggressus unam esse, qualicunque de re quis loquatur, eloquentiam dicit; posse tamen, ut in statuaria pictura poësi, probari in eodem artis genere dissimillima: cuius rei Africanum Laelium Galbam Carbonem Catulum Caesarem Cottam Sulpicium denique semet et Antonium exempla affert. Id se praefari, ut auditores sui non perfectissimum quidque, sed id, quod ipsi maxime probaretur in dicendo, exspectent (c. 5 — 10, 37.) Dicendum igitur esse Latine plane ornate apte ad id, quod agatur. Harum partium primam, quoniam puerili institutione tradatur poëtarumque et oratorum lectione expoliatur, uberioribus praeceptis non egere. In pronuntiando autem cavendum, ne aut putidius negligentiusve aut exilius graviusve anhelantes loquamur; male etiam quosdam rusticitatem quandam tanquam antiquitati similem sectari; omnem autem pronuntiandi gratiam uno *urbanitatis* vocabulo optime indicari (c. 10, 38 — 13). Non magis explicatione egere quid sit *plane* dicere; nec id admirari quemquam. Sed qui *apte et ornate* dicere velit, ei omnis generis prudentiam et scientiam conquirendam. Et hac occasione data a proposito ita evagatur, ut apud Graecos pariter ac Romanos veteres prudentiam cum eloquentia coniunctam fuisse demonstret; poëtarum autem geometrarum philosophorum studia post eos florere coepisse, qui res publicas consilio et facundia regerent. Post Socratem demum ineptum et inutile linguae quasi et cordis discidium exstitisse, cui tot philosophorum sectae, Academici Stoici Cyrenaici Epicurei ortum debeant. Quod

si quis ex illorum placitis ad eloquentiam proficere velit, Carneadis illam aut Aristotelis doctrinam cognoscendam; ceteros philosophos ab oratore non in dicendo tantum, sed etiam in disputando longe superari, cum quaestiones philosophicae de vita moribusque hominum regendis ne ab oratoris quidem provincia tam alienae sint, quin acutis ingeniis reperiantur et percipiantur (c. 13 — 21). Aliter enim disci ad usum, aliter ad totius vitae quandam occupationem. Sed certe, ut quis bene dicat, summo rerum apparatu opus esse, nec posse, nisi qui illum hauserit, perfectum oratorem fieri (c. 22 — 24).

13. *pertulimus ac sensimus*] quid de hoc loco nobis videatur exposuimus in Comm. Cr. ad II. 33, 144. Mox de nostra correctione *tam praecipitisque* consule scripta in explicationibus ad I. 1, 2.

clarissimorum hominum atque optimorum virorum] Schuetzio delendum videbatur *hominum*, quippe quod abundaret; cuius rei plura Ciceronis, quanquam omnia ex epistolis, exempla collegit Wyttenbachius in Bibl. Cr. Vol. III. p. 12. pag. 63. Sed non omnia ex eodem genere sunt. Sunt enim, in quibus discrimen nominum nullum videtur intelligi posse, id quod in hunc locum, quem tractamus, minime cadit. Divers. IV. 8: *neque monere te audeo praestanti prudentia virum nec confirmare maximi animi hominem.* Uno satis erat, nisi sententia duobus verbis et particula *nec* membratim divisa variari orationem fecisset. VII. 5: *probiorem hominem meliorem virum pudentiorem esse neminem*, quo loco superadditum *pudentiorem* de discrimine cogitare prohibet. p. Quinctio 15 med.: *quid homini potest turpius, quid viro miserius aut acerbius usu venire?* Tusc. I. 19, 44: *Epicurus homo minime malus, vel potius vir optimus.* Sed longe aliter pleraque dicuntur. Solet enim in naturae aut fortunae bonis *homo* dici, ut cum honestas ingenium nobilitas gesta alicuius laudantur: sed *vir*, cum mens alicuius in re publica gerenda aut fortitudo praedicatur, deinde cum universe bonus civis iudicatur esse; itaque illud mores privatos, hoc publicam vitam spectat. Ita hoc, unde egressi sumus, loco

clarissimi homines quippe gestis et maioribus, et *optimi viri* quippe patriae amantes et fortes diversa utriusque vocabuli sententia eidem dicuntur. Vide alia. Cic. Att. IV. 6. *virum bonum et magnum hominem.* VII. 4: *frugi hominem ac, ne libertinum laudare videar, virum bonum.* Quippe haud facile cadit in eius sortis hominem, ut vir bonus esse possit. XII. 49: *Caesaris — viri optimi et hominis liberalissimi.* Divers. II. 14: *M. Fabio viro optimo et homine doctissimo familiarissime utor*; si Ciceronis est haec epistola. VI. 4: *sermo cum familiarissimi hominis tum optimi et prudentissimi viri.* ib. 9: *patre eius claro homine et forti viro plurimum usi sumus.* XIII. 7. extr: *viros optimos homines honestissimos — beneficio — tibi tuisque devinxeris* (Atellanos dicit). 25: *gratum hominem et virum bonum et principem civitatis.* 53: *L. Genucilio Curvo — utor familiarissime optimo viro et homine gratissimo.* 55: *apud ipsum gratissimum hominem atque optimum virum.* XV. 9: *ab hominibus prudentissimis virisque optimis — audio.* Rosc. Am. 18, 51: *summi viri clarissimique homines.* Summi viri dicuntur propter meritam in civitate dignitatem. Div. in Caecil. 17, 56: *Caecilio viro optimo et aequissimo homini nuntiatum est.* Vir optimus dicitur cum irrisione; sic enim probum magistratum agere non decebat. Phil. XIV. 3, 8: *optimos viros honestissimosque homines* (Parmenses). Rosc. Com. 6 extr: *eundem et — virum optimum et hominem improbissimum esse diceres.* Fontei. 14 m.: *hominem honestissimum virum fortissimum civem optimum dedi inimicissimis — nationibus.* Cluent. 49 pr.: *cum vir optimus et homo innocentissimus pecunia circumventus esse diceretur.* Quod si *viri civis hominis* nomina in unum eundemque conferuntur, *vir* intelligitur *καλὸς κἀγαθός*, *homo ad* consuetudinem privatam pertinet. Cic. Div. V. 21 pr.: *cum esset maior et virorum et civium bonorum et iucundorum hominum — copia.* Est etiam, ubi *vir* fortitudinis et virilis animi significationem referat, *homo* communem humani generis naturam et conditionem spectet. Divers. V. 17 med.: *ut hortarer rogaremque, ut et hominem te et virum esse meminisses.*

15. *cum libros Platonis*] nisi magnopere fallor, etiam ex hac sententia intelligitur Ciceroni id consilii propositum fuisse, ut his libris miram Platonicorum sermonum artem aemularetur.

V. 17. *vultum — obtutumque*] in illa gentium antiquarum vivacitate et magnitudine muneris oratorii mirandum non est, si quidem non dicentes modo, sed etiam meditantes singulari quodam ardore incensi sunt. Is in Ser. Galba adeo vehemens fuisse narratur, ut scribas, quorum alii aliud dictare consuesset, cum cupienti non satis fecissent, etiam verberibus mulcaret: v. Cic. Brut. 22, 88.

in eam exedram] Vitruvius V. 11. a Pearcio allatus: *Constituantur in tribus porticibus exedrae spatiosae habentes sedes, in quibus philosophi rhetores reliquique, qui studiis delectantur, sedere possint.* Erant igitur loca spatiosa, rotunda fortasse aut semicircularí forma eminentes ab altera aut utraque parte ex porticibus, quae recta est sententia Wyttenbachii ad Cic. N. D. I. 6.; et errat graviter Goerenzius ad Fin. V. 2, 4. easdem exedras atque hemicyclia esse ratus, certe non diversas nisi fortasse magnitudine. Hemicyclia enim etsi loca cum sedilibus semicirculari forma dispositis significant, tamen ipsa etiam sedilia eo vocabulo dicuntur, quod in exedram non cadit: v. Schneider. ad Vitruv. V. 1. Hinc *exedram* enotavit Nonius p. 107 Merc.

18. *posse debere*] tritum est omitti dici pronomina ad infinitivos: v. Oudendorp. ad Caes. B. G. II. 31, 1. Ruhnk. ad Rutil. p. 41. Hand. ad Wopk. Lectt. Tull. p. 13. Zumpt. ad Verr. Acc. I. 23, 60. Gernhard. opusc. p. 10. Madvig. Emendd. p. 111. Beier. ad Scaurianam p. 127. Sed lubrica res est. Suspicionem enim aliquam fortuitae et negligentis omissionis movet, quod *nos* et *vos* perraro, *me te* longe crebrius, omnium autem saepissime *se* abesse videmus; quippe propter pronomen infinitivo subiici solitum prona erat omittendi causa. Maxime igitur, cum ipse infinitivus in *se* exit aut *esse* ascisoit, hoc ut feramus, ex consensu optimorum librorum iudicabitur. Deinde ab hac causa aliena sunt exempla illa, in quibus infinitivus cum

verbo impersonali et dativo colligatur; quis enim hominum dixit *mihi licet me otiosum esse*? Et tamen talia sunt, quae Henrichsenius in documentum advocat, de Or. I. 22, 101. III. 36, 147. Codd. fere omnes *se* omittunt de Or. II. 64, 258., ubi propter ambiguitatem sententiae non obtemperavimus. Certior est bonorum auctoritas III. 32, 127., ubi si meminerimus *sua manu* cum forti sono pronuntiandum esse, fallaci sententiae supplendae specie additum *se* non desiderabimus. III. 40, 162: *sperantis divitius esse victurum.* item II. 33, 142: *est pollicitus ius civile — in certa genera coacturum.* Muren. 3, 7: *qui gravissime et acerbissime ferre dixit.* Vat. 13 extr.: *parum putares testificatum esse:* quanquam *te* ante *testificatum* facile excidere potuit. Div. Caecil. 18, 59: *quod dicturum te esse audio quaestorem illius fuisse.* omissio excusatur, ne exiguo intervallo redeat vox ad intellectum non necessaria; cuius loci par ratio est ac c. 12, 38., ubi vide Zumptium, qui quae ex Verrinis exempla collegit ad Accus. I. 23, 60., his adde II. 33, 81. Nat. Deor. I. 30, 84: *quam bellum erat — confiteri potius nescire quae nescires.* Alia exempla, sed *ἀκριτως*, coacervat Muellerus ad de Or. I. 22, 101. Illo, quem tractamus, loco nihil ex vulgata scriptura muto, cum is, qui bonorum librorum solus hic lacunosus non est, Lg. 32. a ceteris non discrepet.

19. *subtraxeris*] „iniuria delendum censuit Lambinus verbum *subtraxeris;* recte enim dicitur res verbis detrahi, quia verba sedem habent in rebus; contra, ut lumen removeri solet, eleganter dicitur res lumen habere non posse, si verba semoveris.“ *Schuetz.* Quippe verba fundamento rerum nituntur, quibus velut fulcris subtractis, non possunt constare; sed verba rem illustrant, ut illis remotis argumentum lumine careat.

20. *veteres illi*] veterum philosophorum Eleatici potissimum, Xenophanes Parmenides Zeno Eleates omnia unum esse dicebant. Plato Soph. p. 242, D: *τὸ δὲ παρ' ἡμῖν Ἐλεατικὸν ἔθνος ἀπὸ Ξενοφάνου τε καὶ ἔτι πρόσθεν ἀρξάμενον ὡς ἑνὸς ὄντος τῶν πάντων καλουμένων οὕτω*

διέρχεται| τοῖς μύθοις. Cf. Theaet. p. 180 D. sqq. H. Ritteri Hist. Philos. antiq. vol. I. p. 443 sqq.

complexi plus multo] multi notarunt hic integrum distichon elegiacum Ciceroni elapsum, Taubmannus ad Plaut. Trin. IV. 1. 13. Heineccius fund. stili cult. p. 64. Goerenz. ad Cic. Acad. II. 39, 122. alii. Vetus praeceptum versum ipsum in oratione numerosa quamvis versus similitudinem referente effugi oportere ab Aristotele Rhet. III. 8. profectum illustrarunt Dionysius de comp. verb. c. 25. Cicero de Or. III. 44, 175. Or. 55. et 70. Quintilianus IX. 4, 52 sqq. Quanquam in cursu orationis cum dictae tum scriptae aurem et limam vel elegantissimorum scriptorum versus et versuum membra effugerunt; velut Demosthenes posuit heroum de Cor. p. 247, 143 Bekk.:

τὸν γὰρ ἐν Ἀμφίσσῃ πόλεμον, δι' ὃν εἰς Ἐλάτειαν
ἦλθε Φίλιππος —

et Thucydides I. 13:

ἦσαν ἐπὶ ξητοῖς γέρασι(ν) πατρικαὶ βασιλεῖαι

II. 49:

φλυκταίναις μικραῖς καὶ ἕλκεσιν ἐξηνθηκός.

senarios iambicos Plato Phaedro p. 247, A:

μένει γὰρ Ἑστία 'ν θεῶν οἴκῳ μόνη,

quem ad modum certe pronuntiabant: plene enim scribi solet ἓν; item Apol. Socr. p. 23. A:

καὶ φαίνεται τοῦτ' οὐ λέγειν τὸν Σωκράτη.

Et Hieronymus teste Cicerone Or. 56, 190. in summum numeri oratorii artificem Isocratem inquirendo triginta fere versus collegit, iambicos plerosque, sed et trochaicos et anapaesticos, sed malitiosa arte usus, cum verborum principia et finitiones detraheret adderetque. Plurima utriusque linguae collegere Vossius Rhet. IV. 4, 3. Fabricius Bibl. Lat. II. 389. Ern. et Drakenborch. ad Liv. prooem. 1. Intpp. ad Dem. in Neaer. p. 1345, 4. Funccius de Virili Aet. L. L. I. 2, 7. Spalding. ad Quintil. IX. 4, 52. Hermann. Opusc. vol. I. p. 124. Post hos aliqua sublegam. Notum est Livium ab hexametro dimidio, Tacitum ab integro orsos; de priore iam Quintilianus IX. 4, 74. notavit melius habere

ut scripserit auctor, quam quem ad modum correxerint quidam reprehensores. Idem versuum genus habes apud Ciceronem p. Archia 1, 1:

In qua me non infitior mediocriter esse
Versatum —

Att. II. 18:

Displiceo mihi nec sine summo scribo dolore.

Sallustius Catilina 19, 5:

Gnaei Pompei veteres fidosque clientis.

Iambicum senarium in principio orationis in L. Pisonem nunc deperdito posuit Cicero:

Pro di immortales, quis hic illuxit dies?

Quintil. IX. 4, 76. Diomedes p. 464. P. Crassus a Cicerone reprehensus Or. 66, 222:

Missos faciant patronos: ipsi prodeant.

Tetrametrum trochaicum Domitius Afer apud Quintilianum IX. 4, 31:

Eis (is) *utrisque apud te iudicem periclitatur Laelia.*

Anapaesticum dimetrum cum legitima diaeresi Sallustius Iug. 1, 1.

Falso queritur de natura
Sua —

Quintiliano reprehensus IX. 4, 77.; quanquam tanquam quinque ultimos senarii pedes dimetitur Spaldingius. Haec cum non perspexisset Kritzius, in Gerlachium fuit iniquior. Vituperantur etiam clausulae quasi versus heroici, v. Quintil. IX. 4, 76.; in quo genere illud *esse videtur* studiose fugit Cicero, alia fugere non semper potuit: v. Garatonum et Zumptium ad Cic. Verr. Act. I. 7, 19. Notabilius est, quam ab his notata, illud N. D. II. 9, 25: *terram fumare calentem*, quippe partem dimidiam heroi posteriorem referens: cuius loci correctiones excogitatae sunt infelicissimae. Trimetri clausulam sententiae finiendae non magis idoneam, quam initium ineundae, ex Cicerone enotavit Quintilianus nescio unde: *quo me vertam nescio*, IX. 4, 75.

VI. 21. *sed si haec*] qui omitti voluerunt *si* illatum ex §. 22. rati, velut Manutius Gruterus A. Matthiae in

Seebodii Misc. Cr. I. p. 682., hanc ipsam sententiae bis eodem modo conformatae rationem, ut particula retineatur acerrime suadere praeterviderunt. Inest enim in sententia gradatio concluditurque ex difficilioribus de faciliore. Acutissimi, inquit, omnium philosophi res omnes unum idemque corpus efficere dixerunt. Quae sententia si cui spinosior videtur, quam pro captu hominum, etiam Plato ingenuarum certe et humanitatis artium, quas nosse cultiores homines oportet, unum esse societatis vinculum affirmavit. Quod si etiam hoc vulgaris intelligentiae modum videatur excedere, illud certe tenendum est, cum una sit, in quascunque partes evagetur, eloquentia nec eloquens quisquam nisi re cognita esse possit, verba ab argumento dicendi seiungi non posse.

omnem doctrinam] literae insuavissimae (*m*) iusto saepius iteratae exempla quaedam enotarunt Wopkensius Lectt. Tull. p. 31. (22.) et Handius de Stilo Lat. p. 461. — Sententia Platonis illa petita est ex Epinomide p. 992, A: *δεσμὸς γὰρ πεφυκὼς πάντων τούτων εἷς ἀναφανήσεται διανοουμένοις*. Eandem, quam hic, sententiam Cicero posuit in Archiana 1, 2: *et enim omnes artes, quae ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum et quasi cognatione quadam inter se continentur.*

22. *nos humi strati*] „h. e. qui ad sublimem illam Graecorum philosophiam de una vi atque consensione naturae vel saltem de omnium artium inter se consensu mentes erigere non possumus.“ *Schuetz.*

23. *sive ex inferiore loco*] id est in iudiciis; sedebat enim praetor ius dicens aut quaestioni praefectus in loco editiore et sella curuli; *ex aequo* senatoriam deliberationem spectat, surgunt enim senatores et ex loco suo sententiam dicunt; *ex loco superiore* pronuntiantur legum suasiones et dissuasiones pro rostris infra in foro congregata multitudine.

sive secum] nullam eloquentiam secum loquentis posse cogitari Pearcius et Schuetzius existimarunt; qua re illa verba uncinis inclusit Muellerus. Sed ne *cum suis* quidem loquentis eloquentia est, si quidem id vocabulum proprie

dicitur; sin amplius et latiore quodam sensu, etiam *secum* quis loquens disertus esse poterit, velut in *μονολογίαις* tragoediarum et comoediarum; de quibus intelligi voluit Orellius. Euripidis certe eloquentiam magnis laudibus tollit Quintilianus X. 1, 68: *dicendo et respondendo cuilibet eorum, qui fuerunt in foro diserti, comparandus:* in *affectibus vero cum omnibus mirus, tum in eis, qui miseratione constant, facile praecipuus.* Non minora de Menandro praedicat et ipso ad oratoris usum gravissimo l. c. §. 69.: *vel unus, meo quidem iudicio, diligenter lectus ad cuncta, quae praecipimus, efficienda sufficiat: ita omnem vitae imaginem expressit, tanta in eo inveniendi copia et eloquendi facultas, ita est omnibus rebus personis affectibus accommodatus.* Quanquam Ciceronis illud etiam de eloquenter philosophantibus videtur intelligi posse.

rivis — non fontibus] eodem modo *fons* et *rivus* inter se componuntur de Or. II. 27, 117: *tardi ingeni est rivulos consectari, fontes rerum non videre.* Top. 8, 33: *partium distributio saepe est infinitior, tanquam rivorum a fonte deductio.*

24. *partis*] qui librorum scripturam defendit, Pearcius, eo argumento usus est, quod *partiri* sit oratoris oratioque *partita* et *partite* dicere saepe legantur. Quasi vero referat aliquando dictum esse aliquid, si quidem hic ad sententiam ineptum est. Est autem ineptum: partitio enim ad plane et distincte quidem dicendum multum confert, ad ornate dicendum nihil, potestque etiam una sola sententia, in quam partitio certe non cadit, ornate dici. Sed *invenire* sententias opus est, ut eas verbis ornatis *exprimas;* idque ipsum hic Cicero dicit.

VII. 25. *vocibus*] „i. e. *sonis;* hoc enim sensu saepius noster vocabulum istud usurpat. Sic I. 42, 187: *numeri et voces et modi*, et III. 48, 185: *in omnibus sonis et vocibus.*“ *Pearc.* Compara Graeca *φωνὰς καὶ φθόγγους* item saepe coniungi solita. Quae paulo prius leguntur *res complures — dignentur* enotavit Nonius v. *dignatus* p. 281. Merc.

26. *Myro — Lysippus*] *Myro* Eleutheris Boeotiae natus Ageladae Argivi discipulus statuarius floruit LXXXVII. (432 a. C.). Ex operibus eius maxime bucula illa excellebat, quae Ciceronis adhuc aetate Athenis erat, sed Procopii aetate Romae in foro Pacis visebatur: v. Proc. de bello Goth. IV. 21. coll. Cic. Accus. Verr. IV. 60, 135. Paulo duriora eius signa Ciceroni visa: v. Brut. 18, 70. De hoc artifice v. Winckelmanni Opp. VI. 1. 64 sqq. Meyer. Hist. artis sculptoriae ap. Gr. vol. I. p. 72. Sillig. Catal. Artif. p. 281 sqq. De Polyclito dictum ad II. 16, 70. *Lysippus* Sicyonius Alexandri aequalis, cui soli hic rex ut se aere fingeret, permisit. Is multa ad artis perfectionem contulisse dicitur a Plinio H. N. XXXIV. 19, 6., capita minora faciendo, corpora graciliora, capillum exprimendo, mutandis quadamtenus legibus συμμετρίας a Polyclito constitutis; quae omnia ad elegantiae quandam gratiam signis conciliandam spectant, cum priores artifices id maxime agerent, ut vim mentis et ingenii statuis affingerent. — Cf. Winckelm. l. c. VI. 1. p. 98. Sillig. p. 252.

Zeuxis Aglaophon Apelles] *Zeuxis* Heracleae Magnae Graeciae urbe natus circa ol. XCV. (400 a. C.) floruit; v. Plin. H. N. XXXV. 36. De praestantissima eius tabula Helena v. Cic. Inv. II. pr. Quintilianus XII. 10, 4. luminum umbrarumque ab eo rationem inventam esse dicit, quam rem Plinius XXXV. 36, 3. et Plutarchus de glor. Ath. 2. Apollodoro Atheniensi tribuunt. De hoc artifice consule Winckelm. l. c. VI. 1. p. 89. 2. p. 175. Meyer. p. 151. Sillig. p. 459. *Aglaophon* maior Thasius Polygnoti et Aristophontis pater (Plat. Gorg. p. 448, B. Ion. p. 432, E. Pausan. X. 27 extr.) vixit circa ol. LXX. (500 a. C.); veri simile igitur est ex coniunctis Aglaophontem minorem a Cicerone significari, maioris nepotem, qui circa ol. XC (420 a. C.) floruit secundum Plinium H. N. XXXV. 36; Cf. Quintil. XII. 10, 3. Athen. XII. p. 534. D. Meyer. p. 55. et 147 sqq. Sillig. p. 22 sqq. Boettiger. Archaeol. artis pict. I. p. 269. *Apelles* pictorum princeps ab Ovidio et Plinio XXXV. 36, 10. Cous, a Suida Colophonius, a Strabone XIV. p. 642.

et Luciano vol. III. p. 127. Ephesius appellatur. Alexandri aequalis erat, et ab hoc solo rex ille pingi volebat. Sed non solum arte excelluit, sed etiam doctrina voluminibus editis, quibus de arte exposuit: v. Plin. l. c. Coam Venerem imperfectam reliquit nec quisquam eam absolvere ausus est (Cic. Off. III. 2, 10.) V. Sillig. p. 60. Meyer. p. 178 sqq. — Horum pleraque ex Henrichsenii collectaneis excerpsimus.

27. *Ennius — Accius*] De Ennio dictum ad I. 34, 154. de Pacuvio ad I. 58, 246. *L. Accius* (de nomine eius scribendo v. Comm. Cr.) libertino genere natus Mancino et Serrano Coss. (a. 170 a. C.). triginta annos natus cum octogenario Pacuvio tragoedia committenda certavit (Cic. Brut. 64, 229.). Admodum senem obisse ex eo scimus, quod Cicero cum eo collocutum sese dicit Brut. 28, 107. Virium Accio plus tribui, Pacuvium videri doctiorem, qui docti esse affectarent, voluisse Quintilianus tradit X. 1, 97.; quod iudicium iam antiquiore tempore receptum fuisse Horatii versus ostendunt Epp. II. 1, 56. — De tribus tragicis Graecis hic dicere nihil attinet.

28. *aspicite nunc — atque naturas*] vix adducar, ut haec sana esse credam. Non urgebo illa verba *quorum de facultate quaerimus* plane eadem sententia praedita esse, qua sequentia *oratorum studia atque naturas*. Sed molestum est propter genus loquendi incertum atque ambiguum, *quaerimus*; oportebat enim *hic quaerimus, hoc sermone, nunc potissimum* vel simile quid. Deinde male turbatus verborum ordo videtur, quod illa: *quid intersit inter oratorum studia atque naturas*, quae necessario pendent a verbo *intuemini*, interposita sententia relativa *quorum de facultate quaerimus* a regimine suo dirimuntur. Rectius haec procederent, si omissis verbis otiosis scriberetur: *aspicite nunc atque intuemini quid intersit inter oratorum studia atque naturas*. Nam si servatis illis transpositionem tentaris: *aspicite nunc eos homines, quorum de facultate quaerimus, atque intuemini quid intersit inter oratorum studia atque naturas* —, et manet illa de

nimis infinite dictis *quorum de facultate quaerimus* dubitatio et molestum est eosdem *homines* et *oratores* dici.

Isocrates] v. ad II. 3, 10. de *Lysia* ad I. 54, 231. de *Hyperide* ad I. 13, 58. de *Aeschine* ad II. 23, 94. De Romanorum *P. Scipionis* et *C. Laelii* eloquentia v. Brut. 21. nostra in Hist. El. Rom. p. XXIX. de *Ser. Galbae* ad I. 10, 40. et 53, 227. Hist. Eloq. p. XXXI. de *C. Carbonis* ad I. 10, 40. Hist. Eloq. p. XXXVI.

VIII. 30. *tragicas paene comice*] spectatur ingenium Caesaris ad iocandum natura factum, quo etiam res graves et saepe tristes, quales causae iudiciariae sunt, oblectationis quodam genere condiebat. Ceterum hunc locum bis enotavit Nonius, v. *remissum*, quod *laetum* explicat, p. 383. et v. *hilare* p. 513 Merc. Illa Nonii interpretatione optime refutatur Pearcii sententia *tristes hilare severas remisse* locis utrobique mutatis scribendum videri; ad quam firmandam Ciceronis auctoritate utitur, qui de Or. II. 17, 72. dixerit: *tum ad severitatem, tum ad remissionem animi, tum ad laetitiam est contorquendus* (auditor), et Quintiliani XII. 10, 71. coniungentis *dicere graviter severe comiter remisse.* Iure enim ipsius Ciceronis aliam auctoritatem antestatur Muellerus, p. Caelio 6, 13: *cum tristibus severe, cum remissis iucunde* dicentis, et Off. I. 30, 108., ubi Scauri et M. Drusi *severitas* C. Laelii *hilaritati* opponitur.

31. *Sulpicius et Cotta*] de his uberius, sed iusto benignius iudicat Cicero in Bruto 55, 202. cf. Hist. Eloq. R. p. LXXX et XCVI. Illis moderandis ipse Cicero temperamentum Attici ore adiicit 86, 297.

IX. 32. *ego autem*] Lambinus haec sic refingenda iudicat: *quid tam dissimile, quam ego et Antonius? cum ille is sit orator, ut nihil eo possit esse praestantius, ego, quanquam memet mei poenitet, cum hoc tamen maxime in comparatione coniungor.* Pearcius etiam minus verisimiliter *ego autem — quanquam memet mei poenitet, cum hoc maxime tamen in comparatione coniungor*: quasi pluribus post *autem* a Crasso suppressis per ἀποσιώπησιν. Ernestus transpositionem suadet: *praestantius, ego quanquam — coniungar.*

Quid tam dissimile etc. Hanc Ernesti rationem intolerandum in modum *ταυτολόγον* esse iure animum advertit Schuetzius; nihil esse enim aliud, ac si quis dicat: *ego et Antonius cum comparemur, comparamur.* Non verius Lambini inventum est, quin peccat in legem cogitandi manifesto. *Dissimiles sumus,* inquit Crassus. *Cum enim ille sit praestantissimus orator, ego cum illo comparor.* Hanccine ob causam dissimiles estis? Quin similes vos esse oportet, similia enim comparantur. Sed hoc dicit: *Dissimillimi sumus. Cum enim ille absolutissime dicat ego opinione vulgi cum eo comparari quidem soleo; sed ipse optime scio quantum mihi ad illius praestantiam desit.*

ex omni parte causae saeptum] vide ad II. 73, 296.

33. *esse aliquo in numero*] De hac formula et finitima *esse aliquo loco* s. *in loco* nuper magnopere erratum est a Zumptio in Gramm. §. 481. et ad Verr. Acc. II. 32, 79. Illic enim *loco haberi*, non *in loco*, sed *in loco esse*, non *loco esse* Latine dici affirmavit; hic autem *esse* s. *haberi numero* significare *talem existimari*, et ne hoc quidem apud Ciceronem, contra *in numero* idem *quod contineri*; quanquam hoc postremum non addidit, sed coniectura assequendum reliquit. Cuius viri auctoritas ne alios in errorem adducat, cavendum putamus, cum nec plene nec satis accurate de ea re disputaverint Gronovius Obss. I. 6. p. 36. Frotscher. (p. 60 Platn.) Qudendorp. ad Caes. B. G. VI. 6, 3. et 13, 1. Steinmetz. ad Cic. Manil. 13, 37. Clarum est *esse in iudicum numero* et *esse in iudicis numero* plane diversa esse, et cum de toto numero quis unus eximatur, omitti praepositionem nullo pacto posse. Hanc rem igitur totam relinquimus. Sed *esse haberi putari censeri aliquo* (s. *alicuius*) *numero* et *in numero*, cum significatur *aliqua dignitate esse iudicari*, optimis scriptoribus pariter dicta esse affirmamus. Cic. Brut. 20, 78: *numeroque eodem fuit Sex. Aelius.* Divers. I. 10: *et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis.* Arch. 12, 31: *quique est eo numero, qui semper apud omnes sancti sunt habiti.* Div. in Caecil. 19, 62: *cum is tibi parentis numero fuisset.* Accus. II. 54, 134: *qui illum secum habuerit illo praesertim numero ac loco.* Phil. II. 29 pr.: *quo numero fuisti?* Caes.

B. G. VI. 6, 3: *hostium se habiturum numero confirmat.* 13, 1: *eorum hominum, qui aliquo sunt numero atque honore, genera sunt duo.* 21, 2: *deorum numero eos solos ducunt.* B. Civ. III. 82: *consulares praetoriosque servorum habere numero.* 110: *militum essent numero.* Nepos Ages. 17, 4: *mirari se non sacrilegorum numero haberi.* Sueton. Caes. 11: *eos quoque sicariorum numero habuit.* Sic etiam explicandum dictum Ciceronis Rep. II. 21., quo Ser. Tullius *famulorum numero educatus* esse dicitur, id est humili cultu, quae eodem sensu de eodem Livius posuit I. 39. At etiam additur praepositio non differente sententia. Cic. Brut. 28, 108: *in aliquo numero etiam M. Fulvius Flaccus et C. Cato.* 31, 117: *Q. Aelius Tubero fuit illo tempore L. Pauli nepos nullo in oratorum numero;* ubi additum *nullo* vetat interpretari in oratorum numerum relatum esse. Similis est huic locus Accus. Verr. V. 25, 64: *si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit.* Non esse enim partitionem illud ostendit, quod, si ageretur de uno, sine dubio legeretur *eum in hostis numero ducit.* de Or. III. 56, 213: *sine hac* (actione) *summus orator esse in numero nullo potest.* Or. 62, 208: *nemo, qui aliquo esset in numero, scripsit orationem generis eius.* Divers. XIII. 6: *haberes enim in numero necessariorum meorum.* Caes. B. G. VI. 23, 8: *in desertorum ac proditorum loco ducuntur.* 32, 1: *in hostium numero duceret.* Iam *esse in loco* et *haberi loco* promiscue dicuntur, contra ac putabat Zumptius. Cic. Verr. Accus. I. 15, 40: *cum — habitus sis in liberum loco.* Et contra Div. in Caecil. 19, 61: *praetorem quaestori sue parentis loco esse oportere.* Caesar B. Civ. II. 25: *in hostium loco habiturum.* Similia de locutionibus *esse statu aliquo* et *in statu* annotavit Drakenborchius ad Livium XXXV. 8, 2.

motus mei mediocritate] motum Crassi fuisse accommodatiorem ad personam viri in re publica principis et auctoris publici consilii, quam ad iudices vehementer permovendos maxime cernitur ex loco Bruti 43, 158: *non multa iactatio corporis non inclinatio vocis nulla inambulatio non crebra supplosio pedis.* Quibus non repugnant quae Antonium Crassi admiratorem dicentem facit Cicero de Or. II. 45, 188.

in verbis eligendis cura] maior ars Antonii erat inveniendi, quam eloquendi. Contra Crassum, si quidem voluisset (fastidiosiorem enim in causis recipiendis fuisse scimus ex Bruto 57, 207.), argumentis causarum iudicialium inveniendis disponendisque non minus quam Antonium valiturum fuisse Cicero, etsi non dicit, indicat tamen; verborum autem in Crasso summus ornatus erat, cum Antonius non satis emendate loqueretur: v. Brut. 38, 143. cf. 37, 140.

34. *facultate magis quam genere*] „cum dicimus alium oratorem meliorem esse, alium deteriorem, eo iudicio non significamus illius oratoris genus dicendi potius esse, quam huius: in dispari enim genere possunt esse aeque laudabiles: sed intelligi volumus illum oratorem facultate excellere, id est plus in suo genere valere, quam hunc in eo, quod sibi proprium habet.“ *Pearcius.*

una institutione] probabitur emendatio nostra, puto, omnibus, cum a paritate et concinnitate membrorum, tum a sententia. A concinnitate: non convenit enim duorum parium et pari structura membrorum posteriori praepositionem addere, cum prius ea careat; prius quidem saepe additam habet, ut in secundo subaudiatur, id quod in hunc locum non cadit. A sententia: quid est enim *formari in institutione*? *Institutio* non est ludus s. schola, sed disciplina, παιδεία; formatur aliquis *instituendo* i. e. docendo, non *in instituendo*, quod de magistro fortasse docendo discenti, sed non de discipulo dici potest.

35. *dissimilis inter se ac tamen laudandos*] spectat Antonii disputationem II. 23, 94.

36. *quod dicebat Isocrates*] idem de Isocrate tradit Cicero Bruto 56, 204, et ad Att. VI. 1, 9. Quintilianus II. 8, 11. X. 1, 74. De Theopompo et Ephoro vide ad II. 13, 57 dicta.

cunctantem et quasi verecundantem] hoc est, quod *lenissimum* Ephori ingenium vocat Cicero Bruto 56, 204. Quo loco quod corrigendum olim conieci *lentissimum*, hac sententia; contra ac putabat Orellius, confirmatur haud mediocriter. Quid enim? cunctaturne *lenis* an *lentus*? Hic, puto.

Quanquam nunc illam suspicionem repudio. *Lene* enim Ephori ingenium cum reprehensione quadam dicitur, comparatum illud cum vehementia orationibus in primis iudicialibus necessaria. De Ephoro Suidas: *ἦν τὸ ἦθος ἁπλοῦς, τὴν δὲ ἑρμηνείαν τῆς ἱστορίας ὕπτιος καὶ νωθρὸς καὶ μηδεμίαν ἔχων ἐπίτασιν.* — *Verecundari* hinc enotavit Nonius p. 189 Merc.

X. 37. *et dicenda quodam modo*] Cicero Bruto 40, 149: *licet omnia hoc modo: sed vereor ne fingi videantur haec, ut dicantur a me quodam modo; res se tamen sic habet.* Haec Bernhardyus sic interpretatur: „prioris loci hanc simpliciorem interpretationem licet inire, ut comparetur Graecorum tritissimum *ἀμηγέπη* s. *ἀμωσγέπως ἀποφαίνειν* vel *λέγειν* (v. Ruhnk. ad Tim. p. 29.), item quod exstat in Plat. Legg. VI. p. 798: *μηχανὴν δὴ δεῖ τὸν νομοθέτην ἐννοεῖν ἀμόθεν γέ ποθεν, ὅντινα τρόπον τοῦτ' ἔσται τῇ πόλει.* Id est, *utcunque fieri potest cum aliqua specie.* Similiter de Fin. I. 19: *sed possunt haec quadam ratione dici:* ubi *quidam* cum lenitate modestiaque dictum illustrat Goerenzius." Hanc ipsam interpretationem etiam illi loco adhibendam ducimus, quanquam dissentire V. D. videtur. Crassus non de optimo oratore, sed de eo, qui ipsius mediocritati probaretur, dicturus illam dicendi materiem verbis utcunque potuerit optime quasi vestiendam ait.

ut Latine] hoc duo complectitur; alterum, ut verba usitata et recepta in oratione ponantur (*verba latina*) alterum, ut et in singulis et in componendis regula recti sermonis custodiatur: v. c. 11, 40.; cui sententiae favet etiam scriptor Herennianus IV. 12, 17: *latinitas est, quae sermonem purum conservat ab omni vitio remotum.* Neutrum sine altero recte constare iure monet Quintilianus I. 6, 27: *qua re mihi non invenuste dici videtur aliud esse latine, aliud grammatice loqui.* Purum et perspicuum sermonem *elegantem* veteres vocabant: v. script. Herenn. l. c. Quae de *apta dictione* hic habet Cicero Quintilianus respicit XI. 1, 1.

39. *illi veteres — praeclare locuti*] domesticum hoc et quasi hereditarium bonum significatur, quem ad modum etiam n Bruto fieri videmus c. 58, 210., ubi postquam Curionem

literarum nulla notitia usu quodam domestico Latine loqui visum dixit, ita pergit: *sed magni interest quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur a puero, quemadmodum patres paedagogi matres etiam loquantur.* Eius rei deinde Gracchorum Laeliae Gaii Laelii filiae eiusque filiarum Muciarum neptiumque Liciniarum exempla affert. Confer etiam Bruti 59, 213.

ita poterit uti — ut utatur] de hac iteratione vide ad c. 29, 111.

XI. 40. *ut ea sic et casibus et temporibus — conservemus*] ablativus adverbiascit paulo aliter atque illi, de quibus exposuimus ad I. 3, 12. et I. 19, 87., quanquam et ipse explicandus est per *κατά*, quod vulgo *quod attinet* redditur. Ita dicitur p. Roscio Com. 17: *quod cum est veritate falsum, tum ratione quoque est incredibile.* Phil. VII. 2, 6: *non modo consulem esse dico, sed etiam memoria mea praestantissimum* i. e. quantum possum recordare, *τὸ μεμνῆσθαι ἐμέ.* Divers. II. 1, 1: *scribendo impiger;* ubi contra libri optimi Medicei fidem Orellius infercit *in.* Att. IV. 3: *re familiari comminuti sumus.* Quintilianus X. 1, 88. *Ovidius laudandus partibus.* Scr. libri VIII. belli Gallici c. 24: *fines vastare civibus aedificiis pecore.* Sed cavendum est ne verba sic componamus: *et ea verba sic — conservemus,* cum ita potius fieri oporteat: *et verba ea, quae nemo iure reprehendat, sic — conservemus.*

41. *exprimi literas putidius*] id est cum quaesita quadam diligentia auditoribus molesta, quod loquens ipse suae naturae vim facere videtur. Cicero Off. I. 37, 133: *literas neque expressas, neque oppressas, ne aut obscurum esset aut putidum;* per *χιασμόν putidum* ad *expressas, obscurum* ad *oppressas* refertur. Accurate interpretatur, quamvis non adhibito eo vocabulo, Quintilianus XI. 3, 33: *ut est autem necessaria verborum explanatio, ita omnes imputare et velut annumerare literas molestum et odiosum.* Vocabulum primus exemplis quibusdam illustravit Manutius ad Divers. VII. 5.

aut muliebris] legebatur *ut muliebris.* Sed *muliebris* vox minime necessario mollis est, sed etiam fortissima saepe, modo acuta. *Mollis* autem fracta est et delicata, qualis

delicatorum et semivirorum aut a natura erat aut ab ipsis fingebatur, diciturque cum vitae turpis significatione. Triplex igitur vocis vitium hic notatur, *effeminatae muliebris absurdae*, quorum unum propter turpitudinem, alterum propter naturam, tertium propter gravem, sed insuavissimum sonum ab aurium elegantia abhorret.

42. *L. Cotta*] is enim *sono quasi subrustico prosecutus et imitatus* esse dicitur *antiquitatem*, Brut. 36, 137.; deque eodem fere idem, quod illo, quem tractamus, loco dicitur l. c. 74, 259: *Cotta, quia se valde dilatandis literis a similitudine Graecae locutionis abstraxerat sonabatque contrarium Catulo subagreste quiddam planeque subrusticum, alia quidem quasi inculta et silvestri via ad eandem laudem* (bene loquendi) *pervenerat*. Idem de Cotta narrat Quintilianus XI. 3, 10. Dilatationem illam literarum s. πλατειασμόν *latitudinem verborum* Cicero vocat de Or. II. 22, 91.

sonus et subtilitas] *suavitatis* vocabulum hic vulgo lectum, utpote facilius vocabulum subrogatum est difficiliori interpretando, idque maxime eam causam habet, quod eam ipsam subtilitatem, cum non inest in eligendis, sed in appellandis verbis, post ipse Cicero *suavitatem* vocat, quod vocabulum ne quis ex prioribus retentum et iteratum putet, meminerit *dico* non significare *voco*, sed *intelligi volo*, σημαίνω; ut sensus sit: *illo subtilitatis vocabulo non delectum verborum significavi, sed quam vulgo vocant, suavitatem pronuntiandi*. Igitur vis sententiae non inest in *hanc*, sed in *suavitatem*. Accedit, quod nostra lectio et sensu potior est et, ne quid abundet, efficit. Nam quid est *verborum suavitas*, nisi de pronuntiandis dicatur; et quis est iste *sonus*, nisi *suavis*? Conferendus in primis locus de Or. II. 7, 28., quo Catulo non Romani solum, sed etiam Graeci sermonis *subtilitas et elegantia* tribuitur; quippe illa pronuntiandi, haec verborum. Quanquam fatendum est in Bruto 35, 133. de hoc ipso Catulo *sonum vocis* et *suavitatem appellandarum literarum* iuncta poni, ut rursum *suavitatem vocis* et *lenem appellationem literarum* c. 74, 259. Sed illa addita *vocis* et *literarum* vocabula discrimen faciunt; cum enim nostro loco

sonum et *subtilitatem* sola posuisset, posterius, quod alia vi dici soleret, pluribus explicandum videbatur.

ut apud Graecos Atticorum] urbanitas, de qua peculiarem librum composuerat Domitius Marsus, cum in sono vocis inest, tum in habitu morum dicendo expressorum, tum etiam in iocando: v. Cic. Brut. 46, 171. Quintil. VI. 3, 17. 102. 105. Plin. Epp. IV. 25.

43. *Asiaticos*] id non significat *Asianos*. Nunquam enim apud Ciceronem confunduntur *Asianus* gentis vocabulum et *Asiaticus* ἠθικόν. Illo quidem loco *Asiatici* vocantur illius orae sermone utentes, aliis Asianorum more eruditi, ut oratorum illi, qui Asiatici dicuntur, aliis omnia, quae Asiam maxime provinciam aliquo modo tangunt. Prima significatio videtur fuisse hominum in Asia non natorum, sed degentium, quem ad modum *Gallicani* sunt Romani in Gallia agitantes Cluent. 8. et *legiones Gallicanae* Catil. II. 3, 5., *Hispanienses*, qui in Hispania, *Sicilienses*, qui in Sicilia, *Sardinienses*, qui in Sardinia habitant vel negotiantur, quos a Sardis distinguit secundum Ciceronis orationem pro Scauro Pompeius in commento artis Donati p. 459. Eichenfeld. Hinc omnium illud nomen est, qui aliquid cum Asia terra vel provincia communionis aut commercii habuerunt. Proxime a prima significatione distat *Asiaticus exercitus* Livii XXXIX. 6, 7. i. e. qui in Asia militaverat, deinde *testes Asiatici* Cic. Flacc. 27, 65., non Asiani, sed Asiani semigraeci s. Graeco sanguine admisto; *gladiator* et *mirmillo Asiatici*, qui in Asia depugnarunt, Phil. V. 7, 20. VI. 4, 10. cf. XII. 8, 20., idque ipse Cicero interpretatur VII. 6, 17.; *milites Asiatici* Divers. XII. 15, 7. i. e. in Asia, quippe ex Romanis illic versantibus conscripti, quod ipsum paulo ante Cicero posuit; *διοικήσεις Asiaticae*, quae Asiae attributae erant Divers. XIII. 67, 1.; *possessiones Asiaticae* 72, 1.; *iter Asiaticum* VI. 7, 5. Q. Fr. I. 1, 16. 17. Att. IV. 15, 2.; *legatio Asiatica* Divers. VI. 8, 2.; *edictum Asiaticum*, quod in Asia provincia promulgatum est, Att. VI. 1, 15.; *Asiatica curatio frumenti* est ex Asia in urbem advehendi XV. 11, 1. Sed recte *Asianum eloquentem* Quintilianus dixit XII. 10, 1., quippe hominem Asiae in-

digenam, qui eloquens esset. — Illud de Asiaticis hominibus Atheniensium pronuntiandi suavitate dissimilibus iudicium paulo fastidiosius ne Theophrastus quidem defugere potuit, qui cum diu Athenis habitasset et eloquentissimus haberetur, tamen paucis verbis dictis ab anicula Attica peregrinus agnitus est: v. Cic. Brut. 46, 142. Quintil. VIII. 1, 2. Asiaticos oratores *inclinata ululantique voce canere* dixit Cic. Or. 8, 27.

Q. Valerium Soranum] propter eandem doctrinae laudem hic cum L. Valerio fratre insigniter praedicatur in Bruto 46, 169; videtur idem, ex quo Varro de favissis Capitolinis quaesiverat (Gell. II. 10. cf. Nonium v. *favissae*), et cuius quaedam verba apponuntur a Varrone Ll. VII. 31.; nam de versu apud eundem X. 71. dubium est. *Soranus* dicitur a colonia Sora, ne cum Romanis Valeriis patriciis confundatur; ea finitima erat Arpinatium, unde *vicinus* Ciceronis vocatur in Bruto l. c. Hunc locum de Sorano exscripsit Nonius v. *pressu* p. 162 Merc.

XII. 43. *socrum meam Laeliam*] C. Laelii Sapientis filiam, quae Q. Mucio Scaevolae auguri nupserat. V. Brut. 58, 211. Paternae loquendi elegantiae in illa imaginem refulsisse secundum Ciceronem etiam Quintilianus testatus I. 1, 6.

Plautum] *M. Accius Plautus* Sarsinas belli Hannibalici temporibus floruit et P. Claudio Pulchro L. Porcio Licino consulibus (a. u. 570) decessit: quo anno Cato censor erat (Cic. Brut. 15, 60). Olim eius nomine inscriptae CXXX fabulae ferebantur, ex quibus vere Plautinas esse XXV L. Aelius Stilo, XXI M. Varro iudicabant. Plauti orationem Romanis propter nativam quandam venustatem magnopere placuisse testimonio est Varronis vel Aelii iudicium apud Quintilianum X. 1, 99. Gellius I. 7. VII. 17. De *Naevio* v. ad II. 63, 255. — *Ille, quem dixi*, Q. Soranus est.

46. *Cotta noster*] L. Cotta, de quo commemoravit c. 11, 42. Cum C. Cotta eius frater in colloquio adsit, ne qua intelligendi sit Crassi ambiguitas, magno opere probarem, sicubi in libris addito praenomine distinguerentur.

Non est enim perpetuum addi pronomen *hic*, ut praesens homo significetur.

ut iota literam] de hac sententia explicate disserui in Comment. Crit. *Illa lata* ut moneam πλατεισασμόν spectare, de quo dictum ad 11, 42., Muellerus effecit, qui secundum Quintilianum XI. 3, 82. de voce propter mentum pectori affixum minus clara et quasi latiore interpretatur.

47. *Antonius mihi te simillimum*] v. II. 21, 89. Brut. 55, 203. Statim quod ipse quoque Lambini correctionem *tu, vero, inquit, ille quoniam* secutus sim, cum propius ad librorum scripturam accedat Schuetzii ratio *tum ille, tu vero; quod*, et minus etiam discrepet Manutii lectio *tum ille: tum, cum*, hanc causam habet, quod *tum ille* longioris sermonis, non verbo significatae consensionis speciem referunt.

aliquem, si forte, modum] est Graecum εἰ τύχοι; quam formulam apud Latinos receptam explicuit Garatonus ad Milonianam p. 329. ed. Orell. Ad hunc modum veri simili emendatione Ciceronem in Officiis II. 20, 70. iuvit Orellius. — Locum de *pedis supplosione* hinc enotavit Nonius p. 175. Merc.

ergo ista] quod alio loco in adverbio *denique* fecimus, ut ostenderemus quando praemitteretur sententiae postponereturve aliis vocabulis, iam in coniuncto et finitimo suscipiamus. *Ergo* principem locum proprium et legitimum habet, cum ex praegressis aliquid consequi dicitur, ut significet *ea de causa, quoniam ita est*; deinde, cum ratiocinatione aliquid ex prioribus effici indicat, qua vi praeditum Graecum est οὖν. Crassus dicit: *quoniam quaedam a me imitanda sumpsisti, ne me ipse irrideam, ea non reprehendo.* Exempla haec indico. Scr. Herenn. I. 16, 26 (bis). Inv. II. 57, 173. Divin. Caecil. 10, 33. Agrar. II. 21 extr. Muren. 32, 67. Arch. 8, 17. Planc. 9, 23. Sext. 14, 33. Prov. Coss. 8, 19. 18, 42. Rab. Post. 10, 28. Phil. V. 9, 25. VIII. 1, 2. 2, 6. 3, 9. XI. 14, 37. Divers. IX. 18, 2. XV. 17, 1. Att. V. 10, 4. IX. 6, 1. XI. 22, 2. Legg. I. 18, 48. Acad. II. 5, 21. Fin. II. 33, 110. IV. 15, 41. V. 9, 24. 21, 58. 27, 82. 30, 92. Tusc. I. 5, 9. 14, 31.

26, 65. 36, 87. 44, 105. II. 15, 36. 17, 39. 19, 44. Sunt innumera alia Philosophicorum exempla, quae apponere opus non est. Deinde legitime praeponitur in oratione aut post praefationem incipienda aut resumenda, cum exemplis apponendis aut aliis inserendis deflexeris. Tusc. III. 15, 31: *ergo hoc Terentius — cum tam commode dixerit, nos — non et dicemus hoc melius et constantius sentiemus?* Graeci inciperent orationem εἰ μὲν οὖν. N. D. II. 35, 90: *ergo ut primo aspectu inanimum quiddam — se putat cernere — sic philosophi debuerunt — intelligere.* Appositi erant versus Attii. Cat. M. 16, 55: *ergo in hac vita M' Curius — consumpsit extremum tempus aetatis.* Idem fit post aliorum verba interiecta. Rp. I. 43. p. 173 Mr.: *ergo illa sequuntur.* II. 12. p. 241: *ergo, inquit Scipio.* Quod si in tali sententia postponitur *ergo*, sonum causam putato, ut in illo Phil. XII. 9, 22: *tres ergo, ut dixi, viae.* Tusc. I. 7, 14: *id ergo est pronuntiatum.* Eadem rei ratio est in mirando et exclamando, maxime cum dolore. Nam cum in talis sententiae fronte poni soleat *ergo*, v. Peerlkamp. ad Horatii Carm. p. 108. cf. Cic. Divin. I. 35, 73., tamen aliud vocabulum sono praeditum aliquando praecedit. Cic. Att. II. 4, 2: *Clodius ergo, ut ais, ad Tigranem, ἑτεόν γε ὁ Κλώδιος πρὸς Τιγράνην ἀποδημεῖ.* Sed postponitur etiam in rebus consequentibus aut argumento concludendo, cum non διαλεκτικῶς quis loquitur, sed vocabulum aliquod praecipuo sono orationem orditur: quo facto retro cedit quod annectendis et concludendis argumentis tanquam vinculum formale constitutum est. Id in primis cadit in interrogandi formulas *quis ecquis quantus qualis quo modo ergo;* sed et in alia multa, quae certius definiri non possunt. Inv. I. 36, 65: *falsum ergo est.* Top. 2, 9: *utilis est ergo.* Part. Or. 13, 45: *dictum est ergo.* Flacc. 12, 27: *proximum est ergo.* Divers. IX. 22, 2: *non ergo in verbo est.* ib. 3: *nihil est ergo in verbo.* ib. 4: *num haec ergo obscena sunt? Haec* cum sono dicuntur. Att, XIII. 2: *cum poteris ergo.* Abest *ergo* ab Aldina. XIV. 7, 2: *si ergo est.* Hoc dubitans dicit num futurum sit. Acad. I. 1, 3: *tantus ergo.* Cat. M. 6,

15: *nihil ergo.* Lael. 23, 88: *verum ergo.* Off. I. 37, 144: *sit ergo.* Fin. II. 29, 95: *potius ergo.* Tusc. I. 5, 9: *nemo ergo.* III. 7, 14: *non cadit ergo.* IV. 37, 79: *ubi sunt ergo.* Parad. III. 1: *sequitur ergo.* Si non diceretur sequi, sed ipsa, quae sequitur, res apponeretur, sine dubio priorem locum teneret *ergo.* Plane ita est N. D. II. 16, 43. N. D. I. 9, 23: *propter paucos ergo.* II. 21, 56: *caelestium ergo.* 37, 95: *praeclare ergo.* III. 13, 33: *omne ergo.* 17, 43: *ne ceteri quidem ergo di.* ib. 44: *quid dicitis ergo?* 20, 52: *nihil ergo horum probandum est.* Divin. I. 38, 83: *significant ergo.* Liv. XXXVII. 32, 6: *coactus ergo.* 59, 1: *merito ergo.* XXXXVIII. 14, 13: *quingenta ergo.* Sed longe frequentius *ergo* continuativum est significans *ut nunc est, sic igitur,* quod Graece tum redditur γοῦν, tum δή, s. δῆτα, nos modo *nun,* modo *denn.* Cic. Inv. II. 15, 48: *haec ergo argumenta locos communes vocamus.* p. Flacco 28, 68: *ubi ergo crimen est?* nam *ubi* sono praeditum non est et sententia postulat quaeri τὸ ἔγκλημα δῆτα ποῦ ἐστί; Mil. 29, 79: *huius ergo interfector qui esset in confitendo — poenam timeret —?* Phil. V. 13, 37: *habeat ergo huius tanti facti — testimonium.* Divers. IX. 6, 5: *faciam ergo illud, quod rogatus sum.* Att. XI. 4, 1: *videbis ergo, ut sustentetur per te.* XV. 4, 5: *puto me ergo iturum.* Tusc. I. 6, 11: *ubi ergo sunt ii, quos miseros dicis?* 39, 93: *pellantur ergo istae ineptiae.* II. 27, 69: *cras ergo ad clepsydram.*

XIII. 48. *libri confirmant*] perversam distinctionem, qua iuncta erant *domestici* et *libri* iam Manutius sustulit. Ernesto autem non iniuria suspecta erat illa *librorum* mentio iuxta poëtas et oratores, quorum ipsorum intelliguntur libri; qua de causa corrigebat *confirmat lectio,* duobus mediis vocibus exclusis. Schuetzio autem scriptura vulgata defendi per hendyadyn posse videbatur. Id ita verum est, ut *libri* generatim dictum sit de consuetudine cum libris contrahenda, cui accuratius explicandae adiiciatur quo quis modo eis utatur. Ernesti coniectura iam prope concinnitatem membrorum ea turbatam vera esse non potest. Duo enim membra sententiae sunt; utrumque medio inter-

posito verbo divisum: *cognitio ac ratio literarum alit aut consuetudo sermonis* unum est, *libri confirmant et lectio veterum* alterum; porro ut *sermo quotidianus ac domesticus* dicitur ternis vocabulis compositis, ita altera terna sequuntur, *veteres* quippe *oratores et poëtae*. Ne quis autem *et consuetudo* scribi postulet pro *aut consuetudo*, meminerit non omnes latine loquentes facultatem illam literarum cognitione confirmare; non nulli enim solo usu in rectis retinendis iuvantur.

49. *usitatis ac proprie demonstrantibus*] Cicero Or. 11, 36: *Ennio delector, quod non discedit a communi more verborum.* Vituperans idem Sisennam Brut. 74, 259: *quasi*, inquit, *emendator sermonis usitati cum esse vellet, ne a C. Rusio quidem deterreri potuit, quo minus inusitate loqueretur.* Qua de causa Seneca ea aetate vivens, qua sermo purus et emendatus falsae elegantiae fuco cessisset: *olim cum Latine loqueremur* dixit Epp. XXXIX. 1.

non valde productis iis, quae — transferentur] vetat igitur, ne iusto diutius in figurata aut tralata dictione perseveretur, quo facto ἀλληγορία exsistat, cuius usu poëtae ab oratore distant. Ceterum haec praecepta omnia in primis accommodata sunt ad genus orationis tenue s. λιτόν, quo magis docentur quam moventur auditores, cui generi magis figurarum earum, quae in verbis sunt, quam quae in rebus, usus conceditur in Oratore 24, 81.

non praeposteris temporibus — non perturbato ordine] posterius eum ordinem spectat, quem orator sibi sequendum proponat oportet; ne quid igitur ante aut post commemoret, quam necesse est. Illud autem res narrandas tangit, quorum ordo turbatur, cum prius gesta cum posterioribus tempore confunduntur. Recte Curionis patris exemplum in Bruto c. 60, 218. narratum indicavit Muellerus.

50. *Fufius — Pomponius*] de *Fufio* v. ad I. 39, 179. *Cn. Pomponius* Cottae et Sulpicii aequalis *lateribus pugnans incitans animos acer acerbus criminosus* dicitur in Bruto 62, 221. cf. 57, 207. Bello Sullano periit, ut videtur, proscriptus: v. Brut. 90, 311.

oratio — obscuritatem] Aristoteles Rhet. III. 2, 1: *ὡρίσθω λέξεως ἀρετὴ σαφῆ εἶναι· σημεῖον γάρ, ὅτι ὁ λόγος, ἐὰν μὴ δηλοῖ, οὐ ποιήσει τὸ ἑαυτοῦ ἔργον· καὶ μήτε ταπεινὴν μήτε ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πρέπουσαν. — — τῶν δ' ὀνομάτων καὶ ῥημάτων σαφῆ μὲν ποιεῖ τὰ κύρια.*

odiosiora] iure monuit Schuetzius non dici quae Crasso, sed quae auditoribus odiosiora futura sint. Cum enim iam priora molesta et putida gnaris videri oporteret molestiora etiam fore putabat Crassus, quibus tractandis deinde operam erat daturus; non quod illa quoque doctrina pervulgata esset, quae Schuetzii sententia est, sed quia se tanto muneri satis facturum non confideret. Hanc interpretandi rationem veram esse firmant illa, quae post longam digressionem de sapientia antiquitus cum eloquentia coniuncta a Crasso dicuntur c. 20, 74. Nihil est enim odiosius, quam profiteri quibus impar sis, idque ne cadat in se, Crassi modestia veretur. Verba a *quoniam* ad *videri* enotavit Nonius v. *putidum* p. 450; explicat id vocabulum, sed male, p. 460. Merc.

XIV. 52. *nemo extulit — sed contempsit*] ex *nemo* subaudiendum in altero verbo *quisque*, quod est ei usui finitimum, quo ex negante verbo affirmans sumitur in sententiam alteram. De hac re diximus ad I. 13, 59; de illa Manutius ad Cic. Or. p. Quintio 26. Gronov. Obss. IV. 2. p. 356. Frotscher., et de Graecis Heindorfius ad Plat. Gorg. 29.

53. *ut rerum ut personarum dignitates*] pluralis non ea de causa dictus est, quod dignitas rei alia est atque personae, sed quod secundum *varias variarum* rerum ac personarum *dignitates* orationem conformare oratorem oportet. Quod ut verum esse ostendamus, de *abstractis* sive mentalibus vocabulis plurativo numero dictis, quoniam paucissima illa ab Heusingero ad Cic. Off. p. 120. ed. Zumpt. Zumptio ipso in Gr. §. 92. Kuehnero ad Tusc. IV. 1, 3. aliisque multis collecta nemini satisfaciant, praecipue secundum Ciceronis usum disputabimus explicatius. Pars igitur longe

maxima illorum vocabulorum plurali numero ponitur, cum eiusdem rei varia significantur genera et rationes (*Beziehungen*). Sic dicuntur *summae utilitates* Cic. Inv. I. 2, 3. i. e. *μέγισται καὶ παντοῖαι ὠφέλειαι.* cf. Deiot. 5: 13. *turpitudines* II. 11, 37. *cupiditates atque insaniae* Verr. Accus. II. 14, 35. sunt artis amatorum varia studia. *census et aetates* 49, 121. Liv. XXX. 42, 11. *audaciae atque libidines* 89, 208. *audaciae* Sull. 27, 76. Att. IX. 7, 5. *alii metus* Sext. 16, 36. cf. Off. III. 21, 84. *temeritates* 28, 61. *omnia exitia publica* Mil. 2, 3. *πάντες ὀλέθρου τρόποι. actiones sententiae voluntates* Divers. I. 9, 22. cf. VI. 6, 9. *desperationes* II. 16, 6. *incerti exitus praeliorum* VI. 4, 1. *deponendae urbanitates, πάντα τὰ ἀστικά* XVI. 21, 7. *hominum commoditates et usus* Legg. I. 8, 25. *pravitates* 11, 31. *impietates* I. 14, 40. *maerores* Or. Partt. 19, 67. *honestates* 24, 85. *mediocritates* Acad. II. 44, 135. *levitates amatoriae* Fin. I. 18, 61. *invidiae despicationes* I. 20, 66. *iacturae rei familiares* II. 24, 79. *rerum publicarum rectiones genera status mutationes* IV. 22, 61. *avaritiae* IV. 27, 75. *status* (corporis) V. 12, 35. *voces* de Or. III. 57, 216. sunt *τρόποι τῆς φωνῆς*, vocum genera diversa, non *φθόγγοι. accessiones bonorum* Fin. V. 24, 71. *aegritudines* Tusc. I. 33, 80. N. D. II. 28, 70. *luctus* V. 6, 16. *ambitiones* 36, 104. *utilitatis varietates* Rp. I. 32 p. 189. Mr. *novitates* Lael. 19, 68. *fortitudines* Off. I. 22, 78. *somno et quietibus ceteris* 29, 130. *calorum molestiae* 36, 131. *tarditates in ingressu molliores* II. 4, 13. variis modis enim et rebus molesti sunt. *Valetudines* Cic. Tusc. I. 39, 113. Klotzius non rectius interpretatur *Gesundheitsumstände*, cum *valetudo* omnino sit habitus corporis vel sanus vel aeger, ut ea duo genera plurali numero significentur, quam *opportunitates maritimas* Livii XLV. 30. Herzogius ad Caes. B. G. IV. 16. p. 246.; cf. *communis officii necessitates* Plinius Epp. III. 4. — Alterum genus illud est, quod res in variis personis locis temporibus varias, ut in alios conveniat aliud, significat. Ex eo illud est, a quo sumus huc delati; alia haec habeto. *Personarum dignitates* Cic. Inv. I. 2, 3. cf. Liv. XXX. 42, 11., quod

cave eodem modo ac coniunctum *aetates* dictum putes. *aratorum fugae calamitates exsilia suspendia* Verr. Accus. III. 62, 144. alii enim fugiebant, alii in exsilium pellebantur, alii sese suspendebant, alius aliter. *iracundias recentes habebant* Divers. X. 23, 5. i. e. suis quisque causis subnatas. cf. Qu. Fr. I. 13, 39. *amicitiae propinquitates* Fin. V. 24, 69. non sunt enim varia genera, sed cum variis hominibus. *mediocritates perturbationum* Tusc. III. 10, 22. *αἱ μεσότητες τῶν παθῶν*: aliis enim aliud accommodatum est. *exsilia — orbitates* V. 6, 16. *patriae eversiones* 9, 20. *sedationes* 15, 43., opponuntur enim perturbationibus animi suntque variarum variae. *urbium expugnationes* Cat. M. 5, 13. *fugae timiditates simulationes infidelitates* Mil. 26, 69. *potentiae* Cael. 9, 22. *amicitiarum satietates* Lael. 19, 67. *proceritates arborum* Cat. M. 17, 59. quippe aliorum aliam. *conscientiae maleficiorum* Parad. II. 18. *intercessiones pecuniarum dimissiones libertorum expulsiones vicinorum* VI. 2. 46. *familiarum vetustates aut pecuniae* Rp. I. 31. p. 125 Mr. *doctissimorum hominum familiaritates* Tusc. I. 3, 6. *temporum maturitates* N. D. I. 36, 100. sunt enim anni tempora alia aliis rebus matura. *fluminum opportunitates* II. 53, 132. quod aliter ac Livii illud XLV. 30. dictum est. *voluntates municipiorum* Caes. B. Civ. I. 12. *difficultatis patrocinia* Quintil. I. 12, 16. — Tertium genus est paulo minus diffusum, cum res iteratae aut a pluribus simul factae significantur. Sic dictum illud in Agrar. I. 3: *quam graves eorum adventus esse soleant*; quotienscunque enim advenerant gravis adventus erat. Plane ita Plinius IV. 1: *adventus meos celebrat*, quod cum dissimillimis permiscuit Herzog. ad Caes. B. G. IV. 16. p. 246. *latronis impetus crudeles et furibundi* XIII. 9, 19. *incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias* Divers. IV. 1, 1. quasi *παροξυσμούς*. *accessus a te ad causam facti* IX. 14, 8. *tranquillitates* Att. X. 18, 1. ita *γαλῆναι* Graecis dicuntur. *levitates amatoriae* Fin. I. 18, 61. *levitates comicae* N. D. III. 29, 72. i. e. levitas, cuius plurima sunt apud comicos exempla. Huc referenda etiam *irae* et *animi*, cum earum affectionum ostendendarum docu-

menta significant: cf. Drakenb. ad Liv. XXIX. 22, 8.; errat Herzog. ad Caes. B. G. VI. 13. p. 370.; item *admirationes exspectationes exitus inopinati dolores iracundiae metus laetitiae*, quae in narratione cum inesse dicuntur, significatur illas res ea identidem apud auditores excitari; denique ea, quae secundum rationem et decursum naturae plures vicissitudines et iterationes habent, velut *frigora calores siccitates*: v. Cic. Off. II. 4, 13. Caes. B. G. IV. 38. V. 24. — Denique est ubi similium coniunctorum et concinnitatis causa pluralis delectus videatur. *Paedores* propter adiuncta *lacerationes genarum* et *capitis percussiones* dicta puto Tusc. III. 26, 62. *iracundiis* propter proxima, *contentiones* et *concertationes* Fin. I. 8, 27. Goerenzius *iracundae* correxit nulla auctoritate. Ab hoc diverso modo *iracundiae* dicuntur N. D. II. 28, 70. sunt enim variae variorum deorum, quod secundum genus posuimus. Sic existimo de Rep. II. 14. p. 247: (Numa) *mercatus ludos omnesque conveniendi causas et celebritates invenit*. De *Carthaginis excidiis* Livii XXIX. 1, 3. dubito num vocentur *res, qualis est excidium Carthaginis*, an, quod potius, *vias ac rationes excidendi*. *Adipes* autem Cassii apud Cic. Catil. III. 7, 16 hominem admodum obesum significant, qua vi etiam Plinius dixit H. N. XI. p. 209. Columella VI. 2.: tralate autem de declamatoris oratione Quintilianus II. 10, 6.

54. *horum — rhetorum*] significat apud Graecos olim umbraticam illam, qua maxime Romani utebantur, vocabuli vim ignotam fuisse. Nec dubito quin Cicero significaverit *Latinos* illos *rhetoras*, novum quoddam et repentinum genus hominum et a liberali eruditione alienum: quos cum Crassus censor edicto sublaturus fuerit (Suet. cl. rh. p. 30. Gell. XV. 11.), sed rem non perfecerit, in primis illud eius in hoc colloquio personam decet. Hinc perspicuum est quantum sententiae noceatur Ernesti suspicione *tenerent* et *profiterentur* scribi cupientis.

55. *est enim eloquentia*] eandem sententiam varie ornatam vide I. 18, 83. III. 18, 65. Quintilian. II. 20, 9. Stoicorum apud eundem placitum II. 15, 20.

magis est probitate iungenda] huc faciunt antiqua oratoris definitio a Catone reperta oratorem esse virum bonum dicendi peritum, deinde Ciceronis dicta Inv. I. 4 pr. et Quintiliani in prooemio libri I. §. 9.

XV. 56. *sapientiam nominabant*] paulo aliter *sapientiam* secundum Stoicos finit Cicero Off. III. 4, 16.; illis viris rerum civilium peritis non perfectam, sed ex medio quodam officiorum genere similem sapientiae speciem tribuens: v. Beier. l. c. Respicit autem hanc sententiam Quintilianus prooem. §. 17. — De pluralis nominum propriorum usu v. ad I. 48, 210. dicta. *Ti. Coruncanius* municeps Tusculanus (Cic. Planc. 8, 40. erratque Claudius apud Tacitum Ann. XI. 24. Camerio Romam venisse affirmans) iuris peritissimus huic sine dubio arti et consulatum debuit, quem cum P. Laevino gessit a. u. 474. et pontificis maximi sacerdotium, quod primo de plebe contigit (Liv. epit XVIII). Illa sapientiae communis et civilis laus huic cum aliis pontificibus maximis tribuitur III. 33, 134. De *C. Fabricio Luscino* v. ad II. 66, 268.

Pythagoras] de hoc et Democrito v. ad I. 10, 42. *Anaxagoras* Clazomenius natus ol. LXXI. 1. (496 a. C.) Ionicae scholae philosophus Periclis praeceptor fuit; etiam Empedocles et Euripides eius auditores fuisse dicuntur (Diog. Laert. II. 10. 8, 56.). Impietatis accusatus, quod solem massam s. lapidem candentem esse docuerat (Xen. Mem. IV. 7, 7. Plat. Apol. 14.), deinde etiam μηδισμοῦ arcessitus et a Pericle ipso tum laborante vix ereptus Lampsacum commigravit, ubi mortuus dicitur ol. LXXXVIII. 1. (428 a. C.). De eius rebus v. Diog. Laert. l. c. libro II: cf. Tennemann. in Erschii et Gruberi encyclopaedia vol. IV. pr. Ritteri Hist. phil. antiq. vol. I. p. 289. — Horum pleraque Henrichsenius attulit.

plures — delectavit] Stoicorum placitum sequitur sapienti a re publica administranda abstinendum non esse. Bonorum a re publica ad literarum studia confugientium taedium deplorat etiam de Inv. I. 3 extr.

57. *ille apud Homerum Phoenix*] locus est Il. v. 438:

Πηλεΐδης
τοὔνεκά μ' προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα
μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων.

Hanc Ciceronis sententiam respicit Quintilianus prooem. 13.

58. *labore — assueti*] Lambinus vulgatioris rationis patronus *labori* scribendum iudicabat. Contrarium non minus emendate dici docuerunt Gronov. et Drakenb. ad Liv. XXXI. 35, 3. cf. Ruddimanni Inst. Gr. II. p. 137. Liv. X. 6, 11. Seneca Contr. I. 2. Flor. I. 1, 7. Nec tamen casum alterum pro altero temere poni, sed ablativo causam assuescendi contineri, quae diversa quidem non sit ab ea re, cui assuescamus, perite docuit Kritzius ad Sall. Catil. 2, 9. p. 14. Similia sunt *intentus aliqua re* Sall. Cat. 6, 5. 16, 5. Caes. B. Civ. I. 58 cf. Cort. ad Catil. l. c. p. 18.; *coniunctus* et *iunctus aliquo* Cic. Brut. 44, 162. Att. IX. 10, 4. Legg. III. 20, 47. supra 14, 55. *memoria proditus* v. Zumpt. ad Verr. Accus. I. 18, 47. de Or. I. 40, 181. *implicari* et *implicatus re* Pis. 29, 70. *confisus* et *diffisus aliquo* v. Oudendorp. ad Caes. B. Civ. I. 12, 2. Davis. ad III. 24, 1. Herzog. ad B. G. VI. 25. B. Civ. I. 58, 1. Suet. Caes. 3. *morte occumbere* v. Drak. ad Liv. XXXI. 18, 6.

ut dialectici] artis eius inventor fertur Zeno Eleates secundum Aristotelem apud Diog. Laert. IX. 25. Praecipui tamen eius cultores Stoici erant quicquid philosopharentur rationibus concludendis efficientes. Hoc igitur tecte significasse Cicero credendus est.

XVI. 59. *Themistocles*] hunc cum prudentia, tum etiam eloquentiae praestitisse etiam in Bruto 7, 28. legimus. De *Pericle* v. ad I. 50, 216., de *Theramine* ad II. 22, 93.

Gorgias — Isocrates]. de illo dictum ad I. 22, 103., de hoc ad II. 3, 10. *Thrasymachus* Calchedonius, Sophista, Socratis aequalis primus arte quadam verba vinxisse orationisque numeros invenisse dicitur: v. Cic. Or. 12, 39. 13, 40. 52, 175. Suidas v. *Thrasymachus*. V. Stallbaum. ad Plat. Rep. I. p. 8. et 35.

60. *commune nomen eripuit*] Talaeus Ciceronem reprehendit, quod eloquendi et sapiendi divortium a Socrate inventum esse dicat, qui in Gorgia illos reprehenderit, qui diserti esse vellent, cum sapientia carerent, sophistas insectatus sit, quod falsam doctrinam cursu ac flumine verborum commendarent, in Phaedro Periclem ceteris oratoribus praetulerit, quod eloquentiam cum philosophia coniungeret. Sed recte Cicero pro sua quidem ratione fecit. In hanc enim sententiam et hic et I. 11—17. Crassus disputat, ut oratoria facultas una omne philosophandi artificium complectatur, cum Socrates oratores et sophistas ea de causa vituperaverit, quod philosophiam ignorarent, illos cum eorum arte insipientes dixerit, laudibus non tulerit nisi sapientiae cupidos; eloquentiam enim artem esse negans a philosophia quippe arte maxima eam disiunxit.

61. *dicere docerent*] post haec verba aliquid excidisse putant Ernestus et Schuetzius; puto quod proximis contineri videretur causa discidii modo memorati. Sed ea initium demum longae disputationis faciunt, qua postquam exposita est historia praecipuarum in philosophia sectarum, sermo institutus c. 19, 72. resumitur et discidium inter philosophos et oratores ita exponitur accuratius, ut alteri alteros dicantur contemnere.

XVII. 62. *Aristoteles et Xenocrates*] a Xenocrate Platonis et Speusippi eius sororis filii vestigia sequente Academiam propagatam, ab Aristotele Peripateticorum sectam institutam esse copiosius narrat Cicero Acad. I. 4, 17. De *Aristotele* v. ad I. 13, 55. Xenocrates Calchedonius libros de natura deorum scripsit commemoratos a Cicerone N. D. I. 13, 24., et de ratione loquendi: v. Acad. II. 46, 143. Cf. Diog. Laert. IV. 6 sqq.

ab Antisthene] „*Antisthenes* primum Gorgiae, deinde Socratis auditor et patientiae temperantiaeque, quam hic sermonibus suis commendaverat, cum vita tum institutis tenacissimus, auctor fuit scholae Cynicae, quae a Cynosarge gymnasio suburbano nomen invenit: v. Diog. Laert. VI. 13. — *Zeno* Citieus a Cynicis profectus (Cratetis enim Cynici disci-

pulus fuit, deinde vero etiam Polemonem audivit Academicum: v. Suid. v. *Ζήνων*, cf. Cic. Acad. I. 9, 34. Diog. Laert. VII. 2.) Stoicam sectam condidit a Stoa poecile Athenarum porticu appellatam; Diog. Laert. VII. 5." *Henrichsen.*

ab Aristippo] Cyrenaici Aristippum secuti finem bonorum volebant esse voluptatem simplicem s. eam, qua sensus dulciter ac iucunde moverentur, virtutemque ob eam rem laudandam censebant, quod efficiens esset voluptatis. Cic. Fin. II. 6, 18. 11, 34. 13, 39. Off. III. 33, 116. Athen. XII. p. 544. A. Diog. Laert. II. 65 sqq. *Epicurus* autem Gargetti Atheniensium pago natus, non, ut Cyrenaici, voluptatem in motu (*ἐν κινήσει*) i. e. singulas voluptates, quae maxima dulcedine sensus moverent, sed stabilem (*ἐν στάσει* s. *καταστηματικήν ἡδονήν*) i. e. voluptatem non dolendi s. privationem doloris indeque natam tranquillam condicionem summum bonum esse putabat; v. Cic. Fin. II. 10, 30 sqq. 13, 39. 23, 75. Cf. Diog. Laert. X. 1 sqq. Haec ut sequentia de rebus Graecorum philosophorum ex Henrichseniannis excerpsimus. Mox verba *nec voluptatem tuentur, quam amplexari volunt*, ut tamen pro verbo postremo legatur *possunt*, exscripsit Nonius v. *amplexa* p. 470 Merc.

Eretricorum] Cic. Acad. II. 42, 129: *a Menedemo, quod is Eretria fuit, appellati; quorum omne bonum in mente positum et mentis acie, qua verum cerneretur*; cf. et Diog. Laert. II. 25 sqq. *Herillii* ab Herillo Carthaginiensi Zenonis auditore dicti in veri cognitione et scientia summum bonum ponebant: v. Cic. Acad. II. l. c. Fin. II. 13, 43. IV. 15, 40. V. 8, 23. 25, 73. Diog. Laert. VII. 165. De *Megaricis* Cic. Acad. II. l. c., postquam haud dubio errore principium eius doctrinae ad Xenophanem Colophonium Eleaticorum philosophorum antiquissimum retulit, ita pergit: *Euclides Socratis discipulus Megareus* (cf. Gell. VI. 10.), *a quo eidem illi Megarici dicti, qui id solum bonum dicebant, quod esset unum et simile et idem semper.* V. H. Ritteri *Bemerkungen über die Philosophie der megarischen Schule* in Museo Rhenano vol. II. fasc. 3. p. 295 sqq. — *Pyrrhonei* denique s. Sceptici (*Σκεπτικοί, Ἐφεκτικοί, Ἀπορητικοί*) Pyrrhonem Eleum

Alexandri aequalem auctorem habuerunt. Pyrrho ἀκαταληψίας et ἐποχῆς inventor neque pulchrum quicquam esse dixit nec turpe nec iustum nec iniustum omniumque rerum fidem veritatemque mixtis confusisque signis veri ac falsi non videri perspici posse: unde dictum eius fluxit: οὐ μᾶλλον οὕτως ἔχει τόδε ἢ ἐκείνως ἢ οὐδετέρως. V. Diog. Laert. IX. 61 sqq. Gell. XI. 5. Beier. ad Off. I. 2, 6. p. 15.

63. *quo aggredi cupiet*] Matthiae in Seebodii Misc. Cr. vol. I. p. 682. corrigendum putabat *non cupiet*; abstinebant enim Epicurei a re publica regenda. Nemo autem repellitur, nisi aliquo aggrediatur; eaque de causa Epicuro iniuria fieri negatur, quod ei nulla fit, qui non repellitur inde, quo aggrediatur. Haec perspexit Muellerus ad Cic. p. Sextio 7, 16.

in hortulis] Epicurus in hortis suburbanis Athenarum docebat, quam ob rem eius sectatores οἱ ἐκ s. ἀπὸ τῶν κήπων s. κηπολόγοι dicti sunt: v. Diog. Laert. X. 17.

64. *non poterunt ipsi esse — otiosi*] *otium* cum ambiguitate dictum est. De Epicureis dictum σχολήν significat, vacuitatem a negotiis maxime publicis et fluentem inde animi tranquillitatem. Sed significat etiam pacem publicam; quae quia bonorum laboribus malis civibus resistentium retinetur, hi si a re publica sese removent, civitate mox seditionibus conquassata perit etiam otiosa Epicureorum vita.

XVIII. 65. *utrumque est — vel*] pluribus partibus haec sententia affecta et male mulcata videtur. Primum enim *utrumque* sic demum aptum erit, ut ne plus duo in philosophorum placitis ab oratore abhorrere eaque in Stoicis esse dicantur. Sed plura talia et esse possunt et sane etiam sunt. Uno exemplo defungar, Epicureos sapientem a civitate regenda abstinere censuisse. Deinde in ea, quae nunc est, sententiae forma verum esse non potest *vel*. Ernestus quidem, quod in eo mirere, qui a quaesita scriptoris explicandi ratione alias abhorrere solet, ἀνακόλουθον orationem agnoscit: voluisse enim duo reprehendere, alterum in rebus, alterum in verbis: hoc posterius mutata sermonis forma reddi illis, quae sequantur, *accedit quod* etc. Praeter-

vidit autem sic dicendum fuisse *et*, non *vel*. Imo clarum est *vel* significare *iam* s. *ut hoc unum commemorem*, et exemplo uno ex pluribus apponendo constitutum esse; quod cum ex re sumptum ideoque principale sit, additur tanquam corollarium quid in verborum genere apud Stoicos vitiosum videatur. Igitur perexigua mutatione facta sic corrigendum puto: *Sed utcunque est, est in his quod — abhorreat: vel* etc., hoc sensu: quomodocunque quis de Stoicis iudicaverit, certe iam illud in eorum placitis ab oratore forensi abhorret, quod adeo mirabilia de sapiente docent.

insanos] conferri possunt Cic. Acad. II. 44, 136. 47, 144. Fin. IV. 27, 74. Muren. 29, 61. Idem placitum paradoxo defendit, quod inscribitur ὅτι πᾶς ἄφρων (insipiens) μαίνεται.

67. *Academicorum — sententiae duae*] Speusippum Polemonem Cratetem et Crantorem ea, quae a Platone tradita essent, diligenter tuitos esse eisdem fere, quibus hic verbis Cicero exponit Acad. I. 9, 34. „Ab hac disciplina primus recessit *Arcesilas* Pitanensis Polemonis auditor summo ingenii acumine et admirabili quodam lepore dicendi (Acad. II. 6, 16.), qui negabat *esse quicquam, quod sciri posset, ne illud quidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset* (id unum, se nihil scire, v. Acad. I. 4, 16.); *sic omnia latere in occulto; neque esse quicquam, quod cerni aut intelligi posset; quibus de causis nihil oportere neque profiteri neque affirmare quemquam neque assensione approbare cohibereque semper et ab omni lapsu continere temeritatem; unde illa nata est ἐποχή, id est assensionis retentio.* Cic. Acad. I. 12, 45. coll. II. 18, 59. Diog. Laert. IV. 28. Gell. XI. 5.“ *Henrichsen.* Quod Cicero duas tantum Academicorum sententias, veterem et novam agnoscit, sine dubio recte fecit. Quod enim Carneades tertiae s. novae (mediae Arcesilan ferunt) auctor dicitur, non aliam causam habet, quam quod eius viri ingenio et eloquentia Academia fere intermortua denuo excitata est; idem in quartae et quintae, qui dicuntur, auctores Charmadam et Antiochum cadit, etsi hunc certe admiscendis aliorum philosophorum decretis aliqua novasse ferunt.

dissensit — fuerunt] haec numeri varietas, quae Lambinum movit, ut in marg. ed. rep. corrigeret *dissenserunt*, excusatur propter sententiam relativis enuntiationibus interiectis divisam; bis enim interponitur *qui audierat*. Qua re media illa de Xenocrate Polemone et Crantore parentheti similia redduntur et verbum principale *dissensit*, etsi communiter pertinet ad omnes quatuor, tamen ad unum potissimum Speusippum accommodatur.

68. *Q. Metellum L. F.*] Q. Caecilium Metellum L. Calvi, qui Macedonici frater fuit, filium, qui propter res in consulatu contra Iugurtham egregie gestas *Numidicus* dictus est: v. Hist. Eloq. R. p. LVII. Is, cum consul fuerit a. 645., Carneadem, qui a. 627. decessit, adolescens Athenis audire potuit. Hunc Romae Scaevola audivit a. 599., v. ad II. 37, 155. Ex eius discipulis Charmadas Clitomachus et Metrodorus commemorantur I. 11, 45.

XIX. 69. *sapientiae iugo*] *divortia* de fluminibus proprie dicta eleganter illustravit Manutius ad Epp. ad Divers. II. 10. p. 249. Locus hic si sanus est totus, quomodo aliqua ratione explicari possit declaravimus ad II. 37, 154. Manet tamen scrupulus non contemnendus. Quod si enim *sapientium* ne fons quidem ostendi potest, sed *sapientiae*, multo minus *iugum* sapientium dici potuit. Si Socrates sapientium princeps cum montis iugo comparatur, unde in diversas partes flumina decurrant, verius erat *sapientium* omitti. Sic paria paribus redduntur, Apenninus iugo, fluminum divortia doctrinarum divortiis opponuntur. Sed omnis difficultas tollitur corrigendo *communis sapientiae iugo* secundum Nonium v. *divortia* p. 290 M.; itaque fecimus.

oratores] male Schuetzius oratores hic pro rhetoribus dici putabat nec multum aberat, quin cum Pearcio *rhetores* corrigendum censeret. A philosophia abhorruisse Italia et oratoria arte, qualis vulgo existimaretur et tralaticiis magistrorum libellis et praeceptis traderetur, contenta fuisse dicitur.

70. *quod arguare*] qui *quo de* probarunt, linguae elegantiam ignorarunt. V. ad I. 9, 35.

explicavit Antonius] haec disputatio inclusa est libro II. 39, 163. usque ad 41, 174. Eadem simili consilio verbis aliquantum mutatis repetit Crassus paulo infra c. 29, 111 sqq.

71. *Periclem*] v. ad I. 50, 216.; de Demosthene ad I. 13, 58. 20, 89. Vim Carneadis pluribus Cicero illustravit II. 38, 161. III. 18, 68., copiam Aristotelis II. 38, 160. III. 21, 80. Fin. V. 4, 10.

72. *dissociati — diserti a doctis*] Matthiae in Seebodii Misc. Cr. vol. I. p. 683. eam epexegesin esse voluit pro partitione, χωρισθέντες οἱ φιλόσοφοι ἀπὸ τῶν ῥητόρων, quem ad modum et Graeci et Latini locuti sint, Xenophon. Anab. I. 8, 27. Memor. I. 2, 24. Livius XXXII. 23. Sed ea explicatione nihil proficitur, quia sequentia verba *philosophi — sapientiam* partitionem priorum non habent. Quare mutata distinctione sanavi locum in Comm. Cr. *Dissociati* quippe *diserti a doctis;* quo facto illud consecutum est, ut alteri alteros contemnerent.

73. *pontifices*] his praeter alia etiam cura epularum demandata erat, quae ludorum causa fierent: v. Liv. XXV. 2. XXVII. 36. XXIX. 38. XXX. 39. XXXI. 4. XXXII. 7. „Sed propter sacrificiorum multitudinem a. u. 558. ad ludorum epulare sacrificium faciendum triumviri epulones s. epulonum creati sunt, quibus, ut pontificibus, lege datum est togae praetextae habendi ius (Liv. XXXIII. 42). Iidem, postquam auctus est eorum numerus, septemviri appellati sunt: v. Gell. I. 12. Plin. Epp. II. 11. cf. Ruhnk. in antiq. R. lectt. acadd. ab Eichstadio editis VII. p. 13. Orell. Inscr. I. p. 386.“ *Henrichsen.* — Hunc locum a *sed* ad *voluerunt* enotavit Nonius v. *multitudo* p. 142 Merc.

XX. 74. *perinde ut dicam*] Lambinus fortasse ex aliquibus libris *proinde* scripsit, aut lectius id credens aut quod *proinde* et *perinde*, quorum in libris perpetua confusio est, sola scriptura discrepare censeret, quae etiam Manutii sententia fuit commentantis ad Divers. X. 4. Non videri significare idem, quae poëtarum testimonia diversa et sui iuris vocabula fuisse docent, Ruhnkenius maxime auctor fuit ad Rutil. Lup. p. 31. et ad Ter. I. 1, 13., quae qui Lucretii

exempla habet III. 1048. 1066. IV. 998., his Passovius ad Tac. Germ. 5. p. 7. addidit IV. 652., potuit et Ter. Phorm. II. 3, 5.; etiam aeream laminam, in qua *proinde* scriptum, indicavit Ruhnkenius. Sequuntur hunc quos collegit Kritz. ad Sall. Catil. 12, 5. p. 65., quibus accedant Orellius ad Tusc. V. 2, 6. Klotz. ad I. 36, 86. Zumpt. ad Verr. II. 38, 98., sed nemo omnium quid interesset discriminis indicavit. Mediam quandam sententiam Heindorfius, quem pone Moserus sequitur, ad N. D. II. 38, 96. tuitus est, *proinde* non esse a Romanis dictum nisi pro *igitur*, adsignificata tamen quadam exhortatione, ut Graecorum πρὸς ταῦτα. Et hac vi persaepe praeditum est, nec tamen profecto semper, quia non semper adhortatio inest in sententia. Non magis probo Herzogii explicationem ad Caes. B. G. VII. 66. p. 549. qui in *pro* videtur de vi adverbii *porro* cogitasse, cum reddi *proinde* velit *dem gemäss von nun an* s. *hinc igitur*, a qua ratione descivit ad B. Civ. III. 60. p. 425 interpretatus *prorsus*, *ganz so*. Recte Kritzius ad Sall. Iug. 4, 8. p. 425. in simplici comparatione *proinde* ferri non posse monuit: dicendum igitur *perinde haberi* et similia; sed recte illud dici vult, si id, cui aliquam rem compares, ex prioribus colligi videatur. Hoc me non satis intelligere fateor. *Pro* in eo adverbio eius potestatis retinens est, qua dicitur in formulis *pro portione pro virili pro tua humanitate*, significatque aliquam rei cum iudicandi modulo convenientiam: *inde pro re nata* s. *ex ea rei lege et ratione* interpretor. Sic Sallustius in Iugurtha l. c. dixit: *ad imperia et honores nituntur, proinde quasi praetura et consulatus — per se ipsa clara et magnifica sint* i. e. in iudicando et concludendo eam rationem sequentes (*nach dem Princip*). Caes. B. Civ. III. 60: *proinde ac suis satisfacere — vellent, multis coëmtis ad Pompeium transierunt;* non *plane ac si*, quem ad modum Herzogius interpretatur, sed *illam agendi rationem specie quidem tenus secuti*. Cic. Tusc. I. 36, 86: *Metelli sperat sibi quisque fortunam; proinde quasi aut plures fortunati sint, quam infelices, aut* etc. i. e. quasi ex ea, qua utuntur, ratione illud consequens sit. Quintil. IX. 4, 34: *atque cum aliae* (vocales)

subiunguntur aliis, proinde asperiores erunt, prout oris habitu simili aut diverso pronuntiabuntur. i. e. pro eadem ratione asperitas consequetur, ut pronuntiabuntur; male Spaldingius *perinde* scribens optimorum librorum fidem secutus non est. Sed manifesto errore *proinde* praetulit Herzog. apud Caes. B. Civ. III. 1.; ibi enim duo genera hominum inter se exaequantur.

annosque natus unum et viginti] Crassus natus a. u. 614. a. 635., quo Carbo accusatus est, ea aetate erat, non undeviginti annorum, quod legitur apud Script. dial. de Oratt. 34. V. Hist. Eloq. R. p. LXX. et ad de Or. I. 10, 40.

75. *quaestor in Asia*] v. ad I. 11, 45. et de Metrodoro, quem tum audivit Crassus, ad II. 88, 360.

76. *mores leges iura describat*] Henrichsenius sese ignorare fatetur quid sit *morem describere*, cum *mores describi*, id est constitui et ordinari bene dicantur. Schuetzius *morem* correctione intulerat, cum cogitaret de ordinando more publico, qui sane solet una cum legibus et institutis civitatium commemorari, sed *describi* non potest, quoniam lex est non scripta quidem, sed usu recepta et eo saepe validior, quam si esset literis consignata. Sed recte dicitur eloquens, qui mores et animos hominum, *τὰ τῶν ἀνθρώπων ἤθη καὶ τρόπους*, bene teneat, etiam varios vitae privatae mores et usum regere mutare emendare: velut luxuria cohibenda, cum suadendo efficit, ut lex aliqua sumptuaria accipiatur.

77. *tabernaculum vitae suae collocarunt*] v. ad I. 62, 264.

XXI. 78. *C. Velleius*] huic libro primo de natura deorum sententiam Epicureorum exsequendam dedit Cicero, cum ei primas tum Romae Epicurei deferrent (N. D. I. 6, 15.); *Q. Lucilio Balbo* Stoicorum rationem libro secundo explicandam assignavit, quod tantos haberet progressus in Stoicis, ut cum excellentibus eo genere Graecis compararetur. Alter, qui hic commemoratur, *L. Lucilius Balbus* esse putatur, iuris consultus et magni viri Ser. Sulpicii magister, cuius memoria servata est Brut. 42, 154. — De *Sex. Pompeio* v. ad I. 15, 67; de *M. Vigellio* non constat: v. Comm. Crit.

79. *verberabit*] vexabit, molestus erit, cuius translationis viam ostendit illud Divers. XVI. 23: *verberavi te cogitationis convicio.* Ita apud poëtas *verbera* dici exsecutus est Broukhusius ad Propert. I. 3, 18. Simili ratione *caedere* et *concidere* dicuntur. *Vatinium se concidisse* Cicero ait Q. Fr. III. 3. cf. 6.; et *vapulare* tanquam passivam his verbis formam addi tralaticium est.

80. *usum exercitationemque dicendi*] locum correctum et explicatum dedimus in Commentariis criticis.

81. *Coracem — pullos suos excludere*] ludit in nomine inventoris rhetoricae artis; *vester* dicitur, quod colloquio prioris diei commemoratus erat I. 20, 91. „Similis lusus est in dicto illo, quod a iudicibus iactatum fuisse dicitur in Coracem praeceptorem et Tisiam discipulum de mercede altercantes per dilemma: κακοῦ κόρακος κακὰ ᾠά: Sext. Empir. adv. Rhet. p. 307 Fabr. Prolegg. in Hermog. ap. Spengel. artt. scriptt. p. 27.“ *Henrichsen.* — Enotavit Nonius p. 82., sed inscitissime explicat, quasi nove dictum sit *Corax* pro *corvo.*

Pamphilum — depingere] Pamphilum pictorem Apellis praeceptorem literatum hominem (Plin. H. N. XXXV. 36, 8. cf. Quintil. XII. 10, 6. Suid. v. Ἀπελλῆς, Sillig. Catal. Artif. p. 312) an forte alium quendam eodem nomine pictorem eundem rhetorem putasse oportet, de qua re nihil constat. „Pamphili cuiusdam τέχνην commemorat Aristoteles Rhet. II. 23, 21. Huius Pamphili mentionem facere Quintilianus III. 6, 34. putat Spaldingius ad h. l.“ *Henrichsen.* *Infulas* proprie lanea esse sacerdotum et hostiarum velamenta constat; sed pingi potuisse non videntur, etsi putavit Turnebus ad Cic. Agrar. I. 2. Talaeus existimat Pamphilum rhetorem per tabulas rhetoricam tradidisse, quae a similitudine, quia oblongae essent, ut infulae sacerdotum, eo nomine vocentur per irrisionem. Gesnerus et Ernestus, quorum ille infulas in puerorum ornamentis fuisse, hic respici pupas s. plangunculas, quae etiam infulis ornatae fuerint, existimat, neglexerunt quod rei caput est, illud dico de infulis *pingendis.* His coniecturis meam addam qualemcunque. Puto

enim *infulas* a similitudine dictas etiam cauponarum tabernarumque insignia, picta fortasse et deaurata; quod etiam apud nos vilissimum picturae genus habetur.

XXII. 82. *quae ad sapientiam spectarent*] *spectandi* verbum, prout *ad* praepositionem additam habeat vel non habeat, significare *valere* s. *pertinere aliquo* et rursus *animo intendere*, sed eas dicendi rationes ipsa sua natura facile confundi perite docuit Matthiae ad Sextianam 16, 37.

83. *palaestram didicisset*] in eandem sententiam dixit I. 16, 73: *ut qui pila ludunt non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palaestrae, sed indicat ipse motus didicerintne palaestram an nesciant.* Et in Oratore 5, 14: *non ut in ea* (philosophia oratori discenda) *tamen omnia sint, sed ut sic adiuvet, ut palaestra histrionem.* Rem Ciceronem respiciens copiosius exsequitur Quintilianus XII. 2, 12., ex quo intelligitur fuisse et posituras quasdam corporis in luctando et exercitationis quendam legitimum ordinem, cuius etsi in ipso certamine usus non esset, multum tamen et ad corpus habilius reddendum conferret et varia artificia suppeditaret, quorum, si se daret occasio, delecto uno alterove decertantes vincerent. Hi sunt, quos dicebant, *numeri palaestrici*; hisque sine dubio contrarii sunt motus ἀπάλαιστοι Cic. Or. 68, 229. Paulum operae ut palaestrae det etiam oratori commendat Quintilianus I. 11, 16., praeivitque Cicero infra c. 59, 220.

84. *de absoluta et perfecta*] hanc sententiam ante oculos habuit Quintilianus XII. 1, 21.

sat bonum] Goerenzius ad Acad. II. 14, 45. dubitat an huius formae usus a Cicerone abiudicandus non sit, videri enim ex scribendi compendio *sat'* in vulgares editiones irrepsisse; et cum eo sentit Muellerus (Obss. de vi et usu quorundam verborum latinorum, Goeslini editis a. 1828. p. 16.). Adversatur Doederlinus in Synonymis Latinis vol. I. p. 110. Orellius quidem *sat* retinuit praeter hunc locum Or. 42, 143. Partt. Or. 24, 85. Rosc. Am. 32, 89. Quanquam hac re nihil efficitur: exspectandi enim sunt plurium scriptorum libri accurate collati. Ex meis hic quidem nihil enotatum video.

85. *puerilis aetas forenses feriae*] asyndeton hoc cum dissimillimo loco Archianae a se correcto (6, 14.) comparans Stuerenburgius p. 98. significari dicit plura potuisse adiici, sed supersederi afferendis; quod asyndeto nunquam significatur. Hoc quidem loco non est nisi oppositis cum vi quadam efferendis.

XXIII. 86. *magister hic Samnitium*] honorificentiore nomine lanistae dicebantur *magistri* et *doctores gladiatorum*: hoc apud Valerium Maximum legitur II. 3, 2. Non minus tecte *commentari*, quod in primis oratorum est et de meditando adiuncta scriptione legitimum, exercitationem armorum tractandorum et rudibus pugnandi significat; quin leges et rationem artis suae *dictatis*, quae vocabantur, docebant: v. Valer. Max. l. c. Suet. Caes. 26. Iuvenal. Sat. V. 122. Rem primus illustravit Lipsius Saturnalium sermonum I. 15. cf. Intpp. Sueton. l. c. — De *Samnitibus* v. ad II. 80, 325.

87. *Valerius*] nec de hoc nec de N. Furio quicquam traditum est. Valerii autem hominis fortasse libertini obscuritas iam eo perspicitur, quod praenomen non additur, quod a Furio quamvis ne senatore quidem non abest.

maximarum] dubito de veritate huius vocabuli. *Maximam artem* Crassus dicturus erat eloquentiam, sed ea minime significatur; sunt enim, quas in mente habet, philosophia literae antiquitatis cognitio. Has *maximas* nec ullus Romanorum videtur dicturus fuisse, cum oblectando otio natae esse viderentur, neque id Crassi consilio convenit, qui his artibus facilem cognitionem desidiosam voluptatem tribuit.

philosopho — Tuberonem] Panaetio Stoico, cuius ad Tuberonem epistolam commemorari videmus Tusc. IV. 2, 4. cf. Fin. IV. 9, 23. Intpp. ad Rp. I. 10. De Tuberone dictum ad II. 84, 341.; de *P. Africano* philosophiae studioso ad II. 37, 154.

88. *gignit*] inutilis est Ernesti coniectura *gignat*; ea res copiose exposita est commentatione nostra de formis enuntiatorum conditionalium linguae Latinae p. 49 sqq.

Titius — Brulla] de Titio v. II. 62, 253. et allata ad II. 11, 48. De Brulla nihil scitur.

nunquam omnino possit] ne propter hanc sententiam ineptiarum damnemus immeritum Ciceronem, ne obliviscamur eam cognitionem significari, quae usibus viri rei publicae principis idonea sit, minime profundam aut accuratam, sed quae capita rerum et adumbratam quandam imaginem suppeditet. Hanc interpretationem veram esse ostendit c. 31, 123.

XXIV. 92. *tibi, Caesar, faciendum est ad annum*] Comparat Henrichsenius illud ex epistolis ad Atticum V. 2: *confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum, quem ad annum tribunum plebis videbam fore;* quod dissimile videtur. Si quis enim apparatum ludorum *ad annum* conquirit, certe non ipso anno id facit, sed ad usum anni; ita *annus* hic significanter dicitur pro *annus tuus*, sive magistratus gerendi. Caesar anno 664. aedilis curulis erat futurus: v. ad II. 3, 12. Aediles autem ludis sumptuosissime apparandis viam honorum suffragio populi adipiscendorum sibi muniebant. Cic. Off. II. 16, 57: *quanquam intelligo in nostra civitate inveterasse iam bonis temporibus, ut splendor aedilitatum ab optimis viris postuletur. Itaque et P. Crassus cum cognomine dives tum copiis functus est aedilitio maximo munere et paulo post L. Crassus cum homine omnium moderatissimo Q. Mucio magnificentissima aedilitate functus est.*

93. *si dis placet*] „est formula indignantium et contemnentium, in qua est ironia. Nam semper de re mala, quae diis placere non potest, dicitur.“ *Ruhnkenius* ad Ter. Eun. V. 3, 10. Secutus est Donatum ad h. l., qui proprium illud esse dicit exclamanti propter indignitatem alicuius rei; v. et Manutium ad Cic. Rosc. Am. 36, 102. Gernhardum opusc. p. 63.

Latini — magistri dicendi] respicit hunc locum Quintilianus II. 4, 42. et rhetorum Latinorum tunc primum ortorum maxime expetitum Plotium quendam dicit fuisse. Edictum de rhetoribus Latinis coërcendis L. Crassi et Cn. Ahenobarbi censorum antiquae severitatis plenum servaverunt

Suetonius de clar. rhet. pr. et Gellius XV. 11. v. Hist. Eloq. R. p. XIV. Crassus paulo post edictum suum rursus exstitisse illos homines significat; nec enim erat censoribus ea potestas, ut quae vetuissent ultra magistratus tempus manerent. Longe alia res erat, cum senator senatu moveretur aut eques equum iuberetur vendere aut aliquis ex tribu honestiore in minus honestam transferretur; haec enim non prohibitionem habent, sed poenam. Ceterum ex ipso Crassi edicto hic apponuntur verba de *impudentiae ludo* §. 94.

XXV. In ornanda igitur oratione Crassus ante omnia id dicit spectari oportere, ne quid in eo genere nimium sit: efficere enim fastidium; deinde gravem quandam et solidam suavitatem circumspiciendam, non dulcem et quasi delicatam. Esse autem summam eloquentiae laudem in amplificatione positam, quae maxime in concitandis animis valeat; ad quam amplificandi peritiam parandam exercitationem laudandi et vituperandi locosque communes pertinere. Hac occasione ad varia dictionum genera paulo aliter atque Antonius fecerat II. 27, 116 sqq. partienda degreditur, in quibus eorum locorum usus sit; esse enim ornatissimas orationes, quae quam latissime vagentur et a speciali quaestione sese ad universum genus explicandum accommodent (c. 25 — 30, 120). Hac occasione cum flumen verborum rerum copia gigni dicatur, brevibus quidem, sed satis otiose inculcat quae dudum exsecutus erat I. 13, 55. et III. 15, 56., oratoris esse omnem sciendi et artium copiam; quod postquam Catulus sophistarum exemplis confirmavit (c. 32.), Crassus etiam ceterarum artium magnitudinem distribuendo minutam esse et nec Graecis nec Romanis, qui quidem magni in civitate viri haberentur, ullam sapientiae tunc temporis notae partem defuisse M' Manilii Ti. Coruncanii M. Catonis, deinde Pisistrati Periclis Dionis Epaminondae aliorum exemplis docet. Cuius disputationis finem ita facit, ut summam omnium praestantiam docto oratori tribuendam dicat (c. 33 — 36).

96. *in ornatu disposita*] Cic. Brut. 79, 275: *erant autem et verborum et sententiarum illa lumina, quae vocant*

Graeci σχήματα, quibus tanquam insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio. Orat. 39, 134: *et reliqua ex collocatione verborum quae sumuntur quasi lumina magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim similia illis, quae in amplo ornatu scenae aut fori appellantur insignia, non quod sola ornent, sed quod excellant.* His inter se comparatis efficitur et *insignia* et *ornatum* propria quadam et legitima vi Romanis dicta fuisse, unde ad orationem luminibus distinguendam transferrentur. In festis enim diebus celebrandis ornabantur templa (Liv. XXII. 32, 6.). Ab aedilibus autem ludos edentibus omnia undique conquisita sunt et magna impensa ex ultimis oris comportata, haud raro etiam avare et rapaciter quasi ab latrocinantibus compilata, quibus scenam forum loca alia urbis maxime frequentia ornarent; maxime vestis pretiosa columnae marmoreae statuae aurum argentum. Hic est ille *ornatus;* in quo quae essent praecipue conspicua propter magnificentiam *insignia* appellabantur: qua re *insignia in ornatu* coniungenda sunt in Bruto l. c. Ut praeter scenam in primis forum ornaretur, non ea modo causa factum est, quod is locus erat ad conspectum populi magnificus, sed etiam quod ante theatra et amphitheatra exstructa in foro gladiatores aliaque ludicrorum genera edebantur.

98. *horrido obsoletoque*] Cicero Or. 11, 36: *in picturis alios horrida inculta abdita et opaca, contra alios nitida laeta collustrata delectant.* Hinc intelligitur *horridum* illud in coloribus nigrescentibus noto veterum tabularum vitio quaerendum esse.

flexiones et falsae voculae] *flexiones* recte videtur explicuisse Ernestus modos voce varie crispatos, quibus mollis et suavis reddatur cantus; potuisset dicere, quibus cantui mollius quoddam et delicatius ornamenti genus accedit, quale Italis dicitur *fioritura;* nos Germani *coloraturam* solemus. Aristophanes Nubibus 966 (970 Herm.).

εἰ δέ τις αὐτῶν βωμολοχεύσαιτ' ἢ κάμψειέν τινα καμπήν,
οἵας οἱ νῦν τὰς κατὰ Φρῦνιν ταύτας τὰς δυσκολοκάμπτους.

Respicit hos versus Pollux IV. 65: *τὸ μέντοι σιφνιάζειν καὶ χιάζειν τὸ περιέργοις μέλεσι χρῆσθαι —. καὶ Φρῦνιν δὲ τόν Κάμωνος μέλεσι πολυκαμπέσι τοῖς ὑπό τῶν κωμωδῶν δυσκολοκάμπτοις κληθεῖσι κεχρῆσθαι λέγουσιν.* Haec rectius antestaturus erat Ernestus, quam scholiasten Nubium explicantem de voce fracta et molli, *φωνῇ κεκλασμένῃ.* Paulo aliter *flexiones* Demosthenes Aeschini aemulo dicitur obiecisse Or. 18, 57. *φωνασκίαν καὶ ἐπίδειξιν* enim Graecus habet. Quod si Goellerus p. 157. sensu differre ait, verum est, quatenus orator a cantore diversus est; sed illud, quod nunc tractamus, certe iniuria reddit *Schleifungen, Ziehen der Töne*, quod *tractum* potius *canendi genus* dicendum fuisse videtur. Ernesti explicationem veram esse etiam Plinius declarat, cum *μετὰ πλάσματος αὐλεῖν* apud Theophrastum de Plantis IV. 12. vertit *ad flectendos sonos* et *ἐπεὶ δὲ ἐς τὴν πλάσιν μετέβησαν postquam varietas accessit et cantus quoque luxuria.* Nam *πλάσμα* et *καμπή* ita discreta videntur, ut illud ipsum sit artificium, hoc usus artificii, illud vivum (*concretum*) hoc mentale (*abstractum*), quem ad modum apud nos differunt *der Triller* et *das Trillern*; quanquam illud proprie de circumlitis et obturatis tibiarum ad sonum molliorem reddendum foraminibus dicitur secundum Quintilianum I. 11, 6. *Falsae voculae* Strebaeo videntur toni tam minuti, ut crebro percursante *διὰ πασῶν* voce paene fallant audientem. Is igitur de celeritate sursum deorsum omnes omnium generum sonos percurrente intellexit. Paulo probabilius Henrichsenius de illis sonis intelligi vult, qui non intra pectus, sed in superiore gutturis parte artificio quodam formantur; qui vocari solent *falsetto, Fisteltöne.* Verum hi, etsi utile aliquando supplementum verae vocis sunt, non videntur iure *molliores* dici posse cantu austero et severo. Ceteri interpretes tacent. Ego vocem teneram et media quadam vi, non plene sonantem intelligo, qualem Itali vocant *mezza voce:* cui artificio multi canendi artifices praecipuam laudis partem debuerunt; satis est unam *Sontagiam* commemorare.

99. *quin etiam — dulcitudine*] totum hunc locum usque ad verbum *commovetur* affert Nonius v. *dulcitas* p. 96 Merc., et quod ille habet, *dulcitudine*, etiam codicibus firmari post cognitum est; erant enim qui *dulcedine* vulgarem formam tenerent. Haec ipsa causa est cur Schuetzii suspicio probari non possit illa a voce *quique* a Cicerone abiudicantis. Quae paulo antecedunt verba *in ipso tactu modum et mollitudinis et levitatis* notavit Nonius v. *mollitudinem* p. 135.

fugiant satietatem] malebat Ernestus *effugiant* nescio qua causa permotus. Vulgatam scripturam defendit Goerenzius ad Fin. I. 10, 36. non Graecorum quidem exemplo *φεύγειν* pro *ἐκφεύγειν* dicentium, hoc enim solo nihil certi efficitur, sed loco Ciceronis Verr. Accus. III. 43, 103: *fugiendamque vestram satietatem*. Is etiam dixit in Oratore 56, 189: *vitiosum genus et longa animi provisione fugiendum*.

100. *sine reprehensione*] Lambinus *respiratione* corrigebat. *Vituperationis* significationem non inesse dudum intellectum est, sed *morae* s. *intermissionis* vim agnoscentes non minus falli puto, quam Ernestum interpretatum *ita ut nunquam se orator reprehendat* i. e. *coërceat*. Illa enim prior explicatio scriptorem intolerabiliter balbutientem facit, altera latinitate non constat, cum rationi plane adversetur sese *reprehendere* dici de coërcendo impetu et vehementia orationis. Ego a primitiva verbi vi, quae est *omissi* s. *abiecti rursum prehendendi* perfacile eo transiri potuisse puto, ut diceretur color et sonus orationis a gravi et ornato ad lenem et remissum deflexus quasi recipi et rursus intendi: sic opponuntur *intermissio* et *reprehensio*, quae duo coniuncta communi *varietatis* vocabulo accuratius describuntur. Ita Graecis *ἀναλαμβάνειν* dici solet.

atque eo citius — offenditur] haec exscripsit Nonius v. *cinnos* p. 450., sed *cinnis* pro *cincinnis* habet. Non obsequor in tam facili ad corrumpendum vocabulo.

XXVI. 101. *umbram — eminere videatur*] pictorum artificio adeo perite distribuuntur lumina et umbrae, ut res et corpora coloribus expressa rotundis et ex solida aliqua materia exsculptis similia videantur. Ita tabularum partes,

quae luminibus distinguuntur, de plano eminere, quae umbris obscurantur recedere videntur. Cic. Acad. II. 7, 20: *quam multa vident pictores in umbris et in eminentia, quae nos non videmus?* Quintil. II. 17, 21: *pictor — vi suae artis efficit, ut quaedam eminere in opere, quaedam recessisse credamus.* XI. 3, 46: *ut qui singulis pinxerunt coloribus alia tamen eminentiora alia reductiora fecerunt.* Idem *exstare* dixit similiter VIII. 5, 29: *qua re, licet haec enitere et aliquatenus exstare videantur, tamen lumina illa non flammae, sed scintillis inter fumum emicantibus similia dixeris.* Et *expressum* Cicero Div. I. 7: *haec profecto vides quanto expressiora quantoque illustriora futura sint;* ad quem locum Manutius: „*expressa* patent oculis, quia eminent; *illustria* multo etiam magis, quia splendorem habent." Viam verborum a rebus solidis et sculptura, in qua *expressa* et *adumbrata* (σκιαγραφήματα) inter se opponuntur, monstrant Cic. N. D. I. 38, 105: *si* (dii) *tantummodo ad cogitationem valent nec ullam habent soliditatem nec eminentiam.* Tusc. III. 2, 3: *consectaturque* (vir optimus) *nullam eminentem effigiem, sed adumbratam imaginem gloriae.* V. Matthiae ad Sull. 18, 52. et, quem testem laudat Muellerus, Casaubonum ad Theophrasti characteres II. p. 32 ed. Fischer.

102. *agit hunc versum Roscius*] „*agere* actor dicitur ea, quae cum motu gestuque aliquo pronuntiat. Diomedes p. 488: *nam et agi fabula, non referri ab actoribus dicitur.*" *Hermannus* opusc. vol. I. p. 300.

ille alter] Aesopus, puto. Versus cuius pars apponitur, integer exstat c. 47, 183. et Tusc. III. 19, 44., ubi emendatum dedit Bentleius; desumptus est cum sequente, qui ipse quoque in Tusculanis l. c. et de Or. III. 58, 217., legitur, ex Ennii Andromacha; prior creticus tetrameter, alter anapaesticus dimeter est. Vocabulum *actuosus* defendit Meyer. ad Orat. 36, 125. et iam ante eum Lambinus ad l. c.

qui fecerunt modos] Donatus in libello de tragoedia et comoedia: *diverbia histriones pronuntiabant, cantica vero temperabantur modis non a poëta, sed a perito artis musicae factis.* Igitur *modos facere* est μελοποιεῖν (*componiren*), v.

Hermann. opusc. vol. I. p. 294. Eorum, qui modos Terentianis fabulis addiderunt, memoria servata est nominibus in didascaliis praescriptis. Romanis etiam in canticis, quibus apud Graecos cithara aspirabat, uti tibiis mos erat; unde illud sumptum est, quod statim sequitur, *inflare* de intendenda modorum vehementia dictum. Cic. Legg. I. 2, 6: *Antipater paulo inflavit vehementius habuitque vires agrestes ille quidem sine nitore ac palaestra.* Quod quid sit explicatur in eodem homine de Or. II. 12, 54: *paululum se erexit et addidit historiae maiorem sonum.*

103. *non dulcem atque decoctam*] a vino defruto sumptum simile, quod quis eodem modo dixerit alius indicare non possum.

rerum] vulgo additum *ac sententiarum* ex eo genere interpolationum est, de quibus dixi in Comm. Cr. ad II. 33, 144. Innumerabilia exempla docent *res* ipsas illas esse *sententias*, quae illis tam imperite adiiciuntur. Unum commemoro, quia hic ipsum respicitur aperte. Postquam c. 24, 93. curae *verborum eligendorum et collocandorum* opposita fuerat *rerum silva magna*, eae res tractantur copiosius c. 25., cuius principio rursum inter se invicem opposita reperiuntur orationem conspersam esse debere *verborum sententiarumque floribus.*

104. *amplificare*] Isocratis Paneg. 1.: ἐπειδὴ δὲ οἱ λόγοι τοιαύτην ἔχουσι τὴν φύσιν, ὥστε οἷόν τ' εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν πολλαχῶς ἐξηγήσασθαι, καὶ τά τε μεγάλα ταπεινὰ ποιῆσαι καὶ τοῖς μικροῖς μέγεθος προσθεῖναι καὶ τὰ παλαιὰ καινῶς διεξελθεῖν καὶ περὶ τῶν νεωστὶ γεγενημένων ἀρχαίως εἰπεῖν, οὐκέτι ψευκτέον ταῦτ' ἐστί. Quintilianus VIII. 3, 89: *sed vis orationis omnis in augendo minuendoque consistit.*

XXVII. 104. *orationis*] causa cur interpretum non nulli *orationi* scribi voluerint idonea non videtur, si quidem nihil prohibet, quo minus *orationem* non interpretemur quae ab oratore habeatur, sed argumenta res sententias dicta oratione inclusas, omnino quae ab oratore dicantur. Quo-

rum cum fides *esse* possit, etiam *facere fidem* dici poterit. Cf. ad II. 85, 346.

105. *etiam maior est illa exercitatio*] Cavendum, ne cum sono pronuntiemus *maior*, re prona propter additum *etiam*. Sed non exercitatio laudandi vituperandique cum amplificandi exercitatione comparata hanc magnitudine superare, sed laudatio et vituperatio ad exercitandam oratoriae amplificationis facultatem et artem gravior esse dicitur aliis amplificationis occasionibus et argumentis. Hoc respexisse Quintilianus videtur II. 4, 20: *laudare claros viros et vituperare improbos* (incipiet); *quod non simplicis utilitatis opus est.* Ipse Cicero huic exercitationis generi multum tribuit in Oratore 12, 37. Hoc genus praeceptis *instruxit* Antonius II. 84, 341., postquam primo *reiecerat* i. e. praeceptis egere negaverat II. 10, 42.

106. *loci — communes*] dignus est, qui conferatur locus Oratoris 36, 126: *quae* (amplificatio) *etsi aequabiliter toto corpore orationis esse debet, tamen in communibus locis maxime excellet: qui communes sunt appellati, quod videntur multarum eidem esse causarum, sed proprii singularum esse debebunt.* Confer etiam Quintiliani dicta II. 4, 22. eundemque etiam de locis eis, qui *defensionem* quandam s. excusationem habent, quem ad modum hic Cicero *miserationem* et *deprecationem* in locorum communium munere ponit.

107. *duarum philosophiarum*] Peripateticorum et Academicorum, de quibus dixit I. 62, 263. III. 18, 67. Nec tamen ad eorum morem, sed aliquanto nervosius dicendum esse oratori in amplificando argumento docet Cicero in Oratore 36, 127., cf. 4, 12.

animos et vim et artem] locus quo modo intelligendus sit Orellius docuit: „*animos*, inquit, i. e. naturalem quendam impetum et fiduciam (*Muth, coraggio*) *habere debemus.*“ Qui enim natura lenis est et ab omni vehementia ingenii remotus, is amplificandi muneri non recte respondebit. *Vis* hac significatione dici non potuit, et iniuria ab Orellio creditur interpreti deberi, qui adiecerit *animis* explicandis. Est *vis oratoria*, δεινότης.

XXVIII. 109. *ex particula parva urbis*] ab Academia et Lycco gymnasiis Athenarum suburbanis.

infinite de universo genere] θέσεις eas dicebant Graeci: v. Cic. Or. 14, 45. Quintil. II. 1, 9. 4, 24. III. 5, 5. X. 5, 11. Suetonius de clar. rhet. 5.; quibus contrariae quaestiones tempore et personis definitae ὑποθέσεων nomen habebant, Romanis vocabantur *causae*: v. Quintil. III. 5, 7. Cic. Top. 21, 79. Illas priores Peripatetici si non invenisse, at crebro et paene ex more dixisse feruntur Quintiliano XII. 2, 25. Huius exercitationis utilitas iure tanta habebatur, ut Cicero senex adhuc horis vacuis in eo quasi campo et spatio decurreret: v. Epp. ad Att. IX. 4. et 9; quorum priore loco magnus Graece scriptarum thesium numerus Attico cognoscendus et iudicandus proponitur. Hinc genus dicendi genera rerum universa tractans dicitur θετικώτερον, quod non intelligens Cratander τεχνικώτερον scribendo corrupit Q. Fr. III. 3, 4.

110. *surculo defringendo*] opponuntur inter se verba *recuperare* et *usurpare* i. e. vindicare s. vindicias agere. Ernestus in clave v. *defringere*: „similitudine ducta ab eis, qui in fundo, cuius possessionem sibi vindicare volebant, surculum defringebant vindiciarum causa. Ita significat Crassus istos philosophos (oportebat dicere *rhetores*) sibi illam partem rhetorices (*philosophiae* potius) ut suam vindicare, sed parum ea uti.“ — Morem illum partem pro tota re in iudicium afferendi pluribus exponit Gaius IV. 17: *si qua res talis erat, ut non sine incommodo posset in ius adferri vel adduci, velut si columna aut grex alicuius pecoris esset, pars aliqua inde sumebatur, deinde in eam partem, quasi in totam rem praesentem, fiebat vindicatio. Itaque ex grege vel una ovis aut capra in ius adducebatur vel etiam pilus inde sumebatur et in ius adferebatur; ex nave vero et columna aliqua pars defringebatur. Similiter — ex fundo gleba sumebatur et ex aedibus tegula.* Cf. ad I. 10, 41. et Savignii dissertationem de lite vindiciarum in: *Zeitschrift f. geschichtl. Rechtswiss.* III. 3. p. 421 sqq.

atque id ipsum lacinia] *lacinia* est extrema pars togae. Qui lacinia rem retinent vix ac ne vix quidem, ne elabatur, retinent.

apud Philonem] „*Philo* Larissaeus a non nullis quartae Academiae conditor dictus Clitomachi auditor (Acad. II. 6, 17.) cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugus Romam venit, ubi Cicero adolescens se totum ei dedit: Cic Brut. 89, 306. coll. N. D. I. 3, 6. Plut. Cic. 3. Eum alio tempore rhetorum praecepta tradere, alio philosophorum instituisse dicit Cic. Tusc. II. 3, 9. — *In prima arte* i. e. in principio artis oratoriae.“ *Henrichsen.*

XXIX. 111. *disceptatur — disceptatione versantur*] talis iteratio vocabuli eiusdem aut similis variis locis fraudi interpretibus fuit; cuius rei cum Handius ad Statium p. 269. et Paldamus in dissertatione a. 1836. edita plura genera constituerint eamque aut virtutis aut affectatae elegantiae aut perspicuitatis aut simplicitatis aut negligentiae esse affirmaverint, horum copiis et Heusingerianis p. 162 Zumpt. Oudendorpianis ad Caes. B. G. II. 18, 1. Drakenborchianis ad Liv. I. 3, 9. quaedam addamus, quae maximam tritorum quidem et pervulgatorum verborum partem non alia de causa nisi fortuita saepius iterari ostendant. Nam negligentiae Ciceronem saltem absolvendum dicemus, nisi inepti voluerimus esse. *Est* bis in eadem sententia legitur de Or. I. 5, 18. 60, 257. ubi insuper additur *esse* III. 37, 150.; ter inculcatur II. 61, 249. III. 37, 151. et adiecto *esse* ib. §. 150; quater II. 79, 326; *sunt* bis II. 11, 46. ter Divin. II. 54. In hoc verbo elegantiam aut vim non quaeremus, qua utraque plane destituitur. *Bellum* ter in eadem sententia legas apud Sallustium Catil. 9, 4. v. Kritz. *belluam* iteratur Cic. Rp. II. 40. *bona* Tusc. V. 31, 86. *deus* N. D. I. 9, 22. 18, 48. 43, 121. *Iupiter* N. D. III. 34, 83. *opinio* Tusc. III. 26, 62. *res publica* Legg. III. 18, 41. *res* Q. Fr. I. 1, 6. et insignitius de Or. II. 77, 310., ubi legitur *tribus rebus — una ex tribus hic rebus res. sapientia* Fin. I. 13, 43. *exercitatus* et *exercitatio* et prius quidem bis leguntur de Or. III. 21, 79. Tale est etiam quod, ut expositorum pleraque, uni alterive interpretum magnae fuit offensioni,

de Or. III. 28, 110: *alterum* (genus) — *dicunt; sed neque vim neque naturam eius nec partis nec genera proponunt.* Hoc eo certius defenditur, quod *genus* ne eadem quidem utroque loco vi ac sententia praeditum est. Eadem res est in verbis. Legimus in eadem sententia *utendum — utitur — uti — utatur* de Or. III. 10, 39.; similiter, quamvis non toties iterantur *admonere et commonere* de Or. III. 12, 47. *docere* Fin. I. 14, 46. *depellere* Tusc. IV. 37, 81. *habere* Legg. III. 18, 41. *concitare* Tusc. IV. 15, 34., ubi non animadversa res verbi bis positi diversam sententiam esse ineptas suspiciones peperit. Similia quaedam ex Oratore exempla collegit Goellerus ad c. 27, 91. p. 206. Ceterum haec omnia et si quis alia his similia colligat non efficient, ut verba *de qua quaeri et disceptari potest* non videantur ab inepto adiecta esse explicandae *naturae ambigendi.*

ad cognoscendi aut ad agendi vim] est haec antiqua artium in duo genera divisio, θεωρητικὸν et πρακτικόν, de qua re copiose disputatur in Topicis c. 21 — 23. et Partt. Orat. 18.

113. *quid in re sit*] miror Henrichseni iudicium exemplum sapientiae ad interrogandi formam non convenire. Optime convenit, modo ne vim sententiae in *sitne* quaeras aut in *humano genere*, sed in *sapientia.* Aequiore etiam animo Schuetzii coniectura *ecquid* carebimus, quam secuti sunt Muellerus et Orellius.

114. *naturane sit ius inter homines*] hoc primo de Legibus libro disceptatur et affirmatur quidem.

115. *quod maximae parti sit utile*] Aristotelis in Politicis III. 7, 13. p. 76. Stahr. placitum est civium partem maximam non numero, sed virtute cerni: cui quod utile sit, ius esse. Id indicare Cicero videtur philosophi sententiam respiciens.

116. *duo prima quaestionum genera*] „h. e. duo primaria genera, quae aut fontes sunt reliquarum aut gravissima. Apte Orellius confert Top. 5, 26: *definitionis autem duo sunt genera prima*, ubi c. 6. pr. sequitur: *sunt et alia genera definitionum.*“ *Henrichsen.* Hac significatione maxime

atque id ipsum lacinia] *lacinia* est extrema pars togae. Qui lacinia rem retinent vix ac ne vix quidem, ne elabatur, retinent.

apud Philonem] „*Philo* Larissaeus a non nullis quartae Academiae conditor dictus Clitomachi auditor (Acad. II. 6, 17.) cum Atheniensium optimatibus Mithridatico bello domo profugus Romam venit, ubi Cicero adolescens se totum ei dedit: Cic Brut. 89, 306. coll. N. D. I. 3, 6. Plut. Cic. 3. Eum alio tempore rhetorum praecepta tradere, alio philosophorum instituisse dicit Cic. Tusc. II. 3, 9. — *In prima arte* i. e. in principio artis oratoriae.“ *Henrichsen.*

XXIX. 111. *disceptatur — disceptatione versantur*] talis iteratio vocabuli eiusdem aut similis variis locis fraudi interpretibus fuit; cuius rei cum Handius ad Statium p. 269. et Paldamus in dissertatione a. 1836. edita plura genera constituerint eamque aut virtutis aut affectatae elegantiae aut perspicuitatis aut simplicitatis aut negligentiae esse affirmaverint, horum copiis et Heusingerianis p. 162 Zumpt. Oudendorpianis ad Caes. B. G. II. 18, 1. Drakenborchianis ad Liv. I. 3, 9. quaedam addamus, quae maximam tritorum quidem et pervulgatorum verborum partem non alia de causa nisi fortuita saepius iterari ostendant. Nam negligentiae Ciceronem saltem absolvendum dicemus, nisi inepti voluerimus esse. *Est* bis in eadem sententia legitur de Or. I. 5, 18. 60, 257. ubi insuper additur *esse* III. 37, 150.; ter inculcatur II. 61, 249. III. 37, 151. et adiecto *esse* ib. §. 150; quater II. 79, 326; *sunt* bis II. 11, 46. ter Divin. II. 54. In hoc verbo elegantiam aut vim non quaeremus, qua utraque plane destituitur. *Bellum* ter in eadem sententia legas apud Sallustium Catil. 9, 4. v. Kritz. *belluam* iteratur Cic. Rp. II. 40. *bona* Tusc. V. 31, 86. *deus* N. D. I. 9, 22. 18, 48. 43, 121. *Iupiter* N. D. III. 34, 83. *opinio* Tusc. III. 26, 62. *res publica* Legg. III. 18, 41. *res* Q. Fr. I. 1, 6. et insignitius de Or. II. 77, 310., ubi legitur *tribus rebus — una ex tribus hic rebus res. sapientia* Fin. I. 13, 43. *exercitatus* et *exercitatio* et prius quidem bis leguntur de Or. III. 21, 79. Tale est etiam quod, ut expositorum pleraque, uni alterive interpretum magnae fuit offensioni,

de Or. III. 28, 110: *alterum* (genus) — *dicunt; sed neque vim neque naturam eius nec partis nec genera proponunt.* Hoc eo certius defenditur, quod *genus* ne eadem quidem utroque loco vi ac sententia praeditum est. Eadem res est in verbis. Legimus in eadem sententia *utendum — utitur — uti — utatur* de Or. III. 10, 39.; similiter, quamvis non toties iterantur *admonere et commonere* de Or. III. 12, 47. *docere* Fin. I. 14, 46. *depellere* Tusc. IV. 37, 81. *habere* Legg. III. 18, 41. *concitare* Tusc. IV. 15, 34., ubi non animadversa res verbi bis positi diversam sententiam esse ineptas suspiciones peperit. Similia quaedam ex Oratore exempla collegit Goellerus ad c. 27, 91. p. 206. Ceterum haec omnia et si quis alia his similia colligat non efficient, ut verba *de qua quaeri et disceptari potest* non videantur ab inepto adiecta esse explicandae *naturae ambigendi.*

ad cognoscendi aut ad agendi vim] est haec antiqua artium in duo genera divisio, θεωρητικὸν et πρακτικόν, de qua re copiose disputatur in Topicis c. 21 — 23. et Partt. Orat. 18.

113. *quid in re sit*] miror Henrichseni iudicium exemplum sapientiae ad interrogandi formam non convenire. Optime convenit, modo ne vim sententiae in *sitne* quaeras aut in *humano genere*, sed in *sapientia.* Aequiore etiam animo Schuetzii coniectura *ecquid* carebimus, quam secuti sunt Muellerus et Orellius.

114. *naturane sit ius inter homines*] hoc primo de Legibus libro disceptatur et affirmatur quidem.

115. *quod maximae parti sit utile*] Aristotelis in Politicis III. 7, 13. p. 76. Stahr. placitum est civium partem maximam non numero, sed virtute cerni: cui quod utile sit, ius esse. Id indicare Cicero videtur philosophi sententiam respiciens.

116. *duo prima quaestionum genera*] „h. e. duo primaria genera, quae aut fontes sunt reliquarum aut gravissima. Apte Orellius confert Top. 5, 26: *definitionis autem duo sunt genera prima*, ubi c. 6. pr. sequitur: *sunt et alia genera definitionum.*“ *Henrichsen.* Hac significatione maxime

79. *verberabit*] vexabit, molestus erit, cuius translationis viam ostendit illud Divers. XVI. 23: *verberavi te cogitationis convicio.* Ita apud poëtas *verbera* dici exsecutus est Broukhusius ad Propert. I. 3, 18. Simili ratione *caedere* et *concidere* dicuntur. *Vatinium se concidisse* Cicero ait Q. Fr. III. 3. cf. 6.: et *vapulare* tanquam passivam his verbis formam addi tralaticium est.

80. *usum exercitationemque dicendi*] locum correctum et explicatum dedimus in Commentariis criticis.

81. *Coracem — pullos suos excludere*] ludit in nomine inventoris rhetoricae artis; *vester* dicitur, quod colloquio prioris diei commemoratus erat I. 20, 91. „Similis lusus est in dicto illo, quod a iudicibus iactatum fuisse dicitur in Coracem praeceptorem et Tisiam discipulum de mercede altercantes per dilemma: κακοῦ κόρακος κακὰ ὠά: Sext. Empir. adv. Rhet. p. 307 Fabr. Prolegg. in Hermog. ap. Spengel. artt. scriptt. p. 27.“ *Henrichsen.* — Enotavit Nonius p. 82., sed inscitissime explicat, quasi nove dictum sit *Corax* pro *corvo.*

Pamphilum — depingere] Pamphilum pictorem Apellis praeceptorem literatum hominem (Plin. H. N. XXXV. 36, 8. cf. Quintil. XII. 10, 6. Suid. v. Ἀπελλῆς, Sillig. Catal. Artif. p. 312) an forte alium quendam eodem nomine pictorem eundem rhetorem putasse oportet, de qua re nihil constat. „Pamphili cuiusdam τέχνην commemorat Aristoteles Rhet. II. 23, 21. Huius Pamphili mentionem facere Quintilianus III. 6, 34. putat Spaldingius ad h. l.“ *Henrichsen.* *Infulas* proprie lanea esse sacerdotum et hostiarum velamenta constat; sed pingi potuisse non videntur, etsi putavit Turnebus ad Cic. Agrar. I. 2. Talaeus existimat Pamphilum rhetorem per tabulas rhetoricam tradidisse, quae a similitudine, quia oblongae essent, ut infulae sacerdotum, eo nomine vocentur per irrisionem. Gesnerus et Ernestus, quorum ille infulas in puerorum ornamentis fuisse, hic respici pupas s. plangunculas, quae etiam infulis ornatae fuerint, existimat, neglexerunt quod rei caput est, illud dico de infulis *pingendis.* His coniecturis meam addam qualemcunque. Puto

enim *infulas* a similitudine dictas etiam cauponarum tabernarumque insignia, picta fortasse et deaurata; quod etiam apud nos vilissimum picturae genus habetur.

XXII. 82. *quae ad sapientiam spectarent*] *spectandi* verbum, prout *ad* praepositionem additam habeat vel non habeat, significare *valere* s. *pertinere aliquo* et rursus *animo intendere*, sed eas dicendi rationes ipsa sua natura facile confundi perite docuit Matthiae ad Sextianam 16, 37.

83. *palaestram didicisset*] in eandem sententiam dixit I. 16, 73: *ut qui pila ludunt non utuntur in ipsa lusione artificio proprio palaestrae, sed indicat ipse motus didicerintne palaestram an nesciant.* Et in Oratore 5, 14: *non ut in ea* (philosophia oratori discenda) *tamen omnia sint, sed ut sic adiuvet, ut palaestra histrionem.* Rem Ciceronem respiciens copiosius exsequitur Quintilianus XII. 2, 12., ex quo intelligitur fuisse et posituras quasdam corporis in luctando et exercitationis quendam legitimum ordinem, cuius etsi in ipso certamine usus non esset, multum tamen et ad corpus habilius reddendum conferret et varia artificia suppeditaret, quorum, si se daret occasio, delecto uno alterove decertantes vincerent. Hi sunt, quos dicebant, *numeri palaestrici*; hisque sine dubio contrarii sunt motus ἀπάλαιστοι Cic. Or. 68, 229. Paulum operae ut palaestrae det etiam oratori commendat Quintilianus I. 11, 16., praeivitque Cicero infra c. 59, 220.

84. *de absoluta et perfecta*] hanc sententiam ante oculos habuit Quintilianus XII. 1, 21.

sat bonum] Goerenzius ad Acad. II. 14, 45. dubitat an huius formae usus a Cicerone abiudicandus non sit, videri enim ex scribendi compendio *sat'* in vulgares editiones irrepsisse; et cum eo sentit Muellerus (Obss. de vi et usu quorundam verborum latinorum, Coeslini editis a. 1828. p. 16.). Adversatur Doederlinus in Synonymis Latinis vol. I. p. 110. Orellius quidem *sat* retinuit praeter hunc locum Or. 42, 143. Partt. Or. 24, 85. Rosc. Am. 32, 89. Quanquam hac re nihil efficitur: exspectandi enim sunt plurium scriptorum libri accurate collati. Ex meis hic quidem nihil enotatum video.

85. *puerilis aetas forenses feriae*] asyndeton hoc cum dissimillimo loco Archianae a se correcto (6, 14.) comparans Stuerenburgius p. 98. significari dicit plura potuisse adiici, sed supersederi afferendis; quod asyndeto nunquam significatur. Hoc quidem loco non est nisi oppositis cum vi quadam efferendis.

XXIII. 86. *magister hic Samnitium*] honorificentiore nomine lanistae dicebantur *magistri* et *doctores gladiatorum*: hoc apud Valerium Maximum legitur II. 3, 2. Non minus tecte *commentari*, quod in primis oratorum est et de meditando adiuncta scriptione legitimum, exercitationem armorum tractandorum et rudibus pugnandi significat; quin leges et rationem artis suae *dictatis*, quae vocabantur, docebant: v. Valer. Max. l. c. Suet. Caes. 26. Iuvenal. Sat. V. 122. Rem primus illustravit Lipsius Saturnalium sermonum I. 15. cf. Intpp. Sueton. l. c. — De *Samnitibus* v. ad II. 80, 325.

87. *Valerius*] nec de hoc nec de N. Furio quicquam traditum est. Valerii autem hominis fortasse libertini obscuritas iam eo perspicitur, quod praenomen non additur, quod a Furio quamvis ne senatore quidem non abest.

maximarum] dubito de veritate huius vocabuli. *Maximam artem* Crassus dicturus erat eloquentiam, sed ea minime significatur; sunt enim, quas in mente habet, philosophia literae antiquitatis cognitio. Has *maximas* nec ullus Romanorum videtur dicturus fuisse, cum oblectando otio natae esse viderentur, neque id Crassi consilio convenit, qui his artibus facilem cognitionem desidiosam voluptatem tribuit.

philosopho — Tuberonem] Panaetio Stoico, cuius ad Tuberonem epistolam commemorari videmus Tusc. IV. 2, 4. cf. Fin. IV. 9, 23. Intpp. ad Rp. I. 10. De Tuberone dictum ad II. 84, 341.; de *P. Africano* philosophiae studioso ad II. 37, 154.

88. *gignit*] inutilis est Ernesti coniectura *gignat*; ea res copiose exposita est commentatione nostra de formis enuntiatorum conditionalium linguae Latinae p. 49 sqq.

Titius — Brulla] de Titio v. II. 62, 253. et allata ad II. 11, 48. De Brulla nihil scitur.

nunquam omnino possit] ne propter hanc sententiam ineptiarum damnemus immeritum Ciceronem, ne obliviscamur eam cognitionem significari, quae usibus viri rei publicae principis idonea sit, minime profundam aut accuratam, sed quae capita rerum et adumbratam quandam imaginem suppeditet. Hanc interpretationem veram esse ostendit c. 31, 123.

XXIV. 92. *tibi, Caesar, faciendum est ad annum*] Comparat Henrichsenius illud ex epistolis ad Atticum V. 2; *confirmavi ad eam causam etiam Furnium nostrum, quem ad annum tribunum plebis videbam fore;* quod dissimile videtur. Si quis enim apparatum ludorum *ad annum* conquirit, certe non ipso anno id facit, sed ad usum anni; ita *annus* hic significanter dicitur pro *annus tuus*, sive magistratus gerendi. Caesar anno 664. aedilis curulis erat futurus: v. ad II. 3, 12. Aediles autem ludis sumptuosissime apparandis viam honorum suffragio populi adipiscendorum sibi muniebant. Cic. Off. II. 16, 57: *quanquam intelligo in nostra civitate inveterasse iam bonis temporibus, ut splendor aedilitatum ab optimis viris postuletur. Itaque et P. Crassus cum cognomine dives tum copiis functus est aedilitio maximo munere et paulo post L. Crassus cum homine omnium moderatissimo Q. Mucio magnificentissima aedilitate functus est.*

93. *si dis placet*] „est formula indignantium et contemnentium, in qua est ironia. Nam semper de re mala, quae diis placere non potest, dicitur.“ *Ruhnkenius* ad Ter. Eun. V. 3, 10. Secutus est Donatum ad h. l., qui proprium illud esse dicit exclamanti propter indignitatem alicuius rei; v. et Manutium ad Cic. Rosc. Am. 36, 102. Gernhardum opusc. p. 63.

Latini — magistri dicendi] respicit hunc locum Quintilianus II. 4, 42. et rhetorum Latinorum tunc primum ortorum maxime expetitum Plotium quendam dicit fuisse. Edictum de rhetoribus Latinis coërcendis L. Crassi et Cn. Ahenobarbi censorum antiquae severitatis plenum servaverunt

Suetonius de clar. rhet. pr. et Gellius XV. 11. v. Hist. Eloq. R. p. XIV. Crassus paulo post edictum suum rursus exstitisse illos homines significat; nec enim erat censoribus ea potestas, ut quae vetuissent ultra magistratus tempus manerent. Longe alia res erat, cum senator senatu moveretur aut eques equum iuberetur vendere aut aliquis ex tribu honestiore in minus honestam transferretur; haec enim non prohibitionem habent, sed poenam. Ceterum ex ipso Crassi edicto hic apponuntur verba de *impudentiae ludo* §. 94.

XXV. In ornanda igitur oratione Crassus ante omnia id dicit spectari oportere, ne quid in eo genere nimium sit: efficere enim fastidium; deinde gravem quandam et solidam suavitatem circumspiciendam, non dulcem et quasi delicatam. Esse autem summam eloquentiae laudem in amplificatione positam, quae maxime in concitandis animis valeat; ad quam amplificandi peritiam parandam exercitationem laudandi et vituperandi locosque communes pertinere. Hac occasione ad varia dictionum genera paulo aliter atque Antonius fecerat II. 27, 116 sqq. partienda degreditur, in quibus eorum locorum usus sit; esse enim ornatissimas orationes, quae quam latissime vagentur et a speciali quaestione sese ad universum genus explicandum accommodent (c. 25 — 30, 120). Hac occasione cum flumen verborum rerum copia gigni dicatur, brevibus quidem, sed satis otiose inculcat quae dudum exsecutus erat I. 13, 55. et III. 15, 56., oratoris esse omnem sciendi et artium copiam; quod postquam Catulus sophistarum exemplis confirmavit (c. 32.), Crassus etiam ceterarum artium magnitudinem distribuendo minutam esse et nec Graecis nec Romanis, qui quidem magni in civitate viri haberentur, ullam sapientiae tunc temporis notae partem defuisse M' Manilii Ti. Coruncanii M. Catonis, deinde Pisistrati Periclis Dionis Epaminondae aliorum exemplis docet. Cuius disputationis finem ita facit, ut summam omnium praestantiam docto oratori tribuendam dicat (c. 33 — 36).

96. *in ornatu disposita*] Cic. Brut. 79, 275: *erant autem et verborum et sententiarum illa lumina, quae vocant*

Graeci σχήματα, quibus tanquam insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio. Orat. 39, 134: *et reliqua ex collocatione verborum quae sumuntur quasi lumina magnum afferunt ornatum orationi. Sunt enim similia illis, quae in amplo ornatu scenae aut fori appellantur insignia, non quod sola ornent, sed quod excellant.* His inter se comparatis efficitur et *insignia* et *ornatum* propria quadam et legitima vi Romanis dicta fuisse, unde ad orationem luminibus distinguendam transferrentur. In festis enim diebus celebrandis ornabantur templa (Liv. XXII. 32, 6.). Ab aedilibus autem ludos edentibus omnia undique conquisita sunt et magna impensa ex ultimis oris comportata, haud raro etiam avare et rapaciter quasi ab latrocinantibus compilata, quibus scenam forum loca alia urbis maxime frequentia ornarent; maxime vestis pretiosa columnae marmoreae statuae aurum argentum. Hic est ille *ornatus;* in quo quae essent praecipue conspicua propter magnificentiam *insignia* appellabantur: qua re *insignia in ornatu* coniungenda sunt in Bruto l. c. Ut praeter scenam in primis forum ornaretur, non ea modo causa factum est, quod is locus erat ad conspectum populi magnificus, sed etiam quod ante theatra et amphitheatra exstructa in foro gladiatores aliaque ludicrorum genera edebantur.

98. *horrido obsoletoque*] Cicero Or. 11, 36: *in picturis alios horrida inculta abdita et opaca, contra alios nitida laeta collustrata delectant.* Hinc intelligitur *horridum* illud in coloribus nigrescentibus noto veterum tabularum vitio quaerendum esse.

flexiones et falsae vocalae] *flexiones* recte videtur explicuisse Ernestus modos voce varie crispatos, quibus mollis et suavis reddatur cantus; potuisset dicere, quibus cantui mollius quoddam et delicatius ornamenti genus accedit, quale Italis dicitur *fioritura;* nos Germani *coloraturam* solemus. Aristophanes Nubibus 966 (970 Herm.).

εἰ δέ τις αὐτῶν βωμολοχεύσαιτ' ἢ κάμψειέν τινα καμπήν,
οἵας οἱ νῦν τὰς κατὰ Φρῦνιν ταύτας τὰς δυσκολοκάμπτους.

Respicit hos versus Pollux IV. 65: *τὸ μέντοι σιφνιάζειν καὶ χιάζειν τὸ περιέργοις μέλεσι χρῆσθαι —. καὶ Φρῦνιν δὲ τόν Κάμωνος μέλεσι πολυκαμπέσι τοῖς ὑπό τῶν κωμωδῶν δυσκολοκάμπτοις κληθεῖσι κεχρῆσθαι λέγουσιν.* Haec rectius antestaturus erat Ernestus, quam scholiasten Nubium explicantem de voce fracta et molli, *φωνῇ κεκλασμένῃ.* Paulo aliter *flexiones* Demosthenes Aeschini aemulo dicitur obiecisse Or. 18, 57. *φωνασκίαν καὶ ἐπίδειξιν* enim Graecus habet. Quod si Goellerus p. 157. sensu differre ait, verum est, quatenus orator a cantore diversus est; sed illud, quod nunc tractamus, certe iniuria reddit *Schleifungen, Ziehen der Töne,* quod *tractum* potius *canendi genus* dicendum fuisse videtur. Ernesti explicationem veram esse etiam Plinius declarat, cum *μετὰ πλάσματος αὐλεῖν* apud Theophrastum de Plantis IV. 12. vertit *ad flectendos sonos* et *ἐπεὶ δὲ ἐς τὴν πλάσιν μετέβησαν postquam varietas accessit et cantus quoque luxuria.* Nam *πλάσμα* et *καμπή* ita discreta videntur, ut illud ipsum sit artificium, hoc usus artificii, illud vivum (*concretum*) hoc mentale (*abstractum*), quem ad modum apud nos differunt *der Triller* et *das Trillern;* quanquam illud proprie de circumlitis et obturatis tibiarum ad sonum molliorem reddendum foraminibus dicitur secundum Quintilianum I. 11, 6. *Fulsae voculae* Strebaeo videntur toni tam minuti, ut crebro percursante *διὰ πασῶν* voce paene fallant audientem. Is igitur de celeritate sursum deorsum omnes omnium generum sonos percurrente intellexit. Paulo probabilius Henrichsenius de illis sonis intelligi vult, qui non intra pectus, sed in superiore gutturis parte artificio quodam formantur; qui vocari solent *falsetto, Fisteltöne.* Verum hi, etsi utile aliquando supplementum verae vocis sunt, non videntur iure *molliores* dici posse cantu austero et severo. Ceteri interpretes tacent. Ego vocem teneram et media quadam vi, non plene sonantem intelligo, qualem Itali vocant *mezza voce:* cui artificio multi canendi artifices praecipuam laudis partem debuerunt; satis est unam *Sontagiam* commemorare.

99. *quin etiam — dulcitudine*] totum hunc locum usque ad verbum *commovetur* affert Nonius v. *dulcitas* p. 96 Merc., et quod ille habet, *dulcitudine*, etiam codicibus firmari post cognitum est; erant enim qui *dulcedine* vulgarem formam tenerent. Haec ipsa causa est cur Schuetzii suspicio probari non possit illa a voce *quique* a Cicerone abiudicantis. Quae paulo antecedunt verba *in ipso tactu modum et mollitudinis et levitatis* notavit Nonius v. *mollitudinem* p. 135.

fugiant satietatem] malebat Ernestus *effugiant* nescio qua causa permotus. Vulgatam scripturam defendit Goerenzius ad Fin. I. 10, 36. non Graecorum quidem exemplo φεύγειν pro ἐκφεύγειν dicentium, hoc enim solo nihil certi efficitur, sed loco Ciceronis Verr. Accus. III. 43, 103: *fugiendamque vestram satietatem*. Is etiam dixit in Oratore 56, 189: *vitiosum genus et longa animi provisione fugiendum*.

100. *sine reprehensione*] Lambinus *respiratione* corrigebat. *Vituperationis* significationem non inesse dudum intellectum est, sed *morae* s. *intermissionis* vim agnoscentes non minus falli puto, quam Ernestum interpretatum *ita ut nunquam se orator reprehendat* i. e. *coërceat*. Illa enim prior explicatio scriptorem intolerabiliter balbutientem facit, altera latinitate non constat, cum rationi plane adversetur sese *reprehendere* dici de coërcendo impetu et vehementia orationis. Ego a primitiva verbi vi, quae est *omissi* s. *abiecti rursum prehendendi* perfacile eo transiri potuisse puto, ut diceretur color et sonus orationis a gravi et ornato ad lenem et remissum deflexus quasi recipi et rursus intendi: sic opponuntur *intermissio* et *reprehensio*, quae duo coniuncta communi *varietatis* vocabulo accuratius describuntur. Ita Graecis ἀναλαμβάνειν dici solet.

atque eo citius — offenditur] haec exscripsit Nonius v. *cinnos* p. 450., sed *cinnis* pro *cincinnis* habet. Non obsequor in tam facili ad corrumpendum vocabulo.

XXVI. 101. *umbram — eminere videatur*] pictorum artificio adeo perite distribuuntur lumina et umbrae, ut res et corpora coloribus expressa rotundis et ex solida aliqua materia exsculptis similia videantur. Ita tabularum partes,

quae luminibus distinguuntur, de plano eminere, quae umbris obscurantur recedere videntur. Cic. Acad. II. 7, 20: *quam multa vident pictores in umbris et in eminentia, quae nos non videmus?* Quintil. II. 17, 21: *pictor — vi suae artis efficit, ut quaedam eminere in opere, quaedam recessisse credamus.* XI. 3, 46: *ut qui singulis pinxerunt coloribus alia tamen eminentiora alia reductiora fecerunt.* Idem *exstare* dixit similiter VIII. 5, 29: *qua re, licet haec enitere et aliquatenus exstare videantur, tamen lumina illa non flammae, sed scintillis inter fumum emicantibus similia dixeris.* Et *expressum* Cicero Div. I. 7: *haec profecto vides quanto expressiora quantoque illustriora futura sint;* ad quem locum Manutius: „*expressa* patent oculis, quia eminent; *illustria* multo etiam magis, quia splendorem habent." Viam verborum a rebus solidis et sculptura, in qua *expressa* et *adumbrata* (σκιαγραφήματα) inter se opponuntur, monstrant Cic. N. D. I. 38, 105: *si* (dii) *tantummodo ad cogitationem valent nec ullam habent soliditatem nec eminentiam.* Tusc. III. 2, 3: *consectaturque* (vir optimus) *nullam eminentem effigiem, sed adumbratam imaginem gloriae.* V. Matthiae ad Sull. 18, 52. et, quem testem laudat Muellerus, Casaubonum ad Theophrasti characteres II. p. 32 ed. Fischer.

102. *agit hunc versum Roscius*] „*agere* actor dicitur ea, quae cum motu gestuque aliquo pronuntiat. Diomedes p. 488: *nam et agi fabula, non referri ab actoribus dicitur.*" *Hermannus* opusc. vol. I. p. 300.

ille alter] Aesopus, puto. Versus cuius pars apponitur, integer exstat c. 47, 183. et Tusc. III. 19, 44., ubi emendatum dedit Bentleius; desumptus est cum sequente, qui ipse quoque in Tusculanis l. c. et de Or. III. 58, 217., legitur, ex Ennii Andromacha; prior creticus tetrameter, alter anapaesticus dimeter est. Vocabulum *actuosus* defendit Meyer. ad Orat. 36, 125. et iam ante eum Lambinus ad l. c.

qui fecerunt modos] Donatus in libello de tragoedia et comoedia: *diverbia histriones pronuntiabant, cantica vero temperabantur modis non a poëta, sed a perito artis musicae factis.* Igitur *modos facere* est μελοποιεῖν (*componiren*), v.

Hermann. opusc. vol. I. p. 294. Eorum, qui modos Terentianis fabulis addiderunt, memoria servata est nominibus in didascaliis praescriptis. Romanis etiam in canticis, quibus apud Graecos cithara aspirabat, uti tibiis mos erat; unde illud sumptum est, quod statim sequitur, *inflare* de intendenda modorum vehementia dictum. Cic. Legg. I. 2, 6: *Antipater paulo inflavit vehementius habuitque vires agrestes ille quidem sine nitore ac palaestra.* Quod quid sit explicatur in eodem homine de Or. II. 12, 54: *paululum se erexit et addidit historiae maiorem sonum.*

103. *non dulcem atque decoctam*] a vino defruto sumptum simile, quod quis eodem modo dixerit alius indicare non possum.

rerum] vulgo additum *ac sententiarum* ex eo genere interpolationum est, de quibus dixi in Comm. Cr. ad II. 33, 144. Innumerabilia exempla docent *res* ipsas illas esse *sententias*, quae illis tam imperite adiiciuntur. Unum commemoro, quia hic ipsum respicitur aperte. Postquam c. 24, 93. curae *verborum eligendorum et collocandorum* opposita fuerat *rerum silva magna*, eae res tractantur copiosius c. 25., cuius principio rursum inter se invicem opposita reperiuntur orationem conspersam esse debere *verborum sententiarumque floribus.*

104. *amplificare*] Isocratis Paneg. 1.: ἐπειδὴ δὲ οἱ λόγοι τοιαύτην ἔχουσι τὴν φύσιν, ὥστε οἷόν τ' εἶναι περὶ τῶν αὐτῶν πολλαχῶς ἐξηγήσασθαι, καὶ τά τε μεγάλα ταπεινὰ ποιῆσαι καὶ τοῖς μικροῖς μέγεθος προσθεῖναι καὶ τὰ παλαιὰ καινῶς διεξελθεῖν καὶ περὶ τῶν νεωστὶ γεγενημένων ἀρχαίως εἰπεῖν, οὐκέτι φευκτέον ταῦτ' ἐστί. Quintilianus VIII. 3, 89: *sed vis orationis omnis in augendo minuendoque consistit.*

XXVII. 104. *orationis*] causa cur interpretum non nulli *orationi* scribi voluerint idonea non videtur, si quidem nihil prohibet, quo minus *orationem* non interpretemur quae ab oratore habeatur, sed argumenta res sententias dicta oratione inclusas, omnino quae ab oratore dicantur. Quo-

rum cum fides *esse* possit, etiam *facere fidem* dici poterit. Cf. ad II. 85, 346.

105. *etiam maior est illa exercitatio*] Cavendum, ne cum sono pronuntiemus *maior*, re prona propter additum *etiam*. Sed non exercitatio laudandi vituperandique cum amplificandi exercitatione comparata hanc magnitudine superare, sed laudatio et vituperatio ad exercitandam oratoriae amplificationis facultatem et artem gravior esse dicitur aliis amplificationis occasionibus et argumentis. Hoc respexisse Quintilianus videtur II. 4, 20: *laudare claros viros et vituperare improbos* (incipiet); *quod non simplicis utilitatis opus est.* Ipse Cicero huic exercitationis generi multum tribuit in Oratore 12, 37. Hoc genus praeceptis *instruxit* Antonius II. 84, 341., postquam primo *reiecerat* i. e. praeceptis egere negaverat II. 10, 42.

106. *loci — communes*] dignus est, qui conferatur locus Oratoris 36, 126: *quae* (amplificatio) *etsi aequabiliter toto corpore orationis esse debet, tamen in communibus locis maxime excellet: qui communes sunt appellati, quod videntur multarum cidem esse causarum, sed proprii singularum esse debebunt.* Confer etiam Quintiliani dicta II. 4, 22. eundemque etiam de locis eis, qui *defensionem* quandam s. excusationem habent, quem ad modum hic Cicero *miserationem* et *deprecationem* in locorum communium munere ponit.

107. *duarum philosophiarum*] Peripateticorum et Academicorum, de quibus dixit I. 62, 263. III. 18, 67. Nec tamen ad eorum morem, sed aliquanto nervosius dicendum esse oratori in amplificando argumento docet Cicero in Oratore 36, 127., cf. 4, 12.

animos et vim et artem] locus quo modo intelligendus sit Orellius docuit: „*animos*, inquit, i. e. naturalem quendam impetum et fiduciam (*Muth, coraggio*) *habere debemus.*“ Qui enim natura lenis est et ab omni vehementia ingenii remotus, is amplificandi muneri non recte respondebit. *Vis* hac significatione dici non potuit, et iniuria ab Orellio creditur interpreti deberi, qui adiecerit *animis* explicandis. Est *vis oratoria*, δεινότης.

XXVIII. 109. *ex particula parva urbis*] ab Academia et Lycco gymnasiis Athenarum suburbanis.

infinite de universo genere] θέσεις eas dicebant Graeci: v. Cic. Or. 14, 45. Quintil. II. 1, 9. 4, 24. III. 5, 5. X. 5, 11. Suetonius de clar. rhet. 5.; quibus contrariae quaestiones tempore et personis definitae ὑποθέσεων nomen habebant, Romanis vocabantur *causae*: v. Quintil. III. 5, 7. Cic. Top. 21, 79. Illas priores Peripatetici si non invenisse, at crebro et paene ex more dixisse feruntur Quintiliano XII. 2, 25. Huius exercitationis utilitas iure tanta habebatur, ut Cicero senex adhuc horis vacuis in eo quasi campo et spatio decurreret: v. Epp. ad Att. IX. 4. et 9; quorum priore loco magnus Graece scriptarum thesium numerus Attico cognoscendus et iudicandus proponitur. Hinc genus dicendi genera rerum universa tractans dicitur θετικώτερον, quod non intelligens Cratander τεχνικώτερον scribendo corrupit Q. Fr. III. 3, 4.

110. *surculo defringendo*] opponuntur inter se verba *recuperare* et *usurpare* i. e. vindicare s. vindicias agere. Ernestus in clave v. *defringere*: „similitudine ducta ab eis, qui in fundo, cuius possessionem sibi vindicare volebant, surculum defringebant vindiciarum causa. Ita significat Crassus istos philosophos (oportebat dicere *rhetores*) sibi illam partem rhetorices (*philosophiae* potius) ut suam vindicare, sed parum ea uti.“ — Morem illum partem pro tota re in iudicium afferendi pluribus exponit Gaius IV. 17: *si qua res talis erat, ut non sine incommodo posset in ius adferri vel adduci, velut si columna aut grex alicuius pecoris esset, pars aliqua inde sumebatur, deinde in eam partem, quasi in totam rem praesentem, fiebat vindicatio. Itaque ex grege vel una ovis aut capra in ius adducebatur vel etiam pilus inde sumebatur et in ius adferebatur; ex nave vero et columna aliqua pars defringebatur. Similiter — ex fundo gleba sumebatur et ex aedibus tegula.* Cf. ad I. 10, 41. et Savignii dissertationem de lite vindiciarum in: *Zeitschrift f. geschichtl. Rechtswiss.* III. 3. p. 421 sqq.

autem primum esse dissimilitudinem, deinde ne longius ductum simile videatur, ne turpius, ne durius culum, ne obscurum, ut aenigmata sint. Ita ad figuram metonymiae et *καταχρήσεως* illustrandam defertur, quae iam non in singulis, sed in continuatis verbis insint (c. 40—43, 170.).

145. *aestus ingenii abripuit*] elegans figura a navigantibus sumpta, qui fluctibus tempestate motis iactati iam e conspectu terrae rapiuntur. Similis exstat Legg. II. 4, 9: *ne aestus nos consuetudinis absorbeat et ad sermonis morem usitati trahat.* Brut. 81, 282: *sed hunc quoque* (P. Crassum) *absorbuit aestus quidam non insolitae adolescentibus gloriae.* Significat, sed non exsequitur eandem figuram in Sextiana 6, 13: *ad tribunatum, quia ipse ad sese iam dudum vocat et quodam modo absorbet orationem meam, contento studio cursuque veniamus.*

in Academiam totum compulisti] etiam hoc apte Cicero, qui in hoc sermone colloquentium animos et indolem Platonico more diligenter notat et describit. Cotta, cum aut re aut fama non alienus a philosophiae studiis videretur, in libris de natura deorum eam a Cicerone provinciam accepit, ut more Academicorum contra Epicuri pariter ac Zenonis sententiam disputaret.

XXXVII. 149. *simpliciter — coniuncte*] non minus recte diceretur *simplicium* et *coniunctorum*, et rectius etiam, si nostram loquendi consuetudinem iudicem sumpserit. *Simpliciter* interpretor simplicium consideratione adhibita, et pariter *coniuncte* coniunctis consideratis. De adverbiis *sic* et *ita* pro *talis* dici visis multi dixerunt partim non sine gravi errore, ut Stuerenburgius ad Archianam p. 188. Hoc vero genus nemo tetigit, et est sane rarum, si poëtas non numeres. Dixit tamen Cicero Rosc. Am. 26, 72: *tamen diligentius paratiusque venisses*; quod ipsum interpretor *cum maiore diligentia et apparatu.*

151. *bonis hic verbis — utitur*] cum alterum alteri opponas, fit demonstratio tanquam praesentis, in qua pronomine *is* Latini uti non potuerunt. Id vitium multos scriptorum locos occupavit, magis tamen ut ab editoribus neglecta sit,

quam a libris non suppeditata correctio. Ita dudum cum alii tum ego correxi Brut. 16, 63. 29, 110. 47, 207. 62, 222. Scribendum etiam *in his igitur partibus* Fin. IV. 4, 8.

in quo non magna laus est] de Or. III. 10, 38: *quod* (Latine et plane dicere) *videmus ita esse necessarium, ut tamen eo minus nihil esse possit.* Brut. 37, 140: *nam ipsum Latine loqui est illud quidem, ut paulo ante dixi, in magna laude ponendum: sed non tam sua sponte, quam quod est a plerisque neglectum; non enim tam praeclarum est scire Latine, quam turpe nescire, neque tam id mihi oratoris boni quam civis Romani proprium videtur. Solum et quasi fundamentum* oratoris locutio emendata et Latina vocatur etiam in Bruto 74, 258.

XXXVIII. 153. *prisca fere ac vetustate — intermissa*] egregia codd. scriptura recepta et intolerabili iteratione eiusdem sententiae et sensu non satis constantem locum ad veritatem revocavi. Perapte dicuntur verba *ab usu intermitti*, id est in desuetudinem abire, *vetustate*, *διὰ παλαιότητα*. *Ab usu* adverbiascit, *τῇ χρείᾳ* s. *κατὰ χρείαν* significans. *Priscum* enim cum illud sit, quod propter antiquitatem mutatosve mores ex usu abiit aut in oblivionem cessit, *prisca et vetusta* idoneo sensu caret; recte dicerentur verba *vetusta et prisca*, id est vetustate obsoleta reddita. In hanc sententiam Cicero dixit p. domo 47, 122: *ego vero si omnia sollennibus verbis veteribus et priscis institutis acta esse dicerem, tamen me rei publicae iure defenderem* i. e. institutis adeo veteribus, ut iam prisca s. usu deficientia videantur; Legg. III. 9, 21: *quae iam prisca videntur propter vetustatem relinquam*; quem locum cum recte intellexisset Goerenzius, ad Graecos *παλαιὰ καὶ ἀρχαῖα* coniungentes provocat, cum *ἀρχαῖος* tamen minime *priscum* significet, et iniuria Ruhnkenium testem profert ad Velleium I. 16, 3. commentatum, cuius loci plane alia ratio est. Velleius enim de *vetere* Attica comoedia loquitur eamque simul *priscam* vocat, iure. *Vetus* enim perpetuum eius nomen est, quia mediam et novam aetate praecedit, *prisca* autem dicitur,

quod toto genere plane mutato in desuetudinem abiit nec ullus poëta inventus est, qui post in ea elaboraret. — De usu verborum poëticorum dignus est qui conferatur Aristoteles Rhet. p. 1404 B. Bekker.

sed tamen raro] de scriptura v. Commentarios criticos. Ad sententiam Schuetzius contulit c. 52, 201: *ut translatis utamur frequenter interdumque factis, raro autem etiam pervetustis.* Orat. 24, 80: *sed etiam inusitata ac prisca sunt in propriis, nisi quod raro utimur.* *Raro* significationem hic propriam habet *aliquando, non nunquam*, qua vi etiam in Oratore dictum est 68, 226. cf. Klotz. Quaest. Tull. p. 36. Deinde adversus Schuetzii et Pearcii coniecturas *pervetustum* aut *priscum* corrigentium pro *poëtico* Matthiae in progr. a. 1807. edito haec scripsit: mihi nihil mutandum videtur. Quamvis enim dubitari non possit, quin de priscis s. obsoletis verbis h. l. proprie loquatur Cicero, tamen, cum ea poëtarum licentiae liberiora esse, quam oratorum dixisset, poetica verba tanquam partes s. formas (*species* nostri dicunt) priscorum numerans illa pro his memoravit. Inter exempla, quae deinde afferuntur, plura sunt poëtica eademque prisca.

ut Caelius] de Caelio Antipatro v. ad II. 12, 54. *Tempestatem* pro *tempore* dixerunt Sallustius, quanquam is quidem antiquarius est, Livius atque ipse Cicero Divin. I. 34, 75. Cetera illa omnia seculo argenteo multis frequentata auctoribus sunt, maxime omnium *proles* et *suboles* Tacito. *Effari* etsi augurale et poëticum vocabulum est, Quintiliani tamen (VIII. 3, 27.) et partis librorum auctoritas valere debet. Nec *fari* abest a poëtarum consuetudine. De *nuncupandi* verbo v. ad I. 57, 245.

non rebar aut opinabar] non liquet Henrichsenio cur *rebar* in obsoletis ponatur, quod in hoc ipso libro exstet c. 22, 82. Praetervidit autem illo etiam loco, ut hic Catulo tribui. „Prima persona imperfecti *opinabar*, quae invenitur apud Plautum Pers. II. 3, 5. iam Crassi aetate obsolevisse videtur.“ *Henrichsen.* Hunc locum respiciens Quintilianus

VIII. 3, 26. *reri* horridum, *aerumnam* inutile, *autumare* tolerabile, *fari* et *nuncupare* aliquando necessario sumi dicit.

154. *omnem mi exanimato expectorat*] hic versus, qui etiam c. 58, 218. et Tusc. IV. 8, 19. affertur, ex Ennii Alcmaeone desumptus est: v. Cic. Fin. IV. 23, 62. cf. de Or. I. c., ubi exsilium Alcmaeonis patria ob parricidium pulsi commemoratur. Eundem exscripsit Nonius p. 16. Merc., sed vitiose, et obversatus videtur Quintiliano VIII. 3, 31. Alterum quasi Ciceronis sit cum sequentibus usque ad *esse verba* Nonius habet p. 189. Ut lectio eius incerta, ita ignoratur etiam cuius poëtae sit, etsi extrema duo verba alio etiam loco Cicero apposuit Or. 49, 164. Bothius in fragmentis tragicorum Latinorum p. 75. incertis Ennii reliquiis annumerat; Beierus in praef. ad Cic. oratt. fragm. p. XVI. Aiacis de Ulixe verba esse dicit, de poëta nihil definit. *Fallaciloquae malitiae* ex Attio afferuntur a Cicerone Fin. 25, 68., ubi Goerenzius corrigendum suspicatur *versutiloquae*; quae coniectura si vera est, ad Accii *Armorum iudicium* versus referri potest. Ciceronianorum meminerat hunc de novandis verbis locum exsecutus Quintilianus VI. 3, 31 sqq., qui vocabula tunc vulgatissima *urbanus* et *favor* nova Ciceroni visa ipsius testimonio docet.

non nata] contra Schuetzii scripturam secundum Cic. Partt. Or. 5, 16. et Quintilianum VIII, 3, 36. corrigentis *nativa* consuli potest Heusingeri disputatio ad Off. I. 31, 5. utrumque Latine dici ostendens.

Di genitales] haec verba ab Ennio desumpta sunt, cuius versum affert Servius ad Virg. Aen. VI. 764:

> *Romulus in caelo cum dis genitalibus aevom*
> *Degit.*

Hunc Cicero breviatum et mutatum sic affert Tusc. I. 12, 28:

> *Romulus in caelo cum dis agit aevom,*

memoriter, ut videtur. Depromptus autem videtur ex Proculi Iulii senatoris oratione, qua populum de Romuli morte repentina maestum immortalitate Quirini consolaretur. *Genitales*

deos duodecim esse Consentes, quorum nomina Ennius duobus versibus heroicis colligaverit

Iuno Vesta Ceres Diana Minerva Venus Mars
Mercurius Iovis Neptunus Volcanus Apollo,

Bentleius ostendit ad Hor. Carm. Sec. 16.

gemmare vites] Cic. Or. 24, 80: *qua* (translatione) *frequentissime sermo omnis utitur non modo urbanorum, sed etiam rusticorum; si quidem est eorum gemmare vites lascivire agros laetas esse segetes luxuriosa frumenta.* Illum locum enotavit Nonius p. 340. Merc. Vites gemmant, cum vere ineunte ad sarmentorum articulos exsistit ea, quae *gemma* dicitur, a qua oriens uva se ostendit, ut ait Cic. Cat. M. 15, 53. Pro *luxuriem esse in herbis* Iulius Victor Art. rhet. p. 98. qui totum hunc locum magis exscripsit, quam excerpsit, exhibet *luxuriare messem*, et ad hunc modum nostra correcturus erat Beier. praef. fragm. Cic. oratt. p. XVI. Enotavit haec Nonius v. *luxuria* p. 339. Merc. Cf. II. 23, 96; obversabantur, puto, Quintiliano VIII. 6, 6.

156. *inopiam indicant*] indicant sermonis quandam inopiam proprio vocabulo carentis, ut ea de causa translati dicendi necessitas gignatur, quem ad modum Cicero dixit §. 155. Haec universa de verbis novis et poëticis doctrina conferenda est cum illis, quae leguntur in Oratore 24, 80 sqq. Illud de inopia translationis causa ipsum quoque ibi exstat 27, 92.

XXXIX. 157. *similitudinis est — brevitas*] „h. e. translatio s. metaphora est similitudo quaedam breviter uno verbo comprehenso.“ *Pearcius.* Haec nimis abrupta visa sunt Lambino et Schuetzio, quorum ille edidit: *translatio omnis similitudinis* etc., hic coniecit: *est autem translatio similitudinis.* Neuter advertit haec cum prioribus arcte colligari. Hoc dicit: Quid vobis doceam rationem metaphorae? Est simile in unius verbi brevitatem contractum. Ciceronem expressit Quintilianus VIII. 6, 8: *in totum autem metaphora brevior est similitudo.* De metaphorae et similis (εἰκόνος) affinitate et discrepantia v. Arist. Rhet. III. p. 1406 B.

inhorrescit mare] versus et Pacuvii Dulorestе (v. Stieglitz. de Pac. Dul. p. 88.) integer legitur Cic. Divin. I. 14, 24:

Interea prope tam occidente sole inhorrescit mare.

Narratur autem reditus Achivorum a Troia eversa et tempestas, qua multi duces perierunt, alii in longinquas terras delati sunt: ut illorum Aiax Oilei, horum Menelaus.

largifico] necessariam emendationem (quippe falsam scripturam iam versus coarguit, ut Sch. et Muell. transpositione usi sint) defendam. Potest fieri, ut vocabuli *largificus* finitio sit a *faciendo*, sed vim suam non minus amisit, quam *sul* in *consul*, quod hodie nemo a *consulendo* repetit, omnes a *con* et *esse* ducendum consentiunt, ut τοὺς δύο συνόντας significet; item *ceps* in *terticeps quarticeps quinticeps sexticeps septiceps*, quae ex formula sacri Argeorum apponit Varro L. L. V. 50. Muell., et *triceps* ipsi Varroni dictum pro *triplici*, V. 148. p. 157. Vocabulorum in *ficus* exeuntium pauca collegit, sed recte explicuit Kuehnerus ad Tusc. I. 28, 69., unde sua sumpsit Klotzius. Igitur, ut a notissimis incipiam, *magnificus* et *honorificus* non sunt *magna faciens* et *honorem* s. *honesta faciens*, sed *eximius* et *honestus*. Paulo rariora partimque poëtica sunt *laetificus regificus tristificus vastificus luctificus tabificus* et *tabificabilis ingratificus delenificus terrificus*. Horum quae a nominibus composita sunt magis blandiuntur verbi agentis specie, ut *terrificum* interpretere *terrorem faciens*, *tristificum* significare dicas *tristem reddens*, *vastificum* pro *vastitatis auctore* vendites. Sed ea non est nisi species veri et fallax quidem. *Terrificus* non a *terrore* dicitur, sed a *terrendo*, ut *terribilis*; voces *tristificae* Ciceronis in Arateo carmine Divin. I. 7. et in carmine de consulatu I. 12. sunt male ominatae et *tristia* non *facientes*, sed *portendentes*; aper Erymanthius *vastificus* dicitur a vastitate non terrae, sed corporis Tusc. II. 9, 22. in interpretatione carminis Sophoclei; *tabificum* pectus Ciceronis Tusc. IV. 16, 36. ne potest quidem esse quicquam nisi *tabidum* s. *tabe plenum*; *luctificum* eiusdem scriptoris ex Aeschylo expressum Tusc. II. 10, 25. *luctuosum* s. *plenum*

luctu significat; *laetificae* vites Ennii s. Accii apud Cic. Tusc. II. 28, 69. *laetae* sunt propter pampinorum et foliorum proventum. In alia horum similia ne species quidem illa veritatis cadit. Nam aedes instructae *regifice* Ennii apud Ciceronem Tusc. III. 19, 44. sunt *regali magnificentia; ingratifici* Argivi Accii Cic. Sext. 57, 122. nec *ingratum* aliquem *reddentes* nec *ingratorum auctores*, sed *homines animo ingrato*; apertissime omnium *delenificus* Lucilii apud Fulgentium p. 567. *delenientem* significat. Similia quaedam Lucani quanquam ἀκριτως coacervavit Cortius ad VII. 64. Ita imber *largificus* est *largus*, λάβρος.

158. *facti alicuius*] *res facti sive consilii* coniungenda sunt, ut significetur res in facto sive consilio posita; v. ad I. 3, 9. II. 15, 63.

si telum manu fugit] „Cic. Top. 17, 64: *iacere telum voluntatis est, ferire quem nolueris fortunae. Ex quo aries ille subiicitur in vestris* (iuris consuetorum) *actionibus: Si telum manu fugit magis, quam iecit.* Quem ad modum vero pleraeque actiones ipsarum legum verbis accommodatae erant (Gaius IV. 11.), ita haec actionum verba ex lege XII. tabularum desumpta erant, ut intelligitur ex Cic. Or. p. Tullio §. 51., ubi cf. intpp. p. 63. Beier." *Henrichsen.*

XL. 159. *pes in navi*] *pedes* (πόδες, ποδεῶνες) nautico vocabulo funes in imis velorum laciniis dicebantur, quibus vela tenderentur: v. intpp. ad Virg. Aen. V. 830. Nostri, qui quidem maritimi sunt (nam mediterraneum genus harum rerum ignarum est) dicunt *Schooten.*

nexum] v. ad. I. 38, 173. — *divortium*] „nam proprie dicuntur aquarum et fluminum divortia, ut supra (III. 19, 69.): *haec autem, ut ex Apennino fluminum, sic ex communis sapientiae iugo doctrinarum sunt facta divortia.*" *Lambinus.*

aliena — delectant] hanc sententiam respiciens Ciceronem exsequitur Quintilianus VIII. 3, 15.

162. *caeli ingentes fornices*] Hanc Enniani carminis particulam, quam etiam Varro affert L. L. V. p. 8. Muell. ad Hecubam fabulam refert Hermannus ad Eur. Hec. p. 167. Vocabulum *fornices* ad caeli cavationem spectare annotavit

Varro. Sed non puto id propterea vituperari a Cicerone, quod caelum totum rotundum sit, fornices autem a rectis lateribus surgant, ut visum Talaeo, sed propter humilitatem vocabuli ex humanis rebus vulgare quiddam nec ulla magnificentia commendabile significantis. *Sphaerae in scenam allatae* hanc explicationem habet Ernestus: „ut probaret translationem in fornicibus caeli a se audacius faciam et fortasse a multis reprehensam.“ Mire, quasi in singulis verbis novatis aut tralatis aliquod sensuum et maxime oculorum subsidium parari possit, quo aspecto auditores intelligerent unde illa transferendi audacia poëtae venerit. Non rectius constat Heindorfii ratio ad Hor. Serm. II. 1, 71. *afferre in scenam* significare *afferre in notitiam omnium* dicentis. Ernestus illud certe vidit in versu de fabula desumpto neminem intellecturum fuisse *scenae* vocabulum nisi proprie dictum. Sine dubio poëta sphaeram in scena collocandam curaverat in usum personarum nescio quarum in scena philosophantium, qualis erat ille Amphio Pacuvii a Zetho fratre reprehensus de Or. II. 37, 155, vel is, cui Neoptolemus Ennianus l. c., philosophari tantum paucis placere dixit. Huius rei auditores recordari Ennium voluisse, ut similitudinem fornicum et caeli in mentem suam revocarent, vituperare Cicero videtur.

Vive Ulixes] haec non dicuntur cum reprehensione, sed ut exemplo sint translationis aptae, nec humilis illius nec dissimilis. Versus integer, quem ad Niptra Pacuvii refert Bothius Trag. Lat. fragm. p. 278., si Goerenzius recte correxit, in Acad. II. 28, 89. sic legitur:

Video, video te; vive Ulixes, dum licet.

Rapere accommodatum est ad Graecum verbum ἁρπάζειν i. e. ὀξυλαβεῖν, v. virum Summum ad Soph. Ai. 2. Lumen *radiatum* Pearcius interpretatur *ex solis radiis emissum*; simplicius erat *radiis praeditum*, inde radiis ad oculos nostros perlatum. *Flammeum orbem radiatum* solem dixit Accius apud Ciceronem de Divinatione I. 22.

XLI. 163. *Charybdim bonorum*] haec, quia res Graecas tangunt Romanis auribus incognitas et a consuetudine vitae alienas, longe ducta vocantur. Tamen ne Cicero quidem

abstinuit quin de Antonii luxuria loquens diceret: *quae Charybdis tam vorax?* Phil. II. 27., cuius loci exemplo utitur Quintilianus XII. 10, 62.

164. *nolo — castratam esse rem publicam*] haec obversabantur Quintiliano, cum scribebat VIII. 6, 15: *sunt etiam quaedam et humiles translationes, ut id, de quo modo dixi, saxea est verruca, et sordidae: non enim, si Cicero recte sentinam rei publicae dixit foeditatem hominis significans, idcirco probem illud quoque veteris oratoris: persecuisti rei publicae vomicas.* [Deinde illa ipsa de Africano et Glaucia addit, quae ab antiquis oratoribus desumpta esse credibile est, cum non facile ficta rerum eligerentur exempla: v. Hist. Eloq. R. p. XIX. cf. p. XL. Memoriter ea retulit Martianus Capella Rhet. p. 425: *castratam Africani morte rem publicam* (sic enim corrigenda Capperonnerii scriptura vitiosa *Africam mortuam*) *et Clodium stercus senatus.* De honestis translationibus sumendis consentit Aristoteles Rhet. III. 2, 13: *τὰς δὲ μεταφορὰς ἐντεῦθεν οἰστέον· ἀπὸ καλῶν ἢ τῇ φωνῇ ἢ τῇ δυνάμει ἢ τῇ ὄψει ἢ ἄλλῃ τινὶ αἰσθήσει.*

tempestas comissationis] sine dubio dicere voluit comissationem turbulentam et tumultuosam hominum nebulonum, quae ipsa sua vehementia tempestatis similis esset; id quidem maius et gravius est, quam pro comissationis ratione et natura, cum *tempestates malorum cladium calamitatum rei publicae* optime dicantur. Sed *comissationem tempestatis* non licet cum Talaeo explicare *exundationem, quae terram absorbet;* verius erat *tempestatis quasi exsultantem vehementiam.* Est autem minus quam pro rei gravitate tempestatis vim cum hominum lascivientium turbulentia comparari.

quidnam est] versus a Cicerone etiam Tusc. III. 12, 26. appositi et a Bentleio l. c. emendati (is inutiliter tamen mutat *abnutas* in *renutas*) ex Ennii Thyeste petiti sunt dicunturque ab homine infelici cum sese suis natis pastum ab Atreo fratre intellexerat. *Abnutare* non ea de re reprehenditur, quod etiam verbis chorum accedere prohibuerat ille, quae Henrichseni sententia est, sed propter tenuitatem s.

εὐτέλειαν verbi. Nec dixit quisquam, quod sciamus, veterum praeter Plautum Capt. III. 4, 79.

istinc] quod codd. fere omnes habent, *istic*, illam coniecturam Pearcii firmat. *Istim* de Bouhieri sententia Wolfius, quod antiquorum esse affirmant, ut *illim* pro *illinc*, et reperiri non nullis veterum librorum locis: v. P. Victorium ad Cic. Epp. ad Div. VI. 6. et Pareum lex. Plaut. p. 644. Sed certe tenuissima est illius formae fides, nec ullus grammaticorum auctor.

precario] id ex praetorum interdictis *vi clam precario habere possidere tradere* coniungentium, quod posterius possessioni legitimae oppositum est. Multis illustrat Gronovius ad Terent. Eun. II. 3, 27. p. 28. Frotscher.

166. *nam illud — non est*] significat *allegoriam*, quae ex continuata metaphora nascitur. Cic. Or. 27, 94: *iam cum fluxerunt plures continuae translationes, alia plane fit oratio. Itaque genus hoc Graeci appellant ἀλληγορίαν, nomine recte; genere melius ille, qui ista omnia translationes vocat.* Aristotelem dicit. Quintilianus VIII. 6, 14: *continuus* (translationis usus) *in allegorias et aenigmata exit.*

neque me patiar iterum] Harlesius putat allegoriam ductam esse a classe Graecorum falsis Nauplii ignibus illecta, ut ad Caphareum promontorium naufragium faceret; *telum* autem vel Apollinis intelligit, qui Achivos pestilentia immissa vexaverit vel Hectoris in naves eorum irruentis. In qua explicatione neque illud perspicitur quo modo allegoria insit, cum omnia proprie dicantur, et inepte coniunguntur *scopulus* et *telum*, cum hoc res reditum Achivorum multo priores spectet. Bothius autem fragm. trag. Lat. p. 280. de Polyxena intelligit manibus Achilli immolanda. „Irata Agamemnoni Diana nexerat moras Aulidenses; quibus ille admonitus *neque me*, inquit, *patiar*. Non eodem modo etiam reditum Graecorum se moraturum dicit offensis Achille et Thetide ipsoque Iove, sed potius puellam immolaturum. Fuerint igitur haec ex Accii Hecuba vel aliqua similis argumenti tragoedia.“ Haec probabiliter disputata sunt; sed scrupulum non eximunt. Classis enim ad *scopulum* offendere

potest, ad *telum* non potest. V. comm. crit. Quo referendi sint versus duo sequentes non constat.

XLII. 167. *traductio atque immutatio*] Cicero Or. 27, 93: *hanc ὑπαλλαγήν Rhetores, quia quasi summutantur verba pro verbis, μετωνυμίαν Grammatici vocant, quod nomina transferuntur.* Haec paulo mutata expressit Quintilianus VIII. 6, 23. Hinc *verborum immutatorum* nomine eandem figuram Cicero appellat infra c. 43, 169. Or. l. c. Alia est *immutatio* c. 54, 207, quippe ἀλλοίωσις Rutilii apud Quintilianum IX. 3, 92., nec repugnat quod huic ea non videtur figura esse; nam in multis huius doctrinae partibus a Cicerone discedit. Quanquam ambigebat Quintilianus *mutatio* illa (scribendum *immutatio*) anne esset ipsa illa metonymia; quam si significaverit Cicero, satis de ea dictum a sese affirmat. Sed Cicero non potuit inter *σχήματα λέξεως* recensere quam dudum in tropologia absolverat. Metonymiae genera enumerat Goellerus ad oratorem p. 209.

sed in oratione] haec aliena esse evicit Schuetzius. „Ambiguum est, inquit, quo modo ea recte dicantur. Nam metonymia non est in continuatione verborum, sed in verbis singulis. Sic *Africa* pro *Afris* est e singulorum verborum permutatione. Cicero autem hoc significat in metonymia non fieri alicuius verbi novam fabricationem, sive nova compositione, ut in *saxifragis undis*, sive veram eius notionem in similem, ut in *mollitur mare* mutando, sed tantum fieri unius verbi cum alio permutationem, ut cum pro *Afris* dicitur *Africa*.“ Ergo his verbis hoc significatur: *metonymia nihil in verbis novi fabricatur, nec compositionem nec tralationem.*

Africa terribili] versus ex Ennii annalibus est, atque praeter hunc locum etiam in epistolis ad Diversos IX. 7. Oratore l. c. et a Festo v. *metonymia* affertur.

desine Roma] versus aut ex annalibus Ennii, aut, si quidem hi non ultra principium belli Punici primi producti erant, ex epico carmine in honorem Scipionis maioris sum-

ptus: v. Porphyr. ad Hor. Serm. II. 1, 16. In eo Africanus hoc modo loquebatur:

Desine, Roma, tuos hostis — (sequebatur metuendi significatio) *Nam tibi munimenta mei peperere labores.*

Sic Cicero Fin. II. 32, 106.

campi Magni] initiali maiuscula usus sum, cum dubium esse non possit, quin verum viderint Columna et P. Victorius (V. L. X. 2) significari *campos Magnos* Africae, in quibus Syphax et Carthaginienses a Scipione superatos narrant Polybius XIV. 8, 2. et ex hoc Livius XXX. 8. Videtur enim Scipio apud Ennium gestorum suorum victoriarumque, quos reportaverit, quasi recensum instituisse.

• *Martem belli*] hanc locutionem ex Cicerone illustravit Manutius ad Div. VI. 4. cf. Matth. ad Sextianam 5, 12. Eadem fere, quae Cicero, vulgatarum metonymiarum exempla proponit Quintilianus VIII. 6, 24.

168. *illa minus ornata*] Quintilianus VIII. 6, 19: *synecdoche — variare sermonem potest, ut ex uno plures intelligantur, parte totum, specie genus, praecedentibus sequentia, vel omnia haec contra; liberior poëtis quam oratoribus* etc. Scriptor Herennianus IV. 33, 44. hanc figuram *intellectionem* vocat. Synecdochen aliam quandam explicat Quintilianus IX. 3, 58., quae potius est ellipsis.

at Romanus] hos versus ut illum: *nos sumus Romani*, ex Ennii Annalibus esse liquet; in altero poëta Rudinus s. Rudiensis de se ipse loquitur; v. ad I. 34, 154.

XLIII. 169. *abutimur*] Cicero Or. 27, 94: *Aristoteles tralationi — subiungit — abusionem, quam καταχρησιν vocant; ut cum minutum dicimus animum pro parvo, et abutimur verbis propinquis, si opus est, vel quod delectat vel quod decet.* Simili modo definit Quintilianus VIII. 2, 5. et 6, 34.; sed longe aliter scriptor Herennianus IV. 33, 45.; is enim eam dicit, quae verbo simili et propinquo pro certo et proprio abutitur. Nec enim ex hac definitione nec ex additis exemplis, velut *parva statura, paruco sermone uti, vires hominis*

breves sunt intelligi potest quo modo abusio a translatione distinguatur.

ut exposui] c. 41, 166. de allegoria disputans.

171. Iam ad ornatum verborum *continuatorum* progreditur Crassus, in quibus *collocatio* et *modus* quidam *formaque* spectetur. Collocationis esse ita struere orationem, ne aspera concurrant hiulcave oratio fiat; modi, ut numerosa. Finem sententiae spiritu terminari. Eligendos autem, ut oratio numerosa fiat, certos pedes; et abstinendum quidem secundum Aristotelem iambicis et trochaicis propter exiguitatem, sumendos heroos aut paeonicos, etsi haec res Romanorum minus, quam Graecorum diligentia tractetur. Deinde concludendos esse verborum ambitus, et, ne infringantur in extremo, posteriora prioribus aut paria aut etiam longiora esse oportere; nec tamen semper hoc ambitu verborum utendum esse, sed distinguenda membris minutioribus oratione fugiendam aurium satietatem. In fine numeri maxime observandos esse duos aut tres pedes postremos, quod hi ab audientibus maxime animadvertantur (c. 43, 171. — 52, 199.).

neve asper — neve hiulcus] de sententia confer §. 172. et Iulium Victorem p. 99., cuius haec verba sunt: „*ne sit hiulca vocalium et maxime longarum crebra concursione; ne aspera consonantium conflictu earum, quae sunt asperiores, ut si s ultima cum x confligat.*

soceri mei persona] id est *soceri mei quasi persona indutus*. De Lucilio v. ad I. 16, 72. „Ne principibus quidem rei publicae pepercisse hunc poëtam in satiris intelligitur ex Hor. Serm. II. 1, 62 sqq., eademque eum scribendi licentia in Mucium Scaevolam usum esse tradunt Iuvenalis I. 154., quem locum vulgo male de alio quodam Mucio interpretantur, et Persius I. 114 sqq. Lucilius num in eadem satira, qua Albucium sub Scaevolae persona illusit, ipsum simul Scaevolam laeserit, non constat; ad eandem certe satiram referendum est fragmentum apud Cic. Fin. I. 3, 9., in quo Scaevola praetor Athenis Albucium, qui se Graecum quam Romanum dici maluerit, Graece salutat. His autem versibus, quibus puerilem Albucii in verbis collocandis la-

borem exagitat Lucilius (cf. Cic. Or. 44, 149.), simul ut insanum rerum Graecarum amorem carpat, Graeca vocabula immiscet." *Henrichsen.* De Albucio v. II. 70, 281.

Lucilius] semper unus aut alter codex in hoc nomine aberrat, ut *ll* prae se ferat; sunt tamen similia, quae duplicata litera scribantur nusquam, velut *Pompilius Rutilius Racilius Sextilius Virgilius.* Graecorum scriptorum in hac re non certior fides, quam literae *ι*, cuius productionem significari duplicanda consona credere possis. Nam Graeci in paucissimis, ut pauca omnino pro re nata afferunt, duobus *λ* utuntur, ut *Λουκίλλιον* sane et *Ἀχίλλιον* et *Ἀχύλλιον* scribunt, sed non *Σερουίλλιον*, *Ὀστίλλιον*, *Καρουίλλιον*. Nec ullum nomen est frequentius scribitur geminata consona, quam *Popilius* s. *Popillius*, et hoc tamen ipsum *ι* corripit in epigrammate Graeco apud Reinesium Inscr. p. 1030, 43. Pleraque horum nominum eandem habent originem; producta enim sunt ab eis, quae in *ius* exeunt, quod perspexit, etsi in *Popilii* nomine explicando errat, Reinesius l. c. p. 20. Ut Atilios Curtilios Genucilios Hostilios Lucilios Metilios Maecilios Manilios Marcilios Magilios Publilios Quintilios Roscilios Spurilios Sextilios Statilios Servilios Varilios taceam, quorum procudendorum ratio alia ne cogitari quidem potest, idem certum est de Aquiliis Aviliis Acutiliis Agriliis Axiliis Caesiliis Catiliis Gaviliis Mamiliis Maciliis Oviliis Orbiliis Popiliis Petiliis Porciliis Preciliis Tusciliis Terentiliis Turciliis Vetiliis aliisque multis. *Aquius* enim aliquis exstat in inscriptione apud Graevium p. 360, 3. *Avius* p. 860, 6. *Acutius* p. 344, 11. et aliis locis plurimis, *Agrius* p. 194. 5. Varr. R. R. I. 2. *Axilius*, qui p. 968. 11. legitur (idem nomen imperite exaratur *Axsillius* n. 2773. p. 486. t. II. Orell.), *Axium* fontem habet, de quo nomine et in inscriptionibus testimonia sunt et apud Varronem RR. III. 2.: afferantur etiam Ciceronis epistolae ad Q. Axium. *Caesii* porro Tac. Ann. III. 38. XII. 40. et in inscriptionibus saepissime. *Catilii* a *Catiis* dicti, quorum apud Cic. Div. XV. 15. 19. Horatium Serm. II. 4. et in inscriptionibus creberrima memoria. Quanquam p. 536, 8. corrigendum est

C. Atilius, quia aliter praenomen afuturum esset; *Catilii* tamen aliis locis certi sunt, ut p. 752, 3. *Gavii* porro, unde Gavilii, prostant apud Cic. Att. VI. 1. Verr. Accus. V. 61.; *Mammii* s. *Mamii*, unde Mamilii, apud Reinesium p. 591 l. 85. 593, 177 cf. ipsum Reinesium p. 596., item p. 129, 2. Graev.; *Maccii* p. 668, 58 Reines., unde *Macilii*; *Ovii* p. 671, 67. R., unde Ovilii sunt; *Orbii* etiam Ciceroni commemorantur Brut. 48, 179.; *Poppii*, qui sunt Popiliorum origo, p. 818, 7. *Pettii*, unde Petilii, etiam ex Horatii Ep. XI. constant; *Porciliorum* nomen a Porciis ductum legitur apud Graevium p. 1004, 4. etsi iniuria geminato *l* scriptum, item p. 398, 11. Rein. *Precios*, unde Precilii sunt, videbis p. 512, 8. Gr.; *Tuscios*, unde Tuscilii, coniicias fuisse, quia *Tusciani* fuerunt, p. 164, 4.; *Turcios*, unde Turcilii dicti, p. 1080, 9. Gr. De *Terentiliis* vide Niebuhrium Hist. R. vol. II. p. 313. Etiam Aegriliorum Auciliorum Campiliorum Cartiliorum Caltiliorum Fundiliorum Fatiliorum Garciliorum, qui fortasse *Gargilii* scribendi, Letiliorum s. Laetiliorum (p. 428, 2. 3. 4. Gr.) Metriliorum Motiliorum Mutiliorum Meniliorum Ofiliorum s. Offiliorum Opiliorum Otaciliorum Pantiliorum Platiliorum Reciliorum Rupiliorum Septiliorum Seniliorum Scaeviliorum Tetriliorum Tantiliorum Tongiliorum Tutiliorum Vetriliorum Vectiliorum Urbiliorum Vacciliorum Viciliorum Vestiliorum eadem originatio aut testimoniis et documentis constat, quam, quia longum est, non exsequar, aut veri simili analogia efficitur. *Rutilios* tamen a colore rutilo dictos puto, ut *Aquilios* ab aquilo affirmat P. Diaconus p. 22., antiquos haud dubie auctores secutus, etsi illud praenomen vocat iniuria. *Atilios* autem non necessario ab *Atiis*, sed etiam ab *Attiis* potuisse duci, *Acilios* ab Acciis, *Metilios* a Metiis, *Pacilios* a Pacciis, *Vetilios* a Vettiis et omnino nominum simplex aut geminatum c sive *t* prae se ferentium aut tenue aut nullum discrimen esse docui in commentariis criticis ad III. 7, 27. Iam de *Duiliis* s. *Duelliis* quomodo monumentorum scriptura a Ciceronis originatione discrepet nota res est, nec potest ea de causa geminatum *l* repudiari. Eadem res in *Suilliis* animadvertitur, qui etiam

Suellii scribuntur (p. 923, 12. 995, 16. Gr. 860, 64. Reines.); aut coniungendi sunt cum Caerelliis Caesellius Cascelliis, aut nomen habent ab adiectivo *suillus*. Illa autem plurima, quorum originationem antea persecuti sumus, cum hanc scripturam, si perpauca exceperis, longe plurimis monumentorum documentis firmatam monstrent, omnia simplici consona scribenda puto. Cum aliqua discrepantia scribuntur maxime haec. *Aquilius* etsi nobis solum probari diximus, tamen *Aquillium* habent fasti Capitolini et numi, v. Heinrich. ad Cic. Rep. I. p. 158.; sed nobiscum facit inscriptio C. Aquilii Galli, qui Marii in consulatu collega fuit, sane vetus et memorabilis, n. 3308. p. 71. t. II. Orell.; ceterum eius nominis scriptura multis locis obvia monumenta pari fere numero divisa habet. *Avilii Aucilii* et *Axilii* etiam *Avillii Aucillii* et *Axillii* scribuntur p. 40, 14. 170, 3. Gr. p. 231. 61. 652, 5. Reines. n. 2773. p. 486. Or.; *Gavilii* etiam *Gavillii*, velut p. 1131, 3 Gr.; *Lucilii* saepe *Lucillii* vocantur, cuius rei testimonia afferri non est opus. *Mutillius* legitur p. 236, 261. Reines.; *Ofillius* p. 240. 698, 7. Gr. 733, 41 Reines.; *Recillius* p. 751. Reines.; *Septillius* secundum quosdam descriptores p. 754, 16; alii enim *Sextilium* habent; *Spurillius* p. 1125, 8. Gr. *Turpilius* manifesto mendo *Turpillius* scribitur in titulo Corano p. 180, 2. Omnium autem creberrime discrepatur in nominibus *Petiliorum* et *Popiliorum*, de quo posteriore dixit Drakenb. ad Liv. VII. 12. pr.

quam lepide lexeis] uterque versus legitur etiam Or. 44, 149. et apud Nonium v. *vermiculatum* p. 188 Merc.; alter affertur a Plinio H. N. XXXVI. 61. et respicitur a Cicerone Brut. 79, 274. et Quintiliano IX. 4, 113. Sensum bene exposuit Strebaeus his verbis: „*lexeis* i. e. verba tua, o Albuci, lepide et eleganter composita coagmentataque sunt in oratione, ut in pavimento vel emblemate omnes tesserulae sunt arte compositae. *Tesserulae* sunt lapilli vel lateres (marmorei) quadrati, quibus aedium solum consternitur opusque tesseralis apte consertum et effigie rerum animaliumque distinctum *emblema vermiculatum* vocatur." Haec cum probaret Henrichsenius, non intelligo cur inutilem cum aliis asciverit

Ursini coniecturam *endo* pro *arte*. Quippe praepositio *in*, quae abesse posse ei nullo modo videtur, in sermone antiquo et poëtae non magis desideratur, quam in locutionibus *montibus vagari* vel *vertice haerere*. Deinde *compositum esse pavimento atque emblemate* dictum pro *contineri* memineris; quo facto ne usus quidem erit praepositionis. Ceterum Strebaeus non satis distinxit *pavimentum sectile*, quod ex marmoreis crustis maioribus maxime albis et atris certe paucorum colorum componebatur, et *emblema vermiculatum* s. *tessellatum*, quod et *musivum opus* dicebatur, ἀσάρωτον (Plin. XXXVI. 25. Vitruv. VII. 1. cf. C. O. Muellerum in archaeologia p. 438.); quod iam nomen indicat ornandis pavimentis sectilibus potissimum mediis illigari solitum, ut emblemata caelata vasis argenteis aureisve: quale illud est, quod columbas bibentes effingens ex villa Hadriani Tiburtina in Museum Vaticanum illatum Romae visitur, aut illud Praenestinum venationes ferarum Niloticarum exprimens aut Neapolitanum sive Pompeianum potius, quod Darii et Alexandri pugnam exhibet. Ea divitum erant, pavimenta sectilia satis vulgaria. Cf. Ern. clav. Cic. v. *vermiculatus* et intpp. ad Suet. Caes. 46. *Vermiculum sternere* reperitur in inscr. Orellianis n. 4239. et 4240. p. 258. t. II.

idem illud scilicet;] si, quod sequitur, *ille* ad Albucium refertur, sententia intelligi non potest idque iure significavit Henrichsenius. Nec, ut Madvigio placuit, *ille* Lucilium spectare potest, quia, cum Crassus dixisset *tu Lucili meo nomine abuteris*, pergere debebat *ut tu vis*, non *ut ille vult*. Ita ne Ernesti quidem coniectura *quod ille voluit*, quam Sch. et Muell. asciverunt, difficultas tollitur. Enimvero *ille* est Scaevola, quem Lucilius loquentem induxerat, eaque de causa etiam ex libris corrigendum erat *vult* pro *voluit*. Hoc enim verbo uti decet, cum alicuius dicta quasi praesentes audire videamur. Nemo ita loquitur: *Socrates apud Platonem dixit*, εἶπε, sed *dicit*, φησί. Igitur *ut ille vult* significat: *ut ille Scaevola, quem loquentem induxisti, de me iudicat*. Quod addit, *idem illud*, id non ad sequentia referendum est, sed ad sententiam in versibus praegressis propositam. Positis

autem, ut feci, distinctione media post *scilicet* et virgula simplici post *vellem* sententia recte et molliter decurrit. Hoc igitur Cicero dicit: *Quid ergo efficit Crassus, cuius tu nomine ludens abuteris? Idem illud scilicet, quod Albucius, ut verba quasi in emblemate vermiculato artificiose componat; quamquam, ut ille apud te loquens Scaevola iudicat et ego ipse vellem, paulo melius, quam Albucius.*

XLIV. 173. *interspirationis enim, non defatigationis*] hunc locum ab inutilibus coniecturis recte vindicavit Orellius sic explicando: *in orationibus esse voluerunt clausulas interspirationis non defatigationis nostrae, id est, ubi non propter defatigationem vocem comprimere cogeremur, sed ubi libere et commode interspiraremus, easdemque clausulas interpunctas* (i. e. distinctas) *voluerunt non librariorum notis, sed verborum et sententiarum modo.* Non exspectaverat, puto, Orellius, ut vir ceteroqui sagax Henrichsenius hanc explicationem ita non intelligeret, ut *clausulas defatigationis* significare diceret *clausulas ubi defatigemur*, si quidem *clausulae interspirationis* dicerentur *ubi interspiremus.* Non vidit igitur genitivos cum verbo *esse* coniungendos, ut clausulae *non defatigationis sed interspirationis esse* dicantur eodem sensu, quo aliquid *odii* vel *amoris esse* dicimus; quippe odio aut amore genitum ideoque odii vel amoris signum. Sic nec secum ipse pugnat Cicero, cum in Oratore 68, 228. dixit: *oratio, quae non aut spiritu pronuntiantis aut interductu librarii, sed numero coacta debet insistere*, nec cum Aristotele, a quo hoc praeceptum ductum est, Rhet. III. 8, 6: *δεῖ — δήλην εἶναι τὴν τελευτὴν μὴ διὰ τὸν γραφέα μηδὲ διὰ τὴν παραγραφήν, ἀλλὰ διὰ τὸν ῥυθμόν.* Totam doctrinam de numero copiosius explicat Cicero in Oratore c. 49. sqq.

princeps Isocrates] idem tradit Bruto 8, 32.; sed aliquanto accuratius in Oratore 52, 175. neminem in eo artis genere scientius quam Isocratem versatum, sed principes inveniendi numeri Gorgiam et Thrasymachum fuisse narrat; cf. et c. 12, 39. 13, 40. De *Isocrate* v. ad II. 3, 10. de *Naucrate* ad II. 23, 94.

174. *delectatione*] Muellerus de Waardenburgii coniectura scripsit *delicatiorem*, Orellius corrigi pro *modo delectatione* voluit *modulatione*. Clarum est ex *verborum numero* et *vocum modo* iunctis effici *delectationem*, qua vincatur aurium satietas; nullum igitur ex his, quorum singula singulis opponuntur et respondent, sine sententiae aut structurae artificiosioris damno tolli potest. Duplicis ablativi exemplorum ab Augusto Matthiae collectorum ad Cic. Mur. 40, 87. unum simile est Verr. Act. I. 2, 2: *Verres homo vita atque factis omnium iam opinione damnatus*. Addidit Henrichsenius Cic. Prov. Coss. 9, 22: *cuius literis celebrantur aures meae novis nominibus*. 14, 34: *aestas vel metu vel spe — potest totam Galliam sempiternis vinculis astringere*.

175. *versus — vitium est*] v. quae annotavimus ad c. 5, 20.

176. *vinxit modis et forma*] „*modi* sunt pedes, *forma* est in structura. In modis relaxatio est, cum non severe exiguntur pedes ad certum versus metrum: in forma, cum non exiguntur tot pedes, quot sunt in versu poëtico.“ *Ernestus*. Recte, dum potius dixisset *modos* spectare ad pedum metricorum similitudinem, *formam* ad pedes in versus modum structos, ut tamen non impleatur versus integritas.

XLV. 177. *dispares numeri*] sunt numeri oratorii, inter se dispares nec, ut versus, aequabili quadam lege astricti: Or. 58, 227: *numerus — non modo non poëtice iunctus, verum etiam fugiens illum eique omnium dissimillimus*.

alia sermonis, alia contentionis] v. ad I. 60, 253. Simile illud de *tenero* et *flexibili*, sumptum a cera argillave voluntatem artificis sequente ad voluntates hominum describendas accommodatum videmus apud Cic. Lael. 25, 93: quid enim *potest esse tam flexibile, tam devium, quam animus eius, qui ad alterius non modo sensum ac voluntatem, sed etiam vultum atque nutum convertitur*? Mil. 16, 42: *nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile aut flexibile, quam voluntas erga nos sensusque civium*. Sed de numero oratorio dictum est in Bruto 79, 274: *nihil tam tenerum, quam illius* (M. Calidii) *comprehensio verborum, nihil tam flexibile, nihil,*

quod magis ipsius arbitrio fingeretur. Paene eisdem verbis illam, quam tractamus, sententiam reddidit Cic. Or. 16, 52: *nam cum est oratio mollis et tenera et ita flexibilis, ut sequatur quocunque torqueas: tum et naturae variae et voluntates multum inter se distantia effecerunt genera dicendi.* Eandem imitatus comprobavit Quintilianus IX. 5, 9.

178. *ut in plerisque rebus*] potuit etiam accusativo uti. Idem praepositionis usus cernitur in Oratore 53, 180: *sed ut in plerisque rebus, sic in hac duplex est considerandi via.* 55, 185: *sed ut ceteris in rebus necessitatis inventa antiquiora sunt, quam voluptatis, ita in hac re accidit.* Non deterius erat *ceterarum rerum inventa.*

nutuque] eadem fere sententia exstat N. D. II. 39, 98: *principio terra universa cernatur locata in media sede mundi solida et globosa et undique ipsa in sese nutibus conglobata.* Quae partim derivata sunt ex Platonis Phaedone p. 109. A. estque terra *suo* undique *nutu retenta ἰσόῤῥοπος*, quo Plato l. c. vocabulo utitur; *nutum* autem *vim centripetam* s. *gravitationis*, quam dicimus, explicare licet, qua omnes undique particulae ad mediam eandemque infimam partem tendunt.

brumale signum] tropicum capricorni: v. Cic. N. D. III. 14, 37. Tim. 9. *Quinque stellae* sunt *πλανῆται* s. errantes, Saturnus (*Φαίνωνἰ*) Iupiter (*Φαέθων*) Mars (*Πυρόεις*) Mercurius (*Στίλβων*) Venus (*Φωσφόρος*); v. Cic. N. D. II. 20, 52.

XLVI. 180. *cavernae*] Servius ad Virg. Aen. II. 19: *alii fustes curvos navium, quibus extrinsecus tabulae affiguntur, cavernas appellarunt.* Potest fieri, ut, quia latera navis curvis et quasi cavatis trabibus conficiuntur, eae trabes *cavernae* Romanis dicti sint. Sed nec ad sententiam hoc satis aptum est, cum etiam latera, quorum hic iuxta cavernas mentio fit, trabibus illis contineantur, et ipsius Servii verba fuisse qui *cavernas* proprie interpretarentur declarant. Itaque in eam sententiam inclino, ut cavitatem alvei significari putem, quae quia in plures partes dividi solet parietibus, pluralis numeri usus recte constat: v. ad III. 14, 53.

templa et porticus] rectius est, ut feci, alterum *et* vulgo ante *templa* positum omitti; porticus enim etiam templorum

sunt, ut de duobus iunctis, non de utroque separatim pronuntiandum fuerit sustineri illa columnis.

Capitoli — fabricata est] hanc sententiam enotavit Nonius v. *fabricantur* p. 472. Merc.

utilitatem templi] Orellius explicat: *dignitas consecuta est utilitatem fastigii templi*, duritie non ferenda, non solum, inquit Henrichsenius, quod sic duo genitivi inter duo substantiva positi ad alterutrum modo referuntur, cum nihil impediat, quo minus suum utrumque genitivum regat, sed etiam quod sic satis est *fastigii* omissa *templi* mentione, cum *Capitolii*, quod certe templum erat, fastigium iam ante commemoratum sit. Addo tertium argumentum, quod genitivus rectus regentem praecedere non potest, nisi vim et sonum habeat. Recte explicat secundum Olshausenium ille, cuius verba modo apposui; *ei, quod postulabat usus templi, adiuncta est pulchritudo fastigii*. In fastigio enim dignitas inerat, sed haec dignitas ipsumque fastigium ab eo profecta erat, quod templi utilitas postulabat. *Utilitas templi* igitur dicitur subiective, ut loquimur, de re ad templi habitum utili, ἡ τοῦ νεῶ χρεία. — Aedium fastigia olim fictilibus, deinde maxime aereis signis et ornamentis (ἀκρωτήρια) decorabantur: v. Plin. H. N. XXXV. 46. Vitruv. III, 3, 5. C. O. Muelleri librum *de Etruscis* p. II, p. 246. — Ceterum in eandem, quam Cicero, sententiam, utilitate in multis rebus decorem sponte iungi disputavit Quintilianus V, 12, 17. prooem. VIII. et IX, 4, 8.

XLVII, 182. *longissima — spiritu potest*] hanc sententiam a Cicerone scriptam negavit Bakius; *spiritum* enim, ut vocem, eiusdem hominis semper esse *unum*, sed sane latiorem vel angustiorem. Non movebat eum, quod eadem verba eodem significatu praedita exstant I. 61, 260. Nam etiam hanc multo longiorem sententiam pluribus, sed minime idoneis argumentis a Cicerone abiudicat. Hic quidem nemo dixerit cur *uno spiritu* significare non possit *uno spiritus ductu* s. una spiratione; hanc enim vocabulo illi vim esse multis exemplis lexica docent. Cohaerent etiam arctissime quae §. 181. dicuntur; *clausulas enim atque interpuncta ver-*

borum animae intercluso atque angustiae spiritus attulerunt, et haec: *longissima est igitur complexio* etc.

qua re primum ad heroum] de emendando loco dictum in comm. crit. De sententia haec apponimus. Si hunc locum cum Arist. Rhet. III. 8. et Cic. Or. 57. comparamus, Aristotelem non locutum nisi de *iambo trochaeo heroo* (i. e. dactylo, cf. Quintil. IX. 4, 88.) et *paeone* apparet. Sed heroum numerum σεμνὸν καὶ οὐ λεκτικὸν dicit esse, nec aliter hunc Aristotelis locum a Cicerone lectum (quod Schuetzio in mentem venit) perspicitur ex Or. 57, 192: *quod longe Aristoteli videtur secus, qui iudicat heroum numerum grandiorem, quam desideret soluta oratio.* Hoc autem loco non satis considerate Aristoteli tribuit, quod ab Ephoro historico factitatum scimus ex ipso Cicerone Or. l. c. §. 191. Quod in plurimis codd. scriptum exstat, *invitant*, ut alii quidam dicendi magistri spectentur, cum tenore et nexu sententiarum antecedentium et sequentium conciliari non posse vidit Schuetzius. Cicero igitur Aristotelem, ut putat, auctorem secutus primum commemorat iambum et trochaeum (*trochaeum* quem dicit, fortasse tribrachyn intelligit adversus Aristotelis sententiam: v. Or. 64, 217: *trochaeus, qui habet tres breves*; cf. ib. 57, 191. Spald. ad Quintil. IX. 4, 88.); deinde de heroo solo agit usque ad §. 183. Sic verba *dactyli et unapaesti et spondei* ex interpretatione fluxerunt ascripti eis, quae sequuntur, verbis *hi tres pedes*; ignorabat enim additamenti auctor significari iambum trochaeum heroum. Hos tres ab oratore iunctos adhiberi non displicet Ciceroni, ut iambi et trochaei tenuitas heroi granditate sublevetur. A vocabulo *altae*, quod corruptum videtur et fortasse corrigendum *arae*, incipit exemplum ex libro vel oratione nescio qua depromptum: *altae sunt geminae quibus*, quo exemplo Crassus in heroo duo duntaxat pedes progredi licere docet, ne in versus similitudinem incurramus. Deinde postquam quae supra exposuerat, paucis verbis complexus est (*hi tres pedes — cadunt*), inde iam ad quartum numerum paeonem transit. Haec pleraque ex Madvigii disputatione desumpta recte habere fatendum videtur.

183. *ab eodem illo*] Arist. Rhet. III. 8, 5. Paeonis illa genera nos *primum* et *quartum* dicimus.

quid petam praesidi] v. ad III. 26, 102. „*C. Fannius Strabo*, cos. a. u. 632. cum Cn. Domitio Ahenobarbo C. Graccho, qui legem de civitate Italicis danda promulgaverat, summa vi restitit atque auctore senatu socios et Latinos Roma exterminavit (i. e. eiecit): Plut. C. Gracch. 12. cf. Cic. Off. III. 11, 47. *Is unam orationem de sociis et nomine Latino contra Gracchum reliquit sane et bonam et nobilem*; Cic. Brut. 26, 99. Eius orationis particulam servavit Iulius Victor p. 51. Mai. eiusdemque orationis exordium exempli loco hic affert Crassus.“ *Henrichsen*. Eam orationem non nulli a C. Persio literato homine, alii a pluribus nobilium iuncta opera compositam putabant; cui utrique sententiae adversatur Cicero l. c. §. 100.

XLVIII. 184. *quam est illa poëtarum*] Handius in libro de stilo Lat. p. 420. cum pronominis eandem significationem esse dicat, ac si nomen ipsum iteretur, delabi in id genus soloecismi videtur, quo recentiorum philologorum in primis Goerenzius affectus erat, ut diceret *cura oratorum minus diligens est, quam illa* (s. *ea*) *poëtarum*, quasi *is* et *ille* dicantur ut Graecorum et noster articulus praepositivus. Mihi inesse ethica illa vis videtur, qua *ille* significat *quem nosti, de quo dixi* s. *in vulgus notus*; eamque agnosco etiam in Att. XIII. 45, 1.: *quae* (epistola) *quanquam ante data erat, quam illae Diocharinae*, i. e. quam superiores illae, de quibus tibi scripsi s. narravi. Item Accus. Verr.I. 15, 41: *itaqu e idem iste, quem Cn. Dolabella postea C. Malleolo occiso pro quaestore habuit — haud scio an maior etiam haec necessitudo fuerit, quam illa Carbonis —*; i. e. illa, de qua exposui ante, ut omnibus nota esse possit.

illud assentior Theophrasto, qui putat] Schuetzius et Muellerus propter praecedens *illud* correxere *quod putat*. „Verum haud raro Cicero id, quod ad demonstrativum referri debebat, per relativum alio modo adiungit, ut supra II. 77, 313: *atque etiam in illo reprehendo eos, qui — collocant*. Prov. Coss. 15, 36: *nam illae sententiae virorum*

clarissimorum minime probandae sunt; quorum alter etc.', *Henrichsen.*

185. *facta quodum modo*] id est elaborata accuratius et arte polita: v. quae olim annotavimus ad Bruti 8, 30.

fluxit dithyrambus] id est suos numeros desumpsit quasi a fonte derivatos. *Dithyrambus* dicebatur hymni genus, quod Baccho cani solebat. „Hoc genus ita compositum erat, ut inventione elocutione et numeris a castigata ratione aliquantum discederet et licentiae plenam quandam audaciam cum tumore coniunctam referret, ut non tam a sanis et sobriis, quam furore Bacchico concitatis scriptum videretur, naturamque illius dei, cuius honori dedicatum erat, imitaretur." *Casaubonus* de satyrica poësi in Crenii Misc. Phil. p. 11 sqq. Cf. Hor. Carm. IV. 2, 10. — Verba ab *inde ille* usque ad *dithyrambus* hoc comprehenso enotavit Nonius v. *divitior* p. 101. Merc.

sine intervallis loquacitas peremnis] in Oratore 16, 53. verba simillima sensu longe alio ponuntur. Dicuntur ibi alios delectare *distincta et interpuncta intervalla morae respirationes*, alios *flumen verborum et volubilitas* eloquentiae in celeritate posita. Opponuntur enim qui omnia uno quasi vocis sono et inani linguae volubilitate pronuntiant et qui in verborum comprehensionibus aptam quandam structuram sectantur. Hic autem *intervalla* sunt numerorum similitudine pedum longas et breves syllabas continentium, ut in altera parte diutius quam in altera insistamus, distinctorum.

vocem natura modulatur ipsa] *auribus* significat *aurium causa* s. in aurium delectationem et quasi beneficium. Hoc si tenes, scripturam Pearcii Orellii aliorum sententia comprobatam facile intelliges adhibito loco Oratoris 18, 58: *ipsa enim natura, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit acutam vocem —; quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem sequatur industria.* V. Goellerum.

186. *ambitus — conversiones*] Cic. Or. 61, 204: *in toto circuitu illo orationis, quem Graeci* περίοδον, *nos tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem aut continuationem aut circumscriptionem dicimus.* Περίοδον eandem

etiam *circuitum et quasi orbem verborum* vocat paulo infra 51, 198., ubi cum orbis opponatur binis aut ternis verbis coniunctis s. incisim dicendo, errasse videtur Goellerus ad Cic. Or. p. 284. ut *orbem*, ita illa vocabula pleraque, quae ante ex Cicerone attulimus, de sola rhythmica periodorum clausula interpretatus et solam *verborum comprehensionem* modo de tota continuatione verborum, modo de periodi clausula numerosa dici existimans. Haec refelluntur iam illo Oratoris loco; 44, 149: *collocabuntur igitur verba — ut forma ipsa concinnitasque verborum conficiat orbem suum, aut ut comprehensio numerose et apte cadat.* Clarum est enim *orbem* et *comprehensionem* de tota periodo dici, *clausulae* autem significationem in solo verbo *cadendi* cerni. Ut nos, ita Quintilianus Ciceronem intellexit IX. 4, 124. cf. 115. Nec duplex est periodi apud Ciceronem ratio, ut eidem Goellero visum, rhythmicae et syntacticae, sed utrumque coniungi secundum artis praecepta oportet. Minime distinguit haec, quod vult ille, Quintilianus IX. 4, 121., sed pedum singulorum et totius ambitus ex pedibus constantis struendi artificium. *Orationis* autem *conversio* s. structura periodica (cf. 49, 190.) Aristotelis est λέξις κατεστραμμένη, quae contraria est τῇ λελυμένῃ antiquorum, eandemque spectat Demetrius, quem dicunt, π. ἑρμην. §. 10: σύστημα ἐκ κώλων ἢ κομμάτων εὐχαταστρόφων in oratore desiderans, et Cicero in Oratore 70, 234: *quasi vero Trallianus* (orator Asiaticus) *fuisset Demosthenes, cuius non tam vibrarent fulmina illa, nisi numeris contorta ferrentur.* Huius orationis artem *compositionem* vocat Cicero Or. 45, 181. numeri fontem dicens, et secundum hunc Quintilianus IX. 4, 116. easdem in oratione compositionis, quas in carmine versificationis partes esse affirmans.

XLIX. 188. *opera cotidiana*] Schuetzius non intelligens *opera* delere et *praecepta* vel simile quid corrigendo inferri cupiebat. *Opus* ut Graecum ἔργον de constituto et quasi legitimo artis munere dictum est; qua vi maxime frequens est *opus oratorium*: v. Brut. 54, 200. 59, 214. Quintil. V. 14, 27. nostra ad II. 90, 367. Magis universe Cicero

locutus est in Topicis 16, 62: *causas quasdam rerum sine ulla appetitione animi sine voluntate sine opinione suum quasi opus efficere* i. e. id munus, in quo maxime cernitur earum vis et efficacia. Cf. et ad II. 90, 367. dicta.

190. *rhythmicorum aut musicorum*] haec explicui ad III. 2, 7.

ne fluat — absolutas] *fluit* oratio, cum dissoluta est et numeris caret, *vagatur*, cum incerta et inaequalia membra et numeros habet, *insistit interius*, cum posteriore et maxime extrema parte cum priore non conveniente suum quasi cursum non absolvit, ut brevius, quam debebat, finiatur; cui vitio contrarium est *longius excurrendi*, utrumque a cursu Circensi desumptum (*consistere* sic de fine assequendo dicitur Or. 69, 199. *insistere* 64, 212.); *membris distinguitur*, cum non est peremnis et sine intervallis loquacitas (v. c. 48, 185.); *conversiones absolutas habet*, cum periodus numerose cadendo finitur. *Interius* aliquid esse dicitur etiam c. 61, 227., cum non ad extremum finem pervenit.

carpenda membris oratio] id est interrumpenda, ut interdum incisim membratimque s. κατὰ κόμματα et κατὰ κῶλα dicamus. V. Or. 62, 209. 63, 211. Exempla eius elocutionis ex Crassi oratione desumpta apponuntur Or. 66, 222. sq.

191. *paeon — conturbet*] Ciceronem sequitur Quintilianus IX. 4, 89. oblique vituperans Ephorum et Aristotelem paeonem et heroum paene solos probantes et artificium illud Graecorum a consuetudine Romani sermonis abhorrere recte significans: *irrumpent*, inquit (trochaeus et iambus) *etiam ad invitos nec semper illis heroo aut paeone suo, quem quia versum raro facit, maxime laudant, uti licebit.* Locutionem *respondendi non vocatum* a militia et habendo delectu Cicero sumpsit.

varie distincteque considat] De numerosis conversionum clausulis v. Or. 64, 215. De paeone quarto, quem ad claudendos verborum circuitus in primis aptum dixit Aristoteles, Cicero dissentit §. 214.

circuitus — longior] Aristoteles Rhet. III. 9, 6: *δεῖ δὲ καὶ τὰ κῶλα καὶ τὰς περιόδους μήτε μειούρους εἶναι μήτε μακράς.*

L. 192. *clausulas*] in hac doctrina totus a Cicerone pendet Quintilianus et ante oculos haec et quae in Oratore c. 64. leguntur habuit IX. 4, 61. in primis autem §. 67 — 72.

193. *aut in paeone*] de corrigendi loci periculis factis v. Comm. crit. Vulgatam scripturam Schuetzius ita defendit, ut verba *aut in paeone* etc. cum proxime antecedentibus iungat et *alternos choreos et heroos* in numero, qui constet ex paeonibus vel creticis, inesse significari dicat. „Nam si, inquit, clausula fit ex duplici paeone (∪∪∪ - ∪∪∪ -), inest choreus (∪∪∪) alternans cum dactylo (- ∪∪); sin paeone et cretico constet (∪∪∪ - - ∪ -), inest choreus cum spondeo.“ Sed neque duplex *aut* hanc interpretationem fert, neque choreus Ciceroni tribrachys est, sed quem solent trochaeum vocari; hunc autem dicit eum, qui tribrachys alias appellatur: v. Cic. Or. 63, 212. Rectius Orellius ita iungenda verba praecepit: *extremi pedes, quos — in paeone aut ei pari cretico esse alternos oportebit.* Pedes alterni *in paeone sunt* idem significat, quod *sunt paeones* alterni.

194. *Antipater ille Sidonius*] „is poëta centum fere annis ante Christum natum floruit. Ad extremam aetatem pervenisse atque natali suo die, quo quotannis febri corripi solitus erat, eodem morbo consumptus esse dicitur; v. Valer. Max. I. 8, extr. 16. Plin. H. N. VII. 52. cf. Cic. Fat. 3, 5. Eius epigrammata quaedam exstant in Anthologia Graeca.“ *Henrichsen.* Eandem versuum ex tempore fundendorum facilitatem in Archia laudat Cicero 8, 18.; utrumque in eadem laude coniungit Quintilianus X. 7, 19.

195. *ratione — rationibus*] „Orellius vulgatam lectionem ita vindicat, ut prius *sine ratione* significare dicat *Theorie*, posterius *rationibus* autem *Verhältnisse, proporzioni.* Sed haec *rationum* significatio minime quadrat in hunc locum et vehementer offendit eiusdem vocabuli diverso sensu positi repetitio. Immo eadem vocabula eadem significatione repe-

tita aptam inter se oppositionem efficiunt: *sine ulla arte — in artibus, sine ratione — in rationibus.*" *Henrichsen.* Recte: ἄνευ τέχνης μανθάνουσι τὰ ἔντεχνα. Cic. Or. 60, 203: *si quae res efficiat voluptatem* (quaeritur): *eadem, quae in versibus, quorum modum notat ars, sed aures ipsae tacito eum sensu sine arte definiunt.*

196. *theatra tota reclamant*] idem dixit in Parad. III. 2, 26: *histrio si paulum se movit extra numerum aut si versus pronuntiatus est syllaba una brevior aut longior, exsibilatur et exploditur.* Or. 51, 173: *in versu quidem theatra tota exclamant, si fuit una syllaba aut brevior aut longior.* Sed in exclamando vulgus theatrale saepe barbare locutum testatur Quintilianus I. 6, 45: *nam ut transeam, quem ad modum vulgo imperiti loquuntur: tota saepe theatra et omnem circi turbam exclamasse barbare scimus.* Verum Ciceronis aetate nondum ea omnium gentium colluvio Romanum sermonem infuscaverat.

concentus] sunt chori concinentium. De sententia Cic. p. Sextio 55, 118: *caterva tota clarissima concentione in ore impuri hominis imminens concionata est.* Dicuntur *concentus* plane ut consessus conventus frequentia multitudo.

LI. 197. *quam non multum differat*] hanc rem copiosissime exsequitur Cicero in Bruto 49, 183 sqq.

epularum sollemnium fides ac tibiae] Cic. Tusc. IV. 2, 3: *gravissimus auctor in Originibus dixit Cato morem apud maiores hunc epularum fuisse, ut deinceps qui accubarent canerent ad tibiam clarorum virorum laudes. — Nec vero illud non eruditorum temporum argumentum est, quod et deorum pulvinaribus et epulis magistratuum fides praecinunt.* De illis carminibus, quae *axamenta* s. *assamenta* dicebantur, eadem paulo brevius in Bruto posuit Cicero c. 19, 75. et in Tusculanis I. 2, 3. Varro de vita populi R. apud Nonium v. *assa voce* p. 77. Merc.: *in conviviis pueri modesti* (aderant), *ut cantarent carmina antiqua, in quibus laudes erant maiorum, et assa voce et cum tibicine.* Ex his fontibus sumptam rem repetiverunt Valerius Maximus II. 1, 10. et Quintilianus I. 10, 20 et 31. Quanquam longe probabilius est laudes

clarorum virorum paucis et breviter, ut convivalibus illis carminibus in honorem τυραννοκτόνων Atheniensium celebratas esse, quam narrando ad modum annalium, ut inde historia Romanorum antiquissima contexi potuerit; quam Niebuhrii sententiam fuisse oportet.

Saliorumque versus] eorum auctor ipse Numa perhibetur, rex doctissimus, quippe qui Pythagoreorum doctrina initiatus crederetur (v. de Or. II. 37, 154). Iam Ciceronis aetate non satis intelligebantur: v. Hor. Epp. II. 1, 86. Quintil. I. 6, 40., et interpretatus est L. Aelius Stilo, quod testatur Varro L. L. VII. 2. p. 117 Muell.; reliquias tractavit Hermannus El. Doctr. Metr. p. 612. De *Saliis* v. Liv. I. 20. Dion. Hal: II. 70.

a Graecia vetere] quantum Graeci musicae arti dignitatis et studii tribuerint, multis exsequitur Quintilianus I. 10, 9. sqq.

198. *nuper vel posse vel audere coepimus*] Cic. Or. 50, 171: *et apud Graecos quidem iam anni prope quadringenti sunt, cum hoc probatur; nos nuper agnovimus.* Haec ars praecipuum quendam locum tenebat in *doctrina* illa *transmarina et adventitia*, quam Cato ignoraret, de Or. III. 33, 135. *Verba*, quod ex additis *terna bina singula* clarum est, *incisa* sunt s. membra breviora iuxta posita: v. Goeller. ad Or. 49, 164.

LII. Sed cum tria sint orationis genera, plenum tenue medium, omnem quasi luminibus sententiarum atque verborum distinguendam esse. Ex figuris igitur sententiarum alias, ut illustrem explanationem et percursionem ac significationem magis valere ad rem amplificandam et exornandam, alias, ut rogationem dissimulationem correctionem deliberationem insinuando apud auditorem aptiores esse. Verborum autem figurae aliae in positu ac loco sedem habent, ut geminatio et in extremum conversio et revocatio aut pariter cadentia paribusque paria relata; aliae in varianda oratione, quales sunt gradatio, contrarium reprehensio imminutio polyptoton dinumeratio aliae (c. 52 — 55, 208.).

199. *plena, sed tamen teres*] tria dicendi genera ἁδρόν ἰσχνόν μέσον pluribus illustrat Cic. Or. 6, 20 sqq. Script. Herenn. IV. 8. Quintilianus XII. 10, 58. Dionysius Hal. de C. V. c. 21 — 24. p. 286 — 376. ed. Schaefer. Orationi *plenae* s. grandi adversum est *tumidum*, *mediocri* s. *temperatae incertum* genus, *tenui* autem *languidum*: v. A. Gellium VII. 14. Multa collegit de hoc argumento Goellerus ad Or. l. c.

non fuco illitus] nihil tritius locutionibus ab usu fuci desumptis. Sed hunc locum ante oculos habuit Quintilianus, cum scripsit VIII. 3, 6: *sed hic ornatus virilis et fortis et sanctus sit, nec effeminatam levitatem et fuco mentitum colorem amet, sanguine et viribus niteat.*

200. *tum denique*] in his, ut vulgo leguntur hinc usque ad finem §. 201. veritatem componendarum sententiam desidero. Et turbata quidem esse verba scriptoris iam ex librorum discrepantia et inepto illo, quod vulgo legitur, additamento: *ut ii, qui in armorum tractatione versantur*, intelligi potest. Sed suspecta plura sunt. Primum enim illud *tum denique* aliquid perversi habere videtur. Quo modo enim venustatis ille nativus, non fucatus color recte dicatur *ante insidere* debere, deinde oratorem conformandum esse ita ut illi, qui armis aut palaestra utuntur? Imo cum habebit illam toto sanguine diffusam venustatem, verbis etiam et sententiis ad decentiam et gravitatem orationis uti sciet. Delendum videtur *tum* ascriptum olim explicando *denique*. Sic constat sententia: *omnibus dicendi generibus*, inquit Cicero, *nativus quidam, non fucatus venustatis color insidere debet. Omnino, ut brevi comprehendamus, oratori verbis et sententiis non modo ad necessitatem, sed etiam ad decentiam et gravitatem utendum est.* Haec ut accuratius coniungantur, medie distinxi post *color*, uncinis inclusi *tum*. Deinde virgula ponenda est §. 201. post *etsi facitis*, non quod *facere* sit *putare*, quae Goerenzii et Muelleri sententia fuit, sed ut verba sic componi possint: *quod quidem vos — admonendos puto, ne quid esse aliud oratoris putetis, etsi facitis*; faciebant enim id, ut putarent. Sic Schuetzii coniectura *etsi sat*

scitis opus non erit. Denique quicquid in oratore egregium sit atque mirabile in usu translatorum factorum et vetustorum verborum positum esse quo modo dici potuit? Nonne etiam illa egregia sunt et miranda, quae *quasi luminibus omnem orationem distinguunt*, quae statim ipse Crassus adiicit? Corrigendum igitur puto *quod q. vos etsi scitis*, deinde medie distinguendo post *pervetustis* duae sententiae colligandae sunt, quibus continentur quae in singulis verbis et quae in perpetua oratione laudanda et miranda sint. Quippe in altera sententia propter longitudinem ab instituta verborum ratione defecit, ut orationem non ab *ut* suspenderet, sed sui iuris esse iuberet; de quo genere dictum est ad II. 27, 116.

201. *lenitatem*] non minus recte codd. boni plures *levitatem*; cur tenenda fuerit antiqua scriptura in Comm. Cr. diximus. Miscentur perpetuo *lenis* et *levis*, cum illud, quod λεῖον, tum alterum, quod κοῦφον significat. Nec quicquam recti discas ex Kritzii annotatis ad Sall. Iug. 89, 4. p. 479. et eis, quos antestatur, Drakenborchio Spaldingio Doederlino. Quid est enim hoc explicationis, cum *lene* dicitur id, *quod mollitie sua blanditur et asperitate omni et severitate et vehementia vacat*? Nonne prior pars interpretationis in *leve* i. e. λεῖον potius convenit? et quo modo a prima vi ad translatam perventum est? Quippe *lenis* proprie dicitur de sonis et vocibus mollitie quadam gratis et aures demulcentibus, cui oppositum est *asper*, cum non horridae superficei significationem habet, item *acer*; quorum illud sonos auribus horriditate sua iniucundos, hoc eos significat, qui vehementiae causa aut offendunt aut longe lateque audiuntur, qualis est litui aut σάλπιγγος, ne *tubam* dicam nostrae longe dissimillimam. Sic proprie dicuntur de vocis genere *lene* et *asperum* de Or. III. 57, 216., nec unquam hac vi dictum vocabulum cum *levi* confunditur. Proprie dicitur etiam *lenis appellatio literarum* durae et quasi vim patienti opposita; qualis Catulo tribuitur Brut. 74, 259. et C. Laelio de Or. III. 12, 45. Iam haec significatio duobus modis transfertur. Primum a sono vocis ad genus dicendi. Sic

vocatur *tractus orationis lenis aequabilis* II. 13, 55. *oratio cohaerens lenis aequabiliter fluens* III. 43, 172. quae eadem *lenitas et aequabilitas orationis* vocatur Or. 16, 53., non recte explicata Orellio et Goellero. Addita *aequabilitas* efficit, ut intelligamus dicendi genus non arte coagmentatum levigatumque, sed sono leni et composito, quod in Xenophonte laudatur, cum *leniore sono usus* dicitur de Or. II. 14, 58. Altera translatio mores spectat in oratione expressos dicentem a vehementia et asperitate alienum ostendens. Sic *lenitas orationis* ab *acumine et vi* discernitur de Or. II. 29, 129.; et opponitur *gravitati*, qualem Africanus habuerit, et *asperitati*, qualis in Galba fuerit, Laelii *lenitas* III. 7, 28. Eodem referendum, quod Crassus *leniter arrisisse* narratur de Or. II. 33, 144., quod est ἡρέμα γελάσαι toties a Platone tributum Socrati; item *lene imperium* Sall. Iug. l. c., quod si *leve* in codd. dictum est, inepte dictum est; nec enim κοῦφον Graecorum sic puto usurpari nec persuadet Dissenius ad Tibull. I. 18, 9., qui quod antestatur Horatii Carm. I. 18, 9. *Sithoniis non levis Ecrius* longe aliud significat, quippe Thraces vinum ferre non posse; etiam *leniter iactare hastas* a Samnitibus de Or. II. 78, 316, sine vehementia id fieri indicat; *leviter*, quod quidam libri suppeditant, significaret *negligenter*, *sine industria*, ὡς ἐν παρέργῳ. Ita legimus *leniter repugnare* Or. 12, 40., quod Brutum Stoicum decebat; contra *impellere iudicem leviter* de Or. II. 79, 325. id est quasi levi manu ictum, et *leviter dicere* Sull. 10, 31. et Quintil. X. 3, 21. recte explicata Garatono et Spaldingio. Sed *lēvis*, λεῖος recte dicitur de Or. III. 43, 171: *collocationis est struere verba sic, ut neve asper eorum concursus neve hiulcus sit, sed quasi coagmentatus et levis*; simili a signis marmore exsculptis sumpto, in quorum superficie nihil horridi est, nihil quod tangentem offendat, nihil quasi rima vel hiatu patens, sed quasi coagmentata i. e. conglutinata (συγκεκολλημένα) omnia. Similiter *Demosthenes Aeschini non cedere levitate verborum* dicitur Or. 31, 110. cf. Goeller. p. 234. *Lenitas* prorsus inepte diceretur, cum omnis antiquitas *vehementiam*

s. *terrorem* oratorium Demostheni tanquam praecipuam virtutem tribuerit, Aeschini *suavitatem*; sed τὸ λεῖον, politum quasi et levigatum dicendi genus non minus in illius vehementia, quam in huius iucunditate conspicuum laudatur.

LIII. 202. In hac ieiuna figurarum enumeratione, quam quibusdam omissis repetivit Or. 39, 40. et inde Quintilianus IX. 1, 27., ita versabimur, ut Graeca nomina et testes addamus, plura cupientes, nisi cum manifesto falsa correctione egent, ad artis scriptores ablegemus. *commoratio* ἐπιμονή v. Scr. Herenn. IV. 45, 58. Ernesti Lex. techn. Lat. rhet. p. 69. Nomen non habet Cicero in Oratore, non omisit tamen, sed his verbis reddidit c. 40, 137: *sic igitur dicet ille, ut verset saepe multis modis eandem et unam rem et haereat in eadem commoreturque sententia. Illustris explanatio* Graece ἔκφρασις s. ἐνδιάσκευος διήγησις est, cf. Ern. l. c. p. 155.; in Oratore Cicero non commemorat. Non est veri absimilis Spaldingii suspicio Quintilianum ἐνάργειαν *illustrationem* a Cicerone vocari affirmantem VI. 2, 32. memoria lapsum de illa figura cogitasse. *Rerum sub aspectum subiectionem* ὑποτύπωσιν dicunt Graeci, Quintil. IX. 2, 40., *demonstrationem* Scr. Herenn. IV. 55, 68. v. Ern. p. 378.; in Oratore 40, 139. his verbis significatur: *saepe etiam rem dicendo subiciet oculis. Percursio* contraria *commorationi*, ἐπιτροχασμός Aquilae Romani p. 148. v. Ern. p. 296; in Oratore non commemoratur. *Plus ad intelligendum — significatio* Graece ἔμφασις est, Scr. Her. IV. 53, 67. Quintil. VIII. 3, 83. IX. 2, 3. Ern. p. 357. Cic. Or. 40, 139: *significatio saepe erit maior, quam oratio.* Exemplum exstat de Or. II. 66, 268. *Distincte concisa brevitas*, Graece βραχυλογία, Quintil. VIII. 3, 82. Ern. p. 40. Idem *brevitatis* nomen gerit apud Scr. Her. IV. 54, 68., in Oratore autem verbis *brevitas, si res petit*, significatur c. 40, 139. *Extenuatio* amplificationi s. αὐξήσει opposita μείωσις est s. ἐξουδενισμός, quam *deminutionem* vocat Scr. Herenn. IV. 38, 50 v. Ern. p. 160.; *saepe etiam ut extenuet aliquid* Cic. Or. 40, 137. *Adiuncta* huic dicitur *illusio*, quia saepe res illudendo extennatur, velut Cicero in Mureniana fecit c.

28, 58; is est διασυρμός s. χλευασμός Graecorum: Ern. p. 201.; non *ironia*, ut vult Henrichsenius, spectari ratus a Caesare dicta II. 65, 261. 67, 269., sed nihil dicitur aliud, nisi illudere adversarium, quod in ridiculis habetur, etiam in figuris posse numerari.

203. *αὖ re digressio*] Cic. Or. 40, 137: *ut declinet a proposito deflectatque sententiam;* v. Ern. p. 106. *Propositionem quid sic dicturus* quo modo quis in figuris recensere possit non video; tamen etiam in Oratore l. c. ea commemoratur. Graecis πρόθεσις s. προέκθεσις vocatur; v. Scr. Her. IV. 26, 35. Ern. p. 310. et 346. *Reditus ad rem* ἐπάνοδος est, v. Ern. p. 327., in Oratore omittitur. Quod nisi sequentia *et reditus ad propositum* etiam apud Quintilianum legerentur IX. 1, 28. ea temere et per errorem iterata cum Schuetzio crederem. Ut nunc est, prioribus non figuram significari putandum est, sed praeceptum, quo modo figura sit utendum. *Iteratio* ἐπανάληψις est, quam non nulli vocabant; vulgo enim ea in iteratione vocabuli ad modum παλιλλογίας s. ἀναδιπλώσεως quaeritur, v. Ern. p. 230. Quae cum non sit sententiae, sed verborum figura, a Cicerone hic non magis significari potuit, quam verbis Oratoris 40, 137: *ut quod dixit iteret. Rationis apta conclusio* in Or. l. c. his verbis indicatur: *ut argumentum ratione concludat;* v. Scr. Herenn. IV. 30, 141. Ern. p. 79. *Veritatis superlatio atque traiectio*, ὑπερβολή, Scr. Her. IV. 33, 44. *Saepe supra sunt, quam fieri possit* Cicero in Oratore dixit 40, 139., Quintilianus *superiectionem* VIII. 6, 67. V. Ern. p. 390. Hac multum uti Atticos, sed non decere homines seniores Aristotelis sententia est p. 1413. B. Bekk. *Rogatio* ἐρώτησις, cum interrogando adversarium urgemus; exempla posuit Quintil. IX. 2, 6. v. Ern. p. 336. *Ut interrogando urgeat* Cic. Or. 40, 137. *Percontatio expositioque sententiae suae* omissa est in Oratore, Quintilianus IX. 2, 15. exemplum eius ponere videtur: *domus tibi deerat? at habebas* etc. *Subiectionem* vocat Scr. Her. IV. 23, 33., quia interrogationi nostram ipsorum sententiam subiicimus quasi ex alterius mente responsuri. — *Dissimulatio*, εἰρωνεία,

a Caesare copiosius tractatur de Or. II. 67, 269. a Quintiliano IX. 2, 44. *Ut contra, ac dicat, accipi et sentiri velit* Cic. Or. 40, 137. v. Ern. p. 129. *Dubitatio, διαπόρησις* s. *ἀπορία*, Scr. Her. IV. 29, 40. Quintil. IX. 2, 19. Iulius Rufinianus p. 202. Ern. p. 136. *Ut addubitet quid potius aut quo modo dicat* Cic. Or. l. c. *Distributio, διαίρεσις* Scr. Herenn. IV. 35, 47. Ern. p. 133; *ut aliud alii tribuens dispertiat* Cic. Or. 40, 138., diversum a *divisione* s. *μερισμῷ*, quam hic Cicero non commemorat, sed in Oratore 40, 137. *Correctionem ante quam dixeris προδιόρθωσιν, post quam dixeris ἐπανόρθωσιν* Graeci artis scriptores vocitabant v. Ern. p. 98. *Poenitentiam dicti* ex Graeco *μετάνοια* posteriorem appellat Quintil. IX. 2, 60.; quod Graecum vocabulum Rutilius servavit p. 5. In Oratoris 40, 137. significari figura videtur verbis *ut se ipse revocet.* Nam illud *cum corrigimus nosmet ipsos quasi reprehendentes*, cum in verborum figuris enumeretur, correctionem vocabuli significat, de qua Cicero loquitur infra 54, 207. *Cum aliquid a te ipso reicias μετάστασις* s. *transmotio* Aquilae Romani p. 155. Cic. Or. 40, 137: *ut in eo ipso, in quo reprehendatur, culpam in adversarium conferat.* Quintil. IX. 2, 4. *removere a se, in alium traiicere.* Ern. p. 400. Quanquam haec verius quaeruntur in eis, quae sequuntur §. 204. pr: Igitur illa *cum aliquid a te ipso reiicias* rectius correctioni explicandae adiiciantur, ut crimen a te removeas, non in alium contorqueas.

204. *praemunitio*] *ut ante praemuniat* Cic. Or. 40, 237. Non est *πρόληψις*, quod visum Henrichsenio, sed *προκατάληψις* s. *προθεραπεία*, v. Ern. p. 297., quanquam is eam non satis ab *anteoccupatione* distinguit. Exemplo enim a Quintiliano apposito IX. 2, 16. intelligitur esse genus deprecationis, ne consilium nostrum secus, ac debeat, accipiatur: velut illud Ciceronis de Verre accusando, cum semper defendisset. *Communicatio, ἀναχοίνωσις*, v. Quintil. IX. 2, 20. Ern. p. 69. Cic. Or. 40, 138: *ut saepe cum iis, qui audiunt, non nunquam etiam cum adversario quasi deliberet. Morum ac vitae imitationem* s. *μίμησιν*

(v. Ern. p. 202.) Scriptor Herennianus IV. 51, 63. *notationem* videtur dicere, Rutilius p. 8. *χαρακτηρισμόν*, Aquila p. 153. *διατύπωσιν* vocat. Cicero Or. 40, 38 his verbis indicat: *ut hominum mores sermonesque describat.*

205. *personarum ficta inductio προσωποποιία*, *conformatio* dicta Scriptori Herenniano IV. 53, 66.; *ut muta quaedam loquentia* inducat Ciceronis Or. 40, 138. eodem pertinet. *Descriptio ἔκφρασις διατύπωσις διαγραφή* v. Scr. Her. IV. 39, 51. Ern. p. 112. *Erroris inductio ἀποπλάνησις* v. Ern. p. 213. Omisit Cicero in Oratore. *Ad hilaritatem impulsio χαριεντισμός* v. l. c. p. 209.; *ut saepe in hilaritatem risumve convertat* Cic. Or. 40, 139. *Anteoccupatio προκατάληψις* Ern. p. 22; definitur a Cicerone in Oratore 40, 138: *ut ante occupet quod videatur opponi. Similitudinem* Graeci *παραβολήν*, exemplum *παράδειγμα* vocitant v. Ern. p. 360. Scr. Her. IV. 45, 59. et 49, 62. In Oratore 40, 138. hoc significatur ita: *ut comparet similitudines, ut utatur exemplis. Digestio μερισμός*, Ern. p. 124., quae *in partes dividendi* verbo in Oratore 40, 137. videtur describi. *Interpellationem* in Oratore Cicero omisit, enumeravit autem *interpellatorem coërcere* 40, 138., unde Quintilianus sumpsit IX. 2, 2., a quo etiam hic inserendum visum est Schuetzio. Sed neque codices addicunt nec Quintilianus, ubi Ciceronis verba integra apponit IX. 1, 31., eorum meminit. *Contentio* sine dubio comparationis quoddam genus est, quod in Oratore non commemoravit, v. Scr. Herenn. IV. 45, 58. Ern. p. 90. *Reticentiam* in Oratore 40, 138. verbis *ut aliquid reticere se dicat* significat; *occultationem* Quintilianus dicit IX. 3, 98, quem ad modum vulgatum *occupatio* correxit Spaldingius; nam *reticentiam* Ciceroni Quintilianus IX. 2, 54 eam vocari affirmat, quae Graecis est *ἀποσιώπησις*: v. Scr. Her. IV. 27, 37. Ern. p. 333. Sed veri similius est hic dici Rutilii *παρασιώπησιν*, p. 120., s. *παράλειψιν* Demetrii *π. ἑρμ.* §. 263. *Commendationem* in Oratore praetermissam Quintilianus una cum conciliatione commemorat IX. 2, 3: v. Ern. p. 66. *Vox libera atque effrenatior*, Graecorum *ἐλευθερία* s. *παῤῥησία*,

Scriptori Herennano *licentia* (IV. 36, 48.) in Oratore significatur his verbis: *ut liberius quid audeat*, coniungiturque cum *irascendo* et *obiurgando*, quem ad modum etiam hic fit: cf. Quintil. IX. 2, 27. Ern. p. 242 sqq. *Iracundiam ἀγανάκτησιν*, *obiurgationem ἐπιτίμησιν* Graeci appellant v. Ern. p. 229. 269. Iul. Rufin. p. 271.; *promissionem* in Oratore omissam *ὑπόσχεσιν* cf. Ern. p. 308., commemoratur etiam II. 83, 339., sed sine dubio non est figura. *Deprecationem* Graeci *προπαραίτησιν* s. *συγγνώμην* appellant: Ern. p. 110. Scr. Her. II. 17, 25, sed non magis ea figura est, quam *obsecratio* (*δέησις*, Ern. p. 270.), *purgatio* (*ut medeatur* Cic. Or. 40, 138. Ern. p. 314.), *conciliatio* (*ut fiat iis, apud quos dicet, familiaris*, Or. l. c. Ern. p. 76.), *laesio* in Oratore omissa (Ern. p. 235.), *optatio* (Ern. p. 274.), *exsecratio*, Graecorum *ἀρά* (Iulius Rufinianus p. 208. Ern. p. 159.). Ne *declinationem quidem brevem a proposito* in huc fuisse referendam puto, etsi etiam in Oratore recensetur; cf. Quintil. IX. 2, 56.

LIV. 206. *geminatio* Scriptori Herenn. IV. 28, 38 *conduplicatio* dicitur, nomine e Graeco *ἀναδίπλωσις* expresso, quo Rufinianus utitur p. 232; alii *epizeuxin* vocabant, Cicero in Or. 39, 135 *cum duplicantur iteranturque verba. Verbum paulum immutatum atque deflexum παρονομασία* est, quam *annominationem* vocat Scr. Her. IV. 21, 29. et Quintil. IX. 3, 66.; exemplum exstat de Or. II. 63, 256.; *cum verba breviter commutata ponuntur* Cic. Or. 39, 135. Plura dabunt Rutil. p. 11. et Aquila p. 170.; qui *relatum* vocat, Ern. p. 21. *Eiusdem verbi crebra ab initio repetitio ἀναφορά ἐπαναφορά ἐπιβολή* vocatur, v. Scr. Her. IV. 13, 19. Rutil. p. 24. Aquila p. 176. Ern. p. 330. Cicero in Or. l. c.: *cum ab eodem verbo ducitur saepius oratio*; cui contraria est *in extremum conversio, ἀντιστροφή* s. *ἐπιφορά* Scr. Her. l. c. Rutil. p. 30. Aquila p. 178. Rufin. 238. Ern. l. c. et p. 97. Cicero Or. l. c.: *cum oratio — in idem conicitur. In eadem verba impetus et concursio* Scr. Her. IV. 14, 20 dicit *traductionem*, Graeci *συμπλοκήν* s. *κοινότητα*, Rutil. p. 31. Aquila p. 178. Ern. p. 80.;

quanquam haec proprie ea figura est, cum et ab initio et in fine sententiae idem verbum ponitur. Illam *conversionem* s. *traductionem* Cic. Or. l. c. his verbis videtur designare: *cum continenter unum verbum non in eadem sententia ponitur. Adiunctio* videtur *συνεζευγμένον* Quintiliani IX. 3, 62., cum ad idem praedicatum plura referuntur; et convenit cum hoc Scr. Herenn. IV. 27, 38. *Progressionem* quaenam sit nemo dicere potuit, neque eius ulla in artis scriptoribus ceteris significatio exstat. Ego non video rem expediri, nisi *adiunctio et progressio* coniungantur in unum, ut significetur oratio pluribus adiunctis progredi. *Distinctio* Quintiliano IX. 3, 65. vocatur, quae Graecis est *παραδιαστολή*, cum similia s. sensu contigua discernuntur. *Revocatio* verbi quid a conduplicatione differat, certissime explicare non magis possum, quam quod in Oratore l. c. dicitur *cum — aut adiungitur idem iteratum*, postquam paulo ante praecessit *cum aut duplicantur iteranturque verba.* Strebaeus quidem exemplum *revocationis* dicit esse illud Virgilii de Gallo Ecl. X. 72., cum eodem verbo prior sententia finitur, a quo incipit altera, quam Sacerdos p. 35. ed. Eichenfeld. vocat anadiplosin. Sed videtur potius *ἀντανάκλασις* significari s. *διλογίαν*, cuius illud de Nasica Catoni respondente exemplum exstat de Or. II. 64, 260. *Quae similiter desinunt, ὁμοιοτέλευτα, quae cadunt similiter ὁμοιόπτωτα* sunt: v. Cic. Or. 39, 135. eisdem verbis usum, Scr. Her. IV. 20, 28. Quintil. IX. 3, 77. Aquilam p. 169. Ern. p. 113. *Quae paribus paria referuntur ἰσόκωλα* Graece vocantur, cf. Quintil. IX. 3, 80. Aquila p. 167.; *inter se similia πάρισα* Quintil. IX. 3, 75. Aquila p. 168.; utrumque genus in Oratore praetermissum est.

207. *gradatio κλῖμαξ*, quem mirum est a Rutilio non commemorari; exstat apud Scr. Herenn. IV. 25, 34. Quintil. IX. 3, 54. *Conversionem* Scr. Her. IV. 28, 39. *commutationem* dicere videtur, qualis est illud: *esse oportet ut vivas, non vivere, ut edas*; est igitur antitheton conversis verbis eisdem factum. *Verborum concinna transgressio, ὑπέρβατον*, Scr. Her. IV. 32, 44. Quintil. IX. 1, 6. 3, 91. Ern. p. 401.

Contrarium, *ἀντίθετον* s. *ἐναντιότης* Scr. Her. IV. 18, 25. Quintil. IX. 3, 90. Ern. p. 96.; *multis modis contrariis relata contraria* Cic. Or. l. c. Idem *dissolutum* i. e. *ἀσύνδετον* (Scr. Her. IV. 30, 41. Quintil. IX. 3, 50.) sic describit: *cum demptis coniunctionibus dissolute plura dicuntur. Declinationem ἀντιμεταβολήν* Quintilianus vocat IX. 3, 85., sed exemplum eius idem ponit, quod *conversionis* s. *commutationis* ante attulimus; Ernestus p. 102. Graecorum *παρηγμένον* significari putat. *Reprehensio* est *ἀφορισμός* s. *διορισμός* Iul. Rufin. p. 207. cf. Quintil. IX. 2, 18. Ern. p. 332. *Exclamationem* etsi etiam in Oratore 39, 135. inter verborum figuras relatam videmus, rectius tamen figuris sententiarum annumeravit Quintilianus IX. 3, 97. cf. Ern. p. 152. Ea est vel *admirationis* (*ἐκφώνησις*) vel *conquestionis* (*σχετλιασμός*); v. Scr. Her. IV. 15, 22. Cic. Or. l. c.

Imminutio] Quintilianus IX. 3, 90: *M. Tullius multas in tertio de Oratore* libro (figuras) *posuit, quas in Oratore postea scripto transeundo videtur damnasse, quarum pars est, quae sententiarum potius, quam verborum sit, ut imminutio improvisum imago sibi ipsi responsio degressio permissio contrarium sumpta ex adverso probatio. Quaedam omnino non sunt figurae, sicut ordo dinumeratio circumscriptio.* De ceteris consentio, de *imminutione* dissentiendum videtur, si quidem veri simile est Ciceronem *λιτότητα*, quae sane inest in verbo, voluisse significare. Ceterum comparandis artis scriptoribus clarum est Ciceronem veterum doctrinam secutum nec eam mutare operae pretium duxisse.

Quod in multis casibus ponitur in Oratore l. c. dicitur sic: *cum eiusdem nominis casus saepius commutatur.* Est igitur *πολύπτωτον*, Rutil. p. 35. Aquila p. 179. Quintil. IX. 3, 36. Quid sit illud, *quod de singulis — refertur ad singula*, non satis liquet. Strebaeus exemplum ex Miloniana ponit 4, 10: *lex non scripta sed nata, quam* etc. *Ad propositum subiecta ratio* s. *αἰτιολογία* et *in distributis supposita ratio* s. *προσαπόδοσις* v. Ern. p. 322., Quintiliano et dubitabiles et vix figurae videntur IX. 3, 93. Omisit etiam

Cicero in Oratore l. c. *Permissio ἐπιτροπή* Scr. Her. IV. 29, 39. Rutil. p. 130. Ern. p. 281., *dubitatio ἀμφιςβήτησις* Quintil. IX. 3, 88., quae quo modo ab ea dubitatione differat, quae §. 203. in sententiarum figuris recensetur, non facile dixeris. *Improvisum παρὰ προσδοκίαν* s. *παράδοξον* v. de Or. II. 63. et 64. Qu. IX. 2, 22 sqq.; *dinumeratio ἀπαρίθμησις* v. Ern. p. 126. *Correctio* est correctio verbi, diversa ab ea, quae §. 203. commemoratur: v. Scr. Her. IV. 26, 36. Ern. p. 99. *Dissipatio* genus est partitionis: v. Quintil. IX. 3, 39. Ern. p. 129. De *continuato* inspice Scr. Her. IV. 19, 27. Ern. p. 91., de *interrupto* Ern. p. 223., de *imagine* Scr. Her. IV. 49, 62. Ern. p. 202., de *sibi ipsi responsione* s. *ἀποφάσει* Iul. Rufin. p. 201. Ern. p. 205., de *immutatione* s. *ἀλλοιώσει* Quintil. IX. 3, 92. Ern. p. 205., de *disiunctione* Scr. Her. IV. 27, 37. Ern. p. 127., de *ordine*, quam *τάξιν* Graeci vocitant, Rutilium p. 135. Ern. p. 276., de *relatione* Quintil. IX. 3, 97. Ern. p. 328. *Digressionem*, cuius nomen iam bis commemoratum est, Strebaeus ad *μετάβασιν* quandam s. *ἀποστροφήν* refert: v. Ern. p. 106. Non dubito, quin delendum sit. *Circumscriptionem* ne Quintilianus quidem intellexit et figuris exemit IX. 3, 91.

LV. Iam Crassus exsequitur aliud genus dicendi aptum esse ad causas, aliud ad deliberationes, aliud ad laudationes, aliud aliis oratoris muneribus; etiam auditorum et dicentis ipsius rationem habendam esse. Sed ea omnia *actione* maxime in orationibus dominante ornari, in cuius rei testimonium Demosthenis auctoritas Gracchi exemplum advocatur (c. 55. 56.). Igitur primum *vocem* temperandam esse secundum varios animi motus, quorum ex poëtis Latinis exempla producuntur (c. 57. 58); et subsequi debere *gestum* non verba singula exprimentem, sed universas sententias significando declarantem. In omni autem gestu oris, et in hoc oculorum esse principatum, quorum obtutu etiam imperiti et barbari moveantur. Denique vocem ut obtineas et tuearis, nihil utilius esse crebra mutatione et cursu quasi per omnes sonos, in quem usum Gracchus concionabundus

fistulatorem post se stantem habuit, qui eum ab extrema contentione suo artificio revocaret (c. 59 — 61, 228.). Finita disputatione Catulus ceterorum, qui affuerant, nomine Crassi benignitatem laudat. Hic mentione iniecta Q. Hortensii, qui Catuli gener erat, huius laudandi causa quaerenda sermo finitur (§. 228 — 230).

211. *verborum sonum*] hanc sententiam variavit Ciceroniana ante oculos habens Quintilianus VIII. 3, 13. et XI. 1, 43. *Verborum* delevit Schuetzius, iniuria quidem, quia, nisi exstaret, subaudiendum esset; sed servandum esse priore illa Quintiliani sententia, etsi Muellero visum, minime efficitur. Hic enim *sonus verborum* translate dicitur de colore orationis, quem etiam nos *Ton* vocamus; apud Quintilianum proprie. Quae de orationis genere pro causa auditoribus oratore diverso Cicero dicit Quintilianus contracta ascivit XI. 1, 4.

LVI. 213. *primas dedisse Demosthenes*] hoc accuratius narrantur in Bruto 38, 142. Oratore 17, 56., significatur autem ab Iulio Victore p. 111. Quintilianus XI. 3, 6. pro actione *pronuntiationem* nominat, quod agendi caput est et persaepe confunditur cum altero. Etiam historiolam illam de Aeschine Demosthenicae orationis lectore ex Cicerone expressit Quintilianus l. c. §. 7. Ea res multos auctores et testes habet, quos collegit Spaldingius; Plin. H. N. VII. 30. Val. Max. VIII. 10, extr. 1. Plin. Epp. II. 3, 10, IV. 5, 1. Plutarchum in vitis X oratorum, alios.

214. *quem — meministi*] anno enim post Gracchum occisum quaestura functum Catulum veri simile est, ab urbe condita 632. Enotavit hunc locum Nonius v. *memini* p. 324. Merc.

quo me miser conferam] Fons huius commiserationis Euripides est in Medea 503:

> *νῦν ποῖ τράπωμαι; πότερα πρὸς πατρὸς δόμους,*
> *οὓς σοι προδοῦσα καὶ πάτραν ἀφικόμην;*
> *ἢ πρὸς ταλαίνας Πελιάδας;*

Ab hoc Ennius sumpsit, cuius versus Cicero servavit infra c. 58, 217. Gracchi rursus verba imitatus est, sed ut in

dispari causa et miserationis non capace parum feliciter, pro Murena 41, 88. Breviata attulit Quintilianus XI. 3, 115. sic: *quo me miser conferam? in Capitoliumne ad fratris sanguinem? an domum?* quae quo simpliciora sunt, eo certius Gracchi aetatem referre videntur, etsi matris ille pluribus sane meminisse potuit. Respicit eadem idem scriptor XI. 3, 8. Veri simile est ex oratione desumpta esse, quam C. Gracchus habuerit cum L. Opimius cos. factionem senatoriam ad arma vocasset. *Capitolium fratris sanguine redundare* videbatur propter Ti. Gracchi caedem duodecim annis ante P. Scipione Serapione duce ibi patratam.

LVII. 216. *totumque corpus — omnis vultus*] haec otiosa et delenda existimat Schuetzius, zeugmate autem figura defendit Muellerus plurimorum doctorum auctoritate, sed nullis Ciceronis exemplis pugnans. Vide quae disputavimus ad I. 57, 243. Hic necessarium paene dixerim illa, quae Schuetzius improbat, ut *corpus* gestui, *vultus* vultui, *voces* sono, quae coniuncta sunt, lege paritatis respondeant.

Voces ut chordae] *voces* sunt *genera vocum*, φωνῆς τρόποι, ne quis interpretetur φθόγγους, *sonos vocales*, quos nos dicimus *Laute*. De illo mentalium vocabulorum usu diximus copiose ad III. 14, 53. Vocis genus *contractum*, cui oppositum *diffusum*, quam *fusam vocem* appellat Quintilianus XI. 3, 15., recte videtur explicari ab Ernesto Lex. technol. R. p. 95. quod quandam naturalem loquentis timiditatem ipso sono prae se ferat, cum alterum libere vagari et quasi in sua ditione consistere videatur: nos dicamus *gepresst* et contra *frei, dreist*. De *fracta* et *scissa* voce, quae non sunt eadem, Quintilianus XI. 3, 20: *praeterea ut sint fauces integrae, id est molles et leves, quarum vitio et frangitur et obscuratur et exasperatur et scinditur vox*. Haec num omnia Quintiliani sint dubito. *Vocem frangi* enim non aliter intelligi posse puto, nisi ut nimia contentione amisso liquidiore sono raucescat, quod genus *fuscum* dicitur, si naturale est; rursum *scindi* videtur, cum quasi laceris ex faucibus venire videtur, quod nos vocamus *kreischend*. Haec si vera sunt, verba *obscuratur* et *exaspe-*

ratur coniunctis *frangendi* et *scindendi* explicandis addita videbuntur ab interprete, de quo genere interpolationum apud Ciceronem obvio disputavimus in Comm. Crit. ad II. 33, 144. Haec suspicio eo firmatur, quod *exasperatur* a codicibus Turicensi et Florentino (pr. m.) abest. Clarum est autem hanc vocem *fractam* diversam esse a vitio mollitiei, quod ipsum quoque eo vocabulo notari solet, v. Plin. Epp. II. 14, 12. Varia vocis vitia Quintilianus colligit XI. 3, 32., bona §. 40., temperandae pro orationis indole genera §. 64.

flexo sono extenuatum inflatum] „*flexo sono* est commune utrique, attenuato (*ext.*) et inflato; nam sunt semper duo modo genera sibi contraria; illud est in misericordia movenda, hoc vehementius in indignatione." *I. A. Ernestus.* Alia etiam vocis genera enumerat Quintilianus, *candidum* et *fuscam*, de qua diximus, *duram* et *flexibilem*, *claram* et *obtusam*: nam *exilis* eadem est, quae Ciceroni *parva*, *plena*, quae huic *magna* vocatur: v. XI. 3, 16. *Candida* autem et *clàra*, *fusca* et *obtusa* quo modo differant, ambigi potest; *claram* enim et *acutam*, *gravem* et *obtusam* easdem esse, quae Ernesti sententia erat Lex. techn. p. 59. mihi non persuadetur. *Candidam* potius interpretor λαμπράν, quam etiam λευκήν vocari apud Graecos Ernestus iure significavit, *canoram* Latinis, nobis *rein*, *metallreich*, cui opponitur *fusca*, quam nos dicimus *bedeckt*. *Clara* est autem μεγάλη, *durchdringend*, cui contraria *obtusa*, id est natura hebes et vi carens, *stumpf*.

LVIII. 217. *incidens*] id est interrumpens tenorem dictorum, *interruptum* igitur, quasi fauces praeclusae essent; id quod iratis crebro solet accidere. Recte ita Ernestus in lex. technol. p. 210.

Impius hortatur] hi ex Accii Atreo versus etiam in Tusculanarum IV. 36, 77. afferuntur; quam fabulam ex Sophoclea eiusdem nominis expressam veri simile est. Hanc Accius fortasse primam scripsit et in scenam protulit; certe in ea Pacuvii senis tum Tarenti habitantis iudicium explorasse narratur a Gellio XIII. 2. Etiam verba deinceps

allata, *ecquis hoc animadvertit? vincite* inde sumpta sunt iteratque Cic. Tusc. IV. 25, 55. De illis *segregare abs te ausus*, quae sunt Teucri Pacuviani, v. ad II. 46, 193.

flexibile] id est multarum flexionum patiens, itaque etiam *flexum*; qua de re Schuetzii coniectura id ipsum poscentis minime opus est. *Plenum* est, quasi pleno pectore quasi vix semet exonerante prolatum. Versus illi Medeae Enniauae tractati sunt ad c. 57, 214.

O pater] hi tres anapaestici dimetri, de quibus vide ad III. 26, 102. dicta, ex Ennii Andromacha desumpti sunt deploraturque eis ruina opum regiarum et Priami interitus. In Tusculanis I. 35, 85. III. 19, 45. tertius adiungitur: *Iovis aram sanguine turpari.*

218. *Multis sum modis*] ex Ennii Alcmaeone versus trochaici septenarii: v. ad III. 38, 154.

219. *Atreum attrectatum*] explicui in Commentariis criticis. Versus sunt ex Accii Atreo; is novas in fratrem poenas meditatur et funestas ei parat epulas. Tertius horum et quartus versus afferuntur etiam in Tusculanis IV. 36, 77, N. D. III. 26, 68.

219. *tetulit — detulit*] pravam scripturam *detulit* loco priore potuisse tolerari, cum et editiones antiquae rectam viam praeissent et versus mensura testis indubitabilis accederet, mirari licet. Ne sententia quidem aliter legi patitur. Dicit aliqua mulier in comoedia sibi *latam* esse coronam i. e. allatam s. apportatam; post autem alteri destinatam visam, igitur *delatam* ad illam, cui deberetur. Hoc est enim *deferre;* ita dicitur *causa deferri* ad consultum, cui munus est respondendi, cum ea *referri* dicatur ad consultationem ipsam s. responsi petendi causa cf. Cic. de Or. III. 13, 50.; ita *res* ad senatum *defertur*, quia huic cognoscendi ius est: cf. Drakenb. ad Liv. XXI. 6, 5.; *nomen* rei futuri ad praetorem, v. Cic. Rosc. Am. 3, 8.

uno pressu — obductum] quasi involucro aut integumento obducto opertum, ex quo vox clarior emergere non possit; ut *tenebrae* dicuntur *obduci rebus clarissimis* Cic. Acad. II. 6, 16. et *auctoribus clarissimis* Quintil. X. 1, 72.

qua tempestate] non constat de fabula. Principium versus primi apponitur in Oratore 48, 164. *Innuptas nuptias* ex Graeco ἄγαμοι γάμοι expressum, quem ad modum etiam Ennius apud Cic. Cat. 6, 16. *mentes dementes*, quanquam hoc paulo aliter dicitur; sed propius abest *insepulta sepultura* Phil. I. 2, 5. significat enim male ominatam et exsecrabilem.

LIX. 220. *gestus non hic verba exprimens*] talem in Antonio laudat Cicero Brut. 38, 141. *Virilem laterum inflexionem* i. e. totius corporis in latera inflexi motum in virtute poni etiam in Oratore videmus 18, 59., qui locus omnino ex hoc expressus et cum eo conferendus est. *Manum minus argutam* statim explicat additis *verba digitis subsequens, non exprimens*, quae in Oratore l. c. vocantur *nullae argutiae digitorum, non articulus* (manus) *ad numerum cadens*. Haec enim inter agendum quasi loquuntur, quem ad modum etiam oculi faciunt. Cic. Legg. I. 9, 27: *oculi nimis arguti quem ad modum affecti sumus loquuntur*. Hortensii quippe Asiaticos oratores aemulantis *manus inter agendum argutae admodum et gestuosae* fuisse traduntur a Gellio I. 5. Cf. Ern. lex. technol. p. 31.

brachium procerius proiectum] accuratius loquitur in Oratore l. c.: *brachii proiectione in contentionibus contractione in remissionibus*. De *supplosione* v. I. 53, 230. Totum gestum pro lascivientis seculi ingenio longe argutius persequitur Quintilianus XI. 3, 83 sqq. Locum Ciceronis a *brachium* usque ad *orationis* comprehenso utroque exscripsit Nonius v. *proiectum* p. 373.

221. *eadem connivens efficiat*] vulgatam scripturam *contuens* absurde solent ita explicare: *qui eadem contuens* i. e. eodem oculorum obtutu s. oculis immotis *efficiat* illas significationes. Sed id et abruptum esse nec aptum ad sententiam iam Ernestus annotavit. Quippe dicendum necessario erat *semper eadem contuens*. Deinde paulo post etiam sequitur *contuens aliquid*.

Theophrastus] v. ad I. 13, 55. De *Taurisco* nihil amplius constat. Grammaticus eo nomine, cuius mentionem

facit Sextus Empiricus adversus Mathematicos I. 248. p. 268. Fabr., etsi videbatur Schuetzio, intelligi non potest.

222. *oculorum — moderatio*] Simillima sententia est in Oratore 18, 60: *oculorum est magna quaedam moderatio. Nam ut imago est animi vultus, sic indices oculi, quorum et hilaritatis et vicissim tristitiae modum res ipsae, de quibus agetur, temperabunt.* Diligentius haec persequitur Quintilianus XI. 3, 75 sqq. idemque de actione apud indoctos maxime valente assentitur Ciceroni II. 12, 10.

LX. 224. *quem ad modum voci serviatur*] et quid sit *servire voci* et quo modo Graeci fecerint expositum est ad I. 59, 251.

225. *Gracchus — Licinio*] hanc Gracchi diligentiam vocis contentionem et remissionem fistula regentis narrant etiam Quintilianus I. 10, 27. Valerius Maximus VIII. 10, 1. Gellius I. 11. Plutarchus vol. I. p. 825. B. et π. ἀοργησίας vol. II. p. 456. A. Dio Cassius p. 39. Reim. Fistulam illam Plutarcho teste τονάριον vocabant. Hominem, cui *Erycino* nomen fuisset, manu missum *Licinium* nomen suo addidisse veri similis est suspicio a me olim prolata in Hist. Eloq. R. p. XLV. *Licinia* enim Gracchi uxor erat; cuius cum fortasse servus dotalis fuisset servitute liberatus in Liciniae gentis clientelam venisse videtur.

ad manum] „servi, quorum opera in scribendo utebantur Romani, dicebantur *servi* s. *librarii ad manum* (cf. Orelli Inscr. Vol. I. 2874.), *servi a manu* (Suet. Iul. 74. Oct. 67. Vesp. 3. Orell. l. c. I. 2931.), *amanuenses* (Suet. Ner. 44. Tit. 3.), *ab epistolis* (Suet. Claud. 28. et saepe in inscriptionibus.“ *Henrichsen.* V. et ad I. 30, 136.

226. *ea tela texitur*] de statu, qui tunc erat, rei publicae v. ad I. 7 pr. exposita. De *incitandi* verbo dictum ad I. 33, 149.

LXI. 227. *interius est*] explicuimus ad III. 49, 190. A gravissimo pariter atque acutissimo vocis sono abstinendum esse pluribus Quintilianus docet XI. 3, 41., idemque utilitatem et suavitatem vocis variandae exsequitur et exemplis a Ciceronis orationibus sumptis illustrat §. 48 sqq.

228. *Hortensius*] Q. Hortensius octo annis maior Ciceronem totidem annis superstitem habuit; natus enim a. 640. paulo ante belli civilis erumpentis incendium mortuus est a. 704 (Cic. Brut. princ. item 64, 229. 96, 328.); decem annis minor erat Cottae et Sulpicio colloquii huius participibus (Brut. 88, 301.). Undeviginti annos natus Crasso et Scaevola consulibus (a. 659.) primam causam sociorum Afrorum dixit, quae tamen qualis fuerit ignoratur; ab hac cum omnium tum consulum, qui omnes intelligentia anteibant, iudicio probatum discessisse narrat Cicero in Bruto 64, 229. Belli Italici anno primo miles, altero tribunus militum fuit (Brut. 89, 204.), sed civili non interfuit nec Marianorum temporum crudelitatem expertus et Sullanae victoriae fructu sponte abstinens (Cic. Divers. II. 16.). Consulatum cum Q. Metello Cretico gessit a. 685. Cum adolescens aequales vi dicendi superasset, postquam honoratorum neminem sibi parem vidit, reliquorum aemulationem dedignatus quantum ex diligentia remisit, tantum de virtute detraxit. Sed Ciceronis consulatu excitatus sese in pristinum cursum revocavit et quatuordecim deinceps annis iuncta cum illo opera maximas causas gessit, neutro alterius laudibus obtrectante cursumve impediente. Dicebat tamen melius, quam scripsit Hortensius, quia genus Asiaticum canorum et profluens, sed et tumidius paulo et inanius sectatus decore formae et dignitate actionis orationem sublevabat (Cic. Brut. 88 sqq.). Copiose de Hortensio egit L. C. Luzac specimine historico-iuridico de Q. Hortensio, edito Lugduni a. 1810. Cur *sodalis* Crassi dicatur Hortensius, cum a convictu et quotidiano vitae et studiorum commercio homo triginta annis minor id nomen trahere non potuerit, ignoro; nisi forte uterque in sodalium Titiensium s. Tatiensium collegio fuit.

229. *pro Bithyniae rege*] quid hac causa tractatum gestumve sit ignoratur.

230. *non enim ille mediocris orator*] etiam in hoc quasi praesagio de Hortensii laude futura Platonis imitationem a Cicerone quaesitam puto. Certe quae philosophus de Isocratis eloquentia testatus Lysiam ab illo ingenii magnitudine superatum iri auguratur in Phaedro p. 258. E., his sunt simillima.

INDEX

RERUM IN EXPLICATIONIBUS TRACTATARUM.

A.

Ab aliquo (s. *a se*) *esse dare solvere promittere* I. 13, 55. 24, 111. — *a magistro*, ὁ διδαχθείς II. 7, 28. — *ab* id quod *pro*, s. in commodum alicuius II. 70, 281.
Abalienare cum ablativo solo dictum II. 48, 199.
Abdicare dictum pro *reticiendo* II. 24, 102.
Abesse cum ablativo solo dictum I. 11, 48.
Ablativus ita dictus, ut varium praepositionum genus subrogari possit I. 3, 12. — adverbiascens I. 19, 87. III. 11, 40. — absolutus non addito participio II. 1, 4. — ablativi duo coniuncti III. 44, 173.
Abnutare III. 41, 164.
Abstracta pro concretis quo modo Latini dicere ament III. 3, 12. — quo modo plurali numero dicantur 14, 53.
Abundantia sermonis I. 35, 164.
Abusio figura καταχρηστις III. 43, 169.
Academiae duae a Cicerone ponuntur III. 18, 67.
Accidere etiam de re bona et ambigua dici II. 12, 49.
Accusativi indefiniti adverbiascentes I. 9, 35. 27, 125.
Accipere dare cum praepositione *ad* et participio futuri passivi quo modo dicatur II. 15, 65.

Acctus poëta III. 7, 27.
Actio i. q. τὸ λέγειν, orationem habere I. 6, 20. — una in oratore dominatur III. 56, 213. — *actiones* I. 41, 186.
Actores pantomimi I. 28, 128.
Actum, non solum *factum*, *dicto* oppositum II. 15, 63.
Actuosus III. 26, 102.
C. Aculeo I. 43, 191. II. 1, 2.
Acumen in iudice docendo necessarium II. 29, 129. — est dialecticorum II. 33, 143.
Acusilas Argivus historicus II. 12, 53.
Ad adverbiascens κατά significat I. 4, 15. II. 49, 200. — comparativum, ut *nihil ad Persium* II. 6, 25. — *ad manum* et *a manu* dici servos amanuenses III. 60, 225. — causa *ad agendum* gravissima II. 77, 312. — *ad aquas* II. 67, 274.
Addicti II. 62, 355.
Adhaerescere de telis dictum II. 53, 214.
Adiectivum duobus substantivis commune ubi ponendum sit II. 2, 6.
Adiunctio figura III. 54, 206.
Admodum nihil et *nihil admodum* II. 2, 8.
Adolescentes accusatores II. 48, 198.
Adverbia liberius traiecta I. 4, 13. adverbialia item dicta II. 72, 292. — pro adiectivis dici visa III. 37, 149.
Aelius Stilo grammaticus et *Aeliana studia* I. 43, 191. 62, 265.
Sex. Aelius Catus iuris consultus I. 45, 198.
Aequales Curio Cotta Caesar oratores II. 23, 98.
Ex *aequo* dicere senatorum est III. 6, 23.
Aerarii II. 66, 268.
Aeschines orator II. 23, 94.
Aesopus actor tragicus I. 61, 259.
Aestimatio poenae, τίμησις, secundum leges Atheniensium I. 53, 231.
Aestus figurate dictus III. 36, 145.
Aetates variae in iure publico Romanorum diverso iure praeditae I. 13, 58.
Affici animo s. *animis*, pendere frangi relaxari moveri concidere explicata I. 19, 87.
Affigere animis pro inprimere s. infigere II. 87, 357.
Affirmans verbum ex negante subaudiendum I. 13, 59.
Africa pro Afris dicta διὰ μετωνυμίαν III. 41, 167.
P. Africani nex II. 40, 170.
Agere id, cum pleonasmo dici visum I. 32, 146. — *agere* ICtorum vocabulum I. 48, 222. — *agere asellum* proverbium II. 64,

258. — *agere* de histrionibus vocabulum III. 26, 102. — *agere suum negotium* II. 68, 275. — *agentes imagines*, ἐναργεῖς, δραστικαί II. 87, 358.
Aglaophon pictor III. 7, 26.
Agnasci I. 57, 241.
Agnatio I. 38, 173.
αἰτιολογία figura III. 54, 207.
ἀκολουθία ἀρετῶν Stoicorum placitum I. 18, 83.
Albius II. 70, 282.
T. Albucius II. 70, 281.
Alcibiades orator II. 21, 93.
Aliquid adverbiascit I. 9, 35.
Aliquis non dici pro *alius quis* II. 42, 178. — *aliquis alius* et *alius aliquis* dici II. 9, 37.
Allegoria III. 41, 166.
Alliteratio et *assonantia* II. 63, 255.
Alludere explicatum I. 56, 240.
Alluvionum ius I. 38, 173.
Amentum et *amentatae* hastae I. 57, 242.
Amphio et *Zethus* fratres apud Pacuvium altercantes II, 37, 255.
Anacolutha apud Ciceronem I. 49, 214. 58, 246. II. 27, 116 (id genus, ubi membrum subiungendum mutata dicendi ratione coniungitur prioribus) cf. et II. 1, 4. — 46, 192. III. 1, 3.
Anaphoram figuram non semper in gravi et vehementi oratione dici II. 84, 341.
Anaxagoras Clazomenius III. 15, 56.
Angustiae temporis explicatae I. 1, 3.
Animus (Muth) diversus a vi III. 27, 107. — *ex animi sententia* explicatum II. 64, 260.
Annales Maximi II. 12, 52.
Ad annum quid? III. 24, 92.
Antipater, L. Caelius, historicus II. 13, 54. — *Antipater* Sidonius, poëta III. 50, 194.
Antiquitatis iter explicatum I. 60, 256.
Antisthenes philosophus III. 17, 62.
M. Antonius procos. Ciliciae I. 18, 82. — eius liber de ratione dicendi I. 21, 94. — mors III. 2, 8.
ἀπάθεια Stoica I. 51, 220.
ἅπαξ εἰρημένα Ciceronis II. 22, 94.
Apelles pictor III. 7, 26.
Apollonii Molo et Alabandensis I. 17, 75.
Ἀπόφασις figura s. sibi ipsi responsio III. 54, 207.
ἀποφθέγματα Catonis II. 67, 241.

Applicationis ius I. 39, 177.
Appuleia lex de maiestate II. 25, 107.
Aptus verbis scriptor explicatur II. 13, 86.
M.' Aquilius a Fufio accusatus, ab Antonio defensus; pater eius a L. Lentulo postulatus II. 28, 124.
Aratus poëta I. 16, 69.
Arcesilas philosophus III. 18, 67.
Archias poëta III. 50, 194.
Archimedes III. 33, 132.
Archytas Tarentinus III. 34, 139.
Aretalogi II. 59, 242.
Argutae manus III. 59, 220.
Aristippus philosophus III. 17, 62.
Aristophanes Byzantius III. 33, 132.
Aristoteles I. 13, 55. — Isocratem aemulatus eloquentiam docuit III. 35, 141. — quos pedes in oratione adhibendos commendet III. 47, 182.
Aristoxenus III. 33, 132.
Ars definita I. 20, 92. — ars sitne eloquentia ib. et II. 7, 30. — dicine possit ars, *Wissenschaft* II. 7, 30. — artes θεωρητικαὶ et πραχτιχαί III. 29, 111.
Asclepiades I. 14, 62.
Asellus, Ti. Claudius II. 66, 268.
Asiaticus non significare *Asianum* III. 11, 43.
Aspergere translate dictum I. 50, 218.
Assectari explicatum I. 56, 239.
Assequi pro *pervenire ad*, *potiri* II. 20, 84.
Assuetus cum ablativo III. 15, 58.
Ἄτεχνοι et ἔντεχνοι probationes, s. artificiales et inartificiales II. 27, 116. — ἄτεχνος τριβή eloquentia II. 30, 130.
Atque pro *atque adeo* dictum I. 3, 11. — consequentiam significans I. 50, 218. — pro *sed* dici visum III. 33, 132.
Atqui explicatum et defensum I. 22, 102.
Attentum reddendum et tenendum auditorem tota oratione II. 79, 323.
Attractio temporum I. 42, 190. — relativi II. 30, 132.
Attrectare III. 58, 219.
Auceps syllabarum ICtus I. 55, 236.
Auctoritates SCtis praescriptae III. 2, 5.
Aut ita geminatum, ut primum sententiam dividat membratim, deinde incisim, ita ut alterum alteri subiungatur, non coniungatur I. 9, 35. — confusum errore cum *et* II. 77, 315. III. 2, 7.

Autem et *enim* in libris confusa II. 58, 236. — nec semper nec cum aliqua elegantia post verbum *esse* tertium in sententia locum habet III. 30, 119.
Axamenta III. 51, 197.

B.

Baiuli et operarii oratores dicuntur II. 10, 40.
Bellus tralate dictum I. 58, 247.
Bene loqui bonum domesticum Romanorum antiquae aetatis III. 10, 39.
Bestia, L. Calpurnius II. 70, 283.
Biologi mimi II. 59, 242.
Bona fortunae explicata II. 11, 45.
Brevi non dici cum ellipsi I. 8, 34.
Brevitas narrationis II. 80, 326. — *brevitas distincte concisa*, figura βραχυλογία III. 53, 202.
Brulla homo ignotus III. 23, 88.
Brumale signum III. 45, 178.
Brutus iuris consultus II. 33, 142. — accusator 54, 220.
M. Buculeius I. 39, 179.

C.

Caducus III. 31, 122.
Caecilius Statius poëta II. 10, 40.
Caedes post C. Marii reditum III. 2, 8.
Caelius Antipater v. Antipater. — *C. Caelius Caldus* I. 25, 117.
C. Caesar Strabo II. 3, 12. — huius et fratris C. Caesaris mors III. 3, 9.
Callimachus poëta III. 33, 132.
Callisthenes historicus II. 14, 58.
Calpurnius Piso v. *Piso*. — *Calpurnius Bestia* II. 70, 283.
Calvus num tralate dicatur II. 61, 250.
Campus Martius II. 20, 84. — campi *Magni* III. 41, 167.
Candida vox diversa a *clara* III. 57, 216.
C. Cantus II. 69, 280.
Cantus orationis solutae II. 14, 60. — *cantu colorari* ib.
C. Carbo II. 25, 106. — eius mors III. 3, 9.
Carneades quo modo tertiae academiae auctor dicatur III. 18, 67.
Carpere membris orationem explicatum III. 49, 189.
Carvilii Maximus et *Ruga* II. 61, 249.

Cassandra II. 66, 264.
Castra sequi in castris versari II. 75, 303.
Catachresis III. 46, 169.
M. Cato I. 37, 171. — eius ἀποφθέγματα II. 67, 271.
Q. Catulus II. 3, 12. — eius mors III. 3, 9.
Causa imperti explicata I. 34, 159. — *causam* facere II. 30, 132. — ponere 81, 331.
Cavere ICtorum I. 48, 212.
Cavernae navis II. 46, 180.
Censorium opus II. 90, 367.
Per *censum* manu missio I. 40, 183.
Censura discors P. Africani et L. Mummii II. 66, 268.
Centumvirale iudicium I. 38, 173.
Centuriae seniorum et iuniorum I. 13, 58.
Certe et *quidem* iuncta I. 16, 70.
Charmadas et *Carneades* confusi et distincti I. 11, 45.
Charybdis bonorum III. 41, 163.
Chiasmus nominis et participii I. 1, 1. — nominis et verbi I. 18, 82. — nominis et adiectivi II. 6, 23. — verbi et adverbii II. 41, 177.
Cicero iuris artem olim compositurus I. 42, 190. — *M. Cicero* oratoris avus II. 66, 264. — *L. Cicero* II. 1, 2.
Ciceronis emendatio defensa I. 1, 3. 4. 3, 12. 6, 20. 9, 36. 11, 47. 12, 57. 13, 59. 15, 66. 19, 87. 23, 109. 27, 123. 29, 133. 31, 137. 32, 146. 58, 249. II. 5, 20. 8, 33. 11, 47. 14, 60. 17, 71. 20, 86. 24, 99. 31, 134 bis. 36, 152. 39, 164. 40, 169. 41, 176. 47, 194. 50, 204. 55, 222. 70, 281. 74, 299. 77, 312. 314. 87, 355. 357. 90, 367. III. 2, 8. 3, 9. 6, 24. 7, 27. 9, 34. 18, 65. 19, 69. 34, 138. 35, 141. 38, 153. 43, 171. 46, 180. 52, 200. 58, 219.
Ciceronis scriptura vulgata defensa et explicata I. 8, 32 bis. 9, 38. 11, 45. 13, 58. 15, 67. 16, 72. 22, 99. 24, 112. 32, 144. 146. 147. 34, 157. 37, 170. 40, 183. 41, 186. 42, 190. 44, 197. 45, 198. 199. 46, 203. 48, 207. 49, 215. 51, 219. 221. 52, 224. 53, 229. 54, 231. 55, 234. 56, 240. 58, 246. 60, 256. II. 1, 4. 4, 15. 7, 27. 13, 54. 14, 60. 15, 63. 16, 69. 17, 71. 73. 20, 84. 21, 89. 23, 94 bis. 26, 110. 28, 121. 31, 136. 34, 146. 35, 150. 37, 154. 38, 157. 42, 178. 180. 44, 187. 46, 192. 51, 206. 52, 210. 53, 213. 54, 222. 55, 225. 56, 229. 57, 231. 233. 59, 239. 61, 248. 69, 279. 73, 296. 76, 308. 78, 319. 80, 327. 84, 341. 88, 361. III. 6, 21. 9, 32. 18, 67. 19, 69. 20, 76. 25, 100. 27, 107. 29, 113. 31, 122. 125. 32, 130. 39, 157 bis. 44, 173. 174. 48, 185. 50, 195. 52, 201. 55, 211. 57, 216.

Cincia lex de donis et muneribus II. 71, 286.
Circulus I. 38, 174.
Circumscriptio figura III. 54, 207.
Circumvenire ambigue dictum II. 61, 249.
Citare cantorum vox *(anstimmen)* I. 59, 251.
Cives urbis in decursu orationis cum ipsius urbis nomine coniuncti I. 19, 85.
Clamator et *declamator* distincta II. 20, 86.
Clamores I. 33, 152.
Claudicare et *clodicare* III. 61, 249.
Claudii patricii et plebeii I. 39, 176.
Clepsydra III. 34, 138.
Coëmptio I. 56, 237.
Coena collatitia ἔρανος II. 57, 233.
Cognomina nominibus praeposita II. 62, 253.
Comissatio III. 41, 164.
Commendare legitimum de moribundis I. 53, 228.
Commendatio figura III. 53, 205.
Commoratio figura III. 53, 202.
Communicatio figura III. 53, 204.
Communis sensus I. 3, 12. — differt a *vulgari* τεχνικῶς III. 77, 315.
Componere orationem I. 12, 50.
Composita quaedam a *faciendo*, ut *largificus*, simplicibus vi paria III. 39, 157.
Concentus de choris concinentium III. 50, 196.
Conciliatio figura III. 53, 205.
Concisus explicatum II. 38, 159.
Confidere et *confisus* illustrata III. 15, 58.
Confixum quid sit II. 61, 253.
Confusus pro *coniuncto* II. 41, 177.
Conglutinare I. 42, 188.
Coniunctivus ὑπτικός I. 1, 3. — non miscetur indicativis I. 43, 193. — potentialis II. 26, 111. — praesentis et futurum indicativi in enuntiatis relativis confusa et iudicata II. 43, 182.
Coniunctus cum ablativo dictum III. 15, 58.
Constare et *exstare* distincta II. 21, 93. — *constare ex* non de partibus dictum I. 18, 83.
Consilium duabus significationibus per zeugma dictum II. 39, 165.
Consistere vox artis a re militari sumpta II. 49, 200.
Constituere agmen exercitum narrationem II. 80, 327.
Constitutio causae s. controversiae I. 31, 143.
Constructio et *construere* explicata I. 5, 17. 35, 161.

Contemplari non significare quaerere rem ad contemplandum propositam I. 43, 193.
Contentio sermoni opposita I. 60, 255. — vocis, ἄρσις I, 61, 261. — *contentio* figura III. 53, 205.
Conteri tralate dictum I, 48, 249.
Contingere non solum de bona re dictum II. 12, 49.
Continuatum figura III. 54, 207.
Contracta vox III. 57, 216.
Contrarium figura III. 54, 207.
Controversia explicatum II. 19, 78. — *quod in controversiam venit*, τὸ χρινόμενον I. 31, 139.
Conversio verborum περίοδος III. 48, 186. — *conversio in extremum* i. q. figura epiphora III. 54, 206. — *conversio* figura alia III. 54, 207.
M. Coponii et *M'. Curii* causa I. 39, 180.
Copulativae particulae ultimo plurimum nominum coniunctorum additae III. 34, 145.
Corax rhetor et Κόρακος τέχνη I, 20, 91. III. 21, 81.
P. Cornelius Rufinus II. 66, 268.
Correctio figura III. 53, 203. alia 54, 206.
Correlativa diversis casibus posita II. 52, 209.
Cors II. 65, 263.
Ti. Coruncanius Tusculanus primus de plebe P. M. III. 15, 56.
C. Cotta Academicus III, 36, 145. — *L. Cotta* rusticitatis in pronuntiando amator III. 11, 42. 12, 46.
L. Crassi et *Cn. Domitii* censorum altercatio II. 11, 45. — illius oratio de colonia Narbonensi II. 55, 223. — is minime γέλοιος 56, 229. — Antonio minor II, 89, 364.
P. Crassus Dives I. 37, 169. III. 33, 134.
P. Crassi L. generi mors III. 3, 9.
Cretio I. 22, 100.
Criminum multitudo infinita II. 31, 136.
Crittas Callaeschri filius II. 22, 93.
Critolaus Peripateticus I. 11, 45.
Crudus explicatum I. 27, 124.
Cuiusvis temporis homo II. 67, 271.
Cum pro *quoniam quidem* dictum cum indicativo II, 36, 154.
Curio Cotta Cacsar aequales II. 23, 98.
M' Curii et *M. Coponii* causa I. 39, 180.

D.

Dactylus pes non Aristoteli, sed Ephoro placitus, secus ac dicit Cicero III. 47, 182.

Dare et *accipere* cum praepositione *ad* et participio futuri passivi quo modo dicantur II. 15, 65. — *dare se* de auditoribus dictum oratoris arti cedentibus II. 44, 187.
Decedere provincia Romam II. 1, 2.
P. Decii tribuni et praetoris res II. 31, 135.
Declamare declamator et *clamare clamator* explicata et distincta II. 20, 86.
Declinatio figura II. 54, 207.
Decoctus tralate dictum III. 26, 103.
Decursus honorum I. 1, 1.
Deducere oratorem in genus dicendi II. 17, 71. — pro *adducere* II. 44, 185. — ab *abducendo* distinctum II. 72, 293.
Deferre explicatum III. 57, 219.
Defervere de iuvenili vehementia II. 21, 88.
Delenificus id quod *delenitus* III. 39, 157.
Deligere et *eligere* verba I. 5, 17.
Demetrius Phalereus II. 23, 95.
Demochares orator II. 23, 95.
Democritus physicus I. 10, 42. II. 58, 235.
Demosthenes Platonis studiosus I. 20, 89. — balbus I. 61, 260.
Denique positum II. 72, 293.
Depascere stilo luxuriem orationis II. 23, 96.
Deprecari explicatum II. 49, 201.
Deprecatio figura II. 53, 205.
Describere morem explicatum III. 20, 76.
Deus in dicendo I. 23, 106. 46, 202.
Dialectica I. 41, 186. — definita II. 38, 157. — eius inventor Zeno III. 15, 58.
Dicendi natura i. e. natura artificii oratorii II. 76, 307.
Dicta i. e. bona dicta II. 54, 222.
Dictata lanistarum III. 23, 86.
Dictio, τὸ λέγειν I. 6, 20.
Dies curiae, Tusculani I. 7, 27.
Diffluere otio, luxuria III. 32, 131.
Diffusa vox III. 57, 216.
Digestio figura III. 53, 205.
Digitus index in actione oratoria gravis II. 45, 188.
Dignitas in suasore optabilis II. 82, 334.
Digressio figura III. 53, 203.
Dilatatio literarum πλατειασμός III. 11, 42.
Diloricare II. 28, 124.
Dinumeratio figura III. 54, 207.
Dio Syracusanus Platonis discipulus III. 34, 139.

Diodorus Stoicus I. 11, 45.
Si Dis placet locutio explicata III. 24, 93.
Distunctio figura II. 54, 207.
Disponere in ornatu III. 25, 96.
Disputatio genus dicendi lenius I. 60, 255. — in primis philosophorum est II. 36, 152.
Dissentire et *dissidere* II. 40, 170.
Dissimulatio figura, εἰρωνεία III. 53, 203.
Dissipare rem publicam de Gracchis dictum I. 9, 38.
Dissipatio figura III. 54, 207.
Distinctio figura III. 54, 206.
Distributio figura III. 53, 203.
Dithyrambus III. 48, 185.
Divinae et humanae res I. 49, 213.
Divisio philosophiae in tres partes I. 49, 213.
Divisores II. 63, 257.
Doctrina transmarina et adventitia I. 33, 135.
Cn. Domitius Ahenobarbus censor II. 11, 45. 56, 230. — Domitia gens II. 56, 230.
Dubitatio id quod consultatio disceptatio II. 31, 134. — figura III. 53, 203. 54, 207.
Dulcitudo III. 25, 99.
Duodecim scriptorum ludus I. 50, 217.

E.

Efferre i. q. ferre, proferre II. 53, 216.
Effervescere iuvenum II. 21, 88.
Egregius in aliqua re I. 49, 215.
Eierare explicatum II. 65, 263. 70, 285.
Elicere de actoribus, qui non placent I. 32, 146.
εἴρωνες Socrates et P. Africanus II. 67, 270.
Eleatici philosophi III. 5, 20.
Eligere et *deligere* I. 5, 17.
Ellipsis vocabuli *tempus* I. 1, 1.
Elocutio orationis an dici possit I. 6, 20. — i. q. τὸ λέγειν ibid.
Eloquentia ars secundum Stoicos I. 18, 83. cf. III. 14, 55. — num ars sit I. 20, 92. II. 7, 30. — eius divisio I. 31, 141.
Emblema III. 43, 171.
Eminere eminens expressus voces pictorum III. 26, 101.
Emori pro *moriendo* dictum II. 67, 274.
Empedocles philosophus I. 50, 217.

Enallage temporum I. 57, 245.
Ἐν διὰ δυοῖν verum et falsum I. 21, 94.
Enim cum *autem* in libris confusum II. 58, 236. — nec semper nec elegantius post verbum substantivum tertio loco ponitur III. 30, 119.
ἔντεχνοι probationes II. 27, 116.
Epexegesis pro partitione III. 19, 72.
Ephorus historicus II. 13, 57. — lene s. lentum eius ingenium III. 9, 36.
Epicurus III. 17, 62.
Epulones septemviri III. 19, 73.
ἔρανος II. 57, 233.
Erctum ciere et *erciscunda familia* I. 56, 237.
Eretrici philosophi III. 17, 62.
Ergo quo loco pro significationis diversitate ponatur III. 12, 47.
Eripere cum solo ablativo et cum praepositione *ex* dictum I. 52, 225.
Error in mentis permotionibus recensetur II. 42, 178. — *erroris inductio* figura III. 53, 205.
Erycinus, qui et *Licinius*, Gracchi fistulator III. 60, 225.
Esse pro inesse, niti, positum esse II. 11, 47. — *esse in aliquo genere* num sic nude dicatur II. 67, 270. — *esse haberi duci in numero* s. *loco* et *numero* s. *loco* pariter dici III. 9, 32.
Est ut III. 36, 152.
Et ac que plurium nominum coniunctorum postremo addita III. 34, 145.
Ethologi III. 79, 242.
Etiam et *quoque* iuncta I. 35, 164.
Euclides philosophus Megaricus III. 17, 62. — mathematicus 33, 132.
Eupolidis versus de Pericle oratore III. 34, 138.
Evolare de oratione dictum I. 35, 161.
Ex liberius omitti visum I. 3, 12. — *ex aliqua re reperire* II. 29, 127. — *ex aliquo constare* I. 18, 83.
Exalbescere initio orationis I. 26, 121.
Exceptio quod ea res in iudicium ante venisset I. 37, 168.
Excipere vox venatoria et militaris II. 8, 32. — translatum ad oratorem iudicum voluntatibus quasi insidiantem II. 47, 187.
Exclamatio figura III. 54, 207.
Exedra III. 5, 17.
Exigere explicatum II. 29, 128.
Exire dupliciter cum ambiguitate dictum II. 55, 223.
Exordium II. 80, 325.

Explicatio illustris figura III. 53, 202.
Explicatus i. q. distinctus illustris I. 2, 4.
Exponere pro *proponendo* dictum I. 4, 15. — *exponere* a *narrando* distinctum II. 77, 312.
Exsanguis sermo I. 13, 57.
Exsecratio figura III. 53, 205.
Exspectare περιμένειν, abwarten I. 35, 166.
Exstinguere pro *restinguendo* dictum I. 14, 60.
Extenuatio figura III. 53, 202.
Extorquere sententiam de manibus II. 18, 74.

F.

Fabius Pictor historicus II. 12, 51.
Fabricari III. 46, 180.
C. Fabricius II. 66, 268.
Facere consulem i. q. destinare II. 66, 268.
Facies et *vultus* distincta I. 28, 167.
Facta oratio III. 48, 185.
Fallaciloquus III. 38, 154.
Falsae voculae III. 25, 98.
C. Fannius eiusque annales II. 67, 270. — *C. Fannii* oratio de sociis et nomine Latino III. 47, 183.
Fari et *effari* verba poëtica III. 38, 153.
Fasti dierum, quibus legè agi liceret I. 41, 186.
Fastidiose iudicare I. 26, 118.
Ferri num pro *dici* ponatur I. 46, 203.
Fidem orationis facere defensum III. 27, 104.
C. Fimbria II. 21, 91.
Finis eloquentiae I. 31, 137. — *finis* pro consilio s. eo, quod in agendo spectatur I. 42, 188.
Cn. Flavius, qui iuris formulas edidit I. 41, 186.
Flexanima oratio II. 44, 187.
Flexibilis varie tralate dictum III. 45, 177. — genus dicendi III. 58, 217.
Flexiones vocis III. 25, 98.
Flexus aetatis I. 1, 1.
Fluere, fluentes buccae II. 66, 266. — oratio III. 49, 190.
Fontes et *rivi* oppositi III. 6, 23.
Forensis i. q. publicus I. 6, 22.
Forma et *modi* iuncta III. 44, 176.
Fornix Fabianus II. 66, 267. — *fornices caeli* III. 40, 162.

Fortunae bonis accensentur corporis et extranea II. 11, 45.
Fracta vox III. 57, 216.
C. Fufius II. 21, 91.
Fuga C. Marii III. 2, 8.
Fugere i. q. effugere III. 25, 99. — *fugere* de telo vocabulum iuris III. 39, 158.
Fuit cum ἦν ὅτε I. 1, 1.
M. Fulvius Nobilior II. 63, 256.
L. Furius Philus II. 37, 154.
Furorem ad carmina pangenda necessarium II. 46, 194.
Fusca et *obtusa* vox discretae III. 57, 216.
Futurum in dicto conditionali cum praesenti compositum I. 43, 193. — in enuntiatis relativis iniuria commutatum cum coniunctivo II. 43, 182.

G.

Galli pro *Cimbris* vocati II. 66, 266.
Geminatio figura III. 54, 206.
Gemmare de vitibus dictum III. 38, 154.
Genera tria orationis, plenum tenue medium III. 52, 199.
Genitales dii quinam Ennio dicantur III. 38, 154.
Genitivi subiecti vulgo de obiecto intellecti I. 3, 9. II. 15, 63. 41, 177. — nominum Graecorum in *es* exeuntium in *i* finiti I. 19, 88. — genitivi duo, subiecti et obiecti iuncti I. 51, 219. III. 1, 3. — qui praepositionum *a de ex in propter* locum tenere videantur I. 60, 256. — continendi, ut *multi omnium generum* II. 9, 38. — genitivus epexegeticus II. 27, 118. — genitivus pro dativo esse visus quo modo explicandus sit II. 85, 347. — genitivus ex praecise dicto explicandus III. 2, 7. — subiective dictus non intellectus III. 46, 180. — cum verbo *esse* coniungendus III. 44, 173.
Gentilitas I. 38, 173.
Gentium et urbium nomina μετωνυμικῶς confusa I. 44, 197.
Gerundia genitivi pro substantivis verbalibus dicti, ut *dicendi* pro *dictionis* II. 19, 78. 76, 307.
Glaucia, C. Servilius II. 61, 249.
Glossema in suspicionem vocatum III. 7, 28.
Gorgias Leontinus sophista I. 22, 103.
Gracchi verba ex Ennianis et Euripideis expressa III. 56, 214.
Gradatio figura, κλῖμαξ III. 54, 206.
Graeculus quo modo dicatur substantive I. 11, 48.

Q. Granius homo dicax II. 60, 244.
Gratidianus, M. Marius I. 39, 178.

H.

Habere facetias i. e. continere II. 61, 248. — *haberi numero* et *in numero* III. 9, 33.
Habitare in subselliis rostris iudiciis ratione dicendi I. 62, 264.
Haerere a telis et vulneribus ductum II. 53, 214.
Hellanicus rerum scriptor II. 12, 53.
Hemicyclium ab *exedra* diversum III. 5, 17.
Hendiadys vera et falsa I. 21, 94.
Herillii philosophi III. 17, 62.
Hermodorus I. 14, 60. III. 13, 48.
Herodotus II. 13, 55.
Hic defensum, cum placere solet *ts* II. 15, 64. — idem pro *ts* vulgo lecto restitutum III. 37, 151.
Hierocles rhetor II. 23, 95.
Hippocrates medicus III. 33, 132.
Historia vita memoriae dicta II. 9, 36.
Hoc populo et similes ablativi absoluti II. 1, 4.
Hodieque non indictum Ciceroni I. 22, 103.
Homines omnium generum s. artium ceterarum II. 9, 38. — *homo* histrio II. 46, 193. — *homo* et *vir* de eodem iuncta dicta III. 4, 13.
Q. Hortensius III. 61, 228. — cur Crassi sodalis dicatur ibid.
In hortis philosophans Epicurus III. 17, 63.
Hostilianae actiones I. 57, 245.
Humanitas explicatum I. 9, 35.
Hypallage i. q. metonymia III. 42, 167. cf. I. 45, 200.
Hyperbaton apud Ciceronem illustratum I. 10, 39. 20, 90.
Hyperbole figura III. 53, 203.
Hyperides orator I. 13, 58.
Hypsaeus patronus iuris imperitus I. 36, 166.
Hysteron proteron ex Ciceronis usu illustratum I. 3, 10.

I.

Id et *illud* adverbiascentia I. 9, 35.
Igitur Ciceroni nec semper nec elegantius post verbum substantivum poni tertio in sententia loco III. 30, 119.
Ille brevi intervallo saepius iteratum I. 41, 186. — nomini coniuncto praepositum I. 51, 221. — adverbiascens cum aliqua

vi et gravitate II. 88, 361. — falso creditum articuli praepositivi munus suscipere III. 48, 184.
Illustio figura III. 53, 202.
Imagines in funere latae II. 55, 225. — memoriales II. 86, 354. — agentes 86, 358.
Imbui i. q. assuescere II. 71, 289.
Imitari veritatem explicatum II. 23, 94.
Imitatio morum et vitae figura, χαρακτηρισμός III. 53, 204.
Imminutio figura III. 54, 207.
Immutata oratio ἀλληγορία II. 65, 261.
Immutatio figura ea, quae μετωνυμία III. 42, 167. ea, quae alias ἀλλοίωσις ibid. — rursum alia 54, 207.
Implicare et *implicatus* cum ablativo dicta III. 15, 58.
Importunus de *non opportuno* dictum II. 5, 20.
Improvisum figura III. 54, 207.
In liberius omitti visum I. 3, 12. — *in aliquid* addere miscere I. 13, 58. — i. q. κατά, *quod attinet* I. 32, 144. — *in genere toto* et *genere toto* dici II. 8, 32. — *in numero* s. *loco esse* III. 9, 33. — *in institutione formari* non recte dici III. 9, 34. — *In* dictum, ubi et casum et orationem aliam exspectes III. 45, 178. — *in eadem verba impetus et concursio* figura ea, quae alias *traductio* III. 54, 206.
Inchoatus i. q. inelaboratus I. 2, 5.
Incitare eleganter dictum pro *accelerare* s. *celeritatem augere* I. 33, 149.
Incomitata oratio I. 55, 234.
Incudem tundere et similia translate de magistris dicta II. 39, 162.
Inculcare se II. 5, 19.
Incumbere pro *inclinando ad aliquid* dictum II. 44, 187.
Indicativus futuri et *coniunctivus praesentis* in sententiis relativis confusa et distinguenda II. 43, 182.
Ineptus, ἄτοπος II. 4, 17.
Infandus et *nefandus* II. 79, 322.
Ex inferiore loco dicere III. 6, 23.
Inferioribus quomodo invideatur II. 52, 209.
Inferri pro *sequi* II. 53, 216. — *inferuntur* contraria contrariis, quippe ad refutandum s. infringendum ibid.
Infitiator explicatus I. 37, 168.
Inflare tralate dictum explicatur III. 26, 102.
Inflexio laterum virilis III. 59, 220.
Infulae pictae III. 21, 81.
Ingenio auctore num dici videatur I. 45, 198. — *ingenii ostentatio* II. 82, 332.

Ingredi cum *in* et cum accusativo solo distinctum significatione I. 32, 147.
Inhibere verbum de remigatione I. 33, 153.
Initium non dici pro *exordio* II. 50, 202.
Innuptae nuptiae III. 58, 217.
Inquit nomini non modo praepositum, sed etiam subiunctum I. 33, 149. — positum II. 17, 71.
Insani secundum Stoicos, qui non sapientes III. 18, 65.
Inscitia et *inscientia* diversa I. 22, 99.
Insignitus et *insignite* explicata II. 85, 349.
Insidere in memoria II. 28, 122.
Insinuare sine pronomine reflexivo dictum I. 20, 90.
Insistere de oratione dictum III. 49, 190.
Inspicere fundum I. 48, 249.
Instituere civitatem explicatum I. 9, 36.
Intellectio συνεκδοχή II. 42, 168.
Intentus cum ablativo III. 15, 58.
Interdictum I. 10, 40.
Interior pro *propiore* II. 51, 208. — *interius consistere* s. *insistere* III. 49, 190. 61, 227.
Interpellatio figura III. 53, 205.
Interpretatio scripti I. 31, 140.
Interruptum figura III. 54, 207.
Intervalla locorum memorialium III. 87, 358.
Intorquere mentum explicatum II. 66, 266.
Intueri de rebus aliquo spectantibus III. 31, 123.
Inustus i. q. penitus impressus II. 45, 189.
De Inventione libri I. 2, 5.
Inversio i. q. ironia II. 65, 261.
Invidia genus offensionis II. 51, 208.
Ioci et facetiae II. 54, 217 sqq.
Iracundia figura III. 53, 205.
Is abundans II. 17, 72. — *is* pro *hic* vitiose dictum et corrigendum III. 37, 151.
Isocrates pater eloquentiae II. 3, 10.
ἰσόκωλα III. 54, 206.
Iter antiquitatis explicatum I. 60, 256
Iteratio figura III. 53, 203.
Iteratus ager II. 30, 131.
Ithaca saxosa I. 44, 196.
Iudicem ferre II. 65, 263.
Iugulare reum III. 74, 302.
Iugum sapientiae num dici possit III. 19, 69.

Iunctus cum ablativo dictum III. 15, 58.
Iuris prudentia senectutis perfugium I. 45, 199.
Ius in ordines aetatesque descriptum I. 13, 58. — num idem quod *utile* III. 29, 115.
Iusta scientia I. 42, 190.

L.

Labi et *labare* confusa et distincta I. 46, 202.
Lacinia retinere aliquid III. 28, 110.
C. Laelius Sapiens I. 62, 265. — eius filia *Laelia* Crassi socrus III. 12, 45.
Laesio figura III. 53, 205.
Lapidatio II. 47, 197.
Largificus i. q. *largus* III. 39, 157.
Late et *laete dicere* I. 47, 205. — *late patere* I. 55, 235.
Latera quid significent explicatum I. 25, 114.
Latine loqui quid contineat III. 10, 37. — non magna laus III. 37, 151.
Latini rhetores III. 24, 93.
Latitudo verborum πλατεισασμός II. 22, 91. III. 11, 42.
Laudationes pro rostris II. 11, 44.
Lavari in balneis II. 55, 223.
Lectores I. 30, 136. — a Crasso et Bruto accusatore excitati II. 55, 223.
Leges Solonis et Draconis cum Romanis comparatae I. 46, 201.
Leguleius I. 55, 236.
Lenis et *levis* distincta et iudicata III. 52, 201.
L. Lentulus princeps senatus I. 48, 210.
M. Lepidus censor II. 71, 287.
Leviores artes I. 49, 212.
Lex parisosis explicata II. 84, 343.
Liberius causam dicere explicatum I. 53, 229.
Liberorum convivium II. 62, 252.
Libidinis scopulus II. 37, 154.
Licinia et Mucia lex de civibus regundis II. 64, 257.
Licinius Erycinus Gracchi fistulator III. 60, 225.
Limare cum accusativo personae dictum I. 25, 115.
Lingua nuncupare I. 57, 245.
λιτότης, imminutio figura III. 54, 207.
M. Livius Salinator et *M. Livius Macatus* II. 67, 273.
Loci oratorii explicati II. 13, 54. — memoriales II. 86, 354. et 358. — *communes* III. 27, 106.

Loco et *in loco esse duci haberi* III. 9, 33.
Loquacitas peremnis III. 48, 185.
C. Lucilius poëta I. 16, 72. — in Scaevolae persona lusit III. 43, 171. — *Lucilii* duo docti III. 21, 78.
Ludere i. q. ludentem tractare II. 55, 222.
Ludis feriae coniunctae II. 3, 13.
Lumina sensu iuris consultorum I. 38, 173. — i. q. ornamenta orationis II. 27, 119.
Lustrum condere II. 66, 268. — *lustrum infelix* Scipione et Mummio censoribus ibid.
Luxuries segetum et orationis II. 23, 96.
Lycurgus Atheniensis orator II. 23, 94.
Lysias orator I. 54, 231.
Lysippus statuarius III. 7, 26.
Lysis Pythagoreus Epaminondae magister III. 34, 139.

M.

M litera finalis iterata III. 6, 21.
Magister gladiatorum III. 23, 86. — artis oratoriae I. 5, 18. — *magistri carmen* quid sit explicatum I. 57, 245.
Magonis Carthaginiensis libri de agricultura I. 48, 249.
Cn. Mallius Maximus II. 28, 125.
Maluginensis Scipio II. 64, 260.
C. Mancinus I. 40, 181.
Mancipium explicatum I. 38, 173.
M'. Manilius I. 48, 212. — eius actiones rerum venalium I. 58, 246.
Manubiae explicatae III. 3, 9.
Manum consertum vocare I. 10, 40.
L. Marcius Philippus I. 7, 24. II. 54, 220.
Q. Marcius Rex II. 28, 125.
C. Marius Ciceronis affinis I. 15, 66.
Mars belli communis III. 32, 167.
Maxime superlativis ex abundanti addi visum II. 74, 300.
Maximus, Q. Fabius Eburnus I. 26, 121.
Medicus et *orator* comparati II. 44, 186.
Medius praepositionem antecedens I. 33, 157. — *medium* genus orationis III. 52, 199.
Megarici philosophi III. 17, 62.
Memini cum accusativo dictum III. 33, 133. 56, 214.
C. Memmius II. 59, 240.

Memoriae recordatio I. 2, 4. — *memoriae vita* historia II. 9, 36. — *memoriae ars* II. 86, 351.
Menecles Alabandensis rhetor II. 23, 95.
Mentalia s. abstracta vocabula quo modo Ciceroni dicantur III. 14, 52.
Q. Metellus Macedonicus I. 48, 210. — *Q. Metellus Numidicus* II. 40, 67. III. 18, 68. — *Q. Metellus Pius* III. 18, 68. — *C. Metellus Caprarius* II. 66, 267. — *Metelli* cuiusdam villa Tiburtina II. 68, 275.
Metonymia I. 4, 15. 45, 199. II. 32, 140. III. 42, 167.
Metrodorus Scepsius II. 88, 360
Mimi ethologi biologi aretalogi II. 59, 242.
Mimicus locus cur oratori fugiendus sit II. 59, 239.
Ministratores dicuntur testes II. 75, 305.
Misenum II. 14, 60.
Moderata oratio II. 8, 34.
Modi et *formae* iuncta III. 44, 173.
Modo in *non modo*, quod non sit *non modo non*, sed Graecum οὐ δή που, explicatum I. 30, 136.
Modos facere μελοποιεῖν III. 26, 102.
De morte dicere aliquando in oratorem cadit I. 15, 67.
Mos publicus; num *mos describi* possit III. 20, 76.
Motus et *movere*, κινεῖν, vocabula philosophorum I. 25, 113. — *Motus* i. q. gestus, Crassi III. 9, 33.
Movere tribu II. 67, 272.
Q. Mucius P. F. Scaevola pontifex maximus I. 37, 170. 53, 230. — eius mors III. 3, 9. — *Q. Mucii Scaevolae* auguris ianua I. 45, 200.
Mulsum II. 70, 281.
Multus ὁ πολλὰ πράττων II. 4, 17.
P. Mummius cuiusvis temporis homo II. 67, 271.
Musica plurali numero dicta I. 3, 10.
Myro statuarius III. 7, 26.

N.

M. Naevius Africani inimicus II. 61, 249.
Nam sententia abrupta alio faciens transitum II. 51, 206.
De Narbonensi colonia Crassi oratio II. 55, 223.
Narrare et *exponere* diversa II. 77, 312.
P. Nasica Optimus II. 68, 276.
Natus i. q. nativus III. 38, 154.

Naucrates II. 23, 94.
Ne pro *nonne* dictum II. 15, 62.
Necesse est et *opus est* distincta II. 10, 43.
Nefandus et *infandus* distincta II. 79, 322.
Negatio ὑπερβάτως poni visa II. 69, 279.
Negotium suum agere II. 68, 275.
Ex *nemo* desumendum ad sequentia *quisque* III. 14, 52.
Neoptolemus apud Ennium II. 37, 156.
Nero, C. Claudius, victor ad Senam II. 61, 248.
Nexum et *nexi* qui sint I. 38, 173. II. 63, 255.
Nicander poëta I. 16, 69.
Nihil quicquam πλεόναζον I. 30, 134.
Nitere et *splendere* distincta I. 18, 80.
Nobilior, M. Fulvius II. 63, 256.
Nomina adverbio interiecto liberius divulsa I. 4, 13. — *nomina propria* in *ilius* s. *illius* exeuntia iudicata III. 43, 171.
Non quo, non quod, non eo quod I. 6, 23. — *non modo* non dici pro *non modo non*, ut vulgo credatur I. 30, 136.
C. Norbani causa II. 47, 197.
Notatae, non *notae* personis et temporibus qnaestiones II. 15, 66.
Novae tabernae in foro II. 66, 266.
Novatus iteratus et tertiatus ager II. 30, 131.
Q. Novius mimorum scriptor II. 63, 255.
Nulla vita, βίος ἀβίωτος II. 5, 20.
Numeri palaestrici II. 22, 83. — *numero* et *in numero* esse duci haberi III. 9, 33.
Nuncupare lingua I. 57, 245.
Nutu alicuius explicatum I. 9, 38. — *nutus* i. q. vis centripeta III. 45, 178.

O.

O vocativis additum non tam alloquendo, quam exclamando I. 10, 40.
Ob altud pro *ob aliam causam* II. 14, 60.
Obductum genus pronuntiandi oris pressu III. 57, 219.
Obiurgatio figura III. 53, 205.
Obliqua et *recta oratio* confusa I. 53, 231.
Obscuritas orationis vitium I. 13, 50.
Obsecratio figura III. 53, 205.
Obsoleta s. prisca vocabula etiam oratorum esse, etsi raro III. 38, 153.
Obtusa et *fusca vox* discretae II. 57, 216.

Occidere reum II. 74, 302.
Occumbere morte, non solum *mortem* III. 15, 58.
Cn. Octavius I. 36, 166.
Odiosa disputatio de oratore cur Crasso sit III. 13, 50.
Odium genus offensionis II. 51, 208.
Offensionis genus invidia II. 51, 208.
Olim quondam coniuncta I. 35, 164.
Omnes omnium artium homines et similia coniuncta I. 21, 95. — *omnium horarum amicus* II. 67, 271. — *omnia unum esse* ex quorundam philosophorum sententia III. 5, 20.
ὁμοιόπτωτα et ὁμοιοτέλευτα III. 54, 206.
Operarii et baiuli oratores II. 10, 40.
L. Opimius Gracchi hostis II. 25, 106. — *Q. Opimius* illius pater II. 68, 277.
Opinabar obsoletum III. 38, 153.
Optatio figura III. 53, 205.
Opus est et *necesse est* distincta I. 10, 43. — *opus censorium* II. 90, 367. — *opus oratorium* III. 49, 188.
Orata, C. Sergius I. 39, 178.
Oratio ea significat, quae in oratione dicuntur III. 27, 104.
Oratoris veri imago I. 46, 202. — is cum tibicine comparatur II. 83, 338.
Orbis verborum i. q. περίοδος III. 48, 186.
Ordo figura, τάξις III. 54, 207.
Ornatus fori, scenae III. 25, 96.
Ostentatio ingenii odiosa II. 82, 333.
Otium ambigue dictum III. 17, 64.
Oxymoron figura III. 57, 219.

P.

M. Pacuvius poëta I. 58, 246.
Paean carmen I. 59, 251.
Paeon pes Aristoteli placitus III. 47, 182.
Palaestra III. 22, 83.
Pamphilus pictor et rhetor III. 21, 81.
Panaetius philosophus I. 11, 45.
Paribus paria relata III. 54, 206.
Parietes I. 38, 173.
Parisoseos lex explicata II. 84, 343.
παρονομασία I. 1, 2. II. 63, 255.
Partae sententiae i. q. inventae III. 6, 24.

Partes generis cuiusdam per particulam *et* subiunctae I. 48, 212. — *partes orationis* quatuor quinque sex, septem II. 19, 79. — *partes dicendi* I. 6, 22. — *partes eloquentiae* I. 31, 142.
Partitio artium explicata I. 6, 22.
Pater eloquentiae Isocrates II. 3, 10.
Patria instituta de philosophis dicta I. 18, 84.
Pauli pugna, Pydnensis II. 67, 272.
Percallere usum an dicatur II. 34, 148.
Percellere et *percutere* distincta II. 70, 285.
Percontatio figura III. 54, 203.
Percursio figura, ἐπιπροχασμός III. 53, 202.
Perdifficilis III. 74, 300.
Peremnis loquacitas III. 48, 185.
Pericles I. 54, 216.
Perinde et *proinde* finita et distincta III. 20, 74.
Periodus varie dictum Latine III. 48, 186.
Permissio figura III. 54, 206.
M. Perperna II. 65, 262.
Perpetuus explicatum II. 52, 210.
Perscriptiones I. 58, 249.
C. Persius homo literatus II. 6, 25. — oratio de sociis et nomine Latino Fanniine an Persii III. 47, 183.
Persona tertia indefinite significans, *man*, I. 8, 30. — *personarum ficta inductio* προσωποποιία figura III. 54, 205.
Perturbatio veteris disciplinae qualis I. 1, 3.
Pes in navi III. 40, 159.
Phalereus Demetrius II. 23, 95.
Pherecydes historicus II. 12, 53.
Phidias statuarius II. 17, 73.
Philippus, L. Marcius I. 7, 24. II. 54, 220. — eius dictum II. 78, 316.
Philiscus historicus II. 23, 94.
Philo architectus I. 14, 62. — philosophus academicus III. 28, 110.
Philoctetae fabulae versus ab Aristotele aliter dicti III. 35, 141.
Philolaus Pythagoreus III. 34, 139.
Philosophari paucis II. 37, 158.
Philosophia in partes tres divisa I. 49, 212.
Phoenix Homericus III. 15, 17.
Phrygio II. 70, 283.
Pictor, Q. Fabius, historicus II. 12, 51.
Pignora senatoria a consulibus capta III. 1, 4.
Pisistrati studia Homerica III. 34, 137.
Pistrinum I. 11, 46.

Piso, L. Calpurnius historicus II. 12, 51. — M. Pupius I. 22, 103.
Platanus veteribus dilecta I. 7, 29.
Platonis imitator Cicero in libris de Oratore III. 61, 230.
Plautus comicus III. 12, 45.
Plenum genus orationis, ἀδρόν III. 52, 199.
Pleonasmi perperam crediti I. 35, 164.
Pluralis nominum propriorum in ponendis totius alicuius generis exemplis usitatus I. 48, 210. — *pluralis abstractorum* s. mentalium vocabulorum quo modo dici soleat III. 14, 53.
Plures unius causae patroni I. 53, 229. — *plura* num pro *multis* dicantur I. 5, 18. — plures spectat allocutio unius nomine insignita I. 11, 48.
Plus ad intelligendum significatio, ἔμφασις figura III. 53, 202.
Poenitentia figura III. 53, 203.
Polycletus statuarius II. 16, 70.
Polyptoton figura III. 54, 206.
Q. Pomponius I. 36, 168.
Cn. Pompeius orator III. 13, 50.
Pomptinus ager insaluber II. 71, 290.
Ponere et *proponere* confusa I. 36, 154.
M. Pontidius II. 68, 275.
Pontificium ius III. 33, 136.
Pontificum libri I. 43, 193.
Popilia Catuli et Caesaris mater pro concione laudata II. 11, 44.
Posca cognomen gentis Pinariae II. 65, 261.
Positis rebus sc. tanquam veris, ut credantur ab omnibus II. 11, 45.
Positus verborum selectior defensus II. 5, 21.
Postliminium I. 40, 181.
Potius comparativis addi pleonastice falso visum II. 74, 300.
Praeconium domesticum II. 20, 87.
Praecurrentia argumenta explicata II. 39, 166.
Praeire explicatum I. 10, 41.
Praemunitio figura III. 53, 204.
Praenomina qua lege addantur omittanturve III. 1, 4.
Praepositiones ad verba composita (velut *intueor*, *ingredior*) iteratae I. 2, 6. — liberius omissae I. 3, 12. — pro eis genitivus ponitur I. 60, 256.
Praescriptae auctoritates SCtis III. 2, 5.
Praesens tempus in dicto condicionali cum futuro compositum I. 43, 193. — *praesens ac sedens* formula loquendi explicata II. 47, 196.
Pragmatici I. 45, 198.

πραχτικὰ artes III. 29, 112.
Primae sententiae iudicum Atticorum I. 53, 232. — *primus* pro *primario* III. 29, 116.
Principio primum iuncta I. 35, 164.
Priscus et *vetustus* iuncta III. 38, 153.
Procedere pro *succedendo* dictum I. 27, 123.
In procinctu testamenta I. 53, 228.
Procudere linguam III. 30, 121.
Procurator I. 58, 249.
Prodicus sophistes III. 32, 128.
Proficere i. q. progredi II. 21, 89.
Progressio figura III. 54, 206.
Protectum brachium III. 59, 220.
Promissio figura III. 54, 205.
Promptus homo I. 19, 85.
Pronomen reflexivum et reciprocum omissa I. 22, 90. II. 3, 13. — incolas s. gentiles spectans, cum urbis aut gentis nomen praecessit I. 44, 197. — *me te se* ad verba omissa III. 5, 18.
Prooemium unde sumendum sit II. 79, 320. — in re exigua eo non opus *ibid.* — eius nomen explicatum II. 80, 325.
Propositio figura III. 53, 203.
Propria verba III. 13, 49.
Prosapodosis figura III. 54, 206.
Protagoras sophistes III. 32, 128.
Prothysteron ex Cicerone explicatum I. 3, 10.
Provocare improbos explicatum I. 8, 32.
Prudentia de civitate regenda legitimum I. 2, 5. — naturalis vulgaris communis II. 30, 132.
In prytaneo victus I. 53, 232.
Purgatio figura III. 53, 205.
Putidus de pronuntiandi vitio dictum III. 11, 41.
Pyrgensis non cognomen, sed ab urbe ductum Pyrgis II. 71, 287.
Pyrrhonii philosophi III. 17, 62.
Pythagoras I. 10, 42.
Pythagorei olim Romae in auctoritate II. 37, 154.

Q.

Quaestor II. 60, 245.
Quaestiones certis personis notatae II. 15, 66. — infinitae s. θέσεις III. 28, 109.
Quaestores a magistratibus maioribus liberorum loco habiti II. 49, 200.

Quam quod vel *quam* cum infinitivo post comparativum II. 9, 38.
Quanquam num cum coniunctivo dicatur apud Ciceronem I. 6, 21. II. 1, 1.
Quantus longo intervallo a nomine diremptum I. 1, 3.
Quantuscunque pro *quantuluscunque* II. 28, 122.
Que positum I. 1, 2. — aliquid alicunde consequens significat I. 28, 126.
Qui et alia relativa cum futuro coniuncta II. 43, 182.
Quicquam et *nihil* iuncta I. 30, 134.
Quicquid adverbiascit I. 9, 35.
Quid ergo et *quid ergo est* II. 14, 60.
Quidam adiectivo non modo postpositum, sed etiam praemissum I. 5, 16.
Quidem certe iuncta I. 16, 70.
Quin cum coniunctivo imperfecti et perfecti significatione distinctum II. 38, 161.
Quis refutantis cum levi indignatione, ut Graecorum ποῖος I. 23, 105.
Quisquis explicatum et defensum contra scripturam *quisque* I. 27, 123. — pro *qualiscunque* dictum *ibid.*
Quo de agitur I. 48, 209.
Quod adverbiascens I. 9, 35. — ad praecedentia ita relatum, ut sequatur *ut* vel infinitivus II. 10, 39.
Quodam modo dicere III. 10, 37.
Quoque pro *etiam* dictum I. 55, 235. — cum *etiam* coniunctum, et similia speciem pleonasmi fictam prae se ferentia I. 35, 164.

R.

Radiatus I. 40, 162
Rationis apta conclusio figura III. 53, 203. — *ratione ac via* non minus bene dici, quam inverso ordine I. 4, 13.
Rebar antiquum III. 38, 153.
Recessus in pictura vocabulum III. 26, 101.
Recipere et *suscipere* distincta II. 29, 101. — pro *excipiendo*, iuris vocabulum de rebus retinendis II. 55, 226.
Recordatio memoriae I. 2, 4.
Recta et obliqua oratio confusae I. 53, 231.
Reditus ad rem figura III. 53, 203.
Refertus absolute dictum I. 35, 161.
Reflexiva et *reciproca* pronomina ad verba omissa I. 22, 90. II. 3, 13.
Refricare vulnus cicatricem dolorem memoriam II. 48, 199.

Regius tralate dictum explicatur I. 8, 32.
Rei, quorum res agitur II. 19, 78. 43, 183. 79, 321.
Reiecto scuto fugere II. 72, 294.
Relata verba contrarie i. q. *ἀντίθετα* II. 65, 263.
Relatio figura III. 54, 207.
Relativa cum futuro indicativi coniuncta II. 43, 182.
Remissio vocis I. 61, 261.
Remissus i. q. laetus III. 8, 30.
Renuntiare consulem II. 64, 260.
Repetere i. q. in memoriam revocare I. 1, 1.
Repetitio eiusdem vocabuli ante et post relativum I. 38, 174. — *repetitio eiusdem verbi* figura III. 54, 206.
Reprehensio intermissioni opposita, de agendo vocabulum III. 25. 100. — *reprehensio* figura III. 54, 207.
Repuerascere II. 6, 22.
Res de oratione dictae eaedem, quae sententiae II. 26, 103. — *res praesens* I. 58, 249.
Respondere ICtorum I. 48, 212.
Res publica Platonis I. 52, 224.
Retexere detexta II. 38, 158.
Reticentia figura III. 53, 205.
Revocatio figura III. 54, 206.
Rhetor et *rhetoricus* num pro *oratore* et *oratorio* dicantur II. 3, 10. — contemptim dictum III. 14, 54.
Rhythmici et *musici* diversi III. 2, 7.
De ridiculis libri II. 54, 217.
Rivi et *fontes* inter se oppositi III. 6, 23.
Rogatio figura III. 53, 203.
Rogator II. 64, 260.
Rogatu non significare *interrogatione*, sed *rogante aliquo* II. 74, 302.
Q. Roscius actor I. 27, 124.
Rusca Pinarius II. 65, 261.
Ruta caesa vox iuris II. 55, 226.
P. Rutilius Rufus I. 53, 227. 230.

S.

Sacramentum I. 10, 41.
Sal de facetiis numero singulari dictum II. 23, 98.
Salinator, M. Livius II. 67, 273.
Saliorum versus III. 51, 197.
Samnites, gladiatores II. 80, 325.

Sannio III. 61, 251.
Sapientes dicti iuris consulti II. 33, 144. — septem sapientes Graeciae III. 34, 137.
Sapientia quaenam antiquis dicta sit III. 15, 56.
Sat pro *satis* non dici apud Ciceronem non nullis visum III. 22, 84.
M. Scaurus I. 49, 218. II. 64, 254. — a P. Rutilio de ambitu accusatus II. 69, 280.
σχῆμα κατὰ τὸ σημαινόμενον I. 19, 85. II. 2, 5. 46, 193.
P. Scipio Serapio II. 70, 285. — *P. Scipio Corculum* III. 33, 134.
Scissa vox III. 57, 216.
Scopulus III. 41, 166. — *scopulus libidinis* quo modo dicatur II. 37, 154.
Scriptitare explicatum II. 23, 97.
Scriptores I. 30, 136.
Scuta pro signis tabernarum adhibita II. 65, 266.
Se ad infinitivum omissum III. 5, 18.
Secum loquendo num eloquentia ostendi possit III. 6, 23.
Sed enim I. 4, 15.
Semel dicta Ciceroniana tractantur II. 22, 94.
Ti. Sempronius P. F. Gracchus I. 9, 38.
Senatum a quibusnam vocari ius fuerit III. 1, 2.
Sentium est explicatur II. 59, 242.
Separatim nostrum *abstrakt* II. 27, 118.
Septumuleius Anagninus II. 67, 269.
Sequuntur rem publicam casus num dici possit III. 2, 8.
Sergius Silus II. 70, 285.
Sermo continuatus post signum interrogandi I. 40, 183. — *Sermo*, cum in oratore inest, explicatur I. 60, 255.
Servilia lex iudiciaria I. 52, 225.
Q. Servilii Caepionis causa II. 47, 197.
Servire translate dictum, ut *voci s.*, explicatum I. 59, 251.
Si pro *etsi* dictum II. 77, 311. — *si forte*, εἰ τύχοι, III. 12, 47.
Siculi natura ad ioca et dicacitatem facti II. 54, 217.
Sicyonii calcei I. 54, 231.
Similiter desinentia et *cadentia*, ὁμοιοτέλευτα et ὁμοιόπτωτα III. 54, 206.
Similitudo III. 53, 205.
Simonides Ceus poëta II. 86, 351. avarus 352.
Singulari numero verbum duobus nominibus per *aut* coniunctis accommodatum I. 4, 16.
Socrates auctor discidii inter philosophos et oratores III. 16, 60.

Regius tralate dictum explicatur I. 8, 32.
Rei, quorum res agitur II. 19, 78. 43, 183. 79, 321.
Reiecto scuto fugere II. 72, 294.
Relata verba contrarie i. q. *ἀντίθετα* II. 65, 263.
Relatio figura III. 54, 207.
Relativa cum futuro indicativi coniuncta II. 43, 182.
Remissio vocis I. 61, 261.
Remissus i. q. laetus III. 8, 30.
Renuntiare consulem II. 64, 260.
Repetere i. q. in memoriam revocare I. 1, 1.
Repetitio eiusdem vocabuli ante et post relativum I. 38, 174. — *repetitio eiusdem verbi* figura III. 54, 206.
Reprehensio intermissioni opposita, de agendo vocabulum III. 25. 100. — *reprehensio* figura III. 54, 207.
Repuerascere II. 6, 22.
Res de oratione dictae eaedem, quae sententiae II. 26, 103. — *res praesens* I. 58, 249.
Respondere ICtorum I. 48, 212.
Res publica Platonis I. 52, 224.
Retexere detexta II. 38, 158.
Reticentia figura III. 53, 205.
Revocatio figura III. 54, 206.
Rhetor et *rhetoricus* num pro *oratore* et *oratorio* dicantur II. 3, 10. — contemptim dictum III. 14, 54.
Rhythmici et *musici* diversi III. 2, 7.
De ridiculis libri II. 54, 217.
Rivi et *fontes* inter se oppositi III. 6, 23.
Rogatio figura III. 53, 203.
Rogator II. 64, 260.
Rogatu non significare *interrogatione*, sed *rogante aliquo* II. 74, 302.
Q. Roscius actor I. 27, 124.
Rusca Pinarius II. 65, 261.
Ruta caesa vox iuris II. 55, 226.
P. Rutilius Rufus I. 53, 227. 230.

S.

Sacramentum I. 10, 41.
Sal de facetiis numero singulari dictum II. 23, 98.
Salinator, M. Livius II. 67, 273.
Saliorum versus III. 51, 197.
Samnites, gladiatores II. 80, 325.

Sannio III. 61, 251.
Sapientes dicti iuris consulti II. 33, 144. — septem sapientes Graeciae III. 34, 137.
Sapientia quaenam antiquis dicta sit III. 15, 56.
Sat pro *satis* non dici apud Ciceronem non nullis visum III. 22, 84.
M. Scaurus I. 49, 218. II. 64, 254. — a P. Rutilio de ambitu accusatus II. 69, 280.
σχῆμα κατὰ τὸ σημαινόμενον I. 19, 85. II. 2, 5. 46, 193.
P. Scipio Serapio II. 70, 285. — *P. Scipio Corculum* III. 33, 134.
Scissa vox III. 57, 216.
Scopulus III. 41, 166. — *scopulus libidinis* quo modo dicatur II. 37, 154.
Scriptitare explicatum II. 23, 97.
Scriptores I. 30, 136.
Scuta pro signis tabernarum adhibita II. 65, 266.
Se ad infinitivum omissum III. 5, 18.
Secum loquendo num eloquentia ostendi possit III. 6, 23.
Sed enim I. 4, 15.
Semel dicta Ciceroniana tractantur II. 22, 94.
Ti. Sempronius P. F. Gracchus I. 9, 38.
Senatum a quibusnam vocari ius fuerit III. 1, 2.
Sentium est explicatur II. 59, 242.
Separatim nostrum *abstrakt* II. 27, 118.
Septumuleius Anagninus II. 67, 269.
Sequuntur rem publicam casus num dici possit III. 2, 8.
Sergius Silus II. 70, 285.
Sermo continuatus post signum interrogandi I. 40, 183. — *Sermo*, cum in oratore inest, explicatur I. 60, 255.
Servilia lex iudiciaria I. 52, 225.
Q. Servilii Caepionis causa II. 47, 197.
Servire translate dictum, ut *voci s.*, explicatum I. 59, 251.
Si pro *etsi* dictum II. 77, 311. — *si forte*, εἰ τύχοι, III. 12, 47.
Siculi natura ad ioca et dicacitatem facti II. 54, 217.
Sicyonii calcei I. 54, 231.
Similiter desinentia et *cadentia*, ὁμοιοτέλευτα et ὁμοιόπτωτα III. 54, 206.
Similitudo III. 53, 205.
Simonides Ceus poëta II. 86, 351. avarus 352.
Singulari numero verbum duobus nominibus per *aut* coniunctis accommodatum I. 4, 16.
Socrates auctor discidii inter philosophos et oratores III. 16, 60.

Sodalis Crassi Hortensius III. 61, 228.
Solium senum de iure respondentium II. 33, 143. III. 33, 133.
Sonitus inanis I. 12, 51.
Sophistae doctores dicendi III. 32, 130.
Soranus, Q. Valerius III. 11, 43.
Spectare in quo modo dicatur II. 40, 169. — cum et sine *ad* dictum III. 22, 82.
Spectatores acres esse histrionum iudices III. 50, 196. — *βαρβαρίζοντες ibid.*
Spectati homines I. 27, 124.
Sphaeram in scenam attulit Ennius III. 42, 162.
Spissus explicatum III. 53, 213.
Spiritus i. q. spiratio III. 47, 182.
Splendere et *nitere* distincta I. 18, 80.
Spondalia II. 46, 193.
Sponsio explicatum II. 65, 263.
Statera aurificis II. 38, 159.
Stillicidium I. 38, 173.
Stilus I. 33, 149. 150.
Stipulatio I. 38, 174.
Struere odium sollicitudinem etc. II. 51, 208.
Studium explicatum I. 30, 134. — cum *stadio* saepe confusum quo modo distinguatur I. 32, 147.
Suada III. 34, 138.
Subiectio rerum sub aspectum figura III. 53, 202.
Subiicere subiungere supponere διαλεκτικῶς dicta i. q. *subordinare* I. 42, 189. — *subdere* paulo aliter dictum ibid.
Subigere et *subactus* de ingenio dicta II. 30, 131.
Subire sub I. 33, 150. — *subire usum* explicatum I. 34, 157.
Subtilitas pronuntiationis III. 11, 42.
Scr. Sulpicius Galba orator I. 53, 227.
C. Sulpicius Gallus I. 53, 227.
P. Sulpicii Rufi interitus III. 3, 11. — is Antonio natura similis III. 12, 47.
Ex *superiore loco dicere* quid III. 6, 23.
Superlatio veritatis figura III. 53, 203.
Supplosio pedis oratoria I. 53, 230.
Surculo defringendo vindicare III. 28, 110.
Sus Minervam proverbium II. 57, 233.
Suscipere et *recipere* distinguuntur II. 24, 101.
Suus pro *ipsius* I. 7, 25.
Synecdoche III. 42, 167.
Syri venales II. 65, 265.

T.

Tabulas conficere II. 23, 97. — eae documento erant in iudiciis II. 69, 280. 70, 281.
Tam in sententiis negantibus et interrogativis cum quadam breviloquentia dictum I. 52, 226.
Tamen significans ethicum quoddam II. 21, 92. — ellipsin pati visum II. 5, 19.
Tamenetsi II. 52, 210.
Tangere comicorum pro fraudando s. circumveniendo II. 64, 257.
Tantum substantive dictum pro *hoc tantum* II. 32, 139.
Tauriscus III. 59, 221.
Tectus orator II. 73, 296.
Tempestas pro *tempore* dictum obsoletum III. 38, 153. — *tempestas comissationis* III. 41, 164.
Templum II. 47, 195.
Tempora de casibus et malis I. 6, 26.
Tenue genus orationis III. 52, 199.
Tertia persona infinite significans, *man* I. 8, 30.
Tertiatus ager II. 30, 131.
Tessellatum opus III. 43, 171.
Testamenta in procinctu I. 53, 228. — testamentorum ritus universe *ibid.*
Teucer Pacuvii II. 46, 193.
Themistocles et ars memoriae II. 74, 299.
Theophrastus philosophus I. 13, 55.
Theopompus historicus II. 13, 57.
Θεωρητικαὶ artes quaedam III. 29, 111.
Theramenes orator II. 22, 93.
Theses I. 31, 137. III. 28, 109. Θετικώτερον dicendi genus ibid.
Thoria lex II. 70, 284.
Thrasymachus numeri oratorii inventor III. 16, 59.
Thucydides historicus II. 13, 56.
Tibiarum usus in epulis III. 51, 197.
Tibicen et *orator* comparati II. 83, 338.
Timaeus Tauromenites historicus II. 14, 58.
Timotheus Cononis F. III. 34, 139.
Tinctus literis II. 20, 85.
Tisias rhetoricae inventor I. 20, 91.
Sex. Titius II. 11, 48.
Tmesis apud Ciceronem tractata II. 67, 271.
Togati I. 24, 111.
Topica Aristotelis II. 36, 152.

Toto genere et *in genere* II. 8, 32.
Tractare causas II. 24, 99.
Tractatio dicendi explicatum I. 23, 108.
Tractus verborum et *oratio tracta* explicantur II. 50, 202.
Traductio figura III. 32, 167.
Tragicus et *tragoedia* figurate dicta I. 51, 219. — *tragici* eloquentes III. 6, 23.
Transenna I. 35, 162.
Transgressio figura, ὑπέρβατον III. 54, 206.
Translationes quaenam fugiendae sint III. 41, 163.
Transmarina et adventitia doctrina III. 33, 135.
Transmotio figura III. 53, 203.
Tres viri epulones III. 19, 73.
Tribuere pro *distribuendo* dictum I. 15, 68.
Tribu movere II. 67, 272.
Tribuni senatum vocandi ius habebant III. 1, 2.
Tristificus terrificus tabificus simplicium vim habere III. 39, 157.
Q. Tubero II. 84, 341.
Turmales explicatum II. 65, 262.
Tutela, in tutelam venire I. 39, 180.
Tutor mimus II. 64, 259.

U.

Ulixes sapientissimus I. 44, 196.
Umbilici conchae an lapilli II. 6, 22.
Universa definita res explicata II. 39, 164.
Unus paterfamilias I. 29, 132.
Urbanitas III. 11, 42.
Usum omnium subire explicatum I. 34, 157.
Ut cum quadam breviloquentia dictum I. 2, 4. — restringens, pro *quantum quidem* II. 1, 2. — *est ut* II. 36, 152.
Utile num idem iustum sit quaestio III. 29, 115.

V.

Vacuus invidia III. 31, 122.
Vagari de oratione dictum III. 49, 190.
Q. Valerius Soranus III. 11, 43.
Vargula homo ridiculus II. 60, 244.
Q. Varius homo turbulentus I. 25, 117.
Vastificus i. q. vastus III. 39, 157.

Velle se dicacem formula II. 60, 246. — *velle* cum inf. et cum acc. et inf. dictum quo modo vi discrepet I. 24, 112.
C. Velleius Epicureus III. 21, 78.
Venari captare, θηρᾶν II. 34, 147.
Venia i. q. χάρις I. 21, 98.
Vera causa II. 23, 94.
Verbum immutatum, παρονομασία III. 54, 206. — verba speciatim significantia ex generalibus assumenda I. 13, 59. — verba repudii I. 40, 183. — singularis numeri cum plurali nominis coniunctum I. 60, 257. — singularis numeri cum duobus nominibus propriis dictum II. 7, 26. — *verbum facere* ib. 27. — verba propria in oratione III. 13, 49.
Verberare de vexando dictum III. 21, 79.
Vere dicam futuro tempore dictum II. 4, 15.
Veritas actionis II. 17, 73. — *veritatem imitari* II. 23, 94.
Vermiculatum opus III. 43, 171.
Versus in oratione soluta Graecorum et Romanorum III. 5, 20.
Versutiloquus III. 38, 154.
Vespa Terentius II. 62, 253.
Vetustus et *priscus iuncta* III. 38, 153. — *prisca vetustas* minime dici cum abundantia sermonis I. 43, 193.
Via ac ratione et *ratione ac via* dici pariter I. 4, 13.
Videlicet II. 80, 327.
Videor pro *iure videor* s. *posse videor* II. 28, 122.
Vigere I. 4, 13.
Villicus I. 58, 249.
Vir et *homo* iuncta, nec semper differente sensu III. 4, 13.
Vis dicendi i. e. φύσις I. 21, 97. — *vis* praecipua Periclis dicentis virtus III. 34, 138.
Vita nulla, ἀβίωτος II. 5, 20. — *vita memoriae* historia II. 9, 36.
Vocabula durius iterata I. 41, 186. III. 27, 111.
Vocativi singularis usus, cum plures alloquimur I. 11, 48.
Vox i. q. sonus III. 7, 25. — vocis genera vitia laudes III. 57, 216. — *vox libera* figura, παῤῥησία III. 53, 205.
Vulgaris prudentia quaenam sit explicata II. 30, 132.
Vultus et *facies* distincta I. 28, 127. — vultus pudorem significat II. 43, 182. — vultus acer meditantium oratorum III. 5, 17.

X.

Xenocrates philosophus III. 17, 62.
Xenophon historicus II. 14, 58.

Y.

ὑποθέσεις causae fictae verisimiliter I. 31, 137.

Z.

Zeno philosophus III. 17, 62.
Zethus Pacuvianus II. 37, 155.
Zeugma figura ex Cicerone potissimum illustrata I. 57, 243. cf. III. 57, 216.
Zeuxis pictor III. 7, 26.

ADDENDA ET CORRIGENDA IN VOLUMINE PRIORE.

In verbis scriptoris corrigenda haec sunt.

I. 23, 108. p. 75. v. 7. pro accommoda scribe accommodata.
25, 114. p. 80. v. 1. pro dicit scribe dicet.
28, 128. p. 89. v. 9. pro oratorem scribe oratore.
II. 13, 54. p. 213. v. 2. vocis includendum est uncinis.
14, 61. p. 218. v. 1. pro iudicibus scribe indicibus.
16, 67. p. 223. v. 12. pro idemque scribe itemque.
26, 113. p. 259. v. 1. distinctio maior post adiungunt tollenda, minor ponenda post sit.
38, 159. p. 291. v. 8. virgula post Stoicus tollenda.
42, 178. p. 304. v. 1. pro semidoctos scribe semidoctus.
44, 186. p. 310. v. 5. virgula distinguendum post dixi.
49, 200. p. 323. v. 2. pro genere scribe generi.
52, 210. p. 331. v. 2. tamenetsi scribendum *ὑφ' ἓν*.
53, 212. p. 333. v. 6. pro cenditur corrige conditur.
55, 226. p. 343. v. 10. pro adspicere corrige aspicere.
59, 242. p. 355. v. 2. et 64, 260. p. 367. v. 12. post addidit et Catoni virgula distinguendum.
66, 264. p. 370. v. 12. pro adscribamus lege ascribamus.

69, 278. p. 378. v. 10. pro movisset lege movisse.
81, 333. p. 414. v. 9. pro orationem lege oratione.
III. 5, 18. p. 448. v. 10. post locus interrogandi signum pone.
9, 34. p. 457. v. 14. tolle virgulam post quot.
14, 54. p. 468. v. 12. tolle virgulam post tractata.
23, 88. p. 488. v. 14. tolle virgulam post tribuatur.
28, 109. p. 499. v. 5. post hactenus adde † loci affecti signum.
32, 126. p. 510. v. 4. pro disputationibus lege disputationis.
33, 135. p. 515. v. 6. pro nam lege num.
42, 167. p. 538. v. 7. et enim scribendum divisim, ut in annotatione.
53, 205. p. 564. v. 14. virgulam tolle post inductio
55, 212. p. 568. v. 11. pro idem scribe item.

In annotatione vel corrigenda vel addenda haec sunt.

I. 5, 18. p. 13. v. 31. pro pr. scribe p.
10, 43. p. 29. v. 34. *sese* scribendum literis cursivis, quae dicuntur.
11, 45. p. 31. v. 26. pro mortum scribe mortuus.
11, 48. p. 33. v. 21. pro habent et redarguuntur scribe habet et redarguitur.
14, 61. p. 43. v. 16. pro quidem et eum scribe quidam et cum.
20, 89. p. 61. v. 18. pro 9 legendum 6.
21, 94. tumque defendit Paulus in scripto scholastico Thoruni edito a. 1840., nullis quidem argumentis idoneis.
21, 96. p. 66. v. 16. pro Lagomarsianorum scribe Lagomarsinianorum.
21, 98. p. 67. v. 16. pro *ts* priore scribe pro.
22, 102. p. 71. v. 35. pro effectum scribendum est effici.
25, 113. p. 79. v. 13. *stc* scribendum literis cursivis.
ib. v. 15. post sentio excidit pro.
25, 117. p. 80. v. ult. pro Caelii corrige Caelis.
39, 176. p. 119. v. 20. post nominis demendum signum]
39, 179. p. 120. v. 38. pro spectant corrige spectat.
39, 180. p. 122. v. 13. pro Sat. corrige Lat.
45, 198. adde: Nostrae sententiae favet titulus versibus scriptus ap. Orell. n. 2277.

47, 204. p. 140. v. 20. sic literis antiquis scribendum.

49, 214. p. 145. v. 24. pro accommodatio lege accommodatis.

55, 234. p. 158. v. 29. post debebamus excidit Gu. l.

55, 235. ineptum additamentum et semper praefuerunt nullis argumentis defendit Paulus l. c. p. 6., nec rectius versatur in illo non licet I. 58, 249 (p. 13).

60, 256. coniicit antiquitatem et exemplorum copiam (p. 15).

II. 1, 1. dicendi non satis apte defendit Muellerus in scripto scholastico Coeslini edito a. 1839. p. 5.

3, 10. quoniam sequente tamen pro quanquam dici defensurus Paulus (p. 16) diversissimam sententiam comparat III. 3, 9.

7, 28. audite vero, audite adversus Goerenzii lubidinem audite, audite vero cum defendisset Muellerus, ipse haud paulo infelicius coniecit audite vos vel vero, audite, audite; in qua sententia quo modo vero recte dicatur non perspicio.

9, 36. Hanovii coniectura exstat vitae memoria, sane frigida.

11, 44. p. 208. v. 14. pro et corrige ex.
ib. v. 23. in ursurpavi prius r delendum.
ib. post v. 26. adde: Vide Lucilii Fragm. apud Dousam IX. 4. et X.

14, 58. p. 216. v. 13. esse delendum.

15, 63. ac regionum scribi Muellerus vult ignarus, ut videtur, temporibus loca opponi et in oppositis optime habere asyndeton.

17, 72. Similis Wyttenbachianae Pauli ratio, ante minora inserentis quo modo (p. 18).

20, 84. non difficilius Muellerus uncinis includit. Mihi nunc illa non difficilius arte coniuncta a Ciceronianis segreganda videntur.

22, 91. ambitiosum esse (p. vitio esse) sane ingeniose coniecit censor olim Lipsiensis editionis Orellianae; Hanovius similem esse frigidiuscule, Muellerus ne latine quidem socium esse.

23, 94. suavitatis (pro veritatis) suspicatur Muellerus minime apte ad sententiam, si quidem nec Isocratis virtus praecipua suavitas est, sed ars compositionis et Demosthenes aliique a suavitate imitanda longissime afuerunt.

29, 128. Muellerus corrigit meae totius in dicendo rationis.

31, 133. p. 273. v. 22. pro Memmianos scribe Memmianis.

33, 144. p. 280. v. 35. pro 15. lege 35.

ib. p. 281. v. 30. pro actas lege aetas.

ib. p. 282. v. 29. adde: Nunc eodem modo sentio de verbis *et illa admiratione liberatus* II. 89, 362., et de illis *et convertunt* III. 30, 120. De III. 59, 221 v. l. c.

35, 149. p. 285. v. 25. pro corrigendis scribe corrigentis.

37, 155. p. 289. v. 30. pro 39 lege 32.

42, 178. p. 303. v. penult. pro *ut et properans et* scribe *et properans ut*, quemadmodum in textu legitur.

42, 180. p. 305. Verba quia non noram videntur ignoti hominis, quod sequitur, interpretationem continere et a Ciceronis verbis segreganda esse. Sequentia satis ostendunt rem ab Antonio forte ac casu omissam dici.

44, 185. sperent bene adversus Orellium defendit Muellerus.

51, 206. p. 327. v. 27. delendum est iure.

52, 210. p. 331. v. 36. pro item scribe idem.

54, 221. p. 339. v. 27. pro et legendum est.

ib. v. 33. pro si legendum sic.

55, 222. p. 340. v. 24. post sic insere pro *ut in Scaevolam.*

63, 256. pro et enim Muellerus inutiliter corrigit etsi. Quippe longius arcessita ipsa saepe frigida sunt.

66, 264. p. 370. v. 26. pro ascribamus lege ascribemus.

66, 265. in ventrem plerosque codd. referre iniuria dicit Orellius.

74, 302. p. 394. v. penult. pro citius lege scitius.

78, 319. p. 405. v. ult. pro *exfluxisse* lege *exflusisse.*

79, 323. Muellerus in inculcat ante initiis.

81, 330. p. 412. v. 33. extr. adde: Vulgo *narrari.*

86, 353. p. 426. v. 15. *humare vellent* literis cursivis scribenda.

III. 14, 51. p. 466. v. 16. pro accidit corrige accedit.

17, 63. p. 474. v. 30. pro maxima scribe maxime.

18, 67. p. 476. v. 32. nomen delendum.

28, 109. p. 498. v. 21. post codicum adde: modo quod iunctim scribitur.

38, 154. p. 528. v. 28. virgulam tolle post vocabuli.
39, 158. p. 532. v. 21. adde: Vulgo *iste*.
41, 163. p. 535. v. 25. delendum et.
43, 171. p. 542. v. 22. virgulam dele post *endo*, pone post videretur.
ib. p. 543. v. 14. post Gu. adde 3.
55, 212. p. 569. v. 20. pro idem scribe item.
58, 217. p. 572. v. 29. p. Divisio scribe Davisio.
ib. p. 573. v. 19. pro flebile scribe flebili.
61, 228. p. 581. v. 34. et delendum est.

Denique in praefatione p. VIII. v. 8. scribe institutioni; p. XXIV. v. 4. post corrigendi adde et, et v. 8. magni pretii in unam vocem contractum corrige.

ADDENDA ET CORRIGENDA IN VOLUMINE ALTERO.

P. 2. v. 5. pro dua scribe duo.
- 4. v. 25. pro magistratum scribe magistratuum.
- 6. v. 23. pro percogitandam scribe perpendendam.
- 11. v. 3. pro II. scribe II.
- 12. v. 26. exemplum ex de Or. I. 38, 175. errore operarum huc delatum ponendum est quinto deinceps versu, post v. *in hoc*.
- 13. v. 18. pro accusatio scribe accuratio.
- 14. v. 1. pro eodem scribe eadem.
- 15. v. 15. elequentiam scribe eloquentiam.
- 20. v. 25. pro et scribe res.
ib. v. ult. pro *discendi* scribe *dicendi*.
- 29. v. 4. *volo* scribendum literis cursivis.
- 36. v. 33. pro Stratoniensis scribe Stratonicensis.
- 42. v. penult. pro eod. scribe cod.
- 43. v. 13. delendum est a.
- 45. v. 15. pro affirmativi scribe affirmative.
- 50. v. 4. pro quadriginta scribe quadraginta.
- ib. v. 29. pro superficei scribe superficiei.
- 54. v. 30. pro *ex* scribe *ea*.
- 57. v. 9. pro *causum* scribe *causam*.
- 59. v. 20. pro diputata scribe disputata.

P. 59. v. penult. pro scribi legendum scribe.
- 65. v. 28. pro intercessionis scribe intercessiones.
- 68. v. 7. pro dicent scribe dicens.
- 74. v. 11. pro alterutrius scribe alterius.
- ib. v. 30. pro opus scribe opes.
- 77. v. 10. pro gravitur scribe graviter.
- 80. v. 2. post corrupit haec adde: Plane similiter locutus Cicero est in prooem. Paradox. §. 5: *quae dicuntur in scholis θετικά ad nostrum hoc oratorium transfero dicendi genus.*
- 89. v. 16. pro hoc corrige hunc.
- 91. v. 27. pro elathratam corrige clathratam.
- 94. v. 2. Crassi prius delendum est.
- 103. v. 8. pro significari scribe significavi.
- 116. v. 7. pro rationem scribe ratio.
- ib. v. 34. distinctio post refutavit tollenda.
- 117. v. 26. pro ἤ δι' ἧς scribe ἢ δι' ἧς.
- 129. v. 19. pro qua scribe quo.
- 144. v. 22. pro inferris scribe inferis.
- 145. v. 30. pro *accusat* scribe *accusas.*
- 147. v. 6. pro eos scribe ea.
- 153. v. 2. pro scribentur corrige scriberetur.
- 155. v. 12. pro tironi scribe tirone.
- 172. v. 13. pro ille scribe illi.
- 173. v. 12. pro eum scribe cum.
- 176. v. 30. pro iudicale scribe iudiciale.
- 189. v. 29. pro divisae scribe divisa.
- 190. v. 11. pro Theodocte scribe Theodecte.
- 192. v. 7. pro etium scribe etiam.
- ib. v. 15. vim scribendum fuit literis antiquis.
- 194. v. 18. pro *edo* scribe *ego.*
- 214. v. 11. pro orationis scribe orationes.
- 221. v. 21. haec adde: Quanquam etiam nuperrime (a. 1839) edito scripto scholastico (*programma* vocant) homo suorum inventorum tenacissimus iterum commendavit coniecturam, qua senex scilicet adolescentis aequalis diceretur. Res conficitur iam uno loco de Or. III. 8, 31., quo laus orationis limatae et subtilis eadem pluribus etiam verbis in Cottam confertur.
- 224. v. 3. pro praeclusit scribe praelusit.
- 233. v. 7. ante nomen Wopkensii adde: item Goerenzius ad Cic. Legg. II. 14, 34.

P. 242. v. 34. pro Plancianum scribe Plancianam.
- 253. v. 30. Quae de illis *quia non noram* dicta sunt, nunc corrige ex Addendis ad vol. I. p. 305.
- 257. v. 12. pro *noltm* scribe *nolint*.
- 260. v. 1. pro *exprobandi* scribe *exprobrandi*.
- 263. v. 11. post *senem* virgula ponenda est.
- 277. v. 11. haec adde: Sed quod eandem pluribus locis a Cicerone positam esse affirmat, aut errat aut ea scripta aetatem non tulerunt.
- 281. v. 27. distinctio post §. 237. et vox quae tollenda sunt.
- 285. v. ult. haec adde: Ceterum iocus ille, etsi liberior, tamen multis a Cicerone probatis facetior videbitur recordantibus *Muscam* fuisse in cognominibus gentis Semproniae.
- 287. v. 34. haec adde: Novam nec sane ineptam corrigendi et interpretandi viam nuper Muellerus institit p. 10., *at hic plauticat*. *Claudicare* enim et mali ominis rem fuisse et dici etiam de inepte faciente; nec minus pedis vitium et rem mali auspicii fuisse *plauticare:* in quam rem conferri posse Festum v. Plautus et Intpp. Cic. Att. I. 16, 3.
- 288. v. 20. adde: Senserat Toupius ad Theocr. XX. 26., etsi eius coniectura *hircumvenirt* opus esse non videtur.
- 289. v. 21. adde: Beieri explicatio prius a Ruhnkenio in praef. lex. Schelleri prolata et nuper etiam a Muellero defensa est. Nemo tamen horum probare potuit liberos sic nude dici alios, quam ἐλευθέρους, nec aliud quid Ciceronis locis Off. I. 40, 144. Cael. §. 42. Divers. XII. 22. et Quintiliani VI. 3, 14. efficitur.
- 293. v. 17. pro quae scribe quas.
- 297. v. 26. adde: *Turmam* de multitudine et quasi caterva dictum nuper ex Cic. Att. VI. 1, 17. et Velleio I. 11. illustravit Muellerus.
- 301. v. 28. pro permultos scribe permultas.
- 308. v. 5. adde: Vide Lucilii apud Dousam fragm. inc. 46. et Festum in tapulla.
- 317. post v. 23 haec adde: *dissimulatum obruatur*] iniuria hic haeserunt Ernestus et Muellerus: quod enim obruatur, id non dissimulari. Sed *obrui* dicuntur, quae dissimulatione quadam teguntur tacente quippe oratore. Hinc existimare licet de Muelleri coniectura *dissimulanter obruatur*.

P. 329. v. 30. pro προσίμιον scribe προοίμιον.
- 332. v. 3. pro ἔχη scribe ἕχῃ.
- 342. v. 16. pro est scribe esse.
- 345. v. 35. ante Sed adde: *P.* Rutilium M. F., etsi optimi codd. multi praenomen ignorant, iure editores dici voluerunt de Or. I. 40, 181. Narratur enim tribunus aliquid egisse.
- 357. v. 13. pro particibus scribe porticibus.
- 360. sqq., ubi ad III. 5, 20. egimus de versibus in oratione soluta, haec adde post v. 35: Paulus in scripto, cuius in his Addendis iam mentio facta est, Ciceroniana horum librorum quaedam adiecit; senarium quidem iambicum ex I. 43, 193:

Accedit vero, quo facilius percipi.

Octonarium vero ex III. 25, 99:

Quis potione uti aut cibo dulci diutius potest.

Et trochaicos septenarios reperit III. 16, 61:

Disputationibus altus aliud apprehenderat.

35, 142:

Philosophum appellare malit, non impeditam: dummodo.

I. 60, 254:

Quanquam quoniam multa ad oratoris similitudinem.

Quanquam in ea horum numerorum apud Romanos licentia eius modi versiculos ex uno Ciceronis libro excerpere plurimos qui id agat potest.
- 362. v. 6. *in* scribendum literis cursivis.
- 366. v. 10. post *dicat* distinguendum est virgula.
- 372. v. 10. pro ἠθικον scribe ἠθικόν.
- 378. v. 9. post oporteret distinguendum est virgula.
- 383. v. 30. pro eloquentiae scribe eloquentia.
- 392. v. 28. pro Quintilianus scribe Quintilianum.
- 417. v. 13. pro quoque scribe quoquo.
- 418. v. 25. pro sumpserit scribe sumpseris.
- 431. v. 13. delendum est.
- 442. v. 9. distinctio post vocem loco tolli debet.

Druck und Papier der Hofbuchdruckerei in Altenburg.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

RETURN TO the circulation desk of any
University of California Library

or to the
NORTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY
Bldg. 400, Richmond Field Station
University of California
Richmond, CA 94804-4698

ALL BOOKS MAY BE RECALLED AFTER 7 DAYS

- 2-month loans may be renewed by calling (510) 642-6753
- 1-year loans may be recharged by bringing books to NRLF
- Renewals and recharges may be made 4 days prior to due date

DUE AS STAMPED BELOW

NOV 1 5 2003

DD20 15M 4-02

YB 41673

LD9-20m

U. C. BERKELEY LIBRARIES

C04562652

237162

Cicero